



באתי לאגני ה'תשכ"ג



באתי לאגני ה'תשכ"ג

©

כל הזכויות שמורות

5783 ~ 2022

Printed in the USA

להערות והזמנות:

umedayeik@gmail.com

פתח דבר

בעמדינו בשנת הקהל, ולקראת היום הבהיר יו"ד שבט הבא עלינו לטובה, ובהמשך למה שהו"ל בשנים האחרונות¹, הננו מוציאים לאור תדפים מהספר "ומדייק במאמר" על ד"ה באתי לגני ה'תשכ"ג (הנמצא בשלבי העריכה), הכולל לשון קדשו של רבינו² באמירת המאמר (בלשון אידיש), עם הערות וצינונים בדרך אפשר מאת המו"ל (על חלקים מהמאמר) – הנקראים בשם "דקדוקי תורה"³, אשר כשם כן כוונתם, לגלות עוד יותר איך שכל דברי רבינו הם מדויקים בתכלית – והתיבות שנראים כמקור ללשונו הק' הודגשו באותיות כאלו – וכדי ש"מזה נתבונן גדולת עומק מחשבתו"⁴ הקדושה, הטמונה בכל שורה ואות מהמאמר. ובסופו באו גם "מילואים לדקדוקי תורה", לתוספת ביאור, מקורות נוספים, וכיו"ב. ותקוותינו שהספר יעזור ללומדי המאמר לעיין ולהתעמק בו בבחינת "תן לחכם ויחכם עוד", וגם יסייע בקיום הוראת רבינו הק' לכתוב הערות וביאורים בהקובצים הנדפסים מזמן לזמן.

* * *

לתועלת הלומדים, צויין * כוכב * כזה * לפני * תיבות * מהמאמר שרבינו שם עליהם דגש.

מצד ריבוי הצינונים שב"דקדוקי תורה" הנ"ל, נכתבו הצינונים בסגנון יותר קצר מהרגיל, למען ירוץ בו הקורא – וכמו בצינונים לספרי המאמרים תרכ"ו-תשנ"א הושמט הראשי תיבות "סה"מ", וצויין: "תרכ"ו ע' רב" וכיו"ב. ועד"ז ברוב סדרת "מאמרי אדה"ז", צויין רק: "תקס"ח ח"ב ע' תרפז" וכיו"ב. ובשאר כרכי הסדרה (שאינם ע"ס השנים), וכן בסדרת "מאמרי אדה"א", הושמטה תיבת "מאמרי", וצויין: "אדה"ז הקצרים ע' כד"ו"אדה"א שמות ח"א ע' קנח", וכיו"ב. וכל ספר שהופיע בב' מהדורות ונשתנו מספרי עמודיו, צויינו מספרי מהדורה הישנה בסתם, ומספרי מהדורה החדשה בסוגריים, כמו: "תרס"ו ע' תקמד [ס"ע תשטז]", וכיו"ב.

היות שישנם הרבה ציונים לד"ה באתי לגני ה'שי"ת והדרושים השייכים אליו, נציין בזה את מקום מוצאם של דרושים אלו, והקיצורים שהשתמשנו בהם בתוך הספר: שתי ידות אוה"ת – אוה"ת תרומה (ח"ה) ע' א'תקיג-א'תקטז.

(1) תדפיסים מס' ומדייק במאמר על ד"ה באתי לגני ה'תשט"ז-ה'תשכ"ב (נ.י. תשע"ו-תשפ"ב).

(2) ע"פ רשימת השומעים מההקלטה, בלתי מוגה.

(3) ע"פ ל' אדה"ז בתניא קו"א קס, ב.

(4) ע"ד ל' אדה"ז בתניא שם, וע"פ מארז"ל (כ"ר פס"ז, ח. ועוד) שצדיקים דומים לבוראם.

שתי ידות תר"ל – סה"מ תר"ל ע' צא-צו. [אתם נצנים תר"ל א – סה"מ תר"ל א ח"ב ע'
תקד-תקלג. אתם נצנים תרנ"ג – סה"מ ליקוט ח"ב ע' היא. אתם נצנים אעת"ר
(הנחת ר"א סימפסאן) – סה"מ אעת"ר ע' רנה-רסא.]

שתי ידות תרל"ג – סה"מ תרל"ג ח"א ע' קנ-קנו.
תרל"ג מהדו"ק – באתי לגני תרל"ג מהדורא קמא – סה"מ תרל"ג ח"ב ע' תקסג-תקסח
[ולהעיר ממ"ש שם ע' תקסג בהערה מגוכתי"ק בראש העמוד: "הנחה ישנה והלשון אינו
טוב והמכוון אמת"].

תרל"ג – באתי לגני תרל"ג (מהדורא תנינא) – סה"מ תרל"ג ח"א ע' קא-קיא [תרמ"ד ע'
רצו-דש].

תרנ"ח – באתי לגני תרנ"ח – סה"מ תרנ"ח ע' רח-ריד.
תרפ"ו [תרצ"ב] – באתי לגני תרפ"ו [תרצ"ב] – סה"מ קונטרסים ח"א רכו, ב – רלד, ב
[תרפ"ו ע' רלא-רמג. תרצ"ב ע' רפח-דש].

והבריה תרצ"א – והבריה התיכון תרצ"א (חלקו) – סה"מ קונטרסים ח"א קנה, א –
קנט, ב [תרצ"א ע' קפז-קצ].

תרצ"ט – באתי לגני תרצ"ט – סה"מ קונטרסים ח"ב תיד, ב – תיז, ב [תרצ"ט ע' 123-
131].

תש"י – המשך באתי לגני הי"ש"ת – מאמר א (סעיפים א-ה): סה"מ תש"י ע' 111-118.
מאמר ב (סעיפים ו-י): שם ע' 119-125. מאמר ג (סעיפים יא-טו): שם ע' 131-137.
מאמר ד (סעיפים מז-כ): שם ע' 151-155.

כי תצא תרל"א (חלקו) – סה"מ תרל"א ח"ב ע' תקיג-תקטז. כי תצא תרל"א (הנחה) –
הנחת ר"א זעליגסאהן ממאמר הנ"ל (חלקו) – סה"מ תרל"א ח"ב ע' תרסז-תרעב. [כי
תצא תרמ"ו (חלקו) – סה"מ תרמ"ו ע' כח-לא. כי תצא תרס"ה (חלקו) – סה"מ תרס"ה
ע' שיט-שכח (הנחה)].

פר"ת – בעצם היום הזה פר"ת – סה"מ פר"ת ע' רמא-רמט.

* * *

וזאת למודעי, אשר מנהג רבותינו נשיאינו לדורותיהם הוא, שכתובת דרושי הדא"ח
שלהם (הן בעצמם, והן ע"י מניחים) היא בלשון הקודש (בדרך כלל), ולכן אין מכוונת
ספר זה לשמש כתחליף ללימוד מתוך הנחה מהמאמר שבלשון הקודש. ולאידך, הורה
רבינו⁵ ש"בכדי צו פארשטיין די אמיתית הכוונה פון די "דברי תורה" פון רבותינו נשיאינו

(5) לקו"ש חכ"א ע' 448 (משיחת ש"פ יתרו תשמ"א).

איו ניט מספיק לערנען זיי ווי זיי זיינען איבערגעזעצט געווארן אין לשון קודש דורך אנדערע⁶, און מען מוז אנקומען צו די ווערטער וואס זיי האבן געזאגט אין אידיש, כמוכן מאגה"ק שם⁷.

וכדאי לציין⁸ מ"ש בשיחת ש"פ נשא תשמ"ג (התוועדויות ח"ג ע' 5-1594 – בלתי מוגה):

"דובר כמ"פ שבמקום להתפלפל בדיוקי הלשונות בענינים שנתבארו בהתוועדות, אם כך הי' הלשון או כך הי' הלשון וכו' – מוטב לעיין במקורות שמהם הובאו הדברים שנתבארו בהתוועדות, ובפרט שלאחרונה נהוג לציין את מקור הדברים כו'. ובפשטות: כאשר מתפלפלים בדיוקי לשונות כו' – הרי יתכן שלשון מסויים לא הי' בתכלית הדיוק כו', פליטת הפה, וכיו"ב. ולכן ביקשתי כו"כ פעמים שיעיינו במקורות המצויינים כו' ועי"ז יבינו את תוכן הענין לאשורו (ובדרך ממילא יחסכו את השקו"ט בדיוקי הלשונות כו').

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר לי⁹ שאדמו"ר האמצעי לא רצה שיעמדו על דיוקי הלשונות בדבריו כו'. בנוגע לאדמו"ר הזקן, הרי ידוע עד כמה מדייקים בלשונו. . . בנוגע לאדמו"ר האמצעי, לא היתה דעתו נוחה מזה שדייקו בלשונו כו'. והוקשה לי בזה ב' דברים: (א) מכיון שאדמו"ר האמצעי הי' "ממלא מקומו" של אדמו"ר הזקן, וכידוע ש"ממלא מקום" ענינו שהוא ממלא את כל המקום של קודמו (בכל הפרטים כו') – כיצד יתכן חילוק כזה בין אדמו"ר הזקן לאדמו"ר האמצעי? (ב) לשם מה סיפר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפור זה, מה נוגע ענין זה אלי?

והביאור בזה: לשונו של אדמו"ר הזקן הוא בקיצור נמרץ – לשון קצרה, ולכן מדייקים בלשונו בתכלית הדיוק כו'. ולעומת זאת – לשונו של אדמו"ר האמצעי הוא בתכלית ההרחבה – "רחובות הנהר" . . . ומפני גודל האריכות וההרחבה . . . אי אפשר לכווין¹⁰ בנוגע לדיוקי הלשונות בתכלית הדיוק¹¹ כו'.

(6) ובהע' 16 שם: "משא"כ הענינים שנכתבו בלה"ק ע"י רבותינו".

(7) סימן כה (קמא, א).

(8) בהבא לקמן ראה גם שערי לימוד החסידות ע' עב-עג, וש"נ.

(9) ראה גם רשימות חוברת קעט ע' 12 [313]. רשימת היומן ס"ע קן מ"חורף תרצ"ה. וויז": "האמצעי לא הי' רוצה אז מ'זאל היטען ווערטער. וכן אצל הצ"צ ומהרשנ"ע. על של אדה"ז הקפידו. אדה"ז הי' מקפיד שדייקו בתיבות ג"כ". ולהעיר מיומן אדהר"צ שבהערה 11.

(10) ולהעיר שבהמשך השיחה (התוועדויות שם ס"ע 6-1595) מזכיר מ"ש בלקוטי לוי יצחק (אגרות ע' רסו): "שכל מה שנאמר בתושב"כ ובתושבע"פ . . . ההלכה שעלי' אמרו אח"כ שבדו"ת היא . . . כולם ממש אמר ה', ובאותו הלשון ממש שנאמרו כמו שהוא ממש, וה' עצמו אומר ההלכה והוא עצמו אמר שבדו"ת היא".

(11) ולהעיר מיומן אדהר"צ (משיחת אדנ"ע) מתשרי תרס"ו (סה"ש תר"פ-תרפ"ז ע' 286, סה"מ תרס"ו-תרס"ז ע' רצג): "...אדמו"ר האמצעי . . . שהי' מאריך בלשונו הקדוש במאמרי חסידות, אשר באמת

והשייכות דסיפור זה אלי (שלכן סיפר לי זאת כ"ק מו"ח אדמו"ר) מובנת אף היא – שהרי גם אני צריך לבקש שלא יתפלפלו בדיוקי הלשונות כו', אלא להתרכז בעיון והבנת תוכן הענין, ע"פ מקורות המצויינים כו'".

אך לכאורה משמע (מהל' הבלתי מוגה): (א) שהפלפול ששולל הוא דוקא כזה שלא הי' שייך אם היו מעיינים תחילה בהמקורות שצויינו. (ב) שאפילו בגודל האריכות וההרחבה דאדמו"ר האמצעי הי' אפשר לכוין את הל' בדיוק¹¹, רק שלא הי' בתכלית הדיוק (כפי שהי' אצל אדה"ז). (ג) שמה שרבינו הוצרך לבקש שלא יתפלפלו הי' רק מרומז בהסיפור דאדמו"ר האמצעי, אבל אינו אותו הענין שהי' אצל אדה"א. כי אדה"א לא רצה בזה מצד גודל האריכות וההרחבה שלו – היינו מצד המשפיע, ואילו רבינו הוצרך¹² לבקש ע"ז מפני התוצאות¹³ של העדר העיון בהמקורות – היינו מצד גישת המקבלים¹⁴.

* * *

תודתנו נתונה בזה לספריית אגודת חסידי חב"ד עבור עזרתם, וכן לספריי' הלאומית שבירושלים תובב"א.

הספר נערך ע"י הרה"ת ר' זאב וואלף בער שי' אדלר.

* * *

ויהי רצון, שספר זה יסייע רבות בקיום ה"הקהל" שבלימוד התורה, אסיפת וליקוט כל

שהמעמיקים דעתם, הנה אחר העיון בטוב, הנה גם הכפל לשון הוא מדויק, און אין בעלי העמקה איז כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר האמצעי גיוועהן רייך...".

(12) וע"ד הצחות י"ל, שבתשד"מ גם אדה"ז הי' צריך לבקש כן, מאותו הטעם – כמ"ש בשיחת ליל י"ב סיון תשד"מ (שיחה ג – 10:30 – ראה התוועדויות ח"ג ע' 1985 ואילך): "וואס אט דא האט זיך אנגעהויבען, כמדובר כמה פעמים, אז מ'כאפט זיך אן אן א ווארט, און מ'פארגעסט אויפן תוכן הענין, במילא ווערט שאלות ופירוקי ותירוצים און הסברות און טוחן הרים זה בזה – עוקר הרים וטוחנן זה בזה, מיטן גאנצן שטרעם. . (14:10) כאמור, פון וואנעט קומט די גאנצע קשיא? ווארום מ'האט זיך אנגעכאפט אן די ווערטער פון דעם אלטן רבי'ן, אן די ווערטער פון "הלכות הלכות" – אן קיין שימת לב, בנוגע צו וואס זיינען געזאגט געווארן די ווערטער פון קונטרס אחרון, און בנוגע צו וואס פאר א ענין איז געזאגט געווארן דאס וואס דער רמב"ם שרייבט בהקדמתו... ע"ש.

(13) ראה מה שמבהיר רבינו בהמשך לשיחה הנ"ל בפנים (ע' 1595), בנוגע "לכל השאלות המשוונות ששאלו ופלפלו" במ"ש בהתוועדות קודמת.

(14) וראה גם שיחת ש"פ תולדות תשד"מ (התוועדויות ח"א ע' 517): "לפעמים מתפלפלים בענין מסויים, בדיוקי התיבות וכיו"ב, ומרוב הדיוק בתיבות שבהם מלובש נושא הענין, שוכחים אודות תוכן הענין עצמו. [ולדוגמא . . כאשר מדייקים בפירוש רש"י . .] וזוהי שורש הטעות בכל השקו"ט המיותרת, שהרי אם היו שמים לב לתוכן הענין, היו רואים שהקושיא מעיקרא ליתא". ש"פ חוקת תשד"מ (התוועדויות ח"ג ע' 2082): "וכמדובר כמ"פ ש"תופסים" כמה תיבות, מבלי לראות מהו התוכן דכללות הענין, ביחס לאיזה ענין נאמרו תיבות אלו, וכיו"ב, ובהתאם לכך ממהירים להסיק מסקנות ולשאול קושיות, וזאת – בה בשעה שהדברים פשוטים כל כך, עד שלא עלתה על דעתי שיש צורך להבהיר ולשולל זאת".

חלקי התורה – פשט, רמז, דרוש, סוד¹⁵, ובקיום תכליתה של "הקהל", הענין ד"ליראה את ה'", המודגש ביותר בתורת החסידות¹⁶,

ומכיון ש"אז¹⁷ ס'קומט צו נאך א ספר, קומט צו אין די אלע ספרים וואס מ'האט . . דורך דערויף וואס ס'קומט צו די ידיעות שבספר החדש, קומט צו אויכעט א הוספה אין די ידיעות אין די ספרים וואס מ'האט געלערנט נאך פאר דעם, אדער מ'גייט לערנען",

והיות "אז¹⁸ ס'דאך דא א קבוצה פון ספרים וואס ווארטן נאך אויף זייער פדיון שבויים, אז זיי זאלן אומגעקערט ווערן צו זייער אמת'ן בעל הבית, וואס דאס איז דאך נשיא דורנו, דער רבי דעם שווער, אין זיינע ד' אמות",

הנה ספר הנוכחי (והלימוד בו) "זאל¹⁹ נאך מערער צוהיילן . . די אומקערונג פון די ספרים האמורים, נוסף אויף די ספרים וואס זיינען שוין אומגעקערט געווארן, צוזאמען מיט די כתבי יד המצורפים לספרים אלו . . צוזאמען מיט . . די התחלת הגאולה צוזאמען מיט סיום הגאולה בפשטות . . אז "בנערינו ובזקנינו ובבנותינו", צוזאמען מיט אלע ספרים, צוזאמען מיט די ספרים וואס מ'האט שוין אומגעקערט – און כתבי יד – און וואס מ'זעט אומקערן תיכף ומיד ממש, ועוד והעיקר, אין א פרשיות פון "בנערינו ובזקנינו ובבנותינו", האנשים והנשים והטף, איז "ארו עם ענני שמיא", צוזאמען מיט די החלטות טובות בנוגע צו צדקה און צו מעשים טובים בכלל ובפרט",

ו"דורך²⁰ דעם טאן מיטן גאנצן שטורעם, ביז אין קצוי תבל, אין דעם ענין פון "הקהל את העם האנשים והנשים והטף" . . גיט דער אויבערשטער, ומידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה, און איז מקיים אליין דעם "הקהל את העם האנשים והנשים והטף", און מיר אלע בתוכם, אין בית המקדש, מקדש אדני' כוננו ירך, ולא עכבם אפילו כהרף עין . . ובפועל ממש, למטה מעשרה טפחים, אמן כן יהי רצון!"

מבון "יד מנחם"

ה' טבת, ה' תהא שנת פלאות גדולות, שנת הקהל
מאה ועשרים שנה להולדת רבינו
שלשים ושש שנה ל"דין נצח" דספרי וכתבי רבותינו נשיאנו

(15) ראה לקו"ש ח"ט ס"ע 380.

(16) ראה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 60. ובהע' 75 שם, מביא ראי' ע"ז: "וכמש"נ דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם" (דה"א כח, ט. וראה (תניא) קר"א קנו, ב)."

(17) שיחת אור לה' טבת תשנ"ב (0: 10).

(18) שם (1: 00).

(19) שם (1: 40).

(20) סיום שיחת ליל ד' דהג הסוכות תשמ"ח (1: 12: 50).

בס"ד. יו"ד שבט, ה'תשכ"ג

באתי לגני אחותי פלה, זאגט זיך² דער בעל ההילולא³, אז⁴
דער מדרש זאגט אויף⁵ דעם, באתי⁶ לְגַנְנִי <ל...>⁸ לגני⁶ – לגנוני,

דקדוקי תורה

- 1) שה"ש ה, א. תש"י (רס"א), וכל הדרושים: "באתי לגני אחותי כלה".
- 2) "זיך" – כ"ה גם בתש"ב (0:25), תשי"ד (0:05), תש"ז (0:02), תשי"ז (0:03), תשי"ח (0:04), תש"כ (0:02), תשכ"א (0:02), ועוד: "זאגט ער זיך אויף דערויף אין מדרש" (דלכאורה י"ל ש"ער" קאי גם) על בעל ההילולא (שלא נזכר שם בפירושו), ועד"ד תשי"ט (0:04), תשכ"ב (0:05), כאן בפנים, ועוד – שבהם נזכר בפירושו). ואף שבכמה מקומות רגיל רבינו לומר "זאך" ומוכח שם שהכוונה ל"דאך" (וכן בכ"מ מוכח שהכוונה ל"זיך", ובכ"מ אומר בפירושו "דאך" ולא "זאך") – לכאורה מסתבר שלשון שרבינו חוזר עליו בפתחת מאמר ההילולא במשך כו"כ שנים יש לו משמעות מיוחדת. ואולי (גם) מרמז בכל הנ"ל (וכן ב"זאגט זיך" שבפנים, ועד"ז בתשכ"ה, ועוד) להמבואר בכ"מ, שצדיקים "גיבן זיך אריין" בעניני התורה שלימדו (אף שלא חידשו בהם, ובפרט באלו שחידשו) – ראה שיחת כ' מנ"א ה'ש"ית (לקו"ש חט"ז ע' 540): "ער לאזט זיך איבער אין די כתבים, און ווי זיך, ווי ער גייט אין הימל". אחש"פ תש"ז (שיחוק"ק ע' 229): "די רביים, האבן זיי זיך אריינגעשטעלט און אפגעגעבן אין זייערער מאמרים" (ועד"ז לקו"ש חכ"ז ע' 24 (וש"נ), חל"ב ע' 23, סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 375, תש"נ ח"א ע' 269, שם ח"ב ע' 622, תנש"א ח"א ע' 139) – והיינו שזה שבתש"י לימד את השהש"ר (ובפרט) במילים אחרות מל' המדרש, ובאופן שמפרש את דברי המדרש, הנה בזה "אמר" ונתן את עצמותו. וראה הע' 4.
- 3) תש"י: "ואיתא במדרש רבה (במקומו) [- שהש"ר עה"פ], ועד"ז תרצ"ט, תרפ"ו [תרצ"ב], תרל"ג, תשי"א (0:20), כל המוגהים, ועוד. ועד"ז לקו"ד ח"ב רצה, סע"א [סה"ש תר"ץ ע' 94]: "דער מדרש אין שיר השירים פרשה ה'". תרנ"ח: "ואי' במדר"ר" (סתם), ועד"ז תש"ז ר"ע 151 [תרפ"ג ר"ע קן], ועוד, ועד"ז אוה"ת תצוה (ח"ה) ר"ע א'תרי: "כמאמר המדרש רבה" (ועד"ז תשמ"ג (0:20): "דעם מאמר המדרש, און פירוש המדרש", ועוד). תרל"ג מהדר"ק: "ואיתא במדרש" (סתם), ועד"ז סה"ש תש"ב ע' 128: "אין מדרש... שטייט", וכ"ה ("אין מדרש") בתש"ב, ועוד שבהערה הקודמת. וכפנים עד"ז גם תשכ"ו (0:03), ועוד. ואולי "דער מדרש" סתם (שבפנים) מרמז לעוד מקומות במדרש שבהם מובא הדרשה "לגני... לגנוני" עה"פ באתי לגני ("אויף דעם") – כמבואר במילואים.
- 4) "זאגט... אז דער מדרש זאגט..." – אולי פירושו, שהסברת המדרש שבפנים היא האופן שבו לימד בעל ההילולא את המדרש בתש"י (ואולי גם במ"א). וראה הערות 2, 12, 16, 17, 22, 23, 24, ועוד.
- 5) ראה תש"י שבהערה 3. תרנ"ח ס"ע נז, תער"ב ח"א ע' ריט, תש"ז [תרפ"ג] שם, ועוד: "ע"פ באתי לגני". סה"ש תש"ב שם: "אויפ'ן פסוק באתי לגני". לקו"ד שם: "אויף דעם פסוק באתי לגני". וכפנים עד"ז גם בתשי"א (0:20), תשי"ב, ועוד שבהערה 2. וראה שוה"ג 3.
- 6) תש"י, תרצ"ט (שהש"ר), תרל"ג: "לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני", וכן בתשי"א (0:25) (באידיש), ורס"א), ועד"ז תשי"ח (0:05), ועוד. תרפ"ו [תרצ"ב], ותרנ"ח: "לגני לגנוני" (סתם), וכן ברובם ככולם של המוקלטים והמוגהים. עטר"ת שבמילואים להערה 12: "באתי לגני לגנוני", ועד"ז בתש"י ס"א לקמן (שבתשי"א רס"ד) ולקמן ס"י (ס"ע 124): "...וזהו באתי לגני לגנוני...". ועד"ז במדרשים, יפ"מ ורמ"ז שבהערה 8. ולהעיר מהתחלת השהש"ר שלא הובא בתש"י: "באתי לגני (אמר)... באתי לגן אין כתיב (כאן אלא) לגני, לגנוני". וכפנים עד"ז גם תשכ"ז (0:10), תשמ"ג (0:25): "באתי לגני, לגני לגנוני".
- 7) "לְגַנְנִי" – לכאורה נאמר כן בפשטות. ואולי מרמז בזה, שמ"ש המדרש "לגנוני" הוא (גם) לפי שדורש את הדגש שבאות נ' ד"לגני" כאילו הוא במקום ב' נוניין ("לגנני") – ועד"ז מ"ש רש"י וישלח לג, יא (ע"ד הפשט): "חנני. נו"ן ראשונה מודגשת, לפי שהיא משמשת במקום שתי נוניין, שהיה לו לומר חננני...". שם לד, טז: "ונתנו. נו"ן שנייה מודגשת, לפי שהיא משמשת במקום שתי נוניין",

למקום⁹ שהי' <עיקרי¹⁰> עיקר⁹ דירתי פתחילה, <וואס¹¹ עיקר דירה...> וואס¹² עיקר שכינה איז *בתחתונים היתה. און¹³ דערנאך,

— דקדוקי תורה —

ונתננו". ועוד. ועד"ז פירש בס' מי מיכל (ווילנא תרל"ג) לשהש"ר (שבמילואים): "...דורש . . . לגני", שהנו"ן הוא בדג"ש חזק, שאז הברת . . . לגני, כאלו . . . בשתי נוני"ן (והנו"ן הראשון בשוא נח, כידוע) היינו כאלו כתיב . . . לגני... "ע"ש – ומ"ש בפנים "לגני" (ולא לגני), אולי מרמז להניקוד השייך לאחר דרשת המדרש (ואולי גם שעיקר הדרשה הוא רק שינוי סדר ב' הנקודות האמצעיות).

(8) ראה במדב"ר (וכ"ה בפסיקתא דר"כ ויל"ש) שבמילואים להערה 3: "...באתי לגן אין כתיב כאן, אלא באתי לגני, לגנוני...". יפה מראה לירושלמי ברכות פ"ב, ה"ח: "...כדאמר בחזית [שהש"ר]: באתי לגני לגנוני...". רמ"ז לזח"ג ג, ב: "...במדרש חזית שאמרו באתי לגני לגנוני...". ועד"ז תשמ"א (0:20), פדה בשלום תשל"ל (1:45). וראה תש"י ס"א לקמן (שבתשי"א רס"ד): "...וזהו באתי לגני לגנוני...". ועד"ז שם לקמן ס"י (ס"ע 124): "...וזהו באתי לגני לגנוני...". וראה תש"י, תרצ"ט (שהש"ר), תרל"ג (שבהערה 6): "לגן אין כתיב...". וכ"ה בתשי"א (0:25, ורס"א), ועוד, ועד"ז תשי"ח (0:05), ועוד.

(9) תש"י, תרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח, תרל"ג: "למקום שהי' עיקר בתחלה...". (וכן בכל המוגהים, תשי"א (0:35), ועוד), ועד"ז תרצ"ט (שהש"ר). וראה הערה הבאה, ולב' האופנים – לכאורה מפרש ב"למקום שהי' עיקרי", ש"עיקרי" קאי על המקום, והיינו שהמקום הי' עיקר מקומי. ומ"ש "עיקר דירתי" – ראה לקמן בפנים (ליד הערה 35): "...ושכנתי בתוכם . . . דירת שכינה בתחתונים...". ומזה משמע לכאורה (וראה גם הערות 12, 327) שלפני המשכן היו התחתונים רק "עיקר דירתי", וע"י המשכן נעשו "דירתי" בשלימות. וראה יפה קול השלם [ועד"ז הקצר] שבמילואים: "לגנוני. פירוש לחופתי . . . חופתו יורה על היות עיקר מקומו שעל כן יקראו חופתו, שהחופ' במקו' עיקר ישיבת החתן [החופה אשר שמה עיקר דירת החתן] כמ"ש התוס'...". (ועד"ז שו"ע אדה"ז שבמילואים: "...שהיו נוהגים שכל ז' ימי המשתה היו מתייחדין החתן והכלה בחדר מיוחד . . . וזה החדר נקרא חופה . . . שהוא עיקר ישיבת החתן וכלה, דהיינו מקום שהם מתייחדין שם...") ע"ש. ולפ"ז אולי אפ"ל ש"בתחילה" היו התחתונים רק "עיקר דירתי", והעליונים היו עדיין כמו דירה טפלה (בדוגמת החתן שרק עיקר ישיבתו ודירתו הוא בחדר החופה הנ"ל, ולהעיר מתר"ל שבמילואים), כי אף שכבר הי' ההכנה דעיקר שכינה בתחתונים היתה, לא הי' עצמותו ית' דר (ממש) בתחתונים בפועל לפני המשכן (ולפ"ז יובן מ"ש לקמן בפנים: "...ע"י העבודה איז מען אים ממשיך, אז די שכינה זאל זיין שוכנת דא למטה...". כמ"ש בהערה 38), ולכן הי' איזה דמיון בין התחתונים והעליונים בהאופן שבהם הי' נמצא עצמותו ית' בפועל (שהוא בכל מקום בשוה) – וראה מ"ש בהערה 12 בפירוש הל' "עיקר שכינה" (ומה שהובא שם מעת"ר ותרנ"ח). וראה תרס"ד ע' רלז (הנחה): "...וז"ש במדרש באתי לגני לגנוני במקום שהי' שם עיקר דירתי בתחלה...". תרס"ט (הנחה) שבהערה 34: "...וכמ"ש באתי לגני כו' ואי' במד"ר לגנוני למקום שהי' עיקר דירתו שם בתחלה...". אה"ת שבהערה 11. ולהעיר מתוס' (הדר זקנים) שבמילואים: "...בשעה שברא הקב"ה עולמו נתאוה שיהיה לו דירה בתחתונים . . . עיקר דירתו היה בגן . . . באתי לגני . . . באתי למקום שביתתי שהייתי מתאוה לדור תחלה דהיינו בתחתונים...". ע"ש. גבול בנימין (לרב"ך תלמיד הרמ"ז, אמשטרדם תפ"ז) ח"א סוף דרו"ג: "...עיקר שכינה בתחתונים היתה, כמלך שעיקר דירתו בתחתונים, והעליונים אינן אלא לנוי...". ע"ש. ר"א גאליקו, תשמ"ז, ועוד שבמילואים. וכפנים עד"ז בתשי"ב (0:30), תשי"ד (0:05), תש"כ (2:25), ועוד. וראה תש"מ (רס"א): "למקום שהי' עיקרי [היינו עיקר דירתי] בתחלה" (ושם (0:10) נאמר רק: "למקום שהי' עיקר דירתי"). ולהעיר מתש"ט"ו (0:05): "למקום שהי' דירתי שם". להבין ענין רשבי" תשל"ז (ועד"ז תשי"ב, ועוד) שבמילואים: "...דער עיקר דירה וועט זיין בתחתונים . . . כמוכן ומבואר אין די דרושים פון הילולא פון יו"ד שבט, פון באתי לגני...".

(10) [קשה להבחין אם מ"ש "עיקר דירתי" הוא בהמשך לזה ("עיקרי – עיקר דירתי") או במקומו].

ע"י¹⁴ חטאים, וואס ס'געווען — <פון¹⁵...> מתחיל¹⁶ פון אדם הראשון — די¹⁷ שבעה דורות, איז זיי¹⁸ נסתלק¹⁹ — איז סילקן¹⁹ את השכינה

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(11) להעיר מאוה"ת שבמילואים: "...העולם נברא בשלימותו, אלה תולדות מלא . . . ועיקר דירה הי' בתחתונים...". וכפנים עד"ז תשל"ב (0: 10). ואולי מרמז: (א) ש"עיקר דירה" אינו פירושו של "עיקר שכינה", כי "שכינה" אינו פעולה, אלא שמה של דרגא באלקות (ולהעיר מרי"א מהאמיל שבמילואים). (ב) שכאן הפי' של "עיקר" ב"עיקר שכינה" שוה לפירושו ב"עיקר דירתי", כמ"ש בהערה הבאה.

(12) תשי"י, תרנ"ח, תרל"ג: "דעיקר שכינה בתחתונים היתה", וכן בכל המוגהים. בתשי"א (0: 40), תשי"ב (0: 35), תשט"ו (0: 05), תשי"ז (0: 05), ועוד: "ווארום עיקר...". בתשט"ז (0: 05), תשי"ח (0: 10), תשכ"ב (0: 10), ועוד: "שעיקר...". וכפנים ("וואס עיקר") כ"ה גם בתשי"ד (0: 10), ועוד — ואולי מפרש ש"דעיקר" שבתשי"י הוא הסברה (ולא נתינת טעם, כבהערה 33), וכאילו נאמר "מה דעיקר...". וראה לקמן בפנים (ליד הע' 35): "...ושכנתי בתוכם . . . דירת שכינה בתחתונים...". ולכאורה משמע מזה (כמ"ש בהערה 9) שלפני המשכן הי' רק "עיקר דירתי" ורק "עיקר שכינה", וע"י המשכן נעשה "דירתי" בשלימות ל"שכינה" בשלימות. ולפ"ז, לכאורה מפרש כאן (משא"כ בסוף המאמר, כמ"ש בהערה 325) הלשון "עיקר שכינה" באו"א מהפירוש הידוע שבתשי"א (ועוד) שבמילואים דקאי על עיקר ופנימיות השכינה, עצמותו ית' (אבל גם כאן תוכן הענין דומה, כיון שלכאורה מפרש שתיבת "שכינה" קאי על העצמות (עכ"פ לקמן) כמ"ש בהערות 35, 38, 46) — והיינו ש"בתחילה" רק עיקר השכינה הי' בתחתונים, ולא כולו (וראה הערה 35 שאולי מפרש בזה שינוי ל' בתשי"י). ואולי הכוונה להמבואר בעת"ר (ועוד) שבמילואים ש"עיקר שכינה בתחתונים היתה" היינו רק שהעולם הי' מוכשר שיומשך בו עיקר שכינה, אבל המשכת עיקר שכינה בפועל לא היתה עד לאחר עבודת אדה"ר. אבל יל"ע אם אפ"ל שגם לפי מ"ש בתרנ"ח ותרצ"ט (ועוד) שבמילואים, שהמשכת עיקר שכינה בפועל היתה כבר לפני עבודת אדה"ר, מ"מ כיון שעדיין לא הי' באופן של דירה בתחתונים, לכן נחשב כאילו חלק מהשכינה עדיין לא היתה בתחתונים. ולפי כל הנ"ל, אולי פירוש "וואס עיקר שכינה..." שבפנים הוא, שמסביר שזה שרק "עיקר דירתי" הי' כאן היינו מה שרק "עיקר שכינה" היתה בתחתונים.

(13) תשי"י, תרפ"ו [תרצ"ב], תרנ"ח, תרל"ג: "ועל ידי...". תרל"ג מהדו"ק: "אך אחר חטא עה"ד . . . ואח"כ ע"י חטא דור המבול ודור הפלגה וכמה חטאים". אוה"ת דברים (ח"ו) ע' ב'קפג: "...ואח"כ ע"י חטא אדה"ר נסתלקה השכינה...". תרמ"ב ע' קפט: "...רק אח"כ ע"י חטא עה"ד נחסר". תרמ"א ע' תקכ (הנחת אדנ"ע): "...ואח"כ ע"י פגם מיעוט הירח וחטא עה"ד...". ע"ש (וס"ע חצר, וראה גם שם ע' מז, ע' ש), ועד"ז תרנ"ב ע' נד: "...רק שאח"כ נעשה חסרון ע"י חסרון הלבנה וחטא עה"ד ונעשה תולדת חסר". תרנ"ט ר"ע קמח ע' קנה. תרצ"ב ע' תלא. תש"ד ע' 75: "ואח"כ ע"י חטא הדורות...". וכפנים כ"ה גם בתשי"ד (0: 10), תשי"ח (0: 15), תשי"ט (0: 20), תש"כ (0: 15), תשכ"א (0: 15), תשכ"ב (0: 15), תשמ"ג (0: 40), ועוד. ואולי מרמז (גם) למ"ש בלקו"ש ליו"ד שבט שבמילואים.

(14) תשי"י: "ועל ידי חטא עץ הדעת . . . וע"י חטא קין ואנוש . . . ואח"כ בדור המבול...". ועד"ז תרנ"ח (שבהערה 16). תרפ"ו [תרצ"ב]: "וע"י חטא אדה"ר . . . ובחטאם של קין ואנוש כו" — ושוב בסופו: "...אמנם ע"י החטאים סילקו את השכינה כנ"ל", ועד"ז תרל"ג: "וע"י חטא אדה"ר בעה"ד . . . וע"י חטא קין . . . חטאו דור אנוש . . . וע"י חטא דור המבול והפלגה וסדומי והמצרי' בימי אברהם" (ועד"ז תרצ"ט ושהש"ר) — ושוב באמצעו (ע' קד): "...שע"י החטאים סלקו השכינה", מי א-ל כמוך תרח"ץ [ה'ש"ת] [קונטרסים ח"ב תכה, ב. תרח"ץ ע' רפג]: "...וע"י החטאים נסתלקה השכינה". תרל"ג מהדו"ק שבהערה הקודמת: "...חטא דור המבול ודור הפלגה וכמה חטאים". וראה אוה"ת, ועוד שבהערה הנ"ל. וכפנים עד"ז תשי"ט (0: 20), תשכ"ב (0: 40), ועוד.

(15) אלשיך ויצא כח, יט: "...ארוז"ל כי שבעה מאדם ואילך סילקו השכינה עד ערבות...". ועוד.

מלמטה²⁰ למעלה. און²¹ דערנאך²² האט זיך אנגעהויבן²³, אנהויבן פון אבות²², פון אברהם²³ – איז דערנאך²² הוריד²⁴ את השכינה

⌘ דקדוקי תורה ⌘

16) ראה עקידה שער לד (ד, א-ב): "...אדם לא אבה לשמוע ועבר . . לזה סלק שכינתו מהארץ . . בא קין . . בא אנוש . . והעמיד לאברהם . . ותקן מה שחטא אדם הראשון לחוטאים במה שלא עמד על מצות בוראו..." ע"ש. וראה תשי"א (ועוד) שבמילואים שחטא עה"ד הי' הנתנית מקום לשאר החטאים, ושזה שייך למה שחטא עה"ד נזכר בתשי"ב בפ"ע (ומה שמביא גם תוכן החטא). ואולי מרמז כאן בפנים, שענין זה שייך גם להתואר "אדם הראשון" (כנ"ל מהעקידה), ואולי מפרש כן גם בתרצ"ט (ושהש"ר) ותרפ"ו [תרצ"ב] שבהערה 14 (משא"כ בתשי"ב שלא נזכר "אדה"ר). ואולי "חטא עה"ד" שבתשי"ב מייחס שאר החטאים לתוכן החטא – "דעת" "לדעת טוב ורע", ואילו "חטא אדם הראשון" מייחס אותם להדוגמא וההשפעה שהשפיע הנהגתו על הבאים אחריו. ולהעיר מתרנ"ח (שבהע' 17, 19): "...וע"י חטא עה"ד נסתלקה השכינה מן הארץ לרקיע, וכן הז' דורות שהכעיסו סלקו עד למעלה מז' רקיעים..." – ואולי גם מבהיר כאן בפנים, שהז' דורות מתחילים מאדה"ר (ולא שיש ז' דורות לאחריו). וראה הערה הבאה.

17) תרנ"ח (שבהערה הקודמת): "הז' דורות", וכ"ה בתרפ"ז שבהערה 19. ע"ח שבמילואים להערה 19: "...שאמרו רז"ל שאדם הראשון סילק את השכינה לרקיע ראשון . . וכן עשו כל השבעה דורות..." ועוד. ואולי מרמז כאן בפנים, שכיון שחטא אדה"ר הי' ה"סיבה וגורם" להחטאים שלאחריו (כמ"ש בתשי"א שבמילואים להערה הקודמת), לכן נחשבים כל הז' דורות כענין א' שהתחיל מאדה"ר. ואולי מפרש כן במ"ש בתשי"ב אחר דור המבול (ואילו בתרצ"ט ושהש"ר הוא לפני אדה"ר): "...וכדאיאת במד"ר ע"פ וישמע את קול הוי' אלקים מתהלך בגן, א"ר אבא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, קפיץ ואזיל קפיץ ואזיל..." וחויץ מזה אינו מרמז אפילו ב"וכו" לז' דורות האחרונים שסילקו את השכינה.

18) עד"ז גם תשכ"ז (0:25): "האט זיי מסלק געווען". ולהעיר מאלשיך שבמילואים: "...היה אפשר להרהר על הסתלקו עד רקיע שביעי . . כי עזב ה' את הארץ חלילה . . דעו אפוא . . גם אחר הסילוק לא זזה השגחתו והתפשטותו מן העולם השפל" ע"ש. וראה הערה 24.

19) תשי"ב: "נסתלקה השכינה . . נסתלקה השכינה . . מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, קפיץ ואזיל קפיץ ואזיל", ועד"ז תרצ"ט (ושהש"ר), ועד"ז אוה"ת שבהערה 13. תרנ"ח שבהערות 16, 17 [ועד"ז תרפ"ו (תרצ"ב)]: "נסתלקה השכינה . . סלקו [את השכינה]", ועד"ז תרל"ג: "ונסתלקה השכינה . . נסתלקה . . נסתלקה" – ושוב באמצעו (שבהערה 14): "סלקו" (ולהעיר מבמדב"ר וע"ח שבמילואים). תרפ"ז שבהערות 17, 20, 22: "...וע"י חטא של הז' דורות סלקו את השכינה למעלה..." וכבפנים עד"ז גם תשי"א (5:35) – משמע שהתחיל לומר: "איז נ[נסתלקה]ה", ושוב החליף ל"האט מען מסלק געווען", תשי"ג (רס"א: "סילקו"), ועוד.

20) תשי"ב: "מארץ לרקיע . . מרקיע א' לב' וג' . . מרקיע ג' לד'..." תרל"ג: "לרקיע הראשון . . לרקיע השני . . לרקיע השלישי . . לרקיע השביעי", ועד"ז מהדו"ק ("...עד למעלה לרקיע השביעי"), תרפ"ו [תרצ"ב]. ובתרצ"ט (שהש"ר) מונה כל א' מהז' רקיעים בפ"ע. תרפ"ז שבהערה הקודמת: "...למעלה". וראה לקוטי הש"ס להאריז"ל לב"מ נב, א שבמילואים: "ובגמ' הקשו . . ותירצו תנא ברא חשיב מלמעלה למטה ותנא דידן חשיב מלמטה למעלה . . תנא דידן דיבר במשנה קודם בנין הבית ואמר מלמטה למעלה, כי בעונות נסתלקה השכינה למעלה..." ע"ש. וכבפנים כ"ה בתשט"ו (0:20), תשט"ז (0:15), תשכ"ב (0:15), ועוד, וכ"ה בתשי"ג (רס"א) ועוד מהמוגהים (בהוספת "עד רקיע הז' וכיו"ב).

21) תשי"ב, תרל"ג מהדו"ק, תער"ב ח"ג ע' א'תיג, תרע"ח ע' רעא [תש"ד ע' 194, תשי"א ס"ע 257], ועוד: "ואח"כ..." גבורות ה' פס"ו (פז, א-ב): "...ובמדרש רבות בפרשנ' [בראשית] . . ואחר כך עמדו ז' צדיקים..." וכבפנים כ"ה בתשי"ח (0:35), תשכ"א (0:50), תשכ"ה (0:30), ועוד. וראה הערה הבאה.

22) "דערנאך . . אנגעהויבן . . דערנאך הוריד..." – לכאורה משמע, שלאחר סילוק השכינה לרקיע הז'

מלמעלה²⁵ למטה, ביז²⁶ משה, וואס²⁷ ער איז דאך געווען דער שביעי, וכל השביעין חביבין – האט²⁸ מען דאס מוריד געווען

❧ דקדוקי תורה ❧

התחילה עבודת אברהם והאבות (השייכת לעבודת ה' צדיקים), ולאחר התחלה זו (ולא בשעת מעשה) הוריד אברהם את השכינה. ואולי קאי על פתיחת הצינור דמס"נ (וכדמשמע בתרפ"ז שבמילואים שזהו התחלת העבודה של ה' צדיקים). ולפי הביאור (שבאזה"ת, תרע"ח, ועוד שבמילואים) שפתיחת הצינור שייך לעקידת יצחק – הרי התחיל העבודה "פון (ב' ה) אבות" אברהם ויצחק (ואולי מפרש שטעם זה נזכרו רק אברהם ויצחק בתש"י שבהערה הבאה, ולהעיר מתרכ"ז, ועוד שבמילואים), ואילו לפי הביאור (שבתרפ"ז הנ"ל) שפתיחת הצינור הי' בכבשן האש – הרי התחיל רק "פון אברהם". וראה יפ"ת ותורת נתנאל שבמילואים שאברהם הוריד השכינה רק לאחר העשרה נסיונות.

(23) תש"י שבהערה 21: "ואח"כ עמדו שבעה צדיקים והורידו את השכינה למטה, אברהם זכה והוריד את השכינה מרקיע ז' לו', ויצחק מו' לה', עד כי משה...". ועד"ז תרפ"ו [תרצ"ב], תרצ"ט (ושהש"ר), תרנ"ח, תרל"ג. תרל"ג מהדור"ק: "ואח"כ באו האבות". ואולי מפרש כאן בפנים, שכמו שחטא אדה"ר הי' מקור להחטאים שלאחריו (כנ"ל הערות 16, 17), כן עבודת אברהם היתה מקור לעבודת הצדיקים שלאחריו (ואולי מפרש כן ב"זכה אברהם" שבתש"י הנ"ל, ועד"ז בשהש"ר). ואולי גם מפרש שזה שגם יצחק נזכר בתש"י הוא לרמז שגם עבודת האבות (ולא אברהם בלבד) היתה מקור לעבודת הצדיקים (ואולי אפ"ל ש"אברהם זכה והוריד את השכינה... ויצחק מו' לה'" פירושו "ויצחק זכה והוריד...") – וראה הערה הקודמת. ולהעיר מיפ"ת שבמילואים. שערי אורה לר"י גיקטליא שער א (ו, ג-ד) – הובא בשל"ה שכד, א): "...באו אברהם יצחק ויעקב ע"ה התחילו להמשיכה למטה... האבות הם המרכבה... ע"ש. של"ה שבמילואים: "...לא הגיע שום התעוררו' מלמטה... עד שזרח אור אברהם אבינו וכל אבותינו הקדושים וזרעיהם, ואז התחילו להוריד השכינה... בהבראם באברהם, כי הוא התחיל לעשות ולתקן... וכדאית' במדרש... והעמיד את אברהם וסגל מעשיו, ירד משביעי לשישי... ובהורדת השכינה למטה... וזה היה מצד האבות כי הן הן המרכבה, ובפרט... אברהם אבינו ע"ה הוא סוד המרכבה...".

(24) "אבות... אברהם... הוריד... ביז משה... האט מען דאס מוריד געווען" – לכאורה נקט "הוריד" ל' יחיד בנוגע להאבות ואברהם (וכל מה שלפני משה), ושוב "האט מען" ל' רבים בנוגע למשה (וראה הערה 28). ואולי מרמז שעבודת כל ה' צדיקים נחשבת כענין א' (שהתחיל מאברהם והאבות כמ"ש בהערות הקודמות) שכולם פעלו יחד. ואולי מפרש כן במה שמקדים בתש"י (ועד"ז שהש"ר) "עמדו שבעה צדיקים... למטה" (לפני שמפרט שמותיהם), שזהו לרמז שכולם פעלו יחד. וראה מ"ש עד"ז בהערה 17, ואולי מ"ש שם "זיי... סילקו" ל' רבים (משא"כ כאן "הוריד" ל' יחיד) הוא לפי שבקדושה יש אחדות, משא"כ בלעו"ז. וראה מ"ש בלקו"ש שבמילואים, ש"העליונים ירדו לתחתונים" התחיל ע"י אברהם, ורק בשעת מ"ת (ע"י משה, השביעי) הגיע לתכלית השלימות. ולהעיר מתשמ"ז שבמילואים.

(25) תש"י: "למטה... מרקיע ז' לו'... מו' לה'...". ועד"ז תרל"ג (ומהדור"ק). במדב"ר שם: "מן העליונים לתחתונים". תנחומא תשא יח: "כנסת ישראל... היא מקלסתו מלמעלן למטן שהורידה אותו מן העליונים לתחתונים...". תנחומא (באבער) שם ט (ועד"ז יל"ש שה"רמז תתקפח): "כנסת ישראל... והיא מקלסתו מלמעלה למטה שהוא נתון למעלה משבעה רקיעים והורידה אותו אצלה". וכפנים כ"ה גם בתשי"ג, תשמ"מ, מוגהים האחרונים (תשכ"ח – תשל"ב, ותשמ"ח), ועוד. וכן בתשי"ד (0:40), תשט"ו (0:30), תש"כ (0:40), תשכ"א (0:35), תשכ"ב (0:20), ועוד. ולהעיר משל"ה שבהערה 23: "...לא הגיע שום התעוררו' מלמטה לעוררו' למעלה, להיות את שלמטה מרכבה למה שלמעלה... ע"ש.

(26) תש"י: "עד כי משה". תרנ"ח, תרל"ג: "עד משה".

(27) תש"י: "שהוא השביעי (וכל השביעין חביבין)", וכן בכל המוגהים (חוץ מתשי"ב). ה"ש"ת ע' 29-30: "השביעי החביב... שהוא שביעי לאברהם... הוא השביעי... שהוא שביעי לראשון... שהי' שביעי

מרקיע²⁹ <הא...³⁰> הא' לארץ. און³¹ דערנאך³² איז געווען דער *ציווי³³ פון ועשו³¹ לי מקדש ושכנתי בתוכם, וואס³⁴ דאס איז דאך דער ענין פון דירת³⁵ שכניה

דקדוקי תורה

לאברהם. ועד"ז תרפ"ז ע' קנה, קונטרסים ח"א קכו, א [תרצ"א ע' יא], תש"ג ע' 63, ועוד: "שהי' שביעי לאברהם". וכפנים כ"ה גם בתשי"ד (0:45), תשכ"ד (0:55), תשכ"ז (0:45), ועוד. ועד"ז גם תשט"ו (0:35), תשט"ז (0:25), תשי"ז (0:30), תשכ"כ (0:35), תשמ"ג (1:30) – "השביעי", ועוד.

(28) תשי" שבעה ערה 23: "עד כי משה . . הורידו למטה בארץ", וכ"ה בתשי"א (ס"ב). תרנ"ח, תש"ד ע' 194: "הורידה", ועד"ז תרצ"ט (שהש"ר), תרפ"ו [תרצ"ב], תרל"ג, ועוד. וכפנים ("דאס מוריד געווען") כ"ה גם בתשט"ז (0:30), תשכ"א (0:45), ועוד. ואולי מ"ש "דאס" (ולא "איר" כבתשי"ז (0:35) או "אים") הוא להתאים בין ל"הורידו" ובין ל"הורידה". וראה הערה 24 (ולכאורה הי' אפ"ל ש"האט מען... שבפנים הוא לפי שמנקד כאן (גם) "הורידו למטה בארץ").

(29) תשי": "למטה בארץ". תרצ"ט (שהש"ר), תרפ"ו [תרצ"ב]: "לארץ". תרל"ג: "מרקיע הראשון . . לארץ", וכ"ה באלשיך שמיני ט, כג. תש"ה ס"ע 158: "מרקיע לארץ". וראה תרמ"ג ר"ע סח: "...נסתלקה לרקיע הא" (ועד"ז יפ"ת ושער ההקדמות שבמילואים). וכפנים כ"ה בתשי"ד (0:50), תשט"ו (0:45), תשי"ח (0:50), תשי"ט (0:50), תשכ"ב (0:35), ועוד, ועד"ז תשי"א (7:45), ועוד.

(30) להעיר מאוה"ת שבמילואים: "...ע"י האבות עד עמרם המשיכו השכינה רק בשמים, מרקיע א' לב' עד לרקיע האחרון הקרוב לארץ, אכן משה הורידה משמים לארץ...".

(31) לכאורה פירושו, שלאחר שמשה הוריד את השכינה במתן תורה, שוב נמשכה השכינה גם ע"י קיום ציווי עשיית המשכן. וראה תשי" שם: "...הורידו למטה בארץ. ועיקר גילוי אלקות הי' בבית המקדש, דכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם... (ועד"ז תרצ"ט, תרנ"ח) – ובויהי בעצם תשמ"ו (ע' צב [405]) מפרש: "וי"ל הכוונה במ"ש שעיקר . . כי התחלת ההמשכה . . היתה במ"ת...". וראה תשל"ח (ט"ו שבט) ס"א, ובהע' 6 שם: "...תנחומא נשא טז "עמד משה והורידה לארץ שנאמר וירד ה' על הר סיני". וכ"ה במ"כ לב"ר פי"ט, ז" ע"ש [ולהעיר מההמשך בתנחומא שם: "וכתיב באתי לגני אחותי כלה, אימתי כשהוקם המשכן"], ובמ"כ שם: "עמד משה כו'. דכתיב וירד ה' על הר סיני". יפה תואר (השלם) לב"ר שם [יפה קול (השלם) לשהש"ר כאן]: "עמד משה והורידה. כדכתיב וירד ה' על הר סיני, ונאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם...". ס' שר שלום (לר' שמואל אריפול, צפת של"ט) לשה"ש ח, ב (ד"ה או יאמר): "...תחת התפוח שהוא הר סיני עוררתך, שאז באה השכינה בתחתוני' ונתעוררה אליהם, כמ"ש רז"ל במ' אצל באתי לגני וגו'". וכפנים עד"ז גם תשי"ט (0:45): "...משה רבינו . . האט ממשיך געווען די שכניה, מרקיע הא' לארץ. און דערפאר האט מען נאך דורך עם אנגעזאגט דער ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם...". תשכ"א (1:20): "...דערנאך קומט דאס אראפ אויכעט אין דעם ציווי פון ועשו...". תשכ"ב (0:40): "...דערנאך – זאל דאס זיין בקביעות – איז געקומען דער ציווי פון ועשו...". ועוד.

(32) "דערנאך . . דירת...". – אולי מרמז שהענין דדירה בתחתונים שע"י עשיית המשכן נתאפשרה רק לאחר ההקדמה דמתן תורה, וכמ"ש בלקו"ש שבמילואים. וראה תשכ"א ותשכ"ב שבעה ערה הקודמת.

(33) אולי מפרש בזה, שמ"ש בתשי" שבעה ערה 31: "...ועיקר גילוי אלקות הי' בבית המקדש, דכתיב ועשו... (בשינוי מ"וכמ"ש ועשו... שבתרנ"ח ותרצ"ט), הוא גם נתינת טעם (וראה הערה 12) לזה שעיקר הגילוי הי' בבהמ"ק, והיינו לפי שעיקר הדירה בתחתונים הוא דוקא ע"י עבודה שיש עליו ציווי (מצווה ועושה), ואולי דוקא ציווי שלאחר מתן תורה ("דערנאך איז געווען דער ציווי") – ולהעיר מלקו"ש שבמילואים: "...מאכן פון תחתונים א דירה לו יתברך. וואס דאס איז דער אויפטו פון מתן תורה ניט נאר אויף דעם וואס די אבות האבן מקיים געווען די גאנצע תורה . . אינו מצווה ועושה, נאר אויך אויף די שבע מצות בני נח, און אפילו אויף די מצות שנצטוו במרה... ע"ש. ולהעיר מאלשיך שבמילואים: "...לא יהיה כדורות ההם שכל אחד מהדורות היה מוריד רקיע א' עד משה, כי אם גם

בתחתונים. מ'זאגט³⁶ אויף דערויף בתוכם – בתוך כל אחד ואחד מישראל, אז ע"י³⁷ העבודה³⁶ אזי מען אים³⁸ ממשיך, אז די שכינה זאל זיין *שוכנת³⁸ דא למטה³⁶.

❧ דקדוקי תורה ❧

שתהיה שכינתך ברקיעים העליונים, אני אנהגך עד בית המקדש בעולם השפל . . כי גדול המצווה ועושה, ועל כן מה שעשו שבעה דורות בלתי מצווים אעשה אנכי לבדי... ע"ש. וראה הערה הקודמת. (34) תש"י ס"א לקמן: "...דנתאוהה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים, שיהי' גילוי אלקות למטה ע"י עבודת האדם. . . וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם...". ואולי מפרש בזה בפנים, שבהציווי "ועשו. . . ושכנתי" מבואר ענינו של דירה בתחתונים, והיינו שדוקא ע"י עבודה ("ועשו") ימשיכו את השכינה ("ושכנתי"). וראה תרס"ט (הנחה) שבמילואים (והערה 9): "...ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, וכמ"ש באתי לגני. . . וזהו"ע דירה בתחתונים...".

(35) ראה הערות 9, 12 שלכאורה מבאר כאן שרק ע"י המשכן נעשה "דירה" בשלימות (ובפועל) ל"שכינה" בשלימות. ואולי מפרש בזה הטעם לשינוי הלשון בתש"י (שבהערות 12, 23): "דעיקר שכינה בתחתונים היתה. . . והורידו את השכינה. . . והוריד את השכינה" (ואף שנאמר שם גם "נסתלקה השכינה. . . נסתלקה השכינה", אולי גם זה קאי על דרגא נעלית יותר מ"עיקר שכינה", כיון שהי' כבר לאחר עבודת אדה"ר, כמ"ש בעת"ר שבהערה 12). וע"פ הידוע שדירה היא לעצמותו ית' דוקא (ראה תש"א, תשכ"א, ועוד שבמילואים להערה 12), לכאורה מובן שמפרש כאן ש"שכינה" קאי על עצמותו ית' (ולהעיר מעטר"ת שבמילואים הנ"ל במ"ש "צמצם שכינתו..."), וראה הערות 38, 46). ולהעיר ממחברת הערוך (לר"ש אבן פרחון, תלמיד ראב"ע) ט, ד: "...התורה שהיא עקר העולם כמו המשכן שהיא דירת שכינה...". תוספת שבת שבמילואים: "...כתב הלבוש. . . שבתחלה הקימו את המשכן דהיינו אוהל מועד שהיה דירה לשכינה, ואח"כ הקיפו הקלעים עכ"ל. ולכאורה. . . דבתחלה הקימו המשכן ואח"כ הקיפו לצורך דירת השכינה... ע"ש. נחלת בנימין שבמילואים להערה 11.

(36) תש"י שם לפנ"ז (שבהערות 31, 33): "...דכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כל אחד ואחד. וזהו צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה. . . שהם משכינים (היינו ממשיכים) בחינת שוכן עד מרום וקדוש, שיהי' בגילוי למטה", שם לקמן (שבהערה 34): "...דנתאוהה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים, שיהי' גילוי אלקות למטה ע"י עבודת האדם. . . תפעול הנשמה בירור וזיכוך הגוף ונה"ב, וגם חלקו בעולם. וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוך כאו"א, והוא ע"י העבודה בעבודת הבירורים בבחינת אתכפיא ואתהפכא...". ועד"ז שם לקמן סוס"א. תרצ"ט: "...ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, דהמשכן נעשה מתרומתן של כל ישראל, וכן הוא בהמקדש הפרטי שבכל אחד ואחד מישראל, כמארז"ל בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כל אחד ואחד מישראל, שעל ידי עבודתו הוא עושה מקדש לו ית'...".

(37) לכאורה מפרש כאן, שכוונת "בתוכם בתוך כאו"א" שבתש"י ס"א (שבהערה הקודמת) היא, שהעבודה ד"ועשו לי מקדש" צריך להיות בכאו"א – ולא ש"ושכנתי" היא בתוך כאו"א (אף שמבואר כן במ"א, וגם לקמן בתש"י ס"ה: "...וזהו ועשו לי מקדש בתוכם בתוך כאו"א. . . ושכנתי בתוכם שיאיר לו גילוי אור אלקי בנפשו" (וראה הערה 324), ואולי גם בס"ב וס"י שבמילואים). ואולי זהו: (א) כדי שלא יהי' סותר למ"ש בתש"י מיד לפנ"ז "ועיקר גילוי אלקות הי' בבית המקדש" (וכדמשמע לקמן בפנים שזהו המקדש כפשוטו). (ב) כיון שבס"א לא כתב "שיאיר לו. . . בנפשו" כבס"ה הנ"ל.

(38) "אים. . . שוכנת" – אולי מרמז שגם בחי' "שוכן עד... ל' זכר (שבתש"י שבהערה 36), קאי על השכינה. ואולי גם מפרש בזה, שמ"ש בתש"י לפנ"ז (שבהערות 23, 28): "...והוריד את השכינה. . . הורידו [- ל' זכר] למטה בארץ... הוא לרמז, ש"שכינה" כאן קאי על עצמותו ית' (אף שבמאמר דידן מפרש לכאורה שתיבת "עיקר" (שכינה) אין כוונתו על עצמותו ית', כנ"ל הערה 12). וראה הערה 9, שבמ"ש כאן "...שכינה זאל זיין *שוכנת... לכאורה מדגיש שלפני המשכן לא הי' עצמותו ית' שוכן ודר

וואס³⁹ כללות העבודה איז דאס אין דער ועשו לי מקדש כפשוטו, וואס³⁹ דאס גייט אויף עבודת המשכן, וואס עיקר⁴⁰ המשכן, איז ווי ער איז מבאר בארוכה⁴¹ אין דעם המשך, איז דאך געווען דער משכן עצי שטים עומדים⁴² – אזוי⁴¹ דער עיקר העבודה איז, אז פון שטות דלעומת זה, דער שטות פון עולם, זאל מאכן דערפון די שטות דקדושה. און⁴³ פון די עצי שטים שטעלט מען אויף די קרשים, וואס⁴⁴ קרשים איז

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(ממש) בתחתונים בפועל (ולכן היו רק "עיקר דירתי", ולא "דירתי" בשלימות). וראה הערות 35, 46. (39) אולי מפרש בזה הטעם שמאריך בתש"י (כדלקמן בפנים) בענין עשיית המשכן מעצי שטים (ס"ג-ה) וקרשים (ס"ו-ט) יותר ממ"ש שם ס"ב בענין הקרבנות – דהיינו לפי ש"ועשו לי מקדש" (המלמדנו שדירה בתחתונים צ"ל ע"י עבודה, כנ"ל הערה 34) כפשוטו קאי על עשיית המשכן (ולא על עבודת הקרבנות שבתוך המשכן לאחר הקמתו), אף שעבודת הקרבנות שבנפש נכלל לכאורה ב"ועשו לי מקדש" כדרשתו "בתוך כאו"א" (כדמשמע לקמן בפנים).

(40) "עיקר . . . מבאר בארוכה..." – אולי פירושו, שמה שמבאר בתש"י (ובאריכות) רק ענין העצי שטים והקרשים שנעשו מהם (ולא היריעות והאדנים וכו' – וראה הערה 42), מובן שזהו עיקר המשכן כפשוטו, ולכן זהו ג"כ עיקר העבודה. ולכאורה הכוונה שעיקר בנין המשכן היו העצי שטים שנעשו לקרשים. וראה אדה"א שבמילואים: "...הקרשי שהן עיקר המשכן בד' דפנו', והיריעו' נק' אהל המשכן . . . שהקרשי היו מעצי שטי', כמו המלאכי שהן נק' עצי שטים עומדי'..." ע"ש. אוה"ח לזח"ב (מהרמ"ק) שבמילואים: "...עיקר המשכן הוא מרכבת הקדושה . . . ועיקר אברי המשכן הקרשי מעצי שטים עומדי' שהם הרפים . . . שהם עיקר המרכבה פנימיות..." ע"ש. תשמ"ב (15: 3): "...דער עיקר אין משכן איז דאך געווען דער קרשים – ועשית המשכן <קך>... עצי שטים עומדים..."

(41) ראה תש"י ס"ג-י (רס"ג: "...המשכן ה' מעצי שטים דוקא, דלהיות שעיקר העבודה במשכן ומקדש הוא לאתהפכא חשוכא לנהורא . . . ולכן ה' מעצי שטים . . . יש שטות דלעו"ז . . . ענין השטות דלעו"ז וכמארו"ל אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות..." ס"ה: "...כשם שיש הטי' למטה מן הדעת שהוא נק' בשם שטות דקליפה, הנה כמו"כ ישנו הטי' למעלה מן הדעת והוא שטות דקדושה . . . ולהיות שהעבודה במשכן ומקדש הוא לאתהפכא חשוכא לנהורא דהחושך עצמו יאיר, והיינו דמהשטות דלעו"ז יהי' בבחינת שטות דקדושה, לכן ה' המשכן מעצי שטים דוקא . . . להפוך את הלמטה מן הדעת דעולם (פון וועלט) שיהי' מזה למעלה מן הדעת . . . זאת תהי' עבודתו להפוך שטות זה דעולם . . . שפועל להפוך את השטות דנה"ב און דעם קאך פון וועלט אל הקדושה . . . קיצור. יבאר שטות והטי' למעלה מטעם ודעת דקדושה . . . המשכן מעצי שטים, אתהפכא דשטות דלעו"ז לשטות דקדושה. ועד"ז בעבודת כאו"א", רד"ה היושבת בגנים: "...דהעבודה במשכן ומקדש הוא לאתהפכא חשוכא לנהורא דהחושך עצמו יאיר, ולכן ה' המשכן מעצי שטים שמהפכין שטות דלעו"ז לשטות דקדושה..." רס"ו: "...שעצי המשכן נקראים בשם קרשים, וכמ"ש ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים..." רס"ו: "...וזהו עצי שטים שהוא מה שנתברר מהשטות דלעו"ז..." ע"ש.

(42) ראה תש"י רס"ו שבהערה הקודמת 41 – ואולי מפרש כאן בפנים, שמה שהובא שם גם סיום הכתוב "עצי שטים עומדים" (אף שמדובר שם בהשם "קרשים") הוא לרמז שכל האריכות שם בענין הקרשים הוא חלק מענין העצי שטים שלפניו (ולהעיר משם רס"ט: "...לכן כתיב ועשית את הקרשים כו' עומדים, שנקראים קרשים בשם עומדים..."). וראה הערה 40.

(43) ראה תש"י (שבהערה 41) רס"ו: "...שעצי המשכן נקראים בשם קרשים, וכמ"ש ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים..." רס"ט: "...שקרשי המשכן הם עצי שטים עומדים דוקא..." רס"ו: "...וזהו עצי שטים שהוא מה שנתברר מהשטות דלעו"ז, וזהו ג"כ שנקראים קרשים, שהוא מה שמתברר

דאך אויכעט אותיות שקר, אז פון שקר פון עולם זאל מען אויפשטעלן א בנין, וואס ער זאל זיין א מקדש⁴⁵ – דעם שכינה⁴⁶ – ומשכן לו יתברך.

וואס אט דאס איז אויכעט דער כללות העבודה* פון* אידן⁴⁷: ס'דאך בתוכם³⁶ – בתוך כל אחד ואחד⁴⁷, אז⁴⁸ דורך דערויף וואס א איד איז זיך מתקרב,

⌘ דקדוקי תורה ⌘

משק"ר וקש"ר, ומבירור זה נעשה קרשי המשכן... ע"ש. ואולי מפרש כאן בפנים, שהקרשים נעשים משטות דקדושה דוקא, והיינו שצריך תחילה להפוך שטות דלעו"ז לשטות דקדושה, ואז ישתמש באותו שטות דקדושה להפוך את שקר העולם לקרש.

(44) תש"י ס"י שבהערה הקודמת: "...וזהו ג"כ שנקראים קרשים, שהוא מה שמתברר משק"ר וקש"ר, ומבירור זה נעשה קרשי המשכן. . ומזככים את העולם, דעושים מקשר קרש והיינו דמהקשר דעולם, דמה שהעולם מראה את עצמו למציאות הרי זה שקר, וכידוע דעיקר הוא החיות המחיי אתו, הנה כאשר לומדים תורה ומקיימים את המצות נתהפך לקרש. . קיצור. ימשיך דקשר ושקר דעולם נהפך לקרש המשכן... ע"ש. וכפנים עד"ז גם תש"כ (37:40): "...און מזככים את העולם. וואס דער עולם מצד עצמו איז דאך דא דער שקר של עולם – אז די מציאות פון עולם וויל זיך באווייזן אז דאס איז א מציאות...". תשכ"א (2:00): "...קרשים איז דאס דער ענין וואס מ'מאכט פון שקר של העולם. . איז מען מהפך אז זאל ווערן קרשים, וואס פון די קרשים בויט מען אויף א משכן ומקדש לו יתברך...".

(45) תרצ"ט שבהערה 36: "...שעל ידי עבודתו הוא עושה מקדש לו ית'...", שם בסוף המאמר: "...דכל אחד ואחד בעבודתו בתורה ומצות עושה מקדש לו ית'...". ה'ש"ת ר"ע 107: "ע"י הבירור. . שנשלמת הכוונה העליונה ושכנתי בתוכם בתוך כל אחד ואחד, דכל אחד ואחד הנה מוחו ולבו הם משכן לו ית'". (46) "דעם שכינה. . לו יתברך" – ראה הערות 35, 38, ולכאורה גם כאן מרמז ש"שכינה" קאי על עצמותו ית' (וראה הערה 38 במ"ש ל' זכר בקשר להשכינה).

(47) "כללות העבודה פון אידן" – אולי פירושו, עבודתם של ישראל עם עצמם, בניגוד ל"כללות העבודה" דלעיל שעובדים עם השטות ושקר של העולם. ואף שגם העבודה בשטות הוא בהשטות דנה"ב (וכן עבודת הקרבנות (שבפנים) הוא הקרבת הנה"ב) – אולי זהו מ"ש כאן בפנים "ס'דאך. . בתוך כל אחד ואחד", היינו שהעבודה דדירה בתחתונים צריך להיות בכאו"א, ולא בכל א' יש שטות דנה"ב (שמתבטא ב"עובר עבירה"), וא"כ אין זה עבודתם "פון אידן" – ואולי מרמז לתש"י ס"ג: "...ונדמה לו אשר עודנו ביהדותו, ואם יודע את האמת כמו שהוא שע"י החטא ועון נעשה נפרד מאלקות הרי לא הי' עושה את דבר העבירה ר"ל בשו"א, לפי שבטבע כל ישראל שאינו רוצה בשו"א ואינו יכול כלל להיות נפרד. . מאלקי ישראל, אין ביכולת שום בר ישראל... ע"ש, או (גם) שם ס"ב (בקשר לעבודת הקרבנות שבפנים): "...דכאו"א מישראל יכול לאמר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב, ואין בזה הגבלות כלל. . בכח כאו"א לעלות ולהגיע למדריגה היותר נעלית... ע"ש. ולהעיר מהמבואר בתניא ספ"א שבישראל נה"ב היא מקליפת נוגה – שלפ"ז לכאורה עבודה עם שטות דעבירות (ג' קליפות הטמאות) אינה עבודה דישראל כפי שהם מצד עצמם. וראה הערה 39, שלכאורה מ"ש כאן הוא העבודה ד"ועשו לי מקדש" כדרשתו בניגוד ל"כפשוטו" דלעיל שם.

(48) תש"י ס"ב: "...כללות ענין הקרבנות בעבודה בנפש האדם. . אדם כי יקריב, האדם כאשר יתקרב לאלקות. . דכאשר בא להתקרב לאלקות הוא מכס, והיינו שתלוי הדבר בכס, דאל יאמר אדם איך אתקרב אל אלקות. . ואין שום דבר המונע ומעכב חלילה לעלות ולהגיע ולהתקרב לאלקות. . אדם כי יקריב דבכדי שהאדם יתקרב לאלקות הוא מכס, שבכס הדבר תלוי. . דמכס תקריבו. . מכס ממש. . הבהמה שבלבו של אדם, שהוא הנה"ב. . דרשפי אש האהבה שבנה"א. . ובזה צריך להיות ההקרבה

וואס⁴⁹ דער עיקר העבודה במשכן איז דאך געווען די עבודת הקרבנות, וואס⁵⁰ דאס איז דאך דער קירוב כל הכחות (ווי ער זאגט אין בחיי⁵⁰), ביי⁵¹ דאס איז עולה עד

דקדוקי תורה

של הנפש הבהמית, שגם הוא יהי' לו אהבה לאלקות. . ע"י התלכשות הנה"א, ומתבונן בהתבוננות אלקי דגם הנה"ב יוכל להשיגו, הנה עי"ז נעשה התקרבות הנה"ב. . שמתהפך מבהמיותו ועולה ונכלל ברשפי אש התשוקה שבנפש האלקית... ע"ש. וראה הערה 51.

49) תשי"רס"ג: "...שעיקר העבודה במשכן ומקדש הוא לאתהפכא חשוכא לנהורא, שזהו ענין עבודת הקרבנות...". שם רס"ב: "והנה זאת היתה העבודה במשכן ומקדש בעבודת הבירורים דבחינת אתכפיא המביא ומעלה לבחינת אתהפכא חשוכא לנהורא, ולכן אחת העבודות שהי' במקדש הוא ענין עבודת הקרבנות...". וכפנים עד"ז גם תשי"ד (1:45): "...דאס איז אויכעט די זאך פון משכן ומקדש, און די עבודה וואס אין זיי איז געווען, וואס בעיקרו איז דאך די עבודת הקרבנות, ובפרט דער ענין פון קטורת...". תשי"ח (2:00): "...אין די משכן איז דאך דערנאך געווען דער "אחת העבודות", וואס אחת פון לשון מיוחד – די עבודה המיוחדת, איז דאך געווען דער ענין הקרבנות...". תשכ"ח רס"ב: "שאחת העבודות [ויש לומר, שפירוש "אחת העבודות" הוא העבודה המיוחדת והעיקרית (ובהע' 14 שם: "ולהעיר מתוד"ה עד אחת – מנחות יח, א")] שבמקדש היא עבודת הקרבנות (ובהע' 15 שם: "שהרי ענינו של ביהמ"ק הוא – "בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות" (רמב"ם ריש הל' בית הבחירה).

וראה בהמשך רפ"ג: עיקר העבודה במשכן ומקדש. . עבודת הקרבנות), "ועד"ז תשל"ב ס"ד והע' 22. 50) תשי"ס"ב (ר"ע 113): "דידוע דקרבות הם ענין קירוב הכחות והחשים" [ובהערות רבינו שם: "דכתיב אדם : ראה קונטרס לימוד החסידות פ"ב. ד"ה טעמה תש"ט (קונטרס סב) פ"ב ואילך. דידוע דקרבות : ראה טעמה הנ"ל, וש"נ", ובהערות רבינו בתש"ט שם (ע' 29): "הקרוב שהוא מלשון קירוב : דאמאי אקרי קרבן ע"ש שמקרב (ספר הבהיר, הובא בשל"ה שם [ריא, ב]). ועייג"כ פע"ח שער התפלה פ"ה]. בחיי ויקרא א, ט: "וזהו לשון קרבן כלומר קרוב הכחות ושמותיו של הקב"ה. . להקריב לי הכחות והמדות ולכך נקרא קרבן שהוא קרוב הכחות והמדות". קהלת יעקב (לבעהמ"ס מלא הרועים) ערך קרבן (הב', טעם הג'): "ענין הקרבן יחוד וקירוב במדריגות וכל הכחות, שכל הענפים שלמטה יש להם שורש מלמעלה, ומתקרב עי"ז מדריגה למדריגה ומדריגה למדריגה עד שורש כל השרשים א"ס ב"ה...". תרס"ח ע' צא: "וע"י ההקרבה נעשה עליית המל', ורזא דקורבנא עולה עד רזא דא"ס בבחי' קירוב ועליית כל הכחות והשמות כו', ועכשיו תקנו התפלה במקום הקרבנות שהו"ע הקרבת הנה"ב. . שכל העליות הנעשים ע"י הקרבן. . נעשה ג"כ ע"י הקרבת הנה"ב וזהו עבודת הקרבנות". ועוד.

51) תשי"סוס"ב: "...כמו"כ ע"י ההקרבה ברוחני' הרי מתברר ומתהפך החשוכא דנה"ב לנהורא, וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, דבתוך כל אחד ואחד הרי ע"י עבודתו בבחינת אתכפיא והעיקר המביא לידי אתהפכא כו', הנה כד אתכפיא סט"א אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין...". סוס"ח: "...דלאחר דוירח הוי' את ריח הניחוח, דרזא דקורבנא עולה עד רזא דא"ס אז נמשך בחינת רצון חדש...". ובהערות רבינו שם: "דרזא דקורבנא : ראה זח"ב רלט, א. זח"ג כו, ב. – נתבאר לעיל פ"ב (קונטרס עד). בד"ה טעמה תש"ט (קונטרס סב). ועוד". סידור לג, סע"ג: "...וזהו מארז"ל נח"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני בקרבנות דוקא. . כי פ"י נח"ר הוא ענין הנחת רוח והשבת נפש מלמעלה למטה, אחרי סיבת ההעלאה מלמטה כמשל הריח...". ועוד. ולהעיר מתרמ"ג הא' שבמילואים: "...ולמה ע"י קרבנות דוקא עי"ז באתי לגני. . ע"י הקרבנות האיר בגילוי למטה בחי' א"ס הסוכ"ע, וזהו שנא' על קרבנות דוקא נח"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני, שע"י הקרבנות מאיר גילוי א"ס הסוכ"ע בעולם. וזהו באתי לגני כו', שכדי שיומשך גילוי אוא"ס לגנוני. . הוא ע"י אכלתי יערי עם דבשי שהם הקרבנות. . ועכשיו תפלה במקום קרבנות תקנו...". ע"ש. תרמ"ג הב' שבמילואים: "...וכשמהפך השטות דלעו"ז להשטות דקדושה שז"ע עצי שטים שהי' במקדש, עי"ז ממשיך תוס' ריבוי אור. . וזשארז"ל על קרבנות נח"ר לפני שאמרתי

רוא דאין סוף, איז מען דעמאלט ממשיך דערנאך דער נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני, מלמעלה למטה. וואס⁵² כדי <אויף⁵³ דורכ...> אויף איבערמאכן פון שקר פון עולם, פון שטות דלעומת זה, זאל ווערן דערפון דער ושכנתי בתוכם, אט דאס איז די מלחמה וואס ווערט דורכגעפירט דורך צבאות הוי', וואס דאס זיינען אידן, וואס⁵⁴ זיי ווערן אנגערופן צבא השם. און ווי ער איז מבאר⁵⁵ אז צבא האט אין זיך די דריי טייטשן, וואס זיי זיינען אלע דא אין די עבודת האדם⁵⁵ אויף דורכפירן⁵⁶ שליחות הקב"ה בעולמו.

דקדוקי תורה

ונעשה רצוני, שע"י שמקריבין בהמה גשמיות ע"ג מזבח נעשה נח"ר לפני דוקא, וכמו"כ עכשיו תפלה כנגד כו', ע"י שמבררים הנה"ב נמשך תוס' וריבוי אור שיהי' גילוי א"ס עצומ"ה למטה כו'". אוה"ת מטות (ח"ד) ע' א'רצב: "...שהקרבן נק' ריח ניחוחי, נחת רוח לפני, ורוח זה מעביר הרוח שטות...".
 (52) תש"י סוס"י: "...וכאשר משלים ימיו בעבודת הבירורים באתכפיא ואתהפכא אז הוא בכלל צבאות הוי' . . . דצבאות הוי' הם ישראל, שע"י עבודת הבירורים באתכפיא ואתהפכא הנה הם מבררים ומזככים את העולם, דעושים מקשר קרש והיינו דמהקשר דעולם, דמה שהעולם מראה את עצמו למציאות הרי זה שקר, וכידוע דעיקר הוא החיות המחי' אותו, הנה כאשר לומדים תורה ומקיימים את המצות נתהפך לקרש, שהוא מעצי שטים עומדים ומחברים אור א"ס כו', ולכן נק' בשם צבאות הוי' שהם מגלים וממשיכים גילוי ה'...".

(53) ראה לקמן (ליד הע' 56): "...אויף דורכפירן שליחות הקב"ה בעולמו", ועד"ז ליד הערות 196, 323.
 (54) תש"י ס"י לפנ"ז: "...ועש"ז נקראים ישראל צבאות הוי', וכמ"ש ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות הוי' מארץ מצרים. הנה צבאות הוי' הכוונה הוא על ישראל, וכמ"ש ויהי בעצם היום הזה הוציא הוי' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם, דצ"ל מהו זה דישראל נק' צבאות הוי' . . . וכאן קורא את ישראל צבאות הוי' . . . אלא דצבא יש בו ג' פי' "... ע"ש. יהושע ה, יד: "...אני שר צבא ה'...", ובמצו"ד שם: "אני שר של ישראל הקרואים צבא ה'" (ועד"ז ברש"י שם). ואולי מרמז כאן בפנים, שמ"ש בתש"י הנ"ל "דצבא יש בו ג' פי'", ולא "דצבאות" (אף שבהקיצור כתב: "...נק' ישראל צבאות ל' חיל זמן צביון") הוא (גם) מפני שישראל נק' בשם "צבא" ג"כ.

(55) תש"י שם: "...דצבא יש בו ג' פי', א' ל' חיל, ב' זמן מוגבל וכמ"ש והלא צבא לאנוש עלי ארץ וגו', והג' מל' צביון וכדרז"ל (ר"ה יא א) ע"פ ויכולו השמים כו' צבאם, לצביונם נבראו, והפי' דנש"י אם שהם חלוקים במדרגתם, בעלי השגה שהם מארי תורה ומארי ריזן וסודות עילאין מארי חוכמתא . . . מארי עובדין טבין שמקיימים את התומ"צ בתמימות, גם עוסקים איש איש בעבודתו לפי ערכו בתמכין דאורייתא בגופם ובממונם . . . זהו צביונם שזהו תכלית היופי מה שכלול מריבוי גוונים . . . ממשיכים גילוי בחינת הוי' ע"י עבודתם . . . וצבא שהוא הגבלה ומועד . . . וכאשר משלים ימיו בעבודת הבירורים באתכפיא ואתהפכא אז הוא בכלל צבאות הוי'...", שם סוס"י א: "...וזהו דישראל נק' צבאות הוי', לפי שהם אנשי החיל אוצר הם עושים רצונו של מקום לנגד את המנגד...".

(56) עד"ז גם כ' אב תשי"ט (שיחה ב – 3:35): "...דארף דאך זיין א נתינת כח מלמעלה, וואס דורך דערויף זאל זי קענען דורכפירן די שליחות הקב"ה בעולמו . . . אני נבראתי לשמש את קוני...".

און דערנאך איז ער *ממשיך* ומסביר *ומבאר*⁵⁷, אז בשעת המלחמה, איז אט א דעמאלט, אפילו⁵⁸ אט א די אוצרות יקרים, וואס⁵⁹ ניט נאר אז מ'איז זיי ניט מבזבז, אפילו⁵⁹ מ'וויל זיי ניט באווייזן, ניט⁵⁸ נאר די אוצרות יקרים פון דעם דור, נאר מדורי דורות, און אויכעט די אוצרות שצברו אבותיו – איז⁶⁰ בשעת ס'רעדט זיך וועגן מנצח זיין במלחמה, איז אט א דעמאלט דער מלך מבזבז אוצרותיו, *ביז וואנעט אז אין דעם בזבז אוצרות באשטייט אויכעט אט דאס – אז⁶⁰ דער מלך שטעלט זיך אליין אויך איין כביכול בסכנה, אבי מ'זאל מנצח זיין די מלחמה. נאר דאס וואס

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(57) תש"י סי"א: "...כאשר חפץ באיזה דבר וישנו מנגד לזה, אז עומד בנצחון כנגדו ומוציא נצחונו . . . מבזבז כל סגולות האוצרות . . . הנה בעת ניצוח המלחמה הוא מבזבז כל האוצרות . . . דהסדר בזה הוא דבעת מלחמה פותחים את האוצרות ונותנים אותם ע"י שרי הפקידים . . . ובעת המלחמה פותחים את האוצרות שמוסרים אותם ע"י פקידים...". שם רסי"ט: "...וזהו פתיחת האוצרות בעת המלחמה...".

(58) תש"י סי"א שבהערה הקודמת: "...כל סגולות האוצרות דהון יקר הנאסף והנקבץ במשך כמה שנים מדור אחר דור, ואשר מעולם לא השתמש מזה לשום דבר, וכמוס וחתום מעין כל רואה . . . בסגולות מלכותו ואוצרות יקרו...". שם סוסי"ז: "...המשכת והתגלות אוצר העליון הוא רק בשביל ניצוח המלחמה . . . וכנ"ל בהמשל דבשביל ניצוח המלחמה פותחים את האוצרות החתומים והכמוסים מדור דור", שם רסי"ט: "...האוצרות הכמוסים, וכל הון יקר שבהאוצרות ניתן...". תש"ט (ועד"ז תרס"ח) שבמילואים: "...ספון וטמון באוצרות המלך . . . ואינו משתמש בהם לשום דבר, כי יקרים המה מאד אצלו, והמה כל מחמדיו וסגולותיו . . . הנצחון שיוכל לבזבז בשביל זה כל אוצרותיו היקרים בעיניו מאד...". ע"ש. הי"ש"ת [סה"מ אידיש] שבמילואים: "...צוליב א נצחון במלחמה נוצט מען אויס די טייערסטע אוצרות וואס כמה דורות האבען געזאמעלט...". תקס"ה שבמילואים: "...הגם שהאוצרות היו יקרים מאד אצלו, שכמה יגיעות יגע בהן עד שקיבץ אותם והכניסם . . . ולבזבז כל אוצרותיו היקרים בעיניו...". ע"ש. תו"ח בשלח שבמילואים (והערה 61): "...וגם מלכים הראשונים אבותיו אצרו אוצרות רבים בכל משך חייהם דור אחר דור . . . בכלים וחפצים יקר היקרים...". "...שהרי בזבז אוצרות היקרים...". ע"ש. ולהעיר מתו"א שבמילואים: "...כמו ביזת אוצרות יקרים, שבוזז וחוטף משום שמא אין ראוי שיתנו לו דרך נתינה...".

(59) תש"י סי"א שבהערה הקודמת: "...ואשר מעולם לא השתמש מזה לשום דבר, וכמוס וחתום מעין כל רואה...". תו"ח שבמילואים: "...ואף שלפעמים חפץ המלך . . . להראותם לפני שר גדול [און] אהבו וריעו כנפשו, לא ירצה ליקח מן האוצרות הטמונים מכבר, כי אינו חפץ ואינו לפי כבודו שיגלה לעין רואה מאוצרות[יו] ומטמוני[ו] [ה]מוסתרם שנטמנו זה כמה מאות[ות] שנים, וגם מאשר נאצר על ידו . . . לפרקים רחוקים מאד כמו בעת שהוא עושה משתה ושמחה גדולה . . . בכיבוש מלחמה גדולה (כמו שצוה בלשאצר להביא כלי המקדש), או . . . ביום חתונתו . . . יצוה גם להוציא כלים היקרים . . . הטמונים באוצרותיהם, להראות את יקר תפארת גדולתו . . . כמבואר במשתה דאחשורוש וכדומה לזה . . . שהן כלי חמדתו היקרים בעיניו כ"כ . . . ע"כ מבטל רצונו ותענוגו ואינו חפץ להשתמש בהן ואף לא להראותם ולגלותם לשום שר וחשוב [ו]רעים אהובים, רק בעת חתונתו או חתונת בנו או בעת ישועה ונחמה גדולה לפרקים יחפוץ להראות יקר תפארת גדולתו בהם דוקא...". ע"ש.

(60) תש"י סי"א שבהע' 57: "...ובשביל ניצוח המנגד הרי מבזבז כל סגולות האוצרות . . . הנה בעת ניצוח המלחמה הוא מבזבז כל האוצרות . . . ועוד יותר שגם חייו משליך המלך מנגדו, ומצד גודל הנצחון עומד בעצמו בקשרי המלחמה . . . הוא מפקיר את חייו, ומכ"ש שהוא מבזבז אוצרותיו ותענוגי מלכיהם...".

מ'ג'יט⁶¹ דעם אוצר מלמעלה, איז דאך דאס דארף דאך זיין אויך די פֿלי דא למטה, דעם אוצר דלמטה – בעבודת האדם. און ווי ער זאגט, אז די אוצרות – אז אע"פ וואס זיי ווערן געגעבן די פקודי החיל, איז דאך די כוונה די אנשי חיל וואס זיי פירן דורך דעם נצחון. וואס דערפון איז פארשטאנדיק, אז אויכעט דער אוצר דארף אויכעט זיין בכל אחד ואחד, ווארום יעדער איד – אפילו די וואס זיי זיינען *ניט די פקודי החיל, זיינען זיי דאך אבער אין *צבאות הוי'. און ער הויבט אן מבאר זיין פריער דעם⁶² אוצר דלמעלה, און בריינגט אויף דערויף אראפ, דעם מאמר <ת...⁶²> הזהר⁶³ – תיקוני⁶³ זהר, אז אור⁶² אין סוף איז למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין

⌘ דקדוקי תורה ⌘

61) תו"ח בשלח שלז, א [רלא, ד] (שבהערה 58): "...יובן בענין בזבז האוצרות העליונים שיורדים מהעלמם מלמעלה מעלה למטה מטה ביותר . . . בשביל ניצוח מלחמה...". תרפ"ט ע' 27: "...דבשביל ניצוח זה נותנים כחות מלמע' מאוצר העליון דיר"ש... ע"ש.

62) תש"י רס"ב [ועד"ז פר"ת (ע' רמב)]: "והנה להבין ענין האוצר למעלה הוא, דהנה אי' בת"ז אור א"ס למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית... [ובהערת רבינו שם: "איתא בת"ז: הובא ונתבאר באריכות בהמשך תרס"ו ד"ה ויולך הוי' את הים ואילך"]. וראה הערה הבאה.

63) בתקס"ב (ח"ב ע' שע) יש מאמר ד"ה "להבין ענין אור א"ס ב"ה שהוא למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית", ועפ"ז יש מאמר באוה"ת (ענינים ע' קי) בד"ה "להבין הענין שארז"ל שאור א"ס ב"ה הוא למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית", והצ"צ מציין שם: "(עיינן בזוהר חדש פ' יתרו דנ"ה ג', וכ"ה בכמה מקומות מהזהר והתיקונים)", וראה עד"ז תרכ"ו, תרכ"ז, תרנ"ח ותר"ץ שבמילואים. בתרס"ו (ע' קסה [ריט]) שבהערה הקודמת: "...ידוע מה דאיתא בזהר ובתיקונים...". בתש"י [ופר"ת] שבהערה הנ"ל: "אי' בת"ז", ועד"ז בכ"מ בפר"ת (כולל ד"ה ראשית גויס) שבמילואים. ולהעיר שבהערת רבינו לתש"י הנ"ל לא ציין מ"מ לזהר או תקו"ז (כי אם לתרס"ו הנ"ל, ושם נזכר "בזהר ובתיקונים"), ועד"ז בהערת רבינו (שבשוה"ג 83) בראשית גויס הנ"ל (שי"ל בתש"ל) ציין רק לתרכ"ז "בסופו" (שכולל תרכ"ז הנ"ל) ולתש"י הנ"ל (ולהעיר שבמ"מ הגהות והעק"צ מרבינו לאגה"ק ס"א (קב, א) העתיק "למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית", והשאיר מקום פנוי בלי ציון) – ואילו בתש"ד ע' 224 (שי"ל בתשט"ז) ציין רבינו (עמש"ש "וכמאמר אור"ס למעלה מעלה..."): "א ו א " ס ל מ ע ל ה : ראה זהר חדש יתרו (לד, ג). ת"ז תי"ט (מ, ב), בסה"מ מלוקט ח"א (שי"ל בתשל"ה) שבמילואים צויין: "באתי לגני השי"ת פי"ב ואילך (אולי ע"פ ז"ח יתרו לד, סע"ג: לעילא עד א"ס ולתתא עד אין תכלית)", ובסה"מ מלוקט ח"ב (שי"ל בתשמ"ח), ועוד שבמילואים צויין: "ראה תקו"ז סוף תיקון נז (וראה שם תיקון יט – מ, ב) ז"ח יתרו לד סע"ג...". בזו"ח שם (הוא נה, ג שבציון הצ"צ הנ"ל – בדפוס ויניציאה תי"ח): "...לית אתר דלאו איהו תמן לעילא עד אין סוף ולתתא עד אין תכלית, ולכל סטרא לית אלה בר מניה... ע"ש. בתקו"ז תי"ט שם: "...יהי-היה הוא בכתו, שהיה קודם שנברא העולם הוא ושמו לבד בכתו. כשברא העולם במדת ראשית ירד עליו ולא היה חסר מלמעלה וכן בכל ספירה, כמדליק נר מנר ואינו חסר מן הראשונה ולא מחברתה, עד אין סוף ואין תכלית...". ובתנ"ז שם: "...יקו"ק לא אתקרי ביחודא דארבע אתוון אלא בעלת העלות דמייחד לון . . . ובגין דא שוי אמונה דישאל בארבע אתוון אלין . . . לית שמא עד אין סוף ועד אין תכלית רברבא ושלטנא מן דא, לעילא עד אין סוף לתתא עד אין תכלית...". ולהעיר מע"ח שבמילואים: "...נודע כי האור העליון למעלה למעלה עד אין קץ הנק' א"ס...", אבל ראה ל' שער ההקדמות (ולהעיר מל' מהדורת אהבת שלום) שבמילואים:

תכלית, וואס ווי ער וועט מסיים זיין⁶⁴, איז דער אוצר <איז⁶⁵ אין דער...> איז דאס דער ענין וואס אור אין סוף איז למעלה עד אין קץ. כדי⁶⁶ צו⁶⁷ פארשטיין אבער דעם *עילוי >פון⁶⁸ למעלה...> אין דעם ענין וואס אור אין סוף איז למעלה עד אין קץ, איז הויכט⁶⁶ ער אן מבאר זיין⁶⁷ דעם למטה עד אין תכלית, וואס דאס איז דאך נידעריקער פון דעם ענין למעלה עד אין קץ, איז פון דעם עילוי וואס ס'דא אין למטה עד אין תכלית וועט מען פארשטיין דעם עילוי וואס איז אין דעם למעלה עד אין קץ. און ער איז פריער מבאר דעם⁶⁹ למטה עד אין תכלית ווי אזוי דאס איז אין התהוות העולמות, וואס דאס איז אין דעם סעיף⁶⁹ וואס מ'האט אפגעלערנט ביום ההילולא שלפני זה.

דקדוקי תורה

...נודע ומפורסם כי האור העליון הלא הוא נקרא אין סוף... ע"ש. ולהעיר מזח"א שבמילואים. וכבפנים עד"ז גם תשכ"ב (7: 35): "מאמר התיקוני זהר".

(64) תש"י רסט"ז: "...ב' ענינים אלו דאור אין סוף למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית הן ב' מדריגות באור"ס ב"ה. . דמה שאור"ס למעלה מעלה עד אין קץ הוא אור הנעלם והסתום שאינו בגדר גילוי והמשכה, ולעולם לא יבוא בגדר גילוי לעולמות...". שם סי"ז: "...בהב' ענינים מה שאור אין סוף הוא למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית. . עצם האור שאינו בגדר גילוי והמשכה כלל בעולמות, אדרבא שהוא מתעלם ומתכלל בעצמותו, ובחינה ומדריגה זו היא הנקראת בשם אוצר, דכשם שהאוצר ה"ה סתום ונעלם מעין כל רואה, כן בחינת העצמות הרי סתום ונעלם ולית מחשבה תפיסא ב' כלל...". וראה תש"י שבהערה 62: "...ענין האוצר למעלה הוא...". פר"ת שבהערה הבאה.

(65) להעיר מפר"ת שבמילואים: "...ולמעלה עד אין קץ הוא בעצם האור. . וזהו שנק' אוצר למעלה...".

(66) להעיר משיחה ח שלאחר המאמר (1: 30): "...וויבאלד אז דער מרחב היינגט דאך אפ אן דעם מיצר, איז דאך דערפון פארשטאנדיק אז למטה עד אין תכלית מאנט ארויס דעם למעלה עד אין קץ. . קען מען דאך אויכעט זאגן (בדרך אפשר), וואס אין דעם המשך איז ער מבאר – פריער דעם למטה עד אין תכלית, ווארום אט דאס איז דער וועג ווי אזוי א איד וואס לערנט קען צוקומען צו דעם למעלה עד אין קץ, צו די אוצרות וואס מ'איז עם מבזבז...".

(67) תש"י שבהערה 62: "...להבין ענין האוצר למעלה. . אור א"ס למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית, והנה מה שאומרי' למטה עד אין תכלית הכוונה שהגילוי וההתפשטו' הוא בכחי' א"ס...".

(68) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "אין דעם ענין... הוא בהמשך לזה ("דעם עילוי פון למעלה אין דעם ענין וואס אור אין סוף איז למעלה עד אין קץ") או במקומן].

(69) תש"י סוסי"ב: "...דעל ידי הצמצום הרי בא האור והגילוי בבחינת מדה וגבול, ולכן הם במספר ע"ס, ובכ"ז הנה אחר הצמצום נתהוו מ"מ עולמות בל"ג ובלי שיעור, וכמ"ש ועלמות אין מספר, וכמארז"ל א"ת עלמות אלא עולמות שהן עולמות בלי שיעור ומספר כלל, וכדאיתא באד"ר בגולגלתא יתבי תריסר אלפי עלמין, והמספר הזה די"ב אלף הוא רק לפי הענין שמדבר שם, שזהו מספר כזה, אבל באמת הוא בל"ג, עד שגם במדריגה היותר תחתונה דמדריגת האצילות שהוא בחינת מלכות דאצילות הנה בא ממנה הריבוי והתהוות עד אין מספר, וכמ"ש מה רבו מעשיך ומה גדלו מעשיך שהם ריבוי הנבראים וגדולי הנבראים (כמבואר בד"ה ורא), דכ"ז הוא לפי שהאור הוא אין סוף ובל"ג, ולכן הנה גם כמו שבא ע"י הצמצום הנה ההתהוות הוא בלי מספר וגבול". וראה תש"י שבהערה 67.

און איצטער בסעיף הי"ג (האח"ד) קומט ער מבאר זיין דעם צווייטן ענין וואס ס'דא אין למטה⁷⁰ עד אין תכלית: ניט ווי דערפון⁶⁹ ווערט די התהוות אין אן אופן פון למטה⁷¹ און אין תכלית, נאר די⁷⁰ התפשטות וגילוי⁷² אור אין סוף – אז אין די התפשטות איז אויכעט דא דער ענין פון למטה⁷³ און אין⁷⁴ תכלית⁷³. וואס דאס* איז, אז דאס ווערט נתפשט ביז⁷⁰ אין <מדריגות היותר תחתונות, און מדריגו...⁷⁵> מדריגות היותר אחרונות ומדריגות היותר תחתונות⁷⁵. און ער איז מבאר אין דעם⁷⁶,

— דקדוקי תורה —

(70) תש"י רס"ג [ועד"ז פר"ת ס"ע רמב]: "והנה מה שאומר למטה עד אין תכלית, קאי על הגילוי וההתפשטו' [- הוא שהתפשטות האור] שהוא בבחי' התפשטות בבחי' אין סוף ואין שיעור ובל"ג ממש עד למטה מטה [- הוא בבחי' מטה מטה עד אין תכלית], במדריגות היותר אחרונות והיותר תחתונות, וזהו אוא"ס למטה עד אין תכלית שהתפשטו' האור הוא בבחינת א"ס ובל"ג כלל, עד מדריגה היותר מטה מטה... ", שם סס"ד: "...וזהו למטה מטה עד אין תכלית, שהוא בהתפשטות ובגילוי עד גם במדרי' היותר שפלים בתכלית", רסט"ו [ועד"ז פר"ת ס"ע רמג]: "והנה כשם שאוא"ס הוא למטה מטה בהתפשטות וגילוי עד אין שיעור ומספר כלל...". פר"ת ע' רמב לפנ"ז (המקביל לתש"י רסי"ב): "...והנה למטה עד אין תכלית הוא בחי' התפשטות וגילוי האור...". תש"י סעיף יג הובא כאן במילואים – כל הסעיף על הסדר [עם הלשוניות המקבילות שבפר"ת].

(71) אולי מפרש בזה, שמ"ש בתש"י שבהערה 69 ע"ד ההתהוות ש"במדריגה היותר תחתונה דמדריגת האצילות... הוא ביאור לתיבת "למטה" שב"למטה עד אין תכלית", ומ"ש שם שממדריגה תחתונה זו בא "הריבוי והתהוות עד אין מספר" הוא ביאור להתיבות "עד אין תכלית". וראה הערה 73.

(72) בתש"י רסי"ב (שבהערה 77) מקדים "הגילוי" ל"וההתפשטו'" (וכ"ה שם רס"ג וסט"ו), אף שהסדר בפר"ת שם הוא "התפשטות" ושוב "וגילוי" (כמ"ש בהערה 70). ואולי מפרש בזה רבינו, ששינוי הסדר בתש"י בא להדגיש ש"הגילוי" ו"ההתפשטות" הם ב' פרטים שונים בענין ההתפשטות (וכמפורש לקמן בפנים, וראה הערה 84). ואולי מ"ש בפנים הסדר ד"התפשטות וגילוי" (כבפר"ת) הוא לרמז שהשינוי בתש"י בא לפרש שכ"ה הכוונה גם בפר"ת (ואולי למד כן גם מהסדר בתש"י סס"ד ורסט"ו (שבהערה 70) "בהתפשטות" ושוב [ב]גילוי").

(73) אולי "למטה" הוא התפשטות וירידה באיכות (ראה תשל"ה שבמילואים) בלי הגבלה, עד שמגיע למדריגות "היותר תחתונות" (באיכותם) דלקמן בפנים (מתש"י שבהערה 70), ו"אין תכלית" הוא התפשטות וירידה בלי הגבלה בכמות (כדמשמע לקמן בפנים): "...ס'איז א סאך השתלשלות עד אין תכלית, וואס דערפאר ווערט דאס אנגערופן אין סוף", עד שתמיד ימשיך להתפשט ולהגיע למדריגות "היותר אחרונות" (היינו שהם לאחר מספר כמות) הכי גדול של דרגות השתלשלות).

(74) בתש"י רס"ג (משא"כ בפר"ת) שבהערה 70 מקדים "אין סוף..." ל"למטה מטה" (ב' פעמים), אף שסדר מאמר התקו"ז שמפרש הוא "למטה" ושוב "עד אין תכלית". ואולי מפרש כאן בפנים, ששינוי הסדר בתש"י הוא (גם) להדגיש ש"למטה" (אינו (רק) הכיוון של "עד אין תכלית", אלא "למטה" ו"אין תכלית" הם ב' ענינים שונים (כמ"ש בהערה הקודמת). ואולי מ"ש בפנים "למטה" ושוב "אין תכלית" (כבפר"ת ותקו"ז) הוא לרמז שהשינוי בתש"י בא לפרש שכ"ה הכוונה גם בפר"ת ובתקו"ז.

(75) ראה הערות הקודמות – וכיון שהסדר בפנים הוא "למטה" ושוב "אין תכלית", לכאורה הי' מתאים הסדר ד"תחתונות" לפני "אחרונות". אבל בתש"י הסדר הוא "אין סוף..." ושוב "למטה מטה", ובהתאם לזה הקדים "אחרונות" לפני "תחתונות".

(76) תש"י ס"ג שבהערה 70: "...וזהו אוא"ס למטה עד אין תכלית שהתפשטו' האור הוא בבחינת א"ס

אז דאס וואס מ'זאגט אז אור אין סוף איז למטה עד אין תכלית, איז ניט נאר דער פשט אין דעם, אז ס'איז א סאך⁷³ השתלשלות עד אין תכלית, וואס⁷⁷ דערפאר ווערט דאס אנגערופן אין סוף, נאר⁷⁶ אפילו ווי דאס שטייט אין למטה עד אין תכלית, איז דארט גופא איז דאס אין אן אופן פון אין סוף. וואס אין⁷⁸ דערויף איז ער מחלק <שני חל...⁷⁹> שני⁷⁸ ענינים: דאס⁸⁰ זאגט מען דאך אלס א שִבְחָ אויפן אור אין סוף, אז ער קען⁸¹ זיך מתפשט זיין – און ניט נאר די התפשטות, נאר

דקדוקי תורה

ובל"ג כלל, עד מדריגה היותר מטה מטה...". ולכאורה מבאר כאן בפנים: (א) ששורה זו שבתש"י אינה סיכום להשורה שלפניו (פתיחת סי"ג שבהערה הנ"ל), אלא פרט נוסף בענין ההתפשטות דלמטה עד אין תכלית. (ב) שכוונת ב' שורות אלו הוא לב' הענינים שבתש"י סי"ד: "...שהאור הוא א"ס בעצם, ע"כ אין סוף ג"כ להתפשטותו, [א] בריבוי המדריגות וההשתלשלות עד למטה מטה ממש כו', [ב] ובכ"מ שהוא נמשך ומתפשט אינו בהתפעלות והשתנות כלל... ע"ש.

(77) תש"י רסי"ב: "...מה שאומרי' למטה עד אין תכלית הכוונה שהגילוי וההתפשטו' הוא בבחי' א"ס ובל"ג כלל, דזהו קריאת שם דשם אור א"ס, דהאור עצמו הוא א"ס...". ואולי מבאר כאן בפנים: (א) שאף של' רסי"ב דומה להמשך ל' סי"ג שבהערה הקודמת, אין כוונתם שוה, כי הכוונה ברסי"ב היא (כבפתיחת סי"ג שבהערה הנ"ל) רק לריבוי ההשתלשלות הנ"ל בפנים. (ב) שהטעם ש"אוא"ס" נזכר רק בהמשך ל' סי"ג (ולא בפתיחתו) הנ"ל הוא, כי בפרט הנוסף בהמשך ל' סי"ג (ענין הב' שבהערה הנ"ל ובפנים) מתוסף עומק בהטעם לקריאת שם אוא"ס שברסי"ב הנ"ל.

(78) אין דערויף. . שני ענינים – אולי קאי על תש"י שבהערות 222, 226: "...דזהו השפלה גדולה מה שהאלקות בא בהעלם והסתר גדול כ"כ, בריבוי העלמות והסתרים דריבוי ההשתל' דבי"ע עד שבא בהשפעה חיצוני' וגשמי', ובפרט כמו שבא בהריבוי צמצומים העלמות והסתרים עד שיכול להיות דבר ההיפך מאלקות לגמרי, והיינו לשכוח על הוי' לגמרי ח"ו...". – והיינו שב' הענינים הם: (א) "השפלה גדולה. . דריבוי ההשתל' דבי"ע עד שבא בהשפעה חיצוני' וגשמי'" (וכמ"ש ע"ד לקמן בפנים ליד הערה 224): "ירידה הכי תחתונה. . אין דרגות וואס זיי זיינען. . פארבונדן מיט קדושה... ע"ש). (ב) "ובפרט. . דבר ההיפך מאלקות לגמרי, והיינו לשכוח...". ולפ"ז מ"ש כאן בפנים "איז ער מחלק", לכאורה פירושו שחילוק הנ"ל הוא הוספה בתש"י, שבזה מבאר ומחלק מ"ש בפר"ת (שבמילואים להערה 70) בקיצור: "...וזהו תכלית השפלות שהאלקות מוסתר ונעלם לגמרי עד שיכול לשכוח ח"ו על ה'... ע"ש. וע"פ הנ"ל לכאורה: [א] "אין דערויף" קאי על כללות ענין ההתפשטות למטה עד אין תכלית הנ"ל בפנים (ולא רק על מה ש"דארט גופא" הוא באופן דא"ס). [ב] שורה זו היא פתיחה כללית לכל הבא לקמן בפנים בביאור תש"י סי"ג, וענין הב' מתחיל לקמן ליד הערה 223.

(79) לפי מ"ש בהערה הקודמת, לכאורה ב' הענינים שייכים לקליפת נוגה וג' קליפות הטמאות. וראה תניא ספ"י: "...שהקליפות הן נחלקות לשתי מדרגות זו למטה מזו...". (ולהעיר משם רפי"א: "...רשע וטוב לו. . כפוף ובטל לגבי הרע מהקליפה. . מתחלק גם כן לרבבות מדרגות חלוקות... ע"ש). תער"ב ח"א ע' שא: "...איהו וחיהי חד איהו וגרמוהי חד. . חלקם בשני חלוקות... ע"ש (וראה תש"י שבהערה הנ"ל). וראה לקמן בפנים ליד הערה 128: "צוויי חלוקות", וליד הערה 151: "דריי חלוקות".

(80) [קשה להבחין אם הכוונה ל"דאס" (כבפנים) או "דא"].

(81) "קען" – כ"ה כמ"פ במשך המאמר, ואולי מרמז שהפלא בנוגע לבי"ע היא לא רק שאוא"ס מתפשט ומתגלה שם בפועל, אלא גם בזה שאוא"ס יכול להתפשט ולהתגלות שם. ואולי מפרש בזה מ"ש בתש"י סי"ג (שבהערה הבאה): "מה שהם יכולים לקבל אוא"ס הגלוי", כמ"ש בהערה 86. ולהעיר ממ"ש

אויכעט גילוי — ביז למטה עד אין תכלית. זאגט ער⁸², אז מ'קען ניט זאגן אז דאס גייט אויף עולמות האין סוף, ואפילו אז דאס גייט אויף עולם האצילות, וואס⁸³ *בערך פון אור אין סוף איז אפילו די עולמות אין סוף ווערן דאך אויכעט אנגערופן בשם עולמות, אבער *אף על פי כן, קען⁸² מען ניט טייטשן אז למטה עד אין תכלית מיינט מען די עולמות אין סוף און עולם האצילות, ווארום דארט איז — ווי ער זאגט אין המשך⁸² — קיין פלא ניט אז דארט קען⁸¹ זיך מתפשט⁸⁴ זיין אור אין סוף, ס'אויך אפילו ניט קיין פלא אז דארטן⁸⁵ שטייט דאס בגילוי, אדער ווי ער זאגט דעם לשון אין מאמר, אז דארטן איז⁸⁶ מען מקבל דעם אור אין סוף,

⌘ דקדוקי תורה ⌘

בתשכ"ו שבמילואים, שמוכח מתש"י רס"ז שאין הכוונה שם לענין היכולת שבעצמותו ית' — וא"כ אולי גם מרמז בפנים, של' ס"ג הנ"ל מורה שגם שם אין הכוונה ב"אוא"ס" ליכולת העצמות (כי לגבי יכולתו ית' הכל יכול, אין שייך לומר שמה שיכול להתגלות בבי"ע הוא פלא).

(82) תש"י ס"ג [ועד"ז פר"ת] שם: "...דהנה עולמות הא"ס שלפני הצמצום [- שלפני האצ"י] ועולם האצילות דשם מאיר האור אין סוף בגילוי [- גילוי אוא"ס], ה"ה כלים לאור אין סוף, להיות דגם הכלים ה"ה אלקות ממש, וא"כ אין פלא כלל דהאור א"ס מאיר שם בגילוי, וכן אין פלא מה שהם יכולים לקבל אוא"ס הגלוי [- ואינו פלא כלל מה שמאיר בהם אוא"ס כו'], אבל עולמות בי"ע ה"ה בחינת מטה...".

(83) אולי מבאר בזה, שמ"ש בתש"י שבהערה הקודמת "עולמות הא"ס שלפני הצמצום", פירושו: העולמות (שלאחר הצמצום, אבל לפני אצילות) שנקראים עולמות רק בערך לאור א"ס שלפני הצמצום — והיינו שהם עולמות של (או לגבי) "הא"ס שלפני הצמצום" (ו"הצמצום" קאי על צמצום הראשון, כרגיל). וראה גם תרס"ב, לקו"ד ותש"ד (ולהעיר מאדה"א) שבמילואים.

(84) בתש"י (ופר"ת) שבהערה 82 לכאורה לא נזכר ענין ההתפשטות בקשר להעדר הפלא דעולמות הא"ס ואצ"י, ואעפ"כ נאמר ע"ז בפנים "ווי ער זאגט אין המשך". ולכאורה י"ל, שע"פ מ"ש שם רס"ג שגילוי והתפשטות הם ב' פרטים בענין ההתפשטות (כמ"ש בהערה 72), וש"למטה עד אין תכלית" קאי על שניהם ("למטה עד אין תכלית, קאי על הגילוי וההתפשטות" שהוא בבחי' התפשטות..."), הרי מובן שמ"ש בהמשך לזה ש"אין פלא כלל דהאור א"ס מאיר שם בגילוי", נכלל בו ג"כ שאין פלא במה שמתפשט שם (ולא נזכר בפירוש כיון שמובן במכ"ש).

(85) "דארטן שטייט דאס בגילוי" — לכאורה זהו מ"ש בתש"י שבהערה 82: "אין פלא כלל דהאור א"ס מאיר שם בגילוי". אבל ממ"ש בפנים "אדער ווי ער זאגט דעם לשון אין מאמר, אז דארטן איז מען מקבל... משמע, ש"שטייט דאס בגילוי" הוא התוכן דמ"ש לאח"ז בתש"י שם: "וכן אין פלא מה שהם יכולים לקבל אוא"ס הגלוי". ואולי "שטייט דאס בגילוי" כולל ב' ענינים הנ"ל (ואולי מדגיש בעיקר ענין הב', כיון שענין הא' מובן במכ"ש — וע"ד שלא נזכר בפירוש בתש"י הפלא דהתפשטות כמ"ש בהערה הקודמת). ואולי מרמז בזה, שהקס"ד בתש"י שיש פלא במה "שהם יכולים לקבל אוא"ס הגלוי", היינו במה שאוא"ס הוא בגילוי ובהתפשטות כ"כ עד שגם העולמות (א"ס ואצ"י) המקבלים רואים את הגילוי (דאל"כ אין זה שייך להשבח דאוא"ס). וילע"ע. וראה מ"ש ער"ז ר"י כהן בהעו"ב גל' תתס ע' 54-56.

(86) "איז מען מקבל" — בתש"י שבהערה הקודמת: "שהם יכולים לקבל". ואולי מפרש בזה רבינו: (א) שאין הכוונה שיש רק אפשרות שיקבלו, כי אם שלמרות שאכן מקבלים בפועל, מדובר כאן ביכולת האוא"ס (ראה הע' הנ"ל) ולא במה שעושה בפועל. (ב) שהטעם שמדובר ביכולת האוא"ס (אף שהקס"ד שיש פלא בקבלת עולמות הא"ס ואצ"י הוא גדול יותר בנוגע לקבלתם בפועל) הוא, כי בנוגע לבי"ע

ווארום⁸⁷ וויבאלד אז עולמות אין סוף זיינען דאך אלקות, און אצילות איז דאך אויכעט אלקות, איז דערפאר איז קיין פלא ניט אז אור אין סוף קען⁸¹ דארט מתפשט⁸⁴ זיין און קען⁸¹ דארט נתגלה ווערן, משא"כ⁸⁷ אין עולמות ב"ע.

וואס כדרי דאס פארשטייען קלארער, וועט מען דאס פארשטייען פון תורת⁸⁸ הבעל שם טוב, ווי⁸⁹ דאס איז⁹⁰ איבערגעגעבן געווארן אין אור תורה⁹¹ פון דעם רב מגיד, און ווי דער אלטער רבי בריינגט עם אראפ⁹² – ביז געדרוקט אין לקוטי תורה

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(היינו המסקנא) הפלא הוא גם על יכולת האו"ס, כמ"ש בהע' 81. וראה לקמן ליד הערה 131 שמזכיר (גם) ענין היכולת: "...אז ס'קען זיין כלים און ס'דא כלים... דאס קען זיך פארבינדן מיט כלים...". (87) תש"י ס"ג [ועד"ז פר"ת] שבהערות 82, 136: "...עולמות הא"ס שלפני הצמצום [שלפני האצי] ועולם האצילות דשם מאיר האור אין סוף בגילוי, ה"ה כלים לאור אין סוף, להיות דגם הכלים ה"ה אלקות ממש, וא"כ אין פלא כלל דהאור א"ס מאיר שם בגילוי, וכן אין פלא מה שהם יכולים לקבל או א"ס הגלוי, אבל עולמות ב"ע ה"ה בחינת מטה...".

(88) ברשימת רבינו של מראי מקומות להמאמר (שבסופו כתב "לסי"ג בהמשך" – צילום גוכתי"ק בתו"מ תשכ"ג ח"ב ע' v, תו"מ סה"מ תשכ"ג ע' v, ותו"מ סה"מ באתי לגני ח"ב ע' תמח): "תורת הבעש"ט לקו"ת לג"פ סג, ב." [תיבת "תורת" נכתב בטור בפני עצמו, ולכאורה קאי על כל רבותינו נשיאנו (הה"מ-אדנ"ע) שנרשמו שם בשורות הבאות] – שהובא כאן במילואים (על הסדר) עם מעט מהשינויים קלים שבאוה"ת נח (ח"ג) תרכז, א-ב (ולהעיר שרובו ככולו נמצא (בשינויים קלים) גם בלקו"ת לג"פ נג, א (ועד"ז אוה"ת שם תריד, א-ב) – וראה הערה 98).

(89) "ווי... מגיד" – אולי פירושו, שהבא לקמן הוא נוסח תורה זו כפי שקבלו הרב המגיד מהבעש"ט. ואולי מה שמאריך כאן ליחס תורה זו להבעש"ט והמגיד (אף שלקמן בסמוך חוזר ע"ז עוה"פ בתוך דברי הלקו"ת לג"פ) הוא, כדי להדגיש שהקשר להפסוק תחתיים שניים וגו' הוא חלק מתורת הבעש"ט (כמפורש בלקו"ת לג"פ שם: "...כמ"ש הבעש"ט נ"ע דתחתיים ושניים ושלישיים הם תלת עלמין הנ"ל..."), וכדמשמע באו"ת סי' רצה שבמילואים), ולא כדמשמע בדגל מחנה אפרים (ומגן אבות) שבמילואים – שזהו הוספה שלו (אלא כנראה זכה הדמח"א לכוין לחלק מתורת הבעש"ט שלא שמע, וראה שוה"ג 113), ולא כדמשמע מלשון צוואת הריב"ש שבשוה"ג 115. וראה גם לך אמר לבי תש"כ (14:00): "...מתאים צו תורת הבעש"ט אויף תחתיים שניים ושלישיים תעשי, איז ער טייטשט דאך אויף דערויף דער בעש"ט, ווי אראפגעבראכט פון דעם מגיד... און ווי דער בעש"ט איז דאס מבאר בארוכה בהנוגע צו עבודת התפלה..." ע"ש. תשכ"ה שבמילואים.

(90) [קשה להבחין אם נאמר "דאס איז איבערגעגעבן..." (כבפנים) או רק "דאס איבערגעגעבן..." (וא"כ יל"ע אם פירושו "כפי זה שנמסר" או "כפי שזה נמסר")].

(91) ס"פ נח (בהוצאות קה"ת סי' יח – ועד"ז בצוואת הריב"ש סי' עה) שהובא במילואים.
(92) אולי פירושו, שמ"ש בלקו"ת לג"פ שבהערות 100, 103: "...ובאו"ת... בשם ריבש"ט זלה"ה, כי יש בכל תיבה מתיבות התפלה והתורה ג' בחי'..." (אף שבאו"ת שם לא נתפרש שמדובר בתפלה ותורה) – זהו ע"פ נוסח (חלק מ)תורה (זו?) שהביא אדה"ז (מהבעש"ט), כמ"ש בתרצ"א שבמילואים: "...ידוע מה שאמר רבינו הגדול בשם מורנו הבעש"ט נ"ע דתיבה קאי על האותיות תורה ותפלה, ופירש בא אל התיבה... וזהו צהר תעשה לתיבה..." ע"ש. לקו"ד שבמילואים: "...אלע האבען געוואוסט די תורה וואס דער רבי האט געזאגט, וואס ער האט געהערט פון דעם מעזריטשער מגיד נ"ע בשם כ"ק מורנו הבעש"ט

לג' פרשיות⁸⁸: וואס ער איז מבאר אז⁹³ צהר תעשה לתיבה, און דער⁹⁴ תיבה איז געווען תחתיים שניים ושלישיים – זאגט ער דארט⁹⁵ אז דער של"ה⁹⁶ <איז דאס מבאר...> זאגט דאך, אז דאס איז דער ענין⁹⁷ פון עולמות בי"ע. בעומק⁹⁸ יותר איז דאס ע"פ⁹⁹ תורת הריב"ש בעל שם טוב, וואס איז הובא באור תורה להרב המגיד, אז¹⁰⁰ תחתיים שניים ושלישים – איז אזוי ווי

⌘ דקדוקי תורה ⌘

נ"ע, בא אל התבה, אז מען בעדארף זיך צוקלעפען – דבקות – און אריין גיין אין די ווערטער פון תפלה און תורה...". וראה לקו"ת לג"פ [ועד"ז אוה"ת] שם לפנ"ז: "...לפי הריבש"ט צוק"ל דהתיבה רומז לתיבות התפלה והתורה...". תקס"ז, אוה"ת, תרל"ב, ועוד שבמילואים. ולהעיר ממ"ש בהערה 159. (93) אר"ת שבהערות 91, 109: "צוהר תעשה לתיבה, בשם ריבש"ט זלה"ה. . . וזהו תחתיים שנים ושלישים וגו'...". לקו"ת לג"פ [ועד"ז אוה"ת] שבהערה 88 (סג, סע"א): "...והנה ענין תחתיים שניים ושלישים תענין[ה]...".

(94) להעיר מתשב"ץ שבמילואים: "ענין דרש הדורש, שהתיבה היתה תחתיי שנים ושלישי. . . רמז לשלושה עולמות. . . לעולם השפל. . . לעולם האמצעי שבו י"ב מזלות. . . לעולם המלאכים. . . איך הוא רמז לזה העולם התחתון. . . איך הוא רמז לעולם האמצעי. . . אלו הדברים שיאמרו בפי התורה, קרוב הוא להביא השומעים להבין שלא היתה תיבה ולא היה מכול והכל משל...". ואולי מרמז כאן רבינו: (א) הבהרה שגם לפי השל"ה והבעש"ט (שבפנים) היתה תיבה גשמית (וראה הערה 97), ובזה מיישב חשש התשב"ץ הנ"ל. (ב) שמדברי השל"ה והבעש"ט מובן, שעצם פירוש הדורש (שבתשב"ץ) הנ"ל אינו פסול (כמ"ש במילואים). ולהעיר שע"פ תרנ"ג, תורת לוי"צ, תשי"ב, ועוד שבמילואים (אות ה), לכאורה אפ"ל שעולם הגלגלים ועולם המלאכים שייכים ליצירה ובריאה שבפירוש השל"ה. וראה הערה 101.

(95) לקו"ת לג"פ [אוה"ת] שבהערה 93: "...ענין תחתיים שניים ושלישים תענין[ה], בשל"ה פי"ב ע"ע...". (96) פ' נח שבמילואים: "...שציוה לו לעשות בנין תחתיי שנים שלישי. . . תחתיי שהם לזבל הוא נגד עולם העשיי שהוא מגואל ומטונף בקליפות. שניים שהם למדור בהמות חיות ועופות רומז למדור העליון עולם יצירה, וע"ד שפירש הזוהר מאמר ישרצו המים שרץ נפש חיה כו' על המלאכי. . . שלישיית הם לאדם, סוד עולם הכסא שם חקוקה צורת יעקב... ע"ש.

(97) ראה לקו"ת לג"פ [ועד"ז אוה"ת] שבהערה 95: "...ענין תחתיים שניים ושלישים תעשה, בשל"ה פי"ב ע"ע...". ואולי מבהיר כאן רבינו, שכוונת הלקו"ת לג"פ היא (לא שהשל"ה פירש שהציווי דתחתיים וגו' הי' לעשות משהו רוחני בעולמות בי"ע – כפי שאולי אפשר לטעות מצד קיצור הלשון "בשל"ה פי"ב ע"ע", אלא פירושו) שנח נצטווה לבנות את התיבה (הגשמית) באופן שמרמז לענינים של עולמות בי"ע: הקליפות שבעשיי, המלאכים שביצירה, והנשמות שבבריאה (כמ"ש בהערה 96). וראה הערה 94.

(98) לקו"ת לג"פ [אוה"ת] שבהערה 95: "...ובאו"ת מהמגיד נ"ע פי"ב בעומק יותר בשם ריבש"ט זלה"ה...". אוה"ת שם תריד, א (שבשוה"ג 101): "...בשם הבש"ט זלה"ה" (אף שבמקבילו בלקו"ת לג"פ: "...בשם ריבש"ט זלה"ה"). וראה גם שם תרכז, א (שבסוף הע' 92): "לפי הריבש"ט צוק"ל".

(99) אולי מפרש בזה, שמ"ש בלקו"ת לג"פ שבהערה הקודמת "פי"ב בעומק יותר", הוא לא (רק) לפי שאצילות ועולמות הא"ס שבתורת הבעש"ט (כפי שנתבאר בלקו"ת לג"פ) הם ענינים עמוקים יותר מבי"ע שבפי"ה השל"ה, אלא (גם) מפני שכללות ענין התיבה מובן בעומק יותר ע"פ תורת הבעש"ט, כפי שמסיים שם בלקו"ת לג"פ (שבמילואים להערה 88: "...בדור המבול הי' צ"ל התיקון בכל מקום החלל ע"י התיבה...") ע"ש. ולהעיר מסיום כש"ט סימן א (חלק מאגה"ק הידועה שבהערה 106), בהמשך לענין עולמות ונשמות ואלקות (דלקמן בפנים): "תן לחכם ויחכם עוד".

(100) לקו"ת לג"פ [ועד"ז אוה"ת] שבהערות 95, 98: "...ענין תחתיים שניים ושלישים תעשה. . . בשם

ס'דא¹⁰¹ אלקות¹⁰² ונשמות און עולמות, און די תיבות¹⁰³ (וואס אויף דערויף זאגט ער צהר תעשה לתיבה¹⁰³) איז דאס די אותיות¹⁰³ התורה והתפלה, איז¹⁰⁴

דקדוקי תורה

ריבש"ט זלה"ה, כי יש בכל תיבה מתיבות התפלה והתורה ג' בחי', עולמות נשמות וא־להות, ועולים ומתקשרים ומתייחדים זה בזה עם א־להות, ואח"כ מתייחדים ומתקשרים יחד האותיות ונעשים תיבה, ומתייחדים יחודים אמיתיים בא־להות, וצריך האדם לכלול נשמתו בכל בחי' ובחי' מהנוכח, ואז מתייחדים כל העולמות כאחד ועולים ונעשים שמחה ותענוג גדול עד אין שיעור, וזהו תחתיים שניים ושלישים, דהיינו עולמות נשמות וא־להות, תלת עלמין אית ליה לקב"ה הנז' ר"פ שלח דקנ"ט...".

(101) מ"ש סתם "ס'דא", ולא פירש במה או איפה יש, אולי מרמז בזה שג' בחינות אלו נמצאים בכל (עניני) העולם, ולא רק באותיות התורה והתפלה (ואולי מבאר בזה הטעם שלא נזכר בפירוש באו"ת שבהערה 91 שמדובר באותיות התורה והתפלה, אלא רק "יש בכל אות... לשמוע כל מה שאומר...", וראה מה שמקדים לזה באגה"ק דהבעש"ט שבמילואים להערה 106: "בעת תפלתך ולמודך וכל דיבור ודיבור ומוצא שפתיך... ע"ש) – וע"ד מ"ש בפלח הרמון שה"ש קטו, ב: "...ידוע שבכל עולם יש ג' בחי' ספי' ונשמות ומלאכים, ובל' הבעש"ט נ"ע נק' עולמות ונשמות ואלקות...". חנה אריאל בה"ב לט, א: "מפורסם בספרים שבכ"ד יש בו בחי' נצוצי קדושה המתבררים ועולים לקדושה ע"י קיום תומ"צ, ובע"ח שיש בחי' אורות ניצוצין כלים, ובל' קבלת הבעש"ט הוא עולמות נשמות אלקות, והכל א'...". שם ואתחנן יא, ב: "ידוע עפ"י קבלת הבעש"ט ז"ל שבכל מין מציאות יש בו ג' בחי' עולמות נשמות אלקות (ובל' כהאריז"ל כעין זה ממש וקורא' בשם אורות ניצוצין כלים)...". (וראה גם שם כי תשא סד, ב: "...הידוע ענין עולמות נשמות אלקות, שהנשמות מחברות אלקות בעולמות, והיינו באדם עצמו הנשמה שבו מחברת את הגוף שהוא עולמות לאלקות... ע"ש). ולהעיר, שלפ"ז נמצא שגם בהתיבה כפשוטו היו ג' בחינות אלו – ואולי גם זה שייך כאן בקשר לשלילת חשש התשב"ץ שבהערה 94.

(102) מה שמשנה מסדר האו"ת ולקו"ת לג"פ שבהערות 100, 109 "עולמות... אלקות" (וראה גם תשכ"ה שבמילואים להערה 89), אולי מדגיש בזה שמקור הצהר והבהירות (דלקמן בפנים) הוא מבחי' ה"אלקות". ולהעיר, שזה מתאים לסדר התלת עלמין שבזהר שבהערה 111, ול' פלח הרמון וחנה אריאל שבהערה הקודמת: "שבכל עולם יש ג' בחי' ספי' ונשמות ומלאכים", "ובל' כהאריז"ל... אורות ניצוצין כלים" (והרי ספירות (ובהירות) ואורות הוא תוכן ענין הצהר דלקמן בפנים).

(103) לקו"ת לג"פ שבהערה 100: "יש בכל תיבה מתיבות התפלה והתורה...". תרפ"ז ע' סא: "...וזהו צהר תעשה לתיבה, דתיבת ואותיות התפלה יה' בהם אור... ע"ש. תרצ"ב ע' קד: "...ידוע דתיבת נח הם האותיות דתורה ותפלה, וצהר תעשה לתיבה שצריכים להמשיך אור בהתיבת דתורה ותפלה, וכמו שאמר מוריניו הבעש"ט נ"ע בפירוש הכתוב בא אל התיבה, שצריכים ליכנס ולהתדבק בתיבות התורה והתפלה...". שם ס"ע קיג: "...וזהו צהר תעשה לתיבה, דקאי על תיבות התפלה והתורה שצריכים להמשיך בהם האור כדי שתהא מאירות לכם...". תש"ב ע' 47: "...מוריניו הבעש"ט נ"ע פ' הכתוב בא אל התיבה שצריכים להכניס אור בתיבות התורה והתפלה, וזהו צהר תעשה לתיבה...". ע"ש. תרפ"ט שבמילואים: "...ואמר מוריניו הבעש"ט נ"ע דע"י האותיות דתורה ותפלה שהו"ע בא אל התיבה, דתיבה הם אותיות התורה ותפלה, ובא אל התיבה הוא הכניסה בתוך האותיות של התורה ותפלה... נעשה צה"ר לתיבה... ע"ש. ואולי גם מבאר בזה, שמ"ש בלקו"ת לג"פ הנ"ל "יש בכל תיבה...", ולא "יש בכל אות...". כבאו"ת שבהערה 109 – הוא רק מסיבה צדדית (להדגיש הקשר לתיבת נח, כיון שלא נזכר שם הפסוק צהר תעשה לתיבה כבאו"ת), ואינו שינוי בתוכן הענינים (וכדמוכח לכאורה מהמשך הלשון בלקו"ת לג"פ שם: "...יש בכל תיבה... ואח"כ מתייחדים ומתקשרים יחד האותיות ונעשים תיבה...").

(104) או"ת [ועד"ז צוה"ר] שבהע' 91: "...וצריך לשמוע כל [- בכל תיבה] מה שאומר, שהשכינה עולם הדבור מדברת והוא שושבינה. [- והוא שיעש' לה] צוהר שתצא בבהירו' ולעשות נחת [רוח] ליוצרו...".

אין זיי דארף זיין צהר ובהירות, וואס¹⁰⁵ זיי דארפן זיך מתייחד¹⁰⁶ זיין מיט עולמות, און¹⁰⁷ דורך די נשמות מיט אלקות, וואס

❧ דקדוקי תורה ❧

(ועד"ז או"ת שבשוה"ג 111). תער"ב ח"א ע' קעג: "...צהר תעשה לתיבה, דהנה ידוע בשם הבעש"ט דתיבה הו"ע תיבות התפלה. . . וצ"ל אבנים טובים ומאירים, והוא ע"י בירור ותיקון הנה"ב. . . צהר תעשה לתיבה, אבן טוב, דתיבות התפלה יהיו בבחי' אבן טוב המאיר..." ע"ש (וראה תרכ"ו [תרנ"ד] שבהערה הבאה: "נעשה האבן הוא האות מאותיות התפלה ספיר ובהיר"). וראה תרפ"ז ("צהר. . . דתיבת ואותיות התפלה יהי בהם אור"), תרצ"ב ("וצהר. . . שצריכים להמשיך אור בהתיבת דתורה ותפלה. . . שצריכים ליכנס ולהתדבק בתיבות התורה והתפלה"), "צהר. . . שצריכים להמשיך בהם האור כדי שתהא מאירות לכס"), תש"ב ("שצריכים להכניס אור בתיבות התורה והתפלה, וזהו צהר...") שבהערה הקודמת.

105 ראה לקו"ת לג"פ [אוה"ת] שבהערה 100: "...יש בכל תיבה. . . ג' בחי', עולמות נשמות וא-להות, ועולים ומתקשרים ומתייחדים זה בזה עם א-להות...". ולכאורה משמע (ועד"ז באו"ת שבהערה 109) שתמיד יש בכל אות ותיבה ג' בחי' אלו, ושהיחוד הוא בין ג' בחי' אלו שבכל אות (ובין כמה אותיות כדי לעשות תיבה, ושהאדם צריך ליכלל בכל בחי' הנ"ל). ואילו כאן בפנים משמע שהאותיות צריכים להתייחד עם הג' בחי' – וראה או"ת שבשוה"ג 111: "עשה לך תיבת עצי גפר. שכל תיבה שמוציא כולל בעולמות נשמות וא-להות..." ע"ש. ולהעיר מפלה הרמון שבהערה 101, שבחי' "עולמות" (בל' הבעש"ט) קאי על המלאכים שבכל עולם (וראה ההמשך בלקו"ת לג"פ [אוה"ת] שם: "ועיין בת"א בד"ה והנה אנחנו מאלמים אלומים, נז' ג"כ ג' בחי' מלאכים ונשמות וא-להות") – וראה תקע"א (ועד"ז עוד) שבמילואים: "...צלוחתהון דישראל שמתעלי". . . ובכל עליותה ממדרגה למדרגה אזי המלאך דשם גפיך ונשיק לה בהבל פיו, כלומר שמתאחדת עמו והיו לאחדים. . . אילו לא היתה מתאחדת עמו לא היתה יכולה לעלות עוד..." ע"ש. הנחות הר"פ שבמילואים: "...אותי שבתפלה הם נקראים אבנים. . . ומה שמאירין הוא מפני כי נתבררו ע"י מס"ג והעלאת מס"ג מבי"ע. . . וע"י מלאך הממוצע. . . קשר כתרים בראש. . . ונמשך הארת הרצון. . . כי האותי הם בחי' דומם ונתגלה בהם אור מביהיק רצון עליון המאיר בהם..." ע"ש. תרכ"ו (ועד"ז תרנ"ד) שבמילואים: "...כאשר מתפלל באהוי"ר אזי האותיות הם אבנים טובות. . . מאיר בהתיבות גילוי הארת נפשו הפנימיות. . . נעשה האבן. . . ספיר ובהיר שיוכלו לעשות מהם כתרי' לקונו. . . ואפי' כשמתפלל בכוונה בדו"ר שכלי' וטבעי' עכ"ז הלא האדם הוא גשמי. . . שע"י מט"ט דוקא נעשו כתרי' אלו. . . שהמלאכים המעלי' את התפלות. . . שמזככים האותיות להעלותם מגשמיות..." ע"ש. תרל"ד שבמילואים: "...וכאשר האדם מתפלל באהוי"ר אזי האבנים מאירים, כמ"ש בא אתה וכל ביתך אל התיבה. . . תיבת התפלה, ע"כ ע"י אמצעות המלאכים שמזככים אותם מגשמיותם ויכלו להיות כתרים לקונו..." ע"ש. פר"ת שבמילואים: "...צהר תעשה לתיבה, דתיבות התפלה יהיו בבחי' אבן טוב המאיר, ע"י האהוי"ר וביטול היש בכלל..." ע"ש.

106 להעיר שהיחוד דאותיות התורה והתפלה בעולמות נשמות ואלקות הוא גם מה שהורה הבעש"ט לגיסו (באגה"ק הידועה שבמילואים), בהמשך לדברי משיח שיבוא כשיפוצו מעינות הבעש"ט חוצה "ויוכלו גם המה לעשות יחודים ועליות כמוך" (אבל ראה דברי רבינו ע"ז שבמילואים) ע"ש. ולהעיר ממכתב כללי פרטי מיו"ד שבט זה (שבהערה 159): "...יהי רצון שיום סגולה זה ישפיע על כל אחד ואחת לפעול. . . פעולות חדרות אור חיות והתלהבות חסידותית [- חסידותים]. ומובן שבפעולות אלו – נקודה הפנימית הפצת המעינות חוצה. והרי זוהי הדרך לקיום היעוד אשר באגה"ק של כ"ק הבעש"ט אשר לכשיפוצו מעינותיך חוצה – קאתי מר דא מלכא משיחא, במהרה בימינו אכי"ר..."

107 לקו"ת לג"פ [אוה"ת] שבהערה 100: "...ג' בחי', עולמות נשמות וא-להות, ועולים ומתקשרים ומתייחדים זה בזה עם א-להות...". וראה תר"ש ע' 158: "...אנכי עומד בין ד' וביניכם. . . דער מיטעלער רבי. . . איז גיווען. . . א ממוצע המחבר, וואס ער האט פאראייניגט עולמות מיט אלקות דורך נשמות",

אמ" 108 דורך 109 דערויף ווערט דער ענין הצהר <און 110> ער איז מבאר, אז ס'איז דאך
 דא דער ענין פון של...>, וואס 111 דאס איז דער ענין 112 פון תלת עלמין. און ער איז
 מבאר דארטן 113, אז דער ענין 114 פון תלת עלמין איז דא אין דערויף 114 די שני
 פירושים, דער 114 איין 115 פירוש <אז דאס איז א... 116> אז 113 דאס איז דער ענין 117 פון

— דקדוקי תורה —

ועד"ז תשי"ב (15: 33), ועד"ז בנדפס ס"ה): "רועי ישראל וואס זיינען בכל דור ודור. . וואס זיי זיינען
 די ממוצע המחבר, ביניכם ובין ה' אלקיכם, אז דאס פאראייניקט עולמות מיטן אויבערשטן דורך
 נשמות...". "יר"ד שבת תשי"ב (שיחה ג – 15: 40): "...א ממוצע המחבר, וואס ער פאראייניקט עולמות
 – דורך נשמות, וואס דאס מיינט מען ע"פ פשוט אונז אליין – עולמות מייחד זיין מיט אלקות". ואולי
 מרמז כאן בפנים, שתו"ש הנ"ל מיוסד על דברי הבעש"ט שבאו"ת שבהע' 109 (שבלקו"ת לג"פ הנ"ל).
 (108) "אט דורך" – כ"ה בסה"מ אידיש ר"ע 98: "וואס אט דורך דער השפעה...". תו"ש ע' 115. ועוד.
 (109) או"ת [ועד"ז צה"ר] שבהע' 91: "צוהר תעשה לתיבה, בשם ריבש"ט זלה"ה שתהא התיבה מצהיר,
 ע"ד כי יש בכל אות עולמות ונשמות וא-לוהות, ועולים ומתקשרים ומתייחדים זה בזה עם א-לוהות...".
 וראה גם או"ת סו"ס רצה (שבמילואים להערה 89 ע"ש): "...דרכי ישראל ב"ש זללה"ה אמר, צוהר
 תעשה לתיבה, שיהיה האותיות מצהירים, תחתיים שניים תעשה את התיבה... ע"ש.
 (110) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "וואס דאס איז...". הוא בהמשך לזה ("און ער איז מבאר, אז ס'איז
 דאך דא דער ענין וואס דאס איז דער ענין פון תלת עלמין...") או במקומו].
 (111) לקו"ת לג"פ [אוה"ת] שבהערה 100: "...דהיינו עולמות נשמות וא-לוהות, תלת עלמין אית ליה
 לקב"ה הנז' ר"פ שלח דקנ"ט...". או"ת שבהערה 105 ושוה"ג 111: "...בעולמות נשמות וא-לוהות, וזהו
 תלת עלמין אית ליה הנזכר בזוהר... ע"ש. וראה זהר שם שבמילואים: "...תלת עלמין אית ליה לקב"ה
 דאיהו גניז בגווייהו, עלמא קדמאה ההוא עלאה טמירא דכלא. . . עלמא תנינא דאיהו קשיר בההוא
 דלעילא. . . עלמא תליתאה ההוא עלמא תתאה מנייהו דאשתכח ביה פרודא... ע"ש.
 (112) אולי פירושו, שעולמות נשמות ואלקות אינם "עלמין", וכוננת הבעש"ט היא שג' בחי' אלו הם
 ענינם של הג' עלמין (שבזוהר שם). וראה הערה 114.
 (113) לקו"ת לג"פ [ועד"ז אוה"ת] שם (סג, ב [תרכז, א-ב]): "...ובמק"מ שם פ' שלח פי' בשם הרח"ו
 שהם אצי' בריאה יצירה, וי"ל שזהו מ"ש הבעש"ט, עולמות היינו יצירה, נשמות בריאה, א-לוהות אצי'.
 אך הרמ"ז שם פי' שהם ג' בחי' הכוללים כל החלל, היינו א"ק ואצי' ובי"ע, ומרומזים ביה ע"ש. . . לפ"ז
 אתי שפיר יותר פי' הבעש"ט נ"ע שהם ג' בחי' עולמות נשמות וא-לוהות. . . ההפרש בין אצי' . . . לעולמות
 הא"ס...". (וראה שם בהקיצור, שבהערה 123) ע"ש.
 (114) "דער ענין. . . אין דערויף" – אולי פירושו, שיש ב' אופנים בהסבר דברי הבעש"ט שעולמות נשמות
 ואלקות הם ענינם של הג' עלמין (כנ"ל הע' 112), והיינו ע"פ ב' הפי' הידועים (וזהו מ"ש בפנים "די שני
 פירושים, דער איין פירוש...". וראה הערה הבאה) בה"תלת עלמין" שבזוהר – וקאי על מ"ש בהערה
 הקודמת: "...וי"ל שזהו מ"ש הבעש"ט. . . לפ"ז אתי שפיר יותר פי' הבעש"ט נ"ע...". (ומהל' "אתי שפיר
 יותר" משמע לכאורה, שפי' הבעש"ט אתי שפיר גם לפי מ"ש הרח"ו) ע"ש. וראה הערות 117, 120.
 (115) אולי מ"ש "איין" (ולא "ערשטער") הוא גם לרמז שב' הפירושים הם שוים (בהתאמתם לדברי
 הזהר, אף שפי' הרמ"ז מתאים יותר לתורת הבעש"ט) – ועד"מ מ"ש בלקו"ש שבמילואים על מ"ש רש"י
 "...בשני פנים, האחד" (ואולי זהו מ"ש בפנים "שני פירושים", ולא "צוויי") ע"ש.
 (116) ראה לקו"ת לג"פ שבהע' 113: "...פי' בשם הרח"ו שהם אצי' בריאה יצירה...". וראה הע' הבאה.
 (117) "דער ענין פון...". – ראה הערה הקודמת. וראה הערה 114 שלכאורה הכוונה כאן היא להסבר דברי
 הבעש"ט (לפי הרח"ו) שבלקו"ת לג"פ שבהערה 113 ("...וי"ל שזהו מ"ש הבעש"ט, עולמות היינו

אצילות און¹¹⁸ בריאה און יצירה, און דערנאך¹¹⁹ איז דער ענין¹²⁰ ווי ער זאגט
<אין... אין...¹²¹ > אין רמ"ז¹¹³, אז¹²² דאס איז דער ענין פון בריאה¹¹⁸ יצירה עשי',
וואס דאס איז מתאים ווי ער זאגט אין של"ה, נאר וואס דען, בריאה¹²³ יצירה עשי'

⌘ דקדוקי תורה ⌘

יצירה, נשמות בריאה, א־להות אצ"י) – ולא לפי הרח"ו עצמו, ע"ש.

118) "און" – ראה עד"ז לקמן בפנים בפ"י הרמ"ז ("עולמות הא"ס און אצ"י" (ב' פעמים), ע"פ לקו"ת לג"פ שבהערה 113). ולכאורה מדגיש בזה שכל א' מהתלת עלמין הוא ענין לעצמו, כמובן ממ"ש בזהר שבהערה 111, וכמבואר לקמן בפנים שזהו ההוספה בפ"י הרמ"ז לגבי מ"ש בתש"י כאן. ומ"ש בפנים בתחלת פירוש הרמ"ז "בריאה יצירה עשי" – אולי מדגיש שם ההתאמה לדברי השל"ה.

119) אולי מרמז בזה, שאפשר לצרף ב' ההסברים לדברי הבעש"ט שבלקו"ת לג"פ (שבהערה 113) בסדר דמלמטה למעלה, שתחילה מתייחדים תיבות התפלה עם עולם האצילות (בחי' הג' לפי הרח"ו), ושוב עולים ומתייחדים עם עולמות הא"ס (בחי' הג' לפי הרמ"ז). ולהעיר מג' היחודים שבתורת הבעש"ט (שבהערה 100): "...ומתייחדים זה בזה עם א־להות, ואח"כ . . . ומתייחדים יחודים אמיתיים בא־להות . . . ואז מתייחדים כל העולמות כאחד ועולים..." ע"ש. ולהעיר מתרפ"ו שבהערה 121, שמשמע קצת שאפשר לצרף יחד דברי הרמ"ז ודברי המק"מ (שהביא פ"י הרח"ו, כנ"ל הערה 113).

120) ראה הערה 114 שלכאורה הכוונה כאן היא להסבר דברי הבעש"ט (לפי הרמ"ז) שבלקו"ת לג"פ שבהערה 113 (שענינם של עולמות הא"ס הוא אלקות, וענינו של אצילות הוא נשמות, וענינו של ב"ע הוא עולמות) – ולא לפי הרמ"ז עצמו, ע"ש.

121) להעיר משני הציונים שבתרפ"ו ס"ע רנז: "...ואיתא במק"מ דתלת עלמין . . . והם עולמות הא"ס שלפני האצ"י, עולם האצ"י, ועולמות ב"ע..." ר"ע רעא (שבהערה הבאה): "...ואי' במק"מ בשם הרמ"ז דתלת עלמין . . . הם עולמו' הא"ס שלפני האצ"י עולם האצ"י ועולמו' ב"ע..." וראה הערה 119.

122) אולי מפרש בזה, שמ"ש בלקו"ת לג"פ (שבהערות 95, 98, 113) "בשל"ה פ"י ב"ע, ובאור"ת מהמגיד נ"ע פ"י בעומק יותר בשם ריבש"ט..." , ושפ"י הבעש"ט "אתי שפיר יותר" לפי פ"י הרמ"ז, היינו (גם) שכוונת הבעש"ט והרמ"ז היא ג"כ לבי"ע (ע"ד פ"י השל"ה), אבל בי"ע "בעומק יותר", היינו בי"ע הכלליים. וראה אוה"ת ראה (ח"ב) ע' תשיד: "...המציאות ניבחן בכלל לג' בחי' ב"ע, בחי' נפרדים זהו בחי' אחת, הב' אצ"י אלקות, הג' עולמות א"ס שלמעלה מאצילות . . . וזהו"ע תלת עלמין הנזכר בזהר שלח קנ"ט לפי הרמ"ז..." תרס"ה ע' קסה [ועד"ז תרפ"ו ע' רעא]: "...תלת עלמין אית לי' לקוב"ה . . . ופ"י הרמ"ז דתלת עלמין אלו כולל כל ההשתל' . . . והן עולמות הא"ס שלפני האצ"י, ועולם האצ"י, ועולמות ב"ע . . . צ"ל שהן ג' מדרי' הידועים דחומר צורה ותיקון, שהן ג' בחי' ב"ע..." ע"ש. תער"ב שבמילואים: "...התלת עלמין שבזהר פ' שלח . . . והתלת עלמין הן ב"ע . . . בכללות ההשתל' . . . דעולם האצ"י הוא בחי' עשי'..." (וראה שוה"ג 223) ע"ש. ולהעיר מאור"ת ר"ס קעטב [ועד"ז לקו"א סי' רנא]: "...בציור אות ב' יש ג' קוים המורים על ג' עולמות ב"ע, כמ"ש בזהר ג' [- תלת] עלמין אית לי' לקב"ה, כי האצ"י נבדלת מבי"ע ואינה נחשבת עמם, מפני כי אצ"י לשון אצל"ו, נמצא כי ג' קוי אות הב' מורים על תלת עולמות ב"ע..." ע"ש.

123) לקו"ת לג"פ [ועד"ז אוה"ת] שם לקמן (סג, רע"ג [תרכז, ב]) שבהערות 128, 132, 212: "קיצור תחתיים שניים ושלישיים, תלת עלמין, ב"ע דכללות א"ק ואצ"י ובי"ע..." תרס"ג ח"א ע' צב: "...חצר המקדש . . . וההיכל ובקדה"ק הן נגד ג' עולמות ב"ע הכללים, דלפ"י הרמ"ז בפ"י מאה"ז שלח דקנ"ט ע"א תלת עלמין כו' הן ב"ע ואצ"י ולמע' מאצ"י..." תרע"ח ס"ע שא: "...וכמ"ש בזהר שלח דקנ"ט ע"א תלת עלמין אית לי' לקוב"ה כו', ופ"י הרמ"ז שהן עולמות הא"ס שלפני אצ"י ועולם האצ"י ועולמות ב"ע, והן בחי' ב"ע הכללים..." ע"ש.

הכלליים, וואס¹²⁴ דאס איז עולמות האין סוף און¹¹⁸ אצילות און בי"ע. וואס עפ"י¹²⁵, ווי זאגט ער דארטן¹²⁵, וועט מען בעסער פארשטיין¹²⁵ תורת הבעל שם טוב. און דערנאך איז ער נאך מוסף¹²⁶, אז דערפון וועט זיין א ביאור מופלא צו וויסן דעם חילוק פון עולמות האין סוף און עולם האצילות. ווארום אין די תלת עלמין, וואס לויט דעם פירוש הרמ"ז איז דאס עולמות האין סוף און¹¹⁸ אצילות און בי"ע, איז ווי ער זאגט דא אין דעם המשך <פון בעל...¹²⁷> פון דעם¹²⁷ בעל ההילולא¹²⁸, איז ווערט דאס פאנאנדערגעטיילט אין צוויי חלוקות: עולמות¹²⁸ האין סוף און אצילות, און די עולמות בי"ע. און צייט¹²⁹ עולמות האין סוף און אצילות – צווישן¹³⁰ זיי גופא איז דער חילוק, וואס עולמות האין סוף איז דאך אלקות¹³⁰, משא"כ עולם האצילות

דקדוקי תורה

(124) לקו"ת לג"פ [אוה"ת] שבהערה 113: "...א"ק ואצי" ובי"ע. . . ההפרש בין אצי" . . . לעולמות הא"ס... (ועד"ז בהקיצור שבהערה הקודמת) ע"ש. שם לט, ג [ועד"ז אוה"ת שם תקסט, א]: "...ועיין בזח"ג שלח דקנ"ט ע"א בענין תלת עלמין אית ליה לקובה, ובפ"י הרמ"ז . . . עולם הא"ס לפני האצי", ואצי", ובריאה כו'...". אוה"ת ואתחנן ס"ע שצד: "...וע' רמ"ז ר"פ שלח בענין תלת עלמין בי"ע ואצי" ועולמות הא"ס...". תרע"ח שבהערה הקודמת. וראה תש"י שבהערה 128.

(125) לקו"ת לג"פ [ועד"ז אוה"ת] שבהערה 113: "...לפ"ז אתי שפיר יותר פי' הבעש"ט נ"ע שהם ג' בחי' עולמות נשמות וא-להות..." (וראה הערה 114) – ולכאורה הכוונה היא (כהמשך הענין בלקו"ת לג"פ שם), שע"פ מ"ש הרמ"ז מובן יותר הקשר בין הבחי' הנשמות ואלקות (שבפ"י הבעש"ט) לב' העלמין העליונים שבהתלת עלמין. וראה שם לז, ד [אוה"ת שם תקסו, רע"ב]: "...ולכאורה אינו מובן . . . ולכן אתי שפיר...". לקו"ת פקודי ה, רע"ב: "...לפי פשוטו אינו מובן . . . אבל לפי האמת א"ש...". מטות פא, סע"ד ואילך: "...ועפ"ז א"ש מ"ש בספרים . . . דלכאורה אינו מובן . . . לפי הנ"ל א"ש...". ובכ"מ.

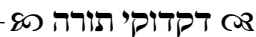
(126) לקו"ת לג"פ [אוה"ת] שבהערה הקודמת: "...עולמות נשמות וא-להות, והיא השכלה מופלאת להשכיל מה בין אצי' למה שלמעלה מאצי" . . . וזהו עצמו ההפרש בין אצי' שהוא בחי' כלים לעולמות הא"ס...". ולהעיר משיחת ליל שמח"ת תשי"א שבמילואים.

(127) להעיר מהשינוי להיפך לקמן בפנים (ליד הערה 159): "<פון דעם בעל...> פון בעל ההילולא". ואולי מרמז כאן, שבמאמר דידן ישנם ב' בעלי הילולא: א' שהוא "דעם בעל ההילולא" הידוע (בהתוועדויות דיו"ד שבט) – אדהרי"צ בעל ההמשך (דבאתי לגני) שבפנים, וא' שאינו כ"כ ידוע (כבעל הילולא ביו"ד שבט) – אדה"ז בעל ההילולא דכ"ד טבת, וכמ"ש בהערה הנ"ל, ע"ש.

(128) תש"י ס"ג (שבהערות 82, 87): "...עולמות הא"ס שלפני הצמצום, ועולם האצילות דשם מאיר האור אין סוף בגילוי, ה"ה כלים לאור אין סוף . . . אבל עולמות בי"ע ה"ה בחינת מטה...". ולהעיר שכ"ה גם בהקיצור שבלקו"ת לג"פ (שבהערה 132) שהובא לקמן בפנים (ליד הערה 211, ע"ש): "...אף עשיתיו הפסק, כי בי"ע עלמא דפרודא, אבל אצי' וא"ק הכל אחד...".

(129) "צי" – אולי פירושו: החילוק אם מדובר בעולמות הא"ס או אצילות. (130) לקו"ת לג"פ [אוה"ת] שבהערה 126: "...מה בין אצי' למה שלמעלה מאצי", שזהו ענין ההפרש בין נשמות לא-להות, כי הנשמות נמשכים מכלים דאצי', שעם היותן ג"כ אלקות איהו וגרמוהי חד, אך עכ"ז אינן דומים להאורות שהם אלקות ממש, וזהו עצמו ההפרש בין אצי' שהוא בחי' כלים לעולמות הא"ס שהם למעלה מבחי' כלים דאצי', ולכן נק' א-להות ממש...".

איז דאך דארט איז דאך דא דער ענין אז ס'קען¹³¹ זיין כלים און ס'דא¹³¹ כלים. נאר וואס דען, דאס איז ווי אלקות האט זיך אנגעטאן און האט זיך מצמצם געווען, * ביז וואנעט אז דאס קען¹³¹ זיך פארבינדן מיט כלים. משא"כ¹³² עולמות בי"ע איז דאס דער ענין פון נפרדים. און דערפאר איז ער דארט נאך מבאר¹³³, אז כדי פארשטיין דעם חילוק פון עולמות האין סוף און אצילות, איז דאס בדוגמא ווי דער חילוק פון איהו וחיוהי חד און איהו וגרמוהי חד, וואס אין ביידע אופנים איז דאך חד¹³⁴, אבער דאס איז דאך א ענין פון חיוהי, און דאס איז א ענין פון גרמוהי, וואס דאס איז כלים. אבער מצד דערויף וואס אין ביידע איז חד¹³⁴ (משא"כ בי"ע זיינען נפרדים¹³⁴), איז מצד דעם חד שבשניהם, איז דאס איז וואס ער זאגט אין דעם המשך¹³⁵ פון דעם מאמר: איז¹³⁶ קיין פלא ניט אז אור אין סוף קען⁸¹ זיך דארט מתפשט⁸⁴ זיין און אויך מתגלה זיין, דערפאר¹³⁶ ווייל זיי זיינען כלים – וויבאלד אז דאס איז אהדות, איז אהדות איז א פלי אויף אויפנעמען אור אין סוף. ביז וואנעט, ווי ער זאגט אין דעם המשך, איז¹³⁷ אפילו כלים דאצילות זיינען זיי דאך אויכעט אלקות, איז דאך איהו וגרמוהי חד, איז¹³⁸ אפילו אין כלים דאצילות, וואס זיי ווערן אנגערופן כגופא לנשמתא, איז אין זיי קען⁸¹ אויכעט זיין דער * ענין פון אור אין סוף,



- (131) "ס'קען . . ס'דא . . דאס קען" – ראה תש"י שבהערה 82 "אין פלא מה שהם יכולים לקבל אוא"ס הגלוי". וראה הערה 86, שלכאורה הקס"ד שיש פלא בזה שעולמות הא"ס ואצי' מקבלים אוא"ס הוא גדול יותר בנוגע לקבלתם בפועל, ולאידך לפי המסקנא, הפלא בנוגע לבי"ע הוא גם על יכולת האוא"ס.
- (132) לקו"ת לג"פ [אואה"ת] שם לקמן (שבהערה 133): "...ועולמות הם בי"ע, נבראים ממש...", ושם בהקיצור (שבהערות 123, 128, 134, 212): "...בי"ע עלמא דפרודא..."
- (133) לקו"ת לג"פ [אואה"ת] שבהערה 130: "...גם י"ל ההפרש בין ב' בחי' אלו כענין ההפרש בין היחוד דאיהו וחיוהי חד ובין היחוד דאיהו וגרמוהי חד..."
- (134) לקו"ת לג"פ בהקיצור (שבהע' 132, 212): "...בי"ע עלמא דפרודא, אבל אצי' וא"ק הכל אחד..."
- (135) לכאורה מ"ש כאן בפנים מתש"י כבר נזכר לעיל ליד הערות 82, 87. ואולי פירוש "דעם המשך..." הוא ע"ד "נחזור לעניננו", היינו שכעת ממשיכים עם מ"ש בתש"י. ואולי גם מרמז שזהו הקדמה למ"ש לקמן בפנים בביאור "המשך הענינים אין דעם המשך" (וראה מ"ש שם בהערה 141).
- (136) תש"י ס"ג [ועד"ז פרי"ת] שבהערות 82, 87: "...עולמות הא"ס שלפני הצמצום [- שלפני האצי'] ועולם האצילות דשם מאיר האור אין סוף בגילוי, ה"ה כלים לאור אין סוף, להיות דגם הכלים ה"ה אלקות ממש, וא"כ אין פלא כלל דהאור א"ס מאיר שם בגילוי, וכן אין פלא מה שהם יכולים לקבל אוא"ס הגלוי, אבל עולמות בי"ע ה"ה בחינת מטה..."
- (137) תש"י שבהערה הקודמת: "...עולמות הא"ס . . ועולם האצילות . . ה"ה כלים לאור אין סוף, להיות דגם הכלים ה"ה אלקות ממש..." – ולכאורה מפרש בזה בפנים ש"הכלים" היינו הכלים דאצילות.
- (138) תש"י [ועד"ז פרי"ת] שבהערה 136: "...עולמות בי"ע ה"ה בחינת מטה, דכלים דאצילות הם כגופא לנשמתא, משא"כ בי"ע הם בחי' לבושים..."

ווי ער איז זיך מתפשט אין זיי – דאס¹³⁶ איז אבער ניט קיין פלא. וואס דערפאר¹³⁹
 <קען מען... וואס¹³⁹ דאס איז די...> קען מען זאגן אז דאס איז <דער פירוש... דער¹⁴⁰
 ביאור הע...> די¹⁴⁰ המשך הענינים¹⁴¹ אין דעם המשך¹⁴¹, אז מ'קען ניט זאגן אז
 למטה עד אין תכלית – איז דאס איז דער עילוי וואס מ'זאגט אויף אור אין סוף¹⁴²,
 דאס איז קיין פלא ניט. משא"כ¹⁴³ אין עולמות ב"ע, וואס¹⁴⁴ זיי זיינען דאך *ניט
 כגופא לנשמתא, נאר *זיי ווערן אנגערופן בשם לבושין (אין פתח אליהו), וואס א
 לבוש איז דאך נפרד פון דעם גוף, איז אויף לבושין – אט דא איז דער פלא, אז
 אע"פ וואס זיי זיינען נפרדים, פונדעסטוועגן¹⁴⁵ איז¹⁴⁶ אור אין סוף דארטן מתפשט
 ומתגלה, און אין דערויף באשטייט דער עילוי ופלא.

— דקדוקי תורה —

(139) [קשה להבחין אם הכוונה למסקנא היא "וואס דערפאר קען מען זאגן..." (כבפנים), או להשמיט
 "דערפאר" – "וואס קען מען זאגן..."].

(140) [קשה להבחין אם נאמר אח"כ "המשך הענינים" (או "המשך הענינים") והוא בהמשך למ"ש כאן
 ("דאס איז דער ביאור [ד]המשך הענינים" או "דאס איז דער המשך הענינים"), או שנאמר "די המשך
 הענינים..." וא"כ המסקנא היא "דאס איז די המשך הענינים..." (כבפנים)].

(141) "המשך הענינים" – אולי קאי על מה שפתח בתש"י ברכ"ג (שבהערה 70), שלמטה עד אין תכלית
 הוא ענין ה"בל"ג ממש" שבהתפשטות דאוא"ס (שמצד זה, לכאורה ההתפשטות בכלים דאצילות,
 שהם באין ערוך לגבי אוא"ס, הי' צריך להיות נחשב כחלק מהענין דלמטה עד אין תכלית), ושוב ממשך
 (במ"ש בהערות 82, 87) ש"עולמות הא"ס . . . ועולם האצילות . . . אין פלא . . . אבל עולמות ב"ע ה"ה
 בחינת מטה... , שמתחיל ב"אין פלא" (ולא ב"מעלה"), ומסיים ב"מטה" (ולא ב"פלא") – וע"ז מבאר
 כאן, שהכוונה בתש"י בשלילת הפלא (גם) בנוגע לכלים דאצילות היא, שהתפשטות בל"ג מצד עצמה
 אינה נחשבת לעילוי לגבי אוא"ס (כיון שענין אוא"ס הוא שאינו מוגבל), והשבח הוא מצד ההתפשטות
 במה שבבחי' נפרד ו"מטה", ולכן "אין פלא" בכלים דאצילות כיון שהם בבחי' אחדות וחסר להם
 התכונות ד"מטה", ואילו ב"ע שהם נפרדים יש להם התכונות ד"מטה", ולכן יש בהם פלא. ומ"ש בפנים
 "המשך הענינים אין דעם המשך" – אולי מבהיר שב"המשך הענינים" אין הכוונה להמשך המאמרים.

(142) להעיר מעטר"ת שבמילואים: "...דעולמות העליונים . . . אין זה חידוש שמאיר שם גילוי אלקות,
 וגם שאין זה עילוי להם כ"כ מה שמאיר בהם אלקות שהרי הם אלקות . . . משא"כ העולם התחתון שהוא
 . . . כשמאיר בו גילוי אלקות ח"ז דבר חדוש ופלא, והוא עילוי גדול מאד אל העולם שיהי' בו גילוי
 אלקות כו'. וכשם שהוא בעולם התחתון לגבי העליון כן ויותר מכן הוא בעולמות העליונים לגבי אוא"ס
 . . . וכמו הכלים דאצ"י עם היותן אלקות ה"ה במציאות כלים ובבחי' גבול . . . וכמו"כ . . . א"ק נק' אדם
 דברי' . . . שהוא בחי' יש מאין . . . הרי העולמות הן באין ערוך לגמרי לגבי אוא"ס..." ע"ש.

(143) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערה 138: "...דכלים דאצילות הם כגופא לנשמתא, משא"כ ב"ע הם
 בחי' לבושים, וכמבו' בפתח אלי' דכמה לבושין תקינת לון, דקאי על ב"ע שהם רק לבושים בלבד לאור
 הכלים דאצילות (שהם בבחי' גופא כנ"ל המתלבש בהם)..."

(144) לכאורה מדגיש את המשמעות של "...הם כגופא לנשמתא, מה שאין כן ב"ע..." שבהע' הקודמת.

(145) [לכאורה נאמר בפשטות "ופונדעסטוועגן", וכ"ה לקמן ליד הערה 236].

(146) "איז . . . מתפשט ומתגלה" – אף שלעיל בפנים נזכר כמ"פ שהפלא הוא (גם) בזה שיכול להתפשט
 ולהתגלות (כמ"ש בהערות 81, 86), הרי מובן שהפלא גדול יותר בהתפשטות וגילוי בפועל.

אין דעם גאנצן המשך רעדט ער דאך, ווי אזוי דאס פארבינדט זיך מיט נשמות, מיט די עבודה פון א אידן¹⁴⁷, מוז מען דאך זאגן, אז די ענינים זיינען אויך דא בא א אידן. ואדרבה, וויבאלד אז מ'זאגט אז עיקר שכינה בתחתונים היתה, וואס תחתונים מיינט מען דאך דאס, ווי ער זאגט אין תניא, דער עולם הזה התחתון שאין למטה הימנו, וואס דאס איז, ווי ער זאגט אין דעם המשך¹⁴⁸, מדריגות היותר אחרונות און היותר תחתונות, איז אט דאס איז וואס ער¹⁴⁹ זאגט אויף עולמות בי"ע – זאגט ער אויף דערויף, וכמה לבושין תקינת להון דמינייהו פרחין נשמתא¹⁵⁰ לבני נשא – אז די נשמות נעמען זיך בעיקר פון די לבושים, וואס דאס איז דאך דער ענין פון עולמות בי"ע. און ער זאגט דערצו בהקדם¹⁵¹, אז וויבאלד אז מ'טיילט דא פאנאנדער אין די דריי חלוקות, דער עולמות האין סוף, און עולם האצילות און עולמות בי"ע, וואס אצילות ווערט אנגערופן – כלים¹⁵¹ דאצילות – כגופו¹⁵¹ לגבי נשמתא, און די עולמות בי"ע ווערן אנגערופן בשם לבושים – איז זאגט ער, אז דאס איז ניט לבושים דער פירוש, אז יעדער עולם – אז בריאה איז א לבוש לאצילות, און יצירה איז א לבוש לבריאה, און עשי' איז א לבוש ליצירה, וואס אט

❧ דקדוקי תורה ❧

(147) ראה לקמן ליד הערה 265: "כאמור לעיל, איז דאך דאס אלץ נוגע בהנוגע לעבודת האדם...".
 (148) תש"י רס"ג שבהערה 70: "...עד למטה מטה, במדריגות היותר אחרונות והיותר תחתונות", שם סס"ד: "...עד המדר' היותר אחרונות והיותר תחתונות", וראה גם שם סס"ג (ועד"ז ססט"ו ב' פעמים): "...עד המדר' היותר אחרונות". ואולי מפרש כאן בפנים, שכל מדריגות אלו הם רק בעוה"ז התחתון, כמו ש"תחתונים" (ל' רבים) קאי רק על עוה"ז התחתון.
 (149) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערה 143: "...דכמה לבושין תקינת לון, דקאי על בי"ע שהם רק לבושים בלבד לאור הכלים דאצילות (שהם בבחי' גופא כנ"ל המתלבש בהם) . . דלכן נק' בי"ע מטה לפי שהם רק לבושים לאור האצילות, ובלבושין דבי"ע אומר דמינייהו פרחין נשמתין לבני נשא שהם הנשמות [נשמתא לב"ג, דנשמות הן מבי"ע], דהנה רוב הנשמות הן נשמות דבי"ע...". וראה לקמן בפנים ליד הערות 156, 184 שנאמר "לון" ו"נשמתין" כבתש"י הנ"ל. וכפנים ("תקינת להון") כ"ה גם בתקס"ב ח"א ע' עג, תקס"ו ע' לב [ח"א ע' מט], תקס"ח ח"א ע' רח, תרמ"ב ע' רצו, ועוד. ולהעיר מפרדס שער ד (עצמות וכלים) פ"ו: "...לבושין תקינת לון פי' . . או ירצה לבושין תקינת להון פי'... ע"ש.
 (150) [לכאורה נאמר בפשטות: "לשמתא", ויל"ע].
 (151) תש"י [ועד"ז פר"ת] שם לפנ"ז (שבהערות 136, 138, 143): "...עולמות הא"ס . . ועולם האצילות . אבל עולמות בי"ע ה"ה בחינת מטה, דכלים דאצילות הם כגופא לנשמתא, משא"כ בי"ע [- ובי"ע] הם בחי' לבושים . . בי"ע שהם רק לבושים בלבד לאור הכלים דאצילות (שהם בבחי' גופא כנ"ל המתלבש בהם)...". לקו"ת שבמילואים: "...והכלים לגבי האורות הן כגופא לגבי נשמתא . . להתלבש בבחי' כלים שהן כגופא לגבי נשמתא... ע"ש. וראה תרס"ו שבמילואים: "...שהמדות עליונות . . שהם בבחי' עצמות אדה"ע ונק' גופא . . בחי' הכלים דז"א דאצילות שנק' גופין . . וכמו הגוף עד"מ שהוא מעצמות האדם . . דז"א דאצילות הוא בחי' גופו דאצילות עדיין...". ועוד.

דעמאלט וואלט דאך געווען א מקום לומר, אז ס'גענוג שְׁבַח פאר אור אין סוף,* ווי דאס איז מתפשט למטה עד אין תכלית ביו אין עולם בריאה¹⁵², איז דאס איז דאך אויכעט א פלא – זאגט ער, אז די עולמות בי"ע זיינען אלע צוזאמען – ווערן אנגערוּפן בשם *איין עולם, וואס דערפאר טיילט מען דאס פאנאנדער אויף תלת עֲלָמִין: עולמות האין סוף, און עולם האצילות און עולמות בי"ע – די אלע עולמות בי"ע ווערן אנגערוּפן בשם איין עולם. און אט דאס בריינגט ער אויף דערויף די הוכחה, אז¹⁵³ זיי ווערן אנגערוּפן בשם לבושים, און ווי אזוי איז מען דאס מחלק? אז בינה איז מקננא בכורסיא, און שית ספירין <זיינען ב...¹⁵³> – זיי זיינען אין¹⁵³ עולם היצירה, און אופן בעשי'. איז דאך דאס ניט א ענין אז מ'זאגט אז כורסיא ווערט נתלכש *אין עולם היצירה, און יצירה אין עשי', נאר מ'זאגט אז דאס איז איין קומה, נאר בינה איז מקומה <אין אב...¹⁵⁴> אין כורסיא, און שית ספירין בז"א¹⁵⁵ – שית ספירין אין יצירה, און אופן בעשי' – מלכות בעשי'. וואס בינה און ז"א ומלכות איז דאך דאס ניט א ענין איינער באזונדער פון דעם צווייטן, נאר דאס איז דאך כולם ביחד ווערן איין עולם. וואס דערפאר איז בשעת מ'זאגט אז למטה עד אין תכלית, איז דאס מיינט מען עולמות בי"ע *ווי זיי זיינען אלע צוזאמען דער זעלבער לבוש. און אויף דערויף זאגט מען¹⁵⁶, אז כמה לבושין תקינת לון דמינייהו פֿרחין נשמתין

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(152) מ"ש "בריאה" (ולא "הבריאה"), אולי מדגיש בזה, שהקס"ד לומר שהתפשטות אוא"ס בעולם הבריאה הוא ג"כ פלא הוא, (גם) לפי שזהו כבר עולם שנתהווה באופן של "בריאה" יש מאין.
 (153) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבערות 149, 151: "...בי"ע שהם רק לבושים בלבד לאור הכלים דאצילות (שהם בכחי' גופא כנ"ל המתלכש בהם) וכמאמר [ובהערת רבינו שם: "וכמאמר אימא: ת"ז תי' וא"ו"] אימא עילאה מקננא בכורסיא, דאימא עילאה הוא בחינת בינה דאצילות ה"ה מקננא בכורסיא עולם הכסא שהוא עולם הבריאה, שית [- ושי"ת] ספירין ביצירה ואופן בעשי', דלכך נק' בי"ע מטה לפי שהם רק לבושים לאור האצילות...". תש"ה [ועד"ז עטר"ת] שבע' 155: "...אימא עילאה מקננא בכורסיא, שית ספירין ביצ'י ואופן בעשי'...". ועד"ז אדה"ז כתובים ח"א ע' קמג [קפד], אוה"ת בלק (ח"ג) ע' תתקיה, תרל"ד ע' רעז, ובכ"מ. ולהעיר מד"ה שית ספירין לאדה"ז שבמילואים: "שית ספירין מקננין ביצירה. פי' בעולם היצירה הם המלאכים הנקראים חיות. . ולכן עיקר מדור ומקום הו' מדות בעולם היצירה...".
 (154) להעיר מאוה"ת תזריע (ח"ב) ע' תקטז: "...בינה מקננא בבריאה, לפי' הא' היינו בינה דאצי', ולפי' הב' היינו בינה דבריאה...". וראה לקמן בפנים שמבאר דרגתם של שית ספירין (בז"א) ואופן (מלכות).
 (155) להעיר מעטר"ת ע' לא [ועד"ז תש"ה ס"ע 69]: "...ובע"ס בפרט, יו"ד בחכ' ה' בבניה ו' בז"א ה' במל', שהע"ס דאצי' הן המקננים באבי"ע, אבא עילאה מקננא באצי', אימא עילאה [מקננא] בכורסי', שית ספירין ביצ'י ואופן בעשי'...".

(156) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבערות 149, 153: "...דכמה לבושין תקינת לון, דקאי על בי"ע שהם רק לבושים בלבד לאור הכלים דאצילות. . שהם רק לבושים לאור האצילות, ובלבושין דבי"ע אומר

לבני נשא, און ער איז <מְבַ...> מסביר אין דעם¹⁵⁶, אז דאס¹⁵⁶ איז – רוב הנשמות נעמען זיך פון בי"ע. וואס דערפאר זאגט מען, אז פון וואנעט איז דער עיקר הנשמות? איז נעמען זיך דאך פון די לבושים. <און ווי ער זאגט...> און ווי ער איז מסביר אין דעם¹⁵⁷, אז נשמות דאצילות איז דאס מער ניט ווי א חד בדרא, צדיקים¹⁵⁷ הראשונים בדורות הראשונים, משא"כ דער רוב הנשמות <איז זיי זיינען אין¹⁵⁸ עול... זיי נעמען זיך> איז זיי זיינען פון עולמות בי"ע. ופמבואר בארוכה יותר אין תורה <פון דעם בעל...¹⁵⁹> פון בעל¹⁵⁹ ההילולא, פון דעם אלטן רבי'ן¹⁶⁰, וואס

⌘ דקדוקי תורה ⌘

דמינייהו פרחין נשמתין לבני נשא שהם הנשמות, דהנה רוב הנשמות [ובהערת רבינו שם: "רוב הנשמות : ראה לקו"ת שה"ש עוד ביאור ע"פ יונתני. וש"נ"] הן [- לב"נ, דנשמות הן מבי"ע שזהו רוב הנשמות שהן] נשמות דבי"ע...". וראה הערה 176.

(157) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערה הקודמת: "...רוב הנשמות הן נשמות דבי"ע ורק חד בדרא [אפי'] בדורות הראשונים הם נש' דאצילות, אבל רוב הנשמות הם נש' דבי"ע...". לקו"ת דלקמן בפנים (יט, ג – שבמילואים להערה 160): "...שהצדיקים הראשונים דייקא לבד הן הן נשמות דאצילות. . . כי נשמות הצדיקים הראשונים היינו שהנשמה המלוכשת בגופם ממש היא בחי' אצילות ממש. . . וע"ד מ"ש באגה"ק ד"ה איהו וחיויה [קל, א] שאף לאחר שירדו הנר"נ דאצילות לעוה"ז לצדיקים הראשונים אפשר שלא נשתנו מהותן להיות דבר נפרד מאלקות..." ע"ש. וראה הערה 176.

(158) להעיר מהשינוי בתש"י (שבהערה 195) ל"הנשמות הם פנימי", ומ"ש עפ"ז לקמן (שם) בפנים: "...אז בכל עולם ועולם איז די נשמות זיינען די פנימיות העולם..." ע"ש.

(159) להעיר מהשינוי להיפך לעיל בפנים (ליד הערה 127): "<פון בעל...> פון דעם בעל ההילולא". ואולי מרמז כאן, שהכוונה ב"בעל ההילולא" כאן היא (לא ל"דעם בעל ההילולא" הידוע (בהתוועדויות דיר"ד שבט), בעל ההמשך דבאתי לגני – כנ"ל בפנים שם, אלא) לאדמו"ר הזקן בעל ההילולא דכ"ד טבת (ההתוועדות הקודמת) – כיון ששנת תשכ"ג היתה מאה וחמישים שנה להסתלקות אדה"ז. ואולי גם מרמז שזהו הטעם להבאת ב' תורות מאדה"ז בהמאמר (כמ"ש ברשימה שבהערות 160, 219), והקדמת א' מהם לתורת הה"מ, אף שאר התורות הובאו על סדר הדורות (ואולי גם הטעם שמזכיר לעיל בפנים שאדה"ז מביא תורת הבעש"ט שבאו"ת, וראה הערה 92). וראה גם שיחה א שלפני המאמר (10:50): "...ווי דער אלטער רבי (וואס היינטיקע יאר איז מאה וחמישים שנה לההילולא-הסתלקות שלו) זאגט דאך...". שיחה ח שלאחר המאמר (3:40): "...פירושים פון דעם אלטן רבי'ן, וואס היינטיקע יאר איז דאך מאה וחמישים שנה להסתלקות-הילולא שלו...". שיחה י (5:45): "...ס'גרייט זיך בקרוב. . . די התוועדות פון נשי ובנות חב"ד אין ניו אינגלאנד. . . אין באסטאן. . . וואס דאס איז דאך אויכעט בהמשך (ווי ס'שטייט. . . אין די הזמנה) צו שנת המאה וחמישים פון הילולא פון דעם אלטן רבי'ן, ובהמשך לעשירי בשבט, וואס דאס איז די הילולא פון רבי'ן, פון נשיא...". מברק רבינו לקראת יו"ד שבט תשכ"ג: "התועדות מתאימה להילולת כ"ק מו"ח אדמו"ר ובשנת הקן דהילולת כ"ק אדה"ז...". מכתב כללי פרטי מיו"ד שבט זה (לקו"ש חי"א ע' 233 [ועד"ז אג"ק חכ"ב ע' תג]): "ב"ה, עשירי בשבט – יום ההילולא של כ"ק מו"ח אדמו"ר ה'תשכ"ג – שנת ההילולא הקן של כ"ק אדמו"ר הזקן...".

(160) ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 88): "[תורת] אדה"ן עוד ביאור יונתני" – ולכאורה הכוונה ללקו"ת שה"ש (שבהערה 156) יט, ב-ג – שהובא כאן במילואים (על הסדר). וראה הערות 159, 219.

ער איז מבאר אין לקוטי תורה אין דער ביאור¹⁶¹ פון יונתן, אז¹⁶² אמת טאקע, ס'דא¹⁶³ די נשמת משה, וואס אויף עם זאגט מען¹⁶⁴ אז ער איז געווען דער עצמות החכמה, ביז¹⁶⁵ וואנעט אז דורך עם איז געגעבן געווארן חכמה דתורה, ווארום

— דקדוקי תורה —

(161) מ"ש "דער ביאור" (ולא "דער צווייטער ביאור" וכיו"ב — ע"ד מ"ש בכ"מ (אוה"ת ויצא קפת, רע"ב. לקו"ת לג"פ כ, ד. צה, ב. תרל"ה ח"א ס"ע רכת. תרס"ב ע' רלב. ועוד): "ב[ה]ביאור [ה]שני דיונתי") — ראה תרס"ה שבמילואים: "בהביאור דיונתי" (אף שהכוונה לביאור הב' — יט, ג), ועד"ז אוה"ת ענינים ע' רלד, תרנ"ד ע' מח, ועוד. ואולי מרומז בזה שהביאור הב' הוא ג"כ ביאור על המאמר דיונתי עצמו, ולא רק המשך לביאור הא'.

(162) לקו"ת שבהערה 160 (יט, ב): "...נובלות חכמה שלמעלה תורה, כי התורה הנגלית היא בחינת הארת החכמה המתלבשת במדות. . . נובלות לבד לגבי עצמיות חכמה עילאה. . . ולכן נקראת התורה תורת משה כו', והיינו לפי שנשמת משה שרשה מעצמיות ח"ע שזהו מקור התורה. . . שלכן נאמר במשה כבד פה לגבי אורייתא דבע"פ כו' וכבד לשון לגבי תשב"כ, שלא היה יכול להשפיל א"ע להיות נמשך ממנו התורה שהיא בחי' נובלות חכמה...".

(163) תער"ב שבמילואים: "...יש נשמות דאצי' ממש, וגם כמו שנמשכו בכי"ע הן בבחי' אצי' ממש, וכמו נשמת משה והאבות. . . דנשמת משה הי' למטה כמו שהוא באצי' ממש, ונשמת אברהם למטה הי' בבחי' אצי' שבכי"ע... "ע"ש. תרל"ה ח"ב ר"ע שלו: "...שיש נשמת משה שהיא מדרגה היותר גבוהה... (ועד"ז עטר"ת ס"ע תפה, תש"ב ס"ע 126).

(164) לקו"ת שבהערה 162: "...שנשמת משה שרשה מעצמיות ח"ע...". לקו"ת במדבר ז, סע"ב: "...מ"ש במשה רבינו ע"ה כי כבד פה וכבד לשון אנכי, דהיינו מפני שהיה מבחי' עצמיות חכמה עילאה לא היה יכול כח הדבור שלו לירד ולהתלבש בחיצוניות כ"כ, כ"א היה כח הדבור נכלל ומתעלה בעצמיות חכמה...". תער"ב ח"ג ע' אתי [ועד"ז ע' א'תא]: "...ומשה הוא בחי' עצמיות החכ"ע...". ועוד.

(165) ראה לקו"ת שבהערה 162: "...נובלות חכמה שלמעלה תורה, כי התורה הנגלית היא בחינת הארת החכמה. . . נובלות לבד לגבי עצמיות חכמה עילאה. . . נקראת התורה תורת משה. . . שנשמת משה שרשה מעצמיות ח"ע שזהו מקור התורה...". ובהנחת אדה"א מהנ"ל (שבמילואים): "...חיצוניו' חכמה שנמשך בתורה תלוי. . . בבחי' הפנימי' דחכמה. . . ע"י שרש נשמת ישראל דלעילא שדבוק באור הכתר. . . שמשם ממשך מקור החכמה בבחי' הפנימי' ויוכל אור החכמה להתפשט אח"כ בבחי' חיצוניו' למטה. . . שרש בחי' נשמת משה הוא מבחי' פנימי' אור אבא כנ"ל. . . ובמשה הי' ניצוץ מזה מלוכש למטה בגופו. . . וע"י מש"ה נמשכה החכמה. . . בבחי' נובלות. . . תורה זו ציוה לנו משה, שעל ידו דוקא ירדה בהתלבשו' חיצוניות. . . שבו הדבר תלוי... "ע"ש. וראה תקס"ג שבמילואים: "...ח"ע שנק' מים עליונים. . . שם הוא שרש נשמת משה. . . ממשיך הוא תמיד מבחי' מים עליונים שבים החכ' שבתורה. . . דהתורה אינה אלא בחי' נובלות חש"מ, וע"י משה הוא שנמשך מחכ' שלמעלה... "ע"ש. תו"ח שבמילואים: "...שנתנה התורה כולה ע"י משה דוקא. . . ולא ע"י אחר זולתו. . . לא ניתנה התורה רק ע"י משה דוקא. . . משום שנא' במשה. . . מן המים משיתיהו, מבחי' מ"ע דח"ע שהיא כלולה בעצמותו ממש. . . שהתורה ירדה למטה לברר לעה"ד. . . ע"י בחי' ח"ת שבתורה. . . ואין עוז זה רק מכחה של ח"ע דתש"מ דוקא. . . ע"כ א"א להיות זה כ"א ע"י משה דוקא שנשמתו נלקחה מבחי' מ"ע דח"ע. . . ע"כ יש ביכולתו להמשיך גם בחכמה שבבירורים דעה"ד... "ע"ש. תרס"ח שבמילואים: "...המשכת התורה היא ע"י משה. . . דמשה ממשיך בחי' גילוי עצמות אוא"ס בחכ' דתורה, דכ"ד ספרין דאורייתא. . . הארת החכ' שבא בגילוי להתלבש באותיות דתורה. . . אבל בחי' פנימיות ועצמות החכ' ה"ה למעלה מבחי' גילוי, ובכדי שיהי ירידת והמשכת בחי' עצמות החכ' זהו ע"י משה שהי' שרשו ממדרי' זו. . . ולכן כתי' בו כבד פה וכבד לשון. . . להיותו מבחי' חכ' הנעלמה שאינו בבחי' גילוי כלל. . . אנכי אהי' עם פיך. . . דמבחי' אנכי יכול

חכמה דתורה – איז נובלות חכמה שלמעלה תורה, און דערפאר האט¹⁶⁶ מען דאס געדארפט געבן דורך – האט מען דאס געקענט¹⁶⁵ געבן מערניט ווי דורך משה, דערפאר וואס ער איז געווען דער עצמיות החכמה, ואדרבה¹⁶⁷, משה האט געזאגט פבד פה וכבד לשון, ווי ער זאגט אין זהר¹⁶⁷ – פבד פה¹⁶⁸ כלפי¹⁶⁹ תורה שבכתב, וכבד לשון <פָּל...¹⁶⁹> לגבי תורה שבעל פה, דערפאר¹⁶⁷ וואס דאס איז געווען עצם החכמה, און דאס איז געווען מערניט מיט נובלות חכמה שלמעלה תורה. און דערנאך איז ער מסביר אין לקו"ת¹⁷⁰, אז <אזוי...> אע"פ וואס דאס שטייט באַ משה'ן, אט אזוי איז דאס אויכעט דא אין נשמות פון צדיקים גדולים, צדיקים

⌘ דקדוקי תורה ⌘

להיות פה גם לבחי' חכ' הנעלמה . . ומ"מ ההמשכה היא ע"י משה שהוא בחי' חכ' הנעלמה, לכן אנכי אהי' עם פיך דוקא... ע"ש. וראה גם אגה"ק סי"ט (קכח, סע"ב): "...משה רבינו ע"ה שהשיג עד אחריים דחכמה זכה שתנתן ע"י התורה שהיא נובלות חכמה שלמעלה..." ע"ש.

166 תרנ"ט [ועד"ז תרע"ח, ועוד] שבמילואים: "...דהאור דתורה הוא בחי' פנימיות ועצמיות האור ולא נשתנה ממהותו כלל . . בחי' הממוצע דמשה להמשיך את התורה למטה . . בא ונמשך ע"י בחי' דבר ה' ממש כמו שהוא בעצם . . ומ"מ ה' צ"ל ע"י משה דוקא, ומפי הקב"ה בעצמו לא היו יכולים לקבלן . . שע"י משה דוקא יוכלו לקבל את הדבר ה'..." ע"ש.

167 לקו"ת שבעה ערה 162: "...שלכן נאמר במשה כבד פה לגבי אורייתא דבע"פ כו' וכבד לשון לגבי תשב"כ, שלא היה יכול להשפיל א"ע להיות נמשך ממנו התורה שהיא בחי' נובלות חכמה...". ביאורה"ז שבמילואים: "...דנובלות חכמה של מעלה תורה . . ולזה הטעם אמר משה כי כבד פ"ה וכבד לשון אנכי, פ"ה ולשון הן תורה שבכתב ותורה שבע"פ, כמ"ש בר"מ וכב"ד פ"ה וכו', היינו שלא הי' יכול להתצמצם בכלים ואותיו' כי ה' שרש נשמתו מבחי' עצמיו' חכמ' עילא'..." אדה"ז כתובים (וראה לקו"ת) שבמילואים: "...הי' כבד פה וכבד לשון, ופי' הזוהר כבד פה דא אורייתא דכתב וכבד לשון דא אורייתא דבע"פ, דהיינו שלא הי' יכול להשפיל עצמו ליתן התו' שלמטה...". וראה תקו"ז חדש צח סע"ב: "...כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו ודא אורייתא דבכתב, וכל הבת תחיון אורייתא דבעל פה, דתרוייהו אינון פ"ה ולשון, ובהון תהא אנת כבד פה וכבד לשון... (וראה זח"ג שבמילואים) ע"ש. תו"א מג"א שבמילואים: "...אמר כבד פה וכבד לשון אנכי, כבד פה לגבי תושבע"פ, וכבד לשון בתושב"כ...". שם שמות נ, ב: "...משה שהי' כבד פה וכבד לשון, כי משה הוא בחי' הארת עצם החכמה... ע"ש. לקו"ת עקב שבמילואים: "...משה אמר כי כבד פה וכבד לשון אנכי כו', ופי' בזהר, כבד פה לגבי אורייתא דבעל פה, כבד לשון לגבי תורה שבכתב . . ומשה הוא עצמיות ח"ע . . ועמ"ש מזה בביאור ע"פ יונתני... ע"ש. ועוד.

168 קשה להבחין אם נאמר "...פה כלפי" או "...פה הוא כלפי". ולהעיר מתקס"ו ותרנ"ח שבמילואים. 169 "כלפי תורה שבכתב . . לגבי תורה שבעל פה" – ראה לקו"ת שבעה ערה 167 ("...לגבי . . לגבי..."). ואולי מרמז למ"ש בלקו"ת (ועוד) שבמילואים, שתורה שבכתב שייכת לפנימיות (ותורה שבע"פ שייכת לחיצוניות) – וראה רמב"ם, מוסף ערוך ועוד שבמילואים, ש"כלפי" פירושו "כלפני". וילע"ע.

170 שבעה ערות 157, 162 (יט, ב-ג): "...הגם שזהו בחינת משה, אך כמ"כ יש ג"כ נשמות גבוהות מאד שיש בהם מבחינת משה, וזהו שאמר רב ספרא לרבא משה שפיר קאמרת . . שהצדיקים הראשונים דייקא לכד הן הן נשמות דאצילות . . נשמות הצדיקים הראשונים היינו שהנשמה המלוכשת בגופם ממש היא בחי' אצילות ממש . . וע"ד מ"ש באגה"ק ד"ה איהו וחיהי . . לצדיקים הראשונים...".

ראשונים, ווי ער זאגט, אמר רב ספרא¹⁷¹ – אז וואו¹⁷² ער [האט¹⁷³] געזאגט משה שפיר קאמרת, וואס דערפון איז פארשטאנדיק, אז דאס איז די נשיאי ישראל, די אתפשטותא דמשה שבכל דרא ודרא – וואס זיי זיינען נשמות דאצילות, און ווי ער איז דארט מסביר¹⁷⁴ אז זיי ווערן אנגערופן בשם אחים ורעים לז"א, דערפאר וואס זיי נעמען זיך פון יחוד או"א. משא"כ¹⁷⁵ די רוב¹⁷⁶ הנשמות, אפילו¹⁷⁵ די וואס נעמען

⌘ דקדוקי תורה ⌘

171) מה שלא הזכיר רבא שבלקו"ת שבהערה הקודמת (משבת וסוכה שבמילואים), אולי מרמז בזה: (א) שרב ספרא אמר כן גם לרבי אבא (בחולין שבמילואים) ורב אושעיא (כפי' הרי"ד והרא"ה בביצה שבמילואים). (ב) שגם רב ספרא הי' אתפשטותא דמשה בדורו (כדמשמע ממענה רבא לרב ספרא (שבחולין הנ"ל): "משה, מי אמר רחמנא..."), וראה הערות הבאות) – ומטעם זה הי' רגיל לומר כן לחכמים אחרים שבמדריגתו (וראה עד"ז דברי המשנת חסידים שבמילואים).

172) "וואו ער [האט] געזאגט" – אולי פירושו: (א) שבכל מקום שאמר כן רב ספרא מדובר בצדיק שיש בנשמתו מבחי' משה. ואולי גם מרמז, שאפילו לפי רש"י בביצה (שבמילואים להערה הקודמת) י"ל שרב ספרא נשבע ביקרא דמשה כיון שבנשמת רב ספרא הי' מבחי' משה (וראה הערה הנ"ל). (ב) שכן הוא בכל המקומות שנשמנו בזה (ע"י ר"י (פיק) ברלין) במסורת הש"ס (שבשוה"ג 238, 240, 241, 246), כולל חולין שבהערה הנ"ל – אף שהל' שם היא "משה, מי אמר..." (ולא "שפיר קאמרת" – ולהעיר מלקו"ש חכ"ו שבשוה"ג 246). (ג) שכן הוא גם במענה רבא לרב ספרא (הנמצא במקום שבו אמר כן רב ספרא אליו) בחולין שם, ולהעיר משערי תשובה ("...שמצינו בגמ' שאמרו זל"ז משה שפיר קאמרת..."), אדה"ז, ביאורי הזהר וחולין שבמילואים. פיה"מ ולקו"ש שבהערה 185. וראה הערה הבאה.

173) לכאורה נאמר (בקיצור) "ער געזאגט" (או "ער איז געזאגט") – ואולי גם מרמז למענה רבא (בחולין שבהערות הקודמות, ע"ש) שנאמר לרב ספרא (- ער איז געזאגט געווארן): "משה, מי אמר...".

174) לקו"ת שבהערה 170 (סע"ב ואילך): "...הנשמות שנק' אחים ורעים למקום כמ"ש למען אחי ורעי . . שנמשכו מיחוד או"א דאצילות, ולכן נקראים אחים לז"א דאצילות . . הנשמות שנמשכו מיחוד או"א, שנק' אחים ורעים לזו"ג דאצילות ע"ש שנאצלו ג"כ מאו"א כמו שנאצלו הכלים דזו"ג דאצילות...". תקס"ה שבמילואים להערה 172: "...בתנאי' ואמוראי' . . שהי' שרשם מבחי' אצי' ממש . . ועל כן נקראו בשם אחים ורעי' להקב"ה... ע"ש. אדה"ז שבמילואים: "...ענינם הנפלאה כמה שנק' בשם אחי' ורעי' ממש לז"א...". תרס"ו ע' קנו [רז]: "...נשמות דאצילות ממש הן הנולדים מיחוד או"א, ונק' אחים ורעים לז"א... ע"ש".

175) לקו"ת שבהערה הקודמת (ע"ג): "...אמנם הנשמות הנמשכים מזיווג זו"ג דאצילות, היינו שהנשמה נמשכת מאין ליש שהוא מאצילות להיות בחי' בריאה ממש . . משא"כ הנשמות שנולדו מיחוד וזיווג זו"ג דאצילות, היינו שלידתם הוא לעולם הבריאה . . והיינו שנמשכה הנשמה להיות בריאה יש מאין...". תרס"ב ע' רלב [ועד"ז תש"ד ס"ע 46]: "...וכמ"ש מזה בהביאור השני דיונתי . . ואי' בע"ח דנשמות שנולדים מיחוד זו"ג לידתן לעולם הבריאה כו', כמ"ש בדרוש הנ"ל...". תרס"ו שבהערה הנ"ל: "...אבל נשמות הנולדים מיחוד זו"ג הוא שנולדים בכי"ע...".

176) אולי מבאר כאן, שהטעם לכפל הלשון בתש"י (שבהערות 157, 184) "רוב הנשמות הן נשמות דבי"ע . . אבל רוב הנשמות הם נש' דבי"ע" הוא, כי בפעם הא' הכוונה שרוב הנשמות הם נולדים בכי"ע (ובזה נכללים גם נשמות שמיחוד זו"ג דאצילות, אצילות שבבי"ע), ואילו בפעם הב' הכוונה היא (כמ"ש לקמן בפנים) ש"רוב הנשמות . . זיינען נשמות דבי"ע ממש" (ולא דאצילות שבבי"ע). ואולי אפ"ל עוד, שבפעם הא' הכוונה לרוב הנשמות שבמשך כל הדורות (וכדמשמע לכאורה בתקס"ב שבהערה 184), ובפעם הב' הכוונה היא לרוב הנשמות שבדור א' בפני עצמו. ולהעיר מתשי"ד שבהערה 185, שלכאורה

זיך פון יחוד זו"נ¹⁷⁶, ווערן¹⁷⁵ זיי דאך נולד לעולם הבריאה, אפילו – ווי ער איז¹⁷⁷ דארט ממשיך אין לקו"ת¹⁷⁸ – אפילו ווי כמבואר במקום אחר, אז¹⁷⁹ די וואס וועלן¹⁸⁰ נולד פון <יחוד¹⁸¹ ז"א...> יחוד זו"נ <זיינען¹⁸² זיי נ...> ווערן¹⁷⁸ אויכעט אנגערופן נשמות דאצילות, איז באַ זיי איז דאך מערניט ווי א טיפה פון עצמות החכמה, משא"כ אין די אחים ורעים, וואס דוקא דורך זיי קען געגעבן געווערן תורה, איז דארט איז דער ענין פון עצם החכמה. און¹⁸³ עאכו"כ דער רוב הנשמות, ווי ער זאגט דארט אין לקו"ת, איז זיי זיינען נשמות דבי"ע ממש. וואס אט דאס איז וואס ער זאגט אין דעם המשך¹⁸⁴, אז לכושין תקינת לון דמינייהו פרחין נשמתין לבני נשא, דערפאר וואס דאס איז רוב הנשמות, ובפרט¹⁸⁴ בדורותינו אלה¹⁸⁵, איז

— דקדוקי תורה —

משמע שבדורות הקדמונים רוב הנשמות לא היו מזרע בהמה (וראה תר"מ ותרמ"ח שבהערה 184).
 (177) [קשה להבחין, אבל לכאורה נאמר (בקיצור): "איז יעצט דארט ממשיך", וילע"ע].
 (178) לקו"ת שבהערה 175: "...ואף לפמ"ש במ"א שגם מזיווג ז"נ דאצילות נולדים ונמשכים ג"כ לפעמים נשמות גבוהות מאד הנק' נשמות דאצילות ממש. . מ"מ כיון ששרשן מזיווג זו"נ דאצילות. . אין אלא טפה א' הנמשכת ממוחין דזו"נ, והתורה היא עצם חב"ד דזו"נ דאצילות ממש...".
 (179) [קשה להבחין אם הכוונה "אז די" (ככפנים), או "אט די" (או "אט א די")].
 (180) "וועלן" – לכאורה נאמר כן בפשטות. ואולי מרמז שגם הנשמות שיוולדו לעתיד לבוא מיחוד זו"נ (שיהי' אז במדריגה יותר גבוה – כמ"ש בתרנ"ז שבמילואים) נכללים בהמבואר כאן בפנים.
 (181) להעיר מתער"ב שבמילואים: "...אבל בבחי' יחוד ז"א ומל' לצורך לידת והתהוות הנשמות, שזהו בבחי' הפנימי שלהם, ה"ה בבחי' אדם א' . . והיינו בחי' פנימי המל' שמתאחדת בבחי' ז"א...".
 (182) תרס"ו ע' קנז [רד]: "...נשמות הנולדים מיחוד זו"נ הוא שנולדים בבי"ע כו'. ומ"מ יש בזה ב' בחי', בחי' בנים שהן נשמות דאצילות, ובחי' עבדים שהן נשמות דבי"ע...".
 (183) לקו"ת שבהערה 178: "...ואצ"ל נשמות דבי"ע כו' . . ומ"מ אפילו נשמות דבי"ע ממש... ע"ש. לקו"ת בלק שבמילואים: "...ודאי רוב הנשמות הם מבי"ע ממש ולא מאצילות שבבי"ע. . פי' נשמות דבי"ע היינו שהנשמה שבגוף אינה כ"א מבי"ע, אבל שרשה ממש י"ל כולם מאצילות ממש, וכמשנת בבאיור ע"פ יונתי בחגוי הסלע... ע"ש. וראה הערה 176.
 (184) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערות 149, 156, 157: "...דכמה לבושין תקינת לון, דקאי על בי"ע. . ובלבושין דבי"ע אומר דמינייהו פרחין נשמתין לבני נשא שהם הנשמות, דהנה רוב הנשמות הן [ב"ב"נ, נשמות הן מבי"ע שזהו רוב הנשמות שהן] נשמות דבי"ע, ורק חד בדרא [אפי' בדורות הראשונים הם נש' דאצילות, אבל רוב הנשמות הם נש' דבי"ע..."] (וראה גם תקס"ב [ועד"ז אוה"ת] שבמילואים: "...שרוב הנשמו' המה מבי"ע, רק מיעות נשמו' שהם חד בדרא [אפילו בדורות הראשונים] נשמו' הגבוהו' המה מאצ"י..."). יונתי תר"ם [ועד"ז תרל"א] שבמילואים: "...שיש בנש"י ב' בחי' נשמות, שהם נשמות הגדולות הנק' בשם זרע אדם שעז"נ ראיתי בני עלי' והנה הם מועטי', ורוב הנשמות ובפרט בדורתנו אלה בעקבות משיחא הם נשמות הנק' זרע בהמה... ע"ש (וראה תרמ"ח שבמילואים: "...שרוב הנשמות בדורותינו אלה הם נשמות מזרע בהמה שהם נשמות דבי"ע...") – ואולי מבהיר כאן בפנים, שאף שבתש"י הנ"ל השמיט תיבת "אפי' (בדורות הראשונים)" שבפר"ת, אין הכוונה בזה שבדורות האחרונים הנשמות דאצילות הם יותר מחד בדרא. וראה הערה 176.
 (185) להעיר משיחא ט שלאחר המאמר (3: 35): "...האריז"ל. . איז געווען בהלווייתו של הרמ"ק, און . .

דאך מערניט ווי א חד¹⁸⁵ בדרא, וואס¹⁸⁶ דאס איז דער חד וואס אויף עם האלט זיך דער גאנצע דור, על דרך ווי מ'זאגט אויף משה בדורו, איז דאך דעמאלט איז ער¹⁸⁷ דאך געווען שקול כנגד ששים רבוא, כמבואר במקום אחר, דערפאר וואס ער האט זיי אלעמען כולל געווען אין זיך, און אנכי¹⁸⁸ הריתי — כאשר ישא האומן את היונק, דערפאר¹⁸⁹ וואס <דורך¹⁹⁰ עם איז...> אין עם איז געווען כלול כל ששים רבוא

⌘ דקדוקי תורה ⌘

האט געזען א ציצותא דנורא, וואס דאס איז דא מער ניט ווי באַ אזא מיין וואס ער איז חד בדרא אדער תרי בדרא . . דער אר"י האט מעיד געווען אז דאס איז חד בדרא אדער תרי בדרא, וואס דאס איז דאך ווי דער בעל ההילולא זאגט אין דעם מאמר אין סעיף הי"ג, וואס מ'האט היינט נאך געחזרט, אז חד בדרא איז דאס א ענין פון נשמה דאצילות...". וראה פיה"מ שבמילואים: "...בכל דור אתפשטותי דמשה בחד ותרי בדרא, כנשמת רשב"י ורב המנונא סבא, וכמו ר"ע ורבי בדורם (וכמ"ש במ"א בענין משה שפיר קאמרת כו)...". לקר"ש שבמילואים: "...א...)" די מדריגה פון "בני עלי" וואס . . ניט ווייניגער ווי צוויי (און אפשר פיל מער) . . ב) די מדריגה פון בני עלי אויף וועלכער עס שטייט, "אפילו בשביל צדיק אחד העולם מתקיים, שנאמר וצדיק יסוד עולם" . . קען זיין עס זאל זיין נאר איינער אין א דור. און אין דורו של רשב"י איז עס געווען רשב"י אליין...". ולהעיר מתשי"ד (40:31): "...רוב נשמות שבדורותינו, און א חלק גדול מהנשמות אפילו פון די דורות הקדמונים, זיינען זיי דאך געווען ניט פון זרע אדם, נאר פון זרע בהמה וואס אין להם דעת...". (וראה הערה 176).

(186) ס' הליקוטים להאריז"ל שבמילואים: "...ובכל דור ודור לא חסר לנו ואל(א) יחסר לנו ניצוץ א' של מרע"ה . . בזכותו כל הדור מתקיים...". וראה בכור שור שבמילואים: "...מ"ש ביומא . . אפי' בשביל צדיק א' העולם מתקיים . . והכוונה שבכל דור מתקיים בשביל צדיק א' שבאותו דור...". או"ת שבמילואים: "...אין לך דור שאין בו צדיק כמרע"ה, ר"ל שמה הי' כלול מכל הדור שהוא ס' רבוא . . נאמר דור הולך ודור בא ולא נאמר דור הולכים וכו', כי זה קאי על הצדיק שבדור . . שהוא כמו צנור המשפיע לכל הדור . . כן יוכל להעלות את כל דורו למעלה . . באמצעות הצדיק המה המעוררים את כל הדור להתעוררות התשובה . . הצדיק מעורר את דורו, מפני שהם כלולים בו ומהרהרים בתשובה...". ע"ש. ולהעיר מאדה"א שבמילואים: "...שיש בכל דור ודור בחי' צדיק אשר ע"י נפעלים כל ההעלאות וההמשכות . . ע"י צדיק א' שבדור . . ע"י צדיק שחד בדרא . . אברהם הי' הצדיק הממוצע...". ע"ש.

(187) דב"ר פי"א, י: "...אמר הקב"ה לגבריאל, גבריאל צא והבא נשמתו של משה, אמר לפניו, רבש"ע מי שהוא שקול כנגד ששים רבוא איך אני יכול לראות במותו...". שהש"ר שבמילואים: "...ילדה אשה אחת במצרים ששים רבוא בכרס אחת . . זו יוכבד שילדה את משה ששקול כנגד ששים רבוא של]- שהם כלן ישראל...". (וראה בחיי ויגש מו, ד: "...זו יוכבד שילדה למשה שהיה שקול כנגד ששים רבוא...". ע"ש).

(188) בהעלותך יא, יב: "האנכי הריתי את כל העם הזה, אם אנכי ילדתיהו, כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו". שער הפסוקים שבמילואים: "...שכל דור המדבר וכל הערב רב כלם הם ענפיו וניצוציו, והוא להם כנשמה לגוף . . כלם בניו ממש, ונקראו דורו של משה. גם ז"ס פ' האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כאשר ישא האומן את היונק, וכל המזונות שלהם היו ע"י משה, כאומן את היונק המוכרח לגדלו ולהטריפו לחם חוקו...". מגלה עמוקות בהעלותך שבמילואים: "...היה משה שקול כס' רבוא, כמ"ש האנכי הריתי, תמיה קיימת...". ע"ש. ולהעיר מרמ"ק שבמילואים. וראה גם תש"מ שבמילואים: "...האנכי הריתי . . וויבאלד אז דאס איז א קס"ד פון משה רבינו . . אזוי איז טאקע דער אמת . . אנכי הריתי את כל העם הזה...".

(189) פרדס שבמילואים להערה הקודמת: "...שהיה כלול מס' ריבוא . . שקול משה כנגד כל ישראל . .

נשמות, וואס¹⁹¹ דאס איז כללות ישראל – אט אזוי די אתפשטותא דמשה בכל דרא, דער¹⁹² כל נשיא ונשיא בדורו, ביז נשיא דורנו. אבער די נשמות שבדור, איז זיי זיינען נשמות דבי"ע, און זיי נעמען זיך פון די לבושים.

און אט דא דארף ער אבער גלייך באווארענען, אז וויבאלד אז זיי נעמען זיך מערניט <פון¹⁹³> די לבושים, און ווי גערעדט פריער¹⁹⁴, אז עולמות בי"ע זיינען נפרדים, איז פונדעסטוועגן, איז דוקא דורך זיי איז די עבודה פון ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם – איז ער גלייך *מבאר¹⁹⁵, <דערפאר וואס די נְשָׁ...> אז בכל¹⁹⁵ עולם ועולם איז די נשמות זיינען די פנימיות העולם, די מלאכים זיינען חיצוניות העולם, און די עולמות זיינען חיצוניות דחיצוניות – וואס לכאורה, וואס איז דא נוגע דער גאנצער ענין? נאר דאס איז בהמשך <לפל...> לתוכן נקודת המאמר, אז דער תכלית איז דאך, מיזאל נוצן <דאס¹⁹⁶ פון> דעם אוצר כדי א נשמה זאל דורכפירן זיין שליחות פֿעולם, אויף מאכן פון דעם עולם א משכן – <פון די קרָשׁ...¹⁹⁷> פון עצי שטים עומדים זאל מען מאכן קרשים, און דארט זאל זיין אלקות – איז אט דא זאגט ער אז זיי זיינען פנימיות, וואס דורך די פנימיות, באמצעות פון

⌘ דקדוקי תורה ⌘

ממנו יצאו רבו היו כלולים... ועל זה רמז האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו, כי הם כלולים בו, עכ"ז אין אנכי הרה מהם... (ואולי מרמז כאן בפנים שבמ"א (שבמילואים הנ"ל) משמע מדברי הרמ"ק שגם הוא מפרש שמשה הי' "הרה מהם") ע"ש. מגלה עמוקות ויקרא (שבמילואים הנ"ל): "...זכה משה... והיה כלול מכל ס' רבוא נשמות...". אר"ת שבהערה הבאה.

190) ראה אר"ת שבהערה 186: "...שמשה הי' כלול מכל הדור שהוא ס' רבוא... הצדיק שבדור... שהוא כמו צנור המשפיע לכל הדור... באמצעות הצדיק המה המעוררים את כל הדור להתעוררות התשובה... הצדיק מעורר את דורו, מפני שהם כלולים בו ומהרהרים בתשובה... ע"ש.

191) תניא פל"ז (מת, א): "...כללות ישראל שהם ששים רבוא נשמות פרטיות". שם בהקדמה (ג, ב – ע"פ לוח התיקון): "...וכל ששים רבוא נשמות כללות ישראל...".

192) [קשה להבחין אם הכוונה ל"בכל דרא, דער פל נשיא" (כבפנים) או "בכל דרא דפל נשיא"].

193) [קשה להבחין אם נאמר (למסקנא): "מערניט פון די לבושים" או "מערניט די לבושים", וילע"ע].

194) ליד הערות 132, 134, ע"פ לקו"ת לג"פ [אוה"ת] שהובא שם (בי"ע עלמא דפרודא").

195) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערה 184: "...אבל רוב הנשמות הם נש' דבי"ע, אלא שבבי"ע גופא הנה הנשמות הם פנימי', ומלאכים חיצוני', ועולמות הם חיצוני' דחיצוני'...". ואולי מבאר כאן גם השינוי מ"שבבי"ע... הנשמות הן מבחי' פנימיות, ומלאכים מבחי' חיצוניות" שבפר"ת (שבמילואים להערה 70), ל"שבבי"ע... הנשמות הם פנימי', ומלאכים חיצוני' שבתש"י (וראה לעיל בפנים ליד הע' 158).

196) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "דעם אוצר" הוא בהמשך לזה ("דאס פון דעם אוצר") או במקומו].

197) להעיר מלעיל בפנים ליד הע' 44: "...קרשים איז דאך אויכעט אותיות שקר, אז פון שקר פון עולם זאל מען אויפשטעלן א בנין...". לקמן ליד הע' 321: "...די קרשים פון וועלכע מ'שטעלט אויף... ע"ש.

די חיצוניות (וואס דאס איז די מלאכים פון לשון שלוחים), פירט זיך דורך די שליחות אין חיצוניות דחיצוניות.

און דערמיט וועט מען אויכעט פארשטייען דעם תורת¹⁹⁸ המגיד, וואס ער זאגט אין רמזי תורה, אין אור תורה <אויף תילי...> בתחלתו¹⁹⁸ אוואו ער בריינגט די פירושים פון פסוקים פון תילים¹⁹⁸, איז ער דארט מבאר דער¹⁹⁹ מאמר רז"ל, אז אין המלאכים אומרים שירה ביז וואנעט אז ישראל מתחילין לומר שירה, שנאמר ברוך יחד כוכבי בוקר, און דערנאך ערשט ויריעו בני האלקים. און ער איז דאס מסביר²⁰⁰, אז ישראל איז עלו במחשבה, ובדוגמא²⁰¹ ווי מ'זעט אז ווי אזוי קען מען זאגן א

דקדוקי תורה

198) ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 88): "[תורת] הַה"מ רמזי תהלים בתחלתו" – והיינו או"ת ר"ס רג בהוצ' קה"ת (תשל"ג ואילך) – שהובא כאן שבמילואים. ולהעיר, שאף שזהו הסימן השני על תהלים בהוצ' הנ"ל, לכאורה הוא המשך לסימן הראשון (עוד ביאור על תהלים ט, ב), וברוב דפוסי או"ת נדפסו ב' הסימנים כתורה הראשונה לתהלים. [ולהעיר שברשימה הנ"ל האות ה' ד"תהלים" נכתבה בלי רוח בין שני רגלי הה' (והיא היחידה שנכתבה כן בכל הרשימה) – ואולי מרמז ל"תילים" (שבפנים) הרגיל בכתבי רבות"ג, וכמ"ש באוה"ת תרומה (ח"ה) ס"ע א'תמת: "באו"ת מהה"מ נ"ע ברמזי תילים..."].

199) או"ת שבהערה הקודמת: "...ויש לומר עפ"י מ"ש רז"ל, שאין המלאכים אומרים שירה עד שישאל אומרים שירה, שנאמר קדמו שרים [- ראה שמו"ר שבמילואים] וגו'. . שממתינים המלאכים עד שיתחילו ישראל. . נמצא כי כאשר ישראל מתחילין לומר שירה, יש להם למלאכים כח לומר ג"כ שירה...". חולין צא, סע"ב: "...ואין מה"ש אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה, שנאמר ברוך יחד כוכבי בקר (ישראל המשולים לכוכבים, רש"י), והדר ויריעו כל בני אלהים". ולהעיר מזח"א מ, סע"א: "...ואלין פתחין שירתא ומשתכחי ואזלין לון, ולא אתחזון עד דישראל לתתא פתחי ואמרי שירתא, כדין קיימן בדוכתייהו ואתחזון נהירין יתיר... ע"ש.

200) או"ת שבהערה הקודמת: "...וצריך להבין מהו ענין ההמתנה שממתינים המלאכים עד שיתחילו ישראל. ויש לפרש עפ"י הקדמה הידוע, שישראל עלו במחשבה תחילה להבראות, אעפ"י שנברא האדם אחר מעשה בראשית, היה קודם במחשבה שנאמר אחר וקדם צרתני. והנה ידוע כי במחשבה יש כל הכ"ב אותיות וה' מוצאות הפה, ומשם שורש כל האותיות, כי אין האדם מוציא דיבור מפיו אם לא יחשוב תחילה, וכאשר מוציא איזה דיבור בלי מחשבה הדיבור הוא מחוסר חכמה ושכל, כמ"ש לעיל באריכות...".

201) ראה או"ת שבהערה הקודמת. ולהעיר מתו"א [ועד"ז תו"ח] שבמילואים: "...שא"א לדבר א"כ שיחשוב תחלה הצירופי אותיות שרוצה לדבר...". סידור שה, סע"ב: "...אנו רואי בחוש שאין דבור בלא מחשבה בתחילה שחושב מה שידבר, ואם לא יחשוב אין לדבור חיות כלל...". תקס"ג שבמילואים: "...וכשם שא"א לדיבור מבילתי שיוקדם תחלה במחשבה שיחשוב איך לדבר כידוע, כמ"כ. . רוחות הן רוח פיו ית' שמהו' ומחיה כל הנבראים. . א"א בלא ישראל, לפי שישראל עלה במחשבה הקדומה לדיבור ורוח פיו ית'... ע"ש. שו"ת צ"צ שבמילואים: "...הדבור הנמשך מקדימת המחשבה להדבור חשוב דבור, משא"כ צפור המדברת שדיבורה בלי מחשבה...". אדה"ז הקצרים ס"ע תצב: "...אין יכול לדבר שום דיבור אם לא שחושב מקודם...". אגה"ק, ועוד שבמילואים.

דיבור? איז²⁰² דאס ווען ער האט דאס פריער געטראכט וועגן דעם ענין, און דער²⁰³ מחשבה איז ממשיך חיות אין דעם דיבור – ווען ער וועט רעדן א דיבור אן א מחשבה שקודם לו, וועט זי²⁰⁴ זיין אן א שכל און אן א חכמה און אן תענוג, און דוקא²⁰⁵ ע"י המחשבה איז אט דעמאלט איז דער דיבור ווי דער דיבור דארף זיין. און²⁰⁶ אזוי ווי די מלאכים <זיינען דאך פון...> ווערן דאך פון בדבר הוי, איז אט דאס איז וואס מ'זאגט, אז ווי אזוי קען זיין די שירת המלאכים? דורך דערויף וואס ס'פריער דא די ישראל, וואס זיי זיינען עלו במחשבה – נאך דערויף ווי ס'דא מחשבה, קען דערנאך זיין א דיבור, און דער דיבור זאל זיין מיט א שכל און מיט א חכמה און מיט א תענוג. און ער איז דארטן מסיים²⁰⁷, אז אט דאס איז וואס מ'זאגט

— דקדוקי תורה —

(202) תשי"א [תרפ"א] שבמילואים: "...דאלו הדברים שהוא מדבר ה"ז במה שחשב תחלה. . [בענין זה]...". תרע"ח [ועד"ז תרל"ט] שבמילואים: "...מה שמדבר בדבור הי' כלול תחלה במח', שחשב את הענין שידבר ואיך להביא את הענין בדבור כו' [- כשחשב בעצמו שצריך לדבר ענין הדבר שמדבר בן], וגם בעת שמדבר הרי הוא מחשב בהענין בכדי שיהי' הדבור מכוון ובסדר הראוי כו'...". ועד"ז תרצ"א שבמילואים. וכפנים עד"ז גם תשי"ח (40:55): "...איז ער דאך מדבר אט דאס וואס ער האט אמאל געטראכט – אדער וואס ער טראכט איצטער, אדער לכל הפחות וואס ער האט אמאל געטראכט...".

(203) תניא פ"כ (כו, א): "...המחשבה שממנה נמשכו הדבורים והיא חיותם...". אגה"ק שבמילואים להערה 201: "...אותיות הדבור. . מתהוות ומקבלות חיותן מאותיות אלו עצמן שבמח'. . שלפעמים מדבר אדם ומהרהר בדבר אחר. . ונשאר בדיבורים וצירופים אלו הרשימו מהמחשבה שנכנסה בהם פעמים רבות. . להיות לו בחי' מוחין וחיות" ע"ש. סידור שבהערה הנ"ל: "...ואם לא יחשוב אין לדבור חיות כלל...". תרפ"ד שבמילואים הנ"ל: "...דא"א לדבר אם שלא יקדים המח', וכן שהדבור יהי' מסודר הוא דוקא כאשר חושב בעת שהוא מדבר ואז יש חיות בדבורו...". ע"ש. עטר"ת ר"ע שפב [ועד"ז תרפ"ד ר"ע קיח. קונט' ח"ב שסז, ב (תרצ"ו ר"ע 58)]: "...שכל מדרי' שלמטה מקבלת חיות מהמדרי' העליונה. דבור מקבל ממח', שצריך לחשוב איך לדבר ומה לדבר, ובלא מח' הדבור הוא בלא חיות כלל...".

(204) אולי מרמז שדבר הוי' (דלקמן בפנים) היא מלכות. ולהעיר מלקו"א [ועד"ז או"ת] שבמילואים: "...שמש בגבעון דום. . וממילא תעמוד במקומה, לפי שכל חיותה ע"י השירה, וכן בכל הנמצאים כל

חיותם מעולם הדיבור דהיינו אותיות. . ונודע שאותיות הדיבור [- כי אותיות] היא שכינה...". (205) ראה גם תרפ"ח שבמילואים: "...עפ"י הקדמת המח' קודם למעשה ודיבור אז יהי' דיבורו ומעשיו קרובים יותר אל הראוי להיות...".

(206) או"ת שבהערה 199: "...המחשבה הוא שרש כל העולמות שנתגלו ע"י הדיבור. . כמו מחשבה הקדומה למוצא האות והדיבור, כי כאשר המחשבה מעורב באות ודיבור ניכר האות והדיבור, נמצא כי הישראל הנקראים ראשית הם שורש כל העולמות ומלאכים ושרפים ואופנים. וזהו מ"ש בזוהר מאתערותא דלתתא אתער עובדא לעילא, כי העליונים אין להם התעוררות אם לא ע"י ישראל שהם שורש כולם, ופשיטא שאינם יכולים להוציא שום דיבור בלתי ישראל שהם שורש כולם, כי הם עיקר המחשבה. . נמצא כי כאשר ישראל מתחילין לומר שירה יש להם למלאכים כח לומר ג"כ שירה...".

(207) או"ת שבהערה הקודמת: "...הישראל הנקראים ראשית הם שורש כל העולמות ומלאכים ושרפים ואופנים. . וז"ש שיר השירים, ר"ל שיר של ישראל גורם שירים הרבה של העליונים...".

שיר השירים – אז פון דעם שיר פון ישראל, איז דורך דערויף ווערט כמה שירים, די שירים פון מלאכים, און עולמות, ביז אויכעט אין עולמות העליונים. וואס דאס איז דאך <וואס²⁰⁸> וואס ער זאגט אין המשך²⁰⁹, אז <די²¹⁰> נשמות זיינען פנימיות, וואס דורך די פנימיות ווערט דערנאך אויפגעטאן די ענינים בחיצוניות, ובחיצוניות דחיצוניות וואס דאס איז עולמות.

און אט דא זאגט ער, אז די עולמות ביי"ע זיינען דאך נפרדים, וואס דאס איז דאך אפילו די נשמות פון ביי"ע אויכעט – ניט נאר די עולמות ומלאכים, נאר אפילו די נשמות, אויב דאס איז די נשמות דבי"ע. און <ווי ער זאגט אין ת...²¹¹> ווי ער זאגט אין דעם קיצור²¹¹ פון תורת הבעל שם טוב וואס אין לקו"ת לג' פרשיות געדרוקט²¹², אז ס'דא די ג' עולמות: די עולמות האין סוף און אצילות, און דערנאך איז "אף" הפסיק, וואס דאס גייט אויף עולמות ביי"ע. און אט דא איז דא דער הפסק²¹², דערפאר וואס דאס איז א ענין של נפרדים, איז דאך דאס אויף די אלע ענינים וואס <אין²¹³ דעם...> נאך דעם "אף" הפסיק, וואס דאס איז כולל אויכעט נשמות. און אין דערויף ווערט *משתלשל דער אור אין סוף אין למטה, ביז עד אין תכלית, דערפאר וואס דאס איז דאך די מדריגות היותר אחרונות און יותר תחתונות, און אין דערויף גופא שטייט ער אין אן אופן פון אין סוף. ער איז דאך אבער מתגשם²¹⁴, <ביז וואנעט אז ער...> ווארום ער גייט דאך אראפ אין דעם עולם

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(208) [קשה להבחין, אבל לכאורה נאמר "וואס וואס", ואולי הכוונה "וואס? וואס" או "דאס וואס"].
 (209) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערה 195: "...שבבי"ע גופא הנה הנשמות הם פנימי', ומלאכים חיצוני', ועולמות הם חיצוני' דחיצוני'...".

(210) [קשה להבחין אם הכוונה (למסקנא) היא "די נשמות", או "נשמות"].
 (211) להעיר שענין "אף" . . הפסק... "שבהע' הבאה היא לכאו' הוספת הצ"צ שלא נזכר בתורת הבעש"ט.
 (212) לקו"ת לג"פ [ועד"ז אוה"ת] שבהערה 132: "קיצור תחתיים שניים ושלישיים, תלת עלמין, ביי"ע דכללות א"ק ואצ"י ובי"ע, אף עשיתיו הפסק, כי ביי"ע עלמא דפרודא, אבל אצ"י וא"ק הכל אחד...".
 (213) להעיר מתו"ח יתרו ת, ב [עדר, א]: "...בעולמות הנפרדי' יש מאין כמ"ש ומשם יפרד כו', וכידוע שגם הנשמות שבג"ע העליון הרי הם בחי' בריאה מוגבלת בבחי' יש מאין בכל [- אוצ"ל: ככל] הנבראי'...". אדה"ז כתובים ח"ב ע' סג [פון]: "...הנשמות . . בירידתם בבי"ע נעשי' בחי' יש ונפרדי' ממש . . כשירודים בבי"ע נעשי' יש ונפרדים ממש...". שם ענינים ח"א ע' עט [ועד"ז במהדו"י ע' עג]: "...שבבי"ע בכל פרטי צירופי בחי' שבהם וכו' הכל הוא בבחי' לבושים שהם נראים נפרדים וכו'...".
 (214) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערה 209: "...ובריבוי ההשתלשלות דהשתל' האור כבי"ע ממדריגה למדרי' בריבוי המדרי', הרי מתעלם ומסתתר האור ממדרי' למדרי', עד שבהגיע האור לעולם הגלגלים

וואס דארט איז די שליטת השרים ומזלות, ביז וואנעט אז מ'זאגט²¹⁵ אז כל המשכה – אפילו די המשכה פון אור אין סוף – דארף דאס דורכגיין דורך דעם מזל, און ווי ער בריינגט אראפ אין המשך, אז אין לך כל²¹⁶ עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גְדֹל. וואס לכאורה איז דאך ניט פארשטאנדיק: בשלומא²¹⁷ אויף התהוות, כדי אז זאל ווערן א עשב וואס דער עשב זאל מתאים זיין צום עוה"ז הגשמי – איז דאס איז פארשטאנדיק פארוואס ס'דארף דורכגיין דורך דעם מזל²¹⁸. דא איז דאך אבער – זאגט מען דאך המכה בו ואומר לו גְדֹל, און ווי דער אלטער

✻ דקדוקי תורה ✻

והמזלות הרי מתעבה ומתגשם...". וראה אגה"ת פ"ו (צו, א): "...ונשתלשלה ממדרגה למדרגה למטה מטה, עד שנתלבשה השפעתה ביי"ס דנוגה המשפיעות שפע וחיות ע"י המזלות וכל צבא השמים והשרים שעליהם, לכל החי הגשמי שבעוה"ז וגם לכל הצומח כמארז"ל אין לך כל עשב...".

(215) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערה הקודמת: "...הרי מתעבה ומתגשם, ולכן כל ההשפעה והגילוי בעולם התחתון ועולם הגשמי דעוה"ז הוא ע"י הגלגלים ומזלות, וכמש"נ ומגד תבואות שמש ומגד גרש ירחים, וכמאמר [ובהערת רבינו שם: "אין לך עשב: ראה ב"ר פ"י, ו. זח"א רנ"א, א. ועוד"] אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל, שהוא בא מאור וחיות האלקי ששופע דרך הגלגלים ומזלות...". ולהעיר מזח"ג שבמילואים להערה 221: "...אתקין כל מלה ומלה. ומני עלייהי חילין עלאין. . . וכל מה דעבדין בכל חד וחד. . . הוא בתקיפו דההוא חילא עלאה דממנא עליה...". ע"ש.

(216) ב"ר [ועד"ז זח"א] שבהע' הקודמת: "אין לך כל עשב ועשב [מלמטה] שאין לו מזל ברקיע [- שאין ממונה עליו מלמעלה ושומר אותו] שמכה אותו ואומר לו גדל...". אגה"ת שבהע' 214: "...כמארז"ל אין לך כל עשב מלמטה שאין לו מזל וכו'", ועד"ז לקו"ת במדבר יא, ג (ומציין "בכ"ר פ' יו"ד"), ועוד.

(217) "בשלומא – כ"ה גם באוה"ת בחוקותי ע' שלח, ברכה (ח"ו) ע' ב'תקנח, שה"ש ח"ג ע' תתלוז (ובכולם כ"ה בגוכתי"ק הצ"צ), דרוש ג' שיטות ס"ב בגוכתי"ק (בוך 1018 יג, סע"א – וכצ"ל באוה"ת ענינים ר"ע רעו), שו"ת צ"צ יו"ד סי' שמו (נה, סע"ד), ועוד. וכ"ה בכוכ"א אחרונים.

(218) לכאורה זה סותר להמבואר באגה"ק דלקמן בפנים (ועד"ז בכ"מ), שהתהוות העשב הוא רק מכח הצומח שבארץ ולא מהמזל שבצבא השמים (ובל' הלקו"ת שבמילואים: "...אבל התהוות צמח האדמה ועשב הגשמי ממש אינו ע"י המזל כלל..."). אבל כן מפורש בתרח"ץ [ועד"ז תרנ"ה ותרנ"ז] שבמילואים (וכד דייקת אינו סותר להנ"ל, ואולי אפשר לתווכו גם עם לקו"ת הנ"ל): "...התהוות הדברים הגשמים וכל השפעות גשמים. . . דשרש הכל הוא משם הוי", אבל ההתהוות בפועל בא ע"י שם אלקים. . . ושרש המזלות הם המלאכים. . . ושרש כולם הם משם אלקים. . . וע"י שעובר ע"י ההעלם דשם אלקים, הממוצעים דמלאכים ומזלות, הנה מתמעט האור עד שיהי' מציאות גשמי בעוה"ז [הגשמי]. . . דעיקר הוא שם הוי' רק שבא ע"י אמצעות המלאכים והמזלות. . . [עד שיתהווה בפועל מציאו' הגשמי. . .] שאין ההתהוות וההשפעה מאתו, כ"א שע"י עובר השפעת אור האלקי המהווה ומחי' כל הנבראים. . . בכדי שתתגשם ותהי' לפי ערכו של האדם...". ע"ש. קונט' ומעין שבמילואים: "...המזלות שהם לבושים המעלימים ומסתירים לגמרי על האור עד שיתהווה עי"ז השפעה גשמי ממש...". "...והמזלות הם רק לבושים. . . ואין בהם ממש מצד עצמם. . . אמנם בשביל. . . שיהי' גשמי והתהוות החיות יהי' בדרך העלם והסתור הבורא מהנברא, הי' צ"ל התלבשות הנ"ל. . . ויהי' לפי"ע הנבראים שלמטה...". ע"ש. וראה תש"י [תרצ"ב] שבמילואים: "...דבכל נברא ויצור פרטי, הרי יש בו כח אלקי המהווה ומגדל אותו תמיד מאין ליש, וכמאמר אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל...". ע"ש. תקס"ה, תו"ח, ועוד שבמילואים.

רבי איז מבאר אין אגרת הקודש²¹⁹ דעם דיוק²²⁰, אז דאס גייט לאחר שנתהווה²²¹ העשב, איז אט דעמאלט איז מכה בו ואומר לו גְדֹל, ווארום קודם שנתהווה, למי יכה? ולמי יאמר גְדֹל? – איז דאך לכאורה ניט פארשטאנדיק, פארוואס דארף דאס דורכגיין דורכן מזל? זאגט מען²²², אז דער אור אין סוף אליין ווערט אזוי מתגשם, ביז וואנעט אז דער²²² אור אין סוף גייט דורך דורכן מזל. וואס²²² דאס איז דאך א ירידה גדולה ביותר, וואס אין דערויף באשטייט די הפלאה מיט דעם* פלא וואס ער זאגט, אז אור אין סוף איז למטה עד אין תכלית.

וואס דאס איז דאך אלץ א ירידות²²³, טאקע אין למטה עד אין תכלית, דאס איז נאך אבער ניט די ירידה הכי תחתונה – דאס איז אלץ ירידה הכי תחתונה²²⁴,

⌘ דקדוקי תורה ⌘

219) ברשימת רבינו (שבעה ע' 88): "[תורת] אדה"ז אגה"ק כ (קלב, א) – והובא במילואים. וראה הע' 160. 220) אגה"ק שם: "...כיסוד העפר המצמיח תמיד יש מאין הם עשבים ואילנות (והמזל המכה ואומר גדל, היינו לאחר שכבר צמח העשב, ואינו אומר לו לצמוח מאין ליש, אלא מקוטן לגודל ולשאת פרי כל מין ומין בפרטי פרטיות. אבל בטרם יצמח למי יאמר כל מזל ומזל לכל עשב ועשב בפרטי פרטיות) מהכח הצומח שבו..." (וראה העו"ת מרבינו על "אבל בטרם יצמח למי יאמר" הנ"ל: "לכאורה תיבות אלו מקומם לעיל אחרי תיבת "העשב", או לקמן אחרי תיבת "פרטיות", ועד"ז במ"מ הגהות והעק"צ מרבינו על "כל מזל . . פרטיות" הנ"ל: "צ"ע כונת תיבות אלו, שאז צריך המזל לומר לכה הצומח? ואולי נדפסו שלא במקומם". ולהעיר מתש"ג שבמילואים: "...אבל בטרם יצמח לא יאמר כל מזל ומזל... – אבל ראה שוה"ג 297). וראה הערה הבאה.

221) "לאחר שנתהווה . . קודם שנתהווה" – לכאורה מבהיר בזה, שמ"ש באגה"ק שבעה ערה הקודמת "לאחר שכבר צמח העשב . . בטרם יצמח", קאי רק על "לצמוח מאין ליש" (שזהו מכה הצומח שבעה ערה), כי כל הצמיחה "מקוטן לגודל" הוא ע"י המזל (וכדמשמע לכאורה מזח"ב (ועד"ז מזח"ג) שבמילואים: "...ולא צמחין ולא מגדלין עשבין ואילנין . . בר בחיזו דככביא... ע"ש). וראה אוה"ת שבמילואים: "...שאחר שנתהווה העשב אזי המזל משפיע בו כח המתיקות ואומר לו גדל..." (ע"ש בארוכה). עזר"ת שבמילואים: "...ומשארז"ל אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואמר לו גדל . . והיינו לאחר שכבר נתהווה עצם מציאות העשב כו' וכמ"ש באגה"ק סי' ק'...".

222) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבעה ערות 214, 215: "...שבהגיע האור לעולם הגלגלים והמזלות הרי מתעבה ומתגשם, ולכן כל ההשפעה והגילוי בעולם התחתון ועולם הגשמי דעוה"ז הוא ע"י הגלגלים ומזלות, וכמ"ש"נ וממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים, וכמאמר אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל, שהוא בא מאור וחיות האלקי ששופע דרך הגלגלים ומזלות, דזהו השפלה גדולה מה שהאלקות בא בהעלם והסתר גדול כ"כ בריבוי העלמות והסתרים דריבוי השתל' דבי"ע עד שבא בהשפעה חיצוני' וגשמי'..."

223) קשה להבחין אם נאמר "א ירידות" (כבפנים) או "הירידות". וראה עט"ר סז, סע"ב: "...וזהו פי' דא"ס למעלה עד אין קץ בבחי' העליות, ולמטה עד אין תכלית בבחי' הירידות...". שערי תשובה שבמילואים: "...בחי' ירידות א"ס למטה מטה עד אין תכלית . . שעצמות א"ס . . הוא בהתפשטו' אורו למטה מטה עד אין תכלית...". לקו"ת אמור לו, ב: "...שמתפשט אור א"ס ב"ה למעלה עד אין קץ

אבער אלץ אין דרגות וואס זיי זיינען קדושה²²⁵, אדער פארבונדן²²⁴ מיט קדושה²²⁵. איז ער ממשך²²⁶, *נאך מערער, אז ביז וואנעט אז דאס קען נמשך ווערן אין אן ענין הפכו, וואס דאס איז די ענינים וואס זיי זאגן לי יאורי ואני עשיתיני²²⁷, די ענינים פון קליפות וסמרא אחרא, וואס אויך²²⁸ דארטן איז דאך ואתה מחי את כולם – אויך דארטן איז דאך אויכעט דער חיות פון אור אין סוף, דערפאר²²⁸ וואס ער איז

⌘ דקדוקי תורה ⌘

ולמטה עד אין תכלית. והנה בהתפשטותו למטה מדרגה אחר מדרגה בירידות המדרגות בדרך השתלשלות והתלבשות, יש יניקה ואחיזה לקליפות וסט"א לינק מהקדושה... ע"ש. ולהעיר מאדה"א דברים ח"א ס"ע קסו: "...ופי עומק תחת הוא מה שא"ס נמשך למטה מטה עד אין תכלית, דהיינו מה שיוכל לבא בירידות המדרגות למטה במצות דדצ"ח גשמיים... ע"ש. וראה מ"ש בהערה 78.

(224) ראה אדה"א שבהע' הקודמת: "...עומק תחת. . . בירידות המדרגות. . . במצות דדצ"ח גשמיים...". (225) לכאורה נאמר "גדושה", או עכ"פ באופן שאפשר לפענחו "קדושה" או "גדושה". ולהעיר משיחו"ק תשי"ב ס"ע רל: "...הקדושה און הגדושה – כ"ק מו"ח אדמו"ר פלעגט אסאך מאל זאגען דעם קו"ף פון הקדושה אין א אופן וואס עס האט זיך געהערט א קו"ף און א גימ"ל...". כ' אב תשי"ח (שיחה ג – 10: 8): "...ווי דער רבי דער שווער האט דערציילט בשם פון זיין פאטער, אז מזמן לזמן פלעגט ער זאגן הגדושה מיט א ג'...". ח"י אלול תשל"ד (שיחה ב – 15: 5): "...ווי דער רבי נש? [מתו עדן]... נשיא – שוין אמאל דערציילט, אז דעם סידור פון בעש"ט שטייט הגדושה מיט א ג'... ע"ש.

(226) תשי"י [ועד"ז פר"ת] שבהערה 222: "...בהשפעה חיצוני' וגשמי', ובפרט כמו שבא בהריבוי צמצומים העלמות והסתרים עד שיכול להיות דבר ההיפך מאלקות לגמרי, והיינו לשכוח על הוי' לגמרי ח"ו, ומכ"ש כמו"ש בקליפה וסט"א לאמר [- עד שיכול לומר] לי יאורי ואני עשיתיני, שזהו היפך האמת ממש...". תניא פכ"ב: "...שיוכלו להתהוות ולהכראות גם דברים טמאים וקליפות וס"א. . . אינה בטילה כלל לגבי קדושת הקב"ה, ואדרבה מגביה עצמה כנשר לומר אני ואפסי עוד וכמאמר יאור לי ואני עשיתיני...". ולהעיר מתש"ה שבמילואים: "...אתעדל"ע מצ"ע. . . מזה נשתלשל ענין החיצוני' שהביא לידי שקר, וכמו חטא העגל. . . שמאור וגילוי זה להיותו או"מ. . . יכול להיות כמה ענינים בס' השתל' מה שהם היפך הכוונה. . . יכול להיות בהשתל' מזה ענין הפכי מאלקות... ע"ש.

(227) ראה לקו"ש שבמילואים: "...פרעה האט געזאגט 'לי יאורי ואני עשיתיני' – ער האט געטענה'ט אז ער האט זיך אליין געמאכט. . . 'יאור לי ואני עשיתיני' יש לפרש בכמה אופנים: א) "אני ואפסי עוד", כבתניא שם – אבל לא זו היתה כוונת פרעה. . . ב) "ואני עשיתיני" – גם את עצמי, ופשיטא את היאור, אבל לא ש"אני ואפסי עוד". וזו היתה כוונת פרעה. . . ולהעיר מפרש"י. . . "ואני עשיתיני – בגבורתי ובחכמתי הגדלתי גדולתי וממשלתי". . . אבל להעיר מסה"מ תש"ד ע' (91) "שאמר (פרעה) אני ואפסי עוד לי יאורי ואני עשיתיני". . . וי"ל דאצל פרעה היו שינוים מזמן לזמן. . . אבל בכללות ועיקר מדריגתו הוא שאומר לי יאורי ואני עשיתיני. ועצ"ע ע"ש. תנחומא שבש"ה ג 315.

(228) פר"ת שבהערה הקודמת [ועד"ז תשי"י לקמן רס"ד]: "...וכ"כ הוא ההסתר עד שיכול לומר לי יאורי ואני עשיתיני כו', והוא מפני שהן בחי' מעשה ידיך שהכח הפועל שבנפעל נראה לנפרד ממקורו כו'. ועכ"ז ואתה מחי את כולם, שהארת אוא"ס [- אור אלקי' מחי' ומהווה אותם מאין ליש. . . דגם בברואים היותר תחתונים [והיותר שפלים] יש בהם אור וחיות אלקי' המחי' אותם...". תשי"י [ועד"ז פר"ת] שבהערות 222, 226: "...שבהגיע האור לעולם הגלגלים והמזלות הרי מתעבה ומתגשם. . . מזל מלמעלה המכה בו. . . שהוא בא מאור וחיות האלקי ששופע דרך הגלגלים ומזלות. . . שהאלקות בא בהעלם והסתר גדול כ"כ. . . עד שבא בהשפעה חיצוני' וגשמי', ובפרט כמו שבא בהריבוי צמצומים העלמות והסתרים עד שיכול להיות דבר ההיפך מאלקות לגמרי...".

דאך²²⁹ מתגשם און טוט זיך אן דורך די מזלות, ביז²²⁸ וואנעט אז דארט קען ארויסקומען דער ענין <פון אן עולם²³⁰ הָ...> פון א ענין הפכי²²⁸. און דא²³¹ זאגט ער *נאך טיפער, *נאך נידעריקער (אז ס'דאך דא אין דעם הפכי²³², איז דאך אויכעט זיין²³³ אזא מין וואס אינו יודע את רבונו²³² ומורד בו, איז דאך דאס דעמאלט נאך ניט אזוי דער ענין פון פפוי טובה²³⁴, און אט דא²³¹ זאגט ער), אז ס'דא נאך א ענין, אז אע"פ וואס יודע²³⁵ את רבונו, פונדעסטוועגן²³⁶ איז מורד בו, ביז וואנעט ער

דקדוקי תורה

(229) [קשה להבחין אם הכוונה ל"דאך" (כפנים) או "זיך", וילע"ע].
 (230) להעיר מאוה"ת בהעלותך (ח"ב) ע' שעג: "...אעפ"י שלמעלה באצי" ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי כו', עכ"ז בבי"ע שם הוא מיעוט הירח ומתגברים החיצונים כו', שהרי אפילו בקדושה ארז"ל עולם הפוך ראיתי כו', נשמע למטה הפך ממה שלמעלה כו', ומכש"כ בעכומ"ז קליפה קדמה לפרי, עיזי מסגן ברישא...". לקו"ד (מאג"ק אדנ"ע) שבמילואים: "...ובהאי עלמא הרי תחתונים למעלה ועליונים למטה. . . עולם הפוך הוא. . . התחתונים הבע"ב הם למעלה, הם הם המנהיגים, וביניהם עמי הארץ קלי הדעת ונמשכים שלא מדעת אחרי הכופרים ופוקרים, והעליונים. . . הרבנים והמלמדים, הם למטה...".
 (231) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהע' 226: "...שיכול להיות דבר ההיפך מאלקות לגמרי, והיינו לשכוח על הוי' לגמרי ח"ו, ומכ"ש כמו"ש בקליפה וסט"א לאמר לי יאורי ואני עשיתיני, שזהו היפך האמת ממש".
 (232) אולי מפרש בזה ה"מכל שכן" שבתש"י שבהערה 231, דהיינו ש"לשכוח על הוי' לגמרי ח"ו" קאי על מצב של אינו יודע את רבונו ומורד בו, ומכ"ש הענין ד"לי יאורי..." דקאי על מצב של יודע ומורד, (כמובן מההמשך שם בתש"י שבהערה 237), ולכן "זהו היפך האמת ממש".
 (233) ["אויכעט זיין" – אולי הוא צירוף מ"איז דאך אויכעט דא" ו"קען דאך אויכעט זיין", וילע"ע].
 (234) ראה משנת רבי אליעזר [ועד"ז מדרש הגדול] שבמילואים: "...והלא עד היום הזה מצרים יודעין חסדו של יוסף, אלא שהיה יודע ולא השגיח עליו וכפה טובתו. ולבסוף כפה טובתו של הקב"ה, שאמ' לא ידעתי את [ה']...". לקח טוב שבמילואים: "...כשם שכפר ביוסף, דכתיב אשר לא ידע את יוסף, כך כפר בבורא הכל, שהרי אמר לו יוסף את אשר האלהים עושה הגיד לפרעה, והוא אמר לא ידעתי את ה'. ארורים הם הרשעים שהם כפויי טובה, שכופרין במי שעשה עמהם טובה".
 (235) בתו"א תצוה שבמילואים (ובכ"מ) מבואר שעמלק יודע רבונו, משא"כ פרעה אינו יודע וכמ"ש לא ידעתי את ה'. בדרוש תער השכירה שבמילואים מבואר שפרעה יודע ומכוין למרוד, אבל שם הוא בתור מעלה (בניגוד להכופרים באלקות לגמרי), ולא בפרעה בלבד אלא "שכולם יודעים ומודים". ואילו כאן בפנים מבואר שפרעה יודע רבונו ומורד, וזה גרוע מאחרים שאינם יודעים אבל מורדים – ואולי הכוונה שפרעה הי' לו ידיעה גדולה שלא היתה באחרים, וכמ"ש בזח"א שבמילואים: "...ופרעה חכים הוה מכל חרשוי, אלא ודאי שמא דאלהים הוה ידע... ע"ש. ולהעיר מתקס"ו, תקס"ז, ועוד שבמילואים ש"לי יאורי..." הוא דוגמא ליודע ומכוין למרוד – אלא ששם מדובר בהשר של מצרים (למעלה) יחד עם שאר הע' שרים, אבל ראה זח"ב (ורמ"ק) שבשוה"ג 325 שמשמע שחכמי מצרים ידעו מה שהשר ידע. וראה מ"ש בזח"א הנ"ל בשער הכוונות (ועד"ז בפע"ח) שבמילואים: "...פרעה הרשע מכשף גדול היה אין כמוהו. . . וידע בחכמתו הסתלקות ז"א הקדוש. . . וראה כי אין ז"א הנק' שם הוי"ה משגיח ושלטי אז בעולם. . . ידע בחכמתו שלא היה אז מתגלה והיה נעלם בסוד העיבור...". וראה בחיי שבמילואים: "...נזכרו כי פרעה היה יודע שם אלהים שהוא אדון העולם ומנהיגו, כי יזכרנו בדבריו תמיד. . . פרעה ברשעו וחכמתו לא השיב לדבריהם כלל... ע"ש. תו"א [ועד"ז תו"ח] בשלח שבמילואים: "...פרעה. . . שלא האמין לבחי' שם הוי"ה דלעילא, כי בודאי שם הוי"ה דלתתא המהוה כל העולמות ידע...". ולהעיר

זאגט אז לי יאורי ואני עשיתיני²²⁷. וואס אט דאס איז וואס ער בריינגט די דוגמא²³⁷:
 ביז וואנעט אז ס'נמשך געווארן אין פרעה, וואס דאס איז דאס וואס ער האט דאך
 געזאגט לי יאורי ואני עשיתיני²²⁷, און²³⁷ אין דערויף איז דאך געווען דער ענין הפכי
 לגמרי, ביז אין אן אופן פון פּוּי טובה²³⁴. ווארום אט דאס אויף וואס ער זאגט לי
 יאורי ואני עשיתיני, האט זיך דאס גענומען פון ויברך יעקב את פרעה, ווי ער
 בריינגט אראפ²³⁸ ווי ער זאגט אין תנחומא²³⁸ און אין מדרש²³⁸, אז <דאס²³⁹ > יעקב
 האט געבענשט פרעה שיהא²³⁸ נילוס עולה לקראתו – האט דאך דאס גענומען זיך

⌘ דקדוקי תורה ⌘

מתש"י ס"ז שבהערה 237: "...ופרעה . . . כיחש והי' כפוי טובה לאמר לי יאורי...". וראה מ"ש בהערה
 הקודמת. ולהעיר מאור"ת שבמילואים: "...פרעה הרשע אמר מי ה', כלומר שלא רצה בזה השם, ולא
 האמין שנתגלה שם הוי"ה...". תרכ"ט [תרל"א] שבמילואים: "...שפרעה הוא בחי' עורף ומקבל ממקום
 גבוה שהוא בחי' עורף דא"א, שהוא בחי' רם . . . שכדי לקבל משם הוי' צריך שיהי' בחי' ביטול, לכן אמר
 פרעה לא ידעתי את הוי' ולא הי' רוצה לקבל משם הוי' . . . וכן מלחמה לה' בעמלק, כי עמלק הוא בגימ'
 רם, שמפני שהוא רוצה לקבל מבחי' רם כו' ולא מבחי' שם הוי'...". ע"ש. תער"ב (ועד"ז תרס"ה, ועוד)
 שבמילואים: "...דמשם אלקים ידע ועל שם הוי' אמר לא ידעתי, שלא רצה לידע מש' הוי'...".

[236] לכאורה נאמר בפשטות "ופונדעסטוועגן", וכ"ה לעיל ליד הערה 145].

237) תש"י [ועד"ז פר"ת] שבהערה 231: "...עד שיכול להיות דבר ההיפך מאלקות לגמרי, והיינו
 לשכוח על הוי' לגמרי ח"ו, ומכ"ש כמו"ש בקליפה וס"א לאמר לי יאורי ואני עשיתיני, שזהו היפך
 האמת ממש, דהאמת הוא דויברך יעקב את פרעה (ואיתא בתנחומא הובא ברש"י במקומו), ובמה
 ברכו, ברכו שיעלה נילוס לקראתו, והוא השפעת הטוב העליון שנמשך, הנה פרעה מלך המצרים
 וגבולים הוא עוד כפוי טובה ואומר לי יאורי ואני עשיתיני, שהוא היפך האמת...". ועד"ז שם סוס"ז
 (שבהערה 313): "...שזה גופא עושה אותם בבחי' ישות יותר, וכמו פרעה שאמר לי יאורי ואני עשיתיני,
 שזהו היפך האמת ממש, דהאמת הוא שנתברך בברכתו של יעקב (וכדאיתא בפרש"י ע"פ ויברך יעקב
 כו') ופרעה הוא אותיות הערף, הנה עוד כיחש והי' כפוי טובה לאמר לי יאורי כו', והיינו שע"י ההשפעה
 ה"ה נעשה בבחינת יש יותר".

238) ראה תש"י (סי"ג) שבהערה הקודמת: "...דויברך יעקב את פרעה (ואיתא בתנחומא הובא ברש"י
 במקומו), ובמה ברכו, ברכו שיעלה נילוס לקראתו...". רש"י שם (ויגש מז, י): "ויברך יעקב . . . ומה
 ברכו, ברכו, שיעלה נילוס לרגליו, לפי שאין ארץ מצרים שותה מי גשמים אלא נילוס עולה ומשקה,
 ומברכתו של יעקב ואילך היה פרעה בא אל נילוס והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ. תנחומא.
 תנחומא נשא כו [ועד"ז תנחומא (באבער) שם]: "...ומה ברכו, ברכו, [א"ל] שיעלה נילוס ברגלו [–
 לרגלו], מנין שנאמר ויברך יעקב את פרעה...". ועד"ז ("לרגלך") יל"ש איוב סוף רמז תתצז
 מ"תנחומא". במדב"ר פי"ב, ב: "...מה בירכו, אמר לו יעלה נילוס לרגלו...". מדרש אגדת בראשית ס"פ
 מב: "...וכשבא יעקב למצרים ברך את פרעה, שנאמר ויברך יעקב את פרעה, שיהיה הנילוס עולה
 לקראתו...". ולהעיר מרבינו אפרים (אזמיר תר"ל) עה"פ: "ויברך יעקב את פרעה. ארז"ל ברכו שיהא
 עולה נילוס כנגדו. א"ת פרעה גימט' זהו שיהא היא' עולה כנגדו", שם משפטים כב, כד: "לא תהיה
 לו כנושה. לא תהיה כשוכח, כלו' לא תהיה כפרעה ששכח כל הטובה שעשו עמו יעקב ויוסף, יעקב
 שבירך שיהא נילוס עולה כנגדו...". וכבפנים עד"ז גם יו"ד שבט תשמ"ג (שיחה ב – 23:30): "...יעקב
 האט געבענשט פרעה אז נהר נילוס זאל עולה זיין לקראתו...".

[239] [קשה להבחין, אבל לכאורה נאמר בפשטות "אז דאס יעקב..."].

מצד ברכת יעקב, און *דאס האט אויפגעטאן אין פרעה אזא מין יש ומציאות, ניט נאר א מציאות בפני עצמו, נאר ביז וואנעט ער האט געזאגט לי יאורי ואני עשיתיני.

וואס מ'וועט פארשטייען *נאך טיפער דעם ענין פון פְּפוי טובה – ווי אזוי דאס איז לגמרי בהיפך, ווי דער מיטעלער רבי איז מבאר אין תורת חיים²⁴⁰ דער ענין פון נילום (וואס דאס איז אויכעט וואס ער איז מרמז אין דעם המשך²⁴¹ שיהא²³⁸ נילום עולה לקראתו – לכאורה, וואס איז אונז נוגע די פרטים, געקענט [זאגן] ויברך יעקב את פרעה, ער האט געבענטשט אז דערפון זאל זיין דער טוב ארץ מצרים, און ער האט געזאגט לי יאורי ואני עשיתיני – נאר אט דא איז ער מדייק²⁴¹ שיהא²³⁸ נילום עולה לקראתו, און ווי דער מיטלער רבי איז מבאר) אין דעם דרוש ויהי²⁴² מקץ שנתיים ימים, ופרעה חולם והנה עומד על היאור, אז²⁴³ דער יאור גייט אויף נילום. און ער זאגט אז <דער²⁴⁴ יאור איז דאך דער...> דער²⁴⁵ והנה²⁴⁶ הראשון איז

— דקדוקי תורה —

- (240) ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 88): "[תורת] אדהאמ"צ [תו"ח מקץ פח, ב] – וראה הערה 242.
- (241) תש"י שבהערה 237: "...דהאמת הוא דויברך יעקב את פרעה (ואיתא בתנחומא הובא ברש"י במקומו), ובמה ברכו, ברכו שיעלה נילום לקראתו, והוא השפעת הטוב העליון שנמשך, הנה פרעה מלך המצרים וגבולים הוא עוד כפוי טובה ואומר לי יאורי ואני עשיתיני, שהוא היפך האמת..."
- (242) תו"ח מקץ עד, ב ("ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם והנה עומד על היאור [מקץ מא, א] כו") – פח, סע"ד, שהוא ד"ה ויהי מקץ הבי' שבתו"ח שם (ואילו התחלת ד"ה ויהי מקץ הא' (שם עא, ג) היא רק "ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם כו"). המובא כאן בפנים (וברשימת רבינו שבהערה 240) הוא מסעיף יט (סעיף האחרון) של הדרוש – ובמילואים כאן הובא על הסדר כל מ"ש משם בהערות הבאות.
- (243) תו"ח שבהערה הקודמת: "וזהו והנה עומד על היאור כו'. דהנה היאור הזה הוא נהר נילום..."
- רש"י מקץ שם: "על היאור. כל שאר נהרות אינם קרוין יאורים חוץ מנילוס...", ומבאר המנח"י (שבשפ"ח) שבמילואים: "...היאור בה"א . . הידוע . . ודאי קאי על הד' נהרות . . אי הוה כתיב נהר לא הייתי יודע על איזה נהר קאי . . לכך כתיב יאור . . שפיר ידענו אהי מינייהו קאי..." ע"ש. ועד"ז גו"א, הואיל משה, ומשכיל לדוד ("בה"א הידיעה . . דע"כ כי כתיב היאור אנילוס קאי...") שבמילואים.
- (244) קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "דער והנה הראשון..." הוא בהמשך לזה ("אז דער יאור איז דאך דער והנה הראשון, איז דאס פישון...") או במקומו. ולהעיר מפלח הרמון (הנחה ממאמר הצ"צ) שבמילואים: "...פרעה שהוא בחינת המל' דאצילות עומד על היאור להשפיע בו, כי הנה היאור הוא נהר פישון שהוא הראשון מד' נהרות..." ע"ש.
- (245) תו"ח מקץ שבהערה 243: "...נהר נילוס, שהוא הנהר הראשון בד' נהרות שיוצאין מנהר שיוצא מעדן להשקות הגן, והוא מ"ש ומשם יפרד והי' לארבעה ראשים שם הא' פישון . . ויצא ראשון נהר פישון שהוא נילוס..." וראה הערה הבאה.
- (246) ראה בכורות (ורש"י) שבמילואים: "...והנהר הרביעי הוא פרת . . הוא פרת דמעיקרא (הנזכר למעלה, ונהר יוצא מעדן)..." ואולי מרמז כאן רבינו, שההתאחדות דפישון (מה ש'כלול ומתאחד בנהר שיוצא מעדן ממש" שבתו"ח מקץ שבהערה הבאה) הוא כ"כ, עד שהי' אפשר לומר גם "והנהר הראשון

דאס פישון. וואס פריער איז געווען דער ונהר יוצא מעדן – ומשם יפרד, און דערנאך איז דער שם האחד איז געווען דער ענין פון פישון, וואס דאס איז דער נהר נילוס. און ער איז דארט מבאר²⁴⁷, <אז²⁴⁸...> פארוואס²⁴⁸ <איז דאס דער... דער ווערט...> דאס²⁴⁷ איז דער ערשטער נהר, דערפאר וואס ער איז דאך מתאחד* מיט דעם נהר ווי דער מאור²⁴⁷ איז יוצא מעדן – אז²⁴⁹ אע"פ וואס כללות ד' נהרות זיינען

⌘ דקדוקי תורה ⌘

הוא פישון" דמעיקרא. ולהעיר מתו"ח בשלח שבמילואים: "...ונהר נילוס דמצרים שהוא פישון הי' הראשון, וגלות האחרון הוא הנק' נהר פרת, שזה יהי' [אחר?] העברה הב' בימיהמ"ש בנהר מצרים. . . הוא פר"ת הוא דמעיקרא, שהוא נהר נילוס דמצרים..." (ועד"ז תו"ח וישב, ועוד שבמילואים, וראה שוה"ג 353, 354) ע"ש. תו"ח שמות שבמילואים: "...וז"ש בכאו"א שם האחד. . . על כאו"א נא' שם האחד, שאינו אלא אחד אע"פ שהם ד'..." (וראה שוה"ג 359, 360). אדה"א שמות שבמילואים: "...דנהר שיוצא מעדן ממש שהוא נהר נילוס שהוא נהר הראשון פישון..." (וראה שוה"ג 362).

(247) תו"ח מקץ שבהערה 245: "...שהוא הנהר הראשון. . . שם הא' פישון כו', שנהר זה עדיין הי' כלול ומתאחד בנהר שיוצא מעדן ממש, שהוא למעלה מעה"ח שבתוך הגן. . . דנהר זה שיוצא מעדן הי' משקה לכל עץ נחמד כו' הנטוע בגן הזה, וגם לעה"ח שבתוך הגן. . . בנהר זה בהכרח שיש בו כח המצמיח כל בחי' עונג העליון הטוב בעצם כמו כל עץ נחמד וטוב, וגם הי' משקה לעה"ח. . . שבחי' העדן הרי הוא בחי' שעשועי' העצמי'. . . שנמשך בנהר שיוצא מעדן להשקות את. . . ג"ן סדרי' דאורייתא. . . כנ"י בגלות שהן בבחי' חלום. . . בעסק התו', דגם ששרשו בעה"ח שכולו טוב בעצם. . . והי' ראוי להיות שיוכל אור הטוב דתו' להפוך לז"מ רעות דק"נ החומרי'. . . כמו שהי' בעץ שהשליך למים המרים דמרה שנמתקו. . . אבל בחלום דפרעה. . . הי' להיפוך, שהמדות רעות דז"פ רעות אכלו לז"פ טובות ולא נודע. . . והי' ראוי להיות להיפוך שמאור שבה יחזירנו למוטב להפוך הרע לטוב. . . אין התו' מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. . . שאינו מחזיק טובה לעצמו כלל. . . היגיעה בעומק העיון מאד בביטול כל העצמי'. . . היפוך בחי' החלום. . . היאור העליון הנ"ל שהוא נהר שיוצא מעדן. . . עומד על פרעה שהוא החולם, שממשיך עליו מבחי' פנימי' העונג. . . שיהופך גם הרע לטוב, כמו העץ שהמתק למים המרים, וכענין מאור שבה מחזירו למוטב כנ"ל..." ע"ש. וראה הערות 246, 304.

(248) [קשה להבחין אם הכוונה למסקנא היא "פארוואס דאס איז דער ערשטער נהר..." (כבפנים), או "אז דאס איז דער ערשטער נהר..."].

(249) תו"ח שמות שבמילואים: "...שם האחד פישון. . . הוא נהר נילוס. . . בענין נהר זה שיוצא מעדן. . . עדן זה הוא בחי' התענוג הפשוט. . . ומעדן זה נמשך. . . לנהר זה. . . לאחר יציאת הנהר מג"ע נחלק ונפרד לד' ראשים. . . והפירוד ממקורם הראשון שאינו רק נהר אחד. . . ועכ"ז עדיין כל הד' נהרות בראשית יציאתם מג"ע. . . הם בבחי' התכללות גמור בעדן ג"כ. . . ובפרט בנהר הראשון שא' עלי[ן] שם האחד פישון שהוא נהר נילוס, להיותו קודם [וראשון להאחריו]. . . ולא א' שם הראשון. . . להיותו בבחי' אחדות ויחוד עדיין ונק' אחד, אע"פ שא' משם יפרד אינו בחי' פירוד ממש רק שנמשך לבא בריחוק מקום, אבל אינו נפרד ממקורו כלל, וא' האחד כוונתו שנכלל בעדן עצמו ביחוד גמור, כי אחוז וקשור הוא בנהר שיוצא מעדן ממש..." ע"ש. תו"ח מקץ שבהערה 247: "...בנהר זה בהכרח שיש בו כח המצמיח כל בחי' עונג העליון. . . שבחי' העדן. . . שנמשך בנהר שיוצא מעדן..." תו"ח וישב שבמילואים: "...ומשם יפרד. . . כאשר משם יפרד מן היחוד והיה לד' ראשים שהוא ההתחלקות לד' נהרות. . . מפני שנהר זה נתרחק בהילוכו מעדן מקורו בא לכלל פירוד, כמ"ש ומשם יפרד. . . שנתרחק מבחי' האחדות האמיתי שבעדן בחי' התענוג הפשוט שבח"ע. . . ובריחוקו משם יפרד בבחי' יש בפ"ע ונעשה מקור לגבי למטה הימנו. וזהו והיה לד' ראשים, שבא מיד לכלל ריבוי והתחלקות לד' נהרות בבי"ע שלמטה מן האצי', לפי

דאס ומשם יפָּרְד, דאס איז שוין נפרדים, אבער * אין דעם נהר הראשון, איז אין דערויף איז דא דער תענוג האב²⁵⁰ > ווי²⁵¹ ער ווערט נמשך פון נהר יוצא... ווי²⁴⁹ ער שטייט אין דעם נהר יוצא מעדן. דאס הייסט, אז דאס וואס ס'געווען דער ויכרך יעקב את פרעה, איז דאס ניט נאר סתם ענינים פון ברכה, נאר מ'האט אין דערויף ממשיך געווען פון תכלית הברכה, אז ס'זאל זיין יהא²³⁸ נילום עולה לקראתו, וואס דער ענין פון נילום איז געווען אז ער האט²⁵² זיך מתאחד געווען ומתקשר געווען מיטן נהר, ווי דער²⁵³ נהר איז יוצא מעדן, וואס דאס איז דער תענוג העליון.

און וואס * נאך מערער, אין דערויף איז נאך געווען אויכעט א טובה, סיי אין ענינים גשמיים, סיי אין ענינים נעלים דקדושה, ווי דער צמח צדק איז מבאר אין

⌘ דקדוקי תורה ⌘

שהאור האלקי דען העליון שבנהר בא לידי ריחוק ופירוד, שנפרד ממקורו הראשון בירידות המדריגות כ"כ עד שבא למטה להיות מקור לעולמות הנפרדים ממש... ע"ש. תו"ח יתרו שבהערה 253: "...החכמה . . שמקבל מעונג העליון, וממשיך התענוג שמקבל בנהר זה שיוצא מעדן...". וראה גם תו"ח וישלח שבמילואים: "...ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים . . שיש שרש ומקור . . להיות התחלקות לדי ראשים . . קודם שיסתעף מזה בחי' הפירוד ממש בד' נהרות שיוצאים חוץ לג"ע לגמרי... ע"ש. אתהלך לאזניא שבמילואים: "...נקראים עולמות הנפרדים עדמ"ש ומשם יפרד מאחר שהם נפרדים ליש ודבר מן המשפיע...". תקס"ג שבמילואים: "...עולמו בבחי' יש ודבר נפרד, כדכתי' ומשם יפרד והי' לדי ראשי', שהם ד' מחנות . . שהם נפרדי' להיות בחי' יש נבראי' בע"ג...". ועד"ז בכ"מ.

(250) לכאורה נאמר בפשטות: "תענוג האב" או "תענוג העד". וראה זח"ב צ, רע"א (שבאוה"ת יתרו (ח"ח) ר"ע ב'תתקצח): "...ונהר יוצא מעדן . . רבי אבא אמר עדן ממש אקרי א"ב... ע"ש, וראה הערה הקודמת. וראה לקו"ת שבמילואים: "...לשון נצחית . . עדי עד . . בג"ע אין גילוי רק מבחי' נהר היוצא מעדן שהוא בחי' חו"ב . . ענין נצחיות, גם זה הוא בענין הכתר . . ויש בו מבחי' תחתונה שבא"ס . . לשון נצחיות דהיינו פי' א"ס . . בחי' תחתונה שבמאציל הוא נק' עתיק... ע"ש.

(251) ראה תו"ח מקץ שבהערות 242, 249: "...מבחי' אור העליון דנהר ראשון שיוצא מעדן להשקות את הגן יוצאי' ונמשכי' . . ז' מדות טובות הטבעי' העצמי' כמו שהן בעצם הטוב שברצון ועונג העצמי בעצמו' הנפש ממש...". תו"ח וישב שבמילואים להערה 249: "...הנהר הראשון שיוצא מעדן . . ואם יופסק הנביעה שלהם מנהר הזה יחרבו ויבשו כל הד' נהרות . . כל פרטיהם דנהרות מיוחדים כולם ומקבלים ממקור אחד בכל רגע ורגע . . המים דארבע נהרות שהן נמשכים מנהר שיוצא מעדן...".

(252) [קשה להבחין, אם נאמר "האט זיך מתאחד געווען... (כבפנים) או "איז זיך מתאחד געווען..."].

(253) תו"ח שמות שבהערה 249: "...ומעדן זה נמשך . . לנהר זה, שהוא בחי' התענוג . . גילוי אור התענוג העליון . . ונהר יוצא מן ההעלם דעדן סתימאה לגילוי אור גמור . . נהר שיוצא מעדן עליון . . שיצא מעדן סתימאה . . שהוא בחי' התענוג העליון הנעלם... ע"ש. תו"ח שם שבמילואים: "...ונהר יוצא מעדן . . שנמשך מעדן העליון, שהוא בחי' התענוג העליון הנעלם שבפנימי' חכ' עילאה . . כנהר זה שיוצא מעדן בבחי' הרוחני' דאור התענוג העליון האלקי... ע"ש. תו"ח יתרו שבמילואים: "...ונהר יוצא מעדן, [שפי' עדן] זהו בחי' כלי קיבול לאור התענוג העליון והוא חכמה . . נק' גם החכמה עדן, לפי שמקבל מעונג העליון וממשיך התענוג שמקבל בנהר זה שיוצא מעדן העליון...". ועוד.

אור התורה²⁵⁴, אויף דער קשיא הידועה וואס מ'זאגט אז ויבואו²⁵⁵ עד גורן האטד, און דארט²⁵⁵ ס'געווען אָבל כבד למצרים – ס'דאך ידוע²⁵⁴ אויף דערויף די קשיא²⁵⁶, וואס²⁵⁷ ס'האט געדארפט שטיין דאך אז, ווי ער זאגט איז²⁵⁸ די קשיא אין זהר²⁵⁷ – ס'איז²⁵⁹ דאך אָבל כבד לישראל, ווי קומט דא אַן אָבל למצרים? איז מבאר אויף דערויף דער צמח צדק, אז ויברך יעקב את פרעה – איז *געווען די ברכה אין שני אופנים: אז ער האט ממשיך געווען אין עם די ניצוצות קדושה²²⁵, אבער ער האט דאס ממשיך געווען אין אזא מין אופן, ווי ער זאגט אין זהר, אז כל זמן שיעקב קיים, איז אט א דעמאלט האבן די מצריים ניט געקענט זיך משתעבד זיין ומשתלט זיין על ישראל – ואדרבה, אז <די ישראל זיינען דאך...> די בני ישראל זיינען דאך דארט געווען <און²⁶⁰ טוב הארץ תאכלו> און זיי האבן דאך געווען²⁶¹ בטוב ארץ מצרים, איז אט דעמאלט איז געווען די תועלת אויכעט פאר פרעה <ומצרי...> וכללות ארץ מצרים, ווי דער צמח צדק איז מבאר, בדוגמא פון *לצוות לזה: וואס [ס']דאך

— דקדוקי תורה —

(254) ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 88): "[תורת הצ"צ] אוה"ת תיח, ב" – והיינו אוה"ת ויחי שם (שהובא כאן במילואים): "ויבאו עד גרן האטד... ומהרמ"א כ', קשה הנה האבל הוא לבעליו [- לאבלין] ואיך מייחסו למצרים...".

(255) ויחי נ, י-יא: "ויבואו עד גורן האטד אשר בעבר הירדן, ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד, ויעש לאביו אָבל שבעת ימים. וירא יושב הארץ הכנעני את האָבל בגורן האטד, ויאמרו אָבל כבד זה למצרים, על כן קרא שמה אָבל מצרים אשר בעבר הירדן". וראה זח"א שבמילואים להערה 257: "...עד דמטו לגורן האטד... כיון דמטו לאתר דא חמו גבוראן דנפקי מהאי אטד... כדין ויספדו שם מספר גדול וכבד מאד". ולהעיר מגירסת זהר דפוס קרימונה (שבשוה"ג 368, 369, 371): "...ויספדו שם... ויאמר אבל כבד זה למצרים ע"כ קרא שמה אבל מצרים... ומ"ט אתכנת אבלותא דא תמן למצרים" ע"ש.

(256) קשה להבחין, אבל לכאורה סיים (גם) בלשון רבים: "קְשִׁיּוֹת" – ואולי מרמז למ"ש בביאור^ז שבמילואים להערה הבאה: "...הקושיא [- הקושיות] שהקשה בעל המאמר חזקת הנה מאד, וב' הקושיות קושיא א' היא... ע"ש".

(257) זח"א שבמילואים: "...ומ"ט אתכנת אבלותא דא למצרים, דהא אבל ישראל מבעי ליה, מ"ט למצרים..." (ועד"ז צרור המור שבמילואים: "...וראוי היה שיאמר אבל ישראל, אבל אמרו בזוהר...").

(258) אולי מפרש בזה שקושיית הזוהר (שבהערה הקודמת) וקושיית האלשיך (שבהערה הבאה) הן קושיא א' בשינוי סגנון. וילע"ע.

(259) אוה"ת (ואלשיך) שבהערה 254: "...קשה הנה האבל הוא לבעליו [- לאבלין] ואיך מייחסו למצרים..." (וראה כלי יקר שבמילואים: "...למה הספידו המצרים, וכי היו בניו או קרוביו שהספידו עליו כל כך בלב שלם, או אם היו צדיקים כל כך שהיה חם לבם בקרבם וצר להם פטירת הצדיק... ע"ש").

(260) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "און זיי האבן..." הוא בהמשך לזה ("און טוב הארץ תאכלו, און זיי האבן...") או במקומו].

(261) [קשה להבחין אם נאמר "האבן דאך געווען..." (ככפנים) או "האבן דאך געזען..." , ויל"ע].

מהוייב כל אחד לומר בשבילו נברא העולם, אז דער גאנצער עולם איז מערניט ווי *לצוות לזה, אבער *דורך דערויף וואס ער איז מצווה – ער ווערט א צוותא וחיבור (ווי דער רמב"ם איז מבאר בארוכה אין פירוש המשניות), איז דאס פועלט אויף אן עילוי אויכעט אין דעם צנות. און על דרך זה איז אויך געווען אין עניני מצרים, אז ס'געווען ביידע זאכן: אז ניט נאר זיי האבן זיך ניט מעלים ומסתיר געווען אויף קדושה²²⁵ – זיי האבן ניט <זיך²⁶²> געקענט זיך משתלט זיין ומשתעבד זיין בפני ישראל, אפילו ניט מעלים ומסתיר זיין – נאר אדרבה, דער²⁶³ ברכת יעקב איז געווען באופן כזה, אז זאל נמשך ווערן דארט ניצוצי קדושה, ביז אין אן אופן אז זאל זיין אן ארץ מבורכת בכל ענינים גשמיים, און אין וואס פאר אן אופן זאל דאס זיין? אז דאס זאל זיין א צנות לקדושה²²⁵, וואס דאס איז פועל א עילוי אין פרעה וכל ארץ מצרים. און דערפאר איז דער גורן האמד איז געווען דער אָבל כבוד למצרים, אז *דורך דערויף וואס ס'געווען דער גורן האמד, וואס דאס איז פארבונדן מיט אָבל יעקב, איז דאך דעמאלט נסתלק געווארן דער ענין פון ברכת יעקב, במילא איז דאך מצרים אנגעהויבן משתלט זיין על ישראל, האט דאס געבראכט סוף כל סוף, ניט נאר אז <מ'האט פארל...> זיי האבן פארלארן דעם ענין פון לצוות לזה, נאר אויך אין ענינים גשמיים, איז דערפון געווארן דער ענין וואס לקו בעשר מכות. וואס דערפאר איז דאס אן אָבל למצרים – ניט סתם אן אָבל, נאר אן אָבל כבוד. וואס דערפון פארשטייט מען דאך בהנוגע צום המשך ההילולא²⁶⁴, אז דער ענין פון ויברך יעקב את פרעה איז דאס געווען דער תכלית הטוב אין ענינים פון קדושה, וואס ער האט דארט ממשיך געווען פון נילוס עולה לקראתו, וואס דאס נעמט זיך פון נהר יוצא מעדן, ביז אין אן אופן אז דאס וועט אראפקומען דא למטה, זאל ווערן מצרים – תמורת זה וואס דאס איז ערות הארץ, זאל דאס ווערן לצוות לזה צו קדושה²²⁵, און אויכעט אז זאל אראפקומען אין א תכלית הטוב פון קדושה. און דאס האט אויפגעטאן אין פרעה דעם ענין פון לי יאורי ואני עשיתיני, וואס דאס איז

❧ דקדוקי תורה ❧

(262) [קשה להבחין, אבל לכאורה נאמר (בפשטות): "זיך געקענט זיך משתלט זיין"].

(263) [קשה להבחין אם נאמר "דער" (כבפנים) או "דאס"].

(264) תש"י שבעה ערה 241: "...דהאמת הוא דויברך יעקב את פרעה (ואיתא בתנחומא הובא ברש"י במקומו), ובמה ברכו, ברכו שיעלה נילוס לקראתו, והוא השפעת הטוב העליון שנמשך, הנה פרעה מלך המצרים וגבולים הוא עוד כפוי טובה ואומר לי יאורי ואני עשיתיני...".

דאך א פֿפּוי טובה בתכלית, און *אין דערויף איז אויכעט דא דער אור אין סוף, וואס דאס איז דער למטה עד אין תכלית.

כאמור לעיל²⁶⁵, איז דאך דאס אלץ נוגע בהנוגע לעבודת האדם – אט א דאס זאגט ער²⁶⁶, על דרך ווי דאס איז בנוגע דער סיפור בהנוגע לפרעה, אט אזוי איז דאס שייכות בעבודת האדם. וואס כללות פון אידן ווערן דאך²⁶⁷ פאנאנדערגעטיילט אויף בעלי עסק און יושבי אוהל, דאס הייסט²⁶⁸, אין עניני עסק און אין עניני התורה. איז²⁶⁹ געפינט מען בהנוגע צו א בעל עסק, אז אע"פ וואס ער איז מאמין באמונה פשוטה אז ברכת הוי' *היא תעשיר, בשעת אבער²⁷⁰ ס'קומט צום עסק גופא, איז אט א דעמאלט קומט באַ עם אויס אז כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וואס דערפון²⁷¹ גייט מען דערנאך נידעריקער און נידעריקער, *בזו

❧ דקדוקי תורה ❧

(265) ליד הערה 147: "אין דעם גאנצן המשך רעדט ער דאך, ווי אזוי דאס פארבינדט זיך מיט נשמות, מיט די עבודה פון א אידן..."

(266) תש"י שבהערה 264: "...הנה פרעה . . הוא עוד כפוי טובה . . אשר כמו"כ ישנו גם בעבודה בכל אור"א בבעלי עסקים ויושבי אהל..."

(267) [קשה להבחין אם הכוונה ל"דאך" (כבפנים) או "זיך", וילע"ע].

(268) אולי מכוונת הוספה זו היא, שבימינו יש ב' הענינים אצל כל א' מישראל, כיון שגם ליושבי אהל יש (עכ"פ) קצת ענינים הנחשבים "עסק", ובכל הזמנים היו לבעלי עסק גם עניני התורה, מצד החיוב לקבוע עתים לתורה, וההוראה "הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה" (אבות פ"ד, מ"י). ולהעיר מי"ט כסלו תשכ"ג [ועד"ז לקו"ש] שבמילואים: "...ניט נאר אט א די וואס תורתם אומנתם, ווי [- אויף וויפל] תורתם אומנתם איז דא בזמן הזה, וואס בכללות איז דאס די יושבי אהל, ובפרטות תלמידי ישיבות, נאר אפילו אט א די וואס זיי זיינען אין אן אופן וואס מערניט קובע עתים לתורה, דערפאר וואס זיי זיינען בעלי עסק...". וראה תשט"ו שבמילואים: "...בעלי עסקים . . הכוונה גם על מי . . שפרנסתם בגשמיות היא מהתורה . . כיון שתורתם באופן של עניני חוץ משתמשין הם בה..." ע"ש. וראה הערה 291.

(269) תש"י שבהערות 266, 290: "...דבבעלי עסקים הוא מה שחושב דכחי ועוצם ידי עשה לי את כל החיל הזה, דהגם שידוע ומאמין שהוא הנותן לך כח לעשות חיל, וברכת הוי' היא תעשיר, ומזכיר ש"ש על כל דבר ודבר בעסקו, ומ"מ הנה חושב דכחו ועוצם ידו, היינו דחכמתו עמדה לו, ולזאת הנה בזמן העילוי, בכל הענינים, יעוז בהוותו, שהוא מתגאה בעצם מהותו, ונדמה לו כי חכמתו עמדה לו, וכן להיפך בזמן הדוחק ח"ו הוא בנמיכת רוח ושפלות, דשניהם אינם אמת, דמאחר דברכת הוי' היא תעשיר הרי צ"ל בהשוואה בהרגש נפשו, אלא דיש בו חסרון . . כדוגמת בעלי העסקים, דהגם דמאמין בהוי' באמונה פשוטה שהוא ית' הנותן כח לעשות חיל, וברכת הוי' היא תעשיר . . דזה שמאמין דהוא ית' הנותן כח לעשות חיל, הוא רק אצלו באמונה פשוטה בלבד..." (וראה הערה 276). ולהעיר מתש"י ס"ח: "...וגם מאיר בגילוי אצלו האמונה פשוטה הקבועה בכל לב איש ישראל דברכת הוי' היא תעשיר..."

(270) [לכאורה נאמר בפשטות: "אמער" או "אמר". וילע"ע].

(271) ראה שיחה ד שלאחר המאמר (שבמילואים): "...ווי מ'זעט דאס אין מדריגות נמוכות איז, על דרך ווי גערעדט אין מאמר, אז אויב ער איז ניט קיין מבורר ומזוכך, איז אט דעמאלט קען זיין אז יעוז בהוותו

וואנעט – ווי ער זאגט אין המשך²⁶⁹ – אז ס'קען זיין יעו²⁷² בהוותו²⁷¹, אז דאס פועלט גאר באַ עם א ענין פון עזות²⁷² פנים, און א ענין פון ישות²⁷².

וואס דאס איז, ווי ער איז מבאר <מער פֿאַ...²⁷³> מער בניאור – דער רבי מהר"ש אין המשך מים רבים בתחלתו²⁷⁴, אז ס'דא די שני ענינים: בשעת²⁷⁵ ער ווייס²⁷⁶ אז ברכת הוי' היא תעשיר, איז אט א דעמאלט איז וברכך הוי' אלקיך בכל

דקדוקי תורה

– פון דעם טוב וואס דער אויבערשטער גיט עם, זאל ער דאס אויסנוצן אין א ענין בלתי רצוי, ביז וואנעט אז ס'קען זיין אין א ענין הפכי. וואס די התחלה הויבט זיך . . אן מיט א חוט השערה . . אבער פון דעם חוט השערה קען דערנאך ארויסקומען – ביז וואנעט אז דער יצר טוב איז אויך ניט ווי ס'דארף צו זיין. און אויף דערויף דארף מען האבן דעם עזר הקב"ה... "ע"ש. שיחה ה (2: 05): "...על דרך ווי גערעדט אין מאמר, אז דורך דערויף וואס מ'גיט עם מערער טוב, איז דערפאר איז יעו²⁷² בהוותו...".

(272) תש"י שבהערה 269: "...יעו²⁷² בהוותו, שהוא מתגאה בעצם מהוותו..." (ולהעיר מתשי"א [ועד"ז תרפ"א] שבמילואים: "...ויעו²⁷² בהוותו כלומר מתגאה בעצם מהות היותו... "ע"ש). תש"ח [תרפ"ה] שבמילואים: "...כמו דעם ענין פון ישות וגסות . . דאדם מה הוא אשר יתגאה ויתנשא ועוד יעו²⁷² בהוותו, אז מיט דעם וואס ער איז פאראן זאל ער נאך זיין א מציאות יש...". ואולי מה שמקדים ענין העזות (שלכאורה לא נזכר בתש"י) לענין הישות (המפורש בתש"י) הוא, לרמז שכל ענין הישות דיעו²⁷² בהוותו אפשרי רק ע"י הקדמת העזות, וכדמשמע בלקו"ד ח"ד [ועד"ז תרצ"א] שבמילואים: "...האלט מען זיך פאר א מציאות. עס איז דאך מער ניט וויא יעו²⁷² בהוותו, ער גרייסט זיך מיט זאיין אייגענער מציאות . . אייף דעם וואס מיא האלט זיך גרייס מיט דעם אייגענעם מציאות שטייט יעו²⁷² ל' העזה, עס שטייט ניט יתגאה בהוותו, נאר עס שטייט יעו²⁷² בהוותו. מתגאה הייסט אז ער האלט זיך גרייס וואס עס איז פראן מיט וואס צוא גרייסין זיך . . יעו²⁷² הייסט עזות וחוצפה, וואס דיא טבע פון א עז פנים איז אז ער אליין ווייס גאנץ גוט אז ער איז א פוסטע זאך, נאר זאיין גאנצער מציאות איז וואס ער איז מעיז פנים, דאס איז דיא טבע פון עזות, האיינט אז עס שטייט יעו²⁷² בהוותו, הייסט אז דער וואס איז בא זיך א יש מיט זיין מציאות איז דאס מער ניט ווי עזות... " (וראה גם שם ח"א שבמילואים) – ולהעיר שענין העזות מוסיף לכאורה בהדמיון לפרעה שהי' יודע ומורד (כנ"ל בפנים ליד הערה 235).

(273) ראה הערה הבאה, שהמובא לקמן בפנים נתבאר במים רבים במשך ג' פרקים (ע' א-ז).
(274) כ"ה גם ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 88): "[תורת] מהר"ש [מ]ים רבים בתחלתו" – ולכאורה היינו מים רבים תרל"ו פרקים א-ג (שבהערות הבאות) – שהובא כאן במילואים (על הסדר).

(275) מים רבים שם (ע' ג): "...ואם יתקן דרכו, יזמין לו השי"ת מזונותיו בריוח ובריבוי ההשפעה גם בהיותו בביתו, וכמ"ש וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, פי' כשתזכור שה' אלקיך פי' שהוא הנותן לך כח לעשות חיל, ולא תאמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, אז וברכך בכל אשר תעשה...".
תרפ"ט ע' 222: "...דמלאכתו יהי' באמונה, דיוקבע בלבו דברכת הוי' היא תעשיר וכל עבודתו צריכה להיות דעסקן יהי' כלי טהורה ותהי' ראוי' לברכת ה', ואז הנה וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה..."
ע"ש. תרס"ח ס"ע נט [ועד"ז תש"ג ע' 188]: "...כאשר יודע [- כשיודע] אמיתית הדבר אשר באמת ברכת ה' היא תעשיר... "ע"ש. תרצ"ו שבמילואים: "...וברכך ה'א בכל אשר תעשה, הרי צ"ל עשי', הנה תנאי דבר שידע שהוי' אלקיך, כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל וברכת הוי' היא תעשיר...". אג"ק אדהרי"צ שבמילואים: "...השי"ת מצליח לו ברוח שיודע נאמנה אשר ברכת ה' היא תעשיר...". ועוד.
(276) ראה לעיל בפנים (ליד הערה 269): "ער איז מאמין באמונה פשוטה אז ברכת הוי' היא תעשיר" –

אשר תעשה. וואס²⁷⁷ אין דערויף איז דער דיוק וואס מ'זאגט בכל, אז אפילו אט וואס פאר אן עשי' ס'זאל באַ עם ניט זיין, וויבאלד²⁷⁸ אבער אז ער ווייס²⁷⁹

דקדוקי תורה

אף שבתש"י שם (שבהערה הנ"ל): "שיודע ומאמין", ולכאורה מפרש ע"פ ההמשך בתש"י שם ("...דמאמין . . דזה שמאמין . . הוא רק אצלו באמונה פשוטה בלבד" ע"ש) ש"יודע ומאמין" הוא ידיעה שבבחינת מקיף כאמונה (וע"ד מ"ש בתרפ"ו שבמילואים). ולפ"ז מובן ש"ער ווייס" שבפנים היינו באופן פנימי, וכמ"ש בתשי"ז (10: 37) – בהבאת מים רבים שבהערה הקודמת): "...וויבאלד אז ברכך הוי' אלקיך – אויב ער גלויבט און ווייס ביז וואנעט דאס נעמט באַ עם דורך די אלע כחות נפשו, אז די ברכה קומט פון הוי' אלקיך, איז דעמאלט קען דאך דאס זיין בכל אשר תעשה...". וראה הערה 279.

(277) מים רבים שבהערה 275: "...ענין אומרו בכל, פירושו כל מה שיעשה יעלה לטוב ולהצלחה, ויכולה שתהי' הצלחה יתירה גם בעשיית דבר קטן שיתעשר מזה בעושר רב ועצום...". שם לקמן (ע' ה): "...שאם הי' מעמיק דעת בהתבוננות בפסוק וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, אומרו בכל יורה שלא דוקא ע"י נדודו בדרכי' רחוקים או להפריש בים ישיג הטוב, כ"א שיכול לברכו בכל אשר יעשה בהיותו יושב בביתו ג"כ, רק שידע שה' אלקיך שהוא הנותן לך כח לעשות חיל...". תרנ"א שבהערה הבאה (ועד"ז תר"ס ע' עד, ועוד): "...וברכך ה"א בכל אשר תעשה, שצריך להיות איזה עשי' ועסק...". דר"ח שבמילואים: "...רק במעט עסק יהיה מה שיהיה יתברך ויצליח בו בלי שיעור...". ע"ש, ובלקו"ב לשם שבמילואים: "...וזהו וברכך בכל אשר תעשה, שעיקר הכוונה הוא שבכל אשר תעשה, אפי' מעט...". ע"ש. אדה"א שבמילואים: "...וברכך ה' בכל אשר תעשה, אבל אין צריך רק לעשות כלי באיזה עשי' ועסק יהי' איך שיהי', ושם יצוה ה' את הברכה...". ע"ש. וראה גם תו"ח, ועוד שבמילואים. שיחה י שלאחר המאמר (5: 25): "...ווי דער רבי מהר"ש זאגט אין דעם מאמר, כמבואר לעיל, אז וואס מ'זאל ניט טאן און ווי מ'זאל ניט טאן, אבער דאס איז דאך א ענין תעשה, איז אין דערויף וועט חל זיין ברכתו של הקב"ה...". ע"ש. תשי"ז שבמילואים: "...בכל אשר תעשה, אט וואס פאר א פלי ער זאל ניט מאכן, איז צי דאס האט אן ארט אין טבע און אין עולם המסחר צי ניט, וועט אין דערויף שורה זיין ברכתו של הקב"ה...". ע"ש. אג"ק ח"כ ע' רצו (כ"ה תמוז תשכ"א): "...ונאמר בכל אשר תעשה, וההדגשה בכל אפילו כל שהוא...". ש"ך עה"ת שבמילואים: "...וברכך ה' בכל אשר תעשה, אין צריך שתטרח, אלא איזה דבר שתעשה ה' ישלח הברכה במועט כממרוכה, ולא תהיה יושב ובטל אלא לבד אתה תתחיל והקב"ה גומר על ידך" ע"ש. המקנה (ועד"ז פנים יפות) שבמילואים: "...וכל אשר יעשה יצליח . . יבטח כי כל מה שהי' ראוי לו להרויח ברבות מעשיהו, חפץ ה' יצליח בידו במעט אשר יעשה . . וביר[כך] ה' אלקיך בכל אשר תעשה . . העיקר הוא הברכה בכל אשר תעשה, בכל אופני העשייה...". ע"ש.

(278) מים רבים שבהערות 275, 277: "...כשתזכור שה' אלקיך . . אז וברכך בכל אשר תעשה...". "...שיכול לברכו בכל אשר יעשה . . רק שידע שה' אלקיך שהוא הנותן לך כח לעשות חיל כנ"ל". תרנ"א שבמילואים (והערה הקודמת): "...וברכך ה' כו', שהברכה הוא מה' דוקא . . והכוונה שידע שאף שהוא מתעסק בהעשי' והעסק, מ"מ הוא הנותן לך כח לעשות חיל דוקא...". קיצורי אדהרי"צ לדר"ח שבמילואים: "...שגם בהיותו בעסקיו לא יהי' דעתו ולבו עזובים מזה, והוא אחרי שיקבע אצלו כי מהוי' הוא הברכה בכל עניניו...". תש"ז [ועד"ז תרס"ה] שבמילואים: "...הברכה מאת הוי' באה דוקא . . וברכך ה"א בכל אשר תעשה, אבל רק בבחי' כלי לבד לברכת הוי' . . וידע שזה העיקר, היינו הברכה וההצלחה שמאת הוי'...". ע"ש. תרצ"ו שבהערה 275: "...וברכך ה"א בכל אשר תעשה . . הנה תנאי דבר שידע שהוי' אלקיך, כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל וברכת הוי' היא תעשיר...". וראה תש"ז ע' 215 [תרפ"ד ע' נז]: "...שהוא מקושר אל האמת באשר הוא, דכתיב וברכך הוי' אלקיך בכל אשר תעשה, דיודע את האמת כמו שהוא שהעיקר הוא ברכת הוי', וזאת רק זאת תעשיר...". וראה הערה הבאה.

(279) ראה הערות 276, 278. ולהעיר מדר"ח (ג, רע"ב, ועד"ז לקו"ב מח, ב [קמב, א]) שבהערות 277,

<אז²⁸⁰ דאס איז דער ברכת ה...> אז²⁷⁸ דאס <אזי²⁸¹> נעמט זיך פון דעם אויבערשטן, איז אט דעמאלט קען²⁸² זיין בכל אשר תעשה – אין דערויף זאל זיין דער וברכך²⁸² הוי' אלקיך, וואס²⁸³ ברכת הוי' קען²⁸² דאך²⁸⁴ אראפקומען אין היא תעשיר²⁸². בשעת²⁸⁵ ס'אבער דא די אולת אדם תסלף דרכו, אז ער גייט זיך אין

✂ דקדוקי תורה ✂

283 : "...יבא שפע וברכה למי שאינו ראוי לה מצד מיעוט מעשיו בתו"מ כו', אם על ה' ישליך יהבו ולא יחפוץ להתעשר כו', ויאמין בה' שיזמין לו ברכה במועט כמו במרובה כו', ועושה צדקה וגמ"ח ויפקח בטובת רעהו כמו בשלו כו', זהו הגורם להמשיך עליו ברכה ביתר מכפי המדה שניתן לו בר"ה עפ"י הדין... "ע"ש. ולהעיר ממ"ש שם לפנ"ז: "...אופן הילוך השפע באיזה דרך בכלל מב' דרכים הנ"ל - שבמילואים להערה [283] משתנה מזמן לזמן עפ"י מעשיו ודרכיו. . . כמו בדרך דוגמא אם מעשיו מרובין מחכמתו הרי יותר מקבל עליו עול תו"מ מכפי מדתו בחכמה. . . ולבו. . . אז פורקין ממנו עול ד"א. . . בברכה מרובה במיעוט העסק. . . ובהיפוך מי שפורק ממנו עול תורה. . . אזי נותנים עליו עול ד"א היינו שצריך להרבות בסחורה..." "ע"ש – ושרק זה הובא בתשי"ח שבמילואים.

(280) תרצ"ו שבהערה 278 : "...שידע. . . הוא הנותן לך כח לעשות חיל וברכת הוי' היא תעשיר..."

(281) ראה תש"ז (הא') שבהערה 278 : "...וידע שזה העיקר, היינו הברכה וההצלחה שמאת הוי'..."
תרנ"א שבהערה הנ"ל : "...וברכך ה' כו', שהברכה הוא מה' דוקא. . . והכוונה שידע..."

(282) "קען. . . וברכך. . . קען. . . תעשיר" – לכאורה מבאר בזה: (א) שיש ב' ענינים בפירוש "בכל" שבמים רבים שבהערה 277. [א] "כל מה שיעשה יעלה לטוב ולהצלחה", "שיכול לברכו בכל אשר יעשה בהיותו יושב בביתו ג"כ" – היינו שמצליח ומרויח בכל עשי' שעושה ("וברכך..."). [ב] "ויכולה שתהי' הצלחה יתירה גם בעשיית דבר קטן שיתעשר מזה בעושר רב ועצום" – היינו שיתכן שיצליח ביותר ויתעשר בעשי' א' קטנה ("...תעשיר"). (ב) ששני הענינים הנ"ל אפשריים רק כשיודע שההצלחה באה מה', כי: [א] בלי ידיעה זו אפשר להצליח רק בחלק ממעשיו (ואפשר לקבל "יציאותיו ההכרחי" לפי ש"מאן דיהיב חיי יהיב מזונא"), אבל לא בכלום. [ב] בלי ידיעה זו א"א לקבל "עושר" אם לא יעשה ריבוי כלים, ולכן אמרו"ל (גדה ע, סע"ב) "מה יעשה אדם ויתעשר. . . ירבה בסחורה..." (ע"ש) – ואילו כשיודע שהברכה באה מה', יכול לקבל גם עושר זה ע"י איזה עשי' קטנה, כי ברכת ה' יעשה עבורו גם ריבוי הכלים (וזהו פי' "היא תעשיר") – כמ"ש כ"ז בדר"ח ולקו"ב שבמילואים להערה הבאה.

(283) מים רבים שבהערות 277, 278 : "...וברכך בכל אשר תעשה. . . כל מה שיעשה יעלה לטוב ולהצלחה, ויכולה שתהי' הצלחה יתירה גם בעשיית דבר קטן שיתעשר מזה בעושר רב ועצום..." (ואולי מפרש כאן בפנים ש"ויכולה" ל' נקבה קאי (גם) על "ברכת ה'"). לקו"ב (ועד"ז דר"ח) שבמילואים (שבהערה 277) : "...שזהו דוקא נק' ברכת ה', שמצא מאה שערים כפי שיעור הזריעה. . . וזהו ברכת ה' היא תעשיר, שיכול לבוא ג"כ לבחינת עושר שבא ע"י ריבוי הכלים. . . וזאת גופא יכול להיות ג"כ מצד ריבוי הברכה, לעשות מלמע' בחי' הכלים..." (וראה הערה הקודמת) ע"ש – והובא גם בתשי"ח (15: 21) : "...דאס ווערט אנגערופן ניט סתם עושר, נאר דאס איז עושר ופבוד, וואס דאס איז אפילו אין א מיעוט סחורה, איז דעמאלט איז ברכת הוי' היא תעשיר, אז מ'גיט עם הצלחה מופלגה, שלא לפי ערך הכלים, ווארום דאס איז די הצלחה למעלה מדרך הטבע..." וראה תש"ז [תרפ"ד] שבהערה 278.

(284) [קשה להבחין אם הכוונה ל"דאך" (כפנים) או "זיך", וילע"ע].

(285) מים רבים שם (ע' א-ב) : "...[נ]עו"ל ענין רבות מחשבות בלב איש באו"א קצת. . . לריבוי דברים שמצטרכים לו לפי קוצר דעתו. . . אַלְת אדם תִּסְלַף דרכו [משלי יט, ג]. . . שביאר שלמה דרכי בני אדם שע"י האולת שלו יסלף דרכו..." , שם לקמן (ע' ד-ה) : "...וע"ז אמר אוולת אדם תסלף דרכו. . . והלא האלקי' עשה את האדם ישר והמה ביקשו חשבונות רבים, שהם רבות המחשבות אשר בלב איש

רבות מחשבות בלב איש, און²⁸⁶ פארמעסט זיך אויף ענינים וואס האבן צו עם קיין שייכות ניט, מצד דערויף וואס ער וויל זיך גלייכן צו א צווייטן, און נעמט ניט אין באטראכט ערכו ומעלתו ומעמדו ומצבו, וואס²⁸⁷ דעמאלט קומט דערפון ארויס די מחשבה אז כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה – דער²⁸⁷ ענין פון השתדלות, אז דאס היינגט אפ אן זיינע השתדלות, איז²⁸⁸ אט דעמאלט (ווי ער זאגט דארט אין

⌘ דקדוקי תורה ⌘

הטורדות אותו לחשוב אם יסע למרחקים ישיג פרנסה בשפע וריבוי למען יוכל להרבות כבוד ביתו...".
 ובלקו"ש ח"ב ע' 526: "אולת אדם תסלף דרכו (די נארעשקייט פון א מענטש פארקרימט זיין וועג)".
 (286) מים רבים שם (ע' ב-ז): "...ורוב הרע המגיע לאדם הוא מפני . . . רצונותיו הזרים . . . כלי כסף או בגדי רקמה ומשי, הלא גם מגז כבשים יתחמם . . . כסות בקרה מקנבוס ג"כ יכסה גופו ויכול להיות נקי כנדרש לאדם . . . אם ה' מסתפק בלחם לאכול ובגד ללבוש לא ה' מצטרך לכל אלה . . . מרוע יצרו המסיתו מדוע לא ילבוש בגדי רקמה כמו העשיר שיש לו נכסים רבים ולא ישתמש בכלי כסף כמו העשיר, וזהו שמביאו לעשות דברים זרים . . . בבגדים יקרים שאין שום צורך כלל בהם כ"א להתגדל ולהתייהר בהם . . . שילך בבגד טוב ויקר כמו העשיר, שאינו תופס מקום אצלו כלל המעות . . . גם כי רב הוא בערך אנשים בינונים . . . והגס רוח הלזה שזודן לכו השיאו אלך גם אני בבגדי משי יקר כמו העשיר, הנה דמיו יקרים מאד . . . וכ"ש אבנים טובות ומרגליות וכל התכשיטין . . . וכ"ש אם ירצה להשתמש בכלים מספיר או אודם ודומיהם . . . כבוד המדומה במה שתשווה הנהגתו להעשירים . . . וכן כליהם . . . מכסף וזהב או גם ממולאים בתרשיש וכדומה . . . שאם היתה דעתו יפה ושלימה לחשוב בעצמו ערכו ומהותו, למה מגיע לו עושר ושישתמש בכלי כסף, והי' חושב פחות ערכו, לא ה' רוצה כלל בזה . . . מפני התרוממות רוחו הגסה עליו לאמר גם אני אהי' בין המכובדים כשאשיג כסף וזהב לרוב . . . מדמה בנפשו שכאשר ישיג רכוש רב יכבדו אותו הבריות כמו מי שהוא מכובד מצד עצמו מצד מעלותיו אשר טובים המה בעצם, כמו מחמת עוצם חכמתו בהשכלת אלקות ובנגלה בתורה והנהגתו בחסידות ופרישות וטוב מדותיו עם הבריות... "ע"ש. לקמן שם (ר"ע ט): "...להתגדל ולהתייהר להשתוות להעשיר כנ"ל...".
 (287) מים רבים שבהערה 285 (ע' ד-ה): "...למה בחר לרדוף להתאוות אחר המתורות . . . והלא האלקי עשה את האדם ישר והמה ביקשו חשבונות רבים, שהם רבות המחשבות אשר בלב איש הטורדות אותו לחשוב אם יסע למרחקים ישיג פרנסה בשפע וריבוי למען יוכל להרבות כבוד ביתו . . . וכשיוצא מכה אל הפועל מחשבתו הרעה הנ"ל...". תש"י שבהערה 269: "...מה שחושב דכחי ועוצם ידי עשה לי את כל החיל הזה . . . ומ"מ הנה חושב דכחו ועוצם ידו...". לקו"ב שבהערה 283: "...שמצד הריבוי של העסקים יוכל לשכוח לפעמים שה' מזמין לו את הכל, ויכול לפול לפרקים במח' כחי ועוצם ידי, ומח' זאת...". שם לקמן (שהובא בתשי"ח) שבמילואים: "...אם יוסיף התחכמות מורה על מחשבת כחי ועוצם ידי...". תקס"ה שבמילואים: "...וכמ"ש בשר של מצרים שאמר לי יאורי ואני עשיתי . . . צריך האדם שיעשה ג"כ כדוגמא זו . . . כשעוסק בעסק איזה השתדלות, יש בזה לומר שכחו ועוצם ידו עשתה לו זאת ההצלחה, וכנראה לבני אדם שמי שיחכים בעסקים ויעשה בהשכל מצליח, ומי שיעשה בלא השכל לא יצליח, עד שתולין ההצלחה רק בסיבת טוב השגחת עסק והשתדלות. ובאמת לא כן הוא, שהכל תלוי ברצון ה' השגחתו הפרטיות... "ע"ש.

(288) מים רבים שם (ע' ב-ו): "...ורוב הרע המגיע לאדם הוא מפני תאוותו להשיג עושר רב, או עכ"פ למלא רצונותיו הזרים . . . עבור זה יסכן נפשו לעשות דברים שהמה בחזקת סכנה . . . שיוזק או יחסר אבר או יסתכן בעת מן העתים. ובאמת הוא עצמו גרם לזה . . . ולמלאות רצונותיו הזרים מסכן נפשו לפרוש בים ולהלוך בדרכי' המסוכני' במדבריות וכדומה, וכמו שלהשיג מרגליות יקרים יש מין א' שצריכים לירד בצלוחית כמו זוג גדול בים . . . והאדם יכול לחיות באויר אשר ימצאו בה ע"י שפופרת אשר יוצא . . .

דעם המשך²⁸⁸) פועלט דאס, ניט נאר אז ער פארלירט דער וברכך הוי' אלקיך בכל אשר תעשה, נאר ביז וואנעט אז אויכעט²⁸⁹ אין ענינים גשמיים איז דאס נאך חסר פון דערויף וואס ער האט געהאט פריער, ווי ער בריינגט דארט די משלים²⁸⁸ בהנוגע צו ענינים וואס דאס קען עם אנרירן, ביז אין א ענין של סכנה²⁸⁸. >וואס די התחלה דערפון הויכט... די התחלה דערפון איז די... <וואס די התחלה דערפון איז דאס וואס באַ עם הויכט זיך אן די הנחה אז כחי ועוצם ידי.

אזוי²⁹⁰ ווי דאס איז דא באַ א בעל²⁹¹ אין עסק, אזוי איז דאס אויכעט דא אין לימוד התורה, ווי ער זאגט אין דעם המשך²⁹⁰, אז אע"פ וואס ער איז מברך בתורה

— דקדוקי תורה —

עד האויר שלמעלה . . אבל הוא בסכנות גדולים . . מדגי הים שלא ישברו הזכוכי' . . שלא יפסוק החבל שאחזו בו הכלי . . שלא ישבר באבן וכדומה . . והעושה אלה מי הוא החייב ברע אשר יגיע לו כשיקרהו אחד מן הסיבות . . הלא אם הי' מסתפק בלחם לאכול ובגד ללבוש לא הי' מצטרך לכל אלה . . ואם יתקן דרכו . . וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, פי' כשתזכור שה' אלקיך . . ולא תאמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, אז וברכך בכל אשר תעשה . . ואם ירדוף אדם אחר המותרות . . הלא הוא בעצמו גרם שיסתכן בסכנה הבאה לו או מה שניזק באחד מאבריו, וע"ז אמר אוולת אדם תסלף דרכו . . וע"ז אמר משחית נפשו הוא יעשנה . . המחשבות . . הטורדות אותו לחשוב אם יסע למרחקים . . וכשיוצא מכח אל הפועל . . עושה רעה לעצמו, שבהיותו הולך ביום אוכלו חרב וקרח בלילה, מכ"ש אם [ירד] לשוט בימים או בצלוחית הנ"ל שמתחייב בנפשו הוא על אשר גרם לעצמו ככה . . ותמורת אשר דימה להשתכר נעשה מום באבריו או נעשה חולה מחמת שינוי האוירים והפחדים או סיבות אחרות המתרגשות ובאים בעולם, עד שנחלה ונעשה גרוע הרבה מכמו שהי' קודם, ומעלתו לא השיג ג"כ . . יכול להיות שיפרוש בים וילך בדרכים רחוקים, וגם אם ירד בים יכול להיות שלא ירויח ושלם ימצא האבן אשר ימצא בים...".

(289) "אויכעט . . גשמיים" — אולי מרמז למ"ש בתשי"ח שבמילואים (ע"פ המבואר בדרך חיים), שאם משקיע ראשו בדאגות וטרדות הפרנסה, זה גורע מהענינים, הדרגות והמעלות שהגיע אליהם ע"י עבודת התפלה ותומ"צ, כולל יראת אלקים, יראת חטא והבנה והשגה בעניני אלקות.

(290) תשי"י שבהערה 269: "...דכמו"כ הוא ביושבי אהל, דהגם שלומד תורה ויודע שהוא תורת הוי', ובכ"ז הרי אפשר חלילה שבכח התורה אומר דבר הלכה שהוא היפך התורה, והוא כדוגמת בעלי העסקים, דהגם דמאמין בהוי' באמונה פשוטה שהוא ית' הנותן כח לעשות חיל, וברכת הוי' היא תעשיר, ובכ"ז הנה כאשר עניניו מצליחים לבו זחותה עליו ויתגאה בעצמו כו', וכאשר ח"ו דחוק לו ה"ז מעיק לו ביותר ושפל בעיני עצמו, דטעם הדבר הוא לפי דעצם יסוד העסק אינו כדבעי, דזה שמאמין דהוא ית' הנותן כח לעשות חיל, הוא רק אצלו באמונה פשוטה בלבד, אבל יסוד העסק והמו"מ אינו כדבעי להיות ע"פ התורה, ולכן היוצא מזה הוא כנ"ל. וכן הוא ביושבי אהל, דהגם שלומד תורה ויודע שהוא תורת הוי', אבל עצם הלימוד וגוף הידיעה אינם כדבעי, והוא דכאשר לומד את התורה, והיינו בעת לימודו, שוכח על נותן התורה, כ"א הוא אצלו ענין שכלי, ולהיותו אצלו שכלי בלבד, הנה אח"כ כשיוודע מה שלמד, הגם שיוודע שזהו תורת הוי', ובכ"ז הרי גם הוא שכלי, ולכן יכול ח"ו לומר דבר ולדייק ענין בשכלו מה שהוא היפך התורה...".

(291) "א בעל אין עסק" — לכאורה נאמר כן בפשטות. וראה הערה 268, ואולי מרמז כאן שגם בעלי עסק

תחילה, אז ער ווייס אז דאס איז <תורתו של...> תורתו והכמתו של הקב"ה, איז בשעת²⁹⁰ אבער ער קומט צום לערנען, איז אט א דעמאלט פארלאזט ער זיך אויף זיין שכל, ביז אין אן אופן אז ער איז שוכח על נותן התורה²⁹². און ווי ער איז מבאר אין דעם המשך²⁹⁰, אז בתחילה טאקע האט ער די אמונה פשוטה, על דרך ווי גערעדט פריער אין עסק, אז דאס נעמט זיך אלץ פון דעם אויבערשטן, על דרך זה אויכעט בתורה – איז אבער²⁹⁰ דער עסק ניט אוועקגעשטעלט כדבעי, און על דרך זה אויכעט אין לימוד התורה, איז דער עסק התורה שלא כדבעי, ווארום ער²⁹⁰ קוקט אויף תורה אז דאס איז א ענין שכלי, איז אט דאס וואס באַ עם איז פריער געווען באמונה פשוטה אז דאס איז א ענין פון נותן התורה, איז פריער ער מישט דערצו דעם שכל, דערנאך בלייבט באַ עם מערניט ווי דער שכל, ביז וואנעט אז <ער קען> מצד²⁹⁰ שכלו קען ער דאך נוצן תורה גופא <אויף פ...> אויף מורה הוראה זיין היפך רצון נותן התורה. ווי ער איז מבאר בארוכה אין קונטרס עץ החיים פון דעם רבי'ן נ"ע²⁹³, אז²⁹⁴ דאס איז וואס מ'געפינט אז תורה שבעל פה ווערט

⌘ דקדוקי תורה ⌘

צריכים ללמוד תורה, ולכן הבא לקמן שייך גם בבעל עסק בשעה שלומד תורה. ואולי גם מרמז שבי' הענינים (דלעיל ודלקמן בפנים) שייכים באותו בעל עסק, הא' בהעסק שלו, והב' בלימוד התורה שלו (ולפי מ"ש בהערה הנ"ל, לכאורה שייכים ב' הענינים גם ביושב אהל).

292 ראה שיחה ד שלאחר המאמר (שבמילואים להערה 271): "...בא יושבי אוהל, ווי ער זאגט אין מאמר, אויב מ'איז ניט באווארנט אז ס'איז תמיד חקוק ועומד לנגד עיניו. . דער ענין פון נותן התורה, איז אט א דעמאלט, בשעת ס'פעלט דער שויטי הוי' לנגדי תמיד, איז אט א דעמאלט קען זיין. . אז מ'זאל עם אראפפירן פון ושמרו דרך הוי', און ער זאל טאן ניט אט דאס וואס ווערט פון עם פארלאנגט".
293 ברשימת רבינו (הנ"ל הערה 88): "[תורת] אדנ"ע] עה"ח פ"א ואילך" – לכאורה הובא כאן בפנים בעיקר מפרקים יא, יב, יד, וגם לשונות מרפ"ה (שרפיי"א הוא המשכו) – כמ"ש בהערות הבאות. ולהעיר שפ"א מתחיל עם הדיוק "...רצ"ל מהו ענין ודרך חיים..." (ושוב מקדים לבאר בארוכה ענין נר מצוה ותורה אור והמסתעף), וענין הסם חיים דתורה מבואר בארוכה ברפ"ג, המתחיל "ומעתה צ"ל מהו"ע ודרך חיים...". כל הנ"ל מקונטרס עץ החיים הובא כאן במילואים (על הסדר).

294 קועה"ח שם רפ"ה: "...דאיאת במד"ר בראשית. . ויתפרו עלה תאנה, ארשב"י עלה שהביאה תואנה לעולם, דסבר שעה"ד תאנה היתה, וכ"ה דעת ר' נחמי' בגמ' ברכות. . ולכאורה צ"ל, והלא נמשלה תושבע"פ לתאנה, וכמ"ש נוצר תאנה יאכל פרי', ודרשו רז"ל בעירובין. . למה נמשלו ד"ת כתאנה, מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים. . אף ד"ת כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהם טעם. וכ"ה במד"ר פ' נשא. . למה נמשלה תורה בתאנה, שרוב האילנות נלקטים כאחת והתאנה נלקטת מעט מעט. . וכך התורה היום לומד מעט ולמחר הרבה, לפי שאינה מתלמדת לא בשנה ולא בשתים. . ובגמ' ברכות. . הרואה תאנה בחלום תורתו משתמרת בקרבן, שנאמר נוצר תאנה יאכל פרי' (כי תאנה היא מל', ומל' פה תושבע"פ קרינן לה), הרי שתושבע"פ נמשלה לתאנה, ואיך נאמר שעה"ד תאנה הי'...". (וראה שם לפני"ז שבהערה 309: "...מציונו לרז"ל שאמרו. . זכה נעשה לו..."), שם רפי"א: "...דתושבע"פ נמשלה לתאנה, ותאנה היא עה"ד כדעת הרשב"י במד"ר ור"נ בגמרא, ולכאורה

אנגערופן בשם תאנה, און ס'ידוע²⁹⁵ דער²⁹⁴ דיעה אין מדרש און גמרא, אז <דער²⁹⁶> עץ הדעת איז תאנה היתה. וואס²⁹⁷ לכאורה, ווי איז שייכות זאגן אויף תורה שבעל פה א ענין²⁹⁷ פון עץ הדעת? אמת²⁹⁸ טאקע, ווי ער²⁹⁹ איז מבאר דער רעיא מהימנא, אז דאס איז נישט די תורה אליין, נאר <די³⁰⁰> על שם וואס זי איז זיך מתלבש אין ענינים פון עץ הדעת – <דערפון...> אין²⁹⁸ אילנא דטוב ורע, וואס דאס איז די עניני העולם. דערפון³⁰¹ איז דאך אבער אויך פארשטאנדיק, אז וויבאלד אז זי

דקדוקי תורה

נפלא הדבר איך שייך לומר על תושבע"פ שהיא עץ הדעת כו'...". יהל אור ע' קעד: "...נוצר תאנה יאכל פריה... דקאי על תושבע"פ שנק' תאנה ע"ש שמבררת עה"ד טו"ר...". אדהצ"צ הנחות לך לך ס"ע רב: "...ובזה יובן מה שתושבע"פ נק' ג"כ תאנה..." (וראה הערות 297, 301).

295) "ידוע" – אולי מרמז שדיעה זו נתפרסמה ע"י שהובאה בפרש"י עה"ת (שבמילואים). ולהעיר מאוה"ת בראשית (ח"ג) תפח, ב: "...שארז"ל בברכות שם ד"מ סע"א עץ הדעת תאינה היתה, וכן פרש"י בחומש ע"פ ויתפרו עלי תאינה..." ע"ש. תשד"מ שבמילואים.

296) [קשה להבחין אם נאמר "דער" או "דאך", ואם מ"ש אח"כ הוא בהמשך לזה או במקומן].

297) קועה"ח רפי"א שבהערה 294: "...דתושבע"פ נמשלה לתאנה, ותאנה היא עה"ד... ולכאורה נפלא הדבר איך שייך לומר על תושבע"פ שהיא עץ הדעת כו'...". ומ"ש בפנים "א ענין פון עה"ד" – אולי קאי על מ"ש לעיל שתושבע"פ נקרא בשם תאנה, והשאלה היא: איך שייך לומר על תושבע"פ השם תאנה שהוא שמו של עה"ד. ואולי כולל בזה גם מה דמשמע ממ"ש בקועה"ח פ"ה (שבהערה הנ"ל): "שתושבע"פ נמשלה לתאנה, ואיך נאמר שעה"ד תאנה היי", היינו איך שייך לומר על תושבע"פ משל (מתאנה, שהיא סוג העץ של) עה"ד. וראה הערה 301.

298) קועה"ח רפי"א שם: "...ובאמת מבואר כן ברע"מ פ' נשא דקכ"ד ע"ב דתושבע"פ היא אילנא דטו"ר. אמנם אין הכוונה על התורה עצמה שהיא ח"ו בחי' אילנא דטו"ר, אלא מצד ההתלבשות שלה, וכמ"ש באגה"ק על מא' רע"מ הנ"ל [שבהערה 300], כי הלכות התורה נתלבשו בדברים גשמיים... וכשלומד ההלכות ה"ה עוסק בענינים גשמיים... ובפרט שכל ענין תושבע"פ הוא לברר בירורים, וכמו ר"י כולו תנויי בניזקין הוה, שמתלבש ג"כ בטענות של שקר לברר האמת מן השקר... הרי שהיא מתלבשת בלבושים דטו"ר ממש, ומשו"ז נק' אילנא דטו"ר, לפי שהמברר מתלבש בלבושי המתברר ונק' ע"ש המתברר כו'...". פר"ת ע' רכט: "...תושבע"פ נק' עה"ד טו"ר והוא מפני שמתלבשת בעה"ד לברר בירורים וכמ"ש באורך באגה"ק...". תש"ד שבמילואים: "...שהתורה מתלבשת בענינים גשמי, ורב יהודה כולו תנויי בניזקין הוה, בכדי להמשיך את האור במקום המתברר...". תש"י ע' 95 (תרפ"ב ע' ל [צב]): "...דתושבע"פ דענינה לברר בירורים אילנא דטו"ר, וכמו ע"ד ר"י דכולו תנויי בניזקין הוה... ש"ע"י תורה אור מתבררים גם עניני העולם...". ולהעיר משתי ידות תרל"ג שבמילואים: "...כענין אדה"ר קודם חטא עץ הדעת טוב ורע... שפ"י במצו"ד... שבעת שהי' מתבודד בנבואה... לא פנה אז בעניני העולם... שמדריגת הנביא... שאז לא הי' יודע מעה"ד טו"ר כלל...".

299) לכאורה פירושו: כפי שאדנ"ע (או אדה"ז באגה"ק) שבהערה הקודמת מבאר את הרע"מ.

300) אגה"ק סכ"ו (קמג, ב) שבהערות הקודמות: "...כשתדקדק בלשון ר"מ דלעיל ואילנא דטוב ורע דאיהו איסור והיתר כו', ולא אמר תורת איסור והיתר או הלכות או"ה, אלא ר"ל דגוף דבר האסור ודבר המותר הוא מאילנא דטוב ורע שהוא קליפת נוגה...".

301) לכאורה מוסיף בזה ביישוב הדיוק "ווי איז שייכות..." דלעיל בפנים (והערה 297), והיינו שתושבע"פ נק' בשמו של עה"ד (ונמשלה לסוג העץ של עה"ד) לא רק ע"ש שמתלבשת בעניני עה"ד

קען זיך *מתלבש זיין *בוה, איז דאס גופא איז א הוכחה, אז דערפון קען³⁰¹ דערנאך ארויסקומען, בהשתלשלות באַ דעם אדם³⁰² הלומד³⁰¹ תורה, א ענין פון – ניט³⁰³ נאר³⁰⁴ פון טוב, נאר אויכעט³⁰⁴ דער היפך פון טובה. וואס דאס איז דאך ווי³⁰⁵ די

— דקדוקי תורה —

טו"ר, אלא גם מפני שממנו יכול להשתלשל (גם) ענין של היפך הטוב אצל הלומד. ואולי גם מפרש בזה מ"ש בקועה"ח שבהערה 298 "...הלכות התורה נתלבשו . . . וכשלומד ההלכות ה"ה עוסק בענינים גשמיים, יכול להיות בבחי' יש ודבר, ויוכל לשכוח על ה'..." – שגם זה הוא: (א) המשך ענין ההתלבשות דתושבע"פ עצמה, (ב) חלק מיישוב הדיוק שלפנ"ז "איך שייך..." . ואולי גם שייך להנ"ל בפנים (משא"כ בקועה"ח) שתאנה הוא שמו של תושבע"פ, כיון ששמו של דבר מורה על ענינו (שעהיהו"א ספ"א. וראה קועה"ח הנ"ל: "שכל ענין תושבע"פ הוא לברר בירורים") – ולהעיר מתו"ח בשלח שבהערה 303: "...וכ"ז מצד שהתורה נק' מזון גשמי..." ע"ש.

(302) להעיר מתו"ח נח שבהערה הבאה: "...בנשמות בגופי שמעורבים ברע..." . ולהעיר מפדה בשלום תשי"ח שבמילואים: "...מצד האדם. עבודת האדם איז דאך ווי דער נפש אלקית איז מלובש אין נפש הבהמית, און דורך איר אויכעט אין דעם גוף. איז מצד דעם גוף ונפש הבהמית . . . אפילו אין לימוד התורה . . . ווי דעם אדם הלומד, קען דאך זיין . . . אויכעט דער אופן ההפכי פון ולא זכה..." ע"ש.

(303) תו"ח נח (שבהערת רבינו) שבמילואים: "...ואע"פ ששרש התורה בבחי' עה"ח . . . מאחר שירדה בעה"ד בנוגה דעשיה בנשמות בגופי שמעורבים ברע, יכול להתהפך מטוב לרע . . . מצד ירידת' בעה"ד כו' יכול להיות בעוסקי' בה שלא לשמה לבוש שק דק"נ, שיהופך מחיים למות ומטוב לרע..." (וראה הערה הקודמת). תו"ח מקץ (הנ"ל בפנים וברשימת רבינו שבהערה 240) שבמילואים להערה 242: "...בעסק התו', דגם ששרשו בעה"ח שכולו טוב בעצם . . . בעוסקי התו' של"ש שמרגיש א"ע ביותר, שזהו מבחי' עה"ד טו"ר שמרגיש הטו"ר . . . הגם ששרש התורה עצמה מעה"ח, נהפך סם חיים לסם המות . . . כמו שז"פ רעות אכלו לז"פ טובות . . . לכל בחי' הטוב הגנוז בחכ' דתו' שלמד של"ש, באופן שלא עשה בנפשו שום רושם טוב..." ע"ש, שם לפנ"ז שבמילואים: "...דתושבע"פ שמלובש בעה"ד טו"ר . . . כמו מי שלומד של"ש כלל . . . סמא דמותא ממש, כמזון שיש בו טו"ר ובחי' הרע כאשר לא נברר מן הטוב זייק לו גם בחי' הטוב עבור הרע המעורב בו . . . ולרשע שמתגבר בו חלק הרע שבו נהפך לו לסם המות..." (וראה הערה הבאה). תו"ח בשלח שבמילואים: "...לפי שנתלבשה התורה בעה"ד טו"ר לברר ולהבדיל בין טו"ר נק' לחם מן הארץ, שצריך בירור עכ"פ בין טו"ר כלחם הגשמי . . . וע"כ במי שאינו עוסק בתורה לשמה, וכ"ש כשאינו מקיים מ"ש בתורה כו', נהפך לו מחיים למות . . . וכ"ז מצד שהתורה נק' מזון גשמי שבא בהתלבשו' בעה"ד בבירור דטו"ר ממש..." .

(304) להעיר מתו"ח מקץ שבהערה הקודמת: "...ובחי' הרע כאשר לא נברר מן הטוב זייק לו גם בחי' הטוב עבור הרע המעורב בו..." . ה'ל' ת"ת לאדה"ז שבמילואים: "...לעולם יעסוק אדם בתורה כי מתוך שלא לשמה יוכל לבא לידי לשמה ללמוד על מנת לשמור ולעשות, שהמאור שבה מחזירו למוטב . . . אמרו חכמי הקבלה שכל התורה ומצות שאדם עושה בעודו רשע, אף שמוסיף כח בקליפות לפי שעה, מ"מ כשיחזור אח"כ בתשובה בגלגול זה או בגלגול אחר . . . מוציא מהקליפה כל התורה והמצות וחוזרים לקדושה בחזרתו..." , ובקו"א: "...בתלמוד תורה כשלומד ואינו מקיים מה שלומד . . . קמ"ל דאפילו הכי התלמוד מביא לידי מעשה לבסוף עכ"פ . . . וסופו לקיים וללמוד לשמה..." ע"ש – וראה לעיל בפנים ליד (ותו"ח שב) הערה 247. קועה"ח פיי"ב שבהערה 311.

(305) קועה"ח שם רפ"ה: "...מצינו לרז"ל שאמרו ביומא דע"ב ע"ב עה"פ וזאת התורה אשר שם משה, זכה נעשה לו סם חיים לא זכה נעשה לו סם המות כו'. ולכאורה הוא דבר פלא איך התורה שהיא מקור הרפואה ועץ חיים היא למחזיקים בה תהי' בחי' סם המות ח"ו, ולא זאת לכד שאינה רפואה לנפש, תהי' עוד ההיפוך ח"ו" (וראה שם פיי"ד שבהערה 311). סה"מ אידיש שבמילואים: "...ווען ח"ו דער קיום

גמרא זאגט, אז אויב לא זכה – עם פעלט אים <די³⁰⁶ זכות> זכות³⁰⁹ ובהירות – אז
 אט א דעמאלט איז נעשה לו דער היפך³⁰⁷ <פון שרף³⁰⁸> פון סם חיים. און ער איז
 מבאר דארטן³⁰⁹, אז מצד דערויף וואס תורה איז דאך אנגעטאן אין ענינים גשמיים,

— דקדוקי תורה —

המצות אדער די עבודה פון תפלה איז ניט פאראן, דאן איז די תורה אויך ניטא, ווייל עס איז ניט קיין
 תורה, עס איז סם המות, ווי די גמרא זאגט זכה נעשה לו סם חיים לא זכה נעשה לו סם המות... ע"ש.
 תש"א ע' 51: "...זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם המות, זכה דכאשר דברי התורה שהוא
 לומד היא זכה אצלו ככלי הנעשית מזכוכית בהירה הנראית מה שבתוכה, היינו שבכל דבר תורה יודע
 את הרז והסוד פנימי שבה, ועכ"פ יודע שהיא חכמתו ורצונו ית', וזהו זכה, ווען די תורה איז באַ אים
 קלאר אז עס זעט זיך די פנימיות וואס אין תורה, נעשה לו סם חיים. . אבל אם לא זכה, שמה שהוא
 לומד תופס רק את הפשטות הנגלה, וסוד הפנימי שבוה אינו יודע. . דעם סוד פנימי שבתורה וייל ער
 גאר ניט וויסן, נעשה לו סם מות, שהוא בעצמו קר שהוא היפך החיים... ע"ש. תרצ"ב שבמילואים:
 "...דזכה היינו כאשר לימודו בתורה הוא זכה וברורה ביראת ה'. . ואם לא זכה, הנה הגם שלומד תורה
 אבל הוא אצלו כמו ידיעה שכלית בלבד, ושוכח ח"ו על נותן התורה שזהו חכמתו ורצונו ית', ובכח
 חכמתו ממציא סברות שונות אבל אינם זכים בהבהירות דיר"ש, אז הנה הפסקי הלכות ח"ו נעשה לו סם
 מיתה... ע"ש. קונטרסים [תרפ"ט] שבמילואים: "...זכות הוא ל' זכות ובהירות, ריין קלאר. . זוכה
 לתורה, שהפי' הוא דהתורה שלו היא זכה ובהירה, וכמאמר זכה נעשה לו סם חיים, ולא זכה נעשה לו
 סם המות, דכאשר תורתו מגושמת אז אינו זוכה, אבל כאשר תורתו היא מאירה בפועל בעבודה אז
 הוראה שהיא זכה ובהירה...". תרצ"ג שבמילואים: "...זכה נעשית לו סם חיים, דענין הזכות הוא הוא
 הַזְכוּת והבהירות בגופו במדותיו ובחלקו בעולם...". וראה גם תש"ט [תרפ"ה] שבמילואים.

306) קשה להבחין אם נאמר "די זכות" או חלקי תיבות שלא נגמרו, ואם מ"ש אח"כ ("זכות ובהירות")
 הוא בהמשך לזה ("די זכות, זפות ובהירות") או במקומו – וראה תרפ"ט ותרצ"ג שבהערה הקודמת.
 307) ראה קועה"ח ותש"א שבהערה 309. תר"פ ס"ע לג: "...שבתו' הו"ע דלא זכה כו', שנעשה לו היפך
 מסם החיים כו'..." ע"ש. תש"י ע' 260 [תרצ"ב ר"ע תלה]: "...עד שנעשה לו סם המות שהוא היפך סם
 החיים, וכאמרז'ל. . זכה. . לא זכה..." ע"ש. תקס"ט שבמילואים: "...מתהפך להיות סמא דמותא היפך
 בחי' סם חיים..." (ועד"ז אדה"א דרושי חתונה ח"א ר"ע רפח). תו"ח מקץ שבהערה 303: "...נהפך סם
 חיים לסם המות...". וכבפנים עד"ז גם פדה בשלום תשי"ח שבהערה 302: "...דער אופן ההפכי פון ולא
 זכה, וואס דעמאלט איז דאך נעשית לו דער היפך פון סם חיים...".

308) קשה להבחין אם מ"ש אח"כ ("פון סם חיים") הוא בהמשך לזה ("פון שרף פון סם חיים") או
 במקומו – וראה שו"ת חות יאיר שבמילואים: "...סמאל' שלדעת המקובלי' היה לפני חטא אדה"ר ע"י
 הסתתו שרף קדוש, והיה ס"ם מורה על סם חיים. . ואח"כ נהפך סם לסימוי עינים וסם המות...". (וראה
 תקו"ז, רמ"ז, של"ה שבמילואים). אוה"ת שבמילואים: "...בא' סם חיים ובא' סם מות. . י"ל כשסם
 חיים אזי גם ס"מ נהפך לטוב..." ע"ש. פנים יפות (ועד"ז המקנה והפלאה) שבמילואים: "...כל העוסק
 בתורה נעשה לו סם חיים. . סמאל' חצי' בקדושה שהוא א-ל, ואם אדם מזכה מעשיו ועוסק בתורה
 מתהפך מאותיות סם לאותיות חי. . וכל המבטל מן התורה ומצות מתהפך שם א-ל לאותיות מת. .
 ונעשה ח"ו סם המות..." ע"ש. [ולהעיר מניקוד תיבות זבחה, קרח, נגע וכיו"ב].

309) קועה"ח שם רפי"ב: "...בעסק התורה, כאשר לומד תושבע"פ סתם בלא אהוי"ר ולא לשמה. . הנה
 מחמת ההתלבשות בלבושים הגשמיים, וכל עסקו הוא בענינים גשמיים ובשכל והשגה גשמיות, ובפרט
 שנתלבשה בלבושים דטו"ר איסור והיתר כו', הנה נעשה עי"ז יש ודבר ויפול הנופל ממנה. . קיצור. .
 שיבוא, מחמת ההתלבשות בענינים גשמיים, לשלא לשמה ממש...". שם פי"א שבהערה 298: "...כי
 הלכות התורה נתלבשו בדברים גשמיים. . וכשלומד ההלכות ה"ה עוסק בענינים גשמיים, יכול להיות

וואס דערפאר איז כרי פאנאנדערקלייבן זיך אין די ענינים נוצט ער *זיין³¹⁰ שכל גשמי, מיט הבנה והשגה אין אן אופן³¹⁰ פון הבנה והשגה גשמיים, איז אט א דעמאלט קען זיין ער זאל פארגעסן אויף די אלקות שבדבר, ביז וואנעט אז דער ענין השכל שבזה זאל גובר זיין ומעלים ומסתיר זיין אויף דעם אלקות שבזה, וואס³¹¹ אט א דעמאלט קען ארויסקומען דער היפך פון זכה נעשית לו סם חיים. וואס דאס איז ווי ער האט געזאגט פריער³¹², אז ס'קען זיין דער יעוזה בהוותו²⁷¹, אז אט דאס וואס מ'האט עם געגעבן²⁷¹ — *אין תורה³¹² דער חכמה ושכל שבתורה — איז אט א דאס זאל זיין דער ענין פון יעוזה³¹², *ביז³¹³ וואנעט ער זאל זיין א פפוי טובה, און זאל ווערן דער ענין פון לי יאור ואני עשיתיני³¹⁴.

— דקדוקי תורה —

בבחי' יש ודבר, ויוכל לשכוח על ה' נותן התורה וישכח שהיא חכמתו ורצונו ית' כו'. ואינו דומה כמו תושב"כ שנרגש בה יותר האור האלקי, כי לא נתלבשה בלבושים גשמיים כ"כ. . אבל בתושבע"פ לפי שנתלבשה בלבושים גשמיים ה"ה מעלימים ומסתירים על האור, והוא מרגיש בלימודו רק הענין הגשמי שעוסק בו והשכל הגשמי המלוכב בו והוא רחוק מאלקות...".

(310) "זיין שכל. . והשגה גשמיים" — אולי מפרש בזה, ש"ובשכל והשגה גשמיות" שבקועה"ח פ"ב (שבהערה הקודמת) היינו: (א) כח השכל הגשמי של הלומד (בה הי' משתמש גם כשלומד ענינים רוחניים שבפנימיות התורה), (ב) אופן השגה השייך רק בענינים גשמיים — וכמ"ש בתש"ה קונטרס לימוד החסידות וי"ט כסלו תשי"ט שבמילואים. ואולי גם מבהיר ש"והשכל הגשמי" שבקועה"ח פ"א (שבהערה הנ"ל) קאי על שכל האדם, ולא על סברות השכליות של התורה שלומד.

(311) קועה"ח פ"ב שבהערה 309: "...נעשה ע"ז יש ודבר ויפול הנופל ממנה, וסוף הדבר הוא שילמוד שלא לשמה ממש לשום איזה פני'. . ואזי אותה פני'. . מתלבשת בתורתו, והתורה היא בבחי' גלות בתוך הקלי' לפי שעה עד שיעשה תשובה. . ודאי תורתו היא בבחי' סמא דמותא ממש ר"ל, הן מצד עצם הלבושים הנ"ל. . והן מצד הישות. . נעשה יש גדול מאד ע"י עסק התורה שלו בגאווה וגסות הרוח ביותר ומתעבה ומתגשם מאד בנפשו וגופו. . והוא ההיפך לגמרי מאמיתית ענין לימוד התורה שצריך להיות כביטול. . וזה שנעשה בבחי' יש ודבר ע"י עסק התורה הוא ההיפך לגמרי. . הרי הוא לו בבחי' סמא דמותא. . לא כמו אמיתית אור החכ' דקדושה. . יבוא ללימוד שלא לשמה ממש ומתדבק באילנא דמותא ממש. . שתושבע"פ. . בלבושים דעה"ד טו"ר. . ומי שלוקח אותה לבד בלי עץ החיים. . שמפרידה ומורידה, והיא בבחי' סמא דמותא, כ"א צריך לחברה בעץ החיים ואז היא בבחי' סמא דחיי. . בלא אהוי"ר סופו שיבוא, מחמת ההתלבשות בענינים גשמיים, לשלא לשמה ממש, ונעשית לו סמא דמותא...". שם פ"ד: "...זכה לחבר את התורה בעה"ח. . נעשה לו סם חיים, לא זכה, שאינו מחברה בעה"ח. . נעשה לו סם מות ר"ל, כי יורד ונופל ע"ז שנעשה יש ודבר גדול ומתגשם ביותר...".

(312) תש"י שבהערה 269: "...דבעלי עסקים. . חושב. . דחכמתו עמדה לו, ולזאת הנה בזמן העילוי, בכל הענינים, יעוזה בהוותו, שהוא מתגאה בעצם מהותו, ונדמה לו כי חכמתו עמדה לו...". וראה קועה"ח שבהערה הקודמת: "...נעשה יש גדול מאד ע"י עסק התורה שלו בגאווה וגסות הרוח ביותר. . מצד הישות ומצד שחשוב הוא בעיני עצמו. . ע"י הלימוד מתגאה ומתגשם...".

(313) תש"י שבהערות 241, 266: "...פרעה. . הוא עוד כפוי טובה ואומר לי יאורי ואני עשיתיני. . אשר כמו"כ ישנו גם בעבודה בכל או"א בבעלי עסקים ויושבי אהל...". ועד"ז שם סוס"ז שבהערה 237: "...שזה גופא עושה אותם בבחי' ישות יותר, וכמו פרעה שאמר לי יאור ואני עשיתיני. . הנה עוד כיחש

און אין דערויף זאגט מען³¹⁵, אז *ביז אין *די איז זיך מתלבש דער אור אין סוף, ביז למטה עד אין תכלית, <וואס דערפאר ווערט דאס אנגערויפן דא למטה בשם...> וואס³¹⁵ דאס איז דער ענין הטבע. וואס טבע איז דאך³¹⁶ דער לשון³¹⁵ פון טובעו בים סוף, אז ס'ווערט פארטרונקן, <ביז אין אן עולם³¹⁷ פון א העלם וְהָ...> ביז אין אן אופן פון העלם והסתר, ביז אין אן אופן אז דאס ווערט א מנגד. און דערנאך, ווי ער וועט ממשיך זיין אין די סעיפים שלאחרי זה³¹⁸, אז <דאס³¹⁹ איז ווי> אור אין סוף ווערט נמשך ביז למטה עד אין תכלית, אבער³¹⁸ אין דערויף גופא איז דאך דא דער ענין פון אור אין סוף, איז אט דאס איז וואס איז דער ענין פון כל ידח

⌘ דקדוקי תורה ⌘

והי' כפוי טובה לאמר לי יאורי כו'...".

(314) להעיר משיחה ו שלאחר המאמר (9:25): "...על דרך ווי ער זאגט אין דעם מאמר אין היינטיקן סעיף, אז ס'דא אין דער ירידה למטה מטה עד אין תכלית ביז וואנעט אז ס'קומט צו מצרים, צו פרעה, וואס פון ויברך יעקב את פרעה איז געווארן דער יעוז בהוותו, ביז לי יאורי ואני עשיתיני, איז דערפון פארשטאנדיק אז וואו דערלאנגט דער תיקון? דארט וואס ס'העכער פון גאנץ סדר השתלשלות און העכער אפילו פון הוי', דוקא אין אנכי... ע"ש.

(315) תש"י סס"ג שבהערה 269: "...מה שהוא היפך התורה, והיינו דכללות הענין דהגם שמקבל חיות מאלקות ממש, ומ"מ יכול להיות ח"ו היפך האלקות, והוא לפי שהאור בא בריבוי צמצומים העלמות והסתרים ביותר, דזהו"ע הטבע לשון טובעו בים סוף, שהאור הוא מוטבע בההסתר וההעלם ביותר, שבא מריבוי ההשתלשלות דהאור, שמשתלשל ממדרגה למדרגה עד המדרג' היותר אחרונות". שם ססט"ו: "...דכ"ז הוא מהעלם והסתר האור ביותר עד שיכול להיות מוחו גס כזה שאינו יודע ומרגיש דהטבע הוא אלקות... ע"ש. וראה תרפ"ח שבהערה 317.

(316) [קשה להבחין אם נאמר "דאך" (כבפנים) או "דא", וילע"ע].

(317) תרפ"ח ר"ע ו: "...בעוה"ז . . דנק' עולם ל' העלם, שהאור וחיות אלקו' הוא מוסתר ונעלם בריבוי העלמו' והסתרים, דזהו כללות ענין הטבע דפירושו מל' טובעו בים סוף (פאָר טרונקען), והיינו דהאור וחיות אלקי המח' כל נברא ונברא הוא מוטבע בו שאינו נראה וניכר כלל, ומריבוי ההעלמות וההסתרים הרי אינו רואה ואינו מרגיש ההשגחה העליונה הפרטי' אשר בכל עניניו, הן בענין חיותו וקיומו והן בפרנסתו והנהגת אנשי ביתו . . והסיבה לזה הוא ההעלם וההסתר דריבוי הצמצומים שבעולם... ע"ש.

(318) תש"י ס"ד: "...בכ"ו ואתה מחי' את כולם כתי', דהארת אור אלקי הרי נמשך להוות ולהחיות את כל הנבראים . . דהאור והחיות מאיר ונמשך גם במדרג' היותר תחתונים והיותר שפלים, וכמ"ש אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך . . וכ"ז הוא לפי שהאור הוא א"ס בעצם ע"כ אין סוף ג"כ להתפשטותו, בריבוי המדרגות וההשתל' עד למטה מטה ממש כו', ובכ"מ שהוא נמשך ומתפשט אינו בהתפעלות והשתנות כלל . . שנמשך בכל המדרג' עד המדרג' היותר אחרונות והיותר תחתונות, כמו הברואים היותר שפלים בתכלית, ובכ"מ שהוא נמשך אינו מתפעל ואינו משתנה, ולהיותו בבחינת פשיטות בעצם ע"כ בא בריבוי התחלקות מדרגות בלי שיעור ובל"ג כלל, וזהו למטה מטה עד אין תכלית, שהוא בהתפשטות ובגילוי עד גם במדרג' היותר שפלים בתכלית". שם ססט"ו: "...שההתפשטות בהאור עד המדרג' היותר אחרונות הוא בכח הא"ס דוקא . . שא' בס"י עומק רום ועומק תחת . . שעומק תחת שהוא הגילוי וההתפשטות עד מדרג' היותר אחרונות הוא בחינת כח הא"ס...".

(319) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "אוא"ס... הוא בהמשך לזה ("דאס איז ווי אוא"ס...") או במקומן].

ממנו נדה. און דורך דערויף איז מען מסביר די אוצרות, ווי ער איז מבאר אין די שפעטערדיקע סעיפים³²⁰, וואס דאס נעמט זיך מצד למעלה מעלה עד אין קץ. וואס אט דאס איז דע"י בזבז האוצרות, גיט דאס דעמאלט א כח אין די צבאות הוי' (וואס דאס איז גיט נאר די פקידי החיל, נאר דאס איז די אנשי החיל, ואדרבה, דער עיקר הנצחון פירט זיך דורך דורך אנשי החיל) אז זיי זאלן] דורכפירן דעם נצחון אויף מהפך זיין פון שקר פון עולם, פון שטות דעולם, זאלן זיי מאכן דערפון <די³²¹ קרשים פון וועלכע מ'שטעלט אויף... פון די ע...> קרשים פון די עצי שטים אז דאס זאל זיין עומדים, בדוגמת העמודים המחברים הגג עם הרצפה, ביז אין אן אופן אז זאל ווערן דער ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. וואס³²² ע"י עבודה זו, וואס מ'ניצט אויס די אוצרות שנתבזבוז און וואס מ'האט געגעבן – ניצט מען דאס אויס אויף דורכפירן דעם שליחות, אויף דורכפירן דעם נצחון המלחמה, אט א דעמאלט פירט זיך אויס <די תכלית³²³> די תכלית העבודה³²⁴, וואס דאס איז דער ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוך כל אחד ואחד מישראל³²⁴. וע"י עבודת כל אחד ואחד, איז אט דעמאלט פירט מען אויס דעם ענין פון עיקר שכינה* בתחתונים היתה, אז זאל זיין אזוי ווי <ס'אמאל³²⁵...>

⌘ דקדוקי תורה ⌘

(320) ראה תש"י סט"ז וסי"ז שבהערה 64: "...דמה שאוא"ס למעלה מעלה עד אין קץ הוא אור הנעלם והסתום שאינו בגדר גילוי והמשכה, ולעולם לא יבוא בגדר גילוי לעולמות...". "...מה שאור אין סוף הוא למעלה מעלה עד אין קץ. . עצם האור שאינו בגדר גילוי והמשכה כלל בעולמות, אדרבא שהוא מתעלם ומתכלל בעצמותו, ובחינה ומדריגה זו היא הנקראת בשם אוצר, דכשם שהאוצר ה"ה סתום ונעלם מעין כל רואה, כן בחינת העצמות הרי סתום ונעלם ולית מחשבה תפיסא ב"י כלל..." ע"ש.

(321) [קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "קרשים פון די עצי שטים..." הוא בהמשך לזה ("די קרשים פון וועלכע מ'שטעלט אויף קרשים פון די עצי שטים אז דאס זאל זיין עומדים...") או במקומן].

(322) [מכאן ואילך נאמר בניגון של סיום מאמר].

(323) [לכאורה נאמר "תכלית", וגם קשה להבחין אם מ"ש אח"כ "די תכלית העבודה" הוא בהמשך לזה ("די תכלית – די תכלית העבודה") או במקומן].

(324) ראה הערה 37, שמשמע שם בהמאמר שכוונת "בתוכם בתוך כאו"א" (שבתש"י ס"א) היא, שהעבודה ד"ועשו לי מקדש" צריך להיות בכאו"א – ולא ש"ושכנתי" היא בתוך כאו"א. וכאן לכאורה מבאר כאופן הב', ש"ושכנתי" היא בתוך כאו"א. ולהעיר שגם בתש"י הובא פירוש זה בסוף המאמר (ס"ה): "וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוך כאו"א. . ושכנתי בתוכם שיאיר לו גילוי אור אלקי בנפשו" (וראה סוף מאמר הב' (ס"י) שבמילואים להערה הנ"ל) – ואולי מרמז שזהו "תכלית העבודה".

(325) "ס'אמאל. . ס'פריער" – אולי מרמז בזה, שעיקר שכינה היתה בתחתונים יותר מפעם א'. ואולי גם מרמז ש"עיקר שכינה" כפי שחזרה לתחתונים ע"י משה הוא נעלה יותר מ"עיקר שכינה" שהיתה בתחתונים בתחילת הבריאה. ולפי מ"ש בהערה 12, שבתחילת המאמר משמע שמפרש ש"עיקר שכינה" היינו (לא עיקר ופנימיות השכינה, אלא) רק חלק העיקרי של השכינה ולא כולו (ע"ש) – אולי מסיים

ווען³²⁶ < ס'פריער³²⁵ געווען דער עיקר שכינה * בתחתונים היתה – < לעיקר...³²⁷ >
 לגנוני, זאל אזוי אויכעט זיין דער באתי לגני אחותי פלה, וואס דאס וועט זיין
 בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

 דקדוקי תורה

ומבהיר כאן, שאותו פירוש בעיקר שכינה הוא מה שהי' בתחילת הבריאה ("אמאל"), אבל ע"י משה
 ירדה "עיקר שכינה" כפירושו הידוע, עיקר ופנימיות השכינה, עצמותו ית' (ראה בהערה הנ"ל), וזהו גם
 מה שיהי' (ע"י עבודת כאו"א) בביאת משיח צדקנו. וראה הערה 327.

(326) [קשה להבחין אם נאמר כאן (למסקנא) תיבת "ווען", וילע"ע].

(327) "לעיקר... לגנוני" – ראה הערה 9, שבתחילת המאמר משמע שלפני המשכן היו התחתונים רק
 "עיקר דירתי", וע"י המשכן נעשו "דירתי" בשלימות. ואולי גם כאן מרמז ש"באתי לגני" שנעשה ע"י
 משה לא הי' "לעיקר (דירתי)", אלא לדירתי בשלימות. ומ"ש כאן "לגנוני" (אף שבתחילת המאמר
 נתבאר שפירוש "לגנוני" הוא "למקום שהי' עיקר דירתי") – אולי מרמז שבזמן משה נעשה "גנוני"
 כפשוטו, היינו "חופתי" (כמ"ש בהערה הנ"ל), כיון שבמתן תורה וביום הקמת המשכן היו בני" כמו
 כלה הנכנסת לחופה (כמ"ש ברש"י שבמילואים, ובכ"מ).

מילואים לדקדוקי תורה

הערה 3

הוא⁵: "באתי לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני, למקום שהי' עיקרי מתחלה, ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה, הה"ד וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן, א"ר אבא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, מקפץ וסליק מקפץ וסליק, חטא אדה"ר (ו)נסתלקה⁶ השכינה לרקיע הראשון, חטא קין נסתלקה לרקיע השני, חטא אנוש נסתלקה לרקיע השלישי, חטא דור המבול נסתלקה לרקיע הרביעי...".

וברוב מפרשי המדרש [פירוש ר' נפתלי הירץ]. יפה קול (השלם)⁸, וכ"כ ביפה מראה לירושלמי ברכות פ"ב ה"ח (ד"ה לרעות בגנים). משמעות ציוני המתנות כהונה. זרע אפרים לפסיקתא רבתי פ"ה, ז (אות ט). משמעות ציוני פי' מהרז"ו כאן ובפסיקתא רבתי שם. עץ יוסף⁹. כנפי יונה¹⁰.

שוליי הגליון

(5) כ"ה לפנינו, ולהעיר מדרשות ר"י אבן שועיב דלקמן בפנים (סוף אות ב).

(6) ראה שוה"ג 4 שבתרצ"ט איתא: "נסתלקה".

(7) קראקא שכ"ט (שהובא במילואים להערה 9).

(8) ד"ה ועיקר (הב'), והוא העתקת לשון עצמו מיפה תואר (השלם) לב"ר פי"ט, ז [יג], ד"ה עקר (הב') – בהתאם למ"ש בהקדמתו ליפה ענף [הנדפס בריש ס' יפה קול (השלם) – איזמיר תצ"ט (כיון שיפה קול הוא באמת חלק מיפה ענף על מדרשי כל החמש מגילות, ונק' יפה קול רק ע"י המו"ל דדפוס הנה"ל]: "ואף שלא אצטרך לחדש עליהן פי', כי המעיין ימצאם במדרש הנה"ל – מדר' עה"ת] . . . הוזקתי להביא פירושם גם בזה, מפני שצריך לחדש בהן כמה דברים כפי קשורן עם הכתובי אשר במגלות אלו, ומפני כמה שנויין שבאו בלשונם פה מלשונם שם, וגם להקל על המעיין שלא יצטרך לחפש אחריהן שם". וראה לקמן בפנים אות ב.

(9) ד"ה ועיקר. ולהעיר, שחסר שם הציון "יפ"ת", כי חציו הראשון ("דקדק לומר לשון זה . . . שאין מקום פנוי מהשכינה") הוא ל' היפ"ת (השלם) ויפה קול (השלם) שבשוה"ג הקודם, ורק חציו השני שייך להציון לנוו הקדש (- השלם לב"ר שם, ד"ה מהלך). ואף שהעץ יוסף נקט דיבור המתחיל "ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה", מ"ש אח"כ "דקדק לומר לשון זה", קאי לכאורה רק על דיוק הלי' "עיקר שכינה", כי הוא ל' מקורותיו הני"ל – יפ"ת (השלם): "עקר שכינה בתחתונים היתה, דקדק לומר לשון זה...", יפה קול (השלם): "ועיקר שכינה, דקדק

א. מ"ש כאן "זאגט זיך דער בעל ההילולא, אז דער מדרש זאגט אויף דעם" (ולא "מדרש רבה (במקומו) " וכיו"ב¹ כבתש"י), אולי מרמז בזה שיש להביא סמוכין² למ"ש בתש"י "דעיקר שכינה בתחתונים היתה", מבמדבר רבה, בראשית רבה³, פסיקתא דר"כ, וילקוט שמעוני (ואולי גם מדרש הגדול) דלקמן.

דהנה בתש"י בתחילתו כתב: "ואיתא במדרש רבה (במקומו)⁴ לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני, למקום שהי' עיקרי בתחלה, דעיקר שכינה בתחתונים היתה, ועל ידי חטא עץ הדעת נסתלקה השכינה מארץ לרקיע, וע"י חטא קין ואנוש נסתלקה השכינה מרקיע א' לב' וג', ואח"כ בדור המבול נסתלקה מרקיע ג' לד', וכדאיתא במד"ר ע"פ וישמע את קול הוי' אלקים מתהלך בגן א"ר אבא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, קפיץ ואזיל קפיץ ואזיל".

אבל בשיר השירים רבה עה"פ (ה, א) הלי'

שוליי הגליון

(1) ראה ד"ה באתי לגני תשי"א (0:20): "אין מדרש רבה אויפן ארט". תשכ"ח (0:10): "במדרש רבה במקומו". תשל"ו (0:10): "דער שיר השירים רבה במקומו". ועוד.

(2) ולהעיר מתרל"ג בתחלתו: "באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי . . . ופי' במד"ר במקומו דך"ח (. . . ובפ' נשא קרוב לר"פ י"ג, וע' בפ' בראשית פי"ט), לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני למקום שהי' עיקרי בתחלה דעיקר שכינה בתחתוני' היתה" ע"ש (ולהעיר מלקו"ת צו י, סע"ד. שה"ש לא, ד). ואולי מה שהסתפק בתרנ"ח ב"ואי' במד"ר" בלבד, הוא לרמז לב' (או ג') מקומות אלו שבמדרש רבה, ע"פ ציון זה שבתרל"ג. אך אם (רק) זה הי' הכוונה גם במאמר דיון, לכאורה הול"ל כאן "מדרש רבה", ולא "מדרש" סתם.

(3) אף ש"באתי לגני" לא נזכר בב"ר דלקמן בפנים, ולכאורה אינו נכלל במאמרי המדרש "אויף דעם" (עה"פ באתי לגני) – ראה תרל"ג שבשוה"ג הקודם.

(4) מ"ש כאן הוא תוכן ופירוש דברי המדרש, ולא העתק לשונו. ואילו בתרצ"ט בתחלתו הובא השהש"ר כלשונו (בדפוס ווילנא, חוץ משינויים אחדים (כנוסח דפוסים אחרים): "חטא אדם הראשון נסתלקה" ולא "ונסתלקה", "הרשעים מה יעשו" ולא "עשו") ובארוכה.

אולם בכמדבר רבה פי"ג, ב: "באתי לגן אין כתיב כאן, אלא באתי לגני, לגנוני, למקום שהוא עיקרי מתחלה, וכי עיקר שכינה אינה בתחתונים היתה, הה"ד וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום, א"ר חמא בר כהנא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך בגן, מקפץ ועולה. . . כיון שחטא אדם נסתלקה השכינה...". ומההוספה "וכי עיקר שכינה... מוכח (לכאורה) ששם אינו בניחותא – וכן פירש בסה"ש תשנ"ב ח"ב ע' 400: "...וכי עיקר שכינה אינה בתחתונים היתה (בתמי)".

ב. והנה הלשון "עיקר שכינה בתחתונים היתה" אכן נמצא בבראשית רבה פי"ט, ז: "וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום. . . א"ר אבא בר כהנא מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, מקפץ ועולה, עיקר שכינה בתחתונים היתה, כיון שחטא אדה"ר נסתלקה שכינה... – אך לא נזכר שם הפסוק ד"באתי לגני"¹⁷.

אבל בפסיקתא דר"כ פ"א איתא: "באתי לגן אין כתיב כאן, אלא באתי לגני לגנוני, במקום שהיא עיקרה מתחלה, עיקר שכינה בתחתונים הי' . . . אמר ר' יצחק, כתיב צדיקים ירשו ארץ. . . עיקר שכינה מתחלה בתחתונים היתה", ע"ש. ועד"ז בילקוט שמעוני נשא רמז תשי"א¹⁸: "באתי לגן אין כתיב כאן, אלא באתי לגני לגנוני, במקום שהוא עיקרה מתחלה, עיקר שכינה בתחתונים היה". מדרש הגדול פקודי מ, לד: "באתי לגן אין כת' כן, אלא באתי לגני, לגנוני, למקום שהיה עיקרי מתחלה, עיקר השכינה בתחתונים היתה".

ונמצא, שע"פ מקומות אחרים שב"מדרש" (במד"ר לא "במקומו", וגם במדרשים אחרים)

שוליי הגליון

לקול אדם, ולאו כשברא העולם מיד אלא סמוך לבריאתו, וקרי לי' תחלת הבריאה דה"ל כאלו לא היתה עיקר שכינה בתחתונים כלל, כיון דמיד עלתה", ע"ש (וביפ"ת לב"ר פ"ג, ט [יב]).
 (17) וראה לעיל שוה"ג 3.
 (18) אולי י"ל ע"ד הרמז, שביל"ש זה מרומז הענין ד"נשא את ראש" שהתחיל ב"תשיא" בבאתי לגני, וד"ל.

חידושי רי"ח¹¹. וכן מוכן ממ"ש בכנף רננים לרי"י קרמ"י¹²] אכן למדו, שכוונת השהש"ר הוא שעיקר שכינה היתה בתחתונים בתחילת הבריאה, אך לא ביארו¹³ איך לפרש את הלי' "ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה". ולאידך, במלבי"ם עה"פ הביא את המדרש בקיצור: "ובמדרש באתי לגני לגנוני עקר שכינה מתחלה לא בתחתונים היתה", ולכאורה משמע שלדעתו הוא בניחותא¹⁴, ושס"ל בדעת השהש"ר¹⁵ שבתחילת הבריאה לא היתה עיקר שכינה בתחתונים¹⁶.

שוליי הגליון

לומר לשון זה...". ונזר הקדש (השלם): "ודקדק לומר עיקר שכינה בתחתונים".
 (10) ווארשא תרל"ו.
 (11) ווילנא תרנ"ח.
 (12) ויניציאה שפי"ז (נג, א-ב – בביאור תוכנו של שיר לחג השבועות שנדרס שם): "סגנון השיר הזה כי קול ה' בכח לקרוא למלאכי הקדוש, אשר עד הנה משכן כבודם היה בשמי' ממעל, יען מכח(?) החטא הקדום גורשו מן הארץ אשר שם היה עקר ישיבתם, כדחז"ל במד"ן] רבה, באתי לגן אין כתיב כאן אלא לגני, לגנוני, למק' שהיה עיקרי מתחלה, ועקר שכינה לא בתחתונים היתה...".
 (13) חוץ מבפסיקתא דר"כ (באבער) פ"א, הערה יא ("בלשון שאלה"). כנפי יונה ("בלשון שאלה, האם עיקר שכינה לא בתחתונים היתה מאז"). תוספות מאיר עין לפסיקתא רבתי פ"ה, אות כד ("בתמיה"). וחידושי רי"ח ("בלשון תימה. . . בחר המדרש לשון ערומים וכמתמה וכי עיקר שכינה לא בתחתונים היתה").
 (14) ואולי ס"ל לדייק כן משינוי הלי' שבין הבמד"ר דלקמן בפנים ("וכי. . . אינה") והשהש"ר ("לא").
 (15) ולהעיר ממלבי"ם תהלים כד, א: "...וכמ"ש שמיום שברא הקב"ה את עולמו נתאוה שיהיה לו דירה בתחתונים, אולם חטא הדורות הקודמים גרמו להפסיק הדבוק הזה, עד שבאו האבות שהם התחילו לעלות בהר ה' ולהמשיך ההשגחה והשכינה אל הארץ. . . שהגם שהיה מכוונת האלהי שיהיה חבור לעליונים עם התחתונים, לא התקיים זה ע"י חטאי הדורות. . . עד שבאו השלמים האבות עד משה איש האלהים שהתחילו לעלות בהר ה' וירד ה' על הר סיני... ע"ש.

(16) ומ"ש במדרש מיד לפנ"ז "למקום שהי' עיקרי מתחלה", לכאורה אפשר לבאר (להמלבי"ם), שלפועל היתה השכינה בתחתונים לזמן קצר ושוב נסתלקה, אבל זמן זה בטלה במיעוטה לדעת השהש"ר – וע"ד מ"ש העקידה (פ' יתרו שער מ"ד חלק הראשון, ד"ה ועתה ואילך) בענין דומה, והביא כאן תוכן מ"ש ביפה קול (השלם – ד"ה ועיקר (הג')) בזה"ל: "דאע"ג דעיקר שכינה בתחתונים היתה, כיון דתכף ומיד נסתלקה. . . כשראה

ומציין בהע' 35: "שהש"ר עה"פ (שה"ש ה, א), וש"נ", ע"ש. ולהעיר עוד, שמבין כל מאמרי באתי לגני המוגהים, רק בב' מהם מצויין למקומות אחרים במדרש – בתש"מ (שי"ל בשעתו): "דאיתא במדרש רבה", ובהע' 2: "שהש"ר שם. וש"נ", ובתשל"ח (ט"ו בשבט, שי"ל בתש"מ"ט): "דאיתא במדרש", ובהע' 4: "שהש"ר במקומו. וש"נ" (ולהעיר, שהפנים דהמאמר שם אינו בהסגנון דמאמרי באתי לגני דיו"ד שבט, ע"ש). ואפילו בתשי"ט שכתוב שם: "ומבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר בעל ההילולא בהמאמר עפ"י המבואר במדרש", מצויין ע"ז (בהע' 4) רק "שהש"ר עה"פ". וראה גם לקו"ש ח"ו ע' 81, והע' 5. סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 292, והע' 10. תשמ"ח ח"א ע' 232, והע' 41.

הערה 7

וראה ס' מי מיכל²¹ (לרי"מ זאבלודאווסקי, ווילנא תרל"ג) לשה"ש רבה ספ"ד (קב, ב): "יבא דודי לגנו, א"ר יוחנן לימדתך התורה ד"א שלא יהיה החתן נכנס לחופה עד שתתן לו הכלה רשות. מה טעם, יבא דודי לגנו, באתי לגני א"ר מנחם חתניה דר"א ב"א בשם ר"ש ב"ר יוסנה, באתי לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני למקום שהיה עיקרי מתחלה וכו' הה"ד (בראשית ג) וישמעו את קול האלהים מתהלך בגן.

עיין במדר"ר פרשה י"ג סימן ד'. ואולי כצ"ל: אר"י למדתך התורה ד"א וכו' מה טעם יבא דודי לגנה [ואח"כ באתי לגני, לגנוני]. באתי לגני א"ר מנחם וכו', לגן אין כתיב כאן אלא לגני, למקום שהיה עיקרי מתחלה וכו' מתהלך בגן. והכוונה שר' יוחנן דורש המלות "לגנו" "לגני", שהנו"ן הוא בדג"ש חזק, שאז הברת המלות לגנו, לגני, כאלו כתובות בשתי נוני"ן (והנו"ן הראשון בשוא נח, כידוע) היינו כאלו כתיב "לגנונו, לגנני", ודורש אותן לפ"ז מלשון גננא וחופה, כמו (תהלים י"ט, ו') כחתן יוצא מחופתו, תרגומו

הנ"ל, מובן שכוונת השהש"ר כאן הוא "דעיקר שכינה בתחתונים היתה".

ואפשר להביא עוד סמוכין, ממה שהיפה קול העתיק כאן את לשונו מיפ"ת לב"ר¹⁹ מבלי לחדש ולהעיר כלל בקשר לשינוי הלי' שבין השהש"ר והב"ר – למרות שכתב בהקדמתו⁸ "שצריך לחדש בהן כמה דברים. . (ו) מפני כמה שנויין שבאו בלשונם פה מלשונם שם" – וא"כ משמע שהיפ"ת ס"ל שאין כאן שינוי משמעותי (כ"כ). ובויתר משמע כן ממה שהעתיק כאן לשונו מד"ה עקר (הג') שביפ"ת לב"ר הנ"ל, והשאר הדיבור המתחיל "ועיקר שכינה בתחתונים היתה" (אם אין זה טה"ד), למרות שמיד לפניו נקט (ב' פעמים) דיבור המתחיל "ועיקר שכינה לא בתחתונים היתה". וראה גם מ"ש ביפה מראה הנ"ל: "כדאמר בחזית [- שהש"ר] באתי לגני לגנוני דהיינו לשון חופה משום דעיקר שכינה בתחתונים היתה".

ולהעיר בכל הנ"ל מדרשות ר"י אבן שועיב פ' ויקהל פקודי²⁰: "ואמרינן במדרש חזית בפסוק באתי לגני, אמר רבי לוי עיקר שכינה בתחתונים היתה, דכתיב וישמעו את קול ה' אלדים מתהלך בגן, בא אדם הראשון וקצץ בנטיעות ונסתלק לרקיע ראשון, בא קין הרג הבל נסתלק לרקיע שני, בא אנוש ועבד עבוד' זרה ונסתלק לשלישי, באו דור המבול השחיתו דרכם נסתלק לרקיע רביעי, באו בוני המגדל נסתלק לחמישי, בא נמרוד נסתלק לששי, באו סדומיים נסתלק לשביעי, בא אברהם הוריד השכינה מן השביעי לששי, בא יצחק והורידה לחמישי, בא יעקב והורידה לרביעי, בא לוי והורידה לשלישי, בא קהת הורידה לשני, בא עמרם הורידה לראשון, בא משה הורידה לארץ למשכן, ועל זה באה הצואה למשה להקים המשכן שהוא ראוי להשרות שכינה בתחתונים".

ולהעיר, שבלקו"ש ח"י"ח ע' 176 מביא הלי' "עיקר שכינה בתחתונים היתה" (במרכאות),

שול"י הגליון

שול"י הגליון

21) וראה מ"ש שם עו, ב (בהערה) של"ב מפירושו הובא בפירושו עץ יוסף לשה"ש רבה (ע"י שהשאל את הכת"י שלו לבן עירו בעהמ"ס עץ יוסף, בשנת תרט"ו לערך).

19) כנ"ל שוה"ג 8.

20) קראקא של"ג – לד, ב.

שמח' אלא בחופ'. ולפי פי' זה נתינין שב מ"ש גני בכנוי, שלא יתכן להזכיר חופה אלא בכנוי חופתי או חופת פ'25, שהמקום בבחינת עצמו לבד אין לקרותו חופה, מה שאין כן אם פי' גן כמשמעו, כי שם גן יצד'26 שלא ביחסו לאחרים."

פירוש למדרש חמש מגילות רבה (לר' נפתלי הירץ, קראקא שכ"ט) כאן: "באתי לגני לגינוני. עיקר ישיבת'27 החופה ביום חתונה, כך בתחילת בריאת עולם עיקר שכינה בתחתונים היתה."

[וראה שו"ע אדה"ז או"ח סי' תרלט, סי' (ע"פ מ"ש הט"ז (אה"ע סי' סב, סק"ז28) בביאור דברי התוס' הנ"ל24 ביפה קול): "...בימים הראשונים שהיו נוהגים שכל ז' ימי המשתה היו מתייחדין החתן והכלה בחדר מיוחד, ואין שום אדם נכנס אצלם רק בעת שרוצים לשמח אותן ולאכול ולשתות עמהם, וזה החדר נקרא חופה. . . שאין עיקר השמחה אלא בחופה, שהוא עיקר ישיבת החתן וכלה, דהיינו מקום שהם מתייחדין שם..." ע"ש.]

ולהעיר מתר"ל ע' רעא: "...מהו השכינה במערב דוקא. והנה זה אפ"ל, שמה שאמרו שכינה במערב זהו כמו למשל המלך אעפ"י שהתפשטות מלכותו הוא על מדינות המלך, מ"מ יש בחי' כסא מלכותו ששם הוא בחי' עיקר דירתו

שולח הגליון

חופה, ולא מקום העשוי לאקראי בעלמא, ושם מברכין ברכת חתנים כל שבעה" (ועד"ז ברא"ש שם פ"ב ס"ח, והובא בטור אה"ע סי' סב – וראה שו"ע אדה"ז דלקמן בפנים) ע"ש.

(25) פירוש: פלוני.

(26) פירוש: יצדק.

(27) לכאורה גם דבריו הם מיוסדים על דברי התוס', רא"ש וטור (וסיעתם) שבשוה"ג 24 (אבל אינם ע"פ דברי היפה קול הנ"ל בפנים, כי ספרו קדם לפירוש היפה קול – ולפעמים מביא היפה קול דבריו בשמו, כמו עה"פ שה"ש ב, ט (רד"ה אתה – עב, ד): "פי' הר' נפתלי...").

(28) קרוב לסופו ("...וברור הוא דגם דעת התוספות כן במה שכתבו במקום עיקר ישיבת חתן וכלה, דהיינו בחדר שמייחדין שם החתן וכלה ואין לזרים אתם, רק בעת שמשמחין אותם. . . בבית המיוחד לו ולכלתו שיוכל לשחק עמה בעת שבני אדם פונים מאליו..." ע"ש).

כחתנא נפיק מגנוניה. (ברכות ט"ז ע"א) הוּו קא קטריין ליה גננא, פירש"י קושרין לו חופה להשיאו אשה. (נדרים נ' ע"ב) כתב על בית גננא. וזהו שאחר שנתנה להחתן ידידה רשות לכנס לחופה, שאמרה לו יבא דודי לגנו (לגנו וחופתו) אז, אח"כ באתי לגני (לגנני). ור' מנחם דורש דרוש אחר, מן י' הכינוי של מלת לגני, (ולא מן הדגש חזק של הנו"ן), היינו מדכתיב לגני, ולא כתיב לגן, שזה מרמז שאמרה השכינה באתי לגני להגן שלי, שהוא המקום שהיה שם עיקרי מתחלה, כמ"ש וישמעו את קול אלהים מתהלך בגן."

ואף שתיקון סדר המדרש שמציע אינו מתאים לגירסת הספרים הנפוצים (שהובאה גם בכ"מ בדא"ח) – הרי פירושו בדרשת לגני לגנוני הוא דומה ללשון המאמר כאן בפנים.

הערה 9

וראה יפה קול השלם [ועד"ז ביפה קול הקצר] לשה"ש רבה כאן: "לגנוני. פירוש לחופתי. והוצרך לפ' זה בכאן משום דמאמר גני לא יורה על היות עיקר מקומו ממאמר22 לגן, שהכנוי יורה שהגן שלו, לא שהוא עיקרו, אבל היות פי' חופתו יורה על היות עיקר מקומו שעל כן יקראהו חופתו, שהחופ' במקו' עיקר ישיבת החתן [– החופה אשר שמה עיקר דירת החתן ומיוחדת לו לשמחה23], כמ"ש התוס' בפרק הישן24 גבי אין

שולח הגליון

(22) לכאורה הכוונה, שתיבת גני לא יורה כן יותר מתיבת לגן.

(23) אולי לשונו (של הרב המלקט שחיבר יפה קול הקצר) כאן מיוסד על מ"ש הט"ז שבשוה"ג 28 ("...בבית המיוחד לו ולכלתו שיוכל לשחק עמה...") או (גם) על מ"ש אדה"ז (ע"פ הט"ז) דלקמן בפנים ("...בחדר מיוחד, ואין שום אדם נכנס אצלם רק בעת שרוצים לשמח אותן ולאכול ולשתות עמהם...").

(24) סוכה כה, ב תוס' ד"ה אין: "...ובפ"ק דכתובות (דף ז: ושם) אמרינן נמי מברכין ברכת חתנים בבית חתנים, משמע דוקא במקום חופה דהוא בית חתנים, ומיהו אין ראיה משם. . . וצריך לדקדק מה היא חופה, דאי במקום שברכו תחלה ברכת נישואין קרי ליה חופה, פעמים שאפי' ברחוב העיר מברכין אותה, כשהעם מרובין ואין יכולין ליכנס בבית, אלא מקום עיקר ישיבת חתן וכלה קרי ליה

לרוח היום, עיקר דירתו היה בגן, חטא אדם וחווה, אמר הקב"ה במצוה קלה כעסוני ואני מתאוה לדור עמהם, נסתלק ועלה לרקיע ראשון. בא אברהם ועמד ועשה רצונו והוריד הקב"ה לרקיע ששי, ואח"כ בא יצחק אבינו והורידו לרקיע חמישי, ויעקב לרביעי, ושבת לוי לשלישי, ועמרם לשני, ומשה לראשון, עמדו כולם בלב אחד לקבל התורה, ירד לארץ עד י' טפחים, כדכתיב וירד ה' על הר סיני, עשה ברקיע פתח נגד סיני והכניס ראש ההר תוך אותו חלון וירד רגליו על הארץ, והיינו שייסד הפייט, וחלון ברקיע פתח נגד סיני חבינו בשחק ורגליו על הר סיני, והיינו דכתיב באתי לגני אחותי כלה, בשעת מתן תורה באתי למקום שביתתי שהייתי מתאוה לדור תחלה דהיינו בתחתונים..."

פירוש ר' אלישע גאליקו³⁰ (תלמיד הב"י, ויניציאה שמ"ז; לאדז תרפ"ט) לשה"ש ה, א-ג: "...באתי לגני והוא בית המקדש, ושמח אני בכיאה זו במאד מאד. . דירתתי בתחתונים..."
 "...השכנת השכינה בתחתונים בתוך בני ישראל על ידי בית המקדש..."
 "...ועשיתי עיקר דירתתי בתחתונים על ידי בית המקדש..." ע"ש.

סוכת דוד (לרח"ד שירירו, שאלוניקי תקל"ח) תרומה דרוש א (פח, ב): "...שעשיית המשכן היה להשרו' שם השכינה ושיהיה עיקר שכינה למטה, כדכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, כלומר עיקר דירתתי ושכינתי בתוכם..."

איל המלאים (לרא"ל קרא, בן דורו של אדה"ז, קראטאשין תר"ה) עה"פ שה"ש ה, א: "...באתי לגני, שכבר באתי לגני, ופירש המדרש, לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגונני³¹, דהיינו מקו' דירתתי בתחלה, שמתחלה חשק השי"ת להיות דירתו בתחתונים, דכתיב ורוח אלקים מתהלך בתוך הגן, הרי מתחילה היה רצונו של הקב"ה שיהיה העולם של מטה מחובר עם עולם שלמעלה ע"י

וישיבתו, וכך למעלה מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע, שאע"פ שמכה"כ מ"מ עיקר גילוי השכינה הוא במערב, וזהו כמו ענין גילוי השכינה שבבהמ"ק, שאעפ"י שמכהא"כ מ"מ עיקר גילוי השכינה הוא בבהמ"ק, וזהו כמו למשל שאע"פ שהנפש מחי' את כל האברים, מ"מ משכן הנפש הוא במוח ששם עיקר גילוי הנפש, וכך ענין שכינה במערב כו'..."

ד"ה באתי לגני תשי"ב ס"א: "...היינו דבכל אחד ואחד מישראל, ע"י שעובד בעצמו אותם העבודות שהיו במקדש, על ידי זה שוכן בו עיקר שכינה, כמו שהי' בתחלת בריאת העולמות ועוד יותר מכבתחלה, ונעשה עיקר דירה בתחתונים" (אף ששם (2:15) נאמר: "...איז אין עם שוכן דער עיקר שכינה, וואס איז אזוי ווי ס'געווען פריער און נאך מערער, ביז וואנעט אז ס'ווערט דירה בתחתונים דוקא").

שיחת יו"ד שבט תשל"ב (שיחה ג – 0:04):
 "...איז לכאורה פונקט אזוי ווי דער לשון וואס ער בריינגט גלייך אין מאמר איז לעשות לו יתברך דירה בתחתונים, אזוי האט געקענט אין פסוק אויכעט שטיין א לשון וואס איז פארבונדן מיט דירה, אדער בית ופיוצא בזה, ווי דער לשון רגיל אין תנ"ך בהנוגע צו א דירה, ובפרט צו א עיקר דירה..."

ד"ה להבין ענין רשב"י תשל"ז (22:45):
 "...פון עולמות האין סוף און שלמעלה מזה – אז דאס ווערט נתגלה אין אצילות. . ביז אין עוה"ז התחתון שאין תחתון למטה הימנו, ואדרבה, דער עיקר דירה וועט זיין בתחתונים, אין דעם עולם שאין תחתון למטה הימנו, כמובן ומבואר אין די דרושים פון הילולא פון יו"ד שבט, פון באתי לגני..."

תוס' (הדר זקנים) יתרו יט, כ: "א"ר²⁹ שמואל בר נחמני, בשעה שברא הקב"ה עולמו נתאוה שיהיה לו דירה בתחתונים, שנא' מתהלך בגן

⌘ שול"י הגליון ⌘
 (30) הנזכר בשו"ת צ"צ יו"ד סי' קסג, רס"א (בתוך דברי הכנה"ג).
 (31) לכאורה צ"ל: "לגונני". אבל עד"ז ("לגוננו") הוא גם בקטע אחר המובא ממנו לקמן בפנים. ויל"ע.

⌘ שול"י הגליון ⌘
 (29) לכאורה זהו גירסא מיוחדת מהתנחומא נשא טז, ותנחומא (באבער) שם כד.

בה השי"ת . . אמנם עיקר הדין ומשפט הכל תלוי בהכנת מעשה בני האדם, כפי מה שהם ראויים להשכיך שכינתו דאלקות ממש בעולם כאמור. והנה ידוע מארז"ל שדור אנוש והמבול והפלגה סילקו השכינה מרקיע לרקיע עד ז' רקיעים, ובכל מקום ורקיע שהיתה השכינה אז הי' הדין ומשפט לפי מה שהי' העולם ראוי (מצד מעשה בני האדם) לשכינת השכינה באותו הרקיע, שכשנסתלקה השכינה למעלה מז' רקיעים, היינו שלא הי' גילוי שכינה להדיא תוך הז' רקיעים, אבל גם אז לא נשתנה ענין כל פעל ה' למענהו, ועפ"ז הי' הדין ומשפט יורד עליהם דרך מסכים של הרקיעים. אולם ע"י האבות ומתן התו' ירדה השכינה למטה כידוע...".

חנה אריאל (להנ"ל) וירא לג, ב: "...שמציאות האדם בעולם הוא שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, דהיינו יחוד קוב"ה ושכינתו בתחתונים במורגש הדעת תחתון שלהם . . מלוך מלך לב"י היינו מציאות עצמה של הכונה באצילות והמשכת האורות בהתפשטות (וז"ש באורך נראה אור) להיות הדירה ושכינה בישראל שעלו במח'...".

❧ הערה 12 ❧

א. ראה תרנ"ח ס"ע נז: "...שזהו תכלית הכוונה בברה"ע להיות לו ית' דירה בתחתונים, היינו שיהי' גילוי בחי' עצמות אוא"ס למטה, שז"ע דירה כמו דירת אדם שעצמות האדם בתוכה כו', וגילוי זה יהי' לע"ל, ומעין זה הי' בבהמק"ד, וכדאי' במד"ר ע"פ באתי לגני לגנוני למקום שהי' עיקרי בתחלה דעיקר שכינה בתחתונים הייתה כו', והיינו דבבהמק"ד הי' גילוי עצמות אוא"ס וגם בעולם האיר בחי' זו עד ששלום ושקט אתן כו'... ע"ש.

תער"ב ח"א ס"ע ריט [ועד"ז תש"ז ר"ע 151 (תרפ"ג ר"ע קו)]: "...דאדה"ר קודם החטא הי' גילוי אוא"ס למטה וכדאי' במד"ר שה"ש (ע"פ באתי לגני) [לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני למקום שהי' עיקרי שם בתחלה, ד]עיקר שכינה בתחתוני' הי' כו' [- היתה], והי' אדה"ר מביט מסוף העולם ועד סופו בהאור שנברא ביום ראשון, שזהו [- וידוע דאור שנברא ביום ראשון

צינורות האורות אשר ימשכו הצדיקים והת"ח ע"י עשיית המצות...".

שם עה"פ ו, ב: "...מתחילת בריאת העולם היתה תשוקתו להשרות שכינתו למטה, כמו שדרש המדרש לגני אין כתיב כאן אלא לגנו לגנוני³², למקום שהי' עיקר דירתו, דכתיב מתהלך בגן, רק שעלה מחמת חטא אדה"ר, אעפ"כ חזר וירד למטה בשביל ישראל...".

שיחת כ"ח תשרי תשמ"ז (יחידות לאורחים – 19:25): "...ושכנתי בתוכם – וועט דער אויבערשטער רוען, ניט נאר געפינען זיך צוזאמען מיט אידן, נאר דארט וועט זיין ושכנתי ולשון שכינה, אז דארט וועט זיין עיקר ארט וואו ער געפינט זיך, וועט דאס זיין בתוכם – צווישן אידן, און צוזאמען מיט אידן...".

❧ הערה 11 ❧

להעיר מאוה"ת ראה (ח"ב) ע' תרפט: "...והי' לשון שמחה, כי העולם נברא בשלימותו, אלה תולדות מלא בשני ווי"ן כו', ועיקר דירה הי' בתחתונים, לכן ו"ה קודם לי"ה, כי מקור התחתונים הוא ו"ה..." (ולהעיר מנחלת בנימין³³ מח, ג: "...בשעת הבריאה דאז היה עיקר דירת שכינה³⁴ בתחתונים . . אחר החטא סילק הקב"ה דירתו למעלה...").

ולהעיר ממאמר שני המאורות (לרי"א מהאמיל) קכז, א-ב: "...וזה הוא הדין ומשפט לכל באי עולם בר"ה יכתבון וכו', שהוא באצילות דוקא, וזה הוא הנק' בנין הנוק' שהוא בית קיבול לרצון הא"ל ב"ה עצמו, כידוע בענין כי המשפט לאלקים הוא, כי כל פועל ה' למענהו להיות לו שכינה ודירה בתחתונים, והוא מרומים ישכון בחי' אלקות ממש . . וממשלתו בכל באי עולם כפי הכנתם אל השכינה והדירה אשר חפץ

❧ שוליי הגליון ❧

(32) לכאורה צ"ל: "לגנונו". אבל עד"ז ("לגנוני") הוא גם בקטע אחר המובא ממנו לעיל בפנים. ויל"ע.

(33) אמשטרדם תמ"ב.

(34) וראה דקדוקי תורה הערה 34.

ס"ה וריש ס"ו³⁶: "...וכמו שמבאר בהמאמר, שכל העבודה הוא להפוך השטות דלערו"ז לשטות דקדרושה, ועי"ז נח"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני, ועי"ז ממשיכים שיהי' לו ית' דירה בתחתונים, וכמו הדירה הרי האדם דר בה בכל עצמותו ומהותו, הנה כמו"כ הוא בתחתונים שהם דירה לו ית', הכוונה שממשיכים לא רק גילויים כ"א נמצא בהם עצמות א"ס ב"ה. וזהו תכלית בריאת והשתלשלות העולמות.

(ו) והנה³⁷ בסיום המאמר מבאר, אשר להיות כי מה שעיקר שכינה בתחתונים, הנה עיקר הגילוי מזה ה' בבית המקדש, הנה זהו הטעם שהמשכן ה' מעצי שטים דוקא... "ע"ש – ובשיחת י"ג תמוז תשי"א (שיחה ו – 30:45): "...וויבאלד אז דער רבי האט אונז אלעמען אוועקגעשטעלט אויף בויען דעם בנין פון ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, אז מיר זאלן פארענדיקן אט א דעם בנין בית המקדש פון *ושכנתי בתוכם, כדי דערנאך זאל מען קענען קומען און דא³⁸ זאל זיין השראת השכינה, ווי ס'האט זיך גערעדט אין מאמר³⁹, אז וואס מיינט מען דא שכינה? עיקר שכינה בתחתונים היתה, מהות ועצמות אין סוף ב"ה...".

— שוליי הגליון —

(36) ועד"ז שם (20:15): "...ווי דער רבי רעדט אין מאמר, אז וואס איז די גאנצע עבודה? דארף באשטיין, אז מ'זאל מהפך זיין פון שטות דלעומת זה, זאל מען דערפון דוקא מאכן שטות דקדושה, איז אט א דאס איז גורם אזא מין נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני, אז דאס איז ממשיך דירה לו יתברך בתחתונים. איז פונקט אזוי ווי אין א דירה, איז דאך דער אדם נמצא בכל עצמותו ומהותו, איז אט אזוי, דוקא אט א דא בתחתונים, איז אט א דאס ווערט א דירה לו יתברך, אז אט א דא ווערט מתגלה, ניט נאר דער ענין פון גילויים, נאר דא איז אויך נמצא דער ענין פון עצם. במילא קען מען אויף דערויף זאגן, אז דאס איז דער תכלית ירידת והשתלשלות כל העולמות."

(37) ועד"ז שם (21:05): "אז דאס וואס מ'האט זיך פריער גערעדט, אז דער עיקר שכינה בתחתונים איז געווען במקדש, און דער עיקר ענין המקדש איז דאך געווען פון עצי שטים, פון לשון שטות...".

(38) קשה להבחין, אבל לכאורה נאמר "דא" (ככפנים), ולא "דארט".

(39) לכאורה הכוונה לר"ה באתי לגני מיו"ד שבט תשי"א (כי לכאורה לא נמצא מ"ש בפנים בדר"ה נתן ליראיך תשי"א שנאמר לפני השיחה שבפנים).

זהו גילוי בחי' עצמו' אוא"ס ב"ה, דביום הראשון בגימט' כתר..."

עטר"ת ע' תא: "...ועי"ז תושלם הכוונה דנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים כו', וכמו שמצינו בבהמק"ד שהי' בנין גשמי מדומם והי' בו גילוי בחי' עצמות א"ס, וכדאי' במד"ר באתי לגני לגנוני, דעיקר שכינה בתחתונים היתה כו', וידוע שזהו גילוי בחי' עצמות אוא"ס שלמעלה מהגילוי שבעולמות כו', וכמ"ש במ"א. וגילוי זה הי' בבהמק"ד כו'. . וכמא' צמצם שכינתו בין שני בדי ארון דפי' צמצום שכינתו היינו בחי' צמצום העצמות שיהי' במקום הזה כו'... "ע"ש.

ד"ה באתי לגני תשי"א ס"א³⁵: "...ולמעלה יותר שכינה בשרשו הראשון למעלה מהצמצום. . וגילוי האור לעצמו השייך להעולמות שזהו מקור אור הממלא. וגילוי האור הזה נק' בשם שכינה. ואף שהוא לפני הצמצום. . מ"מ נק' בשם שכינה. וזהו דיוק הלשון עיקר שכינה בתחתונים היתה, היינו שגילוי השכינה בתחתונים, הוא לא השכינה כמו שהוא לגבי אצי', היינו מל', גם לא כמו שהוא לגבי אוא"ס, היינו הקו, כ"א עיקר ופנימיות השכינה היתה בתחתונים דוקא. . אלא הכוונה על האור שלמעלה מעולמות, עיקר שכינה" ע"ש. שם סוף

— שוליי הגליון —

(35) ועד"ז שם (3:35): "...נאך העכער דערפון, אדער ווי דער רבי נ"ע זאגט אויף דערויף – בשרשו הראשון, איז אפילו למעלה מהצמצום. . דער גילוי האור ווי ער איז גילוי בשביל העולמות, וואס דאס איז דער מקור אויף ממלא כל ע'למין, איז במילא איז דאס איז דער שרש הראשון פון שכינה ווי דאס איז לפני הצמצום. . איז ער דא מדייק, דער רבי דער שווער, און זאגט עיקר שכינה בתחתונים היתה, אז וואס זאגט מען אז וואס איז געווען בתחתונים? זאל מען ניט מיינען, אז דאס האנדלט זיך וועגן א ענין פון שכינה, אדער ווי לגבי עולם האצילות אדער ווי לגבי אור אין סוף ב"ה, נאר וואס דען, דאס איז דער עיקר שכינה – אט דער עיקריות ופנימיות וואס ס'דא אין דעם ענין פון שכינה, איז דוקא אט א דער ענין, וואו איז ער געווען? דוקא בתחתונים."

הי' כמו קרקע הג"ע כו' וגם ביטול הקל"י כו' הי' בדרך ממילא כו'. ובזה יובן מש"א ושם נעשה כמצות רצונך, להיות דבימוהמ"ש יהי' זיכוך העולם...".

ומ"ש (וגם הכוונה על מלואו, שהי' ראוי לגילוי אור כו'), פירש בזה רבינו שהכוונה שהי' ראוי להגילוי אור דעיקר שכינה בתחתונים שלמעלה מהשתלשלות (שבעת"ר הנ"ל, ולא להגילוי אור שע"פ סדר השתלשלות ש"ע"ז אמרו"ל . . העולם על מילואו נברא" שבעת"ר הנ"ל לפני"ז) — ראה ד"ה איכה תשל"א ס"ב⁴⁰ (ע"פ עת"ר הנ"ל⁴¹): "...בתחילת הבריאה עולם על מילואו נברא, עיקר שכינה בתחתונים היתה, שפירוש עיקר שכינה הוא בחי' אור הסובב . . ועד לאור הסובב שלמעלה מעולמות, וכמבואר בארוכה בהמשך מאמרי ההילולא. והגם שהמשכת אור הסובב נעשה ע"י עבודת אדה"ר ונש"י דוקא . . הנה מיד בתחילת הבריאה עולם על מילואו נברא, פירוש (לא שהי' המשכת עיקר שכינה בפועל, שהרי זה נעשה ע"י עבודה דוקא, אור דעיקר שכינה, וההמשכה בפועל היא ע"י העבודה דוקא. וזהו"ע ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה, שע"י עבודת אדה"ר נעשה תוספות אור בהג"ע, דג"ע מצד עצמו הוא בחי' אור הממלא (ומה שעולם על מילואו נברא הוא רק שהי' מקום מוכשר לגילוי אור הסובב, כנ"ל) . . ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה, שע"י ימשיך בחי' אור הסובב, בחי' עיקר שכינה".

ועד"ז ד"ה באתי לגני תשכ"ט ס"ג⁴², הע' 19 [תשל"ל ס"ב⁴³, הע' 13, תשל"א ס"ד⁴⁴, הע' 32]: "ראה סה"מ עת"ר ע' רטו-z, דזה שבתחלת הבריאה עיקר שכינה בתחתונים היתה — הוא שהעולם נברא באופן שיהי' מוכשר שימשך בו עיקר שכינה...".

שול"י הגליון

(40) סה"מ מלוקט ח"א ע' קכ [ח"ד ע' קסא].

(41) כמ"ש שם הע' 17.

(42) סה"מ מלוקט ח"ג ע' מב [ח"ב ע' שכ].

(43) סה"מ מלוקט ח"ד ע' קלו [ח"ב ע' שלד].

(44) סה"מ מלוקט ח"ה ע' קנג [ח"ב ע' שנד].

ד"ה באתי לגני תשכ"א (1:00): "...ווי ער איז מבאר בארוכה אין די פריערדיקע פרקים, אז אט דאס איז דער ענין פון כללות העולם . . זיין א דירה לו יתברך בתחתונים פאר עיקר שכינה . . קומט דאס אראפ אויכעט אין דעם ציווי פון ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, וואס דעמאלט איז דאך אין דערויף דער ושכנתי, על דרך ווי דירת המלך, וואס ער געפינט זיך דארטן בכל עצמותו...". ע"ש.

ב. וראה עת"ר ע' ריד-רטו [שטז]: "...דנתאוהו הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים והיינו שיהי' גילוי אלקות בתחתונים . . וכן הי' בתחלת הבריאה דעיקר שכינה בתחתונים הי' עד שהז' סלקו כו'. והנה מה דעיקר שכינה בתחתונים הי', צ"ל שזהו בחי' אוא"ס שלמע' מהעולמות כו', דהאור שבבחי' התלכשות בעולם והיינו האור דסדר השתל' כו' א"א לומר שעיקרו למטה . . ובאמת בהגילוי שע"פ סדר השתל' הי' קודם החטא למטה גילוי אור כו', אבל מ"מ הי' הגילוי ע"פ סדר והדרגה, שלמע' הי' הגילוי יותר אלא שגם למטה הי' גילוי אור כו', וע"ז אמרו"ל ע"פ אלה תולדות, העולם על מילואו נברא כו' (וגם הכוונה על מילואו, שהי' ראוי לגילוי אור כו'), אבל מה שאמרו עיקר שכינה בתחתונים הי' הוא הגילוי שלמע' מהשתל' בחי' אוא"ס הסוכ"ע כו', והוא שנמשך ע"י עבודה . . ואיך שיהי', ג"ע מצ"ע בחי' ממכ"ע, וע"י עבודה ממשיכים בחי' סוכ"ע כו', וז"ע ויניחהו בג"ע להיות שם עבודתו, וע"ז המשיך בחי' עיקר שכינה למטה . . והי' עבודתו לא לברר ולזכך שהרי הי' מזוכך, כ"א הי' עבודתו להמשיך גילוי אוא"ס . . ולכן הניחהו בג"ע . . דקרקע הג"ע הוא בחי' רוחני שבגשמי ואין בו תערובת רע כלל כו' ומשו"ז המקום מוכשר להמשכת אוא"ס ב"ה . . ואח"כ כשחטא . . נשתנה אופן העבודה וצ"ל לברר ולזכך כו', ומשו"ז נגרש מג"ע . . והי' עבודתו אז לא להמשיך גילוי אלקות כ"א לעבוד את האדמה לברר בירורים, היינו לעשות את המקום מוכשר . . הגם שממשיכים גם אח"כ בחי' אוא"ס הסוכ"ע ע"י המצות . . אין זה עיקר העבודה כ"א לברר . . וזהו דאז דוקא הי' עיקר שכינה כו', שהמקום הי' מוכשר וזה הי' העבודה להמשיך כו', ומה שהי' צ"ל התיקון בכללות העולם שלא

מן העליונים לתחתונים . . . מרע"ה הורידה מן הראשון לארץ והשכינה באהל מועד... ע"ש. ולהעיר מתנחומא נשא טז (ועד"ז תנחומא (באבער) שם כד): "...בשעה שברא הקב"ה את העולם נתאוה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים, ברא את האדם וצוה אותו ואמר לו מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, ועבר על צויו. אמר לו הקב"ה, כך הייתי מתאוה שיהא לי דירה בתחתונים כמו שיש לי בעליונים, ודבר אחד צויתי אותך ולא שמרת אותו, מיד סילק הקב"ה שכינתו לרקיע הראשון...". – שלכאורה משמע, שדירת השכינה בתחתונים היתה תלוי' בעבודת אדם הראשון⁴⁶.

ב. אבל יש להעיר שבכ"מ מבואר לכאורה באו"א (דלא כמ"ש בעת"ר וסיעתו הנ"ל), שהמשכת עיקר שכינה בפועל היתה כבר בתחילת הבריאה, ולא ע"י עבודת אדה"ר – וכמפורש (לכאורה) בד"ה באתי לגני תרנ"ח [ועד"ז תרצ"ט] בסופו: "...דעיקר שכינה בתחתונים [היתה]. וי"ל דכל הגילוי[ים] שממשיכים ע"י עבודה היו מאירים תחלה בבחי' חפץ חסד הוא מצד עצמו כו'. ותכלית הכוונה בבריאת העולמות הי' משום דנתאוה הקב"ה להיות דירה בתחתוני', להמשיך גילוי אלקות למטה ע"י אתכפי' ואתהפכא כו'".

[ולהעיר שבתש"י ס"י (ס"ע 124) הושמט ענין הנ"ל שבתרנ"ח. ואולי מפרש בזה רבינו שההשמטה הוא כדי להתאים גם להמבואר בעת"ר הנ"ל (ואולי גם) מצד זה מבואר בתשכ"ט-תשל"א הנ"ל דוקא כמ"ש בעת"ר).

ולאיך, מ"ש בד"ה באתי לגני תשי"ח (0:10): "שעיקר שכינה בתחתונים היתה – וואס אזוי איז געווען בבריאת העולמות", הוא לכאורה

וראה גם אעת"ר ס"ע ר (הנחת ר"א סימפסאן עם הגהות אדנ"ע): "...דע"י שישאל עושה מצוה בהדבר הגשמי ע"ז עושה אותה כלי לאו"ס שבזה נמשך הרצה"ע [וזהו תכלית הכוונה במעהמ"צ. וכן הי' בתחלת ברה"ע ש] הרי עיקר שכינה בתחתונים היתה, והכוונה בעיקר שכינה בתחתונים ידוע שזהו באו"א ס' שלמע' מגדר עולם. דמצד האור האלקי שמתלבש בהעולמות אינו שייך בזה לומר שעיקר שכינה בתחתונים [דהרי אור זה] בא בס' והדרגה [וא"כ] בוודאי [מאיר] בעולמות עליונים בגילוי הרבה יותר מעולמות התחתונים, קודם חטא עה"ד שהי' מאיר גילוי אלקות למטה הרי [גם] בעולמות עליונים הי' מאיר גילוי אלקות ביותר כידוע שחטא עה"ד פעל שינוי בכללות ההשתל' וממילא א"א לומר בזה דעיקר שכינה בתחתונים, אלא הכוונה בעיקר שכינה בתחתונים הוא על האור שלמע' מגדר עולמות, שזה הי' ע"י העבודה דאדה"ר בלעבדה ולשמרה, וכמו"כ הוא הכוונה בקיום המצות ג"כ...".

ולהעיר ממים רבים תרל"ו ע' צה: "...שכך עלה ברצונו ית' שיתאוה להיות לו דירה בתחתונים ושהאדם בעבודתו דוקא ימשיך, דאל"כ הי' אפשר לברוא העוה"ז שיהי' בו גילוי אלקותו ית', אלא שעלה ברצונו שיהי' זה ע"י עבודת האדם, שהרי גם בברה"ע שהעולם על מלואו נברא נא' ג"כ ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה...".

"מדרש" המובא באבקת רוכל (ירושלים תשנ"א – ליקוט מתימן, המיוחס לר' סעדי' אלעזאני או ר' שמרי' אליאפע⁴⁵) ח"א ע' נו-ז: "כיון שברא הקב"ה את אדם הראשון השרה שכינתו בתחתונים, וכיון שחטא אדם הראשון נסתלקה השכינה מן הארץ לרקיע ראשון שהוא וילון . . . ועמדו ז' צדיקים בעולם והורידו השכינה

46) ומה שמשמע ע"י שעבר על איסור האכילה מעץ הדעת לא נתקיים ענין הדירה, לכאורה י"ל שזהו לפי שענין הדירה הוא דוקא דירת קבע, ולכן ההמשכה דעיקר שכינה שנמשך ע"י עבודתו של אדה"ר לא נחשב לדירה, כיון שנסתלק לאחר זמן קצר.

45) ראה תורתן שלבני תימן (קרית אונו תשנ"ה) ר"ע קצו (ומציין ל"כתבי היד התימניים במכון בן צבי" (ירושלים תשמ"ב) ע' 288, ע"ש ובע' 36). טופס כתובות (בני ברק תשנ"ה) ע' מז. אנציקלופדי' לחכמי תימן ח"א (בני ברק תשס"א) ע' 192, 449-450.

ע"פ ל' תרנ"ח [תרצ"ט]⁴⁷ הנשמט בתש"י הנ"ל, וע"פ ל' תער"ב⁴⁷ הנ"ל.]

תער"ב ח"א ר"ע ש: "...שהרי כן הי' בתחלת הבריאה וכדאי במד"ר ע"פ ויתהלך. . דעיקר שכינה בתחתונים היתה. . והגילוי הי' רק מצ"ע שלא ע"י עבודה. . רק מה שכל ההמשכות שע"י עבודה הי' תחלה מצ"ע...".

וראה עד"ז תרנ"ד ע' יז: "...דכמו בתחלת הבריאה העולם על מילואו נברא דעיקר שכינה בתחתונים היתה כו' מצד בחי' פנימיות הכוונה שבעצמותו בבחי' כי חפץ חסד...".

עטר"ת ר"ע פו: "...וכמו"כ בהגילויים בעולם, בתחלה הי' הגילוי מלמעלה וכמו עיקר שכינה בתחתונים היתה שהי' גילוי אלקות בעולם כו'. וכמו⁴⁸ י"ל בעבודת הנשמות דבתחלה הי' בבחי' מלמעלה"ט, כמו אדה"ר שהי' במעלה ומדרי' גבוה. . והיו ההמשכות שלו בדרך מלמעלה"ט כו', ומ"ש וינחהו בג"ע לעבדה ולשמרה י"ל שזהו שתהי' העבודה בדרך מלמעלה"ע... ע"ש.

הערה 13

אולי הוספת "דערנאך" מרמזת (גם) להמבואר בלקו"ש ח"ו ע' 82 (שיחה ליו"ד שבט) – ע"פ תוכן הענין ד"עיקר שכינה בתחתונים היתה" שבתש"י – שזה שעוה"ז היא "עולם הקליפות וסט"א", הוא ענין שניתוסף לאחרי הבריאה, ע"י חטא עה"ד, ואינה מוכרחת להיות כן מצד עצם מהותה (וע"ש ההוראה מזה בעבודת ה').

ולהעיר, שע"פ מ"ש בלקו"ש חכ"ה ע' 429 [סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 200] הע' 52 לכאורה יוצא, שמצד הכוונה העליונה לא היתה מקום לחטאים וירידה בפועל, במשך כל ששת ימי בראשית, עד שנברא אדם הראשון "בסוף מע"ב – ריבוי זמן לאחרי שנתאוה כו' ונברא העולם". ובנוגע להזמן דקודם שנברא אדה"ר "הכוונה דנתאוה כו' היתה" רק "שיתהווה עולם (לכתחילה באופן כזה) שיש בו האפשריות ועלוליות לרע", ע"י שההעלם ו"הסתור אורו ית" שהי' בעוה"ז מתחילת ששת ימי בראשית, שתוכנו הוא "שאין נרגש בעולם שהתהוותו הוא מאלקות – נותן את האפשריות שיהי' "מלא קליפות וס"א שהן נגד ה' ממש", ע"ש.

תרנ"ט ע' קמט-קנ (קנז-ח) [ועד"ז תרצ"ב ע' תלח-ט, תש"ד ע' 78]: "ונראה לומר דגם בתחלת הבריאה מה שעיקר שכינה בתחתונים הייתה זהו ע"י התורה, ועז"א התורה אומרת אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה. . דעצם בריאת העולם מצ"ע הוא מבחי' מל'. . אמנם מה שהתורה נק' כלי אומנותו ומ"ש בזהר אסתכל באורייתא וברא עלמא כו', זהו בחי' תוס' אור שנמשך בהבריאה ע"י התורה, שנמשכו הע"ס דאצי' במל', כי תכלית כוונת הבריאה הוא שיהי' לו ית' דירה בתחתונים, והיינו ע"י תומ"צ. . ולזאת בתחלת הבריאה נמשך האור ע"י התורה כפי הכוונה העליונה כו' [- תש"ד: "בתכלית הגילוי, דזהו עיקר שכינה בתחתונים היתה"] [וי"ל דהיינו בכדי ליתן כח לנש"י שיוכלו להמשיך האור למטה כו', ע"ד מלמדין אותו כל התורה כולה שזהו ליתן כח שיוכל ללמוד אח"כ, שהלימוד שאח"כ הוא ע"י עבודה ונותנים לו כח ע"ז מלמעלה ע"י שמלמדין אותו כו'. וכמו"כ הו"ע מה שהעולם על מילואו נברא בכדי ליתן כח כו'. וי"ל דמה שמלמדין אותו כו' הוא ליתן כח אל האדם שיוכל להמשיך המשכת אוא"ס ע"י התורה, ומה שהעולם על מילואו נברא הוא בכדי שיוכל להיות הגילוי בעולם כו'). ולהיות שלא הי' עדיין קיום התורה בפועל, י"ל דלכן נסתלק האור ע"י החטא, ואח"כ ע"י העסק בתורה ממשיכים את הגילוי אור [- תרצ"ב: "לאחר מ"ת שהמשכת האור הוא ע"י העבודה הוא אור עליון יותר" ע"ש] באופן שלע"ל יהי' הגילוי למטה ממש ולא יסתלק עוד ח"ו...".

שוליי הגליון

(47) תרצ"ט [ועד"ז תרנ"ח]: "...ותכלית הכו[ונ]נה בבריאת העולמות הי'...". תער"ב: "...שהרי כן הי' בתחלת הבריאה...". – כמ"ש בתדפיס ומדייק במאמר לבאתי לגני תשי"ח, דקדוקי תורה הערה 10.

שוליי הגליון

(48) כ"ה בגוכי"ק, ואוצ"ל: וכמו"כ (הערת המו"ל בעטר"ת שם).

המבול", ולא תוכן החטאים.

☞ הערה 16 ☞

ראה ד"ה באתי לגני תשי"א ס"ב⁴⁹: "שבענין החטא, הרי עיקר החטאים הי' חטא עה"ד, שהרי ע"י חטא עה"ד הי' נתינת מקום לשאר החטאים, וחטא עה"ד הי' סיבה וגורם להחטאים דקין ואנוש וכו'".

ועד"ז ד"ה באתי לגני תשי"ד (0:15): "דעם חטא עץ הדעת, וואס דאס איז דאך געווען א מקור אויף אלע ענינים פון חטאים שלאחר זה". תשט"ו (0:10): "חטא עץ הדעת, וואס דורך דערויף זיינען דאך אויך געקומען די חטאים שלאחריו".

עוד מבואר בתשי"א שם⁵⁰, ש"הטעם שאינו מצרף (בהמאמר) חטא עה"ד עם החטאים דקין ואנוש וחושב זה בפ"ע" הוא, כי הסילוק מארץ לרקיע שבחטא עה"ד הוא עיקר ענין הסילוק (נוסף על מה ש"זה בעיקר נוגע לנו"). ושם (6:45) נזכר עוד פרט בזה: "וואס דערפאר בריינגט דאס אויך אפ דער רבי אין די מאמר, און איז דאס מפריד בפני עצמו, און מה שאין כן, פון רקיע הא' לב' וג', איז שטעלט ער דאס ביידע צוזאמען" – ולכאורה פירושו, שזהו גם הטעם שמביא תוכן החטא "חטא עץ הדעת" (ולא "חטא אדם הראשון"), אף שבשאר החטאים מזכיר החוטאים "חטא קין ואנוש . . . בדור

☞ שוליי הגליון ☞

(49) ועד"ז שם (5:45): "פונקט אזוי ווי בפשטות, איז דער חטא עץ הדעת געווען דער סיבה, און דער נתינת מקום, אז זאל דערנאך קענען זיין דער חטא קין והבל, און חטא המבול, מיט אט א די אלע, וואס האבן מסלק געווען דערנאך פון רקיע הא' לב' און אזוי העכער...".

(50) ועד"ז שם (6:05): "...איז אט אזוי איז אויכעט אין דעם פנימיות הענין, איז וואס איז געווען דער עיקר ענין הסילוק? איז דאס אט דאס אלץ וואס האט זיך אפגעטאן בתחתונים, וואס מ'האט מסלק געווען די שכינה פון עולם הזה – פון דעם עולם הזה התחתון. פונקט אזוי ווי דא איז געווען דער עיקר שכינה וואס ס'ניטא העכער, אין העכערע עולמות, איז אט אזוי – איז וואו הערט זיך אן דער עיקר החטא, און <וואס איז נוגע...> וואו איז מער נוגע דער עיקר החטא? איז דאס נוגע דוקא אין דעם חטא עץ הדעת, וואס ער האט מסלק געווען [פון?] ארץ לרקיע הא'".

☞ הערה 18 ☞

ולהעיר מאלשיך תהלים סח, ה-ו: "...היה אפשר להרהר על הסתלקו עד רקיע שביעי, שהוא ערבות אשר שם כסא הכבוד כאשר כתבנו מרז"ל, והוא סוף שבעה עליות שעלתה שכינה מאדם עד אברהם שהורידה לרשי, אל יעלה על רוחכם כי עוב ה' את הארץ חלילה, כי הלא דעו אפוא שאם הוא בערבות אין שם מושב הדרו . . . כי לא יעצרנו הסילוק עד ערבות מלהתפשט והשגיח בעולם השפל . . . שהוא ברקיע השביעי ועכ"ז . . . בשני עולמות שנבראו בשתי אותיות אלו, עולם הבא ביו"ד ועולם הזה בה"א, בשניהם נמצא שמו כי לא יעצרנו הסילוק מהשגיח למטה בארץ . . . כי גם פה הוא יתברך . . . גם אחר שסילק הוא יתברך שכינתו שהוא שם אלהים שעלה למעון קדשו, עכ"ז הוא בעוה"ז גזור ומקיים . . . גם אחר הסילוק לא זזה השגחתו והתפשטותו מן העולם השפל" ע"ש.

☞ הערה 19 ☞

ולהעיר מבמדב"ר פי"ג, ב⁵¹: "...נסתלקה השכינה . . . נסתלקה . . . נסתלקה . . . נסתלקה . . . נסתלקה . . . א"ר יצחק, כתיב צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה, הרשעים במה ישכנו? באויר? אלא הרשעים סלקו השכינה מן הארץ, אבל הצדיקים השכינו השכינה בארץ"⁵².

עץ חיים שער לו (שער מיעוט הירח) פ"ב⁵³: "...שאמרו⁵⁴ רז"ל שאדם הראשון סילק את

☞ שוליי הגליון ☞

(51) שבמילואים להערה 3, אות א.
 (52) ואילו בשחש"ר כאן (ועד"ז בב"ר פי"ט, ז): "א"ר יצחק . . . הרשעים . . . לא השכינו שכינה לארץ" ע"ש.
 (53) שבדקדוקי תורה הערה 17.
 (54) ועד"ז בשער ההקדמות דרושי פרצוף רחל, דרוש ד (סט, ג [שסד, סע"ב ואילך]): "...מה שארז"ל כי אדה"ר העלה את השכינה לרקיע הא', ודור אנוש לרקיע ב' וכו', עד שבא אאע"ה שהיה למעלה מז' רקיעים, כמשארז"ל על פסוק הבט נא השמימה, והורידה לרקיע הא' וכו' עד משה רבינו ע"ה שהורידה בארץ . . . והרי זו עליית רקיע

במשכן כמבואר במד"ר בענין הוקם המשכן, דענין ההקמה הוא שהי' גילוי עצמות אוא"ס ב"ה למטה...".

לקו"ד ח"ג תמ, ב [סה"ש תש"ג ע' 94]:
 "אברהם אבינו איז געווען דער ערשטער וואס האט פותח געווען דעם צנור פון מס"נ אויף לפרסם אלקותו ית' בעולם. אאע"ה האט ניט געזוכט קיין מס"נ, ווי ר' עקיבא . . און האט וועגען דעם גאר ניט געטראכט. זיין גאנצער טראכטען איז געווען לפרסם אלקותו ית' בעולם, ווען עס האט זיך געפאדערט מס"נ האט עס אים כלל ניט מונע געווען, ער האט גאר ניט געוואוסט אז דאס איז מס"נ. און זייענדיג אין תפיסה האט ער דארטען געטאן זיין עבודה אויף לפרסם אלקותו ית' . . דער ערשטער מס"נ איז געווען אין פייער פון דעם כבשן האש אין אור כשדים...".

היום יום ג' חשוון [מסה"ש תש"ב ע' 30]:
 "...פרשת לך לך, [וואס] אלע טעג פון דער וואך לעבט מען מיט אברהם אבינו, דער ערשטער וועלכער האט זיך מוסר נפש געווען אויף מפרסם [צו] זיין ג-טליכקייט אויף דער וועלט, און זיין מסירת נפש [אויף תורה ומצות] האט אברהם אבינו איבערגעגעבען בירושה צו אלע אידען" (וראה עד"ז בסה"מ אידיש ר"ע 50) – ובלקו"ש ח"כ ע' 75, הע' 28 מסביר בזה: "...וכן משמע בספר השיחות תש"ב ע' 30 (היום יום ג' מ"ח) שהמס"נ שהוריש אברהם לכל ישראל היא מסירת נפשו על פירסום אלקות בעולם, שזה הי' באור כשדים...". ע"ש. ועד"ז בלקו"ש ח"י ע' 205: "להערה באגה"ק סכ"א: א"א ע"ה . . והרי כו"כ קדושים שמסנ"פ כו' – דלכאורה מה זו ראי' כיון שמאברהם קיבלו זה בירושה (היום יום ג' מ"ח) – פתיחת אברהם בהענין דמס"נ הייתה בנסיון דאור כשדים (עיין היום יום), היינו שבנוגע לנסיון דעקדה (שבו מדובר באגה"ק) אברהם והקדושים בשווה בזה. ואדרבה. וק"ל".

[וראה עד"ז לקו"ש ח"י ג ע' 209 (אג"ק חכ"ט ע' קצ) הע' 2: "...לכאורה עפהנ"ל צ"ע ראיית אדה"ז באגה"ק סכ"א: והרי כו"כ קדושים שמסנ"פ כו' – שהרי אפ"ל שזהו רק מפני שאברהם פתח כבר הצינור דמסנ"פ וזוהי

השכינה לרקיע ראשון ודור אנוש כו' עד שהעלוה . . וא"כ נמצא ששבעה רקיעים התחתונים שבה כבר עלתה בימי אדם הראשון . . המלכות שבה שהוא רקיע א', נסתלקה משם ועלתה ביסוד, וכן עשו כל השבעה דורות עד שהעלוה...".

הערה 20

וראה לקוטי הש"ס להאריז"ל לב"מ (נב, א) ד"ה האונאה: "ובגמ' הקשו . . ותירצו תנא ברא חשיב מלמעלה למטה ותנא דידן חשיב מלמטה למעלה . . והענין כי לפעמים השכינה מסתלקת למעלה בעונות הדור ולפעמים יורדת בגלות, והנה תנא דידן דיבר במשנה קודם בנין הבית ואמר מלמטה למעלה, כי בעונות נסתלקה השכינה למעלה . . ותנא ברא הוא מדבר אחר החורבן, כי אז ירדה בגלות עם ישראל והיא מלמעלה למטה" – ולפינו בב"מ שם איתא: "...תנא דידן קא חשיב ממטה למעלה...".

הערה 22

א. ראה תרפ"ז ר"ע פג: "...יש להבין כללות ענין השראת אלקות שהי' במקדש, דהנה כתי' באתי לגני ואי' במד"ר לגן לא כתיב אלא לגני לגנוני למקום שהי' עיקרי בתחלה, דעיקר שכינה בתחתונים היתה, וע"י חטא של הז' דורות סלקן את השכינה למעלה, עד שבאו ז' דורות והמשיכו את השכינה למטה. דהעובד הראשון הי' אברהם דכתי' מי העיר ממזרח א"ת העיר אלא האיר, דעד אברהם הי' העולם מתנהג באפלה, שהוא שני אלפים תהו. ואברהם התחלת התיקון והתחיל להאיר ופתח הצנור דמס"נ. והיינו דעבודתו הי' לפרסם אלקותו ית' בעולם ולא התחשב כלל עם כל מונע ומעכב כלל, וכאשר השליכו אותו לכבשן האש, לא חשב למס"נ כי הוא עשה עבודתו, ובזה פתח הצנור דמס"נ אל הבאים אחריו. וכן מדור לדור, יצחק יעקב ודורן של השבטים, עד משה רבנו שהוא שביעי לאאע"ה שהמשיך את השכינה למטה לארץ. והגילוי

שוליי הגליון

הז' שבז' תחתונות שבה בימי אדם, ונמצא כי בימי החול . . המלכות עלתה ביסוד . . ועד"ז נתעלו ז' תחתונות שבה אחת לאחת בכל ז' הדורות ההם...".

דפנימיות התורה] כו'. וזהו שמזכירים [תמיד] עקדת יצחק, וקשה הא מצינו מס'נ יותר [גדולים] בבית שני, כמו מעשה דחנה ושבעה בני' [ובדורות האחרונים הי' כמה מס'נ בפו"מ על קדה"ש וביסורים גדולים ונוראים ר"ל⁶⁰], אלא שאברהם פתח הצינור [דמס'נ, דעד אברהם לא הי' ענין המס'נ, ואאע"ה הי' הראשון שמסר נפשו על רצון ה' ⁶¹ שפתח את הצנור כו' . . ועי"ז ביכולת כאו"א למסור נפשו כו'. וזהו⁶² שאנו מזכירים עקידת יצחק דוקא] כו'... "ע"ש.

וראה לקו"ש ח"כ ע' 75, סוף הע' 28 (הנ"ל): "... אבל בסה"מ תרע"ח ותפר"ח שם [הנ"ל⁶³], ענין פתיחת הצנור הוא ביאור על זכירת העקדה". שם ע' 77: "...דורכדעם וואס ער איז בייגעשטאנען דעם נסיון העקדה, האט עס באוויזן למפרע אז אויך די נסיונות ה"ראשונים" איז ער בייגעשטאנען מיט מס'נ ממש, מיט פולער אוועקגעעבנקייט ותכלית הביטול", ובהע' 47 שם: "עפ"ז אולי יש לתווכ הביאור הנ"ל עם המבואר באגה"ק שם, שמעלת אברהם בעקדה היתה הזריזות, ולא ניחא לי' תירוץ זה ד"פתח", ונת' במ"א [לקו"ש שבהערה 28 -] ח"י וחיי"ג שהובאו לעיל] שהוא משום שפתיחת הצנור היתה בנסיון דאור כשדים – ולכאורה: א) הרי הנסיון דאור כשדים אינו דומה לנסיון העקדה, כנ"ל בפנים⁶⁴. ב) הרי מפורש במאמרים

חשיבות הנסיון דהעקדה. והביאור דפתיחת הצינור היתה לפני זה – בנסיון דאור כשדים, או גם לפניו (ראה פדר"א רפכ"ו⁵⁵). – ולהעיר מפרי הארץ (להרמ"מ מויטבסק) פ' וירא⁵⁶].

ולאידיך, ראה אוה"ת נ"ך ח"ג ע' א'רנג [ועד"ז תרע"ח ע' רפג⁵⁷]: "...וכעד"ז פי' ענין פתח ואמר שבזהר [- וזהו דאי' בזהר תמיד פתח ר' פלוני, היינו שפתח את צנור ההשפעה כו'], שאחר שזה פתח הצינור והמשיך ההשכלה חדשה יוכל גם אנשי' אחרי' למוצאה [- להמציא את ההשכלה], משא"כ לולי שזה פתח כו', וכן אמרו בדרא דרשב"י אפי' ינוקא [- ינוקי גילו⁵⁸ סתרי תורה מפני שהרשב"י ע"ה⁵⁹ פתח את צנור ההשפעה

שול"י הגליון

(55) וז"ל: "...נסיון הראשון, כשנולד אברהם אבינו בקשו כל גדולי נמרוד להרגו, ונחבא מתחת לארץ י"ג שנה שלא ראה לא שמש ולא ירח..." ע"ש.

(56) וז"ל: "...בהקדים תרין תמיהי דמדכר דכירי המפרשים, א' למה הוזכר נסיון העקדה ע"ש אברהם ולא הוזכר הנסיון ע"ש יצחק שמסר את נפשו אליו ית', וכפרש"י ז"ל . . ב' למה לא הוזכר במקרא נסיון אברהם באור כשדים . . נסיון העקדה הובא במדרשים ורש"י ז"ל שהי' לו לאברהם להרהר אחר מדותיו . . אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, וחזרת ואמרת קח נא את בנך, ועכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך, שהוא שנוי רצון אצל הבורא יתברך ח"ו שהוא שרש הכפירה ח"ו . . אבל אברהם אבינו ע"ה עמד בנסיון ולא הרהר אחר האמונה . . והתחזק באמיתות האמונה הגדולה והחזקה מרצונו הפשוט ית' . . כללא דמלתא, עיקר הנסיונות הם באמונה . . וכל הנסיונות שהיו לאאע"ה היו עד"ז, כמו הרעב שאמר בתחלה לך לך ואח"כ מתדמה שינוי רצון בהביאו רעב למקום זה כפרש"י ז"ל, וכן כולם. אבל נסיון המסירת נפש עבורו ית', אחרי הידיעה כי הוא הבורא הוא אמר ויהי והוא צוה למסור נפשו ולזבוח עצמו עבורו ית', מי לא ישמע ומי לא יאבה לו ית'. אם אמנם גם הוא נסיון, אבל לא לפי ערך אבותינו הקדושים, וכן קושיית העולם, אפי' כל דהו אם הש"י הי' אומר לו בעצמו שיזבח א"ע עבורו והי' יודע שהם דברי הש"י בוודאי הי' שומע לו. ולכן לא הוזכרו בתורה שני הנסיונות הנז"ל... ע"ש.

(57) ועד"ז תרפ"א ע' רצט-ש (בשינויים והוספות רבות). תרפ"ה דלקמן בפנים (ע"ש). תרפ"ח ר"ע קב.

(58) בתרע"ח שם נדפס: "גילוי", אבל בגוכתי"ק (בוך 2994) לכאורה הוא כפנים, וכ"ה בתרפ"ה שם. ובתרפ"ח שם נדפס: "גילה".

(59) ע"ה – בתרע"ח הנדפס ליתא, אבל כ"ה בגוכתי"ק (בוך 2994). וכ"ה בתרפ"א, תרפ"ה ותרפ"ח שם.

שול"י הגליון

(60) בתרפ"א שם מוסיף כאן: "...אשר זה יותר על ג"א שנה, ונש"י עומדים בתוקף אמונתם, כי עליך הורגנו כל היום, נהרגים ונטבחים בפו"מ על יחוד שמו ית'..." ע"ש. ובתרפ"ח: "וגם כעת בגלות המר אשר לומדי' תורה ומקיימי' את המצוות במס'נ בפו"מ, אשר כל זה חידוש יותר מכמו המס'נ דאברהם שהי' נשמה דאצי' והי' אמר לו קח כו'".

(61) ראה מה שמוסיף כאן בתרפ"ה שהובא לקמן בפנים.

(62) בתרפ"א שם מוסיף כאן: "ומפני שאאע"ה פתח הצנור דמס'נ ועשה מעשה בכנו יחידו שהשריש בו דבר זה, לכן אנו מזכירים...".

(63) תרע"ח ע' רפג (הנ"ל בפנים) ותפר"ח ע' קב (שבשוה"ג הקודמים) שנשמנו בלקו"ש שם, הע' 8.

(64) סעיף ו ("...און אין דעם איז באשטאנען דער אויפטו פון נסיון העקדה וואס אברהם אבינו איז בייגעשטאנען: די עקדה מס'נ איז געווען באופן, אז עס האט לגמרי ניט

להשחט (ומ"מ) וילכו שניהם יחדיו בלב שוה" – מ"מ, אינה דומה מסנ"פ דיצחק למסנ"פ דאברהם בעקידת בנו יחידו שנולד לו לעת זקנותו, וכמו שהאריך במו"נ שם ד"לא ידמה לו לא נתינת ממון ולא נתינת נפש" – וזהו ענין העבודה שבמעשה העקידה;

ואילו חלקו של יצחק במעשה העקידה הי' בעיקר בהנפעל, שהוא נתקדש בקדושת עולה ע"י שנעקר ע"ג המזבח – וחלות קדושה שייכת, כמובן, להשראת השכינה... ע"ש.

ובהע' 43 שם⁶⁷: "וכמבואר בכ"מ ד"פתיחת הצנור" למסנ"פ היתה ע"י אברהם ע"י נסיון העקידה (ראה לקו"ש ח"כ ע' 74 ואילך. וש"נ) – ולא ע"י יצחק.

[ולהעיר מב"י לטאו"ח (ס"א ד"ה וטוב לומר) שאומרים פ' העקידה בכל יום "כדי . . להכניע יצרו לעבוד הש"ת כמו שמסר יצחק נפשו" – הובא בשו"ע אדה"ז שם מהד"ק ס"י. אבל: (א) במהד"ת (שם ס"ט) השמיטו. (ב) ועיקר בה"ר"בש"ע" שאומרים אחרי פרשת העקידה מודגשת רק מסנ"פ דאברהם (כמו שכבש רחמיו כו'), ולא דיצחק. ואכ"מ].

ולהעיר מתרכ"ז ע' ר [ר"ע רכז]: "...וזהו שה לבית אבות, שכמו אברהם ויצחק בשעת העקידה שהיו במס"נ למעלה מן הטעם ודעת, וכמו"כ יש בחי' זו בירושה בכאו"א מישראל למסור נפשו באחד למעלה מן הטו"ד...".

[ועד"ז בד"ה כימי צאתך תשי"ז⁶⁸: "...שה לבית אבות, דשה קאי על הנסיון דעקידה כמ"ש אלקים יראה לו השה, שהי' הנסיון בעוקד ונעקד, באברהם ויצחק, ועי"ז שמסרו נפשם עי"ז הנחילו לכל ישראל את כח המס"נ שיש לנו בירושה מאבותינו, דזהו שה לבית אבות...".]

תרע"ח ע' שמ [ועד"ז תרכ"ט ע' ריז-ח (רלח), תרל"א ח"א ס"ע קסו, תרפ"ו ע' שכח]:

[תרע"ח ותפר"ח] הנ"ל שפתיחת הצנור היא ביאור הזכרת הנקדה – אלא, שע"י נסיון העקדה נתברר למפרע, שגם המס"נ דאור כשדים היא מס"נ אמתית". וראה לקו"ש ח"ל (הע' 43) דלקמן.

ולהעיר מההוספה בתרפ"ה ע' רמה על מ"ש בתרע"ח הנ"ל⁶⁵ (שלכאורה גם בזה הכוונה לתווך בין ב' הביאורים הנ"ל): "...ואאע"ה הי' הראשון שמסר נפשו על רצון ה' לעמוד נגד נמרוד, דכתי' הוא החל להיות גבור (להמריד כל העולם על הקב"ה בעצת דור הפלגה, רש"י) בארץ . . ובכ"ז עמד אאע"ה במס"נ והי' מפרסם אלקותו ית' בעולם, והשליך חייו מנגד, ובוזה פתח את הצנור דמס"נ כו'... (ושוב מסיים כבתרע"ח "...וזהו שאנו מזכירים עקידת יצחק דוקא" ע"ש.

ולהעיר שגם בתפר"ח הנ"ל מוסיף: "...דאאע"ה פתח הצנור דמס"נ, דתחלת עבודתו הי' במס"נ לך לך מארצן שיצא מהעניני' הארצי', ממולדתך שעזב את הרגילות שלו, מבית אביך שעזב את ההשכלות שלו, וכל הילוכו הי' אל הארץ אשר אראך אל הרצון פנימי ועצמי באמונה פשוטה בהוי', ועי"ז שפתח את הצנור דמס"נ...". (אף שגם שם התחיל: "ובזה יובן מה שאנו מזכירי' עקדת יצחק...") ע"ש.

וראה מה שהוסיף⁶⁶ בתרפ"א ע' ש: "ומפני שאאע"ה פתח הצנור דמס"נ ועשה מעשה בבנו יחידו שהשריש בו דבר זה, לכן אנו מזכירים...".

ב. ולהעיר מלקו"ש ח"ל ע' 75: "...מעשה המסירת נפש של העקידה מתייחס (בעיקר) לאברהם, שהוא הי' צריך לכבוש את רחמיו מעל בנו יחידו ולהעלהו לעולה ע"ג מזבח, משא"כ יצחק, שאמר "ואי' השה לעולה" [וגם לפרש"י שאחרי תשובת אברהם "הבין . . שהוא הולך

שוליי הגליון

קיינ אפלייג אין שכל, עס איז מערניט ווי רצון הקב"ה, ובמילא – ביטול המציאות בתכלית" ע"ש.

(65) ליד שוה"ג 61.

(66) על תרע"ח הנ"ל, ליד שוה"ג 62.

(67) על מ"ש "...מתייחס (בעיקר) לאברהם".

(68) ס"ע 166 [ועד"ז בתו"מ ר"ע ריט].

אלא מרוב שלווה⁷⁰, והלא שלותה של סדום לא הי' אלא כ"ו שנים, אבל י"ב שנה שעבדו את כדלעומר וי"ג שנה שמרדו אין בהם שלווה, ועדיין קשה למה נסתלק' בימי סדום השכינה, למה לא גרם זכותו של אברהם שהכיר את בוראו בן מ"ח, וא"כ בעת שלוותם היה בן ע"ג שנים. אלא צ"ל דלא הוריד זכותו כי אם אחר עשרה נסיונות... ע"ש.

✧ הערה 23 ✧

ולהעיר מיפה תואר (השלם) לב"ר פי"ד, ו ד"ה ואין: "...שבשביל אדם עלתה שכינה מהתחתונים, ואברהם הוא שהתחיל להורידה כדלקמן בפ"ט, ולולי אברהם שהגין על העולם היו נאבדים, כדתנן שכל הדורות היו מכעיסים לפניו עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כלם. ואין להק' דאפי' היה אברהם מקלקל יצחק ויעקב ושאר הצדיקים היו מתקנים אחריו, שאעפ"י שיקראו בשם ה' בפומבי וסייעו בהורדת השכינה, שמא אחר שירשו הטוב הזה והלמוד מאברהם עשו כן, אבל הם מעצמם לא היו מתקנים אלא לעצמם".

של"ה קעה, א-ב: "...ושם ידו"ה שהוא הנהגה השגחי' לא נודע, כי לא הגיע שום התעוררו' מלמטה לעורר' למעלה, להיות את שלמטה מרכבה למה שלמעלה, כידוע להידוע בסוד ההתקשרות, עד שזרח אור אברהם אבינו וכל אבותינו הקדושים זרעיהם, ואז התחילו להוריד השכינה, ולחזור את העולם לתיקונו להתאחד ב' שמות ידו"ה אלקים. בהבראם ביום עשות ה' אלקים, במדרש בהבראם באברהם, כי הוא התחיל לעשות ולתקן ידו"ה אלהים, והבן. וכדאית' במדרש. . ברא את האדם וצווה מכל העץ. . ועבר על ציווי. . סילק הקב"ה שכינתו לרקיע הראשון, עמד קין. . סילק שכינת' לרקיע שני. . עמד אמרפל וחביריו והכעיסו, סילק שכינת' לרקיע שביעי. . והעמיד את אברהם וסגל

"...והאבות הן המרכבה -] תרכ"ט: והאבות ע"י שהיו מרכבה בבחי' מס"נ]. . אברהם הי' מרכבה לבחי' החסד דאצי'. . שע"י שהי' מתחסד עם העולם, והאכיל והשקה לכל אדם ופרסם אלקותו בעולם שאמר להם ברכו לא-ל עולם שאכלתם משלו כו', והי' כ"ז בעבודה במס"נ [תרפ"ו: דכתי' והוא יושב כו' כחום היום, דהחסד שלו אינו מצד הנדיבות בלבד אלא שהי' במס"נ בפו"מ, שהי' זקן וחולה וכו'], עי"ז נעשה מרכבה למדת החסד. ויצחק ע"י העקידה שהי' מס"נ בפו"מ, וגם ע"י חפירת בארות שהיא בחי' העלאה מלמטלמ"ע באר הנובע מתתא לעילא, נעשה מרכבה לבחי' הגבור' כו'...".

ג. וראה יפה תואר (השלם) לבראשית רבה פי"ט, ז [יג], ד"ה בימי אברהם⁶⁹: "ואם תאמר, וכיון דאברהם הספיק להורידה, למה עלתה בשביל מצרים שהיו בימיו, ואפוכי מטרטא למה לי? וכן בשביל סדומיים לא היה ראוי לעלות, דעלייה שבשביל סדומיים בימי אברהם היתה, דהא הפיכתם אחרי מילת אברהם היתה, וכל שלותן לא הי'ת] אלא נ"ב שנה כדאי' בשבת פ"ב? וי"ל דמ"ש מצרים שהיה בימי אברהם הי'ינו מלכות מצרים שהיה ממנו עדיין בימיו – לאפוקי מלכות שבימי גלות מצרים, שהיה מלכות אחרת – ולעולם קודם לימי אברהם היתה העליה, שהמלכות שבימיו קדם אליו, והיו שטופי זמה מתחלה כמו שהיו בימיו, וכן הסדומיים איפשר היו זמן רב מקודם אלא שלא היו בשלוח. א"נ י"ל דאברהם לא נשלם להיות כדאי לעכב השכינה נגד החוטאים עד זקנתו שנוסה בי' נסיונות".

ועד"ז תורת נתנאל (לבעהמ"ס קרבן נתנאל) בשלח, ד"ה ובמדרש: "...קשה אם בזכותו של אברהם ירדה שכינה, ביותר שיגרום זכותו שלא להסתלק. . דאמרינן במדרש לא חטאו סדום

✧ שולֵי הגֵלִיזִין ✧

(70) ראה ספרי האזינו לב, טו: "וכן מצינו באנשי סדום שלא מרדו לפני המקום אלא מתוך מאכל ומתוך משקה ומתוך שלוח".

✧ שולֵי הגֵלִיזִין ✧

(69) ועד"ז ביפה קול (השלם) לשהש"ר כאן (רפ"ה), ד"ה המצריים (הב').

ומדייק במאמר

השביעין חביבין, און טייטשט דאס גלייך אפ, אז דאס מיינט מען דער שביעי וואס דאס איז משה רבינו. און וואס זעט מען אן זיין חביבות? וואס ער האט אראפגעבראכט די תורה מרקייע הא' למטה בארץ, ביז אין אן אופן פון ושכנתי בתוכם – איז דאך פארשטאנדיק בפשטות, אז בשעת ער האט דאס אויפגעטאן, איז דאס דעמאלט געווארן א חביבות, און אן עלי' ביז שלא בערך, אין די אלע ששה צדיקים וואס זיינען געווען לפניו, און אויכעט אין משה רבינו עצמו קודם ווי ער האט אויפגעטאן דעם ושכנתי בתוכם, ע"י בנין המשכן... ע"ש.

☞ הערה 29 ☞

וראה יפה תואר (השלם) לויק"ר פכ"ג, ג סד"ה כך: "...וכמ"ש לעיל ס"א [- ב"ר] פיי"ט שבימי אדם נסתלקה שכנה לרקייע הא'..." ועד"ז ושער ההקדמות שבשוה"ג 54.

☞ הערה 30 ☞

להעיר מאוה"ת ויקרא ח"א ע' כה: "...ויש לפרש עפמ"ש ברבות בראשית פיי"ט עיקר שכנה בתחתונים היתה, כיון שחטא אדה"ר כו' עמד אברהם כו' עד עמד משה כו', נמצא ע"י האבות עד עמרם המשיכו השכינה רק בשמים, מרקייע א' לב' עד לרקייע האחרון הקרוב לארץ, אכן משה הורידה משמים לארץ. והנה שמים הוא ז"א דאצי' וארץ הוא מל', והאבות המשיכו תוספת אורות באצי' כמבואר בד"ה משה ידבר, וזהו ענין גילוי השכינה בשמים. . אבל להיות המשכה בארץ צ"ל מלמעלה יותר. . וזהו שמה שהורידה משמים לארץ הוא ודאי ע"י המשכה מלמעלה יותר מבחי' האבות שהורידה בשמים עצמו מרקייע לרקייע. . וי"ל כי בחי' היושבי בשמים זהו ע"י יחוד תמידי דאו"א, אבל שיומשך לארץ זהו ע"י יחוד פנימי ששרשו מע"ק... ע"ש.

☞ הערה 32 ☞

ראה לקו"ש ח"ח ע' 23-24: "...דער ענין פון 'התחתונים יעלו לעליונים' (וואס האט זיך אנגעפאנגען בפועל ערשט נאך מתן תורה). . בכדי די 'תחתונים' זאלן קענען עולה זיין, האט

מעשיו, ירד משביעי לששי. . ובהורדת השכינה למטה אז היה מתגלה למטה שם ידו"ה, סוד האחדות, וזה היה מצד האבות כי הן הן המרכבה, ובפרט ראש בית אב אומה הישראלית אברהם אבינו ע"ה הוא סוד המרכבה..." ע"ש.

☞ הערה 24 ☞

וראה לקו"ש ח"ח"ע 24: "...און כשם ווי דער ענין פון 'העליונים ירדו לתחתונים', אע"פ אז ער האט זיך אנגעוהיבן דורך אברהם אבינו, האט עס אבער גענומען א משך זמן פון כמה דורות, ביז ער איז געקומען בתכלית השלימות בשעת מתן תורה (דורך משה רבינו וואס ער איז דער 'שביעי' און 'כל השביעין חביבין');

עד"ז איז אויך בנוגע צו 'התחתונים יעלו לעליונים' וואס האט זיך אנגעפאנגען גלייך לאחרי מתן תורה, אז די העלאה האט גענומען א משך פון א סך דורות, און זי איז נשלם געווארן דורך דוד המלך (וואס אויך ער ווערט אנגערופן שביעי), און נאך מער בגילוי – דורך שלמה המלך, וואס דאן איז געווען 'קיימא סיהרא באשלימותא', דער תכלית השלימות פון לבנה (ספירת המלכות), וואס איר ענין איז – העלאה מלמטה למעלה..." ע"ש.

ולהעיר משיחת ליל הושענא רבה תשמ"ז (17:55): "...ווי ער זאגט אין מדרש, כל השביעין חביבין, אז דאס האט א באזונדער חביבות, אע"פ וואס די ששה לפני זה, זיינען דאך אויכעט חביבין, ווי דער מדרש רעכנט אויס צדיקים הכי גדולים, און דערנאך איז דא חביבין אפילו בערך פון די ששה צדיקים גערעכנט פאר דעם שביעי. . (47:40) כל השביעין חביבין, איז דאך דער פירוש בזה, ניט נאר אז ער איז א חביב בפני עצמו, נאר פונקט אזוי ווי ידוע אין דעם המשך פון יארצייט – פון דעם הילולא פון נשיא דורנו, וואס ער הויבט דערמיט אן אויכעט דעם מאמר ראשון, און דעם ראש פון דעם מאמר ראשון, און בריינגט אויף דערויף אויכעט אראפ דעם כל

כדי עס זאל זיך אויספירן די כוונה פון מ"ת כנ"ל, אז וועלט אלס מציאות פון א "תחתון" זאל זיין מחובר ומיוחד מיט "עליונים" – אט דער חיבור קען אויפגעטאן ווערן נאר דורך דער עבודת התחתון עצמו – "התחתונים יעלו לעליונים".

לאידך גיסא האט געמוזט זיין די הקדמה פון "העליונים ירדו לתחתונים" (וכנ"ל אין ל' המדרש – "ואני המתחיל שנאמר וירד ה' גו'"), ווייל דער ביטול וואס ווערט דורכדעם אויפגעטאן אין די "תחתונים" איז א נתינת כח, אז זיי זאלן דערנאך קענען בכח עצמם עולה זיין "לעליונים"... ע"ש.

וראה שם חכ"א ע' 2-151: "...בסגנון תורת החסידות ובלשון המדרש הנ"ל: די השראת השכינה בשעת מ"ת איז געווען מצד למעלה – "ואני המתחיל שנאמר וירד ה' על ה"ס"; און וויבאלד אז דער מכוון פון "עליונים ירדו לתחתונים" איז, אז "תחתונים יעלו לעליונים" (וועלט זאל ווערן א דירה לו ית'), און למעלה איז דאך "אין כח חסר פועל" – זיינען די "תחתונים" געווארן א דירה לו ית' (וואס דערפאר געפינט מען אז דער קול פון די עשה"ד איז געקומען פון אלע ד' רוחות העולם און שמים וארץ, דהיינו, אז וועלט האט "ארויסגעשריען" דעם ענין פון "אנכי ה' אלקיך").

די שלימות הכוונה איז אבער, אז די "תחתונים" זאלן ווערן א דירה צום אויבערשטן ניט נאר דורך דעם "פועל" וואס ווערט מצד כחו ית' (וואס איז ניט חסר פועל), און עס איז נאך אבער ניטא דער "קב שלו" עשיית התחתון, נאר עס זאל זיין א "פועל" וואס ווערט געטאן דורך דעם תחתון, אז דער אדם בעבודתו זאל פון עוה"ז מאכן דירה לו ית'.

און דאס איז דער אויפטו פון משכן לגבי מ"ת – אז דער "ושכנתי בתוכם" האבן אידן ממשיך געווען דורך זייער עבודה – דורך "ועשו לי מקדש".

געדארפט זיין פריער דער "וירד הוי' על הר סיני" – "ואני המתחיל" . . בשעת מ"ת האט זיך אויפגעטאן (בפועל ובעיקר) דער ענין פון "העליונים ירדו לתחתונים", און דער ענין איז געווען בשעת מ"ת בתכלית השלימות . . דער "וירד הוי' על הר סיני" וואס איז געווען בשעת מ"ת, האט דורכגענומען אויך די גשמיות פון וועלט . . און פון דאמאלס אן – איז תורה לא בשמים היא, נאר דוקא למטה בעוה"ז הגשמי.

אבער לאחרי כל זה, איז בשעת מ"ת געווען בפועל בלויז די המשכה וירידה מלמעלה למטה, אבער דער "התחתונים יעלו לעליונים", דער זיכך און עלי' פון וועלט גופא, דאס האט זיך אנגעהויבן נאך מ"ת דורך דער עבודה פון אידן, וואס זיי זיינען מזכך די גשמיות פון וועלט און מאכן זי פאר א כלי צו אלקות (און בשעת מ"ת איז נמשך געווארן דער כח אויף דער עבודה)... ע"ש⁷².

שם חט"ז ע' 246: "...עס זאל ווערן "התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים", דער חיבור צווישן "עליון" און "תחתון". און דער דיוק אין דעם איז: ניט אז דער "תחתון" זאל נתבטל ווערן ממציאותו (ווערן אן "עליון"), נאר ווי ער איז אין זיין מציאות, אלס תחתון, זאל ער עולה זיין, נתחבר ווערן מיט די "עליונים"...

...וויבאלד דער ענין פון "העליונים ירדו לתחתונים" ווערט אויפגעטאן (ניט דורך די "תחתונים", נאר) דורך די "עליונים" (און ווי ס'איז מודגש בפירוש אין ל' המדרש אז דער אויבערשטער זאגט "ואני המתחיל"), דעריבער פועל'ט עס אין "תחתונים" ניט דעם חיבור מיט אלקות, נאר דעם ביטול המציאות, פון אידן בפרט – "ויחדד כל העם גו'", "וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק", און פון וועלט בכלל – "ויחדד כל ההר גו'", ביז אז (אין דער גאנצער וועלט) "צפור לא צווח כו' אלא העולם שותק כו'".

☞ **הערה 33** ☞

ולהעיר מלקו"ש ח"א ע' 277: "...דער תכלית פון תורה איז צו פארבינדן צוויי הפכים, הר און מכיך, מאכן פון תחתונים א דירה לו יתברך.

וכמ"ש באתי לגני כו' ואי' במד"ר לגנוני למקום שהי' עיקר דירתו שם בתחלה, שבביהמ"ק הי' מאיר בחי' הגילוי דעצמו' או"א"ס שבבחי' בלא מספר, וזהו"ע דירה בתחתונים..."

☞ **הערה 35** ☞

ולהעיר מתוספת שבת או"ח ס' שנח, סק"ח: "...כתב הלבוש דהא דבעינן פתח ואח"כ הוקף, היינו משום דילפינן ממשכן, שבתחלה הקימו את המשכן דהיינו אוהל מועד שהיה דירה לשכינה, ואח"כ הקיפו הקלעים עכ"ל. ולכאורה דבריו תמוהים, דהא חצר המשכן לא הוה רק שיעור סאתים, ובית סאתים לא בעינן שיהא מוקף לדירה, כי דירת השכינה לא חשיב דירה לענין זה. וצ"ל דכוונתו דכיון דחזינן דבתחלה הקימו המשכן ואח"כ הקיפו לצורך דירת השכינה, ש"מ דלא מקרי אפילו דירה כל דהו, אלא דוקא כשהוא באופן זה, ומיניה נלמד דה"ה ליותר מבית סאתים צריך לעשות כן" ע"ש.

☞ **הערה 37** ☞

וראה תש"י סוף ס"ב: "...וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, דבתוך כל אחד ואחד הרי ע"י עבודתו בבחינת אתכפיא, והעיקר המביא לידי אתהפכא כו', הנה כד אתכפיא ס"ט"א אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין, בחינת האור והגילוי, שהוא בחינת סוכ"ע כו'..."

שם ריש ס"י: "וזהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כל אחד ואחד, דבכל או"א כאשר מהפך מחשוכא לנהורא הרי אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין, שנעשה יתרון האור, דהאור מאיר בגילוי..."

☞ **הערה 40** ☞

וראה אדה"א במדבר ח"א ע' קעב: "...ענין הקרשי' שהן עיקר המשכן בד' דפנו', והיריעו' נק' אהל המשכן, כמו נוט' שמי' כיריע' בבחי' מקיף ע"ג הקרשי'. והענין הוא שהקרשי' היו מעצי שטי', כמו המלאכי' שהן נק' עצי שטים עומדי' כו'..." ע"ש.

וואס דאס איז דער אויפטו פון מתן תורה ניט נאר אויף דעם וואס די אבות האבן מקיים געווען די גאנצע תורה איידער זי איז געגעבן געווארן, וואס דאס איז דאך אן ענין פון אינו מצווה ועושה, נאר אויך אויף די שבע מצות בני נח, און אפילו אויף די מצות שנצטוו במרה. אזוי ווי עס שטייט אין מדרש רבה, אז פאר מתן תורה איז געווען א גזירה אז שמים מיט ארץ זאלן ניט האבן קיין חיבור, השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, ובמתן תורה ביטל הגזירה..."

אלשיך שה"ש ח, ב: "...כי הנה ארז"ל כשנברא העולם השרה שכנתו בתחתונים, חטא אדם סילק שכנתו לרקיע ראשון, דור אנוש לרקיע שני כו' עד השביעי, בא אברהם והורידה כו' עד משה שהורידה מהרקיע הראשון למטה לארץ, כמאמרם ז"ל בב"ר, אמרה הנה על ידי מה שתמציא עצמך לי, שעל יד כן אשקך ואדבק בך כמדובר, לא יהיה כדורות ההם שכל אחד מהדורות היה מוריד רקיע א' עד משה, כי אם גם שתהיה שכנתך ברקיעים העליונים, אני אנהגך עד בית המקדש בעולם השפל, וזהו אביאך אל בית אמי, זה בית המקדש המיוחד אל השכינה, והטעם כי גדול המצווה ועושה, ועל כן מה שעשו שבעה דורות בלתי מצווים אעשה אנכי לבדי, ולא אירא מלשוב להתקלקל ולהחרב בית השלישי כאשר בראשון ושני, כי הלא עתה תלמדני..." ע"ש.

☞ **הערה 34** ☞

וראה תרס"ט ר"ע רעא (הנחה⁷³): "...ובביהמ"ק נשלם הכוונה להיות לו דירה בתחתונים כמ"ש ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם,

שול"י הגליון 80
 (73) ששורותיו הראשונות הם בגונית"ק אדהרי"צ, והשאר (כולל לכאורה המובא כאן בפנים) הוא בכת"י אחר.

השטות דלעו"ז להשטות דקדושה שז"ע עצי שטים שהי' במקדש, עי"ז ממשיך תוס' ריבוי אור ולכן הם חביבים יותר, וזשארז"ל על קרבנות נח"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני, שע"י שמקריבין בהמה גשמיות ע"ג מזבח נעשה נח"ר לפני דוקא, וכמו"כ עכשיו תפלה כנגד כו', ע"י שמבררים הנה"ב נמשך תוס' וריבוי אור שיהי' גילוי א"ס עצומ"ה למטה כו'".

אור החמה לזח"ב קלט, סע"א (מהרמ"ק⁷⁴): "ועצי שטים וגו'. הענין הוא כי עיקר המשכן הוא מרכבת הקדושה מראש ועד סוף. ועיקר אברי המשכן הקרשי' מעצי שטים עומדי' שהם השרפים שנאמר בהם שרפים עומדים שהם עיקר המרכבה פנימיות דמדרגה הראשונה, שהם שרפים מכסא הכבוד...".

הערה 51

ולהעיר מתרמ"ג ע' עד: "...ולמה ע"י קרבנות דוקא עי"ז באתי לגני. אך הענין דבקרבנות היו רואי' בעין הגשמי איך שנמשך בחי' רצה"ע הוא בחי' א"ס הסוכ"ע במצוה זו, שהי' יורד אש מלמעלה לאכול הקרבן והו"ע ארי' דאכיל קורבנין, ובחי' ארי' הוא מדרי' גבוה מאד, אור י"ה היינו אור המאיר בי"ה והוא בחי' סוכ"ע, אבל בשארי מצות הגם שע"י נמשך ג"כ בחי' א"ס הסוכ"ע, אבל אינו מאיר בגילוי בעולם, שנמשך האור למעלה ורק הארה לבד נמשך למטה שמאיר בגילוי בנפשו, אבל עיקר האור אינו מאיר למטה בגילוי, ולע"ל יאיר האור שממשיכי' עכשיו ע"י מעהמ"צ, יאיר אז בגילוי למטה, אבל עכשיו אינו מאיר בגילוי בעולם, אבל ע"י הקרבנות האיר בגילוי למטה בחי' א"ס הסוכ"ע, וזהו שנא' על קרבנות דוקא נח"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני, שע"י הקרבנות מאיר גילוי א"ס הסוכ"ע בעולם. וזהו באתי לגני כו', שכדי שיומשך גילוי אוא"ס לגנוני מקום שהי' עיקרי בתחלה, הוא ע"י אכלתי יערי עם דבשי שהם הקרבנות, שע"י גילוי אוא"ס בעולם, ועכשיו תפלה במקום קרבנות תקנו, שע"י התפלה נמשך לרפאות החולי' ולברך השנים כו', שמאיר ג"כ בגילוי בעולם כמו בקרבנות כו'".

הערה 58

וראה תקס"ה ח"ב ע' תתקצב-ד (נוסח ב): "...יקח כל אוצרתו מאוצר המלך ויבזבו אותם בשביל ניצוח המלחמה, שינצח המלחמה לגרש השונא מארצו ולכבוש מדינתו תחת ממשלתו, הגם שהאוצרות היו יקרים מאד אצלו, שכמה יגיעות יגע בהן עד שקיבץ אותם והכניסם לבית האוצר להחבא. . . כשעומד השונא לנגד דוקא, אזי יתמרמר עליו ולבזבו כל אוצרותיו היקרים בעיניו, אשר לא הי' עושה זאת בלא"ה. . . כך עד"מ למעלה דכתיב לך הוי' הנצ"ח. . . כשישראל שלמטה עושי' תשובה ממעמקי הלב לאהפכא מחשוכא לנהורא ולאכפיי' לסט"א. . . עי"ז מעורר למעלה מדת הנצח, שיתגלו אוצרות עליונות הגנוזות בבחי' סתימא דכל סתימן בבחי' גילוי ממש, מצד מדת הנצח שנתעורר למעלה על המנגדיים המסתירי' עליהם ומונעים מעבודת ה', והם נתגברו עליהם בחוזק והתגברות לנצח המלחמה ולאכפיי' לסט"א, עי"ז באתערותא⁷⁵ אתערותא דלעילא מדת הנצח, שיתגלה דוקא האוצרו' עליונו' הגנוזו' בהעלם בבחי' סתימא דכל סתימן בבחי' גילוי ממש... ע"ש.

תו"ח בשלח שכב, א [רכב, א]: "...וגם מלכים הראשונים אבותיו אצרו אוצרות רבים בכל משך חייהם דור אחר דור, וכל אוצרות המלך ואוצרות אבותיו כל הון יקר וגדול הזה נאצר באוצר המלך סגור יהי' ומוצנע חתום בחותם המלך תחת יד הממונה על האוצרות, ולא יקחו ויוציאו משם

שם ע' קח: "...למטה שיש גוף ויצה"ר, וזהו"ע עצי שטים ל' שטות וכמארז"ל אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות, והיינו שטות שלמטה מן הדעת, ויש שטות שלמעלה מן הדעת, כמו הנביא שנק' משוגע מפני שהוא למע' מטו"ד, וכמו אהני' לי' שטותא לסבא, וכשמהפך

שול"י הגליון

(75) "באתערותא אתערותא" – כ"ה בתקס"ה שם (וכ"ה בבוקר 1042 קלה, ב שממנו נדפס). ואוצ"ל: "באתערותא דלתתא אתערותא".

שול"י הגליון

(74) ועד"ז אור יקר להרמ"ק ח"ט ס"ע עט.

ולהעיר מתו"א תולדות יח, ג: "בחי גילוי זה הוא מרוה צמאון האה"ר הנ"ל, וזהו בוז יבוזו לו ל' ביזה ושלל, וכמו אדם הבוזז וחוטף דבר יקר הערך, כמו ביזת אוצרות יקרים, שבוזז וחוטף משום שמא אין ראוי שיתנו לו דרך נתינה, ע"כ בוזז וחוטף לגודל תשוקתו לזה, וכך הוא בהתגלות אוצרו הטוב שהוא בחי' סדכ"ס אשר עין לא ראתה אלקים זולתך, ונק' הון ביתו, ע"כ כאשר יומשך ויתן גילוי אוצרות אלו, אזי בוז יבוזו עד"מ. ובחי' זו עכשיו היא שמחת הנפש בעסק התורה ומצות אחר הצמאון ואה"ר בק"ש, אשר יעורר האדם בנפשו להיות מי לי בשמים כו' ומים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, זאת ישים אל לבו, כי הדברים האלה הן ד"ת ומצות הם הם בחי' גילוי הון יקר הנ"ל, וכמ"ש יראת ה' היא אוצרו, ולזאת ישמח לבו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל... ע"ש.

🌀 **הערה 59** 🌀

וראה תו"ח בשלה שכב, א-ב [רכא, סע"ד – רכב, רע"ב]: "...אנו רואים במלכותא דארעא שמאציר המלך אוצרות רבים מזהב וכסף. . וגם מלכים הראשונים אבותיו אצרו אוצרות רבים בכל משך חייהם דור אחר דור, וכל אוצרות המלך ואוצרות אבותיו, כל הון יקר וגדול הזה נאצר באוצר המלך, סגור יהי' ומוצנע חתום בחותם המלך תחת יד הממונה על האוצרות, ולא יקחו ויוציאו משם להצטרפות גם להנצרך ביותר לפי שעה, וגם מה שיביאו לו כסף וזהב מסים ומנחות ממלכי ארץ ורוזנים הכלל⁷⁷, וגם מה שינר[ש] מאבותיו. . הכל מאציר באוצר המלך, וע"כ נק' אוצרות [ש]מתקבצים ונאצרים בהן הון רב בלי שיעור, מפני שלא יגע בהן יד לעולם ולא יפתחו משך זמן רב כמה מאות שנים, וכ"ש שלא יגיעו להשתמש בכלים וחפצים יקר היקרים ונחמדים מזהב ומפז [רב] אפי' כלי א', רק הם טמונים ומוצנעים אוצרות המלך, ואף כשצריך המלך להוצאות הכרחים מאד לא יסתפק מן האוצרות לעולם, שאם הי' מוציא ומסתפק מהן לעת ההכרח לא היו נאצרים הון רב כ"כ ולא

להצטרפות גם להנצרך ביותר לפי שעה, וגם מה שיביאו לו כסף וזהב מסים ומנחות ממלכי ארץ ורוזנים הכלל⁷⁶, וגם מה שינר[ש] מאבותיו כל כלי יקר וחמדה מאבנים טובות ומרגליות וסגולת מלכים בהפלגת ויקר הערך מאד שלא יערכם זהב וכסף כלל, הכל מאציר באוצר המלך, וע"כ נק' אוצרות [ש]מתקבצים ונאצרים בהן הון רב בלי שיעור, מפני שלא יגע בהן יד לעולם ולא יפתחו משך זמן רב כמה מאות שנים, וכ"ש שלא יגיעו להשתמש בכלים וחפצים יקר היקרים ונחמדים מזהב ומפז [רב] אפי' כלי א', רק הם טמונים ומוצנעים אוצרות המלך, ואף כשצריך המלך להוצאות הכרחים מאד לא יסתפק מן האוצרות לעולם, שאם הי' מוציא ומסתפק מהן לעת ההכרח לא היו נאצרים הון רב כ"כ ולא יקרא אוצר כלל, אלא כאשר הנאצר טמון ומוצנע לעולם הוא שנק' מטמונים, כמ"ש ג' מטמונים הטמין יוסף כשליקט כל הכסף כו', וכתוב אם כמטמונים תחפשינה, דמשמע שהמטמון והאוצר טעון חיפוש גדול (שע"פ רוב השמירה לאוצר של ממון בעומק הקרקע, וכלי יקר מאבנים טובות ומרגליות בחדרים מוצנעים מעין כל רואה כו'), לפי שהמטמונים והאוצרות סגורים וצנועים בתכלית ההסתור מעין כל כידוע... ע"ש.

תש"ט ע' 7-126 [תרפ"ד ע' רצט-ש, ועד"ז תרס"ח ע' קנח-ט]: "...דבשביל הנצחון לנצח אויביו. . ומבזבוז כל אוצרות המלוכה וסגולת מלכים אשר נאסף ונקבץ במשך שנים רבות, כל הון יקר ונעים אשר ספון וטמון באוצרות המלך, ואין כל עין שולטת בהם, ואינו משתמש בהם לשום דבר, כי יקרים המה מאד אצלו, והמה כל מחמדיו וסגולותיו. . ונמצא אנ"ר כמה גדול כח הנצחון שיוכל לבזבוז בשביל זה כל אוצרותיו היקרים בעיניו מאד... ע"ש.

ה'ש"ת ע' פא [ועד"ז סה"מ אידיש ע' 56]: "...ווי מיר זעען במוחש בגשמיות אז צוליב א נצחון במלחמה נוצט מען אויס די טייערסטע אוצרות וואס כמה דורות האבען געזאמעלט...".

חתונתו או חתונת בנו או בעת ישועה ונחמה גדולה לפרקים יחפוץ להראות יקר תפארת גדולתו בהם דוקא כנ"ל...".

☞ הערה 63 ☜

וראה עד"ז תרכ"ו ע' רעט [תרכ"ז ס"ע תלו ר"ע תע], ועד"ז תרנ"ח ע' סח]: "...מה שמבואר בז"ח פ' יתרו ובכמה מקומות בספרים...", ועד"ז בד"ה מים רבים תר"ץ ע' ט: "...אי' בזהר חדש פ' יתרו ובכמה מקומות בספרים... למעלה מעלה... ולמטה מטה...".

פר"ת ר"ע צג ("דהנה אי' בת"ז..."). שם ס"ע צג ("וזה מ"ש בתיקונים..."). שם ס"ע קיז ("דאי' בת"ז... למעלה מעלה... ולמטה מטה..."). שם ר"ע רמב ("דאי' בת"ז..."). ועד"ז שם ר"ע ש ("ד"ה ראשית גוים עמלק): "...בסטרא דקדושה, הגם שיש בזה ג"כ מדידות, הרי זהו מה שהוא רצונו ית' והרצון הוא בבחי' הגילוי, ע"כ אין בזה קץ וסוף, וכמ"ש בת"ז⁸³ למע' מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית כו'...".

ולהעיר מסה"מ מלוקט ח"א ס"ע קמג [ח"ד ע' צח]: "...על ידי עליית עוה"ז התחתון דוקא נעשה עלי' בכל העולמות, ועלי' באופן דאין ערוך, וע"ד המבואר בהמשך דיום ההילולא [ובהע' 47 שם: "באתי לגני השי"ת פי"ב ואילך (אולי ע"פ ז"ח יתרו לד, סע"ג: לעילא עד א"ס ולתתא עד אין תכלית)"] (של בעל הגאולה), שהענין דלמטה עד אין תכלית שייך להענין דלמעלה עד אין קץ".

שם ח"ב ע' רצא [ח"ג ע' קעא]: "...ויובן זה בהקדים מה שארז"ל אור א"ס למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית...", ובהע' 5 שם: "ראה תקו"ז סוף תיקון נז (וראה שם תיקון יט – מ, ב). ז"ח יתרו לד, סע"ג. וראה ספר הערכים-חב"ד כרך ד (השלמה לכרך ג) ערך

יקרא אוצר כלל... שהמטמונים והאוצרות סגורים וצנועים בתכלית ההסתר מעין כל כידוע. ואף שלפעמים חפץ המלך להשתעשע ולהתענג בכלי חצו⁷⁸ יקר וסגולת מלכים שנטמנו באוצרות[יו] ואוצרות אבותיו, או להראותם לפני שר גדול [או] אוהבו וריעו כנפשו, לא ירצה ליקח מן האוצרות הטמונים מכבר, כי אינו חפץ ואינו לפי כבודו שיגלה לעין רואה מאוצרות[יו] ומטמוניו[ן] [ה]מוסתרים שנטמנו זה כמה מא[ות] שנים, וגם מאשר נאצר על ידו להיות מונח לעת הצורך הגדול, וברצותו להשתעשע בכלי חמדה יקר⁷⁹ מן המוכן בביתו לשולחנו כיד המלך, להתכבד לפני השרים והמלכים כו'. אך זה⁸⁰ לפרקים רחוקים מאד כמו בעת שהוא עושה משתה ושמחה גדולה על ענין גדול, כמו בכיבוש מלחמה גדולה (כמו שצוה בלטשאצר⁸¹ להביא כלי המקדש), או בעת שהוא עושה משתה ושמחה ביום חתונתו, או כשבת המלך⁸² על כסא מלכותו וכה"ג, אז יצוה גם להוציא כלים היקרים כל כלי חמדה וסגול[ות] מלכים הטמונים באוצרותיהם, להראות את יקר תפארת גדולתו ועושר כבוד מלכותו לפני היושבים במשתה משרי המלך הפרתמים, כמבואר במשתה דאחשורוש וכדומה לזה, וכ"ש וק"ו שלא ימכרם בכל הון שבעולם אף בעת הצורך גדול מאד. והנה מכ"ז אנו רואים גודל עוצם הפלאות יקר הערך של [ה]כלים הגנוזי' באוצרותיהם, שהן כלי חמדתו היקרים בעיניו כ"כ עד שגם בגודל התענוג והשמחה שחפץ להתענג ולהשתעשע בכלי חמדה, אין התענוג שלו שוה כלום כשישתמש בהן, לגבי עוצם מעלת ערך י[ו]קרם וחשיבותם בעצם, ע"כ מבטל רצונו ותענוגו ואינו חפץ להשתמש בהן ואף לא להראותם ולגלותם לשום שר וחשוב [ן]רעים אהובים, רק בעת

☞ שו"י הגליון ☜

(78) בכת"י א': "חפצו היקרים". ובכת"י אחר: "יקר חפצו".

(79) בכת"י א': "יקח".

(80) בכת"י א': "ורק".

(81) "בלטשאצר" – כ"ה גם בכת"י א' (אבל זהו שם שניתן לדניאל בס' דניאל א, ז, ועוד). ובכת"י אחר: "בלשאצר" (שהוא שם המלך שבס' דניאל ה, א ואילך שמדובר בו בתו"ח שבפנים).

(82) בכת"י א': "כשבת על כסא ממלכתו".

☞ שו"י הגליון ☜

(83) ובהערת רבינו שם: "וכמ"ש בת"ז: ראה ס' המאמרים תרכ"ז בסופו. מאמר יום ההילולא (יו"ד שבט השי"ת) באתי לגני פי"ב ואילך".

אוא"ס (ד) ס"ז סק"ו. שם ס"ח. וש"נ".

בעצם היום הזה יצאו פר"ת⁸⁴, וכללות הענין הוא, דהנה אי' בת"ז אוא"ס למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית. . ולמעלה עד אין קץ הוא בעצם האור, בחי' הוא שלמע' מגדר גילוי, ואדרבא הוא בבחי' סתימות והעלם בעצמותו כו', והוא בחי' מקיף. . דאו"ח כו', וכמ"ש בד"ה הנ"ל. וזהו שנק' אוצר למעלה. . וכמו האוצר שהוא סתום ונעלם מעין הרואה, כמו"כ בחי' עצמות אוא"ס שסתום ונעלם בעצם זהו בחי' אוצר העליון כו'... ע"ש.

ולהעיר מע"ח שער א, ענף א: "...כי הנה נודע כי האור העליון למעלה למעלה עד אין קץ הנק' א"ס, ושמו מוכיח עליו שאין בו שום תפיסה לא במחשבה [ו]לא בהרהור כלל ועיקר, והוא מופשט ומובדל מכל מחשבות, והוא קודם אל כל הנאצלים והנבראים והיצורים והנעשים, ולא היה בו זמן התחלה וראשית, כי תמיד הוא נמצא וקיים לעד, ואין בו ראש וסוף כלל...".

☞ הערה 70 ☜

לתועלת הלומדים, מובא בזה סעיף יג מד"ה באתי לגני תש"י⁸⁵ – כל הסעיף על הסדר [עם הלשוניות המקבילות שבד"ה בעצם היום הזה פר"ת (ע' רמב-רמג)]:

"יג) והנה מה שאומר [- אמנם או'] למטה עד אין תכלית, קאי על הגילוי וההתפשטו' [- הוא שהתפשטות האור] שהוא בבחי' התפשטות בבחי' אין סוף ואין שיעור ובל"ג ממש עד למטה מטה [- הוא בבחי' מטה מטה עד אין תכלית כו'], במדריגות⁸⁶ היותר אחרונות והיותר תחתונות, וזהו אוא"ס למטה עד אין תכלית שהתפשטו' האור הוא בבחינת א"ס ובל"ג כלל, עד מדריגה היותר מטה מטה⁸⁶. דהנה [- שהרי] עולמות הא"ס שלפני הצמצום [- שלפני האצי'] ועולם האצילות דשם מאיר האור אין סוף בגילוי [- שמאיר שם גילוי אוא"ס], ה"ה כלים לאור אין סוף, להיות דגם הכלים ה"ה [- שהרי גם הכלים הן] אלקות ממש, וא"כ אין פלא כלל דהאור א"ס מאיר שם בגילוי, וכן אין פלא מה שהם יכולים לקבל אוא"ס הגלוי [- ואינו פלא כלל מה שמאיר בהם אוא"ס כו'], אבל [- אך] עולמות ביי"ע ה"ה [- הן] בחינת מטה, דכלים דאצילות הם [- הן] כגופא לנשמתא, משא"כ ביי"ע הם [- וביי"ע הן] בחי' לבושים [- לבושין], וכמבו' בפתח אלי'

אבל ראה ל' שער ההקדמות הקדמה ג: "...כי נודע ומפורסם כי האור העליון הלא הוא נקרא אין סוף, ושמו מוכיח עליו שאין בו תפיסה לא במחשבה ולא בהרהור כלל, והוא מופשט ובלתי מושג מכל המחשבות העליונות, והוא קדם אל כל הנאצלים והנבראים והנוצרים והנעשים, והוא אשר המציאם והאצילם, ולא היה בו התחלה וראשית, כי תמיד היה נמצא וקיים לעד ולנצח נצחים..." (ולהעיר מל' שער ההקדמות מהדורת אהבת שלום (המיוחס כל' הרח"ו המקורי) ו, סע"א: "...כי נודע ומפורסם שהאור העליון למעלה למעלה המאציל העליון הלא הוא נקרא אין סוף, ושמו מוכיח עליו...").

וראה זח"א כד, סע"א (ע"ד העלאת המלכות לכתר והמשכתה למטה בכל העולמות, כמ"ש במק"מ שם): "...במיתך לסלקא צלותא להווא אתר ידיע. . צריך לסלקא מחשבתיה בצלותיה בההיא תגא אבן מוכללת ומעוטרת דאתמר בה כל הזוקף זוקף בשם. . וצריך לסלקא (נ"א לה) עד אין סוף, וכד נחית לה אתמר ביה כל הכורע כורע בכרוך, דצריך לנחתא (נ"א לה) עד אין תכלית...".

☞ הערה 65 ☜

להעיר מפר"ת ע' צג-צד: "...והנה אמרו"ל אין להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים כו', וצ"ל מה"ע אוצר למעלה. ועמ"ש מזה בד"ה

שוליי הגליון ☞

(84) שעליו מיוסדים (לכאורה) סעיפים יא-כ בהמשך באתי לגני ה'שי"ת (וכפי שהובא ממנו במילואים להערה 70).
 (85) עם הערות רבינו עליו – בשוה"ג הבאים.
 (86) "במדריגות. . מטה מטה" – כ"ז הוא הוספה שלא נמצא בפר"ת שם.

לך עשב מלמטה שאין לו מזל כו', שהוא⁹⁴ בא מאור וחיות האלקי ששופע דרך הגלגלים ומזלות, דזהו השפלה גדולה מה שהאלקות בא בהעלם והסתר גדול כ"כ [וזהו תכלית השפלות שהאלקות מוסתר ונעלם לגמרי], בריבוי⁹⁵ העלמות והסתרים דריבוי ההשתל' דבי"ע עד שבא בהשפעה חיצוני' וגשמי', ובפרט כמו שבא בהריבוי צמצומים העלמות והסתרים⁹⁵ עד שיכול להיות דבר ההיפך מאלקות לגמרי, והיינו לשכוח על הוי' לגמרי ח"ו [עד שיכול לשכוח ח"ו על ה', ומכ"ש כמו"ש בקליפה וסט"א לאמר לי יאורי ואני עשיתיני] [וכ"כ הוא ההסתר עד שיכול לומר לי יאורי ואני עשיתיני כו'], שזהו⁹⁶ היפך האמת ממש, דהאמת הוא דויברך יעקב את פרעה (ואיתא בתנחומא הובא ברש"י במקומו), ובמה ברכו, ברכו שיעלה נילוס לקראתו, והוא השפעת הטוב העליון שנמשך, הנה פרעה מלך המצרים וגבולים הוא עוד כפוי טובה ואומר לי יאורי ואני עשיתיני, שהוא היפך האמת, אשר כמו"כ ישנו גם בעבודה בכל או"א בבעלי עסקים ויושבי אהל, דבבעלי עסקים הוא מה שחושב דכחי ועוצם ידי עשה לי את כל החיל הזה, דהגם שידוע ומאמין שהוא הנותן לך כח לעשות חיל, וברכת הוי' היא תעשיר, ומזכיר ש"ש על כל דבר ודבר בעסקו, ומ"מ הנה חושב דכחו ועוצם ידו, היינו דחכמתו עמדה לו, ולזאת הנה בזמן העילוי, בכל הענינים, יעוז בהוותו, שהוא מתגאה בעצם מהותו, ונדמה לו כי חכמתו עמדה לו, וכן להיפך בזמן הדוחק ח"ו הוא בנמיכת רוח ושפלות, דשניהם אינם אמת, דמאחר דברכת הוי' היא תעשיר הרי צ"ל בהשוואה בהרגש נפשו, אלא דיש בו חסרון, דכמו"כ הוא ביושבי אהל, דהגם שלומד תורה ויודע שהוא תורת הוי', ובכ"ז הרי אפשר חלילה שבכח התורה אומר דבר הלכה שהוא היפך התורה, והוא כדוגמת בעלי העסקים, דהגם דמאמין בהוי' באמונה פשוטה שהוא ית'

דכמה לבושיין תקינת לון, דקאי על בי"ע שהם רק לבושים בלבד לאור הכלים דאצילות (שהם בבחי' גופא כנ"ל המתלבש בהם) [כמא' לבושיין תקינת לון שבהם מתלבש בחי' האצי' אימא...] וכמאמר⁸⁷ אימא עילאה מקננא בכורסיא, דאימא⁸⁸ עילאה הוא בחינת בינה דאצילות ה"ה מקננא בכורסיא עולם הכסא שהוא עולם הבריאה⁸⁸, שית [ושיית] ספירן ביצירה ואופן בעשי' [כו'], דלכן⁸⁹ נק' בי"ע מטה לפי שהם רק לבושים לאור האצילות, ובלבושיין דבי"ע אומר דמינייהו פרחין נשמתין לבני נשא [ובחי' לבושיין דבי"ע מנייהו פרחין נשמתא לב"נ] שהם הנשמות [דנשמות הן מבי"ע], דהנה רוב הנשמות⁹⁰ הן [שזהו רוב הנשמות שהן] נשמות דבי"ע ורק חד בדרא [אפי'] בדורות הראשונים הם נש' [הי' נשמות] דאצילות, אבל⁹¹ רוב הנשמות הם נש' דבי"ע, אלא [רק] שבבי"ע גופא הנה הנשמות הם פנימי' [גופא הנשמות הן מבחי' פנימיות], ומלאכים [מבחי' חיצוני', ו[ה]עולמות הם [הן] חיצוני' דחיצוני', ובריבוי ההשתלשלות דהשתל' האור בבי"ע [ובהשתל' דבי"ע בריבוי ההשתל'] ממדריגה⁹² למדרי' בריבוי המדרי', הרי מתעלם ומסתתר האור ממדרי' למדרי', עד שבהגיע האור לעולם הגלגלים והמזלות הרי מתעבה ומתגשם, ולכן כל ההשפעה והגילוי בעולם התחתון ועולם הגשמי דעוה"ז הוא ע"י הגלגלים ומזלות⁹² [עד גלגל המזלות שהן המשפיעים למטה בכל הדברים דעוה"ז הגשמי], וכמש"נ וממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים, וכמאמר⁹³ אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל [וכמ"ש ממגד תבואת שמש כו', ואין

שוליי הגליון

(87) וכמאמר אימא : ת"ז תי' וא"ו.
 (88) "דאימא . . הבריאה" – כ"ז הוא הוספה שלא נמצא בפר"ת שם.
 (89) "דלכן . . האצילות" – הוספה שלא נמצא בפר"ת שם.
 (90) רוב הנשמות : ראה לקו"ת שה"ש עוד ביאור ע"פ יונתני' וש"נ.
 (91) "אבל . . דבי"ע" – הוספה שלא נמצא בפר"ת שם.
 (92) "ממדריגה . . ומזלות" – רוב האריכות והפרטים כאן הם הוספה על מ"ש בפר"ת שם : "עד גלגל . . הגשמי" (כדלקמן בפנים).
 (93) אין לך עשב : ראה ב"ר פ"י, ו. זח"א רנ"א, א. ועוד.

שוליי הגליון

(94) "שהוא . . ומזלות" – הוספה שלא נמצא בפר"ת שם.
 (95) "בריבוי . . והסתרים" – כ"ז הוא הוספה שלא נמצא (כאן) בפר"ת שם. וראה מה שהובא מפר"ת לקמן בפנים : "וכ"כ הוא ההסתר...".
 (96) מכאן עד סוף סעיף יג הוא הוספה שלא נמצא בפר"ת שם.

תכלית, ווי ער האט פריער דאס מסביר געווען ווי דאס איז כפשוטו – וואס הייסט כפשוטו אין דעם נסתר דתורה – וואס דער פשט איז דאך אז דער אור אין סוף ציט זיך און איז עולה אין מעלה מעלה ביז אין קץ, און אזוי איז ער אויכעט נמשך ויורד אין מטה מטה עד אין תכלית. און איצטער איז ער מסביר א נייעם ענין, אז דער ענין וואס מ'זאגט אז אור אין סוף אין למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית, איז דאס ב' מדריגות אין אור אין סוף עצמו. דאס איז ניט ווי מ'האט גערעדט פריער, אז אור אין סוף ווערט נמשך אין מעלה מעלה און ווערט יורד אין מטה מטה, נאר ער זאגט אז אין אור אין סוף ווי ער איז, האט ער אין זיך דעם ענין פון מעלה מעלה עד אין קץ און מטה מטה עד אין תכלית. [ער] זאגט, אז אפילו ווי דאס איז אור אין סוף, איז דאס צוויי דרגות, און וואס פאר א דרגות? וואס יש הפרש גדול ביניהם. וואס דערפון איז פארשטאנדיק, אז דאס איז ניט דער ענין היכולת. וואס ס'דאך דא אויכעט אין יכולת וואס מתגלה און אינו מתגלה, און יורד ואינו יורד, איז דאך דארטן אבער אין יכולת, איז קען מען דאך ניט זאגן אז דאס איז ב' דרגות – אט דאס איז דאך ענין היכולת אז ס'האט די צוויי תנועות. אפילו אז מ'זאל דוחק זיין אז אעפ"כ איז דאך דאס צוויי תנועות – אע"פ וואס דאס איז איין ענין – קען מען דאך אבער ניט זאגן אז יש הפרש גדול ביניהם – ס'גאר ניטא קיין הפרש בא' זיי. אט דאס איז דער ענין פון יכולת – פון אמיתית היכולת, אז יכול כך ויכול באופן הפכי. וואס דערפון פארשטייט מען דאך, אז דאס איז נידעריקער פון דעם ענין פון יכולת...".

☞ הערה 83 ☞

וראה גם תרס"ב ע' שלג: "...דשרש המדידה הוא מבחי' אוא"ס שלפני הצמצום, שהוא מודד ומגביל אופן בקיעת הקו והמשכתו שיהי' בבחי' מדה ומשקל דוקא, ובכח זה הוא בבחי' קו המדה למדוד בחי' האורות וכלים בספי' כו'. ונמצא דכללות ההמשכות בעולמות הוא בבחי' מדה וגבול ובבחי' התחלקות מדרי' דוקא, גם בעולמות הא"ס שלפני הצמצום ובאצי', וכ"ש בעולמות בי"ע שהן בבחי' יש וגבול ממש והן בבחי' עלמין דפרודא כו', וכללות הכל הוא לפי

הנותן כח לעשות חיל, וברכת הוי' היא תעשיר, ובכ"ז הנה כאשר עניניו מצליחים לכו זחוחה עליו ויתגאה בעצמו כו', וכאשר ח"ו דחוק לו ה"ז מעיק לו ביותר ושפל בעיני עצמו, דטעם הדבר הוא לפי דעצם יסוד העסק אינו כדבעי, דזה שמאמין דהוא ית' הנותן כח לעשות חיל, הוא רק אצלו באמונה פשוטה בלבד, אבל יסוד העסק והמור"מ אינו כדבעי להיות ע"פ התורה, ולכן היוצא מזה הוא כנ"ל. וכן הוא ביושבי אהל, דהגם שלומד תורה ויודע שהוא תורת הוי', אבל עצם הלימוד וגוף הידיעה אינם כדבעי, והוא דכאשר לומד את התורה, והיינו בעת לימודו, שוכח על נותן התורה, כ"א הוא אצלו ענין שכלי, ולהיותו אצלו שכלי בלבד, הנה אח"כ כשיודע מה שלמד, הגם שידע שזהו תורת הוי', ובכ"ז הרי גם הוא שכלי, ולכן יכול ח"ו לומר דבר ולדייק ענין בשכלו מה שהוא היפך התורה, והיינו דכללות הענין דהגם שמקבל חיות מאלקות ממש, ומ"מ יכול להיות ח"ו היפך האלקות, והוא לפי שהאור בא בריבוי צמצומים העלמות והסתרים ביותר, דזהו"ע הטבע לשון טובעו בים סוף, שהאור הוא מוטבע בההסתרות וההעלם ביותר, שבא מריבוי ההשתלשלות דהאור, שמשתלשל ממדריגה למדריגה עד המדרי' היותר אחרונות".

☞ הערה 73 ☞

וראה שיחת אחרון של פסח תשל"ה⁹⁷: "...און מ'זאגט אז אדם מקדש עצמו איז דאס נאר אין אן אופן פון מעט און למטה, און דערנאך איז מקדשין אותו הרבה מלמעלה, וואס דער ענין פון הרבה מיינם בכמות, און מלמעלה מיינט באיכות, ע"ד ווי אין זיין עבודה זאגט מען ביידע זאכן: מעט – וואס דאס איז בכמות, און למטה – באיכות...".

☞ הערה 81 ☞

ראה ד"ה באתי לגני תשכ"ו (20:6): "...דעם מאמר פון תיקוני זהר, אז אור אין סוף אין למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין

הערה 88

ראה לקוטי תורה לג' פרשיות סג, א-ג [ועד"ז אה"ת נח (ח"ג) תרכז, א-ב]⁹⁹: "...והנה ענין התיבה, נ' כי מאחר שמי המבול הם מבחי' עולם התהו, א"כ התיבה היא מבחי' עולם התיקון. והענין כי השבירה היה בזמ"ל דתהו שהם ז' מדות, אבל בג"ר לא הי' שבה"כ. . וחור"ב הם תרין ריעין והם הנקראים ג"כ עץ החיים. . מכ"ז יובן אשר ענין התיבה זהו מבחי' ג"ר שהם העושים התיקון ומתקנים מהתהו לבחי' תיקון, ע"ד בחכמה אתברירו כו'. . וכן לפי' הריב[ע]ש"ט זצוק"ל דהתיבה רומז לתיבות התפלה והתורה, הרי הם מבחי' חור"ב שלמעלה משבה"כ כנ"ל. . והנה ענין תחתיים¹⁰⁰ שניים ושלישים תעש[ו]ה, בשל"ה פי' בי"ע, ובאור"ת מהמגיד נ"ע פי' בעומק יותר בשם ריבש"ט¹⁰¹ זלה"ה, כ¹⁰² יש בכל תיבה¹⁰³ מתיבות התפלה והתורה ג' בחי', עולמות נשמות¹⁰⁴ וא-להות, ועולים ומתקשרים ומתייחדים זה בזה עם א-להות, ואח"כ מתי[י]חדים ומתקשרים יחד האותיות ונעשים תיבה, ומתייחדים יחודים אמיתיים בא-להות, וצריך האדם לכלול נשמתו בכל בחי' ובחי' מהנוכח, ואז מתייחדים כל העולמות כאחד ועולים ונעשים שמחה ותענוג גדול עד אין שיעור, וזהו תחתיים שניים ושלישים¹⁰⁵, דהיינו עולמות נשמות¹⁰⁶ וא-להות,

שהתהוות העולמות הן בבחי' עשי' מאוא"ס ב"ה, שגם בחי' מקור ושרש האור הוא – כמו שהוא באוא"ס שלפני הצמצום הוא ג"כ רק מה ששייך אל העולמות, והוא בבחי' עשי' שאינו בבחי' התחברות כ"כ... ע"ש.

לקוטי דיבורים ח"ד תשמב, א [ועד"ז סה"ש תרצ"א ע' 255]: "...אמאליגע חסידים פלעגען טאן אין חסידות און עבודה אזוי ווי איינער טוט אין לערנען נגלה, היינט לערענט מען גמרא, מארגען לערענט מען די הלכה בחור"מ, אזוי איז גיווען בא אלטע חסידים, היינט איז די התבוננות פון הפלאת ורוממות הא"ס, היינט⁹⁸ איז די התבוננות אין דעם אוא"ס המתלבש בעולמות, היינט איז די התבוננות אין עולמות הא"ס שלפני הצמצום, היינט איז די התבוננות אין די אורות הבאים בדרך אור ישר, איין אנדער מאל איז די התבוננות אין [די] אורות הבאים בדרך אור"ת. אמאל איז די התבוננות אין ויגבה לבו בדרכי הוי'. אבער יעצט... ע"ש.

סה"ש תש"ד ע' 40: "...ווען א איד איז עולה לתורה, איז ער עולה לתורה, ער האט אן עלי' . . נפש איז עולה אין עשי', רוח אין יצירה, נשמה אין בריאה, חי' יחידה אין מל' דאצילות. דאס איז אזוי בא אלע אידן. ביי צדיקים איז חי' עולה אין זו"נ, און יחידה אין עולמות א"ס שלפני הצמצום... ע"ש.

שוליי הגליון

(99) שבדקדוקי תורה הערות 89, 92, 93, 95, 97-100, 102, 103, 105, 107, 111, 113, 116, 117, 122-126, 128, 130, 132-134, 194, 212.
 (100) מכאן עד לקמן ליד שוה"ג 108 נמצא גם בלקו"ת לג"פ נג, א-ב [ועד"ז אה"ת נח (ח"ג) תריד, א-ב].
 (101) באוה"ת (משא"כ לקו"ת לג"פ) שבשוה"ג הקודם: "הבש"ט" – וראה דקדוקי תורה הערה 98.
 (102) מכאן עד לקמן ליד שוה"ג 107 הוא ל' האור"ת (שבמילואים להערה 91) עם איזה שינויים (כמ"ש בשוה"ג הבאים).
 (103) "בכל תיבה. . בחי' עולמות" – באור"ת שם: "בכל אות עולמות...", וראה דקדוקי תורה הערה 92.
 (104) "נשמות" – באור"ת שם: "ונשמות", וכ"ה לקמן ליד שוה"ג 106.
 (105) באור"ת שם נוסף: "וגר".
 (106) "נשמות" – באור"ת שם: "ונשמות", וכ"ה לעיל ליד שוה"ג 104.

ולהעיר ממאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא ח"א ר"ע תכג: "...והגם שידוע בכהאריז"ל שיש עולמות אין מספר קודם הצמצום ונק' בש' עולמות א"ס, ואחר הצמצום נמשך כ"ז בבחי' קו"ח כו', אמנם באמת הגם שיש עולמות א"ס שיורד דרך [שם] השפע לעולמו' שלמטה מהקו, עכ"ז לא נק' שם בשם השתלשלות כלל, רק מראשית הקו מתחיל בחי' ההשתלשלות, דמשם עתיק ואריך מלבישים לא"ק, ואו"א מלבישי' לעו"א, וזו"נ לאו"א, ונק' אדם בש' ראשית השתלשלות השפע...".

שוליי הגליון

(98) "היינט. . המתלבש בעולמות" – בסה"ש תרצ"א שם ליתא (וכנראה נשמט שם בטעות הדומות).

הערה 89

ראה או"ת ס"פ נח שבמילואים להערה 91: "צוהר תעשה לתיבה, בשם ריבש"ט זלה"ה שתהא התיבה מצהיר, ע"ד כי יש בכל אות עולמות ונשמות וא-להות, ועולים ומתקשרים ומתייחדים זה בזה עם א-להות, ואח"כ מתייחדים ומתקשרים יחד האותיות ונעשים תיבה ומתייחדים יחודים אמיתי' בא-להות, וצריך האדם לכלול נשמתו בכל בחי' ובחי' מהנז', ואז מתייחדים כל העולמות כא' ועולים ונעשים שמחה ותענוג גדול עד אין שיעור. וזהו תחתים שנים ושלישים וגו', דהיינו עולמות ונשמות וא-להות, תלת עלמין אית ליה...".

שם פסוקים מלוקטים סוף ד"ה אמר¹⁰⁹ עצל¹¹⁰: "...דרכי ישראל ב"ש זללה"ה אמר צוהר תעשה לתיבה, שיהיה האותיות מצהירים תחתים שניים תעשה את התיבה, כמ"ש בס"י א'¹¹¹...".

שולצי הגליון

(109) בהוצאות קה"ת – סוף סימן רצה.

(110) שבדקדוקי תורה הערה 109.

(111) עד"ז נמצא גם באו"ת נח (סימן יז): "עשה לך תיבת עצי גפר. שכל תיבה שמוציא כולל [- כ"ה בדפוס] בעולמות נשמות וא-להות, וזהו תלת עלמין אית לי' הנזכר בזוהר, ולחפש בכל תיבה לשמוע מה שאומר, כי השכינה מדברת מתוך גרונו, והוא שושבינא דמטרוניתא כמ"ש בספר הזוהר, וז"ש שנים ושלישים תעשה. צוהר תעשה לתיבה שתהא יוצאה בבחירות, ולהאיר בכל העולמות, לעשות נחת רוח ליוצרו וכו', כמ"ש בס"י א' וע"ש". ובהערות רי"ע שחט שם (שבסו"ס או"ת השלם – ר"ע תקח) הציג שהכוונה להתחלת א' מהכת"י, שכנראה שם היו נמצאים דברי הבעש"ט שבאו"ת סימן יח-יט, וציין שכ"ה בס' אור האמת – שבהתחלת הספר (דף א, ע"א בדפוס) בקטע הב' (ד"ה יאמין שמחי') איתא: "כמו שאמר ריבש"ט ע"ה צוהר תעשה לתיבה, שיהא מנהיר התיבה, ואל אמה תכלנה מלמעלה, פי' שנותן מזון להשכינה ממדריגת [- כ"ה בדפוס], אבל בזיטאמיר תרס"א: ממדריגת] שלמעלה..." (ואכן באור האמת (ט, סע"ב [י, א-ב]) נמצא תורת המגיד שבאו"ת סי' רצה (שבפנים), ושם מסיים: "...שיהא מצהיר האותיות תחתים שנים ושלישים תעשה את התיבה (ע"ל דף א') – אבל יתכן שזהו ציון מהמור"ל (לדף הספר), ולא ציון לדף הכת"י (וע"ד הציון שם מח, רע"א (בסוד"ה צאנה וראנה הב') : "וע' לעיל דף ה' ע"א – שהוא לכאורה ציון לד"ה צאנה וראנה הא', הנמצא שם בדפי הספר). אך אולי הי' כתוב בהכת"י "סי' א", והכוונה הי' לדף הראשון

תלת עלמין אית ליה¹⁰⁷ לקב"ה הנז' ר"פ שלח דקנ"ט. ועיין בת"א בד"ה והנה אנחנו מאלמים אלומים נז' ג"כ ג' בחי' מלאכים ונשמות וא-להות. ובמק"מ שם פ' שלח פי' בשם הרח"ו שהם אצי' בריאה יצירה, וי"ל שזהו מ"ש הבעש"ט, עולמות היינו יצירה, נשמות בריאה, א-להות אצי'. אך הרמ"ז שם פי' שהם ג' בחי' הכוללים כל החלל, היינו א"ק ואצי' ובי"ע, ומרומזים בי"ה ע"ש. ועמ"ש מענין ג' בחי' אלו בביאור ע"פ ויאמר משה אכלוהו היום כו'. לפ"ז אתי שפיר יותר פי' הבעש"ט נ"ע שהם ג' בחי' עולמות נשמות וא-להות. והיא השכלה מופלאת להשכיל מה בין אצי' למה שלמעלה מאצי', שזהו ענין ההפרש בין נשמות לא-להות, כי הנשמות נמשכים מכלים דאצי', שעם היותן ג"כ אלקות איהו וגרמוהי חד, אך עכ"ז אינן דומים להאורות שהם אלקות ממש, וזהו עצמו ההפרש בין אצי' שהוא בחי' כלים, לעולמות הא"ס שהם למעלה מבחי' כלים דאצי' ולכן נק' א-להות ממש. גם י"ל ההפרש בין ב' בחי' אלו כענין ההפרש בין היחוד דאיהו וחיוהי חד ובין היחוד דאיהו וגרמוהי חד, ועולמות הם בי"ע נבראים ממש. ולפ"ז זהו כעין פי' העמה"מ שער עולם התהו פנ"ו, שהתיבה היא מגיע עד בחי' טהירו עילאה, ונח הוא האור הנמשך בבחי' זו כו' ע"ש, והיינו כמ"ש הבעש"ט נ"ע דתחתים ושניים ושלישיים הם תלת עלמין הנ"ל, אשר לפי' הרמ"ז הם כוללים לכל החלל שהי' בשעת הצמצום כו' ע"ש. ומבואר במ"א ע"פ ולא תחללו, שע"י העונות גורמים הסתלקות אור א"ס מהחלל ונעשה חלל כו' ח"ו, לכן בדור המבול הי' צ"ל התיקון בכל מקום החלל ע"י התיבה ונח כו'¹⁰⁸. עכ"פ מובן לפ"ז כמ"ש שהתיבה הוא התיקון שנעשה אחר עולם התהו, שכולל תיקון ג' עלמין הנ"ל. קיצור תחתים שניים ושלישיים, תלת עלמין, בי"ע דכללות א"ק ואצי' ובי"ע, אף עשיתיו הפסק, כי בי"ע עלמא דפרודא, אבל אצי' וא"ק הכל אחד...".

שולצי הגליון

(107) "אית ליה" – עד כאן לי' האו"ת (ובצוואת הריב"ש שבמילואים להערה 91 נוסף כאן: "וכו").

(108) עד כאן מה שנמצא גם בלקו"ת לג"פ [ועד"ז אוה"ת] שבשוה"ג 100.

תחתים שניים ושלישים, והם עולמות ונשמות
ואלוקות כנ"ל והבן".

מגן אבות (קאפוסט) נח ח, ג: "...מכאן עד
סוף הדרוש הוא מרשימה¹¹⁴ עוד יש לפרש ענין
תחתיים שניים ושלישים שהי' בהתיבה, ע"פ¹¹⁵
מ"ש הבעש"ט נ"ע (במכתבו לגיסו הרה"ק ר"ג
קוטעבער נ"ע) שבכל תיבה מתיבות התפלה יש
ג' מדריגות עולמות ונשמות ואלקות, וצריך
האדם ליכלל א"ע בהתיבה וליחד ג' מדריגות אלו
עולמות ונשמות ואלקות, והביאור מזה לא נזכר
שם, ומוכן שמבחינן כללות ההשתלשלות בג'
מדריגות אלו עולמות ונשמות ואלקות...".

וראה גם שיחות קודש תשכ"ה ח"א ע' 230:
"והנה הצ"צ והמהר"ש מביאים תורת הבעש"ט
שתיבת נח היתה שלישים תעשי', אלקות נשמות
ועולמות..."¹¹⁶.

וראה דגל מחנה אפרים פ' נח (ד"ה ופתח)¹¹²:
"ופתח התיבה בצידה תשים . . . וכן יש לומר
הרמז בפסוק כאן ע"פ מה שהאיר אא"ז נ"ע,
תיבה מרומז על מלה שהוא נקרא תיבה, וכמ"ש
צוהר תעשה לתיבה, ואמר הוא ז"ל שתראה
להאיר התיבה שתוצא מפין, והאריך בזה...".

ולקמן שם (ד"ה תחתים): "תחתים ושניים
ושלישים תעשה וכו'. י"ל¹¹³ כאן מרומז מה
ששמעתי מן אא"ז נ"ע, כי בכל דיבור ודיבור יש
עולמות ונשמות ואלקות, וזהו שמרמזו כאן אצל
התיבה, ותיבה הוא פירוש דיבור, וזהו תחתים
היינו עולמות שהוא מדריגה התחתונה, שניים
הוא לשון משנה אותיות נשמה והיינו נשמות,
ושלישים היינו אלוקות ע"ש ושלישים על כולו,
שהוא ע"י שהוא מושל ומנהיג את הכל, וכל אלה
תעשה, היינו התיבה והדיבור שתוציא מפין יהיה
ככוונה זו ובאמונה שלימה שיש בכל דיבור

שוליי הגליון

שוליי הגליון

114) היינו "מרשימות השומעים המובהקים, והיו למראה
עיני אאמו"ר נ"ע והוא הגיהם ותקנם בכי"ק" – כמ"ש
בההקדמה מבן המחבר (קרוב לסופו), ע"ש.
115) לכאורה משמע כאן שהמגן אבות הבין שהקשר
להפסוק תחתיים שניים וגו' שבאור תורה (המובא בלקו"ת
לג"פ הנ"ל) – אינו חלק מתורת הבעש"ט. ואולי הסיק כן
ע"פ לשון צוואת הריב"ש ריש סי' עה (שבמילואים
להערה 91): "ריב"ש ע"ה אמר צוהר תעשה לתיבה שתהא
התיבה מצהיר עכ"ד... – שמשמע שרוב סי' עה (כולל
הקשר למ"ש תחתיים שניים וגו') הוא תוספת ביאור
לדברי הבעש"ט האלו (וכמ"ש גם רי"ע שחט בהוספות
להעו"צ לאו"ת שם (פט [פח], רע"א): "...עכ"ד, ולפי זה
נראה שמכאן ואילך אינו מהבעש"ט" – אלא ששוב חזר
בו, כדמשמע מזה שהשמיט דבריו אלו מהעו"צ שלו
שבסוף או"ת השלם (ע' תקח), וכדמפורש בהעו"צ שלו
לצוה"ר שם (ע' קנו): "עכ"ד [נ"א על דרך] – הנ"א נראה
עיקר ע"פ מה שיתבאר מהערות דלקמן שגם ההמשך הוא
מהבעש"ט" ע"ש – ויש להוסיף לראיותיו (ואולי הם
עולים על כולנה) מ"ש בלקו"ת לג"פ ותש"כ הנ"ל בפנים
בדקדוקי תורה). אבל עדיין צ"ב, למה לא קיבל המגן
אבות מ"ש בלקו"ת לג"פ הנ"ל "כמ"ש הבעש"ט נ"ע".

116) ועד"ז בתו"מ תשכ"ה ח"ב ר"ע 47 [תו"מ סה"מ
תשכ"ה ר"ע קד]: "...ואין זה בסתירה לתורת הבעש"ט
שתחתיים שניים ושלישים הם ג' הענינים דעולמות
נשמות ואלקות . . . כי בתורת הבעש"ט מדייק שבחי'
שלישיים היא אלקות..." ע"ש.

שבהכתי, שבו הי' סימן מספר הדף "א"). אמנם יל"ע אם
הדברים הקצרים הנ"ל שבהתחלת ס' אור האמת מתאימים
להציונים הנ"ל שבאו"ת לסי' א", ובפרט שבאו"ת סי' יז
הנ"ל לכאורה מאריך ומפרט יותר מבאור האמת שם.
112) הובא בס' בעש"ט עה"ת פ' נח (עמוד התפלה) אות
יז.

113) ראה לעיל בפנים בדקדוקי תורה, שיתכן שמרומזו
במאמר דיין שהקשר להפסוק תחתיים שניים וגו' הוא
חלק מתורת הבעש"ט כפי שקבלו ממנו הרב המגיד (ובעל
הדגל מחנה אפרים זכה לכונן בדבריו שבפנים לחלק
מתורת הבעש"ט שלא שמע). וכיון שתורה זו נדפס תחילה
(בקצת שינויים) בצוואת הריב"ש (שבמילואים להערה
91), לכאורה צ"ל שהקטע שבפנים נכתב לפני שראה בעל
הדמח"א תורה זו בצוואת הריב"ש (שנדפס לראשונה
בשנת תקנ"ג – ואילו הספר אור תורה נדפס לראשונה
בשנת תקס"ד, לאחר שכבר נסתלק בעל הדמח"א, ושוב
הדפיס בנו את כתביו בשנת תק"ע). וכבר העיר רי"ע שחט
ממ"ש בדמח"א יתרו (ד"ה ויש בזה): "...ואבאר בקיצור
נמרץ, כי איתא אנכי ר"ת "אנא נפשי" כתבית "יהבית,
והוא סוד הנפש, ובתוכו סוד הרוח והנשמה, כמו שאמר
אא"ז זללה"ה בסוד תחתיים ושניים ושלישים תעשה, כן
הוא בסוד נפש רוח ונשמה והבן, ובפירוש אמר לבקש
מהאותיות, היינו מסוד אור האלוהות אשר בתוכם ולבקש
משם והבן" – ואת"ל שכוונתו הוא לדברי הבעש"ט
שבצוואת הריב"ש הנ"ל, לכאורה מוכח שקטע זה מפ'
יתרו נכתב לאחר הקטע מפ' נח שבפנים (ולאחר שכבר
נודע לו ממ"ש בצוה"ר הנ"ל או באיזה כתי' כיו"ב).

הערה 91

קאי על האותיות דתורה ותפלה, ופירש בא אל התיבה שצריכים להכנס ולהתדבק באותיות דתורה ותפלה, וזהו צהר תעשה לתיבה שצריכים לעשות אור לאותיות התפלה שיהיו מאירים, דענין התפלה הוא בקשת רחמים והוא ע"י צהר תעשה לתיבה, שע"י האור שעושים להאותיות, הנה עי"ז ממשיכים שפע ברכה העליונה גם בחיים¹²⁰ בשרים, וצ"ל איך עושים הצהר שהוא הזהר¹²⁰ לאותיות התפלה....".

לקוטי דיבורים ח"ב רח, א [ועד"ז סה"ש תרצ"ו ע' 22-23]: "...אלע האבען געוואוסט די תורה וואס דער רבי האט געזאגט, וואס ער האט געהערט פון דעם מעזריטשער מגיד נ"ע בשם כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע, בא אל התבה, אז מען בעדארף זיך צוקלעפען – דבקות – און אריין גיין אין די ווערטער פון תפלה און תורה, און די פשוט'ע יודען [- אידן] וואס וויסען ניט דעם טייטש פון די ווערטער, זאלען זאגען די ווערטער, אפילו ניט וויסענדיג דעם טייטש פון די ווערטער.

די תורה האט געבראכט פיעל טויזענטער פשוט'ע אידן צו דעם, אז זיי האבען כסדר געהאלטען אין איין זאגען תהלים אדער חומש אויסעווייניג, יעדערער וואס ער האט זיך געקאנט אויסלערנען....".

וראה או"ת עקב (ד"ה או יאמר מה – הב' 121):
 "...כשלומד או מתפלל יצא ממנו התיבה בכל כחו. . . בהתיבה יהיה מלובש כל כחו, ע"ד בא אתה וכל ביתך אל התיבה, כי אורייתא וקב"ה חד הוא, אלא שהקב"ה מלובש בתורה, ואם מוציא התיבה בכל כחו, אז גם כחו מלובש בהתיבה

לתועלת הלומדים, מובא בזה הקטע מאור תורה ס"פ נח¹¹⁷ השיך למאמר דידן [עם כמה מהשינויים שבצוואת הריב"ש¹¹⁸]: "צוהר תעשה לתיבה, בשם ריבש"ט זלה"ה [- ריב"ש ע"ה אמר צוהר תעשה לתיבה] שתהא התיבה מצהיר, ע"ד [- עכ"ד] כי יש בכל אות עולמות ונשמות וא-לוהות, ועולים ומתקשרים ומתייחדים זה בזה [- זע"ד] עם א-לוהות, ואח"כ מתייחדים ומתקשרים יחד האותיות ונעשים תיבה [- ונעשם¹¹⁹ התיבה] ומתייחדים יחודים אמיתי' בא-לוהות, וצריך האדם לכלול נשמתו בכל בחי' ובחי' מהנז', ואז מתייחדים כל העולמות כא' ועולים ונעשים [- ונעשה] שמחה ותענוג גדול עד אין שיעור. וזהו תחתים שנים ושלישים גור', דהיינו [ה]עולמות ונשמות וא-לוהות, תלת עלמין אית ליה [וכו'], וצריך לשמוע כל [- בכל תיבה] מה שאומר, שהשכינה עולם הדבור מדברת והוא שושבינה. [- והוא שיעש' לה] צוהר שתצא בכהירו' ולעשות נחת [רוח] ליוצרו. וצריך אמונה לכל זה הנזכר [- אמונה גדולה לזה], שהשכינה נקרא אמונה [- אמונת] אומן, ובלא אמונה נקרא ח"ו [נגרן] מפריד אלו"ף. ואל אמה תכלנה מלמעל', היינו אמה [- אימה]. או יש לומר, אחר שיצא התיבה מפיו א"צ לזכור אותה להלן, שהענין שלא יראה שהולכת למקום גבוה [דוגמא] שאין יכול לראות כשמש [- בשמש], וזהו תכלנה מלמעלה. ודע במה אתה יכול לעשות כן, בא אתה וכל ביתך אל התיבה, בכל גופך וכחותיך תבא אל התיבה, ויחשוב שמחה בהדבור כשהוא מדבר" ע"ש.

הערה 92

ראה תרצ"א ע' קד: "...דהנה ידוע מה שאמר רבינו הגדול בשם מורנו הבעש"ט נ"ע¹²⁰ דתיבה

שול"י הגליון

למאמר דא"ח שאמר אז – ש"פ נח – צהר תעשה לתבה. והואיל לאמר: אזוי לערנט מען אין געה"ת, דאס איז א פשט פון ג"ע. צהר תעשה לתבה – זוהר תעשה לתבה, ואל אמה – און דעמאלסט וועט זיין אלקינו מלך העולם. תכלינה מלמעלה – שגם הכלים יעשו מלמע'. און דער רבי (אדה"ז) האט געגעבן איינעם דערמיט חיים בשריים בפועל ממש. עכ"ל".

(121) בהוצאות קה"ת – סימן קסב.

שול"י הגליון

(117) בהוצאות קה"ת – סימן יח.
 (118) בהוצאות קה"ת – סימן עה.
 (119) "ונעשם" – כ"ה בצוואת הריב"ש דפוס אלול תקנ"ג, ואילו בדפוס זאלקווא תקנ"ה: "ונעשה".
 (120) ולהעיר מאג"ק ח"א ר"ע מט (ועד"ז רשימות ח"ד ע' 25 [101]): "...ואסיים במילתא מרגניתא ששמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א – מוצש"ק פ' נח רצ"א – בהמשך

תקס"ז ע' מ-מא (הנחת אדה"א מהביאור לד"ה לסוסתי הנ"ל): "...לכאורה יפלא למה נתקנה התפלה כדיבור באותיות דוקא ולא יספיק בכונה שכליית, כי העיקר הוא הכוונה וההשגה דוקא, וכן בלימוד התורה למה דוקא כדיבור בקריאת אותיות, והלא עיקר המצוה והגית בה בהגיון כו'. אך הענין הוא דאותיות שבתורה ותפלה שרשם גבוה גם מגופה של ההשגה המלוכשת בהאותיות . . באותיו מצד שרש התהוותם יש בהן בחי' אור א"ס שבכתר שלמעלה הרבה מבחי' חכמה שמלוכשת באותיו התורה, וע"כ עיקר המצוה דוקא בקריאת אותיו התורה, והיא עיקר המצוה יותר ממצות ההגיון בלבד מטעם זה, וכן מטעם זה עיקר הענין בכווננו בתפלה הוא דוקא באותיו שבה, לפי שהן יותר גבוהי' מצד עצמן מן ההשכלה וההשגה שמלוכש באותיו, וכידוע שהאותיות בכל מקום המה מעלים את האור של ההשגה המלוכש בה, וז"ש בא את"ה וכל ביתך אל התיב"ה, לפי שהתיב"ה שהן האותיו מעלים כל הנפש עם כל השגתה באלקו' שמשגת בתיבה זאת, וע"כ צריך לקשר כל נפשו רק באותיו שבתביבה מצד עצמן בלבד ולא בהשגה שכליית שבה, וזהו בא את"ה וכל ביתך אל התיב"ה דוקא וד"ל. אך הנה לפ"ז א"צ להעמיק הדעת בהשגה שכליית שבתביבה, ובאמת צריך דוקא כונה והשגה באלקו', וכמ"ש שמ"ע ישראל כו'. אך הענין הוא, דההשגה והכוונה ודאי צריכה, אבל האותיו מעלין את ההשגה. ובאמת הנה עיקר עבודת האדם הוא שיעמיק בהשגה וכונה כל חד וחד לפום שיעורא דילי'..." ע"ש.

מאה שערים כא, ב [ועד"ז מאמרי אדה"ז כתובים ח"א ע' כט-ל (נ-נא)]: "...ע"י [ה]תורה ו[ה]תפלה . . שצמצם הקב"ה אורו באותיו הק' -] [הקדושים] . . וכשמחשב ומדבר [- או מדבר] בתורה בכל כחו . . והאותיו המה ג"כ לבוש לאורו של הקב"ה, ונמצא הנשמה דבוקה בו במקורה הראשון . . וכן בתפלה . . והנה כשהאדם מתפלל ולומד [בכל כוחו] אעפ"י

שהיא אורייתא, וכחו היא הנשמה המתפשטת בכל הגוף, והנשמה היא חלק א-לו"ה ממעל, ובזה הוא דביקות גמור החלק לשרשו..." ע"ש.

וראה אוה"ת נח (ח"ג) תרמ, א: "...והנה אדמ"ו נ"ע פי' בשם הבעש"ט נ"ע דתבה היינו ג"כ תיבות התפלה..."

ועד"ז תרל"ג ח"א ע' ב (ועד"ז פר"ת ס"ע קכה, תרפ"ג ר"ע קנד, תרפ"ז ס"ע נא, ועוד): "...והנה רבינו ז"ל פי' בשם הבעש"ט ז"ל דתיבה היינו ג"כ תיבות התפלה..." וראה תרל"ג ח"ב ע' תקעח (הנחה מהנ"ל): "...הנה רבינו פי' שהתיבה הוא אותיות התפלה..." (שאם ההנחה מדוייקת - הרי שבאמירת המאמר לא נזכר הבעש"ט, ואדמו"ר מהר"ש הוסיף פרט זה בשעת כתיבת המאמר).

וראה תרל"ב ע' ו (רישומי דברים בקצרה בגוכתי"ק): "...שפי' אדמ"ו תיבה היא תיבת התפילה ותיבת התורה..." שם ע' קפא (הנחה מהנ"ל): "...הנה רבינו פי' ע"פ בא אל התיבה אתה וכל ביתך דקאי על אותיות התורה ותפילה, ובא אל התיבה היינו שישים כל כחותיו בתו' ותפלה..."

וראה תו"א נח ט, סע"א: "...ולזאת נקראו מים רבים הנ"ל מי נח, לפי שנעשה ע"י נייחא דרוחא, שנעשה מהם תבת נח שהוא בחי' תיבות התפלה, וכמ"ש בא אתה וכל ביתך אל התבה כו' . . וזהו ותלך התבה על פני המים דוקא ותרם התבה כו', שע"י המים דוקא מתעלות תיבות התפלה ועולה למעלה מעלה כנ"ל..." ע"ש.

שם בשלח סג, ד (ד"ה לסוסתי): "...כמו"כ השכל מנהיג את האותיות ורוכב עליהם, שלפי ערך השכל כך הוא הדבור, אעפ"כ ע"י האותיות מתעלה למעלה יותר מה שאין השכל יכול להשיג כלל, והיינו ע"י אותיות התפלה. אך אעפ"כ צ"ל התבוננות ג"כ, אם לא מי שערכו פחות מלהתבונן כלל, שלזה בהכרח להעמיק אף בהאותיות לבד, כמ"ש בא אתה וכל ביתך אל התבה, וע"י האותיות יכול לעלות כאשר יבואר לקמן בעז"ה..." ע"ש.

אומר דורשני, כך שאי אפשר לחלוק על רמזים אלו אלא בעל מוח מזוהם. אבל שתהיה התיבה רמז לזה, והנה המדור התחתון שהוא לזבל, איך הוא רמז לזה העולם התחתון שהוא מורה חכמת הבורא ית' במה שברא בו ממחצב וצמח וחי מדבר, והתמדת ההויה בו תורה על השגחת המשגיח ית'¹²³, ולפי הדורש הזה תהיה השגחת הי"ת במדור התחתון שהוא זבל¹²⁴. והמדור האמצעי שהוא כולו אפלה ובעלי חיים אוכלין ומתריזין, איך הוא רמז לעולם האמצעי שהוא כולו ספירה, מספרים כבוד א־ל, ומכירים אותו צבא השמים ולו משתחווים. והמדור העליון שהוא לאדם, איפשר שיש בו קצת רמז, שהם נח ובניו ארבעה כנגד ארבעה החיות או ארבע מלאכים סובבים כסא הכבוד, אבל חם המקולל לאיזו מהחיות הוא רומז. . ולאיזה מהמלאכים הוא רומז. . ולפי דרכו היה אפשר לו לומר כי נח

שולֵי הגליוֹן

(123) ראה אוהב משפט (לבעל התשב"ץ) פט"ו (כ, א): "...הלא תראה גרגיר חטה אחת מצמיח שלש מאות שבלים, ובכל שבולת יותר מל' גרגרים, ויהיה הגרגיר האחד סבה לעשרת אלפים, האם יעלם כי כח הגרגיר חלוש כמו זה, וכך גרגיר חרדל אחד עם רוב קטנותו עושה ענפים ומשלח בדים ופארות ומצמיח גרגרים מלא העומר א מלא הספל, ואי אפשר זה מבלתי כח א־להי מיוחד במינו המורה על השגחת משגיח ית' וית'...".

(124) "תהיה השגחת הי"ת במדור התחתון שהוא זבל" – ראה מגן אבות (לבעל התשב"ץ) ח"ג פ"ד (נא, ב [ס"ע 362]): "...היה המשורר לועג על האומרים שאין הא־ל יתברך משגיח על השפלים, ואמר בינו בווערים בעם וכו' אם יוצר עין וכו', כי מי שברא כלי הראות בזאת החכמה הנפלאה, אם לא היה משיג כח הראות איך היה בורא כלי מוכן לקבל חוש הראות, וזאת היא ראייה חזקה כי הא־ל יתברך משיג כל מה שהאדם משיג בחוש הראות, א"כ יש לו השגחה על השפלים, עכ"א ה' יודע מחשבות אדם...". ועפ"ז לכאורה מוכח, שפירוש טענת התשב"ץ שבפנים הוא: שלפי דברי הדורש, השגחתו ית' הנמצא בעולם הזה התחתון יהי' מרומז בהמדור התחתון של התיבה המכיל את הזבל, אבל אין הרומז מתאים כלל להגרמו (וכמ"ש התשב"ץ לפניו "איך הוא רמז לזה העולם התחתון"). וא"כ אין מקום לקשר דברי התשב"ץ שבפנים לדברי "המתנגדים בימי אדה"ז. . אשר השיטה ההעצמות נמצא בכ"מ, היא סותרת לדינים דמבואות המטונפות וכו' וכו'" (אג"ק ח"א ע' כ, וראה עד"ז אג"ק אדה"ז ח"א ע' פח [ר"ע קפה]) – ובפרט שגם המתנגדים הנ"ל סברו ש"לית אתר פנוי מיני' . . מהשגחתו" (שם, ועד"ז שם).

שאינו מבין פי' המלות לתכליתו¹²², אעפ"כ צריך לעשות בכל כחו, כי מי הוא [זה] שמבין [שיבין] לתכליתו, [כי] גם מי שיודע אינו יודע לתכליתו. אך העיקר כשעושה בכל כחו נמצא הוא מצמצם מחודר"מ באותי' הק' שצפון [ו]שם נצפן] וטמון אור של הקב"ה, ונמצא הוא דבוק בהקב"ה. . וזהו בא אתה וכל ביתך אל התבה, דהיינו בכל כחך דהיינו הנשמה אל התיבה...". ע"ש.

וראה סה"ש תרצ"ו ע' 8-146: "...גילוי הנשמה איז העכער ווי גילוי אליהו. . עם הבעש"ט למדה הנשמה עצמה שלו, והיא אמרה לו אשר מה שהגיע למדרגות נעלות כאלו הוא, לא בשביל התורה שלו ולא בשביל התפלה, רק ע"י הדביקות בהאותיות עצמם, כידוע אשר הדביקות בהאותיות של תורה ותפלה חידש הבעש"ט, ומה שמבואר בחסידות בא אתה כו' אל התיבה, ופי' תיבה מלשון תיבות התורה והעבודה, שצריכים לכנוס בהתיבה עם כל כחות הנפש, מקורו הוא מהבעש"ט".

הערה 94

א. להעיר מתשב"ץ ח"ג סימן כ: "ענין דרש הדורש, שהתיבה היתה תחתית שנים ושלישי, רמז לגוף האדם שהוא נחלק לשלשה משכנים: המוח והטרפז המפסיק בין הלב והמעים, והוא רמז לשלושה עולמות. זו תינוקות של בית המטבחים יודעים אותה, שהבהמות כך הם נחלקות. ומה גלתה התורה ברמז זה, שצורך היה לעשות התיבה כן, שיהיו עליונים לאדם האמצעיים למדור ותחתיים לזבל. ובמשכן הוא שיש לומר שהוא רמז לעולם גדול ולעולם קטן בשלשה חלוקין. . רמז לעולם השפל שהוא מקום ההויה וההפסד. . רמז לעולם האמצעי שבו י"ב מזלות ושבעה כוכבי לכת. . רמז לעולם המלאכים. . אלו הם דברי חכמה, והמקרא הזה

שולֵי הגליוֹן

(122) במאמרי אדה"ז כתובים הנ"ל בפנים: "ותכליתו", ובהערה הביאו עוד נוסח מכת"י אחר: "מתפלתו" – ויל"ע בטעם שלא ציינו בכלל נוסח המאה שערים (שבפנים), אף שציינו בהתחלת המאמר שרובו נדפס במאה שערים.

מילואים לדקדוקי תורה

צה

רבו מהר"י בי רב¹²⁸).

וידועים דברי אדה"ז בריש הלכות מכירת חמץ¹²⁹: "נודע בשערים המצוינים בהלכה אשר הרבה מספרי הראשונים ז"ל לא יצאו לאור הדפוס עדיין בימי האחרונים ז"ל הט"ז ומגן אברהם¹³⁰ והנמשכים אחריהם, עד עתה קרוב לדורותינו אלה... ולזאת ודאי אין לסמוך להקל למעשה על הקולות שנמצאו בדברי האחרונים ז"ל, ובפרט באיסור תורה חמור כחמץ... ע"ש.

אבל לכאורה אין זה שייך לפירוש השל"ה בפסוק הנ"ל (ע"ד הרמז והסוד), כיון שאינו ענין של הלכה בכלל, והלכה למעשה (להקל, באיסור תורה, באיסור חמור)¹³¹ בפרט¹³².

ואף שהתשב"ץ מסיים בתשובתו הנ"ל: "ואתה הידיד¹³³... אתה צדיק יראת ה' מושל... ואם איש יערים ערום לקרוע בגד האמת ולפרום,

ובנניו הם רמז לארבעה כוחות האדם שהם במוח... וזה על פי דרכו, אם רצה להוציא רמז דברי חכמה של דרך אסמכתא, וכיוצא בזה נמצא בספר הזוהר להרש"בי זלה"ה... אבל אלו הדברים שיאמרו בפ"י התורה, קרוב הוא להביא השומעים להבין שלא היתה תיבה ולא היה מבול והכל משל... ע"ש.

והרי פירוש השל"ה¹²⁵ שתחתיים שניים ושלישיים קאי על ג' העולמות בריאה יצירה ועשי', הוא לכאורה בניגוד לטענות התשב"ץ על דרשת הדרוש הנ"ל.

כי התשב"ץ טען שאין "המדור התחתון שהוא לזבל" רמז מתאים להעולם התחתון (מצד חכמתו והשגחתו ית' המתגלים בעולם זה) – אבל השל"ה¹²⁵ כתב בפירוש ש"תחתיי" שהם לזבל הוא נגד עולם העשיי' שהוא מגואל ומטונף בקליפות".

ושבו טען התשב"ץ שהמדור האמצעי "שהוא כולו אפלה ובעלי חיים אוכלין ומתריזין" אינו רמז מתאים לעולם האמצעי (שבו המזלות והכוכבים המכירים את ה', מספרים כבודו ומשתחווים לו) – אבל השל"ה¹²⁵ כתב: "שניים שהם למדור בהמות חיות ועופות רומז למדור העליון עולם יצירה, וע"ד שפירש הזוהר¹²⁶ מאמר ישרצו המים שרץ נפש חיה כו' על המלאכי... ע"ש.

ב. והנה השל"ה לא ראה את ס' התשב"ץ, "שבימיו לא נדפס עדיין התשב"ץ¹²⁷", כי לא נדפס עד שנת תצ"ח-ט (אף שתוכן חלק מהתשובות הובא בספרי הבית יוסף, מתוך כת"י קיצור תשובות התשב"ץ שעשה

שול"י הגליון

128) כמבואר בהמבוא לתשב"ץ ח"א מהדורת מכון ירושלים (תשנ"ח) ע' 39-40, וש"נ.
129) שנדפסו בשו"ע אדה"ז, לאחרי הלכות פסח.
130) וראה ע"ד שו"ע אדה"ז יו"ד סי' קפט, ס"ק מג (על "רמ"א וב"ח וט"ז וש"ך"), שו"ת אדה"ז סי' יד (הנ"ל שוה"ג 127 – על הט"ז), שם ריש סי' כג (על המהרי"ק), שם סי' לה (על הב"ח ובית שמואל). וראה מה שליקט וביאר בכ"ז בכללי הפוסקים וההוראה כלל מה-מט.
131) וראה מ"ש בזה בכללי הפוסקים וההוראה שם (כלל מה-מו).

132) וגם כשמדובר בהלכה למעשה, הרי עדיין מותר (ומצוה) ללמוד את דברי האחרונים שנדחו (מחמת דברי הראשונים שלא נדפסו בימיהם), וגם על דבריהם אלו חל מה ששמע אדמו"ר נ"ע בשם אדה"ז, "שכל המחברים עד הט"ז והש"ך, והם בכלל, עשו החבורים שלהם ברוח הקודש" (היום יום ו' שבט, ע"פ תער"ב ח"ג ס"ע א'שפה – ע"ש). ובפרט לפי מ"ש בלקוטי לוי יצחק אגרות ע' רסו: "... שאין ספק כלל וכלל, שכל מה שנאמר בתושב"כ ובתושב"ע"פ הן בהלכה והן באגדה, ובכל הספרים שחיברום חכמים צדיקים שלמדו תורה לשמה, וכן ההלכה שעלי' אמרו אח"כ שבדו"ת היא... כולם ממש אמר ה', ובאותו הלשון ממש שנאמרו כמו שהוא ממש, וה' עצמו אומר ההלכה והוא עצמו אמר שבדו"ת היא..." ע"ש בארוכה.

133) היינו השואל "החכם הישיש רבי עמרם אפרתי בן מרואס".

125) שהובא כאן בהמאמר (ובמילואים להערה 96).

126) ולהעיר מסוף דברי התשב"ץ הנ"ל בפנים: "...אם רצה להוציא רמז דברי חכמה של דרך אסמכתא, וכיוצא בזה נמצא בספר הזוהר להרש"בי זלה"ה... ע"ש.

127) ל' אדה"ז (בשו"ת שלו סי' יד) אודות הט"ז, שנולד כשלשים שנה אחר שנולד השל"ה, וחי עד שנת תכ"ז – כארבעים שנה אחר פטירת השל"ה.

שול"י הגליון

ולכאורה יש לומר, שעיקר התנגדות התשב"ץ היתה לזה שהדורש (כנראה) אמר דרשתו ברבים, לפני פשוטי העם.

ועל זה טען התשב"ץ, שלכל לראש נחוץ לחזק אמונתם של פשוטי העם בזה ש"העולם התחתון . . מורה חכמת הבורא ית' . . והתמדת ההויה בו תורה על השגחת המשגיח ית'", ובזה שצבא השמים "מספרים כבוד אל", ומכירים אותו . . ולו משתחווים" (וללמדם שאכן היתה תיבה ומבול גשמיים – ואין זה משל).

והדרשה לפשוטי העם שהתחתיים שהיו לזבל הם רמז על עולם התחתון, ושהשניים שהיו לבעלי חיים הם רמז על עולם המזלות והכוכבים – יכול ח"ו להחליש אמונתם בהנ"ל¹³⁵ (וגם להביאם לחשוב שהתיבה והמבול היו רק משל).

ד. ולפי הנ"ל יש לומר, שמה שפירש השל"ה שהתחתיים שהיו לזבל הם כנגד עולם העשיי' שמלוכלך בקליפות, אינו שייך לטענות התשב"ץ, כיון שהשל"ה (לא דרש כן ברבים, לפני פשוטי העם, אלא) כתב פירושו בספרו המיועד רק למשפחתו¹³⁶ (ול"איזה תלמיד

ידך עליו תרום להכות דבריו על השל . . ואם קם למטה רשע איש חמס ולבו כלב האריה, כהמס דונג מפניך המס ימס ואחריו יהיה נחשל, ואם מקדשו יבן כמו רמים, תרדפהו עד אבל כרמים וזיתו ישל . . כה דברי אחיך הלא לאמונה, להפיק רצונך נתחזק ולא נתרשל... ע"ש – הרי קשה לדעת אם הכוונה שהדורש נחשב בעיני התשב"ץ כ"רשע ואיש חמס" (וא"כ לכאורה זוהי הוראה למעשה שאסור לדרוש בהאופן שדרש הדורש), או שקאי על אדם אחר במקומו של השואל.

ואפילו אם תמצי לומר שהכוונה להדורש, אולי מה שאסר התשב"ץ הוא רק דרשה באופן ש"קרוב הוא להביא השומעים להבין שלא היתה תיבה ולא היה מבול והכל משל...".

ג. ועוד יש לומר, שאין סתירה בכלל בין דברי התשב"ץ ופירוש השל"ה.

ובהקדם, שלכאורה צריך ביאור במ"ש התשב"ץ "המדור התחתון שהוא לזבל, איך הוא רמז לזה העולם התחתון שהוא מורה חכמת הבורא ית' . . השגחת המשגיח ית'" – הרי התיבה נבנתה כדי לעורר את העולם לשוב מדרכיהם הרעים, וכדי להציל את נח ומשפחתו מהמבול (אם בסוף לא יצליח לפעול שהעולם יעזבו עוונותיהם).

ומפורש בתורה¹³⁴ מיד לפני הצייוי לבנות את התיבה (ובאופן דתחתיים שניים ושלישיים): "ותשחת הארץ לפני האלקים ותמלא הארץ חמס. וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה . . ויאמר אלקים לנח, קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם... (ותוכן הענין מתאים לפירוש השל"ה "עולם העשיי' שהוא מגואל ומטונף בקליפות").

ואם כן, לכאורה אינו מובן למה אין התשב"ץ מתייחס לזה כלל בטענתו נגד הדורש?

— שו"י הגליון —

135) ובפרט אם הדורש לא הזכיר ענין השחתת הארץ (שבפסוקים הנ"ל בפנים) שקדם להמבול. וכדמשמע מסיום דברי התשב"ץ (הנ"ל בפנים), שסיפור המבול כפשוטו לא נזכר (כ"כ) בדרשת הדורש (ולכן היו קרובים להבין שהמבול אינה אלא משל).

136) כמ"ש בהקדמתו (א, סע"ב – ב, רע"א): "...ואלה הדברים אשר דיבר משה – היה סמוך למותו, כשהולך בדרך חיים. וכדרך שעשה ארון הנביאים, הלכו בדרכיו גם כן הנביאים, מוכיחים לישראל ומזהירין אותם להבא, וביטור עשו זה סמוך לסילוקן מן העולם . . וכן דרך כל הצדיקים, בעת סלוקן הם מתעסקין בתוכחת מוסר ביתר שאת. ידעתי כי לא צדקה נפשי להיו' נמנה בכלל צדיקים, מ"מ . . אצא בעקבי הראשונים, לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה, לברוכי ה' הבנים בניי ובנותיי וחתניי וכלותיי ונכדיי וזרעם וזרע זרעם עד עולם . . ואחבר להם תוכחת מוסר כאשר ייסר איש בנו, כי עת לדבר לי עתה, מאחר שאני עושה עקירה מהם, לעשות הנחה בעזר' הש"י בארץ הקדוש'...". וראה גם שוה"ג הבא.

— שו"י הגליון —

שחשקה נפשו¹³⁷”.

הכהן¹⁴⁰) למדרש הגדול עה”פ: “...גובה התיבה שלש מאות אמה, רבי יהודה אומר שלש מאות קילין היו בה. רבי יהודה סבר שהתיבה תחתיים שניים ושלישים כנגד עולם היסודות ועולם הגלגלים ועולם מלאכים. תחתיים כנגד עולם היסודות, ארבע שורות כנגד ארבע היסודות, והם ארבע אופנים שראה יחזקאל. שניים ארבע שורות כנגד עולם הגלגלים, ארבע כדורים, והם חיות שראה יחזקאל, כדור גלגל שמיני והוא פני שור, כדור השמש והוא פני אדם, כדור הירח והוא פני אריה, כדור חמישי והוא הכוכבים והוא פני נשר. ואפשר לומר שלישים כנגד עולם המלאכים, שלש שורות כנגד שלש כתות של מלאכים, אחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש קדוש, ואחת אומרת קדוש קדוש קדוש. רבי יהושע בן לוי אומר תחתיים שניים ושלישים, ארבע שורות התחתונים ארבע יסודות, ארבע שורות כנגד ארבעה כדורים שביארנו, ארבע שורות שלישים כנגד ארבעה דגלים של מלאכים, מיכאל ודגלו שלושים אלף מלאכים, גבריאל ודגלו שלושים אלף מלאכים, אוריאל ודגלו שלושים אלף מלאכים, רפאל ודגלו שלושים אלף מלאכים, הכל מאה ועשרים אלף מלאכים.

רבי יהודה אומר תחתיים שש שורות כנגד ארבעה יסודות והחומר הראשון והצורה, והוא הרקיע שבתוך המים תחת גלגל הירח לעיל מן היסודות, שניים שש שורות כנגד ארבע כדורים שביארנו שפיר וגלגל המקיף וגלגל השכל, שלישים כנגד עולם המלאכים שש כתות של שש מעלות לכסא, בכל כת חמשים אלף מלאכים, הכל שלש מאות אלף מלאכים. ד”א התיבה כנגד עולם הספירות, שלש מאות אמה כנגד שלש ראשונות, חמשים רחבה כנגד חמש האחרונות, שלושים קומתה כנגד שלש אמצעיות, תחתיים שניים ושלישים כנגד שלש מערכות של של שלש שלש, ואל אמה תכלנה מלמעלה כנגד אין סוף.”

ה. ולהעיר שע”פ מ”ש בכ”מ (דלקמן),

ולהעיר, שגם החתם סופר¹³⁸ פירש לפני תלמידיו¹³⁹ באופן דומה (בפרט אחר) לדרשת הדורש שבתשב”ץ הנ”ל: “תחתיים שניים ושלישים (ו, טז). פירש”י תחתיים לזבל, אמצעיים למדור, עליונים לאדם. אמר מורי נ”י, תחתיים לזבל היינו בני מעיים מקום הפסולת וקליפות, אמצעיים למדור הבהמות היינו הלב חומד בהמיות, והוא מקום הגשמית הבהמיות, עליונים לאדם מקום המוח והוא משיג רוחני. ובזו מיושב, דלכאורה היאך ה’ העליונים עושים הזבל, אלא כנ”ל דמרומוז על המוח, והוא מקום השפעת הקדושה והשגות רוח”ק, ושם אין מקום לקליפה לשלוט, משא”כ אמצעיים הבהמיות צריכים מקום להניח שם וזהמתם, וישארו בקדושה, ודוק קצרתי”.

וראה גם פירוש סגולת ישראל (לר’ ישראל

שול”י הגליון

137) כמ”ש שם (ב, סע”א): “...הרי הקונטרסים האלו אשר אני מנחיל אתכם. ויען כי התלמידים נקראים גם כן בנים, וזכיתי ת”ל להעמיד תלמידים הרבה, ע”כ הנני מצוה אתכם, איזה תלמיד שחשקה נפשו להעתיק הקונטרסים ההם, אל תמנעו הטוב מבעליו. ואתם בניי שמעו מוסר אביכם. והתנחלתם אותם לבניכם...”.

138) שראה את ס’ התשב”ץ, ומביאו כו”כ פעמים. וראה שו”ת חת”ס יו”ד סי’ רי”ג: “...הש”ך לא ראה תשובת התשב”ץ ח”ג סי’ רפ”ד, שכי’ בסוף התשובה. ולפי שהוא דבר נוהג תדיר כתבתי זה, שמעון בה”ר צמח ז”ל עכ”ל. העתקתי הואיל ואפשר שאינו מצוי בגבולו. וראיתי בנב”י קמא סי’ למ”ד. ולא עיין בתשב”ץ הנ”ל... ע”ש. שם חו”מ סי’ קמב: “...וען כי כתב ריב”ש. ע”כ פסק רמ”א. ואמנם בתשב”ץ ח”א סי’ ס”א חלק עליו [- היינו על הריב”ש] בחוזק היד. בקצה”ח העיר שמהרי”ט בחלק ח”מ סי’ ו’ פוסק בתשב”ץ, ואין לי אותו חלק, ומ”מ פשוט אלו ראה רמ”א דברי תשב”ץ לא חלק עליו, כי דבריו נראים...” ע”ש.

139) בש”פ נח תקפ”ו (”זו שאמר בסעודה ג””) – ע”פ כת”י א’ מתלמידי החת”ס (”מה ששמעתי מאת מ”ו הגאון נ”י בשנת תקפ”ו לפ”ק פה פ”ב יע”א”), שנדפס בקונטרס פירותיך מתוקים (בני ברק תשנ”ז) ע’ ט-י, ושוב בקונטרס רני ושמחי ח”ג (בני ברק תשס”ג) ע’ טז, ושוב (באיזה שינויים קלים) בחתם סופר מאמרים חדשים (ירושלים תשע”ז) ע’ סט-ע.

שול”י הגליון

ונפש שהוא עולם השפל עולם העשי' הוא מבחי' מעשה . . ולפי מה שנת"ל דעולם שנה נפש הם בינה ו"ק ומל', היינו בחי' בי"ע דאצי', ומתלכשים בג' עולמות בי"ע... ע"ש¹⁴².

תורת לוי יצחק ר"ע רבי: "...חכמת הטבע הוא בעולם השפל, חכמת הלימודית תכונה הוא בעולם הגלגלים, חכמת מה שלמעלה מהטבע הוא בעולם השכלים הנבדלים. והיינו מ"ש בתהלים סוס"י ק"ג, מלאכיו, צבאיו (היינו צבא השמים, הגלגלים), מעשיו¹⁴³

שוליי הגליון

הנהגת עוה"ז הגשמי... וראה גם מאמרי אדה"ז מועדים ח"ב ע' תקכב: "...בעולם העשי' הגשמי הט' גלגלים הם כלים לי' ספיי' דעשי'... שם ענינים ח"ב ס"ע רפג [ע' תלון]: "...וכן בבריאה, וכן ביצירה, וכן בעשי' הרקיעים וגלגלים גשמים הם בבחי' עגולים...". שם ע' תיב [תקפה]: "...ממל' דיצי' כתר ואין נעלם לגבי נפש הגלגלים ומלאכים דעולם העשי'...". תש"ח ע' 158 [תרצי"א ר"ע רסט] [ועד"ז תרס"ג ח"ב ס"ע קנה – הנחת אדהר"י(צ): "...ובד"כ הנה ג' עולמות בי"ע נקראים עולם הנשמות, עולם המלאכים ועולם הגלגלים. בריאה נק' עולם הנשמות . . ויצי' נק' עולם המלאכים, ועשי' הוא עולם הגלגלים [ובהערת רבינו שם: "הם הנק' בס' הקבלה עולם הכסא עולם המלאכים עולם הגלגלים . . ואף די ש מלאכים גם בעולם הבריאה, סתם מלאכים מדורם בעולם היצירה (תניא רפ"ט)]."

142] ולהעיר מתרס"ח ע' קב (וראה תרכ"ו ס"ע ה): "...והמהרש"א בח"א כ' דים דומה לרקיע וכו' הוא קישור וחיבור דג' עולמות, ים הוא עולם התחתון, דומה לרקיע עולם האמצעי, ועולם האמצעי לעולם המלאכים כו'. וי"ל דהיינו עולמות בי"ע, ומ"ש עולם המלאכים כוונתו על עולם הבריאה, ולהיות דשם הם ד' חיות המרכבה . . קורא זאת עולם המלאכים. אמנם י"ל דים הוא עולם התחתון עולם עשי' הגשמי, דומה לרקיע עולם העשי' הרוחניות שהוא עולם הגלגלים, ורקיע דומה לאבן ספיר היינו עולם היצי' עולם המלאכים . . ואבן ספיר דומה לכסה"כ, והיינו עולם הברי' שנק' עולם הכסא... ע"ש. תרנ"ח ע' עא-ב [ועד"ז תרכ"ו ר"ע רפב, ועוד]: "...שחיות עולם הבריאה הוא מבחי' אותי' המח' . . בחי' הדבור הוא בחי' גילוי לזולתו, לכן נק' עולם היצי' בשם אור, אף עשיתיו הוא בחי' עולם הגלגלים וממנו הוא בחי' עולם העשי' הגשמי [- הגשמי ג"כ]... ע"ש. תר"ל ר"ע מט [וככה תרל"ז ע' קעח (עתר)]: "...ובדרך כלל עולם הבריאה הוא בחי' עולם הנשמות, ויצי' הוא בחי' עולם המלאכים, ועשי' הוא בחי' עולם הגלגלים וכוכבי' ומזלות שע"י הוא בחי'

לכאורה אפ"ל שעולם הגלגלים ועולם המלאכים שייכים לעולם היצירה ועולם הבריאה:

ראה אוה"ת יתרו (ח"ג) ע' תכד-ה (ועד"ז שם תתיז-ח): "...ובספר הכוזרי . . פי' עולם הוא עולם השכליים . . שנה הוא עולם הגלגלים . . נפש היינו החי מדבר שבעולם השפל . . ג' עולמות הנ"ל, שהחוקרים קוראים זה לעולם השכליים ועולם הגלגלים ועולם השפל, והפרדס . . פי' זה בג' מדרגות שבאצי', בינה ו"ק ומלכות, וכמ"כ לפי"ז הם ג"כ ג' עולמות בי"ע, כי בינה מקנא בבריאה . . ו"ק מקננין ביצירה . . ומל' . . מקנא בעשי' . . קיצור . . וחכמי המחקר פי' עולם שנה נפש, עולם השכליים ועולם הגלגלים ועולם השפל, ויש לפרשו על ג' עולמות בי"ע... ע"ש.

תרנ"ג ר"ע רי (שלכאורה מיוסד על אוה"ת הנ"ל): "...ונמצא ג' מדרגי' עולם שנה נפש הם בחי' בינה ז"א ומל' . . ויש מפרשים ג' בחי' הנ"ל בג' עולמות, עולם השכליים ועולם הגלגלים ועולם השפל . . עולם השכליים דהיינו עולם הרוחני... ע"ש, שם ע' רטז: "...ועפ"י הנ"ל מובן, דשנה שהוא עולם הגלגלים דהיינו עולם היצי'¹⁴¹ ונק' עלדאת"ג בכלל הוא מבחי' דבור . .

שוליי הגליון

141] ולהעיר מתרס"ח ע' קב (וראה תרכ"ו ס"ע ה): "...והמהרש"א בח"א כ' דים דומה לרקיע וכו' הוא קישור וחיבור דג' עולמות, ים הוא עולם התחתון, דומה לרקיע עולם האמצעי, ועולם האמצעי לעולם המלאכים כו'. וי"ל דהיינו עולמות בי"ע, ומ"ש עולם המלאכים כוונתו על עולם הבריאה, ולהיות דשם הם ד' חיות המרכבה . . קורא זאת עולם המלאכים. אמנם י"ל דים הוא עולם התחתון עולם עשי' הגשמי, דומה לרקיע עולם העשי' הרוחניות שהוא עולם הגלגלים, ורקיע דומה לאבן ספיר היינו עולם היצי' עולם המלאכים . . ואבן ספיר דומה לכסה"כ, והיינו עולם הברי' שנק' עולם הכסא... ע"ש. תרנ"ח ע' עא-ב [ועד"ז תרכ"ו ר"ע רפב, ועוד]: "...שחיות עולם הבריאה הוא מבחי' אותי' המח' . . בחי' הדבור הוא בחי' גילוי לזולתו, לכן נק' עולם היצי' בשם אור, אף עשיתיו הוא בחי' עולם הגלגלים וממנו הוא בחי' עולם העשי' הגשמי [- הגשמי ג"כ]... ע"ש. תר"ל ר"ע מט [וככה תרל"ז ע' קעח (עתר)]: "...ובדרך כלל עולם הבריאה הוא בחי' עולם הנשמות, ויצי' הוא בחי' עולם המלאכים, ועשי' הוא בחי' עולם הגלגלים וכוכבי' ומזלות שע"י הוא בחי'

(והוא בריאה יצירה עשי¹⁴⁴)...".

וראה תפארת יהונתן (לר"י אייבשיץ – יוזעפאף תרל"ג) עה"פ נח ו, טז: "צהר תעשה לתיבה ואל אמה תכלנה מלמעלה. . תחתים שנים ושלישים תעשה. היות התיבה היה בנוי נגד ארבעה עולמות, אצילה בריאה יצירה עשיה, שלשה מהם עולם החומרי מעולם¹⁴⁶ הגלגלים ועולם השכלים נבדלים, ועולם הרביעי עין לא ראתה, ואין בו מבוא רק הסתכלות, וזהו צוהר תעשה לתיבה ואל אמה תכלנה מלמעלה, כי למעלה הדרך צר רק אמת הבנין, ואין בו רק הסתכלות בצוהר, כי שם השמש של עולם האורה ומכהה הראות, וזה צוהר מלשון צהרים כנודע".

ד"ה ליהודים היתה אורה תשי"ב (7:45): "...וואס בכלל איז דאך דער בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, גייט דאך דאס אויף דער חלוקה פון די שלשה עולמות: וואס דער עולם העשי' הגשמי אדער הרוחני, און דערנאך עולם הגלגלים, אדער ווי ער ווערט אנדערש אנגערופן – עולם המלאכים, און דערנאך עולם הנשמות"¹⁴⁵.

שוליי הגליון

144) ראה גם מאמרי אדה"א בראשית ס"ע תמח: "...ברכו ה' כל צבאיו משרתיו עושי רצונו, שהן מלאכים דיצירה שנק' עושי רצונו בהנהגות העולם כפי משפט התומ"צ דוקא. . . וברכו ה' כל מעשיו כו' מלאכים דעשי' כו' . . דאעפ"י שמלכותו בכל משלה, כמ"ש מקודם לג' ברכות הללו, זהו בחי' התפשטות חיצוני דמלכות דאצילות בבי"ע..." (ולהעיר מאור החמה לזח"ב ג, א (מהרמ"ק): "...יש מלאכים שאינם במעלה כזו. . . ברכו ה' כל צבאיו, ברכו ה' כל מעשיו, והיינו המלאכים הממונים על מעשה העולם, וישראל לא השיגו לאלו, אלא במדרגה העליונה, שהם ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו..." ע"ש. מאמר מעין גנים (לרמ"ע מפאנו) ח"א י, ג: "...ד' עולמות אבי"ע שכנגדם אמר דוד ברכו ה' מלאכיו בריאה, צבאיו יצירה, מעשיו עשיה, ברכי נפשי אצילות..." ע"ש. קרן אורה סוטה לט, ב סוד"ה העם: "...ברכו ה' מלאכיו, ברכו ה' כל צבאיו, ברכו ה' כל מעשיו. . . מלאכיו הם נושאי כסא הכבוד, והם מקבלים ברכה העליונה בתמידות באין מסך מבדיל. ברכו ה' כל צבאיו כו' הם צבא מעלה, כי גם הם יקבלו אור עליון בהארת פני מלך ית'. ברכו ה' כל מעשיו כו' היא הברכה הראשונה, השפעת טובו בכל מעשיו וברואיו. וברכות אלו מכוונים המה כנגד ג' עולמות בבי"ע..." ע"ש.

ספר יסוד משנה תורה (לר"י אלבוטיני, בן דורם של הרע"ב והרא"ם, שחיבר פירושו לס' המדע בשנת רע"ח) הלכות יסודי התורה (במבוא) ע' יב-יד: "...רבותינו הקדושים ע"ה, נביאים ובני נביאים תנאים ואמוראים, אשר בידם הקבלה האמיתית ממשה רבינו ע"ה, וגם חכמי הקבלה שבדורות האחרונים, ואפי' חכמי המחקר הקדמונים מן האומות¹⁴⁷ אשר נטו בדעותיהם לדעת חכמי ישראל, כלם הסכימו שהעולמות הכוללים כל נברא הם ג': עולם השכלים הנפרדים, ועשרה מדרגות שבהם וכל גדודיהם. הב' עולם הגלגלים, ושבעה רקיעים שבהם

שוליי הגליון

אין לשון הקבלה און חסידות איז דאס די עולמות פון בריאה ויצירה און עשי'. וואס די אידן – די נשמה בגוף געפינט זיך אין עולם התחתון, וואס דאס געהערט צו עולם הגלגלים, נאר וואס דען, אין גלגל היותר תחתון. דערנאך איז דא דער עולם המלאכים, וואס דאס איז דער עולם היצירה, ווי די לשון החסידות. און דערנאך אט דא – דער עולם הכסא, וואס נשמות חצובות מתחת כסא הכבוד, וואס דאס ווערט אויכעט אנגערופן עולם הנשמות. . . וואס די דריי לשונות בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, איז דאס איז דאך די דריי עולמות – די דריי חלוקות – פון עולם הגלגלים און עולם המלאכים און עולם הנשמות. . . ס'דארף דערנאך אראפקומען דוקא אין דירה לו ית' בתחתונים – אין עולם התחתון, אין עולם הגלגלים, און אין עולם הגלגלים גופא, ביז אין עולם פון דעם גלגל היותר תחתון, וואס דאס איז דער ארץ הלזו התחתונה, דער עשי' הגשמי..."

145) ולהעיר מההמשך שם לקמן (13:15): "...דערנאך קומט צוגיין יצרתיו, וואס דאס איז אזוי ווי כח הדיבור. . . אט אזוי איז אויכעט די מלאכים, וואס זיי זיינען דאך באשאפן געווארן פון דיבור, בדבר הוי' שמים נעשו. . . דערנאך קומט צוגיין דער אף עשיתיו, און איז מרבה דער עולם הגלגלים מיטן עולם העשי' ביז דעם עולם הגשמי והחומרי...". ולכאורה מרמז, שישנם שני ביאורים (דרגות) בעולם הגלגלים – א' שהוא בעולם היצירה, והב' שהוא בעולם העשי'. וראה גם שמחת ביה"ש תשכ"א (שיחה ו – 2:50): "...אט דאס וואס ווערט געבראכט אין די ספרי חכמי ישראל פון ימי הביניים, נאך קודם שנתגלה דער ענין פון חכמת הקבלה, ועאכו"כ חכמת החסידות – דאס מיינט חכמי ישראל פון די וואס זיינען אויף וועלכע מ'בויט – אז בכלל די וועלט טיילט זיך אויף עולם הגלגלים (וואס דאס איז אונזער עולם), און אויף עולם המלאכים און עולם הנשמות (אדער עולם הכסא). וואס

146) אולי צ"ל: "ועולם".
147) להעיר ממ"ש השל"ה והרמ"ז (דלקמן בפנים אות ו) באו"א (לכאורה). וראה שוה"ג 174.

וכמ' נשאר מקומתו שלאדם הא', ק' אמה תבנית היכל יי, ואסמכתא לדבר, ותשת עלי¹⁵¹ פֶּפְכָה¹⁵² – כ"ף כל הקומה¹⁵³. ויש אומרין כ"ף כל העשר¹⁵³, שלא השיג אלא י' ספירות דעשייה בלבד: אש, רוח, מים, עפר, אד ועשן, צמיח¹⁵⁴ וחי, דומם ומדבר¹⁵⁵. ובתחילה היה משיג כל מ' ספירות שסימנם אבי"ע, י' דאצילות י' דבריאה י' דיצירה י' דעשייה. ת"ט¹⁵⁶ כי כל י' נקראו עולם, עולם האצילות, ועון¹⁵⁷ המלאכי, ועולם הגלגלים, ועו' היסודו, לכך אמרו היה מביט מסוף העולם ועד סופו ע"כ. דאצילות י' ספירות עליונות מכתר ועד מלכות, דבריאה הן עשר כתות המלאכים שהזכרנו למעלה¹⁵⁷, דיצירה י' גלגלים, דעשייה ד' טבעיות

שוליי הגליון

ובהם נמצא רק הגה"ה כזו: "מחבר הספר פי, אדם בחילוף אלפא ביתא תקי", ללמדך שהיה מביט בעין שכלו מסוף העולם ועד סופו, שהוא מהלך ת"ק שנה, וכן מן הארץ עד לשמים ת"ק שנה, ויודע סוד י' מאמרות שנברא בהן העולם, המקושרות בעשר ספירות בלימה, וכשחטא כהה עין שכלו, ולא השיג אלא עד ק' אמה, ר"ל שלא השיג אלא י' ספירות דעשייה בלבד, שהן ארמ"ע אי"ד עשן וד' מזגים שהוא מורכב מהן..."

(151) בכת"י קרופ שבשוה"ג הקודם: "...ותשת עלי כפך, ר"ל כ"ף כולו. ואם תאמר כפכה בה"א, כ"ף כל הקומה. ועל דרך המדרש, כף כל העשר, שלא השיג כשחטא אלא...". וראה שוה"ג¹⁵³.

(152) כ"ה הניקוד בכת"י הנ"ל שוה"ג¹⁵⁰, וכנראה זהו סגנון או מסורת קריאה תימנית (וראה שוה"ג¹⁵⁴).

(153) היינו שמפרש תיבת "כפכה" כראשי תיבות.

(154) כנראה זהו סגנון תימני, ואולי יש לנקדו: "צְמִיחַ" (וראה שוה"ג¹⁵²).

(155) בכת"י קרופ שבשוה"ג¹⁵¹: "...ומדבר, וכל א' כלול מעשרה. וקודם חטאו היה משיג..."

(156) פירוש: תוספת טעם – והוא הגהת המחבר הר"ש שבזי (ויש אומרים שהוסיף הגהות אלו לאחר שסיים המהדורא קמא של הספר – ואכן לא נמצא ת"ט זו עם הפרטים שבה) בהכת"י מעתיקים הנ"ל סוף שוה"ג¹⁵⁰.

(157) עה"פ בראשית א, כא – וז"ל שם (בכת"י הנ"ל שוה"ג¹⁵⁰): "עשר כתות שלמלאכי השרת, ואלוהן [- כ"ה סגנון הר"ש בכ"מ בכת"י הנ"ל] הנוכרין בהלכות יסודי התורה, א' אלהים, ב' כרובים, ג' חשמלים, ד' חיות, ה' אראלים, ו' שרפים, ז' תרשישים, ח' אופנים, ט' אישים, י' טפסרים..." בהדפוסים וכת"י ממהדורות אחרות מונה "בני אלהים" ואינו מונה "טפסרים", ובהלי יסודי התורה (שלפנינו – פ"ב, ה"ז) מונה "מלאכים" כא' משמות המלאכים, ואינו מונה "תרשישים". ואולי כוונת

וכוכבים ומזלות וכל צבאותיהם. הג' עולם השפלים, וד' יסודות שבהם דומם צומח וחי ואדם וכל צאצאיהם. . וכל אלה העולמות כלם נבראו מתחלת הבריאה בבריאת יש מאין, כדכתיב בראשית ברא . . ואח"כ פרטיהם . . קצתם נעשו על ידי יצירה, כגון וייצר יי' אלהים את האדם וגו', וקצתם על ידי עשיית¹⁴⁸, כגון ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים. הכלל העולה, כל אלה הג' עולמות ופרטיהם נשתכללו ונשלמו ע"י בריאה ויצירה ועשייה. וגם . . שבין עילת העילות ית' שמו ובין עולם השכלים הנפרדים יש מציאות אחד . . וקראו זה המציאות השכלי הרוחני עולם האצילות . . וכל מה שיש בעולם השפל . . דוגמתם כלם יש בעולם הגלגלים ששולט עליהם, וכמו שאמרו רז"ל אין לך כל עשב ועשב למטה שאין לו מזל למעלה מכה אותו ואומר לו גדל, וכל מה שיש בעולם הגלגלים, דוגמתו יש בעולם השכלים הנפרדים ששולט עליו, כי על כל דבר ודבר יש מלאך ממונה עליו, וכל מה שיש באלו השלשה עולמות, דוגמתו יש בעולם האצילות..." ע"ש.

מדרש חמדת ימים¹⁴⁹ (לר"ש שבזי, מגדולי חכמי תימן, שחיבר ספרו בכמה מהדורות בין השנים ת"ו-ת"כ) בראשית ב, ז: "וייצר¹⁵⁰ . .

שוליי הגליון

(148) נראה דצ"ל: "עשייה".

(149) אין זה הספר חמדת ימים ש"יש סברות חלוקות" אודותו (בנוגע לכשרותו), כמ"ש באג"ק ח"ח ע' רכג (וראה שם ח"ג ע' קמ) – וראה העו"ב גל' תתלח ע' 115-6. שם גל' תתלט ע' 88. היכל הבעש"ט גליון ו, ע' לד ואילך, וש"נ.

(150) הלשון שבפנים נעתק מכת"י של הר"ש שבזי משנת תי"ח, שהוא א' ממהדורות הספר. וכנראה, נמצאים בספריות שונות עוד כג'ה' מהדורות (או העתקות) אחרות בגוכתי"ק המחבר (ורק א' מהן תח"י, אבל לא שרד ממנו אלא מאמצע פ' נח ואילך) – ולכאורה מקור השינויים שבכת"י מעתיק שבשוה"ג הבאים הוא במהדורה אחרת שממנו העתיק. אמנם תוכן הענין הנוגע לענינו – שעשר ספירות דיצירה הם העשרה גלגלים – נמצא בכל הדפוסים וברוב כת"י המעתיקים שתח"י (חוץ מכת"י קרופ¹¹⁸⁹ כת"י מעתיק משנת תנ"ה) שלכאורה יש בו ט"ס דמוכח: "... דעשייה הן י' גלגלים, י' דעשייה ד' יסודות וד' מזגים ואיד ועשן כדפרשינו לעיל", וחוצו מאיזה כת"י מעתיקים, שכנראה הם ממהדורה מוקדמת של הספר,

ואד, ועשן, וצמיח¹⁵⁴, וחי, ודומם ומדבר”.

להותו ית' עליהם צריך שיתעלו ממדרגתם, וזה כי הרבה מדרגות יש בין מדרגת האדם המדבר ובין עילת כל העילות¹⁶⁵, כי האדם הוא בזה העולם העשייה, ויש למעלה ממנו עולם הגלגלים

וזירותא דאברהם (לרא"נ הלוי העליר, מחכמי הקלוזי בבראד, אחיו של תלמיד המגיד ורי"מ מזלאטשוב¹⁵⁸, וודו זקנו של ר"פ רייזעס¹⁵⁹) בראשית א, סע"ד – ב, א: "...דאיתא בשל"ה הקדוש דף רא"מ¹⁶⁰. . . וכ"כ הבחי"ה¹⁶¹, ידוע הוא דבמקדש ה' שלשה ציורים גופנים להתבונן מהם ציורים עליונים ורוחנים, והם קדשי קדשים שבו היו הארון והלוחות וכפורת והכרובים, והם מרכבה להשי"ת. . . והוא למעלה מורה על עולם המלאכים שהם המרכבה וכסא הכבוד להקב"ה (דהוא בריאה). . . והחלק השני במקדש הוא ההיכל הפנימי אבל מחוץ לפרוכת. . . והוא מורה למעלה על עולם הגלגלים, עולם היצירה¹⁶², ששמה צבא השמים, פי' יצירה¹⁶², ושם חמה ולבנה ומזלות מספרים כבוד א-ל, והעולם מתנהג ומתקיים ע"י¹⁶³. . . החלק השלישי במקדש היתה עזרת ישראל, שבו היו¹⁶⁴ מזבח העולה הנחושת, ולמעלה נגדו עולם השפל (או פי' עולם עשיי)...”.

שוליי הגליון

165) ולהעיר ממ"ש לקמן בבעלי ברית אברם שה"ש צד, ב [ע' 192]: "...הדביקות בו ית' המבוקש הוא, להיותנו אנחנו עדת ישראל הצינור לקבל השפע המושפע ממנו ית', ר"ל שלא יהיה שום אמצעי להורדת השפע אלינו זולתנו. . . זה יורה על היותנו במעלה יותר ממלאכי השרת, שהם לא יקבלו השפע ממנו ית' אלא ע"י אמצעים רבים. . . שנהיה אחרין במדרגה שניה בלי אמצעי כלל. . . האדם הוא במדרגה הפחותה שבמדרגות, שהוא בעולם היותר שפל בערך המלאכים והגלגלים, ולזה א"א לאדם להשיג זאת המדרגה אלא אחר ההדרגה בב' אלו העולמות הנזכר, ולז"א שהוא כבר הורגל בכל העולמות...” ע"ש. וראה גם שם ישע"י כא, ב [ע' 252]: "...שהא-ל ית' ברא וחידיש יש מאין העולם בכללו הנחלק לג', עולם המלאכים, עולם הגלגלים, עולם השפל. וכנגד עולם הגלגלים ועולם המלאכים אמר בורא השמים והם הגלגלים, ונוטיהם הם המלאכים המניעים אותם במצות בוראם, ואם כנגד עולם השפל אמר רוקע הארץ וצאצאיה שהם כל הנבראים שיצאו ונבראו ממנה...” ע"ש. שם תהלים כד [ע' 296]: "...לאמת שכל הנמצאים, בין עליונים שהם קיימים באיש, ובין השפלים שהם קיימים במין, כולם ממציא אחד המציאם. . . בין בחלק השפל הוא עולם הבליה וההפסד. . . ובין בחלק הגלגלי והמלאכיי שהוא עולם הקיים בה בלתי נפסד. . . שהעולם השפל המציאו הא-ל ית'. . . עולם המלאכים ועולם הגלגלים הם ג"כ מאת הא-ל ית' והוא המציאם. . . להודיע שמי שהמציא עולם השפל הוא בעצמו המציא העולמות הקיימים באיש. . . שיש לאמת זה מנמצא אחד משותף מב' העולמות עליון ותחתון, והוא האדם, שהוא מן העולם השפל מצד החומר, והוא מעולם העליון מצד הצורה החיונית, והוא מעולם המלאכים מצד הנשמה הקדושה הנחצבת מתחת כסא הכבוד. . . שהא-ל ית' המציא האדם שהוא משתמש בג' עולמות כלם וידו מגעת עד עולם המלאכים, זאת ראייה שהא-ל ית' המציא הג' עולמות, אחר ששתפם כולם בגוף אחד. . . ואמר מי יעלה בהר ה', רמו לעולם הגלגלים שהם גבוהים ברום זה העולם השפל, ומי יקום במקום קדשו, שהוא עולם המלאכים...” ע"ש. שם צה [ע' 329]: "...שהוא ית' מושל על כל העולמות כולם, כנגד עולם הגלגלים אמר כי א-ל גדול ה', עם היותם גדולים בכמות והוא ית' גדול על כולם, וכנגד עולם המלאכים אמר ומלך גדול על כל א-להים, וכנגד העולם השפל אמר אשר בידו מחקרי ארץ וגו'...” ע"ש.

ולהעיר מבעלי ברית אברם (לר"א אזולאי) וירא יד, ב [ע' 28]: "...ישראל כדי שיקבלו א-

שוליי הגליון

הר"ש היא שהשמות שהוא מונה מקבילים לעשר השמות שבהל' יסודי התורה.
158) הרה"ק ר' משולם פייבוש הלוי מזבאריז, בעל היושר דברי אמת.
159) כי אחותם של הרא"נ והרמ"פ, הרבנית ניסל (שנק' על שם הסבתא רבה שלה, בתו של התו"ט), היתה אמו של ר' חנוך העניך שיק, אבי הר"פ.
160) ע"א – במסכת תענית שלו. ובחלק תושב"כ פ' תרומה (שכד, סע"ב ואילך), הביא השל"ה שוב את דברי הבחי"ה האלו ביתר ביאור.
161) תרומה כה, ט – שהובא בשל"ה הנ"ל בפנים. הבא לקמן בפנים, הוא תוכן דברי הבחי"ה (שהביא השל"ה) בשינויי לשון ותוספות ביאור.
162) זהו תוספת ביאור מבעל הזירותא דאברהם על מ"ש בבחי"ה [ועד"ז בשל"ה] שם: "...והם כנגד עולם הגלגלים, שהן נמצאים נכבדים, מספרים כבוד א-ל, והעולם מתקיים בתנועתם -] מתנועתם[...” וראה לקמן בפנים אות ו, מ"ש הוכחה לפרש כן מהמשך דברי השל"ה.
163) פירושו: על ידם.
164) אולי צ"ל: "הי"”.

שהיא יש מאין המוחלט, ויצירה יאמר על הגלגלים אשר נבראו מההיולי אשר ברא א־לי"ם לעשות... ע"ש.

ו. והנה ע"פ כל הנ"ל מובן, שיש מקום לומר שעולם הכוכבים ועולם המלאכים שהזכיר הדורש שבתשב"ץ¹⁶⁹ מקבילים לעולם היצירה ועולם הבריאה¹⁷⁰.

אמנם לכאורה קשה לפרש כן בדברי השל"ה (פ' נח)¹⁷¹, כיון שהשל"ה שולל הקבלה זו במקום אחר בספרו – עשרה מאמרות מאמר ג-ד (מח, ב), וז"ל: "...אין ערך לגלגל לבנה נגד גלגל כוכב, לא בכמותו ולא באיכות דקותו, וכן אין ערך לגלגל כוכב נגד גלגל נוגה. . לגלגל נוגה נגד גלגל חמה. . לגלגל חמה נגד גלגל מאדים. . לגלגל מאדים נגד גלגל צדק. . לגלגל צדק נגד גלגל שבתי. . לגלגל שבתי נגד גלגל המזלות. . לגלגל המזלות נגד גלגל המקיף, גלגל היומי הסובב את כול' בכל כ"ד שעות בכל יום ויום תמיד, ומכריח כל הגלגלי' לסבב את העולם היפך תנועת', ברצון ויכולת הבורא שנתן בו. . וכל גלגל הוא גשמי נגד גלגל שעליו, ועל כול' הוא גלגל השכל גלגל העשירי קודש לה'.

וכל ההשתלשלות הזו נקרא בפי חכמי האמת עולם העשיה. ודע כי יש עשיה גשמי' ועשי' רוחני'. העשיה רוחני' הם המלאכים כחות הגלגלים ופנימיותם, אשר עליהם נאמר השמים מספרים כבוד א־ל, והם גלגלים השכליי', כי הם פנימיו' הגלגלים כמו הנשמה בגוף. ודע, כל מה שחקרו הפילוסופי' הראשונים¹⁷⁶ וחלקי¹⁷² מציאות ההשתלשלות לג' חלקים, דהיינו עולם השפל ועולם הגלגלים ועולם המלאכים, כל זה נכלל בדברי חכמי האמת לקרוא בשם עולם העשיה¹⁷³, ולא זכו בשכליה' להשיג ביותר¹⁷⁴...".

ועולם המלאכים שהוא עולם היצירה¹⁶⁶, ולמעלה מהם עולם הבריאה, ולמעלה מהכל עולם האצילות, א"כ כדי לקבל א־להותו ית', וכדי שיהיו הם מרכבה לשכינה להורידה למטה לארץ, צריך שיקנו ישראל ג' תכונות שבאמצעותם יקנו בנפשם חלק בג' העולמות אב"י, והם כי באדם ד' נשמות, והם נפש מהעשייה, רוח מהיצירה, נשמה מהבריאה, נשמה לנשמה מהאצילות... ע"ש.

מבקש ה' (לר"ש חאגיז¹⁶⁷ – ויניציאה שנו"ו) בראשית ג, סע"ב: "...אמ' הב"ה לעולמו, עולמי עולמי מי בראך מי יצרך? יעקב בראך ישראל יצרך. . הכונה במ"ש הרלב"ג בספר מ"י¹⁶⁸, שאף אם העולם בכללו נחלק לג' חלקי[נ]ם, שהם עולם המלאכים והגלגלים השפלים, לבעלי החכמה נחלקים לשנים דרך כלל, עולם המושכל שהוא עולם המלאכים, ועולם המוחש שהם הב' עולמות עולם הגלגלים ועולם השפל, שהחוש שולט עליה', ואם עולם הגלגלי' היא ספירי, עכ"ז חומרי הו'. . בעולם המושכל יצדק לשון בריאה

שוליי הגליון

166) לכאורה הי' אפשר לפרש, שמ"ש "שהוא עולם היצירה" קאי רק על עולם המלאכים, ואילו עולם הגלגלים הוא עולם העשיי' הרוחני (וכמ"ש במאמרי אדה"ז שבשוה"ג 141, ועוד), ושזהו דיוק הלשון "האדם הוא בזה העולם העשייה" (ולא "בעולם העשייה" סתם) – היינו שהוא בעולם העשיי' הגשמי, ואילו הגלגלים הם בעולם העשיי' האחר. אבל לכאורה דוחק לומר כן, כיון (שנראה מלשונו בכ"מ שכוונתו בהביטוי "זה העולם" הוא "העולם הנוכחי" – בו אנו נמצאים, או בו הוא דן, ועוד) שממשיך לקמן בפנים, שכדי לקבל אלקות צריך האדם לקנות בנפשו חלק בג' העולמות אצילות בריאה ויצירה – ואם עולם הגלגלים אינו נכלל בעולם היצירה, למה אינו צריך לקנות חלק גם בעולם העשיי' הרוחני. ואף את"ל שכבר יש להאדם חלק בעולם העשיי' הרוחני, כיון שנמצא בחלק אחר מעולם העשיי' – מ"מ הי' צריך לפרש כן להדיא (כאן – שעולם הגלגלים הוא עולם העשיי' הרוחני, ולקמן – שלכן אינו צריך לקנות חלק בעולם הגלגלים כנ"ל), כיון שזהו נקודה עיקרית בהבנת הענין. ומזה שלא כתב כן להדיא, משמע שאכן כוונתו למנות עולם הגלגלים כחלק מעולם היצירה. וראה דבריו שהובאו בשוה"ג הקודם.

167) אביו של בעהמ"ס שו"ת הלכות קטנות.

168) פירוש: בספר מלחמות ה'.

שוליי הגליון

169) הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה.

170) אף את"ל שהדורש לא ידע מהקבלה זו – וראה של"ה ורמ"ז דלקמן בפנים.

171) הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה הערה 96.

172) אולי צ"ל: "וחלקו".

173) להעיר מד"ה וחר סיני עשן תשמ"ז שבשוה"ג 142.

עולמות הם המורגלות בפי פלסופי עמנו¹⁷⁶, אבל בפי המקובלים נרמזו ד' עולמות שהן אצילות בריאה יצירה עשיה . . והם רמוזים כולם בכאן, דהיינו מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה זהו עולם עשיה בכלל, ומלאכי אלים כולל בריאה יצירה, בריאה עולים, ויצירה ירדים בערכם, והנה ידו"ד נצב עליו, עולם האצילות נרמז בשם ידו"ד כנודע...".

ולהעיר ממה שכתב הרמ"ז עד"ז בפירושו לזח"ג קיח, א [מובא בזה עם הוספות ושינויים (ע"פ כת"י) ממהדורת תשס"א]: "...חסרון הידיעה שהיה בעולם שודאי היה נסיכה [- סיכה] מחמת העונות, [שאנו רואים] שאעפ"י [שנלפי האמת הגמור] העולמות הם אבי"ע ד' [- ד' אבי"ע], הלא בס[י]בת הגלות ודלות הזכיות, נעלמה ידיעת שנים [- שני] העיקרים שהם א"ב [- אצילות בריאה], ולא נתפרסם¹⁷⁷ אלא מיצירה ולמטה [ומרגלא בפומא דעלמא עולם המלאכים והגלגלים והשפל]... [ע"ש].

אבל ראה מה שהובא לעיל¹⁷⁸ מס' זריזותא דאברהם, שמפרש בדברי רבינו בחיי שהביא השל"ה¹⁷⁹, שעולם המלאכים הוא עולם הבריאה, ועולם הגלגלים הוא עולם היצירה¹⁸⁰, ורק עולם

[ולהעיר מדברי השל"ה שוב בפ' ויצא (רצא, סע"ב ואילך) – שמהם משמע קצת שעולם המלאכים הוא (לפחות) עולם היצירה¹⁷⁵): "...הסולם היא השתלשלות העולמות. כבר הסכימו כל המפרשים וכתבו שהוא נגד ג' עולמות, מוצב ארצה הוא עולם השפל, מגיע השמימה הוא עולם הגלגלים, מלאכי אלים הוא עולם המלאכים. והנה ה' נצב על הסולם, הוא ית' גבוה על גבוהים. והנה אלו החלוקות של ג'

— שו"י הגליון —

(174) להעיר ממ"ש ר"י אלבוטיני (הנ"ל בפנים ליד שוה"ג 147) לכאורה באו"א (כבר בשנת רע"ח (כנ"ל בפנים שם), כמאה שנה לפני סיום חיבורו של השל"ה (בקשר עם עלייתו לארה"ק בשנת שפ"א), ולידת הרמ"ז בשנת ש"ע לערך): "...וכותינו הקדושים ע"ה, נביאים ובני נביאים תנאים ואמוראים, אשר בידם הקבלה האמיתית ממש רבינו ע"ה, וגם חכמי הקבלה שבדורות האחרונים, ואפי' חכמי המחקר הקדמונים מן האומות אשר נטו בדעותיהם לדעת חכמי ישראל, כלם הסכימו שהעולמות הכוללים כל נברא הם ג': עולם השכלים הנפרדים . . עולם הגלגלים . . עולם השפלים . . הכלל העולה, כל אלה הג' עולמות ופרטיהם נשתכללו ונשלמו ע"י בריאה ויצירה ועשייה. וגם . . שבין עילת העילות ית' שמו ובין עולם השכלים הנפרדים יש . . עולם האצילות... ע"ש. ואולי אפשר לתווכך קצת, שכוונת הר"י אלבוטיני היא רק שלפי האמת עולם השכלים הנפרדים, עולם הגלגלים ועולם השפלים מקבילים לג' העולמות בריאה, יצירה ועשי' – אף שלפועל "חכמי המחקר הקדמונים" (מישראל, ועאכו"כ "מן האומות") לא ידעו מזה. ולהעיר, שלכאורה אין סתירה (כ"כ) בין דברי הרמ"ז (דלקמן בפנים) ודברי הר"י אלבוטיני, כי בפשטות כוונת הרמ"ז היא רק שאינשי דעלמא לא ידעו מאצילות ובריאה (וכלשונו "ולא נתפרסם . . בפומא דעלמא").

(175) וראה גם של"ה קעג, א: "...ארץ העליונה, עולם המלאכים – יצירה...". שם קפז, ב: "...מעלת הצדיק על מלאך, ענין עולם המלאכים עולם היצירה...". שם שכא, א: "...ידוע כי השתלשלות י' הוא בכל העולמות, באצילות בבריאה ביצירה בעשיה, כמבואר בפרדס באורך בשער אבי"ע. האצילות י' ספירות, והכסא שהוא הבריאה הוא שש מעלות וד' סמכין, וביצירה עולם המלאכים י' כחות, ובעשיה הגלגלים הם תשעה וגלגל השכל הרי י'...". שם קסא, רע"ב (מצה עשירה): "...בעול' הגלגלים, ולמעלה מהגלגלים עולם המלאכים סוד המרכבה מיכאל גבריאל אוריאל רפאל . . עוד גבוה על גבוה ד' מחנות שכינה אדם אריה שור נשר... ע"ש. אבל במקומות אלו אינו מזכיר הפילוסופים, ומונה גם בריאה (ואצילות).

— שו"י הגליון —

(176) אולי אפשר לחלק בין מה שמורגל "בפי פלסופי עמנו" ומה "שחקרו הפילוסופי הראשונים" (שבמאמר ג- ד הנ"ל בפנים), ולפרש שדוקא כל מה שהשיגו הפילוסופים הראשונים (ואולי כולל בזה פילוסופים מאומות העולם) היה רק בעולם העשי', אבל כוונת פלסופי עמנו (שלאחר הפילוסופים הראשונים) ב"עולם המלאכים" היא לעולם היצירה (או אולי גם עולם הבריאה – וע"ד מ"ש בתרס"ח (ותרכו"כ) שבשוה"ג 141). ולהעיר משמחת ביה"ש תשכ"א שבשוה"ג 145: "...חכמי ישראל פון ימי הביניים . . דאס מיינט חכמי ישראל פון די וואס זיינען אויף וועלכע מ'בויט... ע"ש.

(177) ראה שוה"ג 174.

(178) ליד שוה"ג 158.

(179) בב' מקומות – כנ"ל שוה"ג 160.

(180) ולהעיר משפע טל (לבן דודו של השל"ה) שער ו, פט"ז (עה, ד): "...באמרו השמים ושמי השמים כלל בריאה יצירה עשייה, כי שמים פירושו הגלגלים שבעשייה, ושמי השמים שפירושו גובה הגלגלים כולל יצירה ובריאה שהם גבהם, כי גבוהה מעל גבוהה

השפל הוא עולם העשיי.

הערה 96

ראה של"ה פ' נח רעו, רע"א: "...רמז הש"י לנח שיעש' תיבה כמו מגדל... שציוה לו לעשות בנין תחתיי' שנים שלישי', ג' מדריגות זו על גב זו: תחתיי' שהם לזבל הוא נגד עולם העשיי' שהוא מגואל ומטונף בקליפות. שניים שהם למדור בהמות חיות ועופות רומז למדור העליון עולם יצירה, וע"ד שפירש הזוהר מאמר ישרצו המים שרץ נפש חיה כו' על המלאכי, ועוף יעופף – עוף זה מיכאל, דכתיב ויעף אלי אחד מהשרפי', יעופף דא גבריאל, דכתיב והאיש גבריאל וגו' מועף ביעף כו', ואת כל נפש חיה הרומשת הוא הרוח הפנימי הנמשך להם מלמעל' שהוא קיומם. שלישית הם לאדם, סוד עולם הכסא שם חקוקה צורת יעקב. ועל כולם בראש המגדול הוא שם ידו"ד... רמז לו הש"י בבנין התיב' שיהי' מגדול ועליות זו על גב זו, דהיינו התעוררו' מלמט' למעל' עד רום המעל'. ובזה יעשה צוהר לתיב', ותאיר התיבה שהוא מגדול עוז, מגדיל ישועות מלכו... ופתח התיב' בצדה תשים, כי תיבה זו רומזת על תיבת מגדול, כי תיב' פירוש' ג"כ מלה... ע"ש.

הערה 103

וראה סה"מ קונטרסים ח"א מח, ב [תרפ"ט ע' 204-205]: "...ושלשה אותיות בונות ששה בתים, כמו אותיות הצ"ר שיש לו ששה צירופים, וידוע בקבלה רבי מפי רבי ממורינו הבעש"ט נ"ע דבצירוף זה הרי יש בו ג' עקרים וג' מסתעפים, העקרים הם הצר, רצה, צהר, ואמר מורינו הבעש"ט נ"ע דע"י האותיות דתורה ותפלה שהו"ע בא אל התיבה, דתיבה הם אותיות התורה ותפלה, ובא אל התיבה הוא הכניסה בתוך האותיות של התורה ותפלה, לערנען מיט א חיות

שול"י הגליון

חכמה עילאה דאצילות שהיא כללות התורה שבי' הדברות נתלכשה במלכות דאצ"י ודבריא' לבון, והן לבון המיוחדות באור א"ס שבתוכן הן הנקראות בשם שכינה השורה בק"ק דבית ראשון... – שלפ"ז מתאים יותר לפרש שכוונת רבינו בחיי והשל"ה במ"ש שלפנים מהפרוכת הוא כנגד עולם המלאכים – היינו לעולם הבריאה, כיון שזהו גם דרגת השכינה ששרתה בקודש הקדשים.

ולכאורה קשה לפרש כוונת השל"ה שם (בהביאו דברי הבחיי) באופן אחר. כי המדובר שם הוא שג' חלקי המשכן הם כנגד ג' חלקי המציאות, וקדשי הקדשים עם הארון והלוחות הוא כנגד עולם המלאכים, החלק העליון שבהמציאות¹⁸¹.

ובהמשך לזה כותב השל"ה (בפ' תרומה¹⁸²): "ויש להתבונן, מה הוא הענין בעצם, משום שעושה סימן ודוגמא להעולמות יהיה כולל כל העולמות? על דרך השכל הוא... וע"ד הסוד... צוה לעשות משכן בצירור כל העולמות, ואז קדושה המתפשטת בכל העולמות... המשכן, תוכיות ולב כל העולמות, כולל כלם... ע"ש.

ובפשטות משמע, שדברי הבחיי שהביא מתאימים לדרך הסוד¹⁸³, וכוללים "כל העולמות" (שבהמציאות)¹⁷³ המבוארים על דרך הסוד¹⁸⁴.

שול"י הגליון

שומר...". ולהעיר, שהשל"ה ראה את הספר שפע טל, והביא דבריו (בשם אומרים) באיזה מקומות.

(181) ולהעיר גם משל"ה שב, רע"א (בהגהה): "...ומצאתי כתוב בס' גנת אגוז [ראה ח"א שער הכנוי – בדפוס ירושלים תשמ"ט ע' עז-עט]... כי עולם המלאכים ראשית הבריאה זהו יהי אור, ואח"כ יהי רקיע עולם הגלגלים, יהי מאורות וגומר להאיר על הארץ הוא זה העולם...".

(182) שכה, א (הנ"ל שוה"ג 160).

(183) ובכלל, קשה לומר שרבינו בחיי הוא א' מ"הפילוסופי' הראשונים" ש"חלקו מציאות ההשתלשלות לג' חלקים, דהיינו עולם השפל ועולם הגלגלים ועולם המלאכים", אבל "כל זה נכלל בדברי חכמי האמת לקרוא בשם עולם העשיה, ולא זכו בשכליה' להשיג ביותר" (כמ"ש השל"ה בעשרה מאמרות מאמר ג-ד הנ"ל בפנים) – כי רבינו בחיי מזכיר בספריו את כל הד' עולמות דאבי"ע (ראה לדוגמא פירושו לבהעלותך יא, יז: "...וצריך אתה לדעת עוד בלשון אצילות, כי האצילות קודם לבריאה, והבריאה והיצירה והעשיה שבכל מעשה בראשית נכללין בכח האצילות, כי האצילות קודם לכלן, וקרא הכתוב לע' זקנים שבמתן תורה... אצילי בני ישראל, על שם שהשיגו בידיעת האצילות וראו בסופו... ע"ש). ולהעיר גם מ"ש השל"ה (שבשוה"ג 181) מס' גנת אגוז לר"י גיקטליא – מגדולי המקובלים הראשונים.

(184) ולהעיר מתניא פרק נג (עד, א): "...כשהיה בית ראשון קיים, שבו היה הארון והלוחות בבית ק"ק... בחיי

מתפללים כמו הבקשות רפאני¹⁸⁵ [רפאינו] כו' יהי רצון מלפניך כו', סנד"ל גפיף לה ונשיק לה, כי ענין הנשיקין הוא מפנימית הלב, וכך היינו שמתייחד עמה ושופע עליה ממדרגתו -] שהוא מקבל תיב' התפלה של ישראל דעשי' לתוכו, וגם שופע עליה ממדרגתו עד שנתייחד עמה ביחוד אמיתי, ואח"כ מעלה אות' למעלה ע"י תפלתו באמרו ג"כ תיב' התפלה כו' וד"ל. ואח"כ כשהוא אומר...], וכשהוא אומר קדוש מגביה אותה למעלה כו'...".

וראה מאמרי אדה"ז הנחות הר"פ ע' פז [ועד"ז אוה"ת שה"ש ח"ב ר"ע תג, אוה"ת סידור ע' רפז-רפח]: "...איך יומשך הרצון הנ"ל ע"י תפילות ישראל, הוא ע"י מלאך הקושר כתרים לקונו, ד"מ כתר למטה נעשה מאבנים טובות המבהיקים, וגוף האבן הוא בחי' דומם רק שנעשה ונתברר עד שנעשה צח ואור מאיר בו, וכאשר ניתן בראש המלך אז הוא עטרת תפארת ומייפה את המלך, כך הוא בתפלה, אותי' שבתפלה הם נקראים אבנים להיותם בחי' דומם בעשי', ומה שמאירין הוא מפני כי נתבררו ע"י מס"ג והעלאת מס"ג מבי"ע, ולכן נקראו אבנים טובים. וע"י מלאך הממוצע בין ישראל לאביהם שבשמים הוא אשר קשר כתרים בראש, היינו שנתקבל תפלת ישראל הם אבנים טובים הנ"ל ונמשך הארת הרצון מהעלם לגילוי בראש ממ"ה היינו ז"א דאצי'. וזהו קושר כתרים, היינו מיתדים ומתבררים הארת הכתר לז"א דאצי', וזהו כמו עד"מ בחי' עטרה שנעשה למטה ואח"כ ניתן כתר מל' בראשו, כמ"כ בתפלה דלמטה נעשה למטה הכתר, ואח"כ ניתן בראש ממ"ה, כי האותי' הם בחי' דומם ונתגלה בהם אור מבהיק רצון עליון המאיר בהם, ונתגלה הארת הכתר...".

תרכ"ו ר"ע קלד [ועד"ז תרנ"ד ר"ע שיד]:
"שע"י התפלה נעשה כתר' לקונו שז"ע מט"ט

שוליי הגליון

185) "רפאני" – כ"ה בתקס"ב הנ"ל בפנים (וראה שם ע' תקסט בהערה ובע' עתה הע' *67, שהמאמר נדפס ע"פ גוכתי"ק הצ"צ). אבל בביאורו צ"צ ח"א ר"ע רל (הוצאת תש"ג – שתוקן ג"כ ע"פ גוכתי"ק הצ"צ): "רפאנו" (וכ"ה בספר הליקוטים ערך מט"ט ר"ע שלו).

און דאוונען מיט א חיות, דהחיות מורה על פנימית הרצון שהו"ע רצה, הנה עי"ז נעשה צה"ר לתיבה, דבכח זה מהפכים את הצר"ה של הצ"ר הצורר ר"ל לצה"ר, וע"ד דכתיב ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע, דלא זו בלבד שיפטר מן הצרה, אלא עוד כי וממנה יושע, דמן הצרה ההיא תצא לו עוד ישועה, דזהו"ע צהר שמאיר אור רב, וכמו בצהרים שהוא תוקף זריחת השמש, כן כתיב ואוהביו כצאת השמש בגבורתו".

הערה 105

וראה תקע"א ר"ע קסז (מגוכתי"ק הצ"צ):
"...וכענין שנת' במ"א ע"פ מ"ש בזהר בענין צלותהון דישראל שמתעלי' מהיכל להיכל, ובכל היכל המלאך גפיף לה ונשיק לה, דהיינו מפני שצ"ל עליו גדול כ"כ מגשמיות לאלקות ממש, וצריכה לעבור דרך כמה היכלות ומדרגות ממוצעי', ובכל עליותה ממדרגה למדרגה אזי המלאך דשם גפיף ונשיק לה בהבל פיו, כלומר שמתאחדת עמו והיו לאחדים, ואז הוא מעלה אותה למקום יותר עליון, משא"כ אילו לא היתה מתאחדת עמו לא היתה יכולה לעלות עוד, כי איך יעלה הגשם כמו שהוא למטה במקום עליון כ"כ, אין זה אלא ע"י שבכל מדרגה ומדרגה שמתעלה הוא מתאחד שמה, ונהפך ומזדכך ממהותו כפי רוחני' אותה המדרגה...".

מאמרי אדה"ז פרשיות ח"א ס"ע ריט ואילך (מגוכתי"ק הצ"צ) [ועד"ז (ביתר ביאור) אוה"ת שמות ע' קט, ע"ש]: "...שלהיות התעלות מבחי' נברא ויש להיות נכלל באלקות ממש צ"ל ב' בחי' בירורי', תחלה ביטול היש, והוא ענין מ"ש בזהר בצלות' דישראל שהמלאך נשיק לה, והיינו שע"י שמתאחדת בהבלו מתפשטת מגשמיות [ומתאחדת עם רוחני' המלאך], ויש בחי' הפשט' זו בכל עולם העליון מן התחתון כו', עד שאח"כ באצי' מאיר בה מבחי' ש' מ"ה להיות ביטול אמיתי למהוי אחד באחד... ע"ש.

תקס"ב ח"ב ס"ע תקעז (נוסח א – מגוכתי"ק הצ"צ) [ועד"ז שם ע' תקעה-ו (נוסח ב – מגוכתי"ק הר"מ בן אדה"ז) ע"ש]: "...סנדל הוא פנימית עולם העשייה, אלקות שבעולם העשייה, ויש בו ג"כ ממהות בחי' עשייה, וכשישראל

אמנם עדיין צ"ל, הלא האותיות היוצאי מהאדם הם גשמי, ואפי' כשמתפלל בכוונה בדו"ר שכלי' וטבעי' עכ"ז הלא האדם הוא גשמי, ואיך יכול להיות מאותיות אלו כתרים לקונו כו'. לזה אמרו מט"ט קושר כתרי', שע"י מט"ט דוקא נעשו כתרי' אלו כו', והיינו כמ"ש בזהר בענין שהמלאכים המעלי' את התפלות, נא' הלשון בזהר דגפיף להון ומנשק להון, פי' שמזככים [את] האותיות להעלותם מגשמיות בכדי שיוכל להיות מהם כתרי' לקונו... ע"ש. ועד"ז אוה"ת תזריע (ח"ב) ע' תקדד-תקכה [תרל"ה ח"א ע' רז-רז]. תרכ"ט ע' י [ר"ע יג]. תרס"ג ח"ב ע' רנ [הנחת אדהרי"צ]. עזרת ע' קעג. תרע"ח ע' תג-תד, ר"ע תח. ועוד.

תרל"ד ע' לד-לח: "...דע"י אותיות התפלה עי"ז נעשה כתרים לקונו, כמא' מט"ט קושר כתרים לקונו מתפלתיהן של ישראל, בהיות ידוע שהכתר עושים מאבנים טובות, והנה אבנים טובות בעצם הם דוממים, שהרי הם ממין אבן הפשוט רק שהם מאירים, כי גם במין הדומם נמצא כמה מינים רק שהכתר עושים מאבנים טובים היינו שהם מאירים (אוש גיסטאלירט), כן אותיות התפלה הם ג"כ בחי' דומם כמ"ש בס"י שתי אבנים כו', וכאשר האדם מתפלל באהוי"ר אזי האבנים מאירים, כמ"ש בא אתה וכל ביתך אל התיבה, פי' אתה וכל ביתך היינו בחי' שכל ומדות שהם נק' עצמיים לגבי לבושי הנפש מחדו"מ כמבואר בתניא, אל התיבה תיבת התפלה, ע"כ ע"י אמצעות המלאכים שמזככים אותם מגשמיותם יוכלו להיות כתרים לקונו כו', כמבואר במ"א באריכות...".

פר"ת ע' קלב: "...וזהו צהר תעשה לתיבה, אבן טוב המאיר, דהאבן הוא בחי' לבינה שנעשה בידי אדם בתפלה, בבחי' ביטול היש בבחי' ביטול בעצם המהות ובבחי' מס"ג, שנעשה אבן טוב המאיר כו' . . . וזהו צהר תעשה לתיבה, דתיבות התפלה יהיו בבחי' אבן טוב המאיר, ע"י האהוי"ר וביטול היש בכלל עד שיהי' ביטול כל הרצונות כו', ומזה נעשה כתר לקונו, שנמשך מבחי' עצמות א"ס בעהר"צ גילוי בחי' רצון חדש שמאיר בגילוי בנש"י כו" ע"ש.

קושר כו', בהיות ידוע שהכתר עושים מאבנים טובות, והנה האבנים טובות הם דוממי, שהרי הם ממין האבן פשוט רק שהם מאירי' . . . והנה אותיות התפלה הם ג"כ דוממי, כנודע ממ"ש בס"י שתי אבנים בונות שני בתים שלשה אבנים בונות ששה בתים כו', והיינו שכמו הב"ח¹⁸⁶ - [הבית] עושים מאבנים, כן התיבות מתיבות התפלה והתורה [ש]עושים מאבנים הם אותיות כו', ובהיות כן נקראו אותיות התפלה והתורה בשם אבנים. והנה כאשר מתפלל באהוי"ר אזי האותיות הם אבנים טובות, כי ההפרש בין אבנים טובות לשאר אבנים פשוטי, שאבנים פשוטי אינם מאירים משא"כ אבנים טובות מאירי' כנ"ל, כמו"כ יובן ההפרש בין אותיות התפלה כשמתפלל בלא דו"ר, הגם כי גם אותיות ההם נק' אבנים, אבל מ"מ ה"ה בלתי מאירים כלל, והרי הם כמשל אבנים פשוטים, משא"כ כשמתפלל בדו"ר הרי מאיר בהתיבות גילוי הארת נפשו הפנימיות, הנה עי"ז נעשה האבן הוא האות מאותיות התפלה ספיר ובהיר שיוכלו לעשות מהם כתרי' לקונו, כמו בגשמי' מאבנים טובות עושים הכתר והעטרה בראש המלך כו'.

[ועיקר הענין בזה י"ל, להיות דתפלה נגד תמידים תקנו, והו"ע הקרבת נה"ב כמ"ש אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה כו', שזהו נה"ב שבאדם, דכמו שקרבן הגשמי נשרף ונכלל באש של מעלה, כמו"כ בתפלה הוא התגברות האור דקדושה שיתגברו על המדות הטבעים, דהיינו התגברות הנה"א על הנה"ב עד שהנה"ב יבוא ג"כ לאהוי"ר כו' כמ"ש במ"א, ולזאת אותיות התפלה כשמתפלל באהוי"ר כנ"ל ה"ה אותיות מאירים, וגם האותיות בעצם הם מהנה"ט, וכשיוצאים מעומקא דלבא בכוונה כנ"ל ה"ה אבנים טובים ומאירים ונעשים כתר לקונו, דכמו בקרבנות רזא דקורבנא עולה עד רזא דא"ס, בבחי' כי לא אדם שלמעלה מסדר השתל', דאו"ח חוזר לקדמותו כמ"ש במ"א, כמו"כ אותיות התפלה עולים לבחי' או"ס שלמעלה מסדר השתל' כו'.]

ולא הורשתי כלל, ומושבוע ועומד אני על זה.

אך זאת אני מודיעך, והשם יהי' בעזרך לנכח ד' דרכך ואל יעליו, ובפרט בארץ הקדושה, בעת תפלתך ולמודך וכל דיבור ודיבור ומוצא שפתך תכוין לייחד שם, כי בכל אות ואות יש עולמות ונשמות ואלקות, ועולים ומתקשרים ומתייחדים זה עם זה, ואח"כ מתקשרים ומתייחדים האותיות ונעשים חיבה, ומתייחדים יחוד אמתי בא-להות, ותכלול נשמתך עמהם בכל בחי' ובחי' מהנ"ל, ומתייחדים כל העולמות כאחד, ועולים ונעשים שמחה ותענוג גדול לאין שיעור, בהבינך בשמחת חתן וכלה בקטנות וגשמיות, וכל שכן במעלה העליונה כזאת. ובוודאי ד' יהי' בעורך ובכל אשר תפנ' תצלי' ותשכיל. תן לחכ' ויחכם עוד...".

ולהעיר, שברוב המקומות (רובם ככולם) נהגו רבותינו נשיאינו להביא ממענה משיח שבאגה"ק של הבעש"ט הנ"ל – רק את הענין ד"יפוצו מעינותיך חוצה".

וכן הוא גם בדגל מחנה אפרים פ' בשלח (ד"ה או אמר ע"פ): "...או יאמר ע"פ מה שאמר הרב הקדוש המפורסם מוהר"ר ליפא מחמעלניק¹⁸⁹, וע"ד דאיתא באגרת הקודש של אא"ז זללה"ה

שול"י הגליון

ששלח הבעש"ט לגיסו (ע"ש), ושאותה אגרת נכתבה לפני תקי", נמצא שנכתבה פחות מג' שנים לאחר עליית הבעש"ט להיכל משיח ברה"ק תקי"ז [ואפילו את"ל שהתאריך "פ' תרומה שנת תקי"ב" שבנוסח באומינגר (שם ע' 233 – מסיני כרך ע"א ס"ע רנז, ספר מרגליות ס"ע קסב) שייך לכל הנוסחאות, הרי זה פחות מו' שנים מומן עליית הבעש"ט] – וא"כ לכאורה מסתבר ש"כל ימי חי"י קאי גם על העתיד, היינו שהודיעו להבעש"ט מראש שעד סוף ימיו לא יהי' לו רשות לגלות (וא"כ לכאורה צ"ל שמ"ש שוב ויבקשתי עבורך ללמוד אותך", היינו שהבעש"ט חשב שאולי יקבל רשות ללמד רק לגיסו, כיון שאין זה בגדר "לגלות" לרבים).

(189) תלמיד הבעש"ט ומחותנו של בעל הדגל מחנה אפרים (כמ"ש בפ' וארא ד"ה כבד: "שמעתי בזה בשם מחותני הרב המפורסם מוה' ליפא מק"ק חמעלניק"). ולהעיר שהספר בן פורת יוסף (עם האגה"ק של הבעש"ט, כדלקמן בפנים) הובא לדפוס ע"י האב"ד דחמעלניק, הרה"ק ר' אברהם דוב, חתנו של בעהמח"ס בן פורת יוסף (או חתן בתו), שאליו נתן הבעש"ט את האגה"ק (השני).

הערה 106

א. להעיר מאגרת הקודש הידועה דהבעש"ט (שנדפסה בסוף ספר בן פורת יוסף, ובכ"מ): "...ושאלתי את פי משיח אימת אתי מר, והשיב לי, בזאת תדע בעת שיתפרסם למודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעינותיך חוצה מה שלמדתי אותך והשגת, ויוכלו גם המה לעשות יחודים ועליות כמוך, ואז יכלו כל הקליפות ויהי' עת רצון וישועה.

ותמהתי ע"ז, והי' לי צער גדול באריכות הזמן כל כך, מתי זה אפשר להיות¹⁸⁷. אך ממה שלמדתי בהיותי שם שלשה דברים סגולות ושלשה שמות הקדושים, והם בנקל ללמוד ולפרוש, ונתקרה דעתי וחשבתי אפשר ע"י זה יוכלו גם כן אנשי גילי לבוא למדרגה ובחינה כמותי, דהיינו בהיותם יכולים לעליות נשמות וילמדו וישיגו כמו אני. ולא נתנה רשות כל ימי חיי¹⁸⁸ לגלות זאת, ובקשתי עבורך ללמוד אותך

שול"י הגליון

(187) להעיר מתורת שלום ע' 114-113: "...מען האט געזאגט דעם בעש"ט ז"ל, אז ער האט געפרעגט אימתי קאתי מר, לכשיפוצו מעינותיך חוצה, וואס דער בעש"ט האט געוויינט אויף דעם, וואס די וועלט זאגט אז ער האט געוויינט אויף דעם חוצה כו', אין בריף איז אפילו משמע ניט אזוי, נאר ער האט געוויינט ווען וועט דאס זיין, נאר די וועלט זאגט אז ער האט געוויינט אויף דעם חוצה, איז דאך משמע אז חסידות איז געגעבען געווארען אז אלע וואס זיינען אפילו ניט קיין מזוככים, וואס דאס הייסט דאך חוצה, זאלען קענען פארשטיין אלקות...". בטאון חב"ד חל"ב ע' 15 (ממכתב ר"ס ליברוב ע"פ מה ששמע מהרד"צ חן): "...הרה"ק ר"י מרוזין . . . אמר . . . בשעה שקבל הבעש"ט את המענה "לכשיפוצו מעינותיך חוצה" על שאלתו "אימתי אתי מר", זלגו עיניו הק' דמענות... (ועד"ז בשמועות וסיפורים ח"ב ע' 60-59 [65-66] בשם ר"ס ליברוב), מגדל עז ע' קעב-ג (מאמתחת רע"ז סלונים, ורובם מסיפורי ר' יחיאל היילפרין), ניצוצי אור (וויינגארטען) שבתשורת אקונאוו תשס"ט ע' 41 (מר"ש לויטין בשם ר"ש ביק ששמע מהרד"צ) – ועד"ז למען ידעו ע' 9-248 (מרשימות ר"י בנימינסאהן) אלא ששם הנוסח: "הוריד הבעל שם טוב שתי דמענות" ע"ש. וראה תשי"ז דלקמן בפנים: "דעם בעש"ט האט מען געזאגט כשיוכלו לעשות יחודים כמוך, האט ער זיך דערשראקן".

(188) לפי השערת ר"י מונדשיין (שבחי הבעש"ט מהדורת מונדשיין ע' 231), שלי' המענה של משיח (שבפנים) שנדפס בבן פורת יוסף נעתק מהעתקה של אגרת הראשונה

של הבעש"ט הרה"צ וכו' ר' יחיאל – החתום בעצם כ"ק של הבעש"ט). בס' גנזי נסתרות (ירות"ו תרפ"ד) ח"א סימן סה. בס' בעש"ט (לודז, תרח"ץ) פ' נח הגהה יג. – וחלק ממנה בתחלת ס' כתר שם טוב. וס' לקוטי אמרים להה"מ ממעזריטש"ו]...".

ולכאורה צריך ביאור במ"ש שהמכתב נדפסה (גם) בס' מכתבים מהבעש"ט ז"ל ותלמידיו, והביא דברי המו"ל שם על מקוריותו של האגרת – כי בס' הנ"ל נדפס האגה"ק דהבעש"ט בנוסח הדומה לנוסח באומינגר הנ"ל¹⁹⁴, ושם לא נמצא בכלל הלשון "יפוצו מעינותיך חוצה" שעלי' מדובר בהערה זו.

אבל כד דייקת במ"ש רבינו "הובא מהבעש"ט באגרתו הידועה", לכאורה פירושו ש"יפוצו מעינותיך חוצה" היא הלשון שבה מובא מענה המשיח ע"י אחרים המציינים שזהו מ"ש הבעש"ט באגרתו הידועה (ולכאורה הכוונה שכן הובא ע"י רבותינו נשיאינו, ואולי קאי גם על דגל מחנה אפרים הנ"ל, ועוד).

ולכאורה מרמז בזה, לשלול הקס"ד שאולי יפוצו מעינותיך חוצה אינו מספיק עדיין כדי לפעול ביאת המשיח, וצריכים לפעול ענין נוסף של עשיית יחודים ועליות (ואולי ממש כמו יחודי ועליות הבעש"ט עצמו) לפני שיוכל משיח לבוא¹⁹⁵ – וע"ז מרמז רבינו, שמזה שהובא מאגה"ק דהבעש"ט שמענה המשיח היתה יפוצו מעינותיך חוצה (מבלי להזכיר ענין היחודים ועליות), הרי מובן שהפצת המעינות חוצה היא התנאי היחידי (שבמענה משיח הנ"ל) שבה תלוי ביאת המשיח.

שוליי הגליון

(194) כי המו"ל העתיקה מאותו כתי"י שהי' ברשותם של אדמו"רי הוסיאטין (אחר שהאדמו"ר הראשון מהוסיאטין קנה הכתי"י מא' האדמו"רים שמצאצאי המגיד מקאזניץ) – שממנו העתיקה שוב רמ"ש באומינגר (נכדם של אדמו"רי הוסיאטין) בשנת תשל"ב, אלא שרמ"ש (גם התייעץ בפיענוח הכתי"י עם בקיאים במקצוע זה, ועי"ז) תיקן כמה טעויות הדפוס שנפלו בס' מכתבים מהבעש"ט ז"ל ותלמידיו הנ"ל בפנים.

(195) וראה מכתב רבינו דלקמן בפנים (אות ד).

הנדפס בספר הקדוש של הרב מפולנאי ע"ה, ששאל למשיח אימתי אתי מר, והשיב כשיתגלה תורתך ויפוצו מעינותיך חוצה ע"ש. וזה י"ל שמרומז בפסוק ובני ישראל יוצאים מן הגלות בריש גלי, ברי"ש ר"ת רבי ישראל בע"ש, גלי היינו כשיתגלה תורתו ויפוצו מעינותיו, אז יפקון מן גלותא, והבן".

ויתירה מזה, כן הוא גם באגה"ק של הבעש"ט עצמו – בנוסח באומינגר¹⁹⁰ (שיתכן שהוא בגדר משנה אחרונה¹⁹¹): "...ושאלתי את פי משיח אימתי אתי מר, והשיב לי, עד שיתפשט תורתך בכל העולם וכו'..."¹⁹².

ב. וראה מ"ש רבינו בהקדמתו לקונטרס י"ט כסלו תשי"א¹⁹³: "...דער עיקר פון יפוצו מעינותיך חוצה [ובהערה 3 שם: "לשון מענה המשיח אז יבוא – הובא מהבעש"ט באגרתו הידועה ע"ד עליית הנשמה שלו בראש השנה שנת תק"ז (נדפסה בסוף הס' בן פורת יוסף. בס' מכתבים מהבעש"ט ז"ל ותלמידיו (לבוב, תרפ"ג. וכתב המו"ל שהעתיקה מן המכתב – כתי"י חתנו

שוליי הגליון

(190) שבשוה"ג 188 (ע' 235, ס"ע רס, ס"ע קסה).
(191) כי לפי השערות ר"י מונרשיין (שבשוה"ג 188) זהו נוסח האגרת השני" ששלח הבעש"ט לגיסו, ע"ש. וראה שוה"ג הבא.

(192) ראה בנוסח באומינגר שם לפני"ז (ס"ע 233, ע' רנט, ע' קסד – וכו' בנוסח בן פורת יוסף, אלא שלפי השערת ר"י מונרשיין (שבשוה"ג הקודם) אין מקומו שם, כיון שהמדפיסים העתיקו וצירפו יחד לשונות מב' הנוסחאות (שהם ב' האגרות) של הבעש"ט, עד שלפועל נמצא שם אריכות במקום ה"קיצור גדול" שבנוסח באומינגר): "...לע"ע שכחתי כמה דברים מהם, אך פרטים מהם מה שאני זוכר אכתוב לך בקיצור גדול..." – ולכאורה י"ל שזהו מכוונת "וכו'" שבפנים, היינו שהבעש"ט מרמז שזהו א' המקומות שבהם קיצר [וא"כ אין צורך (ע"ד הפשט) למ"ש רמ"ש באומינגר בסיני וס' מרגליות שם הע' 102 (ע"ד הקבלה והחסידות), ע"ש – וע"ד הרמז, אולי "וכו'" (מלשון כל, וגם מלשון כליון) שייך לדברי משיח שבנוסח הארוך: "...ואז יכלו כל הקליפות..."].
אבל סוף סוף, כשכותבים בקיצור לכאורה מזכירים את החלק הכי עיקרי.

(193) סה"מ תשי"א ע' 134. ועד"ז לקו"ש ח"י ע' 243. אג"ק ח"ד ע' נט-ס. ועד"ז לקו"ש ח"ב ע' 468, ובהע' 24.

יחודים כמוך, האט ער זיך דערשראקן¹⁹⁸. ביז מען האט אים געזאגט לכשיפוצו מעינותיך חוצה. און דאס איז געווען כל ענינו של הבעש"ט, און דורך וועמען איז דאס געווען? ע"י אדמו"ר הזקן בתורת החב"ד, וכמ"ש במכתב ל"ט כסלו "והיא היא תורת הבעש"ט ז"ל"...".

ולכאורה משמע, שהפצת מעיינות הבעש"ט חוצה שנתחדשה ע"י אדמו"ר הזקן פועלת את הענין ד"יוכלו לעשות יחודים כמוך"¹⁹⁹.

ומה שמשמע בהנחה הנ"ל, ש"לכשיפוצו מעינותיך חוצה" נאמר להבעש"ט לאחר שנאמר לו "כשיוכלו לעשות יחודים כמוך", אף שהסדר באגה"ק הנ"ל הוא להיפך – אולי פירושו:

(א) שממ"ש באגה"ק הנ"ל, שמתחילה תמה והצטער הבעש"ט על אריכות הזמן, ושוב נתקרב דעתו לפי שלמד סגולות ושמות מסויימים שאנשי גילו יוכלו ללמוד בקלות, אבל לפועל לא קיבל רשות לגלות סגולות ושמות אלו²⁰⁰ – הרי מזה מובן, שלבסוף לא נמצא פתרון לתמיהת הבעש"ט ע"י הסגולות והשמות.

ואולי מפרש עפ"י בתשי"ז הנ"ל, שמ"ש בתורת שלום ס"ע 112: "איך רעכען אז דער עיקר פון יפוצו מעיינותיך חוצה האט זיך אנגעוויבען נאך פ"ב, ווארום²⁰¹ דארטען האט

שול"י הגליון

(198) ראה ל' האגה"ק הנ"ל בפנים: "ותמהתי ע"ז, והי' לי צער גדול". וראה תורת שלום שבש"ה ג' 187: "געוויינט". (199) וכנראה כן פירשו גם בההנחה שבתו"מ סה"מ תשי"ז ע' שטו-שטז: "...דעם היות שבשעה שנאמר להבעש"ט שביאת המשיח תהי' בעת שיתפרסם למודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעינותיך חוצה כו' ויכלו גם המה לעשות עליות ויחודים כמוך כו', התיירא מזה כו', מ"מ, נפעל ענין זה ע"י רבינו הזקן בהתגלות תורת חסידות חב"ד..." ע"ש. (200) וראה שוה"ג 188 במ"ש "ולא נתנה רשות כל ימי חיי לגלות זאת".

(201) ראה גם תורת שלום ע' 58: "...דאס האט דער אלטער רבי מקבל געווען פון בעש"ט אין טאיינע סאוויעט, בחייו האט ער איהם ניט געזעהן, נאר אין טאיינע סאוויעט האט ער איהם געזעהן, און האט דאס מקבל געווען פון איהם (אמר הכותב, אם אמר זה על זה

ולפי הנ"ל יובן היטב מה שרבינו מציין ע"ז גם להנוסח שבס' מכתבים מהבעש"ט ז"ל ותלמידיו (בהדגשת מקוריותו), כי מזה שכתוב שם (רק) שמענה המשיח הי' "עד שיתפשט תורתך בכל העולם"¹⁹⁶ (שזהו תוכנו של "בעת שיתפרסם למודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעינותיך חוצה" שבנוסח בן פורת יוסף) – מוכח¹⁹⁷ שזוהי התנאי היחידי (התלוי בנו, כדי להגיע) לביאתו.

ג. וראה ההנחה שבשיחות קודש משיחת ש"פ תבא, ח"י אלול, תשי"ז (ס"ע שצח): "...ובזה יובן ג"כ שייכות [ה]בעש"ט ואדמו"ר הזקן. דעם בעש"ט האט מען געזאגט כשיוכלו לעשות

שול"י הגליון

(196) בס' מכתבים מהבעש"ט ז"ל ותלמידיו שם ליתא הסיום "וכו'" (שבנוסח באומינגר הנ"ל בפנים – וראה שוה"ג 192), וע"פ מ"ש רמ"ש באומינגר (סיני כרך עא ס"ע רנא, ספר מרגליות ס"ע קנו) כנראה הוא טעות הדפוס.

(197) ובפרט לפי השערת ר"י מונדשיין (שבש"ה ג' 191) שהנוסח שבס' מכתבים מהבעש"ט ז"ל ותלמידיו (נוסח פרענקל) הוא מהאגרת השני' של הבעש"ט לגיסו (וא"כ לכאורה הוא בגדר משנה אחרונה). ואף שבתשי"א עדיין לא נתגלה הכת"י (מעתיק) שפרסם ר"י מונדשיין מאגרת הראשונה של הבעש"ט (לפי השערתו) בשבחי הבעש"ט שבש"ה ג' 188 ובמגדל עז ע' קב ואילך – לכאורה מסתבר שבהערתו הנ"ל בפנים סבר רבינו בדומה (עכ"פ) להשערה הנ"ל (שיסודה במ"ש בהאגרת בנוסח בן פורת יוסף וגם בנוסח פרענקל-באומינגר: "גי"ק קבלתי ביריד לוקא שנת תק"י... שם נאמר כי אותן החידושים וסודות אשר כתבתי לך ע"י הסופר הרב המוכיח... לא הגיעו לידך... לע"ע שכחתי כמה דברים מהם, אך פרטים מהם מה שאני זוכר אכתוב לך בקיצור גדול"), לפי שיש שינויים גדולים בין הנוסח שבבן פ"י והנוסח שבס' מכתבים וכו' (המיוחס כגוכתי"ק), וברוב המקומות שבהערה הנ"ל הנוסח הוא כבבן פ"י, ואעפ"כ אין רמז בהציונים שיש שינוי נוסח בין המקומות (חוץ מכש"ט ולקו"א להח"מ שבהם מציין שנדפס רק חלק מהאגרת). ולהעיר שנוסח דומה להכת"י (שפרסם ר"י מונדשיין בשבחי הבעש"ט) הנ"ל, כבר נתפרסם בס' רבי ישראל בעל שם טוב (מא' כהנא – ז"טומיר תרס"א) ע' 100-102 [צילום ממנו הביא ר"י מונדשיין בהיכל הבעש"ט גליון כ ע' יז-יט, ע"ש], ושם נאמר שהוא ע"פ העתקה מכת"י הרה"ק ר"י מדינאוויץ (שהספרים צוואת הריב"ש ואור תורה יצאו לאור ע"פ כתבים שהיו ברשותו).

ער געזעהען דעם בעש"ט ז"ל²⁰²... – היינו

שולחן הגליון

הענין או על ענין שנתחדש אחר פעטערבורג אצל רבינו חסידות מלובש בהשכלה, זאת אצלי בספק) ע"ש.

(202) ראה בית רבי פט"ז, הערה ב (ולהעיר מהשינויים [דלקמן] שב"בית רבי מהדר"ק" היכל הבעש"ט גליון לא ע' קפד, ע"ש), וחלק מהם נמצאים גם ב"תולדות אדה"ז נ"ע וקורותיו" שנעתק בכת"ק הרבה"צ אשת אדני"ע (תשורת היילפרין אדר תשס"ב, ע' 34-37) – אלא שחסר שם כל ענין הקטרוג והשו"ת של "האם אפסוק . . .

ואדרבה...": "בסיפורים הנדפסים מכבר [- שבחי הרב אות ו, תולדות עמודי חב"ד ע' 52-53 – בשינויים, כמו שמסיים לקמן] כתוב, שקודם שהביאוהו למשפט היו אצלו פ"א רבו הה"מ עם הבעש"ט נ"ע מעלמא דקשות . . .

רבינו שאל מהם למה מגיע לו זה ומה תובעים ממנו, והשיבו לו [- במהדר"ק: והשיב לו הבעש"ט ז"ל], נתחזק עליך הקטרוג על שאתה אומר ד"ח הרבה ובגילוי כו'. אמר להם רבינו, ואם אצא [- במהדר"ק: כשאצא] מכאן האם אפסוק מלומר ד"ח? והשיבו [- במהדר"ק: ויאמר לו הבעש"ט], לא כן, כיון שהתחלת לא תפסוק, ואדרבה לכשתצא [- במהדר"ק ליתא "לכשתצא" תאמר יותר . . .

אח"כ בקש רבינו מהם שיהיו לעזר [- במהדר"ק (ר"תולדות אדה"ז הנ"ל): מהבעש"ט שיעזור] לו כו',

וטען הלא אינני אומר כלום משלי, כ"א משלכם, כפי שקבלתי ממורי מה שקבל הוא ממורו כו'. וא"ל הבעש"ט

שיאמר [- במהדר"ק (ועד"ז ב"תולדות הנ"ל): הבש"ט להרה"מ שיצוה לו לומר] איזה דרוש [במהדר"ק (ועד"ז

ב"תולדות"): אך לא יאריך הרבה כי עתה אין העת להאריך בדרושים], ואמר רבינו הדרוש מראיהם ומעשיהם

(שאח"כ נדפס בס' תורה אור) . . . ואמר הבעש"ט להה"מ, אמת הדבר שהוא אומר אות באות כפי שקבלת ממני.

ואמרו לו [- במהדר"ק (ו"תולדות"): אמר לו הבעש"ט], שכאשר יביאוך למשפט תשיב להם בעזהשי"ת על כל השאלות, ויקובל לרצון עד שתצא לחפשי [- במהדר"ק (ועד"ז ב"תולדות"): ישאלו ממך כ"כ [- ב"תולדות":

כ"ב] שאלות, ואמר השאלות וגם התירושים [- כ"ה גם הפיענוח הנכון בכת"ק ה"תולדות" ס"ע 34, ולא נגד חסידים" כמ"ש שם ס"ע 35] שישב עליהם, ושאלה

אחרונה אמר לו שישאלו ממנו על מ"ש בתניא שאו"ה אין בהם טוב כלל כו', וכשישאלו זאת תשחוק שחוק גדול,

ואנחנו נהי' לעזר מעולם העליון שיתקבל זה לתירוץ], וברכו אותו והלכו ממנו. כ"ז הוא ממ"ש בסיפורים

הנדפסים, עם מעט נופך ממה ששמענו מרבתינו הרבנים נכדי רבינו [- ב"תולדות": ודברים אלו ממקום נאמן

נאמרו מהרה"ק מלאדי נ"ע]... וראה י"ט כסלו תשכ"ב (שיחה ו – 9:50): "...י"ט כסלו, איז דאך אזוי די שחרור איז געווען לפנות ערב, האט דער רבי דערציילט אין

שיחה, אז דער אלטער רבי איז דעמאלט געווען, די פיר און צוואנציק שעה, מיטן מגיד און מיטן בעש"ט . . . דער

שהבעש"ט קיבל אז²⁰³ הוראה והסברה חדשה מלמעלה, ש"פוצו מעינותיך חוצה" בהאופן שנתחדש ע"י אדה"ז כולל בתוכו (או יביא לידי) הענין ד"יכולו גם המה לעשות יחודים ועליות כמוך"²⁰⁴, ושמתעם זה²⁰¹ נתגלה הבעש"ט לאדה"ז במאסרו, כדי למסור לו הוראה זו החדשה (וא"כ לכאורה זה נכלל במה שאמרו הבעש"ט והה"מ לאדה"ז²⁰⁵, שכשיצא ממאסרו יאמר דברי חסידות יותר ממה שאמר עד אז).

שולחן הגליון

מאסר האט געדויערט נ"ג ימים – פופציק דריי טעג, וואס במשך ימים אלו איז דאך אויך געווען זמנים וואס דער

בעש"ט מיטן מגיד זיינען געווען במאסר, געקומען אים באזוכען אין מאסר, וכידוע הסיפור בזה . . . איז דאך מוכח

פון דעם סיפור, אז דעמאלט איז געווען זמנים וואס יא, און זמנים וואס ניט. די פיר און צוואנציק שעה וואס איז

געווען <די הַתָּח...> דער יום הגאולה פון י"ט כסלו, איז דעמאלט איז געווען בתמידות... ע"ש. ולהעיר מסה"מ

תש"ט ע' 87 (מסיפורי אדמו"ר מהר"ש לאדנ"ע בכ' חשון תרל"ו): "כ"ק אאזמו"ר הזקן הי' רואה את רבו הה"מ נ"ע

בכל עת שרצה, בהקיץ ולא בחלום, והי' שואל אותו כל ספקותיו, ואת הבעש"ט ראה בחלום בשבת ובמועדים,

בעת שהתגלה אליו – ולא בכל עת שרצה – ואחר פעטערבורג, התגלה אליו בכל עת שרצה, ובשבת

ובמועדים בהקיץ".

(203) כיון "שע"י מסירת נפשו ושיבתו במאסר" של אדה"ז "פעל למעלה [שיתבטל הקטרוג, ובמילא] שיוכל

להמשיך לגלות דברי חסידות באופן של הרחבה", כמ"ש בלקו"ש ח"ל ע' 175 – ומציין שם לראות מ"ש באג"ק

אדהרי"צ ח"א ע' קמז: "...יאר ד' פניו אלינו בחסד ובחנינה להשכיל ולהבין בכל אשר אנו לומדים בתורת ד',

כי ברית כרותה היא לנו, אשר זיכנו רבינו הגדול זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע לעד, וכמפורסם מאמרו הקדוש,

אשר בהיות רבותינו הקדושים אצלו פעל כי ע"י מסירת נפשו הטהורה וגייעתו יאיר ויתגלה את אשר הובטח או"ר

ישראל בשנ"י או"ר (בסוד פי שנים ברוחך) אשר יפוצו מעינותיך חוצה, ואשר בזה יקדמו פני תקוות כל ישראל

הגואל האמיתי בכ"א ע"ש.

(204) ואולי אפ"ל, שענין זה נרמז בהמשך דברי הבעש"ט באגה"ק שלו הנ"ל בפנים: "...ובקשתי עבורך . . . ולא

הורשתי כלל . . . אך זאת אני מודיעך . . . בעת תפלתך ולמודך... – והיינו, שמכיון שלא קיבל רשות לגלות

הסגולות והשמות כדי לפעול את ענין היחודים והעליות, לכן מסר לגיסו א' מתורותיו (שזהו הענין דיפוצו

מעינותיך) שמבואר בה ענין של יחודים ועליות, ובה נרמז שהמסקנא היא (או עכ"פ תהי' בזמן אדה"ז) שענין

היחודים והעליות נכלל בהענין דיפוצו מעינותיך חוצה.

(205) ראה בית רבי (ומהדר"ק) שבשוה"ג 202.

מיצואים לדקדוקי תורה

קיא

יוסף ליב זוסמן²¹⁰: "...במענה למכתבו מכ"ב סיון והקודמו²¹¹, בו מסיים במ"ש²¹² באגה"ק הידוע של מורנו הבעש"ט, אשר שאל את פי משיח, אימתי קאתי מר, והשיב בזאת תדע בעת שיתפרסם לימודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעינותיך חוצה וכו', ושואל:

(א) אם²¹² יוצאים בזה בלימוד גרידא, ואפשר שצריך להגיע למדרגת היחודים עליונים²¹³ ועליית נשמה וכו'.

והנה ענין זה, עשיית יחודים ועליית נשמה כתוב אודותם בהמשך הדברים בפירושו, שמזה מוכח שלא זהו הענין דיפוצו מעינותיך חוצה.

(ב) ואולי קושיתו²¹², שאפשר שגם עשיית

שולח הגליון

210) נדפס כהוספה לחוברת "שיחות יום ב' דר"ה ושבת תשובה, ה'תשכ"ז" ש"ל ע"י ועד הנחות בלה"ק לקראת ר"ה תשע"א (ע' 18-19).

211) ראה ס' מבחירי צדיקיא ע' קה-ק"ז ששם נדפסו ג' מכתבים שכתב רי"ל זוסמן לרבינו (בכ"ה טבת, כ"ח טבת וכ"ב סיון תשי"ח), ובתחילת מכתבו מכ"ב סיון (שם ע' קיד) כתב: "...לא קבלתי שום תשובה מכ"ק אדמו"ר שליט"א על שני מכתבי מיום כ"ה וכ"ח טבת דנא...". ומ"ש רבינו כאן בפנים "והקודמו" (ולא "והקודמים לו" וכיו"ב), אולי מרמז לו רבינו שמכתבו הא' לא הגיע (ואולי מטעם זה לא ענה לו רבינו, כיון שחיכה לראות אם מכתב הא' יגיע סוף סוף).

212) ז"ל השואל בסוף מכתבו הג' (מבחירי צדיקיא ע' קטז): "...עוד אני מסתפק בענין מה שא"ל משיח לרבינו הקוה"ג הבעש"ט זצוק"ל זי"ע ועכ"א, בענין "יפוצו מעינותיך חוצה", אם יוצאים בזה בלימוד חסידות גרידא, כי לפי הנראה מלשונו הוא שצריך להגיע למדרגת היחודים ועליית נשמה, ולזה הרי אי אפשר להגיע זולת על ידי לימוד רזי תורה בקבלה בהעמקה וידיעת השמות, ולפי"ז אינם יוצאים בלימוד חסידות גרידא...".

213) לכאורה היתה לשון השואל (כפי הנדפס בס' מבחירי צדיקיא שהובא בשוה"ג הקודם): "שצריך להגיע למדרגת היחודים ועליית נשמה" – וא"כ רבינו הוסיף כאן תיבת "היחודים" עליונים". ואולי מרמז בזה, שאכן יש "יחודים" הנכללים בהענין דיפוצו מעינותיך חוצה (כדמשמע בתשי"ז הנ"ל בפנים, ובמענה רבינו לר"ב זילברשטרום דלקמן בפנים) – אבל לא יחודים עליונים (של כוונת שמות) שהזכיר השואל בהמשך שאלתו (שבשוה"ג הנ"ל), וכמו שממשיך רבינו כאן בפנים.

(ב) אולי (גם) מפרש, שהטעם שהשמיט הבעש"ט את ענין היחודים ועליות בתיאור מענה משיח שבנוסח פרענקל-באומינגר של האגה"ק (היינו בהאגרת השני' ששלח לגיסו²⁰⁶) הוא, כי לאחר שנתברר להבעש"ט שאין לו רשות לגלות את הסגולות ושמות שלמד או אפילו ללמדם לגיסו (כמ"ש בנוסח בן פורת יוסף²⁰⁷), ובמילא אין לו פתרון לאריכות הזמן שיקח עד שאנשי גילו יגיעו למדרגה שכמותו, ולאחר ששלח האגרת הראשונה שלו²⁰⁸ (שבו תיאר את כל הנ"ל²⁰⁹) – אז הודיעו להבעש"ט מלמעלה, שבאמת לא הי' צריך לפעול (אז) שיוכלו לעשות יחודים ועליות כמותו, ומספיק שיתעסק רק בהפצת מעינותיו חוצה.

ומ"ש בהנחה הנ"ל "האט ער זיך דערשראקן. ביז מען האט אים געזאגט לכשיפוצו מעינותיך חוצה..." – הכוונה היא (גם) להודעה הנ"ל, שזה הניח דעתו של הבעש"ט.

ורק לאחר שנחה דעתו שלח האגרת השני' לגיסו²⁰⁶, וכיון שכבר ידע אז שאין ענין היחודים והעליות נוגע (אז) לפועל, לכן השמיט את כל הענין מאותה אגרת.

ולהעיר בכל הנ"ל, מרמ"ח אותיות אות ריה (ועד"ז למען ידעו ע' 259-261): "כששלח אדמוה"ז את ר' ישראל יפה המדפיס עם התניא לקבל הסכמות... בא לרי"ל הכהן וכתב הסכמתו, וא"ל הסתכל נא היפה כתבתי? וענה בודאי טוב. וא"ל רי"ל, ראה מש"כ וכעת ישמח ישראל, כוונתי להבעש"ט שהי' בהיכל המשיח ושאלו אימתי קאתי מר, והשיב כשיקום אחד מתלמידך כו' ויפוצו מעינותיך חוצה (כמבואר במכתב), כוונתו הי' עליו".

ד. וראה מכתב רבינו מה' תמוז תשי"ח (לר')

שולח הגליון

206) ראה שוה"ג 191, 197.

207) הנ"ל בפנים (ליד שוה"ג 188).

208) ראה שוה"ג 188, 192.

209) כנ"ל בפנים (אות א) בנוסח בן פורת יוסף.

היחודים מוכרח הוא.

שי' זילברשטרום²¹⁸ מירושלים, כאשר למד ב"בית חיינו" בשנות ה"למ"ד, הפנה לרבי את השאלה, הלא מלבד הדרישה להפצת המעיינות חוצה כתנאי להבאת המשיח, מופיע כאן [- באגה"ק הנ"ל דהבעש"ט] גם התנאי של "יוכלו לעשות יחודים ועליות כמוך", ושאלתו הייתה האם אנחנו אוחזים בכך וזה אפשרי?

הרבי השיב לו במענה: זה ניתוסף²¹⁹ ונעשה אפשרי ע"י תורת חסידות חב"ד, כמבואר בשיחה עד"ז בתורת שלום²²⁰.

שוליי הגליון

(218) בתשורה שם, מציין העורך "שמעתי ממנו".

(219) אולי פירושו: שמאז ששמע הבעש"ט את מענה משיח ועד לפעטערבורג, לא הי' אפשרי לאלו שאינם מזוככים להביין (און דערהערן) ענין אלקי, וע"י תורת חסידות חב"ד (בהסגנון דלאחר פעטערבורג) נתחדשה אפשרות זו (וכמ"ש בתורת שלום שבשוה"ג הבא) – ודוקא ע"י הבנת (און דערהערן) ענין אלקי אפשר שאלו שאינם מזוככים יעשו יחודים ועליות "כמו" הבעש"ט (ולפ"ז אולי הכוונה ב"יחודים ועליות) כמוך" הוא בדרך שהורה לנו הבעש"ט (שבדאי גם קיים בעצמו), והיינו שהיחודים ועליות שאנו עושים ע"פ ההוראות שבתורת הבעש"ט הם דומים (בכללות) להיחודים ועליות שהבעש"ט עשה בעצמו בהתאם להוראות אלו). ואם כפל הלשון ("ניתוסף ונעשה אפשרי") שבפנים הוא לשון קדשו של רבינו, אולי תיבת "ניתוסף" מרמז (גם) למ"ש לעיל בפנים (אות ג), שלפני כתיבת האגרת השני' (הנ"ל שוה"ג 191, 197) נתברר להבעש"ט שלא הי' צריך לפעול (אז) את הענין שיוכלו לעשות יחודים ועליות כמותו (כיון שלא הי' דרך אז להצליח בזה, כמ"ש הבעש"ט באגרת הראשונה, נוסח בן פורת יוסף) – ורק לאחר פעטערבורג הגיע הזמן להתחיל לפעול גם בענין זה (לא כענין בפני עצמו, אלא דוקא) ע"י הפצת תורת חסידות חב"ד, כיון שע"י הסגנון החדש תורת חסידות חב"ד שלאחר פעטערבורג, נתחדשה אז האפשרות להצליח בזה.

(220) ראה תורת שלום ע' 113-114: "...פארדעם איז געווען אז ניט יעדער איד האט געקאנט משיג זיין אלקות, נאר דערצו האט מען געדארפט האבען – ווער עס האט א העכערע נשמה און ער איז א מזוכך, יענער האט משיג געווען אלקות און האט דערהערט אלקות, אדער ווער עס האט ניט געהאט קיין נשמה גבוה, איז דורך זיכוך וואס ער האט זיך מזוכך געווען א פריער, וואס ער האט מתקן געווען אלע ענינים וואס דארפען האבען תיקון און האט זיך מזוכך געווען, יעמאלט האט ער געקענט און איז געווען שייך צו משיג זיין אלקות, און לפ"ע דעם פרט וואס ער האט זיך מזוכך געווען, אזוי האט ער משיג געווען

והנה אפילו את"ל שכן הוא, הרי אגרת קדושה זו מוכיחה שהקדמה לעשיית היחודים היא הפצת המעיינות, ואם כן פשוט, שאיך שלא נפרש, מוכרחת ההפצה, אבל באמת, פירוש זה²¹⁴ ג"כ מושלל מהמשך האגרת שכתוב שם וז"ל, והי' לי צער גדול כי מתי זה אפשר להיות, אך מזה שלמדתי סגולות וכו' נתקרה דעתי וחשבתי אפשר שע"ז יוכלו כו'²¹⁵ גם אנשי גילי לעליית נשמות וילמדו וישיגו כמו אני, ז.א. ישינה סגולה בכדי להגיע למעלת עליית נשמה²¹⁶, אבל לא נזכרה שם סגולה בהנוגע להפצת המעיינות²¹⁷".

ה. וראה "לשמך תן כבוד" (תשורת וואלף כפר חב"ד תשע"ו) ע' 41: "...המשפיע הרב בנימין

שוליי הגליון

(214) לכאורה הכוונה למ"ש לפני"ז שגם עשיית היחודים מוכרח הוא".

(215) "יוכלו כו' גם" – בנוסח האגה"ק שבסו"ס בן פורת יוסף (הנ"ל בפנים) איתא: "יוכלו גם כן אנשי גילי" (ועד"ז בשאר הנוסחאות, אלא שבכמה מהם איתא "גם" בלא "כן") – ואולי גם בפנים צ"ל: "יוכלו גם כן".

(216) וא"כ אין הכרח להתעסק בלימוד עשיית היחודים, כי יתכן שלאחר ש"יתעסק בעצמו וישפיע בכל מקום שידו מגעת להפצת המעיינות באופן דהלוך ומוסיף והלוך ואור..." (כל' רבינו שבשוה"ג הבא) – אז ימציאו מלמעלה ענין של סגולה כדי שנגיע למעלת עליית נשמה (ולא כמ"ש השואל במכתבו (שבשוה"ג 212): "ולזה הרי אי אפשר להגיע זולת על ידי לימוד רזי תורה בקבלה בהעמקה וידיעת השמות"). ואולי גם מרמז בזה רבינו, שבסוף נתברר שהפצת המעיינות עצמה היא סגולה להגיע למעלת עליית הנשמה (או ל"יחודים ועליות" אחרים (ראה שוה"ג 213), שלהם היתה הכוונה במענה משיח).

(217) ולקמן, בסוף המכתב שבפנים, מסיים רבינו: "ויהי רצון שכפי סגנון מכתבו, הרי באם יסור הספק בכוונת אגה"ק הנ"ל, מובן שצריך למלאות כל האמור בו, הרי כיון שכנ"ל בטל הספק, הרי במרץ הכי גדול כגודל הענין דאימתי אתי מר, יתעסק בעצמו וישפיע בכל מקום שידו מגעת להפצת המעיינות באופן דהלוך ומוסיף והלוך ואור עד אשר יקיים היעוד דלילה כיום יאיר [- ולכאורה מרמז בזה רבינו למה ששקו"ט השואל בהתחלת מכתבו הג' (שבשוה"ג 212) בענין יומו של הקב"ה אלף שנה, אם יש בזה גם לילה או רק יום, ומקשר זה לחישוב זמן הגאולה במשך אלף הששי...] ע"ש.

עלמא דמלאכי עלאי שריין בגווייה, וקודשא בריך הוא אשתכח ביה ולא אשתכח, אשתכח ביה השתא כד בעאן לאסתכלא ולמנדע ליה אסתלק מנייהו ולא אתחזי, עד דכלהו שאלי איה מקום כבודו, (יחזקאל ג) ברוך כבוד יי' ממקומו, והאי הוא עלמא דלא אשתכח ביה תדירא, כגוונא דא בצלם א-להים עשה את האדם כדין אית ליה תלת עלמין, **עלמא** קדמאה האי עלמא דאקרי עלמא דפירודא, וב"נ אשתכח ביה ולא אשתכח, כד בעאן לאסתכלא ביה אסתלק מנייהו ולא אתחזי, **עלמא** תניינא עלמא דאיהו קשיר בההוא עלמא עלאה, ודא הוא ג"ע די בארעא, דדא הוא קשיר בעלמא אחרא עלאה, ומהאי אתידע ואשתמודע עלמא אחרא, **עלמא** תליתאה עלמא עלאה טמירא גניז וסתים דלית מאן דיידע ליה, כמה דכתיב (ישעיה סד) עין לא ראתה א-להים זולתך יעשה למחכה לו, וכלא כגוונא עלאה (קדמאה דאמינא ובקשוט), דכתיב (בראשית ט) בצלם א-להים עשה את האדם, (ת"ח ודאי) על דא כתיב (דברים יד) בנים אתם ליי' א-להיכם וגו' כמה דאוקמוה, ואלין אינון בצלם א-להים ואלין ירתין ירותא עלאה כגוונא דיליה... ע"ש.

☪ הערה 115 ☪

ראה לקו"ש חי"א ע' 141-142: "...כשרש"י כותב ב' (או יותר) פירושים... הרי מובן (כמדובר כמ"פ) שהפ"י הבא לראשונה הוא עיקרי... אמנם הרי יתכן לפעמים ששקולות הן ואין פ"י אחד מכריע את השני – וכיון שא"א לכותבם אלא בזה אחר זה (ועי"ז אפשר לטעות שהקדמת הפ"י הוא משום שהוא עיקרי – לכן לשלול הטעות), מקדים רש"י בתחילת דבריו לשון הכולל ומשווה ב' הפירושים, וכמו בנדו"ד – שהכתוב יש לתרגמו "בשני פנים" – שווים ושקולים (ובמילא מובן שאין הסדר דראשון ושני אלא מפני שא"א להביאם בבת אחת)... ויובן עפ"ז גם הטעם והדיוק בזה שמפרט את פירושו "האחד... השני": ובהקדים שלכאור' למה כותב רש"י "האחד... השני" – ולא בל' "הראשון... השני" שמתאים יותר במספר סידורי – כי גם בזה כוונתו להדגיש שאין כאן פ"י ראשון (והיינו במעלה), אלא "אחד" (ויש שני הדומה לו) משני פירושים שווים... ז. א. שההפרש ביניהם הוא שהם שני פירושים שונים, אבל לא הפרש במעלתם...".

ו. וראה גם מ"ש הר"פ קארף בהערות התמימים ואנ"ש (770) גליון קיח, ע' ט-י: "בגליון קי"ז מקשה הר' ש.י.ה. מה שמובא פעמים רבות מענת משיח בענין "פוצו מעינותיך חוצה" ולא מובא הטעם... לעשות יחודים ועליות כמוך... וצריך ביאור בהמשך דברי (הבעש"ט בשם) מלכא משיחא, דזה לכאור' אינו (נראה ואולי גם אינו) קשור לגילוי תורת החסידות. ע"כ.

ופליאה נשגבה, דהלא תורת החסידות מלא מיחודים ועליות ושמות, ומה שמזכירים בכל עת רק הענין דפוצו מעינותיך חוצה ולא הסיום, זהו פשוט לדידי, כי כשאומרים יפוצו מעינותיך חוצה הכל יודעים כי זה שייך לתורת החסידות, כי כולם יודעים שזהו מעינות הבעש"ט, משא"כ כשמזכירים אודות שמות ויחודים, הנה אין זה ידוע לאלו שעדיין לא למדו תורת החסידות, שזה שייך לתורת החסידות" ע"ש²²¹.

☪ הערה 111 ☪

וראה זח"ג שם (קנט, א-ב): "...אבל ת"ח, כתיב (בראשית א) ויברא א-להים את האדם בצלמו בצלם א-להים ברא אותו (ובכלא הוא כעין דוגמא דלעילא, ת"ח) רזא דמלה, **תלת** עלמין אית ליה לקב"ה דאיהו גניז בגווייהו, **עלמא** קדמאה ההוא עלאה טמירא דכלא דלא אסתכל ביה ולא אתידע ביה בר איהו, דאיהו גניז בגווייה, **עלמא** תניינא דאיהו קשיר בההוא דלעילא, ודא הוא דקב"ה אשתמודע מניה, כמה דכתיב (תהלים קיח) פתחו לי שערי צדק, זה השער ליי', ודא הוא עלמא תניינא, **עלמא** תליתאה ההוא עלמא תתאה מנייהו דאשתכח ביה פרוודא, ודא הוא

☪ שו"י הגליון ☪

אלקות... חסידות האט אויפגעטאן אז יעדער איד, ווער עס האט ניט קיין נשמה גבוה, און האט זיך נאך ניט מוזך געווען... יעדער ענין אלקי ער לערענט זאל ער דאס קאנען פארשטיין און דעהערען... חסידות איז געגעבען געווארען אז אלע וואס זיינען אפילו ניט קיין מזוככים, וואס דאס הייסט דאך חוצה, זאלען קענען פארשטיין אלקות... ע"ש.

221) וראה גם העו"ב גליון תתכז ע' 36-33, עיוני תורה גליון לא ע' 130-111.

☞ הערה 122 ☞

וראה תער"ב ח"ב ע' א'קסב: "...ובדרוש ג' מיני אדם²²² מבו', דהכלים הן ג' מדרי' והן התלת עלמין שבזהר פ' שלח, והאור הוא ד' מדרי', והמדרי' הד' היא בחי' אצי' שזהו בחי' אור שלמע' מכלים, והתלת עלמין הן ביי"ע כו', זהו בכללות ההשתל' שהן ג' בחי' אדם ג' עולמות ביי"ע (דעולם האצי' הוא בחי' עשי²²³ כו'), ואצי' דכללות הוא האוא"ס שלפני הצמצום כו'..."

☞ הערה 126 ☞

ולהעיר משיחת ליל שמח"ת (קודם הקפות) תשי"א²²⁴: "...לכאורה איז ניט מובן, אין אזא צייט וואס מ'דארף ריידן וועגן תפילין, שבת והדומה, ווי קען מען יעמאלט ריידן וועגן עולמות הא"ס שלמעלה מאצי', און דעם הפרש פון דעם ביטול פון עולם האצי' ביז דעם ביטול העולמות שלמעלה מאצילות? נאר דער ענין איז, ווי דער רבי (מהורש"ב) נ"ע שרייבט אין מבוא לקונטרס ומעין, אין אתנו יודע עד מה בסוד הברורים, מילא דארף מען טאן אין אלע ענינים..."

☞ הערה 142 ☞

להעיר מעטר"ת ע' עט: "...העולם התחתון שהוא בבחי' יש ממש, כאשר יהי' בו גילוי אלקות ח"ז דבר חידוש, דעולמות העליונים הרי אינם בבחי' יש ומציאות, וא"כ אין זה חידוש שמאיר שם גילוי אלקות, וגם שאין זה עילוי להם כ"כ מה שמאיר בהם אלקות שהרי הם אלקות כו' . . משא"כ העולם התחתון שהוא בחי' יש ממש הרי כשמאיר בו גילוי אלקות ח"ז דבר חידוש ופלא, והוא עילוי גדול מאד אל העולם שיהי' בו גילוי אלקות כו'. וכשם שהוא בעולם התחתון לגבי העליון כן ויותר מכן הוא בעולמות העליונים לגבי אוא"ס שהן באין ערוך לגמרי, שהרי מ"מ הן מציאו' עולמות, דעם היותן אלקות ח"ז כמו שהאלקות נעשה בבחי' מציאות כו', וכמו הכלים דאצי' עם היותן אלקות ח"ה במציאות כלים ובבחי' גבול כו' וכמ"ש באגה"ק סי' כ', וכמו"כ הוא גם במדרי' שלמעלה מבחי' אצי', דגם א"ק נק' אדם דברי' כמ"ש בת"ז תי' ע' שהוא בחי' יש מאין כו', וא"כ הרי העולמות הן באין ערוך לגמרי לגבי אוא"ס כו'..." ע"ש.

☞ הערה 151 ☞

וראה לקו"ת ראה כז, א: "...האור הנמשך מא"ס ב"ה לתוך הע"ס הוא בחי' אין, והכלים לגבי האורות הן כגופא לגבי נשמתא כנ"ל . . מקור הנשמה הוא מבחי' פנימית הכלים שהן פנימיות ע"ס דאצילות, שהן כגופא לגבי נשמתא בחי' אור א"ס השורה ומתלבש בתוכם..." ע"ש. שם, ב: "...המצות הן הן המשכות אור א"ס שהוא קדוש ומובדל כו' להתלבש בבחי' כלים שהן כגופא לגבי נשמתא, שלהיות אור א"ס שהוא קדוש ומובדל כו' מאיר בכלים שהן כגופא כו' ואין ערוך להן אליו ית' הוא ע"י המצות דוקא..." ע"ש.

תריס"ו ע' תנה [תקצט]: "...שהמדות עליונות . . שהם בבחי' עצמות אדה"ע ונק' גופא, וכמא' וכמה גופין תקינת לון שהן בחי' הכלים דז"א דאצילות שנק' גופין, חסד דרועא ימינא כו', וכמו הגוף עד"מ שהוא מעצמות האדם כו', וכמשנת"ל דז"א דאצילות הוא בחי' גופו דאצילות עדיין כו'..."

☞ שו"י הגליון ☞

(222) סעיף י (אוה"ת ענינים ע' צו-צח, שם בלק (ח"ג) ע' תתקעט-תתקפא).

(223) בדרוש ג' מיני אדם שם (ע' צו, תתקעט-פ) מפרש ב' האופנים: "...וע' בזהר ר"פ שלח במא' תלת עלמין אית ל' לקובה, ופי' הרמ"ז שם שהבחין כל העולמות שבתוך החלל בג' עולמות שכנגדם נאמר קדוש קדוש קדוש, וענין ג' עולמות, הא' הוא עולם הא"ס, ב' עולם האצי', וג' ביי"ע . . לפ"ז הי' מקום לפרש ענין ג' מיני אדם ג"כ ע"ד תלת עלמין הנ"ל, כי א"ק וכללות עולמות הא"ס שלפני האצי' י"ל שנק' אדם דבריאה, כמו שיבחנו בזהר פ' שלח בגדר עולם א', ועולם האצי' שנק' עולם הב' היינו יצי' . . ועולם ביי"ע שהן נפרדים וסוג אחר נק' עשי' . . וע' בע"ח סוף שער ב' במהד"ב פ"ג, ג"כ משמע שחילק כללות העולמות לג' בחי' אלו, כמ"ש שם דא"ק נק' נשמה, ואצי' הוא הגוף, ובי"ע הם הלבושים כו' ע"ש. ולדרך שביארנו לעיל [שם ריש סעיף א] כבר מבואר חילוק הג' בחי' ביי"ע בכלל, היינו דא"ק נק' בריאה, ועקודים נקודים יצי', ואצילות עשי' כנ"ל, ושניהם דא"ח... — וא"כ לכאורה שייך גם להמבואר במאמר דידן שאצילות הוא בחי' יצירה דכללות.

(224) שיחות קודש תשי"א ר"ע חי.

☞ הערה 153 ☞

ולהעיר מאדה"ז הקצרים ר"ע תקנב (ד"ה שית ספירן): "שית ספירן מקננין ביצירה. פי' בעולם היצירה הם המלאכים הנקראים חיות, מפני שעיקר עבודתם בבחי' מדות אהוי"ר וכו', שהמדות מתגברים בהם מאוד הרבה יותר מהשגות שכלם באלקות, ולכן נק' חיות, שהתלהבות רשפי אש תשוקתם ואהבתם רבה מאוד כי חיות הנה, ולכן עיקר מדור ומקום הו' מדות בעולם היצירה, והמוחין חב"ד שם מעט לפי ערך מדותיהם. אבל בעולם הבריאה הוא בהיפוך, שהמוחין חב"ד מתגברים שם מאוד ועיקר מקור חב"ד שם הוא, והמדות שלהם מעט לפי ערך השגות שכלם, שבכריאה שם מקום הנשמות, כענין ההפרש שבין אדם לבהמה, שהאדם מדותיו באו לו ע"י התבוננות דעת משא"כ הבהמה שפעולות מדותיה בלא דעת, וכן הענין בענין עבודת ה'... ע"ש.

☞ הערה 160 ☞

ראה לקו"ת שה"ש יט, ב-ג²²⁵: "הנה ארוז"ל נובלות חכמה שלמעלה תורה, כי התורה הנגלית היא בחינת הארת החכמה המתלבשת במדות. . חכמה זו המתלבשת במדות היא בחי' נובלות לבד לגבי עצמיות חכמה עילאה, חכמתו ית' שהיא רמה ונשגבה למעלה מהמדות כו'. . אכן נש"י שעלו במחשבה היינו בבחי' העליונה שבמחשבה, כי לכן נאמר בנינים אתם לה', בני בכורי ישראל, שכמו עד"מ הבן הנמשך ממוח האב הרי מלוכש בהטפה מעצמיות ומהות החכמה שבמוח האב כו', וכך נש"י שרשן ומקורן מעצמיות ופנימית ח"ע ממש שלמעלה מבחי' נובלות וחיצוניות כו'. . שנש"י שרשן מבחינה העליונה שבח"ע, ולכן הם ראשית תבואתה והם מקור ויסוד התורה שהיא בחי' נובלות חכמה. ולכן נקראת התורה תורת משה כו', והיינו לפי שנשמת משה שרשה מעצמיות ח"ע שזוהו מקור התורה. . שלכן נאמר במשה כבד פה לגבי אורייתא דבע"פ כו' וכבד לשון לגבי תשב"כ, שלא היה יכול להשפיל א"ע להיות נמשך ממנו

התורה שהיא בחי' נובלות חכמה כו'. . והנה הגם שזוהו בחינת משה, אך כמ"כ יש ג"כ נשמות גבוהות מאד שיש בהם מבחינת משה, וזהו שאמר רב ספרא לרבא משה שפיר קאמרת כו', והן הנשמות שנק' אחים וריעים למקום כמ"ש למען אחי ורעי כו', ומבואר בזהר שהן למעלה אפילו מבחי' בנינים. . והיינו שנמשכו מיחוד או"א דאצילות, והם למעלה מבחי' תורה, וכמשנת ג"כ בביאור ע"פ ששים המה מלכות. . בענין חסידים הראשונים שבגמ'. אמנם הנשמות הנמשכים מזיווג זו"נ דאצילות, היינו שהנשמה נמשכת מאין ליש שהוא מאצילות להיות בחי' בריאה ממש, אבל נשמה דאצילות היינו בחינת אלקות ממש, שהוא בחינת אצילות כמו שהוא באצילות ממש למעלה מעלה מבחי' בריאה יש מאין, אלא שהן רק מבחי' הכלים דאצילות, כי פי' כלים דאצילות הוא בחינת הגבול שיש גם באצילות, שע"ז אמרו שיעור קומה רל"ו אלפים רבבות פרסאות, והנשמות הנמשכים מהכלים הרי הנשמה היא כמו טפה א' לגבי הכלים ממש, ומ"מ היא בחינת אלקות. . וזהו ענין הנשמות שנמשכו מיחוד או"א, שנק' אחים וריעים לזו"נ דאצילות ע"ש שנאצלו ג"כ מאו"א כמו שנאצלו הכלים דזו"נ דאצילות, אלא שהם הארה קטנה מאד לגבי הכלים דזו"נ שהם הע"ס. משא"כ הנשמות שנולדו מיחוד וזיווג זו"נ דאצילות, היינו שלידתם הוא לעולם הבריאה כמ"ש בע"ח שער סדר אבי"ע פרק ד' ה', והיינו שנמשכה הנשמה להיות בריאה יש מאין, וע"ז אמרו ישראל מתקשראן באורייתא. ואף לפמ"ש במ"א שגם מזיווג זו"נ דאצילות נולדים ונמשכים ג"כ לפעמים נשמות גבוהות מאד הנק' נשמות דאצילות ממש, וכדמשמע בזהר. . מ"מ כיון ששרשן מזיווג זו"נ דאצילות ולכן נק' בנינים למקום, וא"כ אינן אלא טפה א' הנמשכת ממוחין דזו"נ, והתורה היא עצם חב"ד דזו"נ דאצילות ממש, ואצ"ל נשמות דבי"ע כו', ולכן ע"ז אמרו ישראל מתקשראן באורייתא. ומ"מ אפילו נשמות דבי"ע ממש, כולן שרשן מאצילות העליון ממש וגם עלו במחשבה. . וא"כ צ"ל מהו הפי' והענין שהצדיקים הראשונים דייקא לבד הן הן נשמות דאצילות, משא"כ שאר כל הנשמות שהן דבי"ע כו'. אך הענין כי נשמות הצדיקים הראשונים

ממל' דמל' דעשי' כו', בתוכו בחי' חכ' שבה
 ואו"ס, דכל הנשמות שרשם מבחי' החכ' ויש
 בחי' חכמה בכל הנשמות כו' וזהו [שנת' כאן (ע'
 בלק"ת שם²²⁶) שע"י התורה שהיא בז"א כמ"ש
 זאת התורה אדם, שקאי על רמ"ח אברי' דז"א,
 וע"י אמצעות התורה שישראל מתקשראן
 באורייתא ואורייתא בקוב"ה, ע"ז באים לשרשם
 ומקורם הוא בחי' חו"ב... ע"ש.

❧ הערה 163 ❧

ראה תער"ב ח"ג ר"ע א'תנז: "...וכמו"כ יובן
 בנשמות, דכמו שירדו לבי"ע גם בבחי' אצי'
 שבבי"ע אין זה בערך כמו שהן באצי' עצמו,
 בהיותם כלולים בבחי' פנימיות הכלים דמל',
 שמאיר בהם אור הקו ממש כמו שהוא באצי',
 וגם בחי' האור שבכללות הע"ס דאצי' כו',
 משא"כ כשירדו לבי"ע שגם בבחי' אצי' שבבי"ע
 אין האור כמו באצי' כו' כנ"ל. וידוע דבפרטיות
 יש נשמות דאצי' ממש, וגם כמו שנמשכו בבי"ע
 הן בבחי' אצי' ממש, וכמו נשמת משה והאבות
 כו' (ועמ"ש בלק"ת בהבי' דשוש אשיש²²⁷), ויש
 נשמות דאצי' שבבי"ע, ונשמות דבי"ע ממש,
 ושרש כולם הוא באצי' כו' . . ונשמות הגבוהות
 הוא שירדו לבי"ע כמו שהן באצי' ממש, או
 בבחי' אצי' שבבי"ע כו' (ואפשר י"ל בד"א, דמה
 דמשה משה לא פסיק טעמא בגווייהו ואברהם
 אברהם פסיק טעמא כו' הוא, דנשמת משה הי'
 למטה כמו שהוא באצי' ממש, ונשמת אברהם
 למטה הי' בבחי' אצי' שבבי"ע כו', ולפמ"ש
 באדר"ק דקל"ח ע"א אברהם אברהם פסיק טעמא
 בתראה שלים כו', צ"ל דבירידתו למטה נעשה
 בבחי' מרכבה לחדס דאצי', דהיינו שנתעלה
 נשמתו לכמו שהיא באצי' ממש, או גם להיות
 בבחי' התכללות ממש בע"ס דאצי'... ע"ש.

❧ הערה 165 ❧

וראה הנחת אדה"א מהביאור שבלקו"ת
 שהובא כאן בהמאמר²²⁸ (תקס"ו ע' קל [ח"א ע'
 שנד]): "...וזהו הטעם שאמר ותורה שם

היינו שהנשמה המלוכשת בגופם ממש היא בחי'
 אצילות ממש, כמו נשמת רשב"י שהיה לו נשמה
 דאצילות מלוכשת ממש בהגוף שלו למטה ממש,
 וע"ד מ"ש באגה"ק ד"ה איהו וחיויה שאף לאחר
 שירדו הנר"נ דאצילות לעוה"ז לצדיקים
 הראשונים אפשר שלא נשתנו מהותן להיות דבר
 נפרד מאלקות כו' ע"ש, משא"כ שאר כללות
 נש"י צדיקים ובינונים כו' הנק' נשמות דבי"ע,
 היינו שעם היות שרש כל הנשמות הוא מאצילות,
 אבל עכ"ז בחי' זו דשרש הנשמה שמאצילות אינו
 מלוכש ולא מאיר בהגוף כלל, אלא נשאר האור
 בבחינת אצילות בבחינת העלם ומקיף בלבד על
 הנשמה המתלבשת בגוף, והנשמה הנמשכת
 ומתלבשת בגוף היא נפש או רוח או נשמה דבי"ע
 לבד ולא מבחינת אצילות כלל, ולכן נקרא נר"נ
 דבי"ע לבד, אך עכ"ז שרש דשרש בחינת מזלייהו
 והמקיף יש בכל נש"י מבחינת שעלה במחשבה,
 וע"כ מצד זה נאמר על כל נש"י קדש ישראל לה'
 ראשית תבואתה שהן מקור התורה ויסודה, ומצד
 הנשמה המלוכשת בגוף הן בחינת מתקשראן
 באורייתא כו'."

❧ הערה 161 ❧

ראה תרס"ה ע' קלא-קלב [ועד"ז במהדו"ח
 קצו-קצז]: "...אך לפי מה שנת' בסש"ב פי"ח
 הנה גם בנשמות דבי"ע הנולדים מיחוד זו"נ
 ממש, דזו"נ בזיווגם מולידים נשמות לצורך
 הבריאה (עמ"ש בלק"ת בהביאור דיונת²²⁶), ג"כ
 יתכן לפרש כן, שהרי גם מי שיש לו רק נפש

❧ שו"י הגליון ❧

(226) שבמילואים להערה 160: "...אמנם הנשמות
 הנמשכים מזיווג זו"נ דאצילות, היינו שהנשמה נמשכת
 מאין ליש שהוא מאצילות להיות בחי' בריאה ממש . .
 הנשמות שנולדו מיחוד וזיווג זו"נ דאצילות, היינו
 שלידתם הוא לעולם הבריאה כמ"ש בע"ח שער סדר
 אבי"ע פרק ד' ה', והיינו שנמשכה הנשמה להיות בריאה
 יש מאין, וע"ז אמרו ישראל מתקשראן באורייתא . . ומ"מ
 אפילו נשמות דבי"ע ממש, כולן שרשן מאצילות העליון
 ממש וגם עלו במחשבה . . שרש כל הנשמות הוא
 מאצילות . . שרש דשרש בחינת מזלייהו והמקיף יש בכל
 נש"י מבחינת שעלה במחשבה, וע"כ מצד זה נאמר על כל
 נש"י קדש ישראל לה' ראשית תבואתה שהן מקור התורה
 ויסודה, ומצד הנשמה המלוכשת בגוף הן בחינת
 מתקשראן באורייתא כו' ע"ש.

❧ שו"י הגליון ❧

(227) לקו"ת נצבים מט, ב.
 (228) ובמילואים להערה 160.

מים הללו נמשך, ומהראוי לפ"ז שיקרא משוי דהיינו שכבר נמשך שהרי הוא משוי כבר מן המים העליונים כו', ולמה נק' משה בחולם על המ"ם שמורה לשון הוה דהיינו שהוא ממשיך תמיד מן המים הללו כו'. אך הענין הוא, לפי שבאמת ממשיך הוא תמיד מבחי' מים עליונים שבים החכ' שבתורה, כי הנה ידוע דגם דאורי' מח"ע נפקת אבל אינה אלא אשנמשכה ממקור החכ', עד"מ הכד הקטן ששואבין בו מים מועטים מים הגדול, וכמ"ש ותמלא כדה כו' דהיינו כ"ד ספרים דאורייתא כמ"ש במ"א, וכמארז"ל דהתורה אינה אלא בחי' נובלות חש"מ, וע"י משה הוא שנמשך מחכ' שלמעלה בחי' כד א' בלבד עד"מ, ואמנם מ"מ הממוצע המחבר ומביא זאת ההמשכה מחכ' שלמעלה, דהיינו המחבר תורה שלמטה בתש"מ כמ"ש בס' הבהיר²³⁰, הוא משה שהי' ממשיך שפע אור חכ' בתורה שלמטה מבחי' תורה שלמעלה, וזהו מפני שמן המים העליונים שהוא בחי' חכ' שלמעלה משיתיהו, כי שרשו משם וע"כ בצאתו משם הוא דולה וממשיך משם בתמידות, ולכך נק' משה בחולם דוקא לשון הוה, מפני שתמיד הוא ממשיך...".

תו"ח בראשית ב, ג: "...ובכ"ז יובן מה שנתנה התורה כולה ע"י משה דוקא, וכמ"ש (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה כו', ולא ע"י אחר זולתו. ואם משום שהי' כלי מוכן לזה מצד החכמה, הרי א' (דניאל ב, כא) יהיב חכמתא לחכימין, דכל מי שיש בו חכמה נותן בו חכמה, וכת' (שמות לא, ו) ובלב כל חכם לב נתתי חכמ' כו', וכן לשלמה נתן חכמה, אבל לא ניתנה התורה רק ע"י משה דוקא. הענין הוא, משום שנא' במשה (שם ב, י) כי מן המים משיתיהו, מבחי' מ"ע דח"ע שהיא כלולה בעצמותו ממש כנ"ל, ובהיות שהתורה ירדה למטה לברר לעה"ד כיו"ד הדברות בכללו המ"ע ול"ת, וזהו בחי' כח הביטול היש לאין בפור"מ כו'.

❧ שוֹלֵי הַגְּלִיּוֹן ❧

(230) בתו"ח שבשוה"ג הקודם: "...משה שהוא הממשיך ושואב מים החכ' הקדומה הנ"ל להיות בא בגילוי אור דתו' שלמטה שלנו. . . ועד"ז א' בס' הבהיר דדהע"ה הי' מחבר תו' שלמטה בתו' שלמעלה, ומשה הוא המחבר תו' שלמעלה בתו' שלמטה...".

בישראל, שע"י ישראל זה שעלה במחשבה נמשך התורה, לפי שבחי' חיצוניו' חכמה שנמשך בתורה תלוי זה בבחי' הפנימי' דחכמה, והוא ע"י שרש נשמת ישראל דלעילא שדבוק באור הכתר, עד שמשם ממשיך מקור החכמה בבחי' הפנימי' ויוכל אור החכמה להתפשט אח"כ בבחי' חיצוניו' למטה במדות דז"א כו', ולכך בישראל דלעילא תליא מלתא וד"ל. וזהו ג"כ ענין מה שמצינו שהתורה נק' תורת משה דוקא, כמ"ש תורה ציוה לנו מש"ה כו', כי הנה שרש בחי' נשמת משה הוא מבחי' פנימי' אור אבא כנ"ל בכללו' נ"י בשרשם בהעלם, ובמשה הי' ניצוץ מזה מלוכש למטה בגופו (כענין שכינה מדברת מתוך גרונו כו') וע"י מש"ה נמשכה החכמה להיות מלוכשת במדות שהוא בבחי' נובלות ואחורי' בלבד כנ"ל ולא מבחי' הפנימי' כנ"ל, ע"כ תורה זו ציוה לנו משה, שעל ידו דוקא ירדה בהתלבשו' חיצוניות זאת, ולכך בכל פ' נאמר ויאמר ה' אל משה לפי שבו הדבר תלוי מטעם הנ"ל וד"ל. ומבואר בזהר דאתפשטותי' דמשה בכל דרא ודרא כו', שיש בכל דור נשמות גבוהות מבחי' משה והוא מבחי' פנימי' אור החכמה כמו נשמת ר"ע ורשב"י וכיוצא, וכן בכל דור ודור יש נשמות וניצוצו' שמלוכשים בגופים מבחי' משה, ע"כ מצינו בגמרא שרב ספרא אמר לרבא משה שפיר קאמרת, מפני שנשמת רבא הי' מבחי' משה באותו הדור (ולפי שרבא הי' ניצוץ ר"ע, דאמרי' משמת ר"ע נולד רבי, ומשמת רבי נולד רב יהודה, ומשמת ר"י נולד רבא, ואין צדיק נפטר עד שנולד צדיק כמותו כו') ומ"ש שפיר קאמרת ר"ל מפני שבכח נשמת רבא תלויה המשכת חכמה זו בדין זה, לכך אמר משה שפיר קאמרת, שכאילו מפי משה ממש נאמרה הלכה זו כו' וד"ל".

תקס"ג ע' קכט-קל²²⁹: "...פי' מן המים משיתיהו הוא ידוע דהיינו מבחי' ח"ע שנק' מים עליונים, וכמ"ש יהי רקיע בתוך המים כו', ומים העליונים הללו שם הוא שרש נשמת משה, וע"כ ביציאתו משרשו למטה נק' משה, כי מן בחי' וד"ל".

❧ שוֹלֵי הַגְּלִיּוֹן ❧

(229) ועד"ז בארוכה תו"ח וז"ל קטו, סע"ד [עט, ד] ואילך.

תעלומות, גם בחי' תעלומות חכ' כו', וז"ש ודברי אשר שמתו בפיך, דברי דוקא, בחי' הדבור דתורה שנמשך מבחי' אנכי בחי' הכתר, ומ"מ ההמשכה היא ע"י משה שהוא בחי' חכ' הנעלמה, לכן אנכי אהי' עם פיך דוקא...".

❧ הערה 166 ❧

ראה תרנ"ט ע' קצד-קצה (רט-רי) [ועד"ז תרע"ח ס"ע שנג]: "...וי"ל דזהו ההפרש בין המשכת האור דתורה להאור שלצורך העולמות, דהאור דתורה הוא בחי' פנימיות ועצמיות האור ולא נשתנה ממהותו כלל, כמ"ש בכ"ד דבחי' עצמיות התורה כמו שהיא למעלה עד שרשה הראשון בבחי' העצמות דא"ס כן ירדה למטה שלא נשתנה כלל בעצמותה כו' . . . ולכן בחי' הממוצע דמשה להמשיך את התורה למטה, שעז"א אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם דבר ה' כו', בא ונמשך [- שנמשך ונתגלה] ע"ל²³¹ בחי' דבר ה' ממש כמו שהוא בעצם כו'. ומ"מ הי' צ"ל ע"י משה דוקא, ומפי הקב"ה בעצמו [- ולולא זאת] לא היו יכולים לקבל [וכמ"ש דבר אתה עמנו כו', שע"י משה דוקא יוכלו לקבל את הדבר ה' כו'], מפני שהמעביר פועל ג"כ [- וז"ע המעביר שאינו עושה שום שינוי, רק שע"י יכול להתקבל אל המקבל כו']... ע"ש.

פלח הרמון שמות ע' שנו (הנחה מד"ה מגילה נקראת תרט"ז להצ"ע): "...בחי' משה הוא מקור התורה ולכן נק' התורה על שמו, כמאמר (דברים ל"ג) תורה צוה לנו משה, כי הנה במשה נא' (שמות ב') כי מן המים משיתיהו, והיינו ממים עליונים אשר מעל לרקיע המבדיל . . . ושרש נשמת משה הוא מעל לרקיע הנ"ל בבחי' כתר שבכ'. ונמצא שהוא מקור התורה, כי (זח"א מ"ב א') אורייתא מחכ"ע נפקת, ונמצא שהוא מקור אלי', ולכן נתנה התורה על ידו דייקא כו' . . . והנה כמו שאז נתנה התורה ע"י משה דייקא, כן עכשיו בכל יום שהוא נתינת התורה מחדש בעת לימוד האדם בתורה (וכן מברכין נתן התורה לשון הווה כו'), צ"ל ע"י משה דייקא, והיינו לעורר

ע"י בחי' ח"ת שבתורה כנ"ל, ואין עוז זה רק מכחה של ח"ע דתש"מ דוקא שתאיר מלמעלה למטה בח"ת כנ"ל, ע"כ א"א להיות זה כ"א ע"י משה דוקא שנשמתו נלקחה מבחי' מ"ע דח"ע, וכמ"ש ותרא אותו כי טוב הוא, מעה"ח שכולו טוב למעלה מעה"ד טו"ר לגמרי, ע"כ יש ביכולתו להמשיך גם בחכמה שבבירורים דעה"ד טו"ר לברר לתקן כו'. וזהו הכח והעוז שיש לכנ"י בכל דור ודור לתקן ולברר עה"ד בסו"מ וע"ט כו', הכל ע"י משה דוקא, כמ"ש תורה צוה לנו משה שהיא תושבע"פ שנקרא עוז כו' כנ"ל, ולא ע"י אחר זולתו, הגם שנא' ובלב כל חכם לב נתתי חכמה, אין זה רק לפי מדריגתו יש בו מח"ע לעצמו לתקן נפשו, אבל שיומשך לכנ"י בכל דור ודור לברר לעה"ד ע"פ התורה הנגלית לנו, אינו אלא ע"י משה דוקא, וז"ש בזוהר דאתפשטותא דמשה בכל דרא כו' וכמ"ש בכמה דוכתי משה שפיר קאמרת כו', שהלכה זו ברורה כהלכה למשה מסיני, שניתן לו הכח ועוז לברר וללבן כו'...".

תרס"ח ע' קיב: "...דהנה המשכת התורה היא ע"י משה וכמ"ש תורה צוה לנו משה כו', וכן הוא בכל דור ודור השפעת התורה דבר ה' זו הלכה הוא ע"י משה, וכמא' משה שפיר קאמרת. ועיקר הענין הוא, דמשה ממשיך בחי' גילוי עצמות אוא"ס בחכ' דתורה, דכ"ד ספרין דאורייתא נא' עליהם ותמלא כדה, שהן כד מים החכ', והיינו בחי' הארת החכ' שבא בגילוי להתלבש באותיות דתורה, וכמ"ש והחכ' מאין תמצא שנמצאת בבחי' יש כו', אבל בחי' פנימיות ועצמות החכ' ה"ה למעלה מבחי' גילוי, ובכדי שיהי' ירידת והמשכת בחי' עצמות החכ' זהו ע"י משה שהי' שרשו ממדרי' זו, וכמ"ש כי מן המים משיתיהו, מבחי' מ"ע שמעל לרקיע היא הפרסא שבין כתר לחכ' כו', ולכן כתי' בו כבד פה וכבד לשון אנכי, כבד פה לגבי תושבע"פ וכבד לשון לגבי תושב"כ, להיותו מבחי' חכ' הנעלמה שאינו בבחי' גילוי כלל להיות בבחי' התלבשות באותיו' ודבור דתורה כו', והושיב לו הקב"ה אנכי אהי' עם פיך, היינו בחי' אנכי שנתגלה במ"ת דכתי' וירד הוי' על ה"ס כו' אנכי ה' אלקיך, דמבחי' אנכי יכול להיות פה גם לבחי' חכ' הנעלמה, משום דלגבי בחי' אנכי מי שאנכי נגלו כל

בכלים²³⁶ ואותיו כי הי' שרש נשמתו מבחי' עצמיו' חכמ' עילא', וכמ"ש בו²³⁷ כי מן המי"ם משיתהו כו' וכמ"ש במ"א...".

מאמרי אדה"ז כתובים ח"א ס"ע ר [ע' רנא]:
 "...מאין לי בשר, שלא הי' יכול לזונם במזון גשמי מצד גבהות מדריגתו למעלה מבחי' זו, וכמ"ש מן המים משיתיהו, ולכן הי' כבד פה וכבד לשון, ופי' הזוהר כבד פה דא אורייתא דכתב וכבד לשון דא אורייתא דבע"פ, דהיינו שלא הי' יכול להשפיל עצמו ליתן התו' שלמטה כו'..." ע"ש.

[ואילו בלקו"ת במדבר יז, ד (נוסח אחר ממאמר הנ"ל – מוגה בגוכתי"ק הצ"צ): "...מאין לי בשר כו', והיינו לפי שהיה במדרגה גבוה, מן המים משיתיהו, עד שהיה כבד פה לגבי תשבע"פ וכבד לשון לגבי תשב"כ . . . ולכן אמר מאין לי בשר, שאין זה בערכו כלל..." ע"ש.]

תו"א מגילת אסתר צ, סע"א: "...שהחכמה עצמה היא המלוכשת בתוך המדות, ולכן כתיב והחכמה מאין תמצא, ולא אין ממש, ומשרבע"ה שהיה בבחי' ונחנו מה דהיינו בבחי' אין ממש, אמר כבד פה וכבד לשון אנכי, כבד פה לגבי תושבע"פ, וכבד לשון בתושב"כ, שהית' מדרגת נשמתו למעלה מבחי' התורה, דאורייתא מחכמ' נפקת..." ע"ש.

לקו"ת עקב יד, סע"ד: "...כי הנה משה אמר כי כבד פה וכבד לשון אנכי כו', ופי' בזהר כבד פה לגבי אורייתא דבעל פה כבד לשון לגבי תורה שבכתב, והיינו כי מל' פה תורה שבעל פה קריגן לה, שהיא בחי' הגילוי למטה, וגם תורה שבכתב דמח"ע נפקת, מ"מ היא המתלבשת בז"א שהוא בחי' המדות כשר ופסול . . . ומשה הוא עצמיות ח"ע כמו שדבוקה למעלה בשרשה, וע"כ לא יכול לישפל להיות בבחי' ההמשכה והגילוי

אתפשטותא דמשה אשר בכל או"א מישראל, וללמוד בבחי' ביטול בתכלית ולהפשיט א"ע מכל בחי' יש, רק להיות כלי לשמוע דבר ה' המדבר בפיו בעת לימודו, ובזה יאיר אור התורה העליונה חכמתו של הקב"ה שהוא וחכמתו אחד, ונמצא שגם עכשיו בחי' מ"ה דמשה שבכל אחד הוא ממשיך בחי' אור התורה בו, משא"כ כשאומר (פי"ג דיבמות ד' ק"ט ע"ב) אין לו אלא תורה, שהיא החכמה של תורה עצמה, ואינו בטל על ידה לאוא"ס השופע בו, אפי' תורה אין לו כו' וד"ל..."

תרל"ז ח"ב ס"ע תתנג (הנחת אדנ"ע מהמשך וככה סעיף ג"ן): "...דעל תורה כתי' ויהי קול מעל לרקיע, שהו"ע מים עליונים שמעל לרקיע, ולכן משה שקיבל תורה מסיני כתי' גבי' כי מן המים משיתיהו, שהוא ג"כ בחי' חכ', כמו עד"מ שאינו שייך שהרגל יקבל שכל מה שהראש צריך לקבל, אלא שעיקר ענין קבלת השכל שייך לראש דוקא, כמו"כ כדי שיקבל תורה שהו"ע חכ' צ"ל דוקא ע"י משה שהי' בחי' חכ'..." ע"ש.

הערה 167

ראה ביאורי הזהר תזריע עג, רע"ג (ועד"ז במהדו"ח קמה, ד)²³²: "...כידוע דנובלות חכמה של מעלה תורה, וכמ"ש ותמלא כ"דה ותעל כו' שהן כ"ד ספרי²³³ דאורי' שנמשכה מימא עילא' דחכמ' עילא' כו', ולזה הטעם אמר משה כי כבד פ"ה וכבד לשון אנכי, פי' פה ולשון הן²³⁴ תורה שבכתב ותורה שבע"פ, כמ"ש²³⁵ בר"מ וכב"ד פ"ה וכו', היינו שלא הי' יכול להתצמצם

שו"י הגליון

(232) הלשון שבפנים נעתק מגוכתי"ק אדה"א (בוך 1194 תפד [סן], א, הנזכר במהדו"ח קמג, ג הע' 1 – אף של' המהדו"ח שם שונה בכ"מ מל' גוכתי"ק הנ"ל) – אבל בכללות כ"ה גם בדפוס לבוב תרכ"א (קה"ת תשט"ז), חוץ מהמרכאות שהם לכאורה סימן להדגשה (שלא נדפסו בכל הדפוסים). וראה שוה"ג הבאים.

(233) כ"ה בגוכתי"ק שם. משא"כ בכל הדפוסים: "ספרי".
 (234) "הן" – כ"ה בגוכתי"ק שם. אבל בכל הדפוסים נשמט.

(235) כ"ה בגוכתי"ק שם. משא"כ בכל הדפוסים: "וכמ"ש".

שו"י הגליון

(236) כ"ה בגוכתי"ק (ומהדו"ח) שם, ועד"ז בדפו"ר: "בכלי". משא"כ בדפוס לבוב (קה"ת): "בכלי".
 (237) "בו" – כ"ה בגוכתי"ק שם, ובדפוסים הקודמים. אבל במהדו"ח נשמט.

שבתשכ"כ אינו מפורש היטב כל המצות, לפי שנמשכה מבחי' ח"ע שלמעלה מהשגה, רק בתושבע"פ בא לידי גילוי לפרש כל פרטי המצות, ולכן נקרא תשבע"פ בחי' דבור מלכות פה כו'. אך אינו בא לידי גילוי בתשבע"פ אלא בחי' אחוריים וחיצוני' תשכ"כ, בחינת הארה בעלמא שהם גוף המצות, אבל פנימית תשכ"כ שהם טנת"א אינם באים לידי גילוי כלל, והם הנקראים עלמין סתימין דלא אתגליין שאינם באים לידי גילוי כלל, וכאשר מבואר בפע"ח שט"ז פ"א על האריז"ל, שהיה ישן בשבת והיו שפתותיו מרחשין, וכשניער שאלו אותו מה שלמד, והשיב שאם היה דורש שמונים שנים רצופים יומם ולילה לא ישרים לפרש מה ששמע בשעות ההם, והיינו מפני שראה והשיג בפנימית התורה שא"א לבוא לידי גילוי כלל בדבור..." ע"ש.

מאמרי אדה"א בראשית ס"ע קמג (מגוכתי"ק) [ועד"ז תו"ח בראשית ג, רע"ג]: "...ונמצא יש כאן ד' מדרגו', פנימי' וחיצוניות בח"ע ופנימי' וחיצוניו' בח"ת, וחיצוניו' דח"ע דתורי' למעלה מפנימי' ח"ע, וכך חיצוניו' דח"ת הבא בגילוי המעשה בהלכו' ודינין דתשבע"פ למעלה מפנימי' שבה שהוא תשכ"כ שנק' מ"ה..."

וראה רמב"ם הל' תפלה פי"א, הל' ג-ד (בהדפוסים שע"פ הכת"י שהוגה ע"י הרמב"ם עצמו): "...ואחורי התיבה כלפני ההיכל, ופניה כלפני העם. . . הזקנים יושבין פניהן כלפני העם ואחוריהם כלפני ההיכל. . . פני כל העם כלפני הקודש וכלפני הזקנים וכלפני פני התיבה..." (ועד"ז שם פי"ד, ה"ג) ע"ש. וכבר העירו של' הרמב"ם "כלפני" הוא גירסתו (או פירושו) בתוספתא מגילה פ"ג, הי"ד – במקום שלפנינו איתא שם "כלפני" (ראה תוספתא כפשוטה (נ.י. תשכ"ב) יומא ע' 744, הע' 76. שם מגילה ע' 1199).

מוסף ערוך ערך כלפי: "...פירוש כלאפי..." ע"ש.

בית אהרן (לר"א פולד – פרנקפורט ד"מ תר"נ) הגהות התשבי ערך כלפי: "...נראה

למטה, כ"א להיות קשור במקורו כו', ועמ"ש מזה בביאור ע"פ יונתי אלא שהקב"ה השיבו ואנכי אהיה עם פיך כו'..." ע"ש.

זח"ג (רע"מ) כז, סע"ב ואילך: "...רעיא מהימנא דאתמר בך משה קבל תורה מסיני. . . תלמיד בקי דילך מאן הוא? הא חזינא דאתמר הכל יהא מונח עד שיבא אליהו. אמר לון, ודאי הכי הוא דאיהו תלמיד חבר, דעליה אתמר (במדבר כה) בן אהרן הכהן, כגוונא דאתמר באהרן (שמות ד) הוא יהיה לך לפה, הכי נמי בריה יהיה לי לפה דאיהי אורייתא דבע"פ, בגין דהיכי דהוינא בקדמי' כבד פה וכבד לשון, והכי יוקים לי קב"ה כבד פה באורייתא דבע"פ וכבד לשון באורייתא שבכתב, דלא יימרון אלין דלא אשתמודעין לי אחרא איהו, ואליהו הוא יהיה לי לפה, ייתי לתקנא כל אלין ספקות ולפרקא לון בההוא זמנא..." ע"ש.

🌀 הערה 168 🌀

ולהעיר מתקס"ו ע' סז [ח"א ע' קין]: "...וכן מרע"ה ששרשו הי' בחי' מה דאצי' שאמר ונחננו מ"ה, ולזאת הי' כבד פ"ה וכבד לשון, כבד פ"ה הוא תשבע"פ וכבד לשון הוא תשכ"כ, שלא הי' יכול להשפל בפ"ה ולשון עליון, מצד שרשו הנעלה שנמשך מח"ע, שסיג לחכמה שתיקה, שהוא בחי' עלי' החכמה במקורה עצמו החכמה הנעלמה בכתר, שאז הוא בחי' שתיקה..." ע"ש.

תרנ"ח ע' קז-קכח: "...וזהו מ"ש במשה כי מן המים משיתיהו, ששרש משה הוא מבחי' המים לבד, עלמא דאתכסייא, והי' בבחי' ביטול במציאות ממש כו', וע"כ אמר כי כבד פה וכבד לשון אנכי, כבד פה הוא תושבע"פ וכבד לשון הוא תושכ"כ, שלא הי' יכול להשפיל א"ע בבחי' תושבע"פ ותושכ"כ שהיא ירידה נגדו, כי התורה היא בחי' ותמלא כדה ותעל, שהיא רק כד מים החכ', אבל משה הוא מבחי' מן המים משיתיהו, שהוא מבחי' ים החכ' כמו שהוא..."

🌀 הערה 169 🌀

וראה לקו"ת ברכה צה, רע"ב (ועד"ז תרל"ו ח"ב ס"ע רפא, תער"ב ח"א ע' שנ, ועוד): "...תורה שבעל פה הוא פי' וביאור על תשכ"כ,

שהבליעו הא' והוא כלאפי לשון פנים".

רש"י שפיר קאמרת (בתמיה, רש"י) ? אלא התם והכא אסוקי מילתא הוא ולית לן בה (הואיל וכוונתו לגמור לית לן בה, רש"י) "ע"ש.

הערה 171

ראה שבת ק, ב (במשנה): "ספינות קשורות זו בזו מטלטלין מזו לזו..." ובגמרא שם קא, רע"ב: "פשיטא? אמר רבא, לא נצרכה אלא להתיר ביצית שביניהן. א"ל רב ספרא, משה²³⁸ (כלומר רבינו בדורו כמשה בדורו, רש"י) שפיר קאמרת (בתמיה, רש"י) ? מטלטלין מזו לזו תנן (משמע שאין אחרת מפסקת ליכנס בה המטלטל הזה, רש"י). אלא אמר רב ספרא, לא נצרכה אלא לערב (הא אשמועינן במתניתין, דאפילו שתי הספינות לשני בני אדם שצריכין לערב, מערבין ומטלטלין, רש"י) ולטלטל מזו לזו..." ע"ש.

ביצה לז, סע"א (במשנה): "...וכן האשה ששאלה מחברתה תבלין ומים ומלח לעיסתה, הרי אלו כרגלי שתיהן (אין מוליכות אותם אלא למקום ששתיהן יכולות לילך, דכיון דביו"ט שאלה, קנו התבלין או המים והמלח שביתה אצל בעליהן, רש"י)..." ע"ש. ובגמרא שם לח, סע"א ואילך: "...ויתבי וקאמרי, אמאי? ולבטיל מים ומלח לגבי עיסה (אמאי כרגלי שתיהן, לבטל איסור תחומין דמים ומלח דזוטרי לגבי עיסה דנפישא, רש"י) ? אמר להו ר' אבא, הרי שנתערב לו קב חטין בעשרה קבין חטין של חברו, יאכל הלה וחדו (וישמח בדבר שלא עמל בו ? כך זו אין שמה בטל מכאן, הואיל וקנו המים שביתה אצלה..., ע"ש ברש"י) ? אחיכו עליה. . אמר רב אושעיא, שפיר עבוד דאחיכו עליה. מאי שנא חטין בשעורים דלא קאמר להו. . אמר ליה רב ספרא (לרב אושעיא, רש"י), משה²⁴¹ (ביקרא דמשה קא משתבע²⁴², רש"י) שפיר קאמרת (בתמיה, כלומר אמאי קא מודית להו בחוכא, ולאקשוויי אמתני?) ? ולא שמיע להו הא דאמר רבי חייא..., ע"ש. ובתוספות רי"ד שם: "אמר ליה רב ספרא לר' הושעיא, משה שפיר קאמרת כו'. פי' אתה שאתה גדול הדור בדורך כמשה²⁴³,

סוכה לח, סע"ב ואילך: "אמר רבא לא לימא איניש ברוך הבא והדר בשם ה' (מי שאין אחר מקרא אותו, לא לימא ברוך הבא וינשים בינתים והדר בשם ה', דלא קיימא אזכרה אמילתא דלעיל ומיחזי כמוציאו לבטלה, רש"י), אלא ברוך הבא בשם ה' בהדדי²³⁹ א"ל רב ספרא, משה שפיר קאמרת? אלא התם והכא אסוקי מילתא היא ולית לן בה). אמר רבא, לא לימא איניש יהא שמיה רבא והדר מברך, אלא יהא שמיה רבא מברך בהדדי. א"ל רב ספרא, משה (גדול²⁴⁰ הדור,

שו"י הגליון

238) במסורת הש"ס ציין כאן [הר"י (פיק) ברלין]: "ביצה לח: סוכה לט. חולין צג". וראה דקדוקי תורה הערה 172. 239) בש"ס וילנא צויין כאן: "רש"ל מ"ז", וז"ל חכמת שלמה על הש"ס שם: "אמר ליה רב ספרא משה שפיר קאמרת. . ולית לן בה, כל זה נמחק, ונ"ב נ"ל דלא גרסינן, ולפי זה מיושב שפיר התם והכא דקאמר רב ספרא, ודוק". וראה במהר"ם שם שדעתו נוטה לדברי המהרש"ל, אלא שסיים: "...אבל בספר עין יעקב גריס אלא התם והכא אמרי אסוקי מילתא וכו', ולפי זה נוכל לפרש התם בא"י והכא בבבל, כל החכמים בשוה, אמרי דאסוקי מילתא היא וכו'. ולהעיר ששורות אלו נמצאים בכל כתי"ה הש"ס שתח"י, וברובם נמצאים גם התיבות "התם והכא" (או "הכא והתם") עם תיבת "[ד]אמרי" וכיו"ב (כבע"י הנ"ל), ובעוד ג' מהם (כולל כתי"ה מינכן שבדקדוקי סופרים) ליתא לתיבות "התם והכא".

שו"י הגליון

241) במסורת הש"ס ציין כאן [הר"י (פיק) ברלין]: "שבת קא: וש"נ". וראה דקדוקי תורה הערה 172. 242) ראה נודע ביהודה מהד"ת יו"ד סימן קנג מ"ש לר"י (פיק) ברלין בטעם ברש"י שינה כאן, ולא פירש "גדול הדור" וכיו"ב. וראה דקדוקי תורה הערה 172, שי"ל שגם לפי פרש"י זה אפשר להביא רא"י מגמרא זו להמבואר כאן בהמאמר. 243) וראה עד"ז בשיטה מקובצת שם: "גרסת הספרים: אמר ליה רב ספרא, משה [שפיר] קאמר להו. פירוש, דרך כבוד אמר ליה, אתה הגדול בדורך כמשה בדורו מה אתה משיב על ר' אבא, כי בודאי שפיר אמר להו ר' אבא, ואין לך לקלסם על דאחיכו עליה. ואי נמי גדול כמשה..." (ומ"ש "ואי נמי גדול כמשה", אולי כוונתו, שאפשר לפרש שגם "משה" קאי על ר' אבא, והיינו שר' אבא שהוא גדול כמשה, שפיר קאמר להו) – אלא שמסיים שם בשטמ"ק: "ולא נהיר, שזה לא תירץ כלום על תשובתו

240) במסורת הש"ס ציין כאן [הר"י (פיק) ברלין]: "בשבת קא: פרש"י כלומר רבינו בדורו כמשה בדורו, ובביצה לח: פרש"י ביקרא דמשה קא משתבע, ובחולין צג. פרש"י תלמיד חכם". וראה דקדוקי תורה הערה 172.

☞ הערה 172 ☞

ולהעיר משערי תשובה ח"ב לא [קה], א:
 "...שפעל משה הראיה מרחוק. . . המשכה
 דתורתו אומנתו לדורות רק ליחידי סגולה שנק'
 ראשי אלפי ישראל כו', שהן בבחי' מקיף דכללות
 נ"י. . . רק בבחי' ג"ר כח"ב ראשי הדור. . . כמו
 ר"י הנשיא ור"י וכיוצא בהם לבד וד"ל. ועוד זאת
 פעל בראיה מרחוק, שגם מלבד ראשי הדור, כל
 הרוצה ומשתדל ביגיעה רבה בעבודה זו דתורתו
 אומנתו הנ"ל, שיוכלו להגיע לזה בכל דור ודור,
 גם שיהיו משועבדים בגלות. . . אבל בלא יגיעה
 כלל א"א להגיע לזה, כ"א אותן נשמות גבוהות
 שעומדים במדריגה גבוהה זו שהן בבחי' משה,
 כידוע דאתפשטותיה דמשה בכל דור על יחידי
 סגולה כו', כמו שמצינו בגמ' שאמרו ז"ל משה
 שפיר קאמרת כו'..."

תקס"ה ח"ב ע' תש: "...ולכאו' אנו מוצאי'
 בתנאי' ואמוראי' שלא הי' מאריכי' כ"כ בתפלה,
 וכמשמעות כמה עובדות שהיו מקצרי' בתפלה
 בשביל ת"ת, וכמאמר מניחי' חיי עולם כו'²⁴⁹, וכן
 בעובדא דר' חייא בירו' שאמר מיומא לא
 איכוונית כו', ורב יהודה הוי מצלי מתלתי' יומי'
 כו', וכיוצא בזה, וזה פלאי לכאורה. אך הענין
 הוא, לפי שהי' שרש נשמותיהם גבוה מאד נעלה
 ממדרגת נשמות שלנו, והיינו שהי' שרשם בבחי'
 אצי' ממש קודם שנתלבש בלבוש הצמצום בבחי'
 הפירוד, ועל כן נקראו בשם אחים ורעי' להקב"ה
 כמ"ש למען אחי ורעי כו' וכמ"ש במ"א, ולהיות
 כן הי' גם גופם החומרי זך מאוד מחומריות
 עוה"ז השפל, וע"כ מיד שעלה במחשבתו
 התבוננות מאור הא"ס וכללות ההשתלשלות איך

☞ שו"י הגליון ☞

(249) שבת י, א: "רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך
 בצלותיה, אמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה. והוא
 סבר זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד" – וזה מתאים
 למ"ש בלקו"ת שבדקדוקי תורה הערה 170, שרבא הי'
 נשמה דאצילות שבבחי' אחים ורעים לז"א. ויל"ע אם
 אפשר ללמוד מכאן, שגם רב המנונא (זה שבימי רבא) הי'
 בבחי' אחים ורעים לז"א (דלכאורה, אם נשמת רב המנונא
 לא היתה שייכת לדרגתו הגבוהה של נשמת רבא, למה העיר
 רבא על הנהגתו הנכונה של רב המנונא המתאימה לדרגת
 נשמתו).

שפיר קאמרת דשפיר עביד דאחיכו עליה? טענה
 גדולה השיב להם, דאטו לא שמיע להו... ע"ש.
 ועד"ז בחידושי הרא"ה שם: "אר"ס משה וכו'.
 רב ספרא קרי לר' אושעיא משה בלשון כבוד²⁴³,
 וקאמר דשפיר קא"ל²⁴⁴ ר' אבא... ע"ש²⁴⁵.

חולין צג, א: "...ואמר רבי אבא אמר רב יהודה
 אמר שמואל, חוטיין שביד אסורין. אמר רב ספרא,
 משה (תלמיד חכם, רש"י), מי אמר רחמנא לא
 תיכול בישראל? אמר רבא, משה²⁴⁶, מי אמר
 רחמנא אכול דמא? חתכיה ומלחיה אפילו
 לקדירה נמי שפיר דמי".

וראה גם אדרת אליהו (לבעהמ"ס משנת
 חסידים) לביצה שם: "א"ל רב ספרא משה שפיר
 קאמרת. . . יש ליתן טעם על פי השם, והוא דרגיל
 היה ר' ספרא לומר בלשון זה על כי הוא לשון
 נופל על לשון שמו, דאית' במדרש²⁴⁷ ובש"ס²⁴⁸
 דכשמת משה יצת' ב"ק ואמרה מית משה ספרא
 רבא דישראל, ומי יודע אם לא היה קורב' בשורש
 נשמותיה', ומשו' הכי בדקדוק נאמרו לשונות
 אלו".

☞ שו"י הגליון ☞

[של] ר' הושעיה, וכמו שנפרש בסמוך. ורש"י ז"ל גריס. . .
 ויפה פירש לשון הגמ'... ע"ש.
 (244) לכאורה גורס הרא"ה כרבינו חננאל ובעל המאור
 (וכ"גירסת הספרים" שבשטמ"ק שבשוה"ג הקודם):
 "משה שפיר קאמר להו".
 (245) ועד"ז כתב בחידושי בנו של הרמב"ן (שבסו"ס
 מחנה דוד – ירושלים תרמ"ט) שם: "אמר רב ספרא, משה
 שפיר קאמרת. פירש"י ביקרא דמשה קא משתבע. ויש
 מפרשים דר"ס קרי לר' אושעיא משה דרך כבוד, וקאמ'
 ליה דשפיר א"ל ר' אבא... ע"ש.
 (246) במסורת הש"ס ציין כאן [הר"י (פיק) ברלין]: "שבת
 קא: וש"נ". ולהעיר מלקו"ש חכו" ע' 7: "...און חז"ל
 זאגן "אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא" – או נשמת
 משה טוט זיך אן אין די "חכמי הדור עיני העדה" שבכל
 דור ודור [ובהערה 62 שם: "תניא רפמ"ב. וראה תקו"ז
 שם] – "תס"ט (קיב, רע"א. קיד, רע"א). ועוד"ל. חולין צג,
 א ובפרש"י (וש"נ): משה שפיר קאמרת. תו"א יתרו סח,
 ג. סט, ג. ג. "ע"ש. וראה דקדוקי תורה הערה 172.
 (247) ראה ילקוט שמעוני ברכה רמז תתקסב.
 (248) סוטה יג, סע"א.

ואף על גב דרבא נמי כהן הוה . . . מנפשיה לא מצי שקיל, דכתיב ונתן ולא שיטול מעצמו, ומימר נמי לא בעי למימר הבו לי, דתניא [לעיל שם בחולין, ע"ש] חלקם שאלו בפיהם, להכי שקלם בתורת זר על ידי נתינת כהן, ואף על גב דלא מטא לידיה דשמעא, סמך רבא אדרב יוסף דלעיל, ע"ש ברש"י. זכי ליה, רבא אכל, ורב ספרא לא אכל (משום דלא מטא לידיה דשמעא, רש"י). אקריוה לרב ספרא בחלמא, מעדה בגד ביום קרה (בגד בלוי ונרקב . . . בעת הקור אינו שוה כלום, וכמו) חומץ על נתר (שאינו אלא מפסידו. נתר הוא מין צריף... ע"ש ברש"י) ושר בשירים על לב רע (כן האומר דברי תורה למי שאינו יודע להבין בהן, רש"י). אתא לקמיה דרב יוסף, א"ל דלמא משום דעברי אשמעתא דמור (שלא סמכתי על שמועתך שאמרת דמותר לצורבא מרבנן לקבלם אף על גב דלא אתו לידיה דכהן, רש"י) אקריין הכי? אמר ליה, כי אמרי אנא באחר (היכא דמזכי ליה כהן אחר שאינו כפוף לו, ע"ש ברש"י), שמעא בעל כרחיה מזכי (שמעא דבעל הבית על כרחו מזכי ליה לאדם חשוב שהוא בא בביתו של בעל הבית... ע"ש ברש"י). וכי אמרי אנא למאן דלא אפשר ליה (כלומר לאיש שהוא עני ודחוק, רש"י), הא אפשר ליה (אבל רבא אפשר ליה ולא דחיקא ליה מילתא, ע"ש ברש"י). ואלא מ"ט אקריין הכי (כיון דלא עבר רב ספרא אשמעתיה דרב יוסף, מאי טעמא אקריוה בחלמיה, רש"י)? כלפי רבא (כלומר על רבא שלא ידע להבין בטעמו של רב יוסף הקרוהו לרב ספרא כך, רש"י). ולקריין לרבא? רבא נזוף הוה (...ולי נראה נזוף משום האי מעשה, ע"ש ברש"י).

שהוא אחד פשוט כו', הי' ניתפס בלבם בבחי' יחידה שבנפש תיכף ומיד, ובלא שום נטייה כלל וכלל חוץ מהתקשרות זו... ע"ש.

ביאורי הזהר קמט, רע"א [ועד"ז במהדו"ח רג, רע"ג]: "...שאותן הנשמות שהן מבחינת יחוד דאו"א כו' הן הנק' נוני ימא רבא, שאור החכ' הנקרא ימא רבא להם בבחי' עצמיות עד שהן בלועים בהן כו', וכמו אותן ג' נשמות של ג' סבות רב המנונא סבא ור' יבא סבא ורב נהוראי סבא, וכיוצא בהם נשמות דבעלי הזוהר רשב"י וחבריו, וכמבואר בספרי הקבלה שגם הרבה כיוצא בהם היו בימי התנאים והאמוראים, כמו ר"ע ור"א וכו'..."

חולין קלג, א: "אמר רב יוסף, האי כהנא דאית ליה צורבא מרבנן בשבבותיה, ודחיקא ליה מילתא (לההוא צורבא מרבנן, והכהן רוצה לההנותו, רש"י), ליזכי ליה מתנתא (יתן לו חלק מתנותיו, לקבל זרוע ולחיים מבני העיר בשביל הכהן והוא יאכלם, רש"י), ואף על גב דלא אתי לידיה (דכהן יכול לזכות לו, רש"י), במכרי כהונה ולויה (בכהן שהיה ניכר בעיר ורוב בני אדם אוהבים אותו ונותנין לו המתנות, ובאותו כהן אמרינן דיכול לזכות מעשרותיו לאחר אף על גב דלא אתי לידיה... ע"ש רש"י). רבא ורב ספרא איקלעו לבי מר יוחנא בריה דרב חנא בר אדא, ואמרי לה לבי מר יוחנא בריה דרב חנא בר ביזנא, עביד להו עגלא תילתא. א"ל רבא לשמעיה (לשמשו של בעה"ב, והוא כהן, ובעה"ב נותן לו מתנותיו, רש"י), זכי לן מתנתא (תן לי רשות ליקח מתנותיך לאוכלם, מפני שהלשון עם הלחיים ניתן לכהנים... ע"ש רש"י), דבעינא למיכל לישנא בחרדלא²⁵⁰ (שהוא דבר חשוב . .

להיות שבחי' מותרות זו במה שאכל הבשר יומשך על ידו אצלו תוספת שפע כח שכלו באלקות ותוספות קדושות המדות באוי"ר וכיוצא, וזהו בכל אחד לפי עוצם רוממות מדרגתו במעלת נשמתו, כך יכול להיות בחי' מותרות שלו נבלעים ונכללים בקדושה האלקי' ביותר, והיינו הטעם שאמר ר"נ עד דלא אכילנא בשר דתורא כו', וכיוצא בזה בשאר העידונים של המאכלים במותרות כמו עגלא תלתא וכיוצא, אמנם זהו דוקא לפי ערך מעלת הנשמה דוקא... ע"ש.

(250) ראה תקס"ה ח"ב ע' תתלח-ט: "...מצינו שכמה אמוראים דקדקו בטוב המאכלים, כמו ר"נ שאמר עד דלא אכילנא בישראל דתורא כו', וכיוצא בזה בענין עגלא תלתא ולשנא בחרדלא כו', שלכאורה יפלא מאד בצדיקים מופלגים כמותם שיתעדנו ח"ו בעדן גשמי ולדקדק בהן כו'. אך הענין הוא כנ"ל, דבחי' המותרות באדם גדול יכול להיות ממנה גם העילוי במדרגה כו', ובקטן הערך יפול ממנה פסולת ונובלות למטה כו' . . . אבל ת"ח מותר לאכול בשר כי לא יתגשם מחומריות של הבשר, ואדרבה יכול

ע"י אמצעות בחי' ז"א ומל', ומ"מ ז"א הוא סוף עולמות הא"ס ומל' היא שרש ומקור דבי"ע, וה"ה מדרי' מחולקות זמ"ז כו', אבל בבחי' יחוד ז"א ומל' לצורך לידת והתהוות הנשמות, שזהו בבחי' הפנימי' שלהם, ה"ה בבחי' אדם א' כו'. וי"ל שזהו תמתי תאומתי, לא אני גדולה ממנה ולא היא גדולה ממני, והיינו בחי' פנימי' המל' שמתאחדת בבחי' ז"א כו'...".

☞ הערה 183 ☞

וראה לקו"ת בלק עג, ב-ג: "...שהרי אנו אומרים הוי' אלקינו, א"כ ר"ל שהשם הוי' הוא עצמו ממש אלקינו, ופי' כי בודאי יש בכל נשמה חלק משם הוי' ממש ב"ה כמשנ"ת באגה"ת שם פ"ד . . . אך שהמשכה זו הוא ע"י שם אלקים, כי שם הוי' הוא האור והחיות ושם אלקים הוא בחינת הכלים שבהן נמשך האור . . . ועיין מענין כי חלק הוי' עמו בזח"א דצ"ו ע"ב . . . ח"ג . . . דרפ"ו ב' וז"ל הרמ"ז שם, בכל מקום הם אחוים בו בין בבי"ע בין²⁵¹ באצילות, כי חלק הוי' הם ד' אותיות הוי' שהם נשמת ד' עולמות, לכל אחד יש לו חלק בפנימיות שלהם עכ"ל. ובפרשת תרומה דקל"ד ע"ב כתב וז"ל, שאע"פ שיש פירוד בין בי"ע לאצילות, היינו בבחי' כלי העולמות, אבל לא בבחי' האור הפנימי המתפשט בהם, שהרי סודו שם הוי' יו"ד באצילות ה' בבריאה ו"ה ביצירה ועשייה עכ"ל. ויש לעיין, דא"כ איך שייך לומר שכל ישראל יש לכל אחד ממש חלק משם הוי' שהוא בחינת אצילות ממש, דהיינו או אצילות העליון ממש או אצילות שבבי"ע, והרי ודאי רוב הנשמות הם מבי"ע ממש ולא מאצילות שבבי"ע, ועיין מזה בהרמ"ז ר"פ משפטים ד"ה מה תוספת לנשמתא²⁵². וי"ל שאעפ"כ שרשן

☞ הערה 174 ☞

וראה מאמרי אדה"ז מארז"ל ע' רצא: "...אחים וריעי' לקוב"ה, לז"א דאצי', המה הנשמו' הרמות דאצי', כמו נשמו' האבות המה ז' רועי' ומיוחדי' שבתנאי', ורוב תנאי' מבריאה כנודע. וצ"ל ענינם הנפלאה במה שנק' בשם אחי' רועי' ממש לז"א הוא בחי' קוב"ה דאצי'...".

☞ הערה 180 ☞

ראה תרנ"ז ע' רפד: "...וכן יהי' לעתיד לבוא שיהי' יחוד זו"נ תמיד, וזהו מ"ש ביום ההוא יהי' כו' שיהי' ו"ה גם כן י"ה, ומבואר במ"א דכמו שי"ה זיווגייהו תדיר כמו כן בחינת ו"ה יהי' גם כן זיווגייהו תדיר כו', אלא דמה שי"ה זיווגייהו תדיר הוא בבחינת חיצוניות, וכו"ה יהי' כזה בבחינת פנימיות כו' כנ"ל, ואם כן כל שכן שיהי' באופן כזה בחו"ב שיהי' יחוד פנימי דאו"א תדירא כו'. ועל פי זה י"ל מ"ש שמח תשמח רעים כו', היינו דבחי' חו"ב בפנימיותן יהיו ג"כ בבחי' רעים, כמו בחיצוניות דזיווגייהו תדיר כמו"כ יהי' בפנימיות ג"כ זיווגייהו תדיר, ויומשך זה גם בזו"נ שיהיו בבחי' יחוד תמידי כו' כנ"ל, והיינו ע"י השמחה שישמח ה' במעשיו ויתגלה בחי' פנימיות עצמותו בחו"ב וזו"נ, עי"ז יהיו בבחי' יחוד תמידי כו' . . . וזהו שמח תשמח רעים האהובים, שמח בעצמך בפנימיות עצמותו, ותשמח לחו"ב וזו"נ, שיומשך בחי' שמחה העצמית בפנימיות חו"ב להיות יחוד פנימי דאו"א, להנחיל עטרות לבניהם בחי' זו"נ שיומשך בהם אור העצמי דא"ס להוליד נשמות כו', ועוד זאת שגם בחי' יחוד פנימי דאו"א ובחי' יחוד זו"נ יהי' זיווגייהו תדיר דלא מתפרשין חד מחד כו' ע"ש.

ולהעיר מאוה"ת ויחי (ח"ו) תתשלד, סע"ב: "...יחוד או"א שיהי' לע"ל בביאת משיח, דהגם שעכשיו ג"כ הם תרין רעין דלא מתפרשין עכ"ז אינו מערך היחוד שיהי' לע"ל, כמ"ש בכהאריו"ל וכן האריך בפרדס שער מהות והנהגה ספי"ג...".

☞ הערה 181 ☞

להעיר מתער"ב ח"ב ס"ע א'פח: "...כללות ההתהוות וכן המשכת האור בעולמות הכל הוא

☞ שול"י הגליון ☞

(251) ברמ"ז שלפנינו שם: "בין בבי"ע וכ"ש באצילות".
(252) ז"ל הרמ"ז שם: "...יובן במ"ש בס' הגלגולים כי יש בבחינת [- אוצ"ל: "ב' בחינות", וכ"ה במהדורת בטחה תשס"ב: "שתי בחינות"] נר"ן בבי"ע, א' מבחי' עצמו דבי"ע עצמם, שנית מסוד האצילות שמתלבש בבי"ע בפנימיותם . . . ודאי באלו הבחי' דאצילות שבבי"ע, שהם נשמתם של הצדיקים המעולים, אין בהם שום דבקות צד רע, כמו שיש באותם שהם מבחי' בי"ע עצמם, וכמ"ש עליהם דאינון נשמתין דבני נשא, שהן משל בי"ע עצמם,

ס"ע תעה]: "...והגם שרוב הנשמות בדורותינו אלה הם נשמות מזרע בהמה שהם נשמות דבי"ע..." ע"ש.

הערה 185

וראה פירוש המלות עג, א-ב: "...שיש ב' מיני נשמות בכל עולם דאבי"ע, האחד נשמות שנולדים מיחוד דזו"נ, והב' נשמות הגבוהות מאלה והן שנולדי' מיחוד דאו"א, וכמ"ש במ"א בענין למען אחי ורעי כו', שיש נשמות גבוהות מאוד שהן בבחינת אחים ורעים להקב"ה שהוא בחי' ז"א כו', כי נולדו יחד מבטן אימא עילאה בחי' בינה ביחוד דאו"א כו', וזהו גם באצי', יש נשמות דאצי' שנולדו מיחוד דזו"נ דאצי' ויש נשמות הגבוהות שהן מזיווג ויחוד דאו"א דאצי', וכן בעולם הבריאה יש ב' מיני נשמות הללו נשמות שמזו"נ דבריאה ונשמות עליונות שמאו"א דבריאה, וכן ביצירה יש נשמות שהן מזו"נ דיצי' ונשמות עליונות שמיחוד או"א דיצירה. . וכמו נשמת משה ששרשו מיסוד אבא באימא, וכמ"ש ותרא אותו כי טוב הוא, ונאמר בו כי מן המים משיתיהו, מבחי' מים עליוני' דחו"ב דאצי'. . וכידוע דלכך אמר משה הוי' אלקיך, הוי' דז"א אלקיך לישראל דוקא, ששרשם בבחי' ז"א שהן נש"י שנולדו מיחוד דזו"נ. . אבל לא אלקי משה, כי בחינת שם הוי"ה שאמר אל משה לאמר לבנ"י הוא בחי' הוי' דאור אבא כו', שהרי משה נק' איש האלקים בעלה דמטרוניתא, וכנ"י שרשם בבחי' המל' שנקרא כלת משה. . וכה"ג בכל דור אתפשטותי' דמשה בחד ותרי בדרא, כנשמת רשב"י ורב המנונא סבא, וכמו ר"ע ורבי בדורם (וכמ"ש במ"א בענין משה שפיר קאמרת כו'), ונק' נוני ימא רבא דבחי' חו"ב דאצי'..." ע"ש.

כולם מאצילות ממש, רק פי' נשמות דבי"ע היינו שהנשמה שבגוף אינה כ"א מבי"ע, אבל שרשה ממש י"ל כולם מאצילות ממש, וכמשנ"ת בביאור ע"פ יונתי בחגוי הסלע. ואף גם הנשמה המלוכשת בגוף היא מבחינת שם הוי', כענין מ"ש בע"ח שער השמות שער מ"ד פ"ד, דיו"ד כלים הפנימי' דבריאה הם שמות הוי', והרי הנשמות נמשכו מפנימיות הכלים, עכ"פ מזה מובן ענין פי' אלקינו, היינו ששם הוי' ממש הוא אלקינו כחנו וחיותנו ממש..." ע"ש.

הערה 184

וראה תקס"ב ח"ב ע' שעט [ועד"ז אוה"ת ענינים ס"ע קיח]: "...והנה מבי"ע שהמה הלבושי' משם פרחי' נשמת' לבני נשא, שרוב הנשמו' המה מבי"ע, רק מיעוט נשמו' שהם חד בדרא [אפילו בדורות הראשונים] נשמו' הגבוהו' המה מאצי'..."

סיום יונתי תר"ם (ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש ע' 59 [תר"מ ח"ב ע' תקסג-ד]): "...שיש בנש"י ב' בחי' נשמות, שהם נשמות הגדולות הנק' בשם זרע אדם שעז"נ ראיתי בני עלי' והנה הם מועטי', ורוב הנשמות ובפרט בדורתינו אלה בעקבות משיחא הם נשמות הנק' זרע בהמה..." ע"ש.

תרל"א ח"א ע' לד: "...הגם שרוב נשמות הם מבי"ע, וכ"ש נשמות שבדורותינו אלו בעקבות כו', מ"מ שורש כולם מאצי'..."

אגרות קודש אדנ"ע ח"א ע' כה-כו [תרמ"ח

שול"י הגליון

לקוטי שיחות ח"ד ע' 1235-1236: "...אין די בני עלי' גופא זיינען אויך דא פארשידענע מדריגות: א) די מדריגה פון "בני עלי'" וואס כאטש זיי זיינען טאקע "מועטיין, איז דאך זיינען זיי ניט ווייניגער ווי צוויי (און אפשר פיל מער), און ווי די גמרא איז מפרט: "אם אלף הן כו' אם

אך בשל דאצילות שאין בהן עבירות [במהדורת תשס"ב הנ"ל: עכירות] הרע, לא מבעיא שאינן צריכות יסורין, אלא אף לבחי' המעשה אינן צריכות, כי די להם בלימוד התורה וסודותיה. וז"ס אותם שתורתם אומנותם ופטורים מכל מצות, ולכן יש ד' בחינות פרד"ס לתקון אלו הנשמות בכל בחי' אבי"ע. ובזה תבין טעם יפה למה הצדיקים הגדולים נק' בשם שבת, כהרשב"י וחביריו, משום דכל בחי' אצילות ה"ס יום השבת אינו צריך מעשה ומלאכה שהיא מבחינת בי"ע, וז"ש בצדיק דאיהו יום השבת, כי להיות נשמתו מסוד אצילות הוא יום השבת..." ע"ש.

בשביל צדיק א' העולם מתקיים שנאמר כו', והכוונה²⁵⁷ שבכל דור מתקיים בשביל צדיק א' שבאותו דור, ע"ש במהרש"א²⁵⁸...".

אור תורה ר"פ נח [ועד"ז לקוטים יקרים לז', רע"ג]: "...נקדים מ"ש בזוהר ע"פ דור הולך ודור בא²⁵⁹, אין לך דור שאין בו צדיק כמרע"ה, ר"ל שמשנה ה' כלול מכל הדור שהוא ס' רבוא, כמ"ש רז"ל אשה אחת ילדה במצרים ס"ר בכרס א'. ולכן נאמר דור הולך ודור בא ולא נאמר דור הולכים וכו', כי זה קאי על הצדיק שבדור, וכמ"ש רז"ל²⁶⁰ עד שלא שקעה שמשנה [של עלי] וכו', כמ"ש וצדיק יסוד עולם. וידוע שמדת היסוד יש בו כח לעלות למעלה ולהוריד ולהמשיך השפע מעילא לתתא, מפני שהוא כולל הכל כידוע. וכן הוא הצדיק התחתון, שהוא כמו צנור המשפיע לכל הדור, כמ"ש רז"ל כל העולם לא ניזון אלא בשביל חנינא בני, ר"ל שר"ח השפיע ועל ידו בא השפע לכולם, כמו דרך השביל שהוא מעביר הכל דרך שם, כן ר"ח בעצמו ה' כמו השביל בענין ההשפעה. וכמו כן הוא כמו סולם, שנאמר עולים ויורדים בו, כי כמו

שולח הגליון

ארץ וישת עליהם תבל. [ו]אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן, אפי' בשביל צדיק אחד העולם מתקיים, שנאמר וצדיק יסוד עולם. ר' חייא דידיה אמר, מהכא רגלי חסידיו ישמור. חסידיו טובא משמע? אמר רב נחמן בר יצחק, חסידו כתיב...".

(257) לכאורה מחדש בזה הבכור שור, שמ"ש הגמ' "אפי' בשביל צדיק א'" – אין הכוונה בזה, שיש דורות שבהם מתקיים בשביל יותר מצדיק א' שבהדור. ויל"ע אם אפ"ל שמפרש כן גם בדברי המהרש"א (שבשוה"ג הבא) שמציין אליהם.

(258) ד"ה ראה, וז"ל: "ראה הקב"ה כו'. והכי משמע קרא, כי לה' ידוע מצוקי ארץ שמועטים הם, וע"כ ישת עליהם תבל לפזרם בכל דור ודור. ומשום דבהאי קרא אינו מפורש כמה שתל בכל דור להיות העולם מתקיים עליהם, וקאמר ר' חייא בר אבא משמיה דר"י דמקרא אחרניא איכא למילף דאפי' על צדיק א' מתקיים, שנאמר וצדיק יסוד עולם... ע"ש. וראה שוה"ג הקודם.

(259) זח"א כה, א: "...מאי מדר דר? דא משה, דאתמר ביה (קהלת א) דור הולך ודור בא, והא אוקמוה דלית דור פחות מס' רבוא, ודא משה דאתמר ביה דאנתא חדא ילדה ס' רבוא בכרס אחת...".

(260) יומא לח, סע"ב (שבשוה"ג 256).

מאה הם כו' אם שנים הן, אני ובני הן" (ער זאגט אבער ניט "ואם אחד הוא"). (ב) די מדריגה פון בני עלי' אויף וועלכער עס שטייט²⁵³, "אפילו בשביל צדיק אחד העולם מתקיים, שנאמר וצדיק יסוד עולם", אז דער קיום העולם קען זיין אפילו נאר צוליב איין צדיק; אין דער מדריגה פון "צדיק יסוד עולם" קען זיין עס זאל זיין נאר איינער אין א דור. און אין דורו של רשב"י איז עס געווען רשב"י אליין, אפילו ניט זיין זון ר' אלעזר, כאטש ער איז אין אלע מדריגות פון די בני עלי' – ווי דער לשון "אני ובני הן" ע"ש.

הערה 186

ראה ספר הליקוטים להאריז"ל עה"פ מלכים ב ד, ח: "...שיום ר"ה... דנין כל העולם... ורואים ג"כ מי הם הנשמות הראויים לבא בע"הז והנשמות הראויות לשוב שמה, ומי הם הנכתבים בספר תולדות אדם, כי דור הולך ודור בא והארץ – שהיא הספר הנזכר – לעולם עומדת, ולעולם אינה ריקנית, כי אלו הולכים ואלו באים והדור שבא הוא ההולך, והים איננו מלא. ובכל דור ודור לא חסר לנו ואל(א)²⁵⁴ יחסר לנו ניצוץ א' של מרע"ה, ודכתיב וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו – בדורו – שואף זורח הוא שם, כמ"ש הרב זלה"ה, כי בזכותו כל הדור מתקיים, ובזכותו נרפה לנו וחוליינו הוא נושא תמיד, ובא בכל דור ודור באורך זה הגלות, עד שיתברר מן הערב רב ויכלה כל הסיג... ע"ש.

בכור שור²⁵⁵ לע"ז ג, א: "...מ"ש ביומא ס"פ אמר להם²⁵⁶, אמר רחב"א אמר ר' יוחנן, אפי'

שולח הגליון

(253) יומא לח, סע"ב (שבשוה"ג 256) – וראה בכור שור שבמילואים להערה 186.

(254) בנדרס: "ואלא יחסר" – ולכאורה צ"ל: "ואל יחסר" או: "ואל יחסר".

(255) שבסוף ספר שמלה חדשה ותבואות שור (זאלקווי תצ"ג).

(256) לח, סע"ב, וז"ל: "אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו, שנאמר וזרח השמש ובא השמש, עד שלא כתתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי. [ו]אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן, ראה הקדוש ברוך הוא שצדיקים מועטין עמד ושתלן בכל דור ודור, שנא' כי לה' מצוקי

☞ הערה 187 ☞

וראה שה"ש רבה עה"פ א, טו [ועד"ז שם עה"פ ד, א]: "רבי היה יושב ודורש ונתנמנם הציבור. בקש לעוררן, אמר ילדה אשה אחת במצרים ששים רבוא בכרס אחת. והיה שם תלמיד אחד ורבי ישמעאל ברבי יוסי שמו. אמר ליה, מאן הוה? אמר ליה, זו יוכבד שילדה את משה ששקול כנגד ששים רבוא של [- שהם כל] ישראל, הה"ד אז ישיר משה ובני ישראל, ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה".

☞ הערה 188 ☞

ראה שער הפסוקים להאריז"ל שמות א, ח: "...ובזה תבין טעם למה מרע"ה השתדל להוציא את הערב רב שלא כרצונו ית', והטעם הוא כי היה בהם תערובת ניצוצות קדושות ענפיו של משה עצמו מן הדעת, ולכן מסר עצמו עליהם כמה פעמי, ולא עוד אלא שנקבר בח"ל בעבורם להביאם עמו. . גם בזה תבין כמה פעמים שנזכרו הערב רב על שם עמו של משה, כמש"ה לך רד כי שחת עמך אשר הוצאת מארץ מצרים, לפי שכל דור המדבר וכל הערב רב כלם הם ענפיו וניצוציו, והוא להם כנשמה לגוף, וז"ס פ' שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבן, בקרבן ממש כנשמה בתוך הגוף. . ולהיותם ענפים של משה, לכן הוצרך להיות משה הגואל שלהם, ולכן הפציר בו הקב"ה בשבעת הימים של מראות הסנה. . לפי שהיה מוכרח להיות על ידו, כי כלם בניו ממש, ונקראו דורו של משה. גם ז"ס פ' האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כאשר ישא האומן את היונק, וכל המזונות שלהם היו ע"י משה, כאומן את היונק המוכרח לגדלו ולהטריפו לחם חוקו..." ע"ש.

מגלה עמוקות עה"ת בהעלותך יא, יב: "...נשמה רוח נפש, משה נבואתו בסוד נשמה שהיא התורה, כי ס' רבוא נשמות יש וס' רבוא אותיות, וכל אות הוא נשמה לכל א' מס' רבוא, לכן היה משה שקול כס' רבוא, כמ"ש האנכי הריתי, תמיה קיימת, שש מאות אלף איש אשר אנכי בקרבן דייקא..." ע"ש.

שם ויקרא (אופן מה): "האופן מ"ה, משה

שיש לו כח להוריד השפע ולהשפיע, כן יוכל להעלות את כל דורו למעלה. . כל הרהורי תשובה שהרשעים מהרהרים בתשובה בכל יום, הכל הוא ע"י הצדיק, כמ"ש רז"ל בת קול מכרזת שובו בנים שובבים, אך מי הוא השומע זה. . וידוע מ"ש רז"ל כל דבור ודבור היוצא מפי הקב"ה נברא ממנו מלאך, והמלאכים הנבראים ע"י הדבורים באמצעות הצדיק המעוררים את כל הדור להתעוררות התשובה, וז"ש והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו, כלומר בו ממש, באמצעות הצדיק, ועי"כ הצדיק מעורר את דורו, מפני שהם כלולים בו ומהרהרים בתשובה, ויוכל הצדיק להעלותם, כמו בדור של [א]ע"ה, אעפ"י שהיו עובדים ע"ז עכ"ז היה יכול להעלותם ולהחזירם למוטב, כמ"ש ואת הנפש אשר עשו בחרן..." ע"ש.

ולהעיר ממאמרי אדה"א הנחות תקע"ז ע' רעז: "...הנה ידוע שיש בכל דור ודור בחי' צדיק אשר ע"י נפעלים כל ההעלאות וההמשכות, דהיינו שהוא המביא ומעלה כל ההתעוררות של מעשה התחתונים וכל התומצ, והוא המוליך ההשפעה מלמעלה למטה, ונק' בשם יסוד וכמ"ש וצדיק יסוד עולם כו'. והנה מבואר בס' קבלה שיש פנימי' יסוד וחיצוני' יסוד וכולם נפעלים ע"י צדיק א' שבדור, והוא ענין פנימי' השפעה וחיצוני' השפעה הנשפעים ע"י צדיק שחד בדרא. וחיצוני' השפעה הוא מה שהוא נותן לחם בשר²⁶¹ וזן ומפרנס לכל, ושרש החסד למעלה הוא חסד אלקי והוא נמשך למטה לזה בחיצוני' בהשפעת עושר וכבוד, וגם המשפט שעל מלכי האדמה באדמה להרים המל' ולהשפיל, כ"ז נעשה ע"י הצדיק. ויש שנמשך לו ההשפעה בבחי' פנימי' בעניני אלקות להתפעל במוח ולב, שאין זה ערך כלל לכל השפעה חיצוני' בבני חיי ומזוני כו', וכ"ז נעשה ע"י הצדיק שהוא כמו הסרסור עד"מ, שהוא המוליך מלמעלה למטה ומביא מלמטה כו' כנ"ל. והנה אברהם הי' הצדיק הממוצע..." ע"ש.

☞ שול"י הגליון ☞

(261) לכאורה צ"ל: "לחם לכל בשר" – וכ"ה במאמרי אדה"ז פרשיות ח"א ר"ע צג (שם) נדפס המאמר קודם שנתברר שהוא מתקע"ז).

וואס דערפון איז פארשטאנדיק, אז נשמת משה רבינו איז כולל אין זיך די נשמות פון אלע אידן וואס זיינען געווען בדורו, וואס זיי זיינען געווען א דור דעה, און זיינען געווען אנשי משה.

ועד"ז איז נשמת משה רבינו כולל אין זיך אלע אידן עד סוף כל הדורות, וואס דערפאר זאגט מען תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אז יעדער איד באקומט דאס בירושה פון משה רבינו, וויבאלד אז ער איז געבארן געווארן פון משה רבינו (זיין נשמה איז געווען כולל אין נשמת משה רבינו)... "ע"ש.

ולהעיר מפרדס שער ח (מהות והנהגה) פרק כב [הובא בשל"ה מג, רע"א]: "...שהרי במרע"ה, שהוא שת כנדרש בתיקונים, ועליו נאמר ויולד בדמותו ובצלמו, שהיה כולל מס' ריבוא כאביו כי הוא הבן הנמשך מהאב, ולכן הוציא ממצרים ס' ריבוא, ועליו נאמר אשה אחת ילדה ס' רבוא בכרס אחד, ועל זה רמזו שקול משה כנגד כל ישראל, ועל זה אמר שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו, כי עמו ממש היו, ממנו יצאו ובו היו כלולים, ולכן כלם ינקו ממנו תורה. ועל זה רמז האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו, כי הם כלולים בו, עכ"ז אין אנכי הרה מהם²⁶⁴, שהוא כנגד השכינה

שוליי הגליון

(264) וראה גם אור החיים עה"פ (בהעלותך יא, יב): "האנכי הריתי וגו'. דבר בסדר זה יתבאר על פי דבריהם ז"ל שכל המלמד בן חברו תורה כאילו ילדו, גם אמרו ז"ל שכל נשמות עם בני ישראל דור המדבר היו ענפי נשמתו של משה רבינו והוא היה להם לאב, לזה לא אמר האב אני לעם הזה, או אם בני הם, כי כן הוא כפי האמת שהוא היה אב לנשמותם, ונקראים בניו גם כן לצד שלמדם תורה, אלא האנכי הריתי, פירוש כנגד צד היותם ענפיו אמר מה בכך, כיון שלא הורה גבר מהם לא יתחייב בטיפולם, וכנגד שנקראים בניו לצד שלמדם תורה אמר אם אנכי ילדתיהו, כי דוקא בן הבא דרך לידה, לא הבא מאמצעות לימוד תורה". ולאידך, ראה ס' מאור החיים (דרשות האוה"ח הקדוש שנרשמו ע"י תלמידו – לונדון תש"כ) ע' עז: "...ומכאן ואילך טוען טענות לפני הקב"ה, ואמר הן אמת שכל הנשמות הם מגופי, כמו שאמרו חז"ל עשה עמו, ר"ל עמו שהוא ישראל הם מחלק נפש של משה, ואמר האנכי הריתי את כל העם הזה בניחותא, ר"ל כשם שהריון הוא בנסתר כך ישראל בנסתר והוא הנשמות הם מגופי. ואם

כלול מס' רבוא שהם כנגד ס' רבוא אותיות שבתורה, וע"ז יהי' פי' הפסוק ויקר אל משה . . שבתחלה אדם ביקר כל ילין, אדה"ר שהי' כולל מכל ס' רבוא נפשות, ואח"כ העמידו על ק' אמה, והי' תלוין בו כל הנשמות, והנה עתה זכה משה לאותן העטרות, והיה כולל מכל ס' רבוא נשמות, ז"ש ויקר אל משה, ובא' זעירא מורה שהיקר בא לו מן אתון שבתורה שהם ס' רבוא, אלף היא ראש לכל האותיות..." ע"ש.

שם מהדורה תנינא ח"ב²⁶² בהעלותך סוף דרוש ג (ע' קלד): "...שמשה הוא כלל כל ס' ריבוא . . ז"ש למה לא מצאתי חן בעיניך חסר א'²⁶³, שהוא א' זעירא של ויקרא שנשתייר ויקר אל משה, שעליו היה מוטל להוציא יקר מזולל, כי הוא כלל כל הנשמות, ז"ש שש מאות אלף אשר אנכ"י בקרבו דייקא, שהוא כלל כל ישראל, האנכי הריתי, תמיה קיימת, שהוא מעובר מכולם, ז"ש אם ככ"ה אתה עושה לי, רמז למשה שדרשו (זהר ח"ג קי"א ב', רל"ד א') אשרי העם שככ"ה לו, שהוא גימט' משה, כ"לל כ"ל ה'נשמות ר"ת ככ"ה..." ע"ש.

שיחת יום שמחת תורה תש"מ (שיחו"ק ח"א ע' 203: "...וואס משה רבינו איז דער רעיא מהימנא, און זיין נשמה איז א נשמה כללית וואס איז כולל אלע אידן, ווי עס שטייט שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו, וואס דערפון איז פארשטאנדיק אז יעדער איד איז כולל אין נשמתו של משה רבינו,

און ווי משה רבינו האט געזאגט, האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו, וואס וויבאלד אז דאס איז א קס"ד פון משה רבינו, וואס משה אמת ותורתו אמת, איז פארשטאנדיק אז אזוי איז טאקע דער אמת, ד. ה. אז דאס וואס ער קען אויספירן דעם אויבערשטן'ס שליחות, איז עס נאר דערפאר וואס אנכי הריתי את כל העם הזה גו'.

שוליי הגליון

(262) בני ברק תשמ"ה.

(263) היינו שהכתיב הוא "מצתי" חסר א'.

ה' בי למענכם, שעֵיבוֹר עליוֹן שנתעברה השכינה היה בו להמשיך בכללותו כל נשמתם של ישראל, והיינו אומרו כשש מאת אלף רגלי העם אשר אתי ודאי... ע"ש.

שם לזח"ג רפ, א ברע"מ (חט"ו ע' צד):
 "...מרע"ה סוד נשמתו מבוע ומקור לכל הנשמות להשפיעם ולהאירם. . כי הנשמות ממש מתמצאות ונאצלות אלו מאלו עד סוף כל הדורות, ושורשם הקדום אשר אין שורש קודם אליו הוא אדם הראשון שהוא בסוד החכמה, ואח"כ נאצל משורש זה עוד ענף אחד שהוא סוד מש"ה ש"ת הב"ל, והוא שורש לכל הנשמות כאומרו שת שממנו הושתת העולם, ועוד פירשו בתיקונים הב"ל כלל נשמת הצדיקים, ונתגלגל סוד השרשים האלו בשלושה אבות, עד שיתוקן הכל ביעקב. . ונמשך שם האצילות בסוד שנים עשר שבטים, וכשידוקדק סוד הענין בסוד משה ויעקב דא מלגאו ודא מלבר בסוד הדעת פנימה לתפארת, ימצא כי התפארת יעקב לבוש למשה שהוא סוד הדעת, והוא המאיר בפנימיותו לשנים עשר שבטים, ושנים עשר שבטים נכללים ומתרבים בשבעים נפש, ושבעים נפש מתאצלים בששים רבוא, והיינו סוד האנכי הריתי לכל העם הזה וכו'... ע"ש.

שם דברים (חט"ז ע' קכד): "...משה רבינו ע"ה שורש וכלל ששים רבוא נשמות, והיינו אומרו אשה אחת ילדה ששים רבוא בכרס אחד, וכן שקול משה כנגד כל ישראל, וכן סוד האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו, והיינו משה שת הבל, כי הבל כלל נשמת הצדיקים, ואחר כך ש"ת שממנו הושתת העולם, אב ויסוד לנשמות קדושות, והיינו ויתעבר ה' בי למענכם שאני שלוחכם²⁶⁶... ע"ש.

❧ **הערה 198** ❧

ראה אור תורה להה"מ סי' רג²⁶⁷: "...ויש לומר

❧ **שו"י הגליון** ❧

(266) להעיר מל' הפרדס הנ"ל בפנים: "...ויתעבר ה' בי למענכם. . ואנכי הייתי שלייתכם...", והעתקת השל"ה (הנ"ל שם): "...ואנכי הייתי שלוחכם" ע"ש.
 (267) סה, ד – סו, א [ע' רסו-רסז].

המתעברת מהם, וגם אין אנכי מוליד אותם, כנגד הת"ת שהוא האב המוליד. וע"ז אמר ויתעבר ה' בי למענכם, כי נעשת השכינה מעוברת [בשל"ה: מתעברת] בי, פי' כל עובריה היו בי, ואנכי הייתי שלייתכם [בשל"ה: שלוחכם²⁶⁵] למענכם ודאי...".

אבל ראה אור יקר (להרמ"ק) לתקו"ז סוף תיקון מד (ח"ו ע' ריא): "...לפי זה, שת מרע"ה בנו של אדם מוליד ומוציא בני אדם לפועל ומלמדם תורה ומייסרם ומוכיחם, שהם בניו, והיינו סוד האנכי הריתי את כל העם הזה, והיינו פעולת הככבים כולם מכחו, כדפי' שכולם מאירים ממנו, אמנם קביעות נשמתם באדם הא' וחוה, אב ואם למרע"ה... ע"ש.

וראה גם שיעור קומה (להרמ"ק) ספ"ג פא, ג): "...והרי פירשו בפ"י בזוהר משה שת הבל, וכתוב ויולד בדמותו כצלמו, ואמרו מה שמו דא אדם, ומה שם בנו דא שת בנו, הרי בפ"י שמרע"ה משמטה זו, וממנו הושתת העולם בנשמות הקדושות בשלשלת הקדושים מאדם שת ובנו, והיינו האנכי הריתי את כל העם הזה, והיינו ויתעבר ה' בי למענכם, כי משה הוא דיוקן כל הפרצופים...".

אור יקר לתקו"ז חדש צו, ב (ח"א ע' צ-צא):
 "...מעלת נשמת מרע"ה שהיא כוללת כל הנשמות. . שנשמת משה רבינו ע"ה הוא סוד כללות הנשמות שנשתלו מאדם לשת שממנו הושתת העולם. . דכתיב עליו ויולד בדמותו כצלמו. . והוא שליא שבו נולדו כל הנשמות, והיינו סוד שקול משה כנגד כל ישראל, והיינו סוד אשה אחת ילדה ששים רבוא בכרס אחד, והיינו סוד לידת האשה העליונה, והיינו סוד האנכי הריתי את כל העם הזה, והיינו סוד ויתעבר

❧ **שו"י הגליון** ❧

אדוני טוען כך, אם אנכי ילדתיהו וכו', מן התורה אינו חייב האב לפרנס את בניו אלא עד שש שנים, ובאו חז"ל ונתנו שיעור עד י"ג, זהו שאמר אם אנכי ילדתיהו כי תאמר, התינת אם הם קטנים הן מדאורייתא עד שש, הן מדרבנן עד י"ג, ואלו הם כולם גדולים... ע"ש.
 (265) ולהעיר שכ"ה באור יקר דברים שהובא לקמן בפנים ("ויתעבר ה' בי למענכם שאני שלוחכם").

שיצאו ישראל מן הים באו המלאכים להקדים שירה לפני הקדוש ב"ה, א"ל הקב"ה יקדמו בני תחלה, הה"ד אז ישיר משה, אז שר לא נאמר אלא אז ישיר, שהקב"ה אמר ישיר משה ובני ישראל תחלה, וכן דוד הוא אומר, קדמו שרים אלו ישראל שעמדו על הים דכתיב אז ישיר משה, אחר נוגנים אלו המלאכים... ע"ש.

☞ הערה 201 ☞

ולהעיר מתו"א משפטים עה, ב-ג [ועד"ז תו"ח תי, א-ב (רעה, א-ב)]: "...ביוצר אור אנו אומרים כולם כאחד עונים כו' קדוש כו', כולם כאחד דוקא, וכמ"ש בזוהר דלא מקדשי ליה לעילא עד דישראל מקדשי ליה לתתא, דמקדשין ליה כולא כחדא. פי' כי ג' עולמות בי"ע שהם הנק' בחי' בהמה, ולשם ממשיכים בחינת הדעת. והנה ג' עולמות בי"ע הם ג' בחי' מחשבה ודבור ומעשה. כי ישראל עלו במחשבה, ואף הנשמות שנקראו זרע בהמה הם מבחי' מחשבה, והוא עולם הבריאה. משא"כ המלאכים נמשכים מבחי' דבר ה' ורוח פיו [ית', כמ"ש בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם] וכו', שהיא בחי' יצירה. לכך אין יכולים המלאכים לומר קדוש להמשיך גילוי הדעת אליהם, עד שיאמרו ישראל תחלה קדוש [- נקדישך], כי ההמשכה צ"ל כסדר, שיומשך הדעת בהמחשבה ומהמחשבה נמשך להדבור כו', וא"א שיומשך בהדבור בטרם שנמשך בהמחשבה, כמו שא"א לדבר א"כ שיחשוב תחלה הציורפי אותיות שרוצה לדבר כו'. [כך עד"מ למעלה, א"א להמלאכים להמשיך מבחי' דבור עליון בחי' הדעת עד שיקדשו אותו מלמטה, פי' שימשיכו ישראל [ש]למטה ממקורם ושרשם בחי' מחשבה עילאה אל הדבור, והיינו שע"י אמירתם קדוש קדוש²⁷⁰ קדוש כו' נקדישך כו', הם ממשיכים את הדעת מלמעלה מן

עפ"י מ"ש רז"ל, שאין המלאכים אומרים שירה עד שישראל אומרים שירה, שנאמר קדמו שרים²⁶⁸ וגו'. וצריך להבין מהו ענין ההמתנה שממתנינים המלאכים עד שיתחילו ישראל. ויש לפרש עפ"י הקדמה הידועה, שישראל עלו במחשבה תחילה להבראות, אעפ"י שנברא האדם אחר מעשה בראשית, היה קודם במחשבה שנאמר אחר וקדם צרתני. והנה ידוע כי במחשבה יש כל הכ"ב אותיות וה' מוצאות הפה, ומשם שורש כל האותיות, כי אין האדם מוציא דיבור מפיו אם לא יחשוב תחילה, וכאשר מוציא איזה דיבור בלי מחשבה הדיבור הוא מחוסר חכמה ושכל, כמ"ש לעיל באריכות. נמצא כי המחשבה הוא שרש כל העולמות שנתגלו ע"י הדיבור. והוא עד"מ כאשר האדם כותב איזה אותיות, הנה קודם כתיבת ציור האות הוא מתחילו ביו"ד, כי זאת הנקודה קטנה מציאות' בכל האותיות. וגם מקודם שכותב האות הוא חוקק תמונת האות (ונאמר ומחוקק מבין רגליו), וזאת החקיקה נקראת מחשבה, כמו מחשבה הקדומה למוצא האות והדיבור, כי כאשר המחשבה מעורב באות ודיבור ניכר האות והדיבור. נמצא כי הישראל הנקראים ראשית הם שורש כל העולמות ומלאכים ושרפים ואופנים. וזהו מ"ש בזוהר מאתערותא דלתתא אתער עובדא לעילא, כי העליונים אין להם התעוררות אם לא ע"י ישראל שהם שורש כולם, ופשיטא שאינם יכולים להוציא שום דיבור בלתי ישראל שהם שורש כולם, כי הם עיקר המחשבה כנזכר. נמצא כי כאשר ישראל מתחילין לומר שירה, יש להם למלאכים כח לומר ג"כ שירה. וז"ש שיר השירים, ר"ל שיר של ישראל גורם שירים הרבה של העליונים...".

☞ הערה 199 ☞

במ"ש באור תורה (הנ"ל בפנים ההערה): "...מ"ש רז"ל, שאין המלאכים אומרים שירה עד שישראל אומרים שירה, שנאמר קדמו שרים וגו'" – ראה שמו"ר פכ"ג, ז: "ד"א אז ישיר משה, הה"ד (תהלים סח) קדמו שרים אחר נוגנים . . וכיון

— שול"י הגליון 201 —

(269) שהוא הנחת הר"מ בן אדה"ז (ולא אדה"א) מאותו מאמר שבתו"א שבפנים – ונדפס גם בתקס"ה ח"א ע' רנג-רנו (נוסח א), ביחד עם הנחת אדה"א (נוסח ב) שם ע' רנב-רנג.

(270) "קדוש קדוש קדוש" – כ"ה בתו"ח שם, אבל בג' כת"י נמצא כאן "קדוש" רק פעם א' (כמ"ש בתו"ח מהדו"ח שם הע' 49).

— שול"י הגליון 199 —

מילואים לדקדוקי תורה

קלא

הדיבור כו'. וזהו שאמר' רז"ל, כשם שא"א בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל, פי' רוחות הן רוח פיו ית' שמהו' ומחיה כל הנבראים, כמ"ש ברוח פיו כל צבאם וכמו ויפח באפיו כו', כך א"א בלא ישראל, לפי שישראל עלה במחשבה הקדומה לדיבור ורוח פיו ית'... ע"ש.

מאמרי אדה"ד נביאים ר"ע רנט [אזה"ת וארא ע' רכ]: "...המחשבה קודמת לדבור, שהרי א"א לדבר רק מה שחושב במחשבה תחלה...", ועד"ז תקס"ט ע' מד [נח], תק"ע ע' כה.

שו"ת צ"צ אה"ע סקנ"ח, ס"ג: "...שאם מדבר אפילו מעט דיבורים ואפילו בלחש אינו חשוב חרש כלל, דחרש היינו שאינו מדבר כלל, משא"כ בזה שמדבר, וגם דיבורו הוא ע"פ מחשבה בתחלה, כמו שמדבר בענינים הצריכים לו לצורך גופו, וכמ"כ בענין כתיבת ונתנית הגט, הרי דבר²⁷³ ציווי לסופר לכתוב ולעדים לחתום ע"פ מחשבה בתחלה שהבינו לו הענין שיגרש את אשתו, א"כ הדבור הנמשך מקדימת המחשבה להדבור חשוב דבור, משא"כ צפור המדברת שדיבורה בלי מחשבה...".

ולהעיר מאגה"ק סו"ס יט (קכט, א): "האותיות הנגלות לנו הן במעשה דבור ומחשבה . . . ואותיות הדבור נחקקות בהבל וקול המתחלק לכ"ב חלקים שונים זה מזה בצורתן, שהיא הברת ומבטא הכ"ב אותיות בכל לשון . . . רק שבמחשבה . . . כאשר שומע אותיות הדבור הן נרשמות במחשבתו ומהרהר בהן, וזה נקרא בחינת דבור שבמח' . . . והנה אותיות הדבור ממש הן מתהוות ומקבלות חיותן מאותיות אלו עצמן שבמח', ואף שלפעמים מדבר אדם ומהרהר בדבר אחר, הרי אינו יכול לדבר כ"א אותן דבורים וצירופים שכבר דברם והיו במחשבתו פעמים רבות מאד, ונשאר בדיבורים וצירופים אלו הרשימו מהמחשבה שנכנסה בהם פעמים רבות, וזהו בחי' אחריים וחיצוניות נה"י מפרצוף העליון שנכנס בתחתון להיות לו בחי' . . .

המחשבה עילאה לתוך המח' עילאה ואח"כ מהמח[שבה] אל הדבור עליון, אז יוכלו המלאכים להמשיך אליהם הדעת מבחי' דבור עליון ג"כ... ואמנם גם ישראל א"א להם לומר קדוש עד שיאמרו המלאכים קדוש, כי עם היות מצד שרש נשמתן הם מבחי' מחשבה שלמעלה מעולם המלאכים, אך מצד התלבשותם בגופות הרי הם בבחי' עולם העשייה, שלמטה מטה מהמלאכים שהם מבחי' יצירה, וא"כ הם צריכים לקבל הדעת ע"י המלאכים, כדרך ההמשכה מבחי' הדבור לבחי' המעשה כו' [- ואז אומרים המלאכים ג"כ קדוש כו' בשביל להשפיע הדעת מהדבור עליון מקורם אל בחי' עולם העשי', אל ישראל שנפלו למטה ונתלבשו בגופי' גשמי' דעשי']. וזהו ומקבלין דין מן דין, ולכן מקדשי ליה כחדא דוקא, כולם כאחד עונים וכו' [- וזהו וכולם מקבלים דין מן דין כו' שהאחד מצטרך לקבל מחבירו, שיש מעלה בזה משא"כ בזה וכן להיפוך, דלא ראי זה כראי זה לכך מצטרכים זה לזה לקבל זה מזה כנ"ל, ולזאת נאמר ג"פ קדוש, הראשון הוא להמשיך מוח הדעת מלמעלה מהמח' לתוך המחשבה עילאה, והשני להמשיך מן המח' אל הדבור עליון, והג' מדבור עליון אל בחי' עולם העשי', שזהו ירידת השפע עליונה דרך ג' לבושי²⁷¹ עליונים מחדו"מ כנ"ל]... ע"ש.

לקו"ת בחוקותי מה, ב: "...מחשבה תתאה היא המחיה את הדבור, כי בלתי מחשבה א"א לדבר, כמאמר רז"ל השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך...²⁷², ועד"ז שם סוכות פ, ב. שה"ש מד, רע"ד.

תקס"ג ח"ב ע' תשז: "...וכשם שא"א לדיבור מבלתי שיוקדם תחלה במחשבה שיחשוב איך לדבר כידוע, כמ"כ א"א לדבר ה' שהוא מלך עולם בלתי בחי' המחשבה עליונה שלמעלה מן

— שו"י הגליון —

(271) כ"ה בתו"ח ותקס"ה שם. אבל בבוך 1149 (קמד, סע"ב – שממנו נדפס בתקס"ה שם): לבושי' – ולכאורה כן צ"ל.

(272) ולהעיר מתרס"ט ר"ע רכד: "...ובמ"א מבו' דפנימיות הדבור הוא בחי' מח' תתאה הנק' הרהור, שהרי בשעת הדבור בהכרח לחשוב ולהרהר מה שמדבר...".

— שו"י הגליון —

(273) כ"ה גם בגוכתי"ק הצ"צ (בוך 226 קרוב לסופו – קז, א), ולכאורה ניקודו: דָּבָר.

מוחין וחיות כנודע".

הדבר שמדבר בו, וגם בעת שמדבר מצמצם מחשבתו לחשוב בדבר שמדבר, בכדי שיהי' דבורו כראוי וכסדר שצריך כו'... (ועד"ז בהנחת אדנ"ע שם ע' תקסג: "...הי' הדיבור תחלה במח' . דקודם שדובר צריך לחשוב תחלה, ובעת שדובר צריך ג"כ לחשוב, שאם אינו חושב אין להדיבור חיות כלל, הרי הי' הדיבור כלול תחלה במח', ואח"כ יצא מהעלם לגילוי..."). ועד"ז תרע"ח ע' פז: "...מה שמדבר בדבור הי' כלול תחלה במח', שחשב את הענין שידבר ואיך להביא את הענין בדבור כו', וגם בעת שמדבר הרי הוא מחשב בהענין בכדי שיהי' הדבור מכוון ובסדר הראוי כו'...".

תרצ"א ר"ע קכד: "...וכנראה במוחש, דכאשר האדם מדבר באיזה ענין, שבהכרח הדבר אשר בשעה שמדבר יחשוב בהענין שמדבר, ואז יהי' דבורו מסודר לפי הענין, דמח' שבדבור הוא שומר שדיבורו יהי' מסודר כפי שחשב בהשכלה ההיא...".

❧ הערה 204 ❧

ולהעיר מלקו"א להה"מ סי' קס [ועד"ז או"ת סי' צ]: "...שהיא השכינה כביכול שהוא עול' הדיבור, דהיינו אותיות הדיבור של הקב"ה שבו נברא העולם. . ויהושע אמר שמש בגבעון דום. . וממילא תעמוד במקומה, לפי שכל חיותה ע"י השירה, וכן בכל הנמצאים כל חיותם מעולם הדיבור דהיינו אותיות. . כשצריך לעשות השתנות אז אותיות הדיבור יש להם עליי' למעלה מן המדות, ודום מלומר שירה עד יעבור ההשתנות ואז אומרים שירה, ונדוע שאותיות הדיבור [- כי אותיות] היא שכינה...".

❧ הערה 205 ❧

ראה גם תרפ"ח ע' נג: "...דגם בדברים המוכרחים כמו באכו"ש ודיבור הכרחי, הגם שמוכרחי' המה לעשותם, ומ"מ יחשוב מתחלה אם צריכים לעשותם ובאיזה אופן לעשותם, דמחשבה זו גופא מה שהוא חושב מתחלה פועלת שהפועל הבא אחרי' הוא באופן אחר לגמרי מכמו שנעשה הדבר בלי מחשבה קדומה באופן עשיית הדבר, והיינו דפעולת המח' הוא בזה, דבעת שעושה את הדבר הוא בעצמו עומד

תקס"ב ח"ב ס"ע תקלח: "...המח' שבדיבור, הגם שהוא בהעלם בדיבור הרי גם גופו של הכל הדיבור ממהותה של מח' היא באה, אלא שיצא בבחי' פירוד כו', עד שיכול לדבר מה שאינו חושב כו'...".

סידור צח, רע"ב: "...כנראה בחוש שלפעמים הדבור יכול לדבר גם כשיחשוב בדבר אחר, מפני שאז אין המחשבה בהדבור רק בבחינת הארה בעלמא, לא ממהות ועצמות המחשבה...".

תרפ"ד ס"ע רמ: "...דהדבור הוא מקבל מהמחשבה, דא"א לדבר אם שלא יקדים המח', וכן שהדבור יהי' מסודר הוא דוקא כאשר חושב בעת שהוא מדבר ואז יש חיות בדבורו, ובלא מח' הוא רק דיבור בעלמא, וכמו דיבור התינוק והדומה וכמו המדבר שאינו שומע מה שהוא מדבר...".

❧ הערה 202 ❧

ראה תשי"א ע' 320 [ועד"ז²⁷⁴ תרפ"א ע' שכד]: "...גילוי כח הדיבור הוא ע"י המח' דוקא, דאלו הדברים שהוא מדבר ה"ז במה שחשב תחלה, וכשיעור המחשבה בזה [- בענין זה] כן יהי' ההתגלות בדבור, דהדבור הוא רק גילוי המח', וצ"ל המח' תחלה [- תחלה המח'] שתקציב ותגביל השעור והמדה במה לדבר ואיך לדבר, משא"כ כשבא בדבור הנה הדבור מעצמו לא יוסיף ולא יגרע על המחשבה הקודמת לו, וגם עוד [- וגם] זאת שבעת דבורו בהכרח שיהי' בזה התלבשות המחשבה (כפי המצטרך אל הדבור) בכללות הענין, דאז דוקא יהי' דבורו בדעת ובסדר הראוי, וגם יהי' בזה אור וחיות, ובלא זה ה"ה רק דברים בעלמא... ע"ש".

תרל"ט ח"ב ע' שסח: "...שמחשב במח' איך לדבר. . שכל דבריו שמדבר היו תחלה בבחי' המחשבה, כשחשב בעצמו שצריך לדבר ענין

ובאגה"ק ד"ה איהו וחיהי)...".

ולאיךך, ראה תרח"ץ ע' ערה [ועד"ז ד"ה ויקח קרח תרנ"ה²⁷⁷, וד"ה וידעת – מוסקבא תרנ"ז²⁷⁸ (שעליהם מיוסד לכאורה)]: "...דהנה התהוות הדברים הגשמיים וכל השפעות גשמים, אם היות דשרש הכל הוא משם הוי', אבל ההתהוות בפועל בא ע"י שם אלקים, וכן כל ההשפעות בפועל באים ע"י ממוצעים. דהנה אמרז"ל איז לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל, דכל עשב ועשב וכל [- תרנ"ה, תרנ"ז: וכמו"כ כל] נברא [תרנ"ז: ונברא] בפרט יש לו מזל מיוחד שהוא מקורו [תרנ"ז: המשפיע לו חיותו כו'], ושרש המזלות הם המלאכים [- תרנ"ה, תרנ"ז: הוא ממלאכי] [תרנ"ה: ה]עליונים, וגבוה מעל גבוה שומר וגבוה עליהם, ושרש כולם הם [- תרנ"ה, תרנ"ז: ושרש כל המלאכים] [תרנ"ה: וכל המזלות] הוא [משם אלקים, ולכן נקראים ג"כ בשם אלקים או בני [תרנ"ה: ה]אלקים, והיינו דהם ממוצעים דעל ידם נמשכים [- תרנ"ז: נמשך האור והחיות ל]כל הדברים הגשמיים [תרנ"ז: ש]בעולם, דבכדי²⁷⁹ שיהי' מציאות [תרנ"ה, תרנ"ז: ה]גשמי הוא ע"י העלם האור [תרנ"ה: האלקי] דוקא, וע"י [- תרנ"ה, תרנ"ז: ולכן ע"י] שעובר ע"י ההעלם²⁸⁰ דשם אלקים, הממוצעים דמלאכים ומזלות, הנה

שוליי הגליון

אין לך עשב כו', אבל האתרוג עצמו שהוא עצמות היש וגסותו הוא נמשך מאור א"ס הסוכ"ע דוקא . . וא"ת א"כ איך נתהוו דברים טמאים גשמיים, כיון שהתהוות גשמיות הוא דייקא ע"י הסוכ"ע והלא אין רע יורד מלמעלה, כ"א שנתהווה ע"י שבירת הכלים שזהו הכל בבחי' ממכ"ע, דהיינו ז' מדות כו'. אך הענין, כי הרי הארת סוכ"ע אינו מאיר בפ"ע אלא הוא נמשך ומאיר בממכ"ע, ועיקר גילוי ההשפעה נמשך מבחי' ממכ"ע, רק שאור הסוכ"ע נותן בו כח ועוז, וכמשל ההיולי כו'. ונמצא, גם דברים טמאים, כיון שנמשך חיותן ע"פ השתלשלות מצירופי אותיות דע"מ ע"פ חילופים ותמורות, ואור הסוכ"ע הוא רק הנותן כח ועוז שיתהווה הגשמיות לכל בחי' המשכות ונפשות רוחניים הנמשכים מע"מ כו'... ע"ש.

(277) סה"מ ליקוט ח"ב ע' מו.

(278) תרנ"ז ע' נו.

(279) "דבכדי . . דוקא" – בתרנ"ז שבפנים: "והענין הוא ע"פ משנת"ל דהתהוות הגשמי הוא ע"י צמצום והעלם האור דוקא, דהיינו התלבשותו בלבושי' והעלמות כו'".

(280) "ההעלם דשם אלקים" – בתרנ"ה ותרנ"ז ליתא.

במעלה עליונה יותר במדרי' אדם מכמו אם עושה הדבר ההוא בלי²⁷⁵ מח' קדומה למעשה או לדיבור, אשר בכל אופן הנה עפ"י הקדמת המח' קודם למעשה ודיבור אז יהי' דיבורו ומעשיו קרובים יותר אל הראוי להיות...".

הערה 218

ראה לקו"ת פינחס עח, סע"ב: "...כי הנה דרך השתלשלות עילה ועלול בלבד לא היה נשתלשל עד עולם העשייה גשמי, כי התהוות גשמיות העולם וחומריותו לא נתהווה מרוחניות ואין הרוחניות פועל הגשמיות, אלא כמארז"ל אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה שמכה בו ואומר לו גדל, שהגידול של צמח האדמה מכה הצומח אשר בארץ הוא ע"י המזל, אבל התהוות צמח האדמה ועשב הגשמי ממש אינו ע"י המזל כלל, רק הוא כח האלקי אור א"ס ב"ה ממש הסוכ"ע שלפניו רוחניות וגשמיות שוין, וכשם שהוא פעל ועשה רוחניות מאין ליש כך פעל ועשה את הגשמיות מאין ממש ליש, לכן בע"מ כתיב והיו למארת וכתוב ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים, וכן יהי רקיע ויעש אלקים את הרקיע, תוצא הארץ נפש חיה ויעש אלקים את חית הארץ, שעל הרוחניות נאמר יהי, ועל הגשמיות ויעש, שהיתה עשיה בפ"ע לגשמיות, שבמאמר שנבראו הרוחניות לא נתהווה הגשמיות (ועמ"ש מזה במ"א בד"ה יביאו לבוש מלכות²⁷⁶,

שוליי הגליון

(275) כ"ה בתרפ"ח שם, ואולי צ"ל: "בלי".

(276) ראה תו"א מג"צ, ב: "...שאינ התהוות הגשמיות מן הרוחניו' דרך השתלשלות עו"ע, לפי שאין ערוך בין רוחניות לגשמיות כלל, כי מה שנפש הבהמות היא נמשך מבחי' פני שור שבמרכב' והעופות מפני נשר ונה"ב שבאדם כו', היינו בחי' הנפש היא הרוחניות וחיות, אבל גוף הגשמי של אדם ובהמה וחיות ועופות לא נתהוו מרוחניות כלל, אלא התהוות הגשמי הוא מהארת בחי' א"ס ב"ה ממש הסוכ"ע, שהוא ית' כל יכול וקמיה כחשכה כאורה ורוחניות וגשמיות שוין לפניו, משם נמשך הארה והמשכה להיות בחי' יש ודבר בהשתלשלות העולמות, עד שמתהווה אפי' יש גשמי מחומריות העוה"ז, ואוא"ס ב"ה הסוכ"ע מאיר וממשיך חיות לכולם בשוה בבחי' סובב ומקיף עליהם מלמעלה...". ולהעיר ממ"ש שם צב, רע"ד (בהביאור הב' לד"ה יביאו לבוש מלכות הנ"ל): "...אתרוג שהוא נצמח מהאילן, הנה כח הצומח הוא ממזל העליון,

לבנות²⁹¹ כ"א האדם הוא הבונה כו'. והדוגמא מזה יובן בממוצעים העליונים שהם רק כגרזן ביד החוצב, והוא רק דע"י עובר ההשפעה אבל לא שבאה מכחם [- תרנ"ז: מכח עצמן], ואינם בעלי בחירה כלל בהשפעה, כ"א המשפיע הוא האלקות שמשפיע ברצונו ית', ועובר [- תרנ"ה, תרנ"ז: ונמשכה] ההשפעה ע"י הממוצעים [תרנ"ה, תרנ"ז: הנ"ל] בכדי שתתגשם ותהי' לפי ערכו של האדם [- תרנ"ה: בכדי שיתגשם ויהי' לפ"ע כו', תרנ"ז: בכדי שיתהווה מציאת הגשמי ויומשך להם שפע אור וחיות גשמי לפי ערכם כו']... ע"ש.

קונטרס ומעין מאמר כג, פרק ב: "והנה טעם וסבת הדבר מה שהשפעה הגשמי' באה דוקא ע"י המזלות הוא . . . ובכדי שיהי' חסד גשמי בבחור"מ הוא ע"י הכלים והלבושים דבי"ע, שעי"ז נצטייר בהם ציור הגשם, והיינו ע"י שמעלימים ומסתירים על האור עי"ז נעשה בבחי' מציאות יש וגשמי, וכידוע דכל ענין המציאות נעשה ע"י הסתר, וכמ"ש בראשית ברא אלקים, דכל ענין הבריאה בפועל הוא ע"י שם אלקים שהוא מדת הדין בצמצום האור והעלמו . . . המכסה ומעלים על עצם האור דשם הוי' המהוה . . . וכל שההסתר יותר נעשה יותר בחי' מציאות הישות, וזהו שהחסד כמו שנמשך בעולמות בי"ע הנה בכל עולם שלמטה נעשה בבחי' מציאות יותר, דתחלה מתלבש בלבושים דבריאה ונעשה בבחי' מציאות יש לגבי אצי', אבל לגבי למטה היינו בעולם היצי' הוא רוחני עדיין, וצריך האור להתעלם בעולם היצי'. ובזה יובן דיוק לשון רבינו נ"ע באגה"ק ד"ה להבין מ"ש בפע"ח . . . שצ"ל ע"י מעבר יצי' ועשי' הנקרא ג"כ התלבשות, דאל"כ לא הי' פועל בעוה"ז הגשמי, והיינו דבכדי שתהי' פעולת הגשמי' ממש בעוה"ז אינו מספיק עדיין היש דעולם הבריאה, שהוא יש לגבי אצי' אבל לגבי יצי' הוא רוחני עדיין . . . כ"א צ"ל ע"י התלבשות כלים ולבושים דיצי' שמעלימים ומסתירים יותר על האור האלקי דבחי' חסד העליון, ונעשה עי"ז בבחי' מציאות

מתמעט האור עד שיהי' מציאות גשמי בעוה"ז [תרנ"ה: הגשמי כו'] [- תרנ"ז: מציאות יש גשמי כו' (ולפ"ע גשמיות הדבר לפ"ע זה הם ריבוי הממוצעים כו')]. [- תרנ"ה (ועד"ז תרנ"ז): אמנם באמת²⁸¹ ההתהוות הוא משם הוי', דהוי' הוא לשון²⁸² מהוה, וכנ"ל בענין הוי' מלך כו', רק שעובר ע"י שם אלקי' בכדי שיבוא האור דהוי' להוות גם מציאות יש ויאיר בו אור הוי' לפי אופן הנבוא ההוא [ולהוותו ולהחיותו²⁸³ כו' כנ"ל]. ונמצא דעיקר הוא שם הוי' רק שבא ע"י אמצעות המלאכים והמזלות [- תרנ"ה (ועד"ז תרנ"ז): ונמצא דהעיקר הוא [האור דשם²⁸⁴ הוי', ונמשך האור ע"י שם אלקי', ומשם²⁸⁵ אלקי' נמשך ע"י המלאכים ומזלות וכל הממוצעי', עד שיתהוה בפועל מציאו' הגשמי מהאור האלקי [כו', וא"כ²⁸⁶ הרי מובן...], ומובן דהממוצע מצ"ע אינו כלום, מאחר שאין ההתהוות וההשפעה [- תרנ"ה, תרנ"ז: ההשפעה וההתהוות] מאתו, כ"א שע"י [תרנ"ז: הממוצע] עובר השפעת [תרנ"ה, תרנ"ז: ה]אור האלקי המהוה ומחי'²⁸⁷ כל הנבראים, א"כ אין לחשוב את הממוצע כלל, וכמ"ש היתפאר הגרזן על החוצב בו, דהגם שחוצב ע"י הגרזן מ"מ החוצב הוא האדם ולא הגרזן, ולכן הנה²⁸⁸ לא יאמר אדם כמה נאה בנין זה שבנה [- תרנ"ז: שבנאו] הגרזן או כמה משובח הגרזן [תרנ"ה: הזה] שבנה בנין מפואר כזה, אלא מפארים את האדם שבנה את הבנין [- תרנ"ה (ועד"ז תרנ"ז): שבנאו, ושמו נק' על הבית, והגרזן²⁸⁹ אינו נק' עליו כלל, והיינו מפני שאינו רק שע"י בא הבנין, אבל לא שהוא הבונה ואינו בע"ב²⁹⁰ כלל בהבנין, ואין בו כח בעצמו

שולחן הגליון

(281) בתרנ"ז: "אמנם עצם ההתהוות".

(282) בתרנ"ז: "דהוי' הוא המהוה כו' כנ"ל".

(283) כ"ה בתרנ"ז.

(284) כ"ה בתרנ"ז.

(285) בתרנ"ז: "[וע"י מלאכים ומזלות (ששרשן מש' אלקי') וכל הממוצעים]".

(286) כ"ה בתרנ"ז.

(287) "ומחי" – בתרנ"ה ותרנ"ז ליתא.

(288) "הנה" – בתרנ"ה ותרנ"ז ליתא.

(289) בתרנ"ז: "אבל שם הגרזן".

(290) "ואינו בע"ב" – בתרנ"ז: "שאינו בעל בחירה".

שולחן הגליון

מיִלֵּוּאִים לְדַקְדּוּקֵי תוֹרָה

קלה

שם וכיניהם, ונק' וכל קרבי שהם בחי' קרביים שדרך במ עובר השפע והמאכל, ועי"ז נתהוה מזה מאכל גשמי, וכמארז"ל אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה שמכה בו, שהמזל הוא כח רוחני וגבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם, עד שמגיע בשרש כל השרשים במלאכים העליונים דבריאה שמקבלים כח ועוז מדבר ה' ית' להיות משיגים בא־להות, ומהם נשתלשל ונתהוה המאכל גשמי, שמבחי' פני שור שבמרכבה שהם מלאכים שמבחי' גבורה נמשך למטה נפש הבהמות, ומבחי' פני נשר נמשכו העופות כו', וכשמתגלה למעלה מזון רוחני והשפעה למלאכים, אזי בהשתלשלות וירידות המדרגות מתגלה למטה ג"כ ברכת השנה וכל מיני תבואתה... ע"ש.

שם שה"ש כט, סע"ד – ל, רע"א: "...הנה נודע ענין ההשתלשלות שהוא ענין שיורד ונמשך החיות מרוחניות לגשמיות, כגון האור שנברא ביום ראשון היינו שנמשך ויורד בו הארה מבחי' אור הרוחני ונשתלשל להיות אור גשמי (וכמו ע"ד אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל, נמצא גידול העשב והפרי הגשמי הוא ממזל שלמעלה שהוא רוחני, והמזלות מקבלים מע' שרים כו', וכך עד"ז הוא השתלשלות וירידת ההארה בהאור הגשמי מבחי' האור הרוחני) . . נמצא החכמה היא בחינת אור רוחני, וכן בחינת בינה . . וההשתלשלות הוא שנמשך מהם הארה להיות מזה התהוות האור הגשמי. אך בודאי זה גופא שמהרוחני יתהוה הגשמי הוא למעלה מהשתלשלות, שהוא רק יכולת הקב"ה שהוא כל יכול (כי הוא צוה ונבראו להיות מתהווה האור גשמי מהחכמה, משא"כ מבחינת חכמה עצמה אף שהיא אור רוחני לא היה מתהווה ממנה האור גשמי, שאין ערוך ויחוס לגשמיות עם הרוחניות, אלא שזהו רק יכולת הקב"ה לבדו, ומ"מ שייך לומר שהתהוות האור הגשמי הוא מהחכמה, דהיינו שבחי' חכמה שהיא אור רוחני נשתלשל ונמשך ממנו האור הגשמי ע"י רצונו ית' הכל יכול, וז"ש כל אשר חפץ ה' עשה, ומ"מ בעשרה מאמרות נברא העולם, וכמ"ש במ"א בביאור לפסוק יביאו לבוש מלכות... ע"ש.

יותר, ומתלבש אח"כ בכלים ולבושים דעשי' שמסתירים עוד יותר מלבושים דיצי', ונעשה יותר בבחי' מציאות יש. וזהו ג"כ הטעם שצ"ל התלבשות ההשפעה בהמזלות בכדי שתתגשם ההשפעה יותר, דבכדי שתהי' ההשפעה גשמי' ממש זהו ע"י התלבשות החסד בהמזלות ג"כ, דכל לבוש הוא מעלים ומסתיר, וכל שהלבוש תחתון יותר ה"ה מעלים ומסתיר יותר, ולכן ע"י ההתלבשות בהמזלות בא החסד שלמע' בבחי' השפעה גשמי' ממש, כי הלבושים העליונים גם דעולם העשי' הרוחני' הם לבושים רוחני', וממילא אינם מעלימים ומסתירים כ"כ באופן שתתגשם על ידם ההשפעה להיות שפע גשמי' ממש, כ"א ע"י התלבשות המזלות, שהם לבושים המעלימים ומסתירים לגמרי על האור עד שיתהווה עי"ז השפעה גשמי' ממש, וכ"ז הוא רק בשביל שתתגשם ההשפעה, אבל ההשפעה עצמה היא מבחי' חסד עליון . . ובכל יום נמשכת השפעת החסד מבחי' מל' דאצי' ומתלבש בלבושים דבי"ע . . ויורד החסד העליון ממדרי' למדרי' להתלבש בלבושים תחתונים יותר, שע"י מתגשמת ההשפעה יותר, עד שמתלבש בלבושי המזלות שע"י נעשה בבחי' חסד גשמי ממש" ע"ש.

שם מאמר כד, פרק ב: "...מהמבואר בארוכה מובן היטב דהעיקר הוא האלקו' והמזלות הם רק לבושים ושלוחי השפע לבד ואין בהם ממש מצד עצמם . . שהמזלות הם בבחי' לבוש שק, שמסתירים מאד על האור האלקי שאינו מאיר בגילוי כלל ומתלבש ע"י ההשפעה בלבושי הטבע . . אמנם בשביל הנהגת העולם כפי רצונו ית', שיהי' גשמי והתהוות והחיות יהי' בדרך העלם והסתור הבורא מהנברא, הי' צ"ל התלבשות הנ"ל בשביל זה גופא שיתלבש החסד בלבושי הטבע ויהי' לפי"ע הנבראים שלמטה, דאם הי' האלקו' מאיר בגילוי שלא הי' מוסתר בלבושים הנ"ל היתה ההשפעה למע' מהטבע, ולא היו נבראים שבטבע יכולים לקבל ההשפעה דהיינו טוב כזה שאינו לפי ערכם... ע"ש.

וראה לקו"ת צו ז, סע"ב: "...ובהשתלשלות המדרגות ע"י ריבוי רבבות ממוצעים, שהם המלאכים שבכל העולמות שעובר השפע דרך

ביאורה"ז צ"צ ח"א ר"ע תעב – בכותרת "לאזני תקנ"ט בערך": "...כי הרי אין לך עשב שאין לו מזל רוחני המגדלו ומהוה אותו מרוחניו' המזל לגשמי' העשב, והרי יש כמה מיני עשבי' לאלפי' וריבוא רבבו', וא"כ גם הרוחניו' של כל העשבי' הם ג"כ ריבוא רבבו', וידוע שהגשם של דצמ"ח [- דצח"מ] הוא בחי' צל והארה בעלמא מן הרוחניו' המהו' אותם הנק' מלאכי' כיון שהם מקוריים, הרי הדצח"ם הגשמי' הם האין וכלא חשיבי לגבי המקוריי' שהם היש והעצם... ע"ש.

תו"ח בשלה ש, סע"ב [רט, רע"א] (הנחת אדה"א מתקס"ב): "...דבוראי נמשך עד"ן עילאה בגן הזה בבחי' אצי' מוימ"ב במדה וקצבה כדרך כל בריאה מאין ליש, והוא ענין זי"ו השכינ"ה שבתמידות שופע בגן הזה כידוע, והוא עד"מ הידוע כמו שאין עשב למטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל כו'. כמו"כ ענין שפע העונג האלקי הנק' עד"ן עילאה בג"ן הזה, שהג"ן הוא כדוגמת העשב לגבי המזל המגדלו ומצמיחו מאין ליש" ע"ש.

מאמרי אדה"ז כתובים ח"ב (מהדו"ח) ע' שיא [ועד"ז במהדו"י ר"ע רלג]: "...מאחר שנודע ששבת הוא עליות העולמות בכלל, שמל' דאצי' בחי' כח הפועל שבנפעל יוצאת מבי"ע למקורו ז"א דאצי', א"כ איך יתקיים שום דבר נמצא בעולמות בי"ע, ואיך ירדו גשמים בשבת, ואיך יצמחו צמחים בשבת, מאחר שאין לך עשב שאין לו מזל כו', והוא בחי' השפעת בפרטי²⁹⁴ כל עשב וצומח להוציא מאין ליש" ע"ש.

ולהעיר ממאמרי אדה"א שמות ע' ג: "...הנה ידוע בביאור ענין סדר ההשתלשלות של כל העולמות מעילה לעילה כו', הכל הוא מרוחניות גשמיות ממש, ובכללות נק' השתלשלות זאת מאי"ן לי"ש דהיינו מרוחניות לגשמיות מעליון לתחתון, לפ"ע בכל עולם כו' תחתון לגבי עליון

תש"י ע' 39 [ועד"ז תרצ"ב ס"ע מב]: "...דבכל נברא ויצור פרטי, הרי יש בו כח אלקי המהוה ומגדל אותו תמיד מאין ליש²⁹², וכמאמר אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל, שעי"ז הוא הצמיחה של העשב מקטנות לגדלות, ובלעדי זאת הרי לא הי' בו בהעשב שום צמיחה וגידול כלל, וכן הוא בכל הנבראים הגשמיים, שהשפעת החיות שלהם הוא ע"י המזלות העליונים, וכמ"ש אני אענה את השמים והם יענו את הארץ, שהמזלות משפיעים בכח האלקי שבהם, בכל צבא הארץ בדצח"מ ובהד' יסודות אש רוח מים עפר... ע"ש.

תקס"ה ח"ב ס"ע תתכ"ג: "...בראותו שאין כל עשב למטה שאין לו מזל רוחני המכה ומגדלו, וא"כ בודאי המזל המגדלו מאין ליש הוא העיקר והמקור והעשב הוא בחי' טפל ובטל בתכלית, וכך עד"ז גם המזל הרוחני לגבי העילה שלו אשר מהוה אותו מאין ליש, ועד"ז עד רום המעלות... עד בחי' רוח פיו ית', שהוא מקור כל החיים העליונים הרוחניים והתחתונים הגשמיים"...

מאמרי אדה"ז מארז"ל ע' רעג-עדר [ועד"ז

שוליי הגליון

(292) ואילו בעת"ר (מהדו"ח) ע' כד [ועד"ז במהדו"י ע' זי-יח] שעליו מיוסד לכאורה, אינו ברור כ"כ: "...והתבוננות זאת הוא בפסוד", בהתהוות כל הנבראים מאין ליש, ואיך שכולם בטלים להאור והחיות האלקי שז"ע אמירת שירה שלהם, וכמו הללו את ה' מן השמים כו'. ויתחיל תחלה להתבונן בדברים תחתונים כדומם וצומח הגשמיים, שיש בהם כח אלקי המהוה ומגדל אותם תמיד, וכמא' אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמע' המכה ואומר לו גדל, שעי"ז הוא הצמיחה שלו מקטנות לגדלות כו', ובלעדי זאת לא הי' בו הצמיחה והגידול כלל..." (ואולי בתש"י [תרצ"ב] שבפנים בא להבהיר שזהו הכוונה בעת"ר הנ"ל). ועד"ז במאמרי אדה"א דברים ח"ב ס"ע תפג (שעליו מיוסד עת"ר הנ"ל לכאורה): "...ויתחיל תחלה להתבונן בדברים תחתונים כדומם וצומח הגשמי', שגם הן נבראו מאין האלקי', והוא [כמו] גם כל עשב יש לו מזל המגדלו כו'... ע"ש. ואילו בתקס"ה דלקמן בפנים (שהוא הנחת אדה"א שעליו מיוסד מאמרי אדה"א הנ"ל לכאורה) מפורש יותר ע"ד תש"י [תרצ"ב] שבפנים.

(293) שהוא לכאורה שרשו הראשון של תש"י [תרצ"ב] הנ"ל בפנים, כמ"ש בשוה"ג הקודם.

(294) בבון 1099 (סט, ב) שממנו נדפס, לכאורה כתוב: "בפרטי" (ובבון 2068 מה, ב חסר "בפרטי... ליש" שבפנים (ועוד איזו תיבות), אבל המשך הענין אינו מובן שם, וכנראה הוא טעות סופר).

תדשא הארץ וכו', להיות פועל בקרב הארץ תמיד לעולם ועד (בחי' אין סוף, ולא בלבד בששת ימי בראשית כמאמר ישרצו המים ומאמר תוצא הארץ נפש חיה מחכמה דמל' דמל' דעשיה, שבו ימי בראשית האיר בעולם הזה הארה מאור אין סוף בחדס חנם בלי העלאת מיין נוקבין כלל) להצמיח עשבים ואילנות ופירות מאין ליש תמיד מדי שנה בשנה, שהוא מעין בחי' א"ס, שאם יתקיים עוה"ז ריבוי רבבות שנים יצמיחו מדי שנה בשנה... ע"ש.

נחשב כערך הגשמיות לגבי הרוחניות עד רום המעלות, כמו למטה שאין לך עשב מלמטה שאין לו מז"ל המגדל"ו כו', הרי המזל הוא כח הרוחני ומכה ומגדל עשב גשמי, הרי מרוחניות נעשה גשמיות, ועד"ז גם המזל הרוחני נחשב גשמי לגבי מזל העליון הימנו השופע עליו, ועד"ז גבוה מעל גבוה כו' עד רום המעלות הכל בבחי' ירידה מרוחניות לגשמיות, שהוא ענין צמצום והגשמת שפע מעל"ע עד שיורד למטה מטה ונעשה גשמיות ממש...".

❧ הערה 220 ❧

ולהעיר מתש"ג ע' 150: "...דהנה רבינו נ"ע מבאר (באגה"ק ד"ה איהו וחייהי חד) במעלת עפר הגשמי . . כיסוד העפר המצמיח תמיד יש מאין הם עשבים ואילנות, והמזל המכהו²⁹⁵ ואומר לו²⁹⁶ גדל היינו לאחר שכבר צמח העשב, ואינו אומר לו לצמוח מאין ליש אלא רק מקוטן לגודל ולשאת פרי כל מין ומין בפרטי פרטי, אבל בטרם יצמח לא²⁹⁷ יאמר כל מזל ומזל לכל עשב ועשב בפרטי פרטיות...".

❧ הערה 221 ❧

וראה זח"ב קעא, ב: "...תא חזי כתיב (ישעיה

❧ הערה 219 ❧

ראה אגה"ק סימן כ (קלא, ב – קלב, רע"ב): "...מציאותו ומהותו של אור הא"ס אינו בגדר מקום כלל, וסובב כל עלמין בשוה ואת השמים ואת הארץ אני מלא בהשוואה אחת, ולית אתר פנוי מיניה אף בארץ הלזו הגשמית, רק שהוא בבחי' מקיף וסובב וכמ"ש הפי' בלק"א, ולא התפשטות והתלבשות החיות להחיותם ולהוותם מאין ליש, כ"א ע"י הארה דהארה דהארה וכו' מהקו כנ"ל, וגם מאור א"ס הסובב ומקיף לארבע עולמות אבי"ע בשוה מאיר אל הקו הפנימי דרך הכלים די"ס דבי"ע, ובהארתו תוך הכלים נותן בהם כח ועוז לברוא יש מאין . . ועוד זאת יתר על כן על כל הנ"ל, הארה דהארה דהארה וכל הנ"ל היא מראה כחה ויכלתה ביסוד העפר הגשמי בגילוי עצום, ביתר עז מיסודות העליונים ממנו וגם מצבא השמים, שאין בכחם ויכלתם להוציא יש מאין תמיד כיסוד העפר המצמיח תמיד יש מאין הם עשבים ואילנות (והמזל המכה ואומר גדל, היינו לאחר שכבר צמח העשב, ואינו אומר לו לצמוח מאין ליש, אלא מקוטן לגודל ולשאת פרי כל מין ומין בפרטי פרטיות. אבל בטרם יצמח למי יאמר כל מזל ומזל לכל עשב ועשב בפרטי פרטיות) מהכח הצומח שבו, שהוא אין ורוחני והם גשמיים, ואין זאת אלא משום דרגלי א"ק מסתיימים בתחתית עשי', ותחת רגליו מאיר אור א"ס ב"ה הסובב כל עלמין בלי הפסק רב ביניהם, רק עיגולי א"ק לבדו, וגם הקו מאור א"ס המסתיים בסיום רגלי א"ק מאיר ממטה למעלה בבחי' אור חוזר . . לבחי' אור הנשמה דמל' דמל' דעשיה, שהוא אלקות ממש מחיצוניות הכלים דמל' דמל' דאצי' . . ועי"ז יש כח ועוז בסיום הכלי דמל' דמל' דעשיה שביסוד העפר, והוא מאמר

❧ שול"י הגליון ❧

(295) "המכהו" – כן נדפס בתש"ג שם. אבל בגוכתי"ק (בוך 4023 ס"ע 145) לכאורה כתוב: "המכה", וכ"ה באגה"ק הנ"ל בפנים.
 (296) "לו" – כן נדפס בתש"ג שם. אבל בגוכתי"ק שם ליתא, וכ"ה באגה"ק שם.
 (297) "לא" – כן נדפס בתש"ג שם. ולכאורה הי' אפשר לומר שהוא תיקון בלשון האגה"ק כדי ליישב הקושי שבהבנת ההמשך באגה"ק שם "כל מזל ומזל לכל עשב ועשב בפרטי פרטיות" (וכמ"ש במ"מ גהות והעק"צ הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה: "צ"ע כונת תיבות אלו, שאז צריך המזל לומר לכה הצומח..."). אבל לפ"ז קצת קשה: (א) למה לא התייחס רבינו לתיקון זה בהערות ותיקונים שלו לתניא כאן (הנ"ל בפנים בדקדוקי תורה) – שיצאו לאור בג' כסלו תשי"ד, לאחר שסה"מ תש"ג יצא לאור בכ"ד טבת תשי"ג. (ב) למה נאמר כאן במאמר דידן "למי יכה? ולמי יאמר גדל?" בלי התייחס (או עכ"פ לרמז) לתיקון זה שבתש"ג. ואולי הביאור לזה הוא, שהמעין שם בהגוכתי"ק דתש"ג (שבשוה"ג 295) יראה שלכאורה אפשר לפענחו: "למי יאמר" כבאגה"ק שם (ולא "לא יאמר" כפי שנדפס), וא"כ באמת אין שם תיקון.

וכמ"ש ממגד תבואות שמש ו[מ]מגד²⁹⁹ גרש ירחים, שיש פירות שגידולן מהשמש שהשמש ממתקת הפירות, ויש שגידולן מהלבנה וכמו הירקות שגידולן מן הלבנה. ואין הכוונה שמחמת כח החמימות הנשפע מהשמש ע"י חמימות זה נעשה הפעולה דגידול ומיתוק הפירות (או ע"י הקרירות³⁰⁰ הלבנה), דא"כ הי' אפשר לגדלן ע"י שיעבירו³⁰¹ אש גדול שע"ז היו מתחממים הזרע, וזה ודאי אינו. אלא הענין, כי כח הצומח אשר בארץ הגשמיות מקבל ההשפעה מהשמש, וזהו בחי' השתלשלות הכחות. ואעפ"י שאין דמיון כלל כח הצומח אשר בארץ הגשמיות לבחי' כח השמש אשר בשמים, וכגובה שמים על הארץ גבהו דרך בחי' זו על בחי' זו, אעפ"כ בהשתלשלות עו"ע רבים³⁰² נשתלשל ונמשך מעצם הארת השמש ממש בחי' כח גידול ומיתוק הפירות³⁰³ אלו, ע"י שנתמעט כח ואור השמש בריבוי השתלשלות עד שמתלבש בכח הצומח שבארץ ונעשו³⁰⁴ דבר א'. וכמו עד"מ חבל ארוך הנמשך מלמעלה למטה, ולמעלה בראשו הוא עב [עד³⁰⁵ מאד, וכל מה שנמשך למטה מתמעט עוביו עד שבסופו הוא דק כחוט השערה³⁰⁶ ונמצא שאף שאין ערוך קצהו התחתון שהוא דק

המוציא במספר צבאם וגו', כלהו חיילין ומשריין וככביא קב"ה אפיק לון בשמא כל חד וחד ולא גרע אפי' חד, בכל ככביא ומזלי דרקייעין כלהו אתמנון נגידין ופקידין לשמשא עלמא כל חד וחד כדקא חזי ליה, ולית לך עשבא זעירא בכל עלמא דלא שלטא עליה ככבא ומזלא ברקייעא, ועל ההוא ככבא ממנא חד דקא משמש קמיה דקב"ה כל חד וחד כדקא חזי ליה, כל ככביא דברקייעין כלהו משמשי על האי עלמא וכלהו פקידין לשמשא כל מלה ומלה לאינון דבהאי עלמא, ולא צמחין ולא מגדלין עשבין ואילנין ודשאין ועשבי ברא בר בחיזו דככביא דקא קיימי עלייהו ואתחזון עלייהו אנפין באנפין כל חד וחד כמה דאתחזי ליה, רוב משריין דככביא ומזלי כלהו נפקין בראשיתא דלילא עד תלת שעתי חסר רביעא, מתמן ולהלאה לא נפקין בר זעירין, ואינון ככביא כלהו לא משמשי לבטלה ולא אתחזון לבטלה, ואית ככביא דקא משמשי כל ליליא בגין לאצמחא ולגדלא כל אינון מלין דאתפקדו עלייהו, ואית ככביא דקא משמשי עד פלגות ליליא וצמחין ומגדלין מראשיתא דליליא עד ההיא שעתא כל אינון מלין דאתפקדו עלייהו, ואית ככביא דקא משמשי זעיר מליליא, דכיון דאתחזי בהדי ההוא עשבא או ההוא דשאה מיד אשלים שמושיה ולא אצטרין יתיר בההוא ליליא, והא אינון לא קיימין לבטלה, כיון דאשלימו שמושייהו לא אתחזון יתיר בהאי עלמא ועיילין לאתרייהו... ע"ש.

שוליי הגליון

- (299) "ומגד" – כן נדפס באוה"ת שם. אבל בבוך 17 (תלט, א), 587 (קכה, ב), 614 (קמ, רע"ב), ועוד: "ומגד", וכנראה כצ"ל.
- (300) "הקרירות" – כן נדפס באוה"ת שם. אבל בבוך 17, 587, 614, ועוד: "קרירות".
- (301) "שיעבירו" – כן נדפס באוה"ת שם. וכ"ה בבוך 17, 587, ועוד. אבל בבוך 614 (ואולי עוד): "שיבעירו" – ולכאורה כן צ"ל, וע"ד מ"ש בהנחות הר"פ שבשוה"ג 298: "אם הי' מניחין ומבעירין אש גדול".
- (302) להעיר מהנחות הר"פ שם: "רבים ועצומים".
- (303) "הפירות" – כן נדפס באוה"ת שם. וכ"ה בבוך 17, 587, ועוד. אבל בבוך 614, ועוד: "פירות". וראה שוה"ג 310.
- (304) להעיר מהנחות הר"פ שם: "והם ממש דבר א'".
- (305) "עד" – באוה"ת שם ליתא, וכן בבוך 17, 587. אבל כ"ה בבוך 614, ועוד, וכ"ה בהנחות הר"פ שם.
- (306) בבוך 17: "כחוט השערה ממש" (וראה שוה"ג הבא). אבל בבוך 587, 614, ועוד ליתא, וכן בהנחות הר"פ שם ליתא.

זח"ג פו, סע"א: "...ת"ח כד ברא קב"ה עלמא אתקין כל מלה ומלה כל חד וחד בסטרוי, ומני עלייהי חילין עלאין, ולית לך אפי' עשבא זעירא בארעא דלית ליה חילא עלאה לעילא, וכל מה דעבדין בכל חד וחד (תרי נוסחי) וכל מה דכל חד וחד עביד, כלא הוא בתקיפו דההוא חילא עלאה דממנא עליה לעילא... ע"ש.

אוה"ת שה"ש ח"א ע' קנו-ח: "...נקדים²⁹⁸ מארז"ל אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל (בב"ר פ' י"ד),

שוליי הגליון

- (298) בהבא לקמן ראה מאמרי אדה"ז הנחות הר"פ ע' קלה-ו.

מיני' ולא מקצתי'. וא"כ זה שיתהווה העשב מאין ליש אינו כלל מהמזל, רק שאחר שנתהווה העשב אזי המזל משפיע בו כח המתיקות ואומר לו גדל. אבל גוף התהוות העשב מאין ואפס אינו מבחי' השתלשלות עו"ע, שעפ"י השתלשלות עו"ע א"א כלל להיות התהוות גשמיות מרוחניות, כ"א שנתהווה מהמשכה שממקום שלמעלה מהשתל', היינו מבחי' סוכ"ע הכל יכול וגשמיות ורוחניות שוין אצלו ממש, ועי"ז נותן כח ועוז בכח הצומח שבארץ לחדש יש מאין וגשמיות מרוחניות. והמשכה זו מבחי' סוכ"ע אין שייך לומר שמתלבשת בהעשב גשמי, ע"ד השפע שנמשך מהמזל להעשב שמתלבשת בו ממש, שזהו בחי' עו"ע, משא"כ מבחי' סוכ"ע וא"ס, הרי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו וכ"ש העשב הקטן, אלא רק הוא ע"ד מ"ש כי הוא צוה ונבראו, וכל אשר חפץ עשה, שע"י שרצונו ית' שיתהווה הגשמיות מהרוחניות נעשה כן, אף שאין הרצון מלובש בו כלל בתוכיות העשב, וזהו ההשפעה שבבחי' מקיף... ע"ש.

עזר"ת ר"ע לו: "...התהוות הדבור הוא החיות של הנבראים, דדבור שרשו מהחכ' שהיא ראשית ההשתל' כו', אבל התהוות גוף הנבראים הוא מבחי' חפץ ורצון ה' כו', ומשארז"ל אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואמר לו גדל, זהו ג"כ השפעת החיות, שההגדלה היא מהתפשטות החיות, והיינו לאחר שכבר נתהווה עצם מציאות העשב כו' וכמ"ש באגה"ק סי' ק"ל...".

❧ **הערה 223** ❧

וראה שערי תשובה כט, ג: "...ופי' קיים לנצח הוא בחי' ירידות אא"ס למטה מטה עד אין תכלית, שזהו הנק' קיים לנצח, כי כמו שעצמות אא"ס למעלה מעלה בעליות עד אין קץ, כך הוא בהתפשטו' אורו למטה מטה עד אין תכלית, והוא כמו אשר מחדש בכל יום מע"ב, וחידוש זה הוא בחי' ירידות או"ח³¹¹ מבעל הרצון למטה מטה עד סוף מעשה בקיום נצחי...".

כחוט השערה³⁰⁷ לקצהו העליון שהוא עב מאד, אעפ"כ הכל הוא חבל א', רק מצד אורך המשך נתמעט מאד עביו. כמו"כ כח הצומח שבארץ שמקבל מהשמש וירח ומזלות הוא ממש קו א', אף שאין ערוך זל"ז ערך חומר הארץ לגבי מהות השמש וכמ"כ הכח שבתוכו, אך היינו שע"י השתלשלות עו"ע נתמעט גודל בחי' כח השמש ונעשה בחי' כח קטן ממנו, ונתלבש בכח הצומח שבארץ עד שמגדל הפירות ממש. אך זה יתכן על שמוזה יהי' גידול הפרי וטעמה, וכלשונם ז"ל אומר לו גדל. אמירה היינו המשכה, כמו יום ליום יביע אומר כו', שכל המשכ' כלולה מג' בחי' אש מים רוח ר"ת אמ"ר, כי אמרתי עולם חסד יבנה, וכן הדבור נק' אמירה שנמשך מהנפש ונתגלה אמירת דבר א', דבר חדש מה שהי' כלול מקודם בעצמות ומהות הנפש. וכמ"כ נמשך כח מהמזל שלמעלה למטה ומתלבש³⁰⁸ בכח הצומח ומגדל העשב, וזהו אומר לו גדל, אמירה היינו ההמשכה כו'. אך דקדוק לשון שאומר לו גדל, זה מורה באצבע דרך הגידול והטעם הוא נמשך מהמזל, אבל גוף עצם התהוות העשב זה לא נמשך מהמזל. כי עפ"י השתלשלות עו"ע א"א בשום פנים שיתהווה בחי' דבור³⁰⁹ גשם ממש מאין ע"י כח רוחני, כי איך יתהפך מהרוחניות שאינו בגדר גשם להיות מזה התהוות הגשם אשר אין שייכות זל"ז כלל. וכל הצמצומים והשתלשלות אין מספר לא יועילו לזה, כי אף שע"י הריבוי³¹⁰ ההשתלשלות נתצמצם האור ביותר, וכמשל הנ"ל מהחבל שלמטה הוא כחוט השערה כו', עכ"ז הוא רוחני, מה שאינו שייך כלל לגדר גשמיות לא

❧ **שו"י הגליון** ❧

(307) באוה"ת שם ציין כאן המו"ל בהערה: "השערה : בכת"י ב' נוסף: ממש". ואם הכוונה לבוך 17, מקום ההערה הוא לעיל (כמ"ש בשוה"ג הקודם) – כי בבוך 17, 587, 614, ועוד ליתא כאן תיבת "ממש".
(308) להעיר מהנחות הר"פ שם: "...למטה ומגדל העשב, וזהו כח הצומח שבעשב הנמשך ממזלו". כח הצומח המצמיח הזרעים, אבל עצם העשב... ע"ש.
(309) "דבור" – כן נדפס באוה"ת שם. וכ"ה בבוך 17. אבל בבוך 587, 614, ועוד: "דבר" – ולכאורה כן צ"ל.
(310) "הריבוי ההשתלשלות" – כן נדפס באוה"ת שם. וכ"ה בבוך 587. אבל בבוך 614, ועוד: "ריבוי ההשתלשלות" (ועד"ז בבוך 17: "ריבוי השתל'"). וראה שוה"ג 303.

☞ הערה 226 ☞

ולהעיר מתש"ה ע' 54-53: "...משארז"ל (סנהדרין ד"כ ע"א) שקר החן זה דורו של משה, הלא דורו של משה שזכה לחן שהוא אתעדל"ע מצ"ע הוא שקר, והיינו דאתעדל"ע זו לא פעלה בדורו של משה חקיקה פנימי, ואדרבא מזה נשתלשל ענין החיצוני שהביא לידי שקר, וכמו חטא העגל וכן כללות ההנהגה דישראל במדבר. דורו של משה הו"ע האתעדל"ע מצ"ע שהוא מחיצוני האוא"ס שלמעלה מהשתל, וע"ז ארז"ל שקר החן, לפי שמאור וגילוי זה להיותו או"מ. . שלמעלה מענין הכלים, הנה יכול להיות כמה ענינים בס' השתל' מה שהם היפך הכוונה. . דמציאות חן שהיא האתעדל"ע מצ"ע הרי יכול להיות בהשתל' מזה ענין הפכי מאלקות... ע"ש.

☞ הערה 227 ☞

ראה לקו"ש חכ"א ע' 40: "...די וואס זיינען מודה במציאות ה', וואס ער איז "אלהא דאלהיא" – זיי זיינען אבער כופר אין דעם אז דער קיום והתהוות פון אלע זאכן איז אפהענגיק אין אויבערשטן, ווי פרעה האט געזאגט "כי יאורי ואני עשיתיני" – ער האט געטענה'ט אז ער האט זיך אליין געמאכט...".

ובהע' 33 שם: "...יאור לי ואני עשיתיני יש לפרש בכמה אופנים: א) "אני ואפסי עוד", כבתניא שם³¹² – אבל לא זו היתה כוונת פרעה (שלכן לא כתב בתניא "כמאמר פרעה", אף שכ"כ בתו"א ואוה"ת וארא שם³¹³. לקו"ת שה"ש שם³¹⁴. ובכ"מ). ב) "ואני עשיתיני" – גם את עצמי³¹⁵, ופשיטא את היאור³¹⁵, אבל לא ש"אני

ואפסי עוד". וזו היתה כוונת פרעה במאמרו, ככפנים ו'להעיר מפרש"י יחזקאל (שם³¹⁶, ג. ועד"ז בכמה מפרשים שם) "ואני עשיתיני – בגבורתי ובחכמתי הגדלתי גדולתי וממשלתי"³¹⁵]. אבל להעיר מסה"מ תש"ד (ע' 91)³¹⁷ "שאמר (פרעה) אני ואפסי עוד לי יאורי ואני עשיתיני" – (וראה אברבנאל פרשתנו שם³¹⁸ דפרעה כחש גם במציאות הא"ל). וי"ל דאצל פרעה היו שינוים מזמן לזמן, וכמו שהיו חילוקים בהנהגתו עם בני, אבל בכללות ועיקר מדריגתו הוא שאומר לי יאורי ואני עשיתיני. ועצ"ע ע"ש.

☞ הערה 230 ☞

להעיר מאוה"ת בהעלותך (ח"ב) ע' שעג: "...וכמ"ש ג"כ בבה"ז פ' וישב דקפ"א סע"א, שע"י שאין קשר וחיבור שמשא וסיהרא שהם זו"נ, אז אעפ"י שלמעלה באצי' ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי כו', עכ"ז בבי"ע שם הוא מיעוט הירח ומתגברים החיצונים כו', שהרי אפילו בקדושה ארז"ל עולם הפוך ראיתי כו', נשמע למטה הפך ממה שלמעלה כו', ומכש"כ בעכומ"ז קליפה קדמה לפרי, עיזי מסגן ברישא, אבל ע"י יחוד שמשא וסיהרא נמשך שכמו שהוא באצי' כך יאיר ויתגלה בבי"ע, ממילא הרי נמשך אור החסד לקדושה ע"י ואוהב כו' אהבתי אתכם כו', ונמשך הדין לעוברי רצונו כו'...".

לקו"ד ח"ג תקמד, א-ב (ממכתב אדני"ע – אג"ק אדני"ע ח"ב ע' תתצט): "...ובהאי עלמא הרי תחתונים למעלה ועליונים למטה, לדאבון לבבנו עולם הפוך הוא, אשר בדורות שלפנים היו עליונים למעלה, דעיקר הדיעה בכל עניני

☞ שו"י הגליון ☞

(316) פרק כט. (317) להעיר שכ"ה גם בתרנ"ט ע' קנד [קסד], שעליו מיוסד לכאורה תש"ד שבפנים. ולהעיר גם מתער"ב ח"א ע' תכו-תכז: "...שנק' סט"א מפני שהן צד אחר שאינו צד הקדושה, והיינו שאין בהם ביטול ואדרבה הן בתכלית הישות והגסות ודבר נפרד לגמרי שהפרידן מאחדותו ית' כו', וכמו פרעה שא' אני ואפסי עוד, לי יאורי ואני עשיתיני כו', שזהו תכלית ההסתר שע"ז הוא הגסות שבהם, עד שא' מי הוי', לא ידעתי את הוי'..." ע"ש. (318) בהפסוקים וארא ז, יד ואילך.

☞ שו"י הגליון ☞

(312) פרק כב (כת, רע"א) – שבדקדוקי תורה הערה 226. (313) תו"א וארא נו, א. אוה"ת שם (ח"ז) ע' ב'תרו. (314) כ, רע"א. (315) להעיר מתנחומא וארא ה': "...משה רבינו. . כשהלך אצל פרעה. . אמר להם מי ה' אשר אשמע בקולו. . א"ל משה ואהרן לפרעה. . ה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם. . כחו וגבורתו מלא עולם. . והוא יצרך ונתן בך רוח חיים. . נוטה שמים וארץ. . אמר להם מתחלה שקר אתם מדברין, שאני הוא אדון העולם ואני בראתי עצמי ואת נילוס, שנאמר לי יאורי ואני עשיתיני..." ע"ש.

לכבו יבין בעבודת ה' שכך יאתה כו', לא די שאינו מכריח את לבו לכופו ולהטותו לאהבת ה', אלא אף גם זאת שעושה ההפוך לגמרי. . . זו היא רק בחי' חוצפה בלי טעם ובלי דעת, שעושה ההפוך מן הדעת, וזהו לשון עמלק ע"ם מל"ק, שהוא בחי' מליקה וכריתה ממול העורף דקדושה, שהוא המכרית ומפסיק הקשר וההתחברות שבין הראש ומוחין להתפשטותם בלב, וכך היה עמלק שידע וראה את כל הנסים שנעשו לישראל ואעפ"כ מלאו לבו לגשת אתם למלחמה, משא"כ פרעה אמר לא ידעתי את ה', ובמופתים היה לב פרעה נכנע לולי כי ה' אמר כי אני הכבדתי את לבו, וזה היה עונשו כו' כמבואר בספרים. וכן כל העכו"ם הקליפות מסתירים ומכסים מהם קדושת ה' מפני שמשוקעים בקליפות ההם, אבל ראשית גוים עמלק... ע"ש. שם, ד': "...בחי' עמלק ע"מ מל"ק כו', ראשית גוים עמלק שכל עכו"ם הם מז' ימי הבנין והוא בדעת דאחורי כתפין. אך פרעה היה מדעת העליון והוא היה בדעת התחתון. והנה המשכת המוחין במדות הוא דרך בחינת הצואר, שמשם מצרים מצר הגרון, וכ"ז הוא בחינת אחוריים, פרעה הוא אחורי עורף. . . שהגרון הוא בחי' אחוריים. . . המשכת דרך אחוריים שם עומד עמלק, הוא בחי' הקשיות להפוך, יודע רבונו כו', משא"כ פרעה לא ידעתי כו', ובמופתים הי' בטל לולי כי אנכי הכבדתי כו', אבל עמלק ידע כל הנסים...".

דרוש תער השכירה – תקע"ב ע' רכב³²⁰ (הנחת אדה"א) [ועד"ז דרך מצותיך ח"ב רצ, ב – רצא, א (אוה"ת נ"ך ח"ב ע' תשסז-תשסח)]: "...פרעה מלך מצרים שהכביד עולו על ישראל ומרד בה' ואמר מי' ה' אשר אשמע בקולו כו'. . . הנה סנחרב מלך אשור הי' מורד באלקים חיים יותר מכל שאר אומה"ע, כי כל אוה"ע יודעים את רבונו שהרי קרו לי' אלקא דאלקי, דהיינו שמודים בבחי' אחדות פשוטה שהוא קדמון כו', רק [שאומרים] שהשגחתו סילק מן הארץ באמרם עזב ה' את הארץ להיות מתנהג הכל ע"פ

ההנהגה הי' בידי הרב שהי' יר"ש באמת ובידי המלמדים, והתחתונים למטה, שהבע"ב ידעו שצריכים לשמוע בקול הרב ולדברי המלמדים, אבל עתה הנה התחתונים הבע"ב הם למעלה, הם המנהיגים, וביניהם עמי הארץ קלי הדעת ונמשכים שלא מדעת אחרי הכופרים ופוקרים, והעליונים באמת ביראת שמים, הרבנים והמלמדים, הם למטה...".

הערה 234

ראה משנת רבי אליעזר פרשה ז'³¹⁹ (הובא בתורה שלמה שמות א אות פח, וחלקו במדרש הגדול שמות א, ח): "...מפני מה ענש הכת' ביותר לכפויי טובה? מפני שהוא כעניין כפירה בהקב"ה, אף הכופר בהקב"ה כופה טובה הוא. האדם הזה הוא כופה טובתו של חבירו, למחר הוא כופה טובתו של קונו. וכן הוא אומ' בפרעה, אשר לא ידע את יוסף, והלא עד היום הזה מצרים יודעין חסדו של יוסף, אלא שהיה יודע ולא השגיח עליו וכפה טובתו. ולבסוף כפה טובתו של הקב"ה, שאמ' לא ידעתי את יו' [- ה']. הא למדת שכפיית הטובה ה[ו]קשה לכפירה בעיקר... ע"ש.

לקח טוב שמות א, ח: "אשר לא ידע את יוסף. כמו שלא ידע את יוסף, שהרי הביא את הכסף ביתה פרעה, וקנה כל אדמת מצרים לפרעה, ותיקן עליהם מס, שנאמר ונתתם חמישית לפרעה, לפיכך כתוב אשר לא ידע את יוסף. כשם שכפר ביוסף, דכתיב אשר לא ידע את יוסף, כך כפר בכורא הכל, שהרי אמר לו יוסף את אשר האלהים עושה הגיד לפרעה, והוא אמר לא ידעתי את ה'. ארורים הם הרשעים שהם כפויי טובה, שכופרין במי שעשה עמהם טובה".

הערה 235

ראה תו"א תצוה פה, א-ב: "...ראשית גוים עמלק שהוא בחי' עורף דקליפה, ולכן נק' עמלק ע"מ מל"ק, שמליקה מן העורף. . . בחי' עמלק הוא עורף הקשה שבקליפה, דהיינו שגם אם

מכחיש במציאות אלקות לגמרי . . ולא הי' מאמין כלל שהוא ית' קדמון לכל הקדומי' ועלת כל העילות כו', כשאר אוה"ע דקרו ל' אלקא דאלקי' רק שאינם רוצים לעבדו כי אומרים עזב ה' את הארץ וכה"ג כנ"ל... "ע"ש.

[וראה שם ע' מג-ד (הנחה בגוכתי"ק הצ"צ): "...בכל האומות . . עם היותר עובדי כו"מ, אעפ"כ לא שהם מכחישים במציאת הבורא ית', אדרבה כולם מודים בו ויודעים היותו ית' יוצר כל היצורי', אלא . . שהם אומרים שגם המזלות הם יש ודבר בהיותם מנהלים ומשפיעים חיות בעולם השפל שלנו, כי כך מסר להם הבורא ית' ועזב את הארץ בידם . . משא"כ סנחריב ששלח לחרף א-ל חי . . וכמ"כ פרעה אמר מי הוי' אשר אשמע בקולו כו', אלא שאעפ"כ פרעה לא כפר אלא בשם הוי' אבל בשם אלקים הודה, אבל סנחריב הי' כופר בכלל... "ע"ש.

וראה עד"ז תקע"ב ע' סט [ועד"ז אוה"ת תשא (ח"ו) ע' א'תתקפה, תר"מ ח"א ע' ב]: "...הנה עיקר טעות פרעה מלך מצרים שאמר מי הוי' אשר אשמע בקולו, וגם אמר לא ידעתי את הוי', וכן גם שאר כל האומות, אין הענין שמכחישים ממש באמיתית המצאו, כי כולם יודעים היותו ית' יוצר כל היצורים והוא נצחי [- אוה"ת (ועד"ז תר"מ): כי כולם יודעים אותו, כמ"ש ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים], וקרו ל' אלקא דאלקייא, כמ"ש הודו לאלקי האלקים, אלא שזה הוא טעותם שאומרים עזב ה' את הארץ ביד השרים ונתן להם שיהי' הם המנהיגים את הארץ כפי רצונם ואות נפשם, ואין לו חלק בה, להיות כי הוא מרומם ונעלה מערך זה... "ע"ש.

ועד"ז לקו"ת פינחס פ, רע"א: "...גם כל כחות הגוף הנדמה לנו שהם טבעיים, אבל אצל ישראל הם הכל כח הוי' ב"ה. כ"ה. 324 הנה פרעה אמר לא

שוליי הגליון

(324) "כי הנה פרעה . . הארץ" – להעיר שתיבות אלו לא נמצאים בבוק 1034 צז, ב (הנחת המהרי"ל מהמאמר כפי שנאמר בתקנ"ח (בלי הגהות הצ"צ שבלקו"ת), עם תיקונים שהם לכאורה מהצ"צ), בוך 286 יז, ב (המאמר עם הגהות הצ"צ שבלקו"ת), בוך 287 קצה, ב (עם הגהות

כוכבים³²¹ ומזלות המושלים בדרכי הטבע האנושי' . . וגם פרעה לא אמר רק מי ה' אשר אשמע כו', שם הוי' דוקא הוא שלא הכיר והשיג³²², אבל שם אלקי' ידע והכיר... "ע"ש. שם ע' רלא-רלב³²³ [דרמ"צ ח"ב רצו, ב (ע' תשפא)]: "...גם בסט' דקליפה, שאם האור הוא הולך ומשתלשל בהם דרך עו"ע שהוא בקירוב הערך, גם שכל עיקר שורש הראשון שלהם אינו רק מבחי' האחרונה שבקדושה המצומצם ביותר כנ"ל, מ"מ א"א שיתהווה בהם בחי' נפרד גמור שיוכל להכחיש לגמרי באלקות, אלא כולם מודים וקרו ל' אלקא דאלקיא, רק שהארה זאת מאירה בצמצום והעלם גדול ביותר כאשר בא בהם בבחי' ריבוי ההשתלשלות ביותר, עד שיוכל לומר לי יאורי כו', ויוכל למרוד ולעבור רצון ה', כמ"ש [- כמו שא'] פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו כו', אבל כולם יודעים ומודים על האמת³²², וזשארז"ל שידועי' את רבונם ומתכוננים למרוד בו ולעבור רצון ה' כנ"ל. אך עכ"ז אין זה פירוד גמור כ"כ כמו מי שמכחיש במציאות אור האלקי לגמרי, כמו עד"מ עבד המורד באדונו, שגם שמורד ואינו רוצה לישא עול אדונו מ"מ יודע ומודה שהוא עבד והוא אדונו ומלכו, רק שאינו רוצה להיות בכיטול אליו כו', משא"כ המורד בעיקר המלוכה לומר שאינו מלך כלל אלא הוא המלך וכה"ג, זהו הנק' מורד גמור, והוא ענין קליפה דסנחריב מלך אשר שיהי'

שוליי הגליון

(321) בתקע"ב הנ"ל בפנים נדפס: "וכוכבים". אבל לכאורה הוא טה"ד דמוכח, וצ"ל "כוכבים" כפנים – כי כ"ה בבוק 98 קכא, א ("כו"מ"), בוך 535 פח, א, בוך 769 סח, א ("כומ"ז"), בוך 1079 שצז, רע"ב ("כוכבי"), בוך 1216 קלח, ב ("כו"מ"), ולכאורה כ"ה גם בבוק 2219 קלה [קנב], א ("כוכבי") – וכ"ה במאמרי אדה"ז שבשוה"ג 320 ס"ע מז ("כו"מ"), וכ"ה בדרך מצותיך ח"ב (רצא, רע"א) ואוה"ת נ"ך (ע' תשסח) הנ"ל בפנים.

(322) להעיר משה"ש תנש"א ח"א ע' 68: "...שגם אוה"ע יודעים ומבינים בשכלם שיש בורא לעולם, שהרי שכל הפשוט מחייב ומכריח שאין דבר עושה את עצמו... ", ובהע' 59 שם (על מ"ש "שגם אוה"ע יודעים ומבינים..."): "מלבד פרעה שאמר "לי יאורי ואני עשיתני" (יחזקאל כט, ג), וכן סנחריב שאמר "מי בכל אלקי הארצות גו" (מ"א יח, לה) – ראה בארוכה דרוש תער השכירה (אוה"ת נ"ך ח"ב ע' תשסז ואילך). "ויל"ע.

(323) ועד"ז במאמרי אדה"ז נביאים ע' נז.

בארעא, ובשמא דיי' לא הוה ידע, ועל דא קשיא קמיה שמא דא, ודא הוא דכתיב (שם ט) ויחזק יי' את לב פרעה, דמלה דא הוה אתקיף לביה ואקשי ליה, ועל דא משה לא אודע ליה מלה דשמא אחרא אלא שמא דיי' בלחודוי, ואוקמוה... (ועד"ז בכ"מ³²⁶).

ולהעיר מתקס"ב ח"א ע' טו: "...שעיקר כל החטאי' הוא המרד והתוצפא לי יאורי כו'..." ע"ש. מאמרי אדה"ז מארז"ל ע' רכב [תקס"ו ח"א ע' קפב]: "...ענין קליפה דעשיי' היינו השרים של האומות עוכומ"ז, והשר מתלבש ממש באומה ומלוכה לעשות בהם כרצונו, וכמו בשר של מצרים דכתי' ויאמר אל עמו ולא כתיב מי הוא שאמר לעמו, אלא הוא שר של אומת מצרים, ומה שנא' ויאמר אל עמו מבואר דאעיל מחשבת' בלבייהו³²⁷, כי כל כחות ההשפעה במחדו"מ ושכל ומדות וכה"ג באומה ומלכה הוא נמשך ובא מכת הרוחני הוא בחי' השר דאותה אומה, וכל גזירות מלך הכל מן השר דאעיל מחשבת' בלבייהו לעשות כך או כך³²⁷, ואותו השר הוא בחי' מלאך נברא ומעורב טו"ר³²⁸, להיותו מבחי' סיגים ופסולת דמל' דעשיי' דקדושה ובכל סיג ופסולת מעורב טו"ר, וענין הטוב שבו הוא רק בידיעה, שיודע את רבונו וקרא לי' אלקא דאלקייא בלבד, אבל בחי' הביטול רצון אין לו ויכול לעשות נגד רצון ה'³²⁹, כמו לשעבד ישראל

שוליי הגליון

(326) ראה עד"ז ראב"ע (בפי' הקצר) שמות ג, יג. שם ה, א (בפי' הארוך). שם, ב (בפי' הקצר). וארא ו, ב (בפי' הארוך). שם ח, טו (בפי' הארוך והקצר). בחיי ורמב"ן דלקמן בפנים (ושוה"ג 333). אלשיך בשלח יד, יח. שם טו, ג. שער הכוונות ופע"ח דלקמן בפנים. לקו"ת להאריוז"ל ר"פ בא. שם בשלח יד, טו. של"ה קנא, סע"ב. שם שט, רע"א. תו"א מקץ מג, רע"א. לקו"ת דלקמן בפנים. צל"ח חגיגה יב, א. ובכ"מ.

(327) ראה זח"ב שבשוה"ג 325.

(328) להעיר מדרך חיים עד, א: "...כמו שאנו מוצאים בע' שרים דנוגה דעשיה, שיש שהוא קשה מאד כפרעה שהכביד לבו ואמר מי ה' כו', לי יאורי כו', ויש שיראים את ה' כמ"ש ייראו מה' כל הארץ, וכמו מי לא יראך מלך הגוים כו', מלך אלקים על גוים כו', שיש בהם בחי' ביטול גמור לאלקות להיותם בחי' טוב דנוגה כו'..." ע"ש.

(329) להעיר מתניא ר"פ כד: "...בס"א וקליפ' זו הנק' ע"ז . . היא אינה מלובשת בגוף חומרי, ויודעת את רבונה

ידעתי את הוי', שלא ידע רק שם אלקים, ואמר עזב ה' את הארץ, כי הכל יודעים ומודים שיש א-להים אלא שמחשיבים כח עצמותם וכל חיות העולם ליש ודבר נפרד בפ"ע כמו שהם חוץ לא-להות, דקרו ליה א-להא דאלהיא כאשר באמת כל השפעתם הוא רק על ידי ע' שרים, הגם דכתיב מי לא ייראך כו' ובכל מלכותם מאין כמוך, משמע שגם עובדי כוכבים אומרים שאין כמוך, מ"מ כתיב רם על כל כו' פ"י שהוא מרומם מעכו"ם, ואינו משפיע להם כ"א ע"י ע' שרים המקבלים יניקה וחיות מבני אלים שהם המלאכים דעשיה, שמהם נמשך כח וחיות השפעת עוה"ז... ע"ש.

וראה זח"א קצה, א: "רבי אבא אמר, ת"ח בההוא רשע דפרעה דאיהו אמר (שמות ה) לא ידעתי את יי', ופרעה חכים הוה מכל חרשויו³²⁵, אלא ודאי שמא דא-להים הוה ידע, דהא כתיב הנמצא כזה איש אשר רוח א-להים בו, ובגין דמשה לא אתא לגביה אלא בשמא דיי' ולא בשמא דא-להים ודא הוה קשיא קמיה מכלא, דאיהו הוה ידע דהא שמא דא איהו שליט

שוליי הגליון

הנ"ל - והוא "ביכל הודו - שמוטקין" שבהערות ("השמטות") רבינו שבסוף הלקו"ת (יח, א) על לקו"ת שבפנים - ושם הביא רבינו שינוי זה, ע"ש, בוך 2009 ג, רע"א (עם הגהות הנ"ל), בוך 999 קנו, א (עם הגהות הנ"ל - בכותרת "יום שני דשבועות [תקצ"ט]). ואולי הם הוספה מאוחרת מהצ"צ כשערך הלקו"ת לדפוס.

(325) ולהעיר מזח"ב יח, א: "...א"ר יודאי א"ר יצחק מה הוה מחשבתהון דמצראי דממנע מישראל פריה ורביה, ושלטנא דממנא עליהון דאעיל בלבהון כך? אלא אמר להון, הו ידעין דזמין ברא חדא למיפק מישראל דיתעביד דינא באלהיהון על ידיה. דאמר רבי יוחנן, בשעה שאמר משה (שמות יב) ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, הלך דומה שרו של מצרים ד' מאות פרסה. אמר ליה קב"ה גזרה נגזרה לפני, דכתיב (ישעיה כד) יפקד יי' על צבא המרום במרום וגו'. באותה שעה נטלה השררה ממנו ונתמנה דומה שר של גיהנם לידון שם נפשות הרשעים. . אמר רבי יהודה, באלהיהם ממש, וזהו שר שלהם, לקיים יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה. וכל זה היו יודעים החכמים שבהם וכ"ש שר שלהם, על כן כתיב הבה נתחכמה לו... ע"ש. ובאור החמה שם (מהרמ"ק): "וכל זה היו יודעי' וגו'. שהודיעם השר והכניס מחשבה זו בלב חכמיהם..." ע"ש.

ויה אשר אתה בא בשליחו אלי היכן הוא כדי שאשמע בקולו, והלא סילק השגחתו ונכנס בסוד העיבור. ועד"ז ביארו בס"ה³³² בפ' ויחזק ה' את לב פרעה, כי כשהיה שומע שם ה' מפי משה זה היה גורם לו לחזק את לבו, כי ידע בחכמתו שלא היה אז מתגלה והיה נעלם בסוד העיבור. האמנם בשם א-להים היה מודה כי הרי יוסף א"ל א-להים יענה את שלום פרעה, והוא השיב ואמר אחרי הודיע א-להים אותך כו', ונמצא שהיה כופר בשם הוי"ה ומודה בשם א-להים. והענין הוא זה . . . עתה שהיה ז"א בסוד העבור היה לו מוחין דא-להים ולא דהוי"ה, ולכן היה כופר בהוי"ה ומודה בא-להים. גם הענין הוא . . . יניקת ארץ מצרים ופרעה אינה מכל ק"ך צירופי שם א-להים, רק מן מ"ח צירוי האחרונים שבו התלויי בב' אותיות י"ם מן א-להים . . . וז"ס מי ה' אשר אשמע בקולו, כי בכח יניקתו מן מ"ח צירופים האחרונים שכנגד שני אותיות מ"י של א-להים היה כופר בשם ההוי"ה, לפי שאם מוחין דהוי"ה דגדלות היו מתגלים היתה יניקתו מן אותיות מ"י של א-להים דעיבור מתבטלת כנודע, ובראותו שהיה לו אז יניקה ואחיזה שם באותיות מ"י של א-להים היתה הוראה כי לא נגלית ההוי"ה, ולכן היה כופר בשם ההוי"ה . . . וזמשה"ה והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר, כי הבן הבכור הנמשך מן הבן הקדוש הבכור העליון הוא אשר ישאלך שאלה זו, יען אליו נוגע זו השאלה כי בו היה רוצה פרעה לכפור בו ולעכב את ישראל בגלות תחת רשותו... ע"ש.

וראה בחיי שמות ה, ג: "...יש לתמוה, אחר שהשיב להם פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו, לא ידעתי את ה', למה היו חוזרין משה ואהרן לומר א-להי העברים נקרא עלינו. אבל הענין, כי הש"י אמר תחלה ובאת אתה וזקני ישראל וגו' ואמרתם אליו ה' א-להי העבריים נקרה עלינו, ובכאן אמרו לו כה אמר ה' א-להי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדבר. הזכירו לו השם המיוחד כמו שנצטוו. וכאשר השיב פרעה לא ידעתי את ה', אז נזכרו כי פרעה היה יודע שם א-להים שהוא ארדן העולם

ולעשות עצמו ע"ז וכיוצא, וכמ"ש בתיקוני' שגוערי' בס"מ שאין לו בושת משכינה וקוב"ה, דבראשי' ירא בושת והוא אין לו בושת, דמשמע שמורד הוא לעשות עצמו יש ודבר כע"ז³²⁹ ממש עד שיוכל לומר לי יאורי וכיוצא...". תקס"ז ר"ע שכה: "...וגם ע' שרים דקליפ' הרי אמרו דקרו לי אלקא דאלייא, וכמו שרו של עשו וכו', אך אע"פ שיודעים את רבונם יש בהם³²⁷ בחי' הפירוד לפרקים ומתכוון למרוד כו', וכמו שר של מצרים שאמר לי יאורי כו'...". תו"ח בשלח שסה, ב [רנ, א]: "...כמו ע' שרים דקליפה שיודעים את רבונם ומכוונים למרוד לעשות א"ע ליש ודבר כו'³²⁷, כמו שר של מצרים שא' לי יאורי ואני עשיתיני כו'...". ועד"ז בכ"מ.

וראה מה שמפרש בכוננת זח"א הנ"ל בשער הכוונות ענין פסח דרוש³³⁰ [ועד"ז פע"ח שער חג המצות פ"ו³³¹, ע"ש]: "...פרעה הרשע [חכם ו]מכשף גדול היה אין כמוהו כמשז"ל, וידע בחכמתו הסתלקות ז"א הקדוש וחזרתו ליכנס בסוד העיבור תוך אי' עילאה, וראה כי אין ז"א הנק' שם הוי"ה משגיח ושליט אז בעולם, ולכן בבא משה אליו כפר בעיקר ואמר לא ידעתי את ה', כי ראה כי יניקת קליפה העליונה השולטת עליו על פרעה לא היתה יונקת משם, וזהו לא ידעתי את ה' הוא ז"א הנק' הוי"ה כנודע, גם אמר מי ה' אשר אשמע בקולו, ר"ל הנה ז"א הנק' י"ה-

שוליי הגליון

ואינה מורדת בו לפעול פועלתה במשלחת מלאכי רעים שלה שלא בשליחותו של מקום ב"ה ח"ו, וכמאמר בלעם לא אוכל לעבור את פי ה' וגו', ואף שנקרא ע"ז, הא קרו ליה א-להא דאלהיא, ואינם יכולי' לעבור כלל על רצונו ית' כי יודעי' ומשיגים שהוא חיותם וקיומם, שיוניקים מבחי' אחרויים דאחוריי' של רצון העליון ב"ה המקיף עליהם, אלא שניקתם וחיותם שבתוכם היא בבחי' גלות בתוכם, להחשיב עצמן אלהות והרי זו כפירה באחדותו, אבל מ"מ אינן כופרים וכחשו בה' לגמרי ולומר לא הוא, אלא דקרו ליה א-להא דאלהיא, דהיינו חיותם וקיומם הנמשך ויורד עליהם מרצונו ית', ולכן אינן עוברין רצונו ית' לעולם... ע"ש.

(330) קטו, ג-ד [פ, א-ב].

(331) כ"ה בדפוס קארעץ תקמ"ה, ועוד. ויש דפוסים שבהם הוא פרק ה. בדפוס קארעץ תקמ"ב ענינים אלו הם בשער (סדר של) פסח פרק ט (צו, ב-ג).

היו העולם [- העולמות³³⁵] יכולים לקבלו, לכך הוצרך לצמצמו ולהגבילו בשם אלקים שהוא המגן כנוכר. וזהו שאמרו רז"ל, לע"ל יוצ[י]א הקב"ה חמה מנרתיקה והרשעים מתלהטים והצדיקי' מתרפאים, רמזו אל הנזכר, פי' שלע"ל יוציא שם הוי' מנרתיקה שהוא שם אלקים, שעתה הוא מלוכב בתוכו, כי אז יהי' כח הצדיקים רב מאוד, ויקוים בהם והיו עיניך רואות את מוריך, ויוכלו לקבל בהירתו ורחמיו הגדולים וחסדיו המרובים ומתרפאים בהם, אבל לא כן הרשעים, אלא מתלהטים כמ"ש הנביא ה' כגבור יצא, כלומר ה' אע"פי שהוא רחמים גמורים, עכ"ז כשיצא מנרתיקו ולבושו ינקם כגבור כמו מדה"ד ויפרע מן האומות. ולכך פרעה הרשע אמר מי ה', כלומר שלא רצה בזה השם, ולא האמין שנתגלה שם הוי"ה, ובאמת לבסוף נתגלה שם הוי"ה ב"ה כאמור וה' הכה כל בכור וגו'... "ע"ש (ולהעיר מסיום שער הכוונות (ועד"ז פרע"ח) שהובא לעיל: "...בו היה רוצה פרעה לכפור...").

תרכ"ט ע' קמ-קמא (קנב-ג) [ועד"ז תרל"א ח"א ע' קס]: "...ולהבין³³⁶ ענין המלחמה, איך שייך לומר בחי' מלחמה, וכמ"ש מלחמה לה' בעמלק, וכן מ"ש הוי' איש מלחמה, איך שייך

שׁוֹלֵי הַגְּלִיּוֹן

(335) כ"ה בליקוטים יקרים לה, ג. (336) ולהעיר מהשינויים בזה בתרמ"א ע' סז-סט (בהשמטת ענין עמלק): "...ולהבין ענין מ"ש ה' איש מלחמה, שלכאור' אינו מובן כלל איך שייך בחי' מלחמה עם ש' הוי' . . . לכן אמר פרעה לא ידעתי את הוי', ולא הי' רוצה לקבל משם הוי' . . . וזהו וידעו מצרים כי אני הוי' בהכבדי בפרעה, שלא כמו שא' פרעה מי הוי' שהגביה א"ע לקבל מבחי' רם רוממות, או מבחי' הצמצום דש' אלקי', אלא אני כפי שני הפירושים והוי' כולא חד ממש, וזה נעשה ע"י שהוי' איש מלחמה, הוי' שמו כמשי"ת... (וממ"ש שם לפני"ז בגוכתי"ק (בוך 1130 לט, סע"ב) בשוה"ג "רק עמלק שהי' מנגד לדעת, יודע רבונו, לא פעל בו מה שידעו מצרי' ולכן אין הכסא שלם כו' עד שיתברר", ושוב בריש גליון השמאלי (שם מ, רע"א): "כ"א עמלק לבדו, שהי' יודע כו", כמ"ש שם בתרמ"א ס"ע סז) ע"ש - ולהעיר שבגוכתי"ק שם (מ, א-ב) נכתב גם ע"ד הענינים דעמלק שבפנים, ושוב העביר עליהם את הקולמוס.

ומנהיגו, כי יזכירנו בדבריו תמיד, אחרי הודיע א- להים אותך את כל זאת, אבל לא ידע השם המיוחד. ועל כן אחר שהשיב לא ידעתי את ה', חזרו ואמרו לו א-להי העברים נקרא עלינו, שהוא א-ל ש-די . . . והנה פרעה ברשעו וחכמתו לא השיב לדבריהם כלל, רק דחה אותם בדברים אחרים, ואמר למה משה ואהרן תפריעו וגו'³³³.

תו"א בשלח סב, רע"א: "...ולכן אמר פרעה מי הוא הוי"ה, שלא האמין לבחי' שם הוי"ה דלעילא, כי בודאי שם הוי"ה דלתתא המהוה כל העולמות ידע כו'...". ועד"ז תו"ח שם רבי, ב [קנב, ב-ג]: "...וע"כ אמר פרעה שלמטה מי הוי' אשר אשמע בקולו כו', לא ידעתי את הוי' כו', כי משה ואהרן אמרו לו כה אמר הוי' אלקי ישראל כו', שזהו בחי' פנימי' דשם הוי' שבהעלם הרצון העליון כנ"ל, שלא הי' לפרעה שם ידיעה כלל כי אין לו שרש שם זה כלל, רק בשם הוי' דלתתא שנמשך מן המאציל לאצ' כנ"ל, וע"כ לא האמין כלל בשם הוי' זה הנעלם שברצון העליון שבפנימי' הכתר בכלל שנק' הוי' אלקי ישראל דוקא, והוא שם הוי' אלקי אברהם כו' כנ"ל, ולזה אמר מי הוא זה שם הוי' זה אשר אשמע בקולו, לא ידעתי את הוי' כו', כי רק בשם הוי' דלתתא שבא בגילוי מן ההעלם דרצה"ע דכתר הי' יודע, מצד שרש אחיזתו באחורי' ועורף דכ"ע כנ"ל, ולא בשם הוי' דלעילא זה . . . וגם לישראל הי' שם הוי' זה העליון דפנימי' הכתר רק בבחי' אמונה בהעלם שלמעלה מן השכל כשא' להם משה הוי' אלקי אבותיכם כו', אך ורק בקי"ס דוקא הוא שראו בראי' מקרוב לשם הוי' זה העליון כמ"ש וירא ישראל כו'... " (ועד"ז תקס"ו ע' קמד [ח"א ר"ע שער]) ע"ש.

ולהעיר מאור תורה ר"פ וארא³³⁴: "...וידוע כי שם הוי' נקרא שמש, וז"ש כי שמש ומגן הוא הדמיון כמו ה' אלקים . . . שם הוי"ה ב"ה שאורו רב מאוד מגודל אור בהירתו אור החסד והרחמים שבו, אם לא היה לאורו הגדול מסך המבדיל, לא

שׁוֹלֵי הַגְּלִיּוֹן

(333) וראה עד"ז ברמב"ן שם.
(334) בהוצאות קה"ת - סימן עג (כו, א-ב [ע' קא]).

הגאולה נק' בשם איש . . וגם בגאולת מצרים כתיב ויקחו להם איש, היינו שימשיכו גילוי הוי' עד שיהי' נק' בשם איש, ולכן כתיב ה' איש מלחמה שכדי שיהי' בחי' איש הוא ע"י מלחמה, שיש מונעים ומנגדים לגילוי בחי' זו כמו פרעה כו'... ע"ש.

[וראה גם תרל"ג ח"א ר"ע רב [ועד"ז תרמ"ב ר"ע רנו]: "...שיומשך ויתמצצם ההמשכה מבחי' ארך אפים בבחי' חכ' ומדות דוקא, ועי"ז ויוציאנו ה' אלקינו כו', לפי שכשאו"א מלבישים לזרועות דא"א עי"ז נמשך יצ"מ, שענין גלות מצרים הוא דוקא מבחי' מצרים שהוא בחי' ארך אפים, אבל כשנמשך המשכה מבחי' ארך אפים בבחי' חכ' עי"ז נעשה יצ"מ, לפי שמשם לא יוכל פרעה לקבל, לפי שפרעה אינו מקבל רק מבחי' עורף, אבל מבחי' פנים אינו יכול לקבל, וכשנמשך (ההשפעה³³⁸) [המשכה] בבחי' פנים אינו יכול לקבל, וזהו שא' פרעה לא ידעתי את הוי', לפי שמשם הוי' שהוא בחי' חכ' ומדות אינו יכול לקבל ורצה לקבל דוקא מבחי' עורף לכן אמר לא ידעתי את הוי'... ע"ש].

תרמ"ב ע' שמא: "...ומפני היותו א"א גם לרשעים לכן קיבל פרעה יניקה, רק מ"מ קיבל מבחי' ערף לבד, כי בבחי' הפנימי נאמר יאר ה' פניו אליך, פניו אתנו סלה, רק מפני ששם אם צדקת נמשך לפרעה, הגם כי ה' מכעיס שאמר מי ד' כו' לא ידעתי את ד' שלא רצה לידע, וגם כי הקלי' אין להם מוח הדעת...".

תרס"ה ע' קפד [רעו]: "...כמו פרעה שאמר לא ידעתי את ה[וי]', אבל משם אלקים ידע שהי' יוסף אמר לו אלקים יענה את שלום פרעה, ומשה

שוליי הגליון

³³⁸ "ההשפעה" – כן נדפס בתרל"ג שם. אבל בגוכתי"ק (בוך 2085 קעז, א) שממנו נדפס: "המשכה" (וכן נדפס בתרמ"ב שם [אך בהע' 76 שם העיר המו"ל ע"ז: "בסה"מ תרל"ג כאן: ההשפעה" – אבל כנ"ל בתרל"ג גוכתי"ק שם אינו כן], וכ"ה שם בגוכתי"ק – בוך 2087 צט, א, וכ"ה בהנחה ממאמר הצ"צ (עם תיקונים בגוכתי"ק אדמהר"ש – בוך 1077 קכג, א) שעליו מיוסד לכאורה תרל"ג (שבפנים).

(לומר³³⁷) [למעלה] בחי' מלחמה כו' . . והענין הוא, דהנה פרעה אמר לא ידעתי את הוי', דהנה כתיב רם על כל גוים הוי' על השמים כבודו, שאוה"ע אומרים שהוא רם בבחי' רוממות, ולכן על השמים כבודו שהם בחי' שכלי' נבדלים, אבל למטה בארץ הנה עזב ה' את הארץ לפי שהוא השפלה נגדו ית', ולכן אומרים עזב ה' את הארץ בידי המזלות כו'. אבל ישראל אומרים המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ, לפי שגם השמים הוא בחי' השפלה נגדו ית', וכמו שהוא יכול להשפיל א"ע בשמים כן יכול להשפיל א"ע בארץ, ששו"א הם שוין לפניו ית'. וזהו וידעו מצרים כי אני הוי', והיינו לפי שפרעה הוא בחי' עורף ומקבל ממקום גבוה שהוא בחי' עורף דא"א, שהוא בחי' רם דהיינו שמקבלים מבחי' רוממות כו' ששם כחשיכה כאורה כו', ועוד שהם מקבלים מבחי' הצמצום דשם אלקים, אבל מבחי' הוי' אינם יכולים לקבל, לפי שכדי לקבל משם הוי' צריך שיהי' בחי' ביטול, לכן אמר פרעה לא ידעתי את הוי' ולא הי' רוצה לקבל משם הוי' . . וזהו³³⁶ וידעו מצרים כי אני הוי', שכולא חד, לא כמו שהם אומרים רם על כל גוים הוי' שמקבלים מבחי' רוממות או משם אלקים בחי' צמצום, אלא אני הוי' שכולא חד ממש. וז"ע המלחמה לה', ה' איש מלחמה, וכן מלחמה לה' בעמלק, כי עמלק הוא בגימ' רם, שמפני שהוא רוצה לקבל מבחי' רם כו', ולא מבחי' שם הוי' כי חלק הוי' עמו דוקא, וזהו מלחמה להוי', משם אורידך נאום הוי' כו'... ע"ש.

תרל"ב ס"ע רפא (הנחת ר"א זעליגסאהן): "...אבל הגאולה הוא שיתגלה גילוי שם הוי', ולכן אמר פרעה לא ידעתי את ה', מי ה' אשר אשמע בקולו, כי שם הוי' מורה על הגאולה ולכן לא רצה פרעה לידע מזה, כי רצה הגלות ולא הגאולה, ושם הוי' הוא הגאולה כי הוא הפנימי ובפנימי שם הוא דוקא הכוונה בנש"י, ופרעה הוא אותיות עורף אחוריים חיצוניות . . ובזמן

שוליי הגליון

³³⁷ "לומר" – כן נדפס בתרכ"ט שם. אבל בגוכתי"ק (בוך 1015 קסז, א) שממנו נדפס: "למעלה" (וכן נדפס בתרל"א ר"ע קס, וכ"ה שם בגוכתי"ק – בוך 1061 קנ, סע"ב).

הטוב כלל ואין הטוב מתערב ברע כלל, רק ע"י חטא אדה"ר נתערכו טו"ר יחד (כמ"ש למעלה באריכות). וזהו שהי' בחי' החלום הזה דפרעה העליון דקדושה, שהוא בחי' המל' שנק' סודכ"ד³⁴¹, בחי' ההתגלות של המוחין ומדות ורצון ותענוג כו', שהוא עומד על היאור למעלה מבחי' הנהר שיצא מעדן עצמו, שהוא בבחי' אור העונג ורצה"ע העצמי שבחו"ב, שממנו נמשך גם לעה"ח שהוא מדות דבינה עילאה, שהוא בחי' צומח שבבחי' חיים עליוני' דחו"ב ע"כ נק' עה"ח כו', שנמצא בחי' סוף דמל' עומדת למעלה על בחי' ראש דג"ר דכח"ב כו', והיינו לפי שזהו בחי' החלום כח הדמיון דבחי' מקיף דתוהו, שיכול להיות התחתון עליון והעליון תחתון וב' הפכים כא' וד"ל. וזהו שראה בחלום והנה מן היאור עולות ז' פרות יפו"מ ובריאות בשר, דהיינו מה שגם מבחי' אור העליון דנהר ראשון שיוצא מעדן להשקות את הגן יוצאי' ונמשכי' תולדות ז' מדות טובות הטבעי' העצמי' כמו שהן בעצם הטוב שברצון ועונג העצמי בעצמו הנפש ממש, כמו בק"ש ואהבת בכל לבבך ממש כו' גם במדות הטבעי' בלב בשר, וז"ש יפו"מ ובריאות בשר בחומר כמו בצורה (כעצם הטוב דנשמת משה שמן המ"ע דיאור הנ"ל משיתיהו כנ"ל³⁴²). אך אחר התפלה יוצאי' ונמשכי' ועולי' מן היאור הזה עצמו להשקות את עה"ד טו"ר, שהן ז' מדות הרעות, אה' רעה טבעי' ועצמי' ג"כ, כי משם יפרד בעולם הפיבוד ונעשה בחי' רע גמור בתאוות חומרי' המטמאי' לנפש, עד שמשכחות את מדות הטובות שהי' בלבו באהוי"ר האלקי' גם בטבעי' בעת התפלה כאלו לא הי' בלבו שום התפעלות אלקות, ולא יעשה רושם כלל להחליש לכח המדות רעות החומרי' דתאוות גשמי' אפי' כמלא נימא. וז"ש ותאכלנה כו' ולא נודע כו' ומראיהן רע כאשר בתחלה כו' (לפי שאין לרע חיבור וקשר כלל עם הטוב שהן מפורדין זמ"ז כנ"ל). וכמו כנ"י בגלות שהן בבחי' חלום בשינה כמ"ש אני ישינה, שכל חכמתם האלקי' תתבלע בטרדת הפרנסה וכה"ג כו' והי' כלא הי' כו'. וכך הוא ג"כ בעסק התו',

הודיע לו גם בחי' שם הוי' בחי' הי' הוה ויהי', וע"ז אמר לא ידעתי כו', שלא רצה לידע משם הוי', והפריד שם אלקים משם הוי' שהוא הסתר אמיתי ח"ו, וממילא העולם מציאות יש ממש כו'...".

תער"ב ח"ב ע' תתכב: "...ופרעה א' לא ידעתי את הוי', דמשם אלקים ידע ועל שם הוי' אמר לא ידעתי, שלא רצה לידע מש' הוי'...".

☞ הערה 242 ☞

ראה תו"ח מקץ פח, ב-ד³³⁹: "וזהו והנה עומד על היאור כו'. דהנה היאור הזה הוא נהר נילוס, שהוא הנהר הראשון בד' נהרות שיוצאין מנהר שיוצא מעדן להשקות הגן, והוא מ"ש ומשם יפרד והי' לארבעה ראשים שם הא' פישון כו', שנהר זה עדיין הי' כלול ומתאחד בנהר שיוצא מעדן ממש, שהוא למעלה מעה"ח שבתוך הגן, כמ"ש ויטע ה' גן בעדן מקדם כו' ויצמח ה' כל עץ נחמד כו' וטוב להשכיל ועה"ח בתוך הגן ועה"ד טו"ר ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, הרי פשט הכתובי' הללו משמע דנהר זה שיוצא מעדן הי' משקה לכל עץ נחמד כו' הנטוע בגן הזה, וגם לעה"ח שבתוך הגן וגם לעה"ד טו"ר כו', וע"כ בנהר זה בהכרח שיש בו כח המצמיח כל בחי' עונג העליון הטוב בעצם כמו כל עץ נחמד וטוב, וגם הי' משקה לעה"ח ועה"ד כו', רק שבהפרד הנהר חוץ לג"ע לד' ראשים, ויצא ראשון נהר פישון שהוא נילוס, נמשך בו מבחי' עה"ד טו"ר בתערובות אחר החטא דאדה"ר בעה"ד כשאכל ממנו כו' . . . והנה מבואר למעלה³⁴⁰ שבחי' העדן הרי הוא בחי' שעשועי' העצמי' שבח"ע דתו' הקדומה, והוא שנמשך בנהר שיוצא מעדן להשקות את הגן שהוא ג"ן סדרי' דאורייתא כו', והוא משקה גם לבחי' עה"ח שכולו טוב בעצם עד בחי' המדות שמתגלים למטה בעה"ד טו"ר, ואמנם בעה"ד עצמו הרי הן יוצאין מפורדי' זה מזה, שאין הרע מעורב עם

☞ שו"י הגליון ☞

339) שברשימת רבינו שבדקדוקי תורה הערה 240. לתועלת הלומדים, הובא כאן על הסדר כל השייך למאמר דידן.

340) פד, רע"ג ואילך.

☞ שו"י הגליון ☞

341) פירושו: סופא דכל דרגין.

342) תו"ח שם עו, רע"ב. פז, רע"א.

דקדושה ברישי אתוון הנ"ל, ואז נהפוך הוא שאין בחי' פרעה שהוא בחי' המל' סודכד"ר עומד על היאור העליון הנ"ל שהוא נהר שיוצא מעדן, אלא בחי' היאור עומד על פרעה שהוא החולם, שממשיך עליו מבחי' פנימי' העונג דעצמי' באה"ר עצומה בתעה"פ ועצמי, עד שיהי' כולו רק טוב ולא יהי' פרות הרעות כלל, כי אין רע יורד מלמעלה מעה"ד כו' כנ"ל, או שיהופך גם הרע לטוב, כמו העץ שהמתיק למים המרים, וכענין מאור שבה מחזירו למוטב כנ"ל וד"ל".

☞ הערה 243 ☞

וראה רש"י עה"פ (מקץ מא, א) ד"ה על היאור: "כל שאר נהרות אינם קרוין יאורים חוץ מנילוס³⁴⁴...". ובמנחת יהודה³⁴⁵ (נעתק³⁴⁶ בשפתי חכמים) שם: "ה"פ³⁴⁷, דק' לרש"י למה כתיב על היאור בה"א הידיע[ן], ולא כתיב יאור? אלא ודאי ה"פ³⁴⁷, היאור הידוע הנזכר לעיל. ולא מצינו שנזכר יאור לעיל, אלא ודאי קאי על הד' נהרות שכתובים בפרשת בראשית. וא"כ למה לא כתיב בכאן נהר כמו שכתוב לעיל בפרשת בראשית? אלא וודאי אי הוה כתיב נהר לא הייתי יודע על איזה נהר קאי, שד' נהרות כתובים לעיל. לכך כתיב יאור, כלומר הנהר שעשוין[ה] יאורים, שפיר ידענו אהי מינייהו קאי, דכל שאר נהרות אינן קרוין יאורין חוץ מנילוס, כמו שמפרש ואזיל³⁴⁴, ונילוס היינו פישון הנזכר לעיל בפרשת בראשית, כדפירש"י שם, וכל שאר נהרות דנקט רש"י קאי אשאר ג' נהרות הכתובי' בבראשית...".

ועד"ז גור ארי³⁴⁸ שם: "כל שאר נהרות וכו'". פי' מה שכתוב כאן היאור בה"א הידיעה, כאילו ידוע באיזה יאור מדבר, היינו ששאר נהרות אינן קרויים יאורים, רק נילוס, ולכך כתיב בה"א

גם ששרשו בעה"ח שכולו טוב בעצם, ומדות דחכ' דתו' הן דרכי החיים העליוני' שכולו טוב, והי' ראוי להיות שיוכל אור הטוב דתו' להפוך לז"מ רעות דק"נ החומרי' כטמא ופסול כו', כמו שהי' בעץ שהשליך למים המרים דמרה שנמתקו המים כו', אבל בחלום דפרעה (שבבחי' או"ח דתוהו שיוכל להיות העליון תחתון בעולם הפוך כו') הי' להיפוך, שהמדות רעות דז"פ רעות אכלו לז"פ טובות ולא נודע כו'. והיינו כמו שנראה לעין בעוסקי התו' של"ש³⁴³ שמרגיש א"ע ביותר, שזהו מבחי' עה"ד טו"ר שמרגיש הטו"ר כו' שמוזה נמשך כל תאוות חומריות ולגרמי' דוקא ושיהי' בעצמו יש ודבר דוקא, היפוך בחי' הביטול לאין האלקי' דבחי' מ"ה דחכ' דתו' כו', ע"כ עושה א"ע יש ודבר בעסק התו' לומר אין לי אלא תו' בבחי' נפרד מאלקו', ומרחיב דעתו עלי' בגסות כו', ורק לגרמי' להתגדל בה או לפרנסתו וכה"ג, שזהו היפוך גמור מבחי' ביטול דכח מ"ה דחכ', ולזאת הגם ששרש התורה עצמה מעה"ח, נהפך סם חיים לסם המות להשחית נפשו ממש כמ"ש למשמאילים בה כו', כמו שז"פ רעות אכלו לז"פ טובות ומראיהן רע ככתחלה ממש, כך בחי' הרע דז"מ רעות שבלעו לז"מ טובות דחכ', שהוא לכל בחי' הטוב הגנוז בחכ' דתו' שלמד של"ש באופן שלא עשה בנפשו שום רושם טוב, אף להרהר בתשובה לפרקי' או להתעורר באהוי"ר וקבעומ"ש כו', אלא מראיהן רע ממש ככתחלה כו', והי' ראוי להיות להיפוך שמאור שבה יחזירו למוטב להפוך הרע לטוב כו', וכ"ז לפי שפרעה חולם בקטנו' דמח' בהשגות אלקי' מרחוק בתפלה (עד שנדמה לו שעומד למעלה מן היאור כו') . . אדרבה א' אין התו' מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, שממית כל בחי' עצמו, שאינו מחזיק טובה לעצמו כלל . . וכמו"כ בעסק בתושבע"פ . . היגיעה בעומק העיון מאד בביטול כל העצמי' . . ולפי שהעלאה זו ביגיעת המוח והרצון כמ"ש למחכה לו למאן דדייק מילין דחכ' כו', ממשיך מעצמי' התענוג העליון שנשמתו כו', וכאשר בחי' הפנימי' מאיר בחיצוני' זהו היפוך בחי' החלום

☞ שו"י הגליון ☞

(344) ורש"י ממשיך שם: "...מפני שכל הארץ עשוין (נ"א: עשויה) יאורים יאורים בידי אדם, ונילוס עולה בתוכם ומשקה אותם, לפי שאין גשמים במצרים תדרי כשאר ארצות".

(345) לרי"ל איילינבורג מבריסק דליטא – לובלין שס"ט.

(346) בקיצור ושינוי לשון קצת.

(347) פירוש: הכי פירושו.

(348) פראג של"ח.

☞ שו"י הגליון ☞

(343) פירוש: שלא לשמה.

הידיעה... "ע"ש.

דאצילות עומד על היאור להשפיע בו, כי הנה היאור הוא נהר פישון שהוא הראשון מד' נהרות, וממנו מקבלים כל הד' נהרות. והנה ד' נהרות הנ"ל ישנם למעלה בקדושה העליונה, שהם ד' מחנות שכינה כו', אך למטה הם בקליפה, והם בחי' ד' מלכיות אשר שעבדו בישראל שהם ד' גליות, ולכן גלות הראשון הי' במצרים שהוא נהר הראשון כו'... "ע"ש.

הואיל משה³⁴⁹ שם: "על היאור. ק"ל, מדאומרו בה"א הידיעה משמע שהיה ניכר וידועה, לכ"פ כל שאר נהרות כו' – אם כן הוא ניכר, לכך כתב ה"א הידיעה. וא"ת אם כל שאר נהרות לא נקראים יאור, רק זה לבד, אם כן עדיין לכתוב בלא ה"א הידיעה ואנן ידעינן ממילא שנילוס הוא, ששאר נהרות אינם קרוים יאורים. וי"ל דוודאי גם שאר נהרות קטנים קרוים יאורים, רק שאר נהרות שבד' נהרות המוזכרים בתורה אינם קרוים יאורים, על כן הוצרך לכתוב בה"א הידיעה להורות על הנהר הידועה שבד' נהרות הנזכרים... "ע"ש.

☞ **הערה 246** ☞

ראה בכורות נה, א-ב: "...דאמר רב יהודה אמר רב, כל הנהרות (שבעולם, רש"י) למטה משלש נהרות (חדקל ופישון וגיחון, שכל הנהרות שבעולם באים משם -] שטמ"ק: מהם], רש"י), וג' נהרות למטה מפרת. . והא כתיב והנהר הרביעי הוא פרת (דכחד מינייהו חשיב, ואת אמרת דמיניה קאתו, רש"י)? אמר רב נחמן בר יצחק, ואיתימא רב אחא בר יעקב, הוא פרת דמעיקרא (הוא פרת הנזכר למעלה, ונהר יוצא מעדן וגו', שהשלשה נפרדין ממנו, רש"י³⁵¹)..."

משכיל לדוד³⁵⁰ שם: "על היאור, כל שאר וכו'. ק"ל לרש"י, דבשלמא אם לא היה במצרים אלא יאור א' הוה ניחא למכתב היאור בה"א הידיעה, אלא מאחר דאשכחן בפ' וארא על נהרותם על יאוריהם וכו', דנר' בהדיא דיאורים טובא הוו תמן, מעתה מאי שייך לכתוב היאור? לא הול"ל אלא על יאור, דהוה משמע בחד מנייהו. אלא מוכרח לומר דקרא ה"ק, על הראש של היאורים, דהיינו הנהר הגדול המושך שממנו נמשכים מים לכל היאורים, שהם בריכות העשויות בידי אדם, כדפירש"י התם בוארא. אלא דאפ"ה ק', דהשתא נמי לא ידעי' מידי, שהרי נהרות המושכין נמי טובא הוו התם, מדכתיב על נהרותם. מש"ה תירץ רש"י אה"נ דנהרות טובא הוו, ומ"מ הנהו לא מקריין יאורים, דלא הוו נמשכין מנייהו יאורים, רק מנילוס הוא דהוה נפקי, ע"י שמימיו מתברכין ועולה דרך היאורים להשקו' השדות. ומעתה תו ליכא למטעי, דע"כ כי כתיב היאור אנילוס קאי. ודברי הרא"ם ז"ל מ"מ במקומן, ואתה תבחר".

ולהעיר מתו"ח בשלח שלה, ב [רל, סע"ד]: "...דד' גליות הן בדוגמא דד' נהרות, ונהר נילוס דמצרים שהוא פישון הי' הראשון, וגלות האחרון הוא הנק' נה"פ³⁵², שזה יהי' העברה³⁵³ הב' בימוהמ"ש בנהר מצרים כו' שיהופך אל עמים

☞ **שול"י הגליון** ☞

(351) וראה עד"ז בתוס' שם ד"ה הוא: "הוא פרת דמעיקרא. פירוש, ולא מפני שהוא קטן קורהו רביעי, דהוא [- שטמ"ק: אלא הכי קאמר, הוא] פרת דמעיקרא, ששמו פרת מקודם שמתחיל ליפרד לד' ראשים, וכשמתחיל ליפרד יוצאים הנהרים זה לצד זה [וזה לצד זה] ופרת הולך ביושר לדרך הילוכו [- שטמ"ק: כדרך הלוכו, ולכך עומד בשמו]..."

(352) פירוש: נהר פרת – וכמ"ש המו"ל בתו"ח מהדו"ח שבפנים (הע' 572) שכ"ה להדיא בכת"י ת, ט (שברשימת הכת"י לשם). וכ"ה גם בכת"י ג, ד, ז, י, יב-כ (אבל בכת"י ו טעה המעתיק – אולי בפענוח הר"ת "נה"פ" – וכתב כאן: "נהר פישון", ובכת"י ב, ה חסרים דפים אלו מהכת"י, וכת"י יא אינו תח"י). והיינו שהר"ת "נה"פ" נמצא (לע"ע) רק בבוך 1085 (והעתקת ר"ש סופר משם), ובכת"י א.

(353) "שזה יהי' העברה" – להעיר מגירסת כת"י י, טז, יז, כ (שבשוה"ג הקודם): "שזה יהי' אחר העברה הב' בימהמ"ש בנהר מצרים..."

☞ **הערה 244** ☞

להעיר מפלח הרמון מקץ קח, רע"ד (הנחה מד"ה ויהי מקץ תרי"ג להצ"צ): "...והנה עומד על היאור כו', שבחי' פרעה שהוא בחינת המל'

☞ **שול"י הגליון** ☞

(349) לבעהמ"ס מטה משה – פראג שע"ב.

(350) לר"ד פארדו – ויניציאה תקכ"א.

שיוצא מעדן, ששם נפלו הרפ"ח ניצוצין כו' כידוע... ע"ש.

שם שמות לו, ב [כו, ג]: "...היאורה היינו הנילוס, שהוא א' מד' הנהרות שיוצאות מעדן, והוא נהר (פרת³⁵⁸) (פישון³⁵⁸) כידוע. והנה ידוע פי' ונהר יוצא מעדן כו' שהוא ענין ראש ושרש כל ההשתלשלו' אוב"כ, והוא מבחי' אבא שרש כל האצ"י שנק' בשם עדן, כאשר בחי' עונג העליון הנק' עתיקא מאיר בו וממשיך השפע לבנינה הנק' נהר כו', ומשם יפרד והי' לד' ראשים [כו'] היינו בחי' התחלקות הכלים פרטים יותר למטה לד' נהרות כו'. אך כל בחי' הד' נהרות עדיין הם אחוזים וקשורים בבחי' עדן העליון, ואע"פ שנא' ומשם יפרד כו', אינו פירוד ממש כו', וז"ש³⁵⁹ בכאו"א³⁶⁰ שם האחד, פי' שם האחד

שוליי הגליון

היא הגירסא הנכונה – דאל"כ צ"ל שכל המעתיקים (שהכת"י שלהם תח"י) טעו או נמשכו אחר טעות קודמם, וששוב הוסיף איזה מעתיק מרכאות כדי להדגיש חידוש שהוא באמת טעות. ויותר מסתבר, ש"פישון" הוא טעות (או "תיקון" מסברא) של המדפיס או א' המעתיקים שקדמו לו (ולכאורה אפ"ל כן גם בנוגע להשינוי שבכת"י ז: "מנהר פרת"). וראה שוה"ג הבא. וראה גם שוה"ג 423. (358) בתו"ח מהדו"ח שבפנים (הע' 102) כתב המו"ל, שבכת"י א, ד, ה (שברשימת הכת"י לשם) נמצא "פישון" במקום "פרת" – אבל כ"ה גם בכת"י ב, ג, ו-ה, והיינו ש"פרת" נמצא רק בכת"י מעתיק א' – בוך 1085 (והעתקת ר"ש סופר משם), אבל בשאר הכת"י (מעתיקים) שתח"י כתוב "פישון". וא"כ בפשטות "פישון" היא הגירסא הנכונה כאן, ויתכן שהטעות בבוך 1085 (או קודמו) היא תוצאה מזה שהמעתיק ידע מ"ש במ"א (אולי בתורת אדה"א שבפנים) שהנילוס שייך גם לנהר פרת. וע"ד הצחות י"ל, שכיון שבתו"ח וישב הנ"ל בפנים נשמט תיבת "מנהר נילוס שהוא נהר" פרת" ונדפס במקומו "פישון" (כמ"ש בשוה"ג הקודם), לכך סיבבו מלמעלה שידפיסו ענין זה ("הנילוס" . . . והוא נהר פרת") בתו"ח שמות שבפנים.

(359) תו"ח שמות שבפנים הוא הנחת אדה"א (שהגיע אלינו רק בכת"י מעתיקים) ממאמר אדה"ז, ד"ה ויאמר וגו' למילדות העבריות תקס"ה. השורות יו"ש בכאו"א . . . שיצא משם [ודל"ל] (שבפנים) נמצאים בז' או ח' כת"י מעתיקים מהנחה הנ"ל (בוך 1085 [והעתקת ר"ש סופר משם], כת"י א-ג, וכת"י ו-ח (שברשימת הכת"י לשם) – ומסתמא כ"ה גם בכת"י ד שאינו תח"י). אבל בכת"י מעתיק א' (כת"י ה, שנמצא בבוך שהוגה בכ"מ בגוכתי"ק

כו' . . . והן ז' [- נו"א: ע'] אומות נגד ז' מדות דנוגה, וכאו"א כלולה מי' שהן ע', וכאשר יבורר גם בבחי' ג"ר כח"ב, שהן קני קניזי וקדמוני שהן עמון ומואב ואדום, שזהו שיהי' בהעברה שני' בנהר מצרים שיקבץ מאשור כו', שיהי' מספר בני' כחול הים כו'... ע"ש. ושם לקמן (שלו, א [רלא, א-ב]): "...ידוע דס"ר נשמות דדור הפלגה הוא שנתקנו בס"ר נש"י שנולדו במצרים (שנמשכו מניצוצות שנפלו בנהר נילוס, שהובררו חלק החמישי . . . ודורות הבאים אחר דור דקבלת התורה בה"ס עד בימי דוד ושלמה תיקנו יותר . . . ויבררו להביא כל הע"ש דנוגה לאחדות אמיתי כל משך זמן גלות האחרון ע"י תו"מ ותפלה שלהם, עד בימיהם"ש שיתקבצו אליו כל העמים, כמ"ש ולו יקתה עמים גם אדום ומואב כו' . . . וזהו³⁵⁴ הוא פר"ת הוא דמעיקרא, שהוא נהר נילוס דמצרים, כמ"ש למען תזכור כו' [ו]כמ"ש כאשר הי' בעלותם³⁵⁵ כו', לפי שהן [היו] הס"ר שנפלו מדור הפלגה כנ"ל... ע"ש.

שם וישב סה, רע"ד³⁵⁶: "...ואעפ"י שיוצאי מצרים היו ס"ר לבר, שיצאו מנהר נילוס שהוא נהר (פישון³⁵⁷) [פרת³⁵⁷] שהוא הנהר הראשון

שוליי הגליון

(354) "וזהו . . . דמצרים" – בתו"ח מהדו"ח שם (הע' 604) כתב המו"ל ששורה זו נמצא בכת"י ז, ט (שבשוה"ג 352) – אבל כ"ה גם בכת"י י, טו-יז, יט, כ.

(355) לכאורה הכוונה לישע"י, יא, (יב-טז): "... (ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ . . . אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון [- ראה לעיל בפנים] משמעתם. והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים . . . והיתה מסילה לשאר עמו אשר ישאר מאשור כאשר היתה לישראל ביום עלותו מארץ מצרים" (ולא לשופטים ושמואל א שצייין המו"ל בתו"ח שם) – וכמו שהובא בתו"ח בשלח רכא, א [קנז, סע"ד ואילך], ועוד.

(356) ראה עוד קטע ממאמר זה (ד"ה והנה אנחנו מאלמים) במילואים להערה 277 (ליד שוה"ג 422).

(357) בתו"ח שבפנים במהדו"ח (הע' 27) כתב המו"ל, שבכל ז' הכת"י (מעתיקים) שתח"י נמצא "פרת" במקום "פישון". ויש להוסיף, שבכת"י א, ב (שברשימת הכת"י לשם) איתא: "נהר פר"ת" (עם מרכאות לסימן הדגשה), וכ"ה בבוך 3280 (סא, רע"ב – צילום כת"י מעתיק מאוסף רבותינו נשיאינו שבמוסקבה (מהרה יפדה), שלא הי' תח"י המו"ל דתו"ח מהדו"ח). ועפ"ז לכאורה נראה ש"פר"ת

ב: "...יש להקדים תחלה בשרש ענין ד' נהרות שיוצאים מג"ע, דכתי' ונהר יוצא מעדן כו' ומשם יפרד והי' לד' ראשים, שם האחד פישון הוא הסובב כו', וידוע דפישון הוא נהר נילוס וז"ש היאורה תשליכוהו כו', להיות ידוע בענין נהר זה שיוצא מעדן שהוא בחי' מקור הראשון לכל ההשתלשלו' דאו"כ שמסתעפים מאור הכתר ומכתר לחכמה כו', לפי שבחי' עדן זה הוא בחי' התענוג הפשוט שבעצמו' המאציל שנק' עדן סתימאה . . ומעדן זה נמשך בבחי' ירידה והמשכה לנהר זה, שהוא בחי' התענוג הבא לחכמה ובינה, שעדיין הם שם בבחי' ההעלם וסתימות דבחי' עדן העליון (שהוא העוה"ב כידוע), ושם כלולים בהעלם כל מה שמסתעפי' בפרטות מן ההעלם לגילוי, שהוא גילוי אור התענוג העליון [ב]כו"ח ובינה ומדות ומחודרו' מכו', שהוא ענין הג"ע לנשמות שיהיו נהנין ממש מזיו השכינה, שהוא בחי' זיווא עילאה דע"י שבבינה דמל' דאצי' כו'. וז"ש ונהר יוצא מן ההעלם דעדן סתימאה לגילוי אור גמור להשקות את הגן כו', ועדיין הכל הוא בבחי' יחוד עליון דאצי' באו"כ, גם בנשמות שעולין מדי חדש ושבת להתענג על ה' מזיו ועונג העליון כו'. אך משם יפרד והי' כו', לאחר יציאת הנהר מג"ע נחלק ונפרד לד' ראשים, שהוא בא בבחי' ההתחלקו' והפירוד ממקורם הראשון שאינו רק נהר אחד דבחי' עונג הנעלם שבבינה דמל' בג"ע כנ"ל, ועכ"ז עדיין כל הד' נהרות בראשית יציאתם מג"ע, [מ]צד שמקבלים נביעתם מנהר שיוצא מעדן העליון הנ"ל, הרי הם בבחי' התכללות גמור בעדן ג"כ, לפי שעדיין אחוזים וקשורים במקורם בנהר זה שיוצא מעדן כו', ובפרט בנהר הראשון שא' עלי'ן] שם האחד פישון שהוא נהר נילוס, להיותו קודם לראשון והאחרי' [- נו"א: וראשון להאחרי' (וכמ"ש הוא הסובב כו' שם הבדולח ואבן השוהם, וכת' כגן ה' כארץ מצרים כו'), ולא א' שם הראשון כמ"ש ושם הנהר השני והשלישי כו', אלא האחד הוא להיותו בבחי' אחדות ויחוד עדיין ונק' אחד, אע"פ שא' משם יפרד אינו בחי' פירוד ממש רק שנמשך לבא בריחוק מקום, אבל אינו נפרד ממקורו כלל, וא' האחד כוונתו שנכלל בעדן עצמו ביחוד גמור, כי אחוז וקשור הוא בנהר שיוצא מעדן ממש (והוא נהר פרת, כמו שאמרו

הוא א' האמיתי הכללי שבבחי' עדן העליון, והוא הוא [עצמו] כי בהשוואה א' כולם משתוים ונכללים באחד כו', ולכך על כאו"א נא' שם האחד, שאינו אלא אחד אע"פ שהם ד' כו', וא"כ גם הנילוס שהוא פישון שנא' בו שם הא' פישון כו' עדיין הוא אחוז וקשור בבחי' עדן העליון שיצא משם [וד"ל]³⁵⁹. וע"כ ציוה היאורה שהוא הנילוס תשליכוהו...".

מאמרי אדה"א ויקרא ח"ב ר"ע תשח: "...כמו בנשמות דדור הפלגה שנפלו בנהר נילוס שהוא נהר פרת³⁶¹, והן ס"ר נש"י שבגלות מצרי'...".

שם שמות ח"ב ע' שצה: "...וזהו כי מן המ"ע משיתיהו, שהי' צף בתיבת גומא על פני המים שהן מ"ע (דנהר שיוצא מעדן ממש³⁶² שהוא נהר נילוס שהוא נהר הראשון פישון...".

☞ הערה 249 ☞

וראה תו"ח שמות מח, סע"ב – מט, א [לה, א-

☞ שו"י הגליון ☞

הצ"צ) ישנם שינויים בכ"מ שהם (כנראה) העתקה מהגהות הצ"צ, וא' משינויים אלו הוא שהשורות הנ"ל לא נמצאים, ובמקומם נמצא: "והנה כתיב שם האחד פישון, והוא הנילוס כדפירש"י, ופי' שם האחד, שהוא קשור בבחי' אחד האמיתי הכללי שבעדן העליון הנמשך לתוך הנהר היוצא ממנו, הוא בחי' בינה, טרם שמתחלק לד' נהרות כו'" (ראה בכ"ז תו"ח מהדור"ח שבפנים, הערה כג, וברשימת הכת"י לשם).

(360) "וז"ש בכאו"א שם האחד . . על כאו"א נא' שם האחד" – אולי מפרש במ"ש (בראשית ב, י-יא) "...והיה לארבעה ראשים. שם האחד פישון...". שהתיבות "שם האחד" שייכים גם ל"והיה לארבעה ראשים" שלפניהם. וכיון שכתוב "שם האחד" ולא "שם הראשון", י"ל דקאי על כל "אחד" מהד' ראשים (ולא על פישון בלבד), ופירושו שגם לאחר "שם" (נתינת הד' שמות) הם עדיין בבחי' "האחד" (ולפ"ז "האחד" מתפרש בב' אופנים יחד: (א) כל "אחד" מהד' ראשים, (ב) התאחדות כולם יחד כ"אחד האמיתי הכללי").

(361) "נהר פרת" – כ"ה בכל הכת"י (מעתיקים) שתח"י: בוך 154, 191, 416 (אלא שיש שם טעות סופר לפנ"ז: "בנהר דינור שהוא נהר פרת"), 437, 967, 1000, 1244, 2221.

(362) להעיר מתו"ח שמות שבמילואים להערה 249: "...שם האחד פישון שהוא נהר נילוס . . אחוז וקשור הוא בנהר שיוצא מעדן ממש (והוא נהר פרת...) ע"ש.

שהוא נהר אחד לבד, ואם יופסק הנביעה שלהם מנהר הזה יחרבו ויבשו כל הד' נהרות, א"כ גם בפירודם והתחלקותם בירידתם למטה מטה אין זה פירוד כלל, כי כל פרטיהם דנהרות מיוחדים כולם ומקבלים ממקור אחד בכל רגע ורגע בהילוכן בארץ, כי הרי מן האחדות שבנהר אחד הוא שנחלקות ואינם מציאות חדש בפ"ע כלל. . כמו המים דארבע נהרות שהן נמשכים מנהר שיוצא מעדן בלי פירוד כלל... ע"ש.

וראה גם תו"ח וישלח נה, ד: "...מ"ש בנהר זה שיוצא מעדן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים, שהוא מה שיש שרש ומקור בבניה והשגה במורגש העונג האלקי להיות התחלקות לד' ראשים, שהן ד' מחנות שכינה למעלה, קודם שיסתעף מזה בחי' הפירוד ממש בד' נהרות שיוצאים חוץ לג"ע לגמרי כו', אבל קודם שמשם יפרד והיה לד' כו' הרי עדיין הנהר הזה כמו שיוצא מעדן אחד הוא בלי שום התחלקות ופירוד כלל (והוא בחי' פנימית בינה עומק המושג ע"ב דס"ג, ומחיצונית בינה בהשגה ממש משם יפרד כו'), ובחי' פירוד זה הוא שבא במדות, והיינו בחי' תבונה שמשם יפרד להיות מוחין לחג"ת (והמכריע דבחי' ת"ת נחלק לב' שהן ד' דגלים כידוע) . וזהו ג"כ ענין הפירוד דד' נהרות שיוצאים מג"ע והיו לד' ראשים, אחר הפסק דלהט החרב כו', שנמשכים ויורדים בע"ש דעשיה כו', כידוע ומבואר במ"א....".

אתהלך לאזניא ע' רנד: "...כמשל גילוי שפע הרב להתלמיד שהוא מקבל יש ודבר מה כו', זהו בחי' גילוי השכינה בג"ע העליון שנהנין ומרגישים זיו השכינה בבחי' כח הפועל בנפעל כידוע, ואז הם נקראים עולמות הנפרדים עדמ"ש ומשם יפרד, מאחר שהם נפרדים ליש ודבר מן המשפיע אך שהמה בטלים, אבל בבחי' אצי' נקראים הרי בשמים מפני עוצם הביטול...".

תקס"ג ח"ב ע' תרט (נוסח א): "...שיהי' דוקא עולמו' בבחי' יש ודבר נפרד, כדכתי' ומשם יפרד והי' לד' ראשי', שהם ד' מחנות מחנה מיכאל ומחנה גבריאל ומחנה רפאל ומחנה אוריאל, שהם נפרדי' להיות בחי' יש נבראי' בע"ג ותכלית שמתהווי' בבחי' יש מאין... ע"ש.

והרביעי הוא נהר פרת, הוא דמעיקרא כו' . . בבחי' נהר שיוצא מעדן עליון, שהוא בחי' פנימי' בינה סתימאה שיוצא מעדן סתימאה כו', שהוא בחי' התענוג העליון הנעלם שלמעלה מעלה מן ההשגה... ע"ש.

שם וישב סה, א-ב: "...בנהר שיוצא מעדן דכתיב בי' ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים, דמשמע פשט הדברים שבתחלה כשיוצא נהר זה מעדן היה בבחי' היחוד ולא בבחי' הפירוד, ולא היה רק נהר אחד ממש ולא היה בו שרש להתחלקות לד' נהרות, אך כאשר משם יפרד מן היחוד והיה לד' ראשים שהוא ההתחלקות לד' נהרות, דאעפ"י שהנהר הזה אין בו שינוי בעצם מכמו שיוצא ממקורו בעדן, כי לא נוסף בו מים בהתחלקותו לד' נהרות יותר מקודם שהי' רק נהר אחד, אחר שד' נהרות מתחלקים מנהר זה לבד, רק מפני שנהר זה נתרחק בהילוכו מעדן מקורו בא לכלל פירוד, כמ"ש ומשם יפרד כו' דהיינו שנתרחק מבחי' האחדות האמיתי שבעדן בחי' התענוג הפשוט שבח"ע כו', שהיה שם במציאותו רק נהר אחד לבד ובריחוקו משם יפרד בבחי' יש בפ"ע ונעשה מקור לגבי למטה הימנו. וזהו והיה לד' ראשים, שבא מיד לכלל ריבוי והתחלקות לד' נהרות כבי"ע שלמטה מן האצי', לפי שהאור האלקי דעדן העליון שבנהר בא לידי ריחוק ופירוד, שנפרד ממקורו הראשון בירידות המדרגות כ"כ עד שבא למטה להיות מקור לעולמות הנפרדים ממש, ע"כ ממילא בא לידי הריבוי וההתחלקות . . שהריבוי והפירוד ענין אחד ממש, שע"י הפירוד מתרבה וע"י הריבוי מתפרד, כי ע"י ההתחלקות לחלקים רבים משם ימצא הפירוד יותר, מפני שההתחלקות עצמו יחשב בשם פירוד והכל אחד . . אך הנה עכ"ז הגם שהריבוי ימצא מן הפירוד והפירוד הוא הריבוי כנ"ל, אין זה נקרא פירוד גמור, כי מאין בא הריבוי והפירוד הזה הרי הוא בא ממקור אחד ששם הוא בבחי' יחוד ואחדות ממש, ובלעדו אין לריבוי ופירוד זה שום קיום במציאותם כלל, כי בכל שעה ושעה מקבלים מן המקור הראשון, כמו גם ההתחלקות דד' נהרות גם שמתחלקים עוד לאלפים חלקים אין זה פירוד אמיתי כלל, אעפ"י שנאמר ומשם יפרד והי' לד' ראשים, הרי משם דוקא יפרד שהוא מן הנהר הראשון שיוצא מעדן

התענוג המורגש גם בהשגה והבנה דבחי' בינה שנק' הסבר כו', כנשמות שנהנין ומרגישים בתענוג מורגש בהשגתם (כו') ונהר זה יוצא מעדן להשקות את הגן לנשמות שבגן... ע"ש.

הערה 254

ראה אוה"ת ויחי תיח, א-ב: "ויבאו עד גרן האטד . . ומהרמ"א³⁶³ כ', קשה הנה האבל הוא לבעליו³⁶⁴ ואיך מייחסו למצרים. אך האבל הוא על האובדים את השלם ולא על עצמו, והנה האובדים אותו היו זרעו, וגם המצריים³⁶⁵ כי היתה ארצם מתברכת בזכותו (כענין ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף בפי' וישב ל"ט ה', וראיתי בעה"ק שעד"ז ההשפעה הבאה לשר של בבל זהו רק בשביל ישראל), ולכן הי' האבל במקום אטדים וקוצים שמורה (על³⁶⁶) רמז על כבודת האבל עכת"ד. ואפ"ל כי ויברך יעקב את פרעה, שיתברך בית המצרי בגלל ישראל, ושלא ישתעבדו בישראל, שאז הי' טוב למצרים וטוב לישראל ויעלו הניצוצים, וגם להם היה עלייה ע"ד לצוות לזה. משא"כ אחר הסתלקות יעקב שנשתעבדו המצרים בישראל, גרם זה להם שהוכו עשרה מכות, כמה לקו באצבע כו', ולכן בגורן האטד הי' אבל למצרים ג"כ."

הערה 257

ראה זח"א רמט, א: "רבי יצחק פתח ואמר³⁶⁷,

שולח הגליון

(363) היינו מהר"מ אלשיך עה"פ.

(364) "לבעליו" – כ"ה גם בבי' כת"י מעתיקים שבספריית אגו"ח (בוך 1150 ק, ב, ובוך 2131 קצג, סע"ב). אבל באלשיך שם (בדפוס, ובכל הדפוסים שתח"י): "קשה הנה האבל הוא לאבליו...".

(365) "המצריים" – כ"ה בבי' הכת"י שבשוה"ג הקודם, וכ"ה באלשיך שם.

(366) "שמורה על רמז על" – כ"ה באוה"ת שם. אבל בבי' הכת"י שבשוה"ג 364: "שמורה רמז על...", וכ"ה באלשיך שם.

(367) "ואמר" – בביאוה"ד דלקמן בפנים (בכל הדפוסים, ובגוכתי"ק אדה"א שבשוה"ג 386): "ר' יצחק פתח ויבאו...". וכ"ה בזהר דפוס קרימונה שי"ח-ש"כ ("זהר גדול") ויחי ס"ע תקכב. ואילו לשון דפוס ווילנא (ועוד) שבפנים הוא כגירסת דפוס מנטובה שי"ח-ש"כ.

הערה 250

וראה לקו"ת פקודי ז, ב-ג: "...בפי' עדי יש ג' ענינים . . הב' לשון נצחית כמו משוכב ומפואר עדי עד שמו הגדול . . בג"ע אין הגילוי רק מבחי' נהר היוצא מעדן שהוא בחי' חו"ב ולכן הגילוי רק לנשמה, אך לעתיד בתחה"מ שיהיה הגילוי גם לגוף כמ"ש ועצמותיך יחליץ, היינו ע"י גילוי אור שלמעלה מהשתלשלות יוכל לימשך גם למטה יותר . . וגילוי זה היינו מבחי' כתר . . הב' ענין נצחיות, גם זה הוא בענין הכתר, דהנה הכתר הוא בחי' ממוצע בין עצמות אא"ס לנאצלים, ויש בו מבחי' תחתונה שבא"ס כמ"ש בע"ח שמ"א פ"ג, וכיון שיש בו בחי' א"ס לכן הוא לשון נצחיות דהיינו פי' א"ס . . בחי' תחתונה שבמאציל הוא נק' עתיק שנעתק ונבדל... ע"ש.

הערה 253

ראה תו"ח שמות נה [מ], א-ב: "...ידוע בענין ונהר יוצא מעדן כו' שהוא בחי' התפשטות השפע דבחי' מים עליונים דחכ' שנמשך מעדן העליון, שהוא בחי' התענוג העליון הנעלם שבפנימי' חכ' עילאה . . ונמשך לבחי' בינה שנק' נהר, שהוא מקור כל ההשג' אלקי' שהנשמות נהנין מזיו כו' . וזהו ונהר יוצא מעדן העליון להשקות את הגן כו' . . ובג"ע הרי הוא עדיין בבחי' היחוד גמור רק בבחי' המשכה אחת ונק' נהר א' כללי . . בהיותו יוצא מעדן לא הי' עדיין בבחי' ההתחלקות כלל, אלא הי' נהר א' בבחי' היחוד והתכללות בעדן במקורו, וכ"ש וק"ו בעדן העליון עצמו שהוא התענוג העליון הנעלם, שם מתייחד בחי' נהר זה דבינה בתכלית . . שבתחלה היו ודאי כל הניצוצות הללו כנהר זה שיוצא מעדן בבחי' הרוחני' דאור התענוג העליון האלקי, והי' שם בתכלית היחוד העליון האלקי... ע"ש.

שם יתרו שצא, ב [רסז, סע"ד ואילך]: "...העד"ן, שזהו ע"י בחי' המשכת פנימי' הענג העליון בחכ' . . אזי גם החכ' נק' עדן, וכמו ונהר יוצא מעדן, [שפי' עדן] זהו בחי' כלי קיבול לאור התענוג העליון והוא חכמה . . שהוא בחי' מקבל מעצם התענוג הפשוט . . ע"כ נק' גם החכמה עדן, לפי שמקבל מעונג העליון וממשיך התענוג שמקבל בנהר זה שיוצא מעדן העליון (והוא

זמנין סגיאין. כיון דמית יעקב חדו, אסתכלו³⁷⁹ מה יהא בסופא, עד דמטו לגורן האטד דאיהו גזרא דדינא שליטא, אט"ד בגי' יד³⁸⁰, כד"א (שמות יד) וירא ישראל את היד הגדולה וגו', כיון דמטו לאתר דא³⁸¹ חמו גבוראן דנפקי מהאי אטד. אמאי אקרי אטד? אלא מה³⁸² אטד נפקי כובין להאי סטרא ולהאי סטרא, הכי נמי י"ד נפקי מינה³⁸³ אצבעאן להאי סטרא ולהאי סטרא, וכל אצבעא ואצבעא סליק בכמה גבוראן בכמה דינין ובכמה³⁸⁴ נמוסין, כדין ויספרו שם מספד גדול וכבד מאד, על כן קרא שמה אבל מצרים, ודאי אבל כבד³⁸⁵ זה למצרים ולא לאחרא... ע"ש.

ובביאורי הזהר לשם (לג, ד [ועד"ז במהדו"ח³⁸⁶ עט, ג]): "...הנה הקושיא [הקושיות] שהקשה בעל המאמר חזקות הנה

שוליי הגליון

- (378) "דהא ישתעבדו" – בגוכתי"ק אדה"א (ומהדו"ח) מביאיה"ז שם: "דישתעבדו".
- (379) בגוכתי"ק אדה"א מביאיה"ז שם: "ואסתכלו". משא"כ בכל דפוסי ביאוריה"ז: "אסתכלו".
- (380) בגוכתי"ק אדה"א מביאיה"ז שם: "י"ד", וכ"ה בזהר דפוס קרימונה (שבשוה"ג 367) ע' תקנא. משא"כ בכל דפוסי ביאוריה"ז: "יד".
- (381) בגוכתי"ק אדה"א מביאיה"ז שם (קעא, ב): "לאתר דא דאקרי גרן האטד". ואילו במהדו"ח: "לאתר דאקרי גרן האטד".
- (382) בגוכתי"ק אדה"א (ומהדו"ח) מביאיה"ז שם: "כמו".
- (383) בגוכתי"ק אדה"א מביאיה"ז שם: "מיניה", ועד"ז בביאוריה"ז דפוס לכוב תרכ"א (קה"ת תשט"ז): "מיני". ועד"ז בדפר"ר: "מיניה" (וכ"ה בזהר דפוס קרימונה שבשוה"ג 380). ואילו במהדו"ח: "מיניה" (כבזהר דפוס ווילנא שבפנים).
- (384) "ובכמה נמוסין" – בגוכתי"ק אדה"א (ומהדו"ח) מביאיה"ז שם ליתא.
- (385) "כבד" – בגוכתי"ק אדה"א מביאיה"ז שם ליתא. אבל בכל דפוסי ביאוריה"ז איתא.
- (386) ש"הוגה מחדש ע"פ גוכתי"ק אדהאמ"צ (מס' 3397 קע, א) שהגיע לדינו לאחרונה – כמ"ש שם המו"ל בהע' 1. בחלק מהמקומות שנראה של' המהדו"ח הוא באו"א ממ"ש בגוכתי"ק הני"ל, הובא ל' הגוכתי"ק בפנים [בסוגריים], וצויין מ"ש במהדו"ח בשוה"ג – חוץ מהמרכאות שנוספו בפנים [בסוגריים] ע"פ גוכתי"ק (שהם לכאורה סימן להדגשה, ולא נדפסו בכל הדפוסים). פאקסימיליא מגוכתי"ק הני"ל להתחלת הדרוש (שבפנים) נדפס בסוף המהדו"ח בדף רצב, א.

ויבאו עד גרן האטד³⁶⁸ וגו', וכתוב וירא יושב הארץ הכנעני³⁶⁹ את האבל בגרן האטד וגו', הני קראי אית לאסתכלא בהו, מאי איכפת לן דאינון אתו עד גרן האטד? ומ"ט אתכנת³⁷⁰ אבלותא דא³⁷¹ למצרים, דהא אבל ישראל מבעי³⁷² ליה, מ"ט למצרים? אלא הכי אמרו, כל³⁷³ ההוא זמנא דהוה יעקב במצרים אתברך ארעא בגיניה, ונילוס הוה נפיק ואשקי ארעא, ועוד דפסק כפנא בגיניה דיעקב, ועל דא מצראי עבדו אבלותא ואתכני עלייהו. . ת"ח מצראי כלהו חכימין³⁷⁴ הוה ומסטרא דגבורה קא נפקי כמה חילין וכמה³⁷⁵ משריין וכמה דרגין על דרגין עד דמטו לגבי דרגין תתאין, ומצראי הוה חרשין וחכימין בהו וידעין סתימין³⁷⁶ דעלמא, ואסתכלו הא דבזמנא דיעקב קיים בעלמא לא אית עמא דשלטא על בני³⁷⁷, וידעו דהא³⁷⁸ ישתעבדו בהו בישראל

שוליי הגליון

- (368) בדפוס קרימונה שבשוה"ג הקודם: "ויבאו עד גורן האטד ויספרו שם". וראה דקדוקי תורה הערה 255.
- (369) בדפוס קרימונה שבשוה"ג הקודם: "וכתיב וירא יושב הארץ וגו' ויאמר אבל כבד זה למצרים ע"כ קרא שמה אבל מצרים וגו'". וראה דקדוקי תורה הערה 255.
- (370) "אתכנת. . . למצרים" – בגוכתי"ק אדה"א (ומהדו"ח) מביאיה"ז שם: "ומ"ט אבל דא למצרים אתכנת".
- (371) בדפוס קרימונה שבשוה"ג 369: "ומ"ט אתכנת אבלותא דא תמן למצרים". וראה דקדוקי תורה הערה 255.
- (372) בגוכתי"ק אדה"א מביאיה"ז שם: "מיבעי" (וכ"ה שם לקמן, כמ"ש בשוה"ג 391, 393). משא"כ בכל דפוסי ביאוריה"ז: "מבעי".
- (373) "כל. . . ארעא בגיניה" – בגוכתי"ק אדה"א (ומהדו"ח) מביאיה"ז שם: "אלא הכי אמרו, דנילוס בגיני דיעקב הוה נפיק ואשקי ארעא ואתברכת, ועוד...".
- (374) בגוכתי"ק אדה"א מביאיה"ז שם (קעא, א): "חכימי" (וכ"ה שם לקמן (קעא, ב): "וזהו שאמר ת"ח מצראי כולהו חכימי הוה" – ועד"ז במהדו"ח שם (פב, ב) ע"פ דפוסים הקודמים: "...כולהו חכימי..."). אבל במהדו"ח כאן (פא, סע"ג): "חכימין" (כבדפוסים הקודמים).
- (375) בגוכתי"ק אדה"א מביאיה"ז שם (קעא, א): "כמה". משא"כ בכל דפוסי ביאוריה"ז: "וכמה".
- (376) בגוכתי"ק אדה"א מביאיה"ז שם: "סתימו". משא"כ בכל דפוסי ביאוריה"ז: "סתימין".
- (377) בגוכתי"ק אדה"א (ומהדו"ח) מביאיה"ז שם: "בנוהי".

שלט האדם באדם לר[ן]ע לו . . ע"י שם מ"ה אתברירו הכל, והוא ע"י תומ"צ שבכל ו' אלפי שנין [- שני³⁹⁴] עד אלף הו', שאז יבוער כל הר[ן]ע דקליפות [- דקליפת] נון[ג]ה, וכמ"ש ואת רוח הטומאה כו', דהיינו כל מה שבלעו החיצונים יניקה מהקדושה יוציאו מהם לגמרי, [ו]כמ"ש ח[ן] יל בלע וי[ן] קיאנו, ויבולע [- ובלע] המות כו', וכמו והוצאתי את בלע[ן] מפיו כו', וממילא ימות[ן] כי אין להם חיות מצד עצמם כו'. וזהו מארז"ל לעתיד ישחוט הקב"ה [- הקדב"ה ישחו"ט] ליצה"ר, והיינו ג"כ מ"ש אשר שלט האד[ן]ם בליעל עכשיו באדם דקדושה הוא לר[ן]ע לו, דהיינו כדי שעי"ז יבורר בחי' הטוב מרפ"ח ניצוצין [- ניצוצו] שנפלו ברע דנו[ן]גה, וכשיושלם הבירור ממילא יאב[ן]דו, והיינו לר[ן]ע לו, ששליטה זו לרע לו היא. ובזה מתורץ הקו' הב' [- השני³⁹⁵] אבל ישראל מני[בעינ]י³⁹⁶ ליי, דכיננו [- דהרי] אבל זה למצרי[ן]ם דוק' ולא לא[ן]חרא, כי בהספד זה שהספידו שם בגרן האט[ן]ד דוקא, שהוא שרש הקליפות עי"ז ביררו הטוב [מהם], ע"ד שיהיה לעתיד ממש, וע"כ קרא שמה אבל מצרי[ן]ם דוקא... ע"ש.

וראה גם צרור המור עה"פ: "...ואמר שעשו מספד גדול בגורן האטד עד שקראו שמו אבל מצרי", וראוי היה שיאמר אבל ישראל, אבל אמרו בזוהר, כי חכמי יועצי פרעה וזקניו וחרטומיו ראו בכישופם הרעה הגדולה העתיד' לבא למצרי' בסבת ישראל, והמכות הגדולו' שעתידות לבא עליהם, כאומרו הנה י"ד ה' הויה במקנך, וזהו גורן האטד, כי אט"ד עלה י"ד, וזהו ויבואו עד גורן האטד ויספדו שם מספד גדול מאד, וכשרא' יושב הארץ הכנעני את האבל בגורן האטד, אמרו אבל כבוד זה למצרים, עד שהוקבע שם המקום אבל מצרים. ורמז גם כן שהכנעני ראה גם כן הרעה הגדולה העתידה לבא עליה, כדכתיב נמוגו כל יושבי כנען, ולכן תלו קללתם במצרים,

מאד, וב' הקושיות קושיא א' הוא [- היא³⁸⁷], דהיינו למה נקרא שמה אבל מצרים, והלא אבל ישראל מבע"ל [- היה³⁸⁸]. וגם מה שהקשה בתחילה מאי א[ני]כפת³⁸⁹ לך, כונתו בזה לקושיא הב', דמשמע מזה דמה שמודיע שבאו עד גרן האט[ן]ד, דזהו הטעם עצמו להיות נקראת אבל מצרים [דוקא], וכדמסיים בסוף המאמר בתירוץ הקושיא דגרן האטד [- אט"ד³⁹⁰] זה אבל למצרים דוקא כו'...".

ושם בסוף הדרוש (לה), סע"ד – לו, א [ועד"ז במהדו"ח³⁸⁶ פב, סע"ד – פג, ב]: "...הנה עתה בסוף דבריו חוזר למה שקדם, לבאר ולתרוץ הקושיות החזקות במ"ש אבל מצרים, דהא אבל ישראל מני[בעינ]י³⁹¹ ליה, ומאי א[ני]כפת³⁹² לון [- לן] דמטו לגר[ן]ע האט[ן]ד כו' . . ולזה מתרוץ קושיא הא' מאי א[ני]כפת³⁹² לך כו', דבוודאי היה צריך [- הוצרך] להודיע שהגיעו השבטים עם יעקב לגר[ן]ע האט[ן]ד ועמדו שם כדי לראות ולהשיג שרש יניקות החיצונים מאט[ן]ד זה . . וכדין ויספדו שם כו', פי' מעתה בא לתרוץ הקושיא השני' החזקה יותר, דהא אבל ישראל מני[בעינ]י³⁹³ ליה כו', שכוללת גם הקושיא הא' מאי א[ני]כפת³⁹² לך כו' כנ"ל. דהנה כתיב עת אשר

— שו"י הגליון —

(387) כ"ה לכאורה בגוכתי"ק. משא"כ בכל הדפוסים: "הוא".

(388) כ"ה בגוכתי"ק (וכ"ה בכת"י מעתיק – בוך 757). אבל במהדו"ח נדפס: "היי", וצויין ע"ז שם בהע' *6: "הי": כ"ה בגוכתי"ק. ובהנדפס: מבעי ליי". [ולהעיר שבדפו"ר נדפס רק: "והלא אבל ישראל" ותו לא.]

(389) "איכפת" – כ"ה בגוכתי"ק (וכ"ה בכת"י מעתיק הנ"ל, וכ"ה בדפוס זהר הנפוצים ע"פ גירסת דפוס מנטובה). משא"כ בכל הדפוסים ביארה"ז: "אכפת" (וכ"ה בזהר דפוס קרימונה).

(390) כ"ה לכאורה בגוכתי"ק. משא"כ בכל הדפוסים: "האטד".

(391) כ"ה לכאורה בגוכתי"ק (קעא, ב – וכ"ה שם בהבאת ל' הזוהר בהתחלת הדרוש, ושוב לקמן ב' פעמים, כמ"ש בשוה"ג 372, 393, 396), וילע"ע. משא"כ בכל הדפוסים: "מבעיי".

(392) כ"ה בגוכתי"ק. משא"כ בכל הדפוסים: "אכפת". וראה שוה"ג 389.

(393) כ"ה בגוכתי"ק. משא"כ בכל הדפוסים: "מבעיי". וראה שוה"ג 391.

— שו"י הגליון —

(394) כ"ה בגוכתי"ק. משא"כ בכל הדפוסים: "שנין".

(395) כ"ה בגוכתי"ק, וכן בדפו"ר. משא"כ בדפוס לבוב (קה"ת) ומהדו"ח: "הב".

(396) כ"ה בגוכתי"ק. משא"כ בכל הדפוסים: "מבעיי". וראה שוה"ג 391.

שיחת שבת מברכים טבת תשט"ו (לקו"ש ח"כ ר"ע 598 [ועד"ז שם ח"ל ע' 291]): "מובא בתורת החסידות⁴⁰⁰ בביאור מה שנאמר אמצאך בחוץ אשקך וגו' אשר באנשים בעלי עסקים הכתוב מדבר, ועל פי המובן שם צריכים בעלי עסקים להתעסק בדא"ח – תורת החסידות – בקביעות ביותר... הכוונה [-] בהמשך ההתועדות אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א שכונתן גם על מי שתורתם אומנתם במובן הפשוט, היינו שפרנסתם בגשמיות היא מהתורה, שגם הם בכלל הנ"ל, כיון שתורתם [-] באופן של עניני חוץ⁴⁰¹ משתמשין הם בה..."

☞ הערה 271 ☞

ראה שיחה ד שלאחר המאמר (2: 50): "...דער רבי נ"ע, דער פאטער זיינער, האט עם מסביר געווען, אז דאס איז געזאגט געווארן אויף די צדיקים וואס באַ זיי איז שוין געווען די ענינים מזוכך. בהנוגע אבער צו סתם בני אדם, איז דארף מען האבן דעם שויתי הוי', דעם עזר פון דעם אויבערשטן, אז דאס גופא – אז דער ימין זאל ניט זיין קיין אמוט.

וואס לכאורה איז ניט פארשטאנדיק: ימין גייט דאך אויפן יצר טוב. איז וואס דארף מען האבן אויף דערויף דעם עזר אז ס'זאל זיין בל אמוט, און מ'דארף אנקומען צו דעם אויבערשטנס עזר מיוחד, בה בשעה אז בטבע איז דער יצר טוב וייל טוב?

איז ווי מ'זעט דאס אין מדריגות נמוכות איז, על דרך ווי גערעדט אין מאמר, אז אויב ער איז ניט קיין מבורר ומזוכך, איז אט דעמאלט קען זיין אז יעזו בהוותו – פון דעם טוב וואס דער אויבערשטער גיט עם, זאל ער דאס אויסנוצן אין א ענין בלתי רצוי, ביז וואנעט אז ס'קען זיין אין א ענין הפכי.

וזוהו וירא יושב הארץ הכנעני את האבל, וייראו מאד והסבו הקללה למצרי', ויאמרו אבל כבד זה למצרים, וזה וזה נתקיי' בידם ונהרגו אלו ואלו וניצולו ישראל מהאבילות הזה..." ע"ש.

☞ הערה 259 ☞

וראה כלי יקר עה"פ: "...וע"ק³⁹⁷ מה שנאמר וירא יושב הארץ הכנעני את האבל בגורן האטד ויאמרו אבל כבד זה למצרים, בגורן האטד למה לי, כי משמעותו כאילו גורן האטד גרם האבל. ועוד למה הספידו המצרים, וכי היו בניו או קרוביו שהספידו עליו כל כך בלב שלם, או אם היו צדיקים כל כך שהיה חם לבם בקרבם וצר להם פטירת הצדיק..." ע"ש.

☞ הערה 268 ☞

ולהעיר משיחת י"ט כסלו תשכ"ג (שיחה ט – 0: 25) [ועד"ז כפי שהוגעה ונדפסה בלקו"ש ח"ד ע' 1369, ע"ש]: "...דער ענין וואס ס'איז מבאר בארוכה אין אגרת הקודש³⁹⁸, אז דער עיקר העבודה בזמן הזה איז דוקא די עבודה פון צדקה, און דוקא בימיהם איז געווען תלמוד תורה כנגד כולם. . ניט נאר אט א די וואס תורתם אומנתם, ווי [-] אויף וויפל] תורתם אומנתם איז דא בזמן הזה³⁹⁹, וואס בפללות איז דאס די יושבי אהל, ובפרטות תלמידי [ה]ישיבות, נאר אפילו אט א די וואס זיי זיינען אין אן אופן וואס מערניט קובע עתים לתורה, דערפאר וואס זיי זיינען בעלי עסק [-] נאר אויך בעלי עסק וואס די מערסטע צייט גייט ביי זיי אוועק – ברשות התורה – אויף אנדערע זאכן], קען דאך אויכעט זיין אז די זמנים פנויים זאלן פארפלייצן און זאל פארטרונקען ווערן אין לימוד התורה [-] דארפן זייערע לידיקע שעות פארפלייצט ווערן און פארטרונקען ווערן מיט לערנען תורה] בכלל, און אין [-] מיט] לימוד פנימיות התורה, תורת החסידות [-] חסידות], בפרט..." ע"ש.

(400) ובהע' 1 שם: "ראה תורה אור פרשת תרומה. לקו"ת שה"ש סד"ה מי יתנך".

(401) ובהע' 2 שם: "ראה ה' ת"ת לרבנו הזקן בסופן. רשימות הצמח צדק לתהלים קיח, יט אות ח".

(397) פירושו: ועוד קשה.

(398) סימן ט.

(399) ראה לקו"ש ח"ט ע' 377 והע' 26. שם ע' 379 והע'

32. שם חכ"ז ע' 239.

[- ובאבירת לבבו ירפס ארץ, וכן יעוז...], ויעוז בהוותו כלומר מתגאה⁴⁰⁶ בעצם מהות [- מציאות] היותו, דבזה שהוא נמצא וואס ער איז פאראן איז דאס א זאך און א מציאות דבר מה... "ע"ש.

תש"ח ר"ע 134 [תרפ"ה ע' רפא-ב]: "...כמו דעם ענין פון ישות וגסות, דגם שכל האנושי בעצמו מחייב שאין צריכים להיות גס הרוה או מציאות יש. דאדם מה הוא אשר יתגאה ויתנשא ועוד יעוז בהוותו, אז מיט דעם וואס ער איז פאראן זאל ער נאך זיין א מציאות יש. והוא רק מה שהיצה"ר מסית ומדיח את האדם מהדרך הטוב והישר און מאכט אין אים אויף רצונות ותאוות זרות, בזה שמראה לו הטוב טעם און דעם תענוג וואס עס איז פאראן אין וועלטיקע זאכען..." ע"ש.

לקר"ד ח"ד תשכח, א [ועד"ז סה"ש תרצ"א ע' 207]: "...יעדערער דארף זיך אליין פרעגין מיט וואס האלט מען זיך פאר א מציאות. עס איז דאך מער ניט וויא יעוז בהוותו, ער גרייסט זיך מיט זאיין אייגענער מציאות.

אבער אלע דארפין גוט וויסין און גידיינקען אז אייף דעם וואס מיא האלט זיך גרייס מיט דעם אייגענעם מציאות שטייט יעוז ל' העזה, עס שטייט ניט יתגאה בהוותו, נאר עס שטייט יעוז בהוותו.

מתגאה הייסט אז ער האלט זיך גרייס וואס עס איז פראן מיט וואס צוא גרייסין זיך: איינער גרייסט זיך מיט חכמה, ער איז א משכיל א מביין א בעל מדות טובות, אדער אפילו מיט געלט, וואס דער אמת איז אז מיט געלט איז זיך גאר ניט פראן וואס צו גרייסין זיך, כמאמר גלגל החזור

שול"י הגליון

בהעתק המאמר. אבל בתרפ"א (שנדפס מהעתקה שבבון 507 בתחלתו) מילאו את החסר כדלקמן בפנים. (406 בתרפ"א שם: "מתגלה". אבל לכאורה צ"ל: ומתגאה (כבתי"א שבפנים), ולכאורה כ"ה בבון 507 שממנו נדפס (שח [-] דף הי"ב בבון הנ"ל, רע"א), אף שקשה לקרוא התחלת התיבה.

וואס די התחלה הויבט זיך ניט אן מיט "פעבותות⁴⁰² העגלה", נאר ס'הויבט זיך אן מיט א חוט השערה, "חבל⁴⁰² השוא", אבער פון דעם חוט השערה קען דערנאך ארויסקומען - ביז וואנעט אז דער יצר טוב איז אויך ניט ווי ס'דארף צו זיין. און אויף דערויף דארף מען האבן דעם עזר הקב"ה..." ע"ש.

ושם לקמן (8:35): "...ועד"ז אויכעט באַ יושבי אוהל, ווי ער זאגט אין מאמר, אויב מ'איז ניט באווארנט אז ס'איז תמיד חקוק⁴⁰³ ועומד לנגד עיניו >אז דאס איז דער ענין פון⁴⁰⁴< דער ענין פון נותן התורה, איז אט א דעמאלט, בשעת ס'פעלט דער שויתי הוי' לנגדי תמיד, איז אט א דעמאלט קען זיין. . אז מ'זאל עם אראפפירן פון ושמרו דרך הוי', און ער זאל טאן ניט אט דאס וואס ווערט פון עם פארלאנגט".

הערה 272

ראה תשי"א ע' 336 [ועד"ז תרפ"א ע' שמ]: "...וכדכתיב ורם לבבך ושכחת, דכאשר ירום לבבו בבנים כנטיעים בעושר רב ופרנסתו מוצלחת לו או בהתנשאות כבוד יתירה, יקשה לבבו שיתגאה בגסות הרוח ובחוצפא, דלא ישים אלקים מעוזו ויבטח ברוב עשרו, וגאותו תחכמהו לאמר רזי לי וחכם בעיני עצמו, ומאבירת לבבו⁴⁰⁵

שול"י הגליון

(402) ראה סוכה נב, א: "יצר הרע בתחילה דומה לחוט של בוכיא ולכסוף דומה כעבותות העגלה, שנאמר [ישעי' ה, יח] הוי מושכי העון פחלי השוא וקעבות העגלה חטא".

(403) ראה גם אנ"ק ח"כ ע' קכה (ד' טבת תש"כ): "...ובדוגמת מלחמת ימי חנוכה שכותב אודותה, שהמלחמה לא היתה נגד כל אופן לימוד תורה, כ"א כמו שאנו אומרים בנוסח על הנסים "להשכיחם תורתך" דוקא, ז.א. שלא התנגדו ללימוד תורה ובלבד שלא יהי' חקוק בשעת מעשה ענין השיכות לנותן התורה...".

(404) לכאורה נאמר בניחותא: "אז ס'איז תמיד חקוק ועומד לנגד עיניו אז דאס איז דער ענין פון - דער ענין פון נותן התורה". ואולי כולל בזה ב' אופנים: (א) "חקוק ועומד לנגד עיניו אז דאס איז דער ענין פון נותן התורה". (ב) "חקוק ועומד לנגד עיניו דער ענין פון נותן התורה". וילע"ע.

(405) בתשי"א שבפנים יש כאן הערה (שלכאורה הוא מרבינו): "ומאבירת לבבו : כאן באה תיבה מטושטשת

רצונות זרות, ואשר עבור זה יסכן נפשו לעשות דברים שהמה בחזקת סכנה, ולא יביט ע"ז כלל, כמו שירצה להשתמש בכלי כסף, והרי הוא סכל, למה לא ירצה לעשות כליו מזהב, ויש אשר עשו מספיר, ואפשר שיעשו גם מנופך או מאודם כו', שהם אבנים יקרים במציאות להיות גדולים שיעשו מהם כלים. וע"ז אמר במשנה תורה⁴¹⁰ שחת לו לא, כ"א אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו⁴¹¹, וזהו שביאר שלמה דרכי בני אדם, שע"י האולת שלו יסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו מדוע הגיע לו ככה שיוזק או יחסר אבר או יסתכן בעת מן העתים. ובאמת הוא עצמו גרם לזה, למה לו לרצות כלי כסף או בגדי רקמה ומשי, הלא גם מגז כבשים יתחמם ולמה ירצה לעשות מעורות החיות שאינם מצוים כ"כ וביוקר להשיגם, וכן אם יעשה לו כסות בקרה מקנבוס ג"כ יססה גופו ויכול להיות נקי כנדרש לאדם, ומדוע ירצה במשי וכדומה. ולמלאות רצונותיו הזרים מסכן נפשו לפרוש בים ולהלוך בדרכי המסוכני במדבריות וכדומה, וכמו שלהשיג מרגליות יקרים יש מין א' שצריכים לירד בצלוחית כמו זוג גדול בים, ונודע כי צלוחית שטבלה דרך פיה לא עלתה לה טבילה⁴¹², מפני כי אין המים נכנסים לתוכה, וכ"ה כשירד האדם דרך בה בים אינם נכנסים בה המים, והאדם יכול לחיות באויר אשר ימצאו בה ע"י שופרת אשר יוצא מהזכוכי הנ"ל דרך הים עד האויר שלמעלה כו'. אבל הוא בסכנות גדולים, הא' מדגי הים שלא ישברו הזכוכי בשוטם, הב' שלא יפסוק החבל שאחוז בו הכלי הנ"ל, הג' שלא ישבר באבן וכדומה הנמצאים בים. והעושה אלה מי הוא החייב ברע אשר יגיע לו כשיקרהו אחד מן הסיבות, האם על ה' יזעף לבו מדוע הגיע לו ככה, הלא אם ה' מסתפק בלחם לאכול ובגד ללבוש לא ה' מצטרך לכל אלה. א"ז כ"א מרוע יצרו המסיתו מדוע לא ילבוש בגדי רקמה כמו העשיר שיש לו נכסים רבים ולא ישתמש בכלי כסף כמו העשיר, וזהו שמביאו לעשות דברים זרים בכדי להשיג למלאות תאוות לבו הרע. והגם כי אין אדם נוקף

הוא בעולם. . איז דאך געלט אליין קינין זאך ניט, אבער ער מיינט אז דאס איז יא א זאך, און דער אמת איז, אז אייב מיט געלט טוט מען דאס וואס מען דארף, איז יעמולט ווערט דאס א זאך, דער מדרש זאגט לא נברא זהב אלא לצרכי המקדש, איז אז מען מאכט א מקדש איז דאס טאקע א זאך, אבער גרייסין זיך מיט דעם דארף מען ניט.

יעדערער דארף זיך אליין פרעגין מיט וואס גרייסט מען זיך, יעזו הייסט עזות וחוצפה, וואס דיא טבע פון א עז פנים איז אז ער אליין ווייס גאנץ גוט אז ער איז א פוסטע זאך, נאר זאיין גאנצער מציאות איז וואס ער איז מעיז פנים, דאס איז דיא טבע פון עזות, האיינט אז עס שטייט יעזו בהותו, הייסט אז דער וואס איז בא זיך א יש מיט זיין מציאות איז דאס מער ניט ווי עזות...".

וראה גם שם ח"א צא, א: "...אט דער דריטער סוג מענש איז דער געפערליכסטער, דאס איז דער ריכטיגער מנוחה מענש, א מענש וואס יעזו בהותו, האלט זיך גרויס מיט זיין פערמעגען – תרגום⁴⁰⁷ – זיין אייגענער איך, "איך דארף" און "איך וויל" גיט אים א געוויסע שטארקייט וואס דוד המלך ע"ה רופט אן בשם העזה... ע"ש.

☞ הערה 274 ☞

ראה המשך מים רבים תרל"ו פרקים א-ג⁴⁰⁸: "...[ו]עו"ל ענין רבות מחשבות בלב איש באו"א קצת. . ע"ד שאחז"ל⁴⁰⁹ מרובי צרכי עמך ודעתם קצרה. . שמה שמרובים צרכי עמך הוא מפני שדעתם קצרה, ואלו ה' דעתם ברוחב ובחוזק לא ה' מתאוה כלל לריבוי דברים שמצטרכים לו לפי קוצר דעתו. . ורוב הרע המגיע לאדם הוא מפני תאוותו להשיג עושר רב, או עכ"פ למלא רצונותיו הזרים לפזר יציאותיו כי רב המה בריבוי

☞ שוליי הגליון ☞

(407) עה"פ יעזו בהותו (תהלים נב, ט): "עשין בממוניה".
 (408) ע' א-ז. לתועלת הלומדים, הובא כאן על הסדר מה ששייך לכאורה (בעניינינו) להקטעים שהובאו בדקדוקי תורה הערות 275, 277, 278, 282, 283, 285-288.
 (409) בהערת רבינו שם: "פיוט בתפלת נעילה, ועג"כ ברכות כ"ט, ב".

☞ שוליי הגליון ☞

(410) בהערת רבינו שם: "דברים ל"ב, ה".
 (411) בהערת רבינו שם: "משלי י"ט, ג".
 (412) בהערת רבינו שם: "ראה מקואות פ"י, מ"א".

לדברים הנ"ל או כבוד המדומה במה שתשתווה הנהגתו להעשירים המנהיגים הוצאותיהם בהרחבה, וכן כליהם אשר ישתמשו מהם הם מכסף וזהב או גם ממולאים בתרשיש וכדומה, הלא הוא בעצמו גרם שיסתכן בסכנה הבאה לו או מה שניזק באחד מאבריו, וע"ז אמר אוולת אדם תסלף דרכו, וכת"י⁴¹⁵ מידכם היתה זאת לכם, וע"ז אמר⁴¹⁶ משחית נפשו הוא יעשנה, והלא האלקי עשה את האדם ישר והמה ביקשו חשבונות רבים⁴¹⁷, שהם רבות המחשבות אשר בלב איש הטורדות אותו לחשוב אם יסע למרחקים ישיג פרנסה בשפע וריבוי למען יוכל להרבות כבוד ביתו כו', וכשיוצא מכח אל הפועל מחשבתו הרעה הנ"ל עושה רעה לעצמו, שבהיותו הולך ביום אוכלו חרב וקרח בלילה, מכ"ש אם (ירב⁴¹⁸) [ירד] לשוט בימים או בצלוחית הנ"ל שמתחייב בנפשו הוא על אשר גרם לעצמו ככה, שזהו רק מה שאולת אדם תסלף דרכו כו', וכ"ז נכלל בכלל מה שאמרו ז"ל מרובים צרכי עמך ודעתם קצרה, פי' שכל הסיבה מה שמרובים צרכי עמך לרדוף אחרי המתרות הוא, לפי שדעתם קצרה מלהבין שע"י דברים הנ"ל מסכן נפשו בסכנות גדולות שאינו כדאי ספק מהסכנה נגד הטוב שישגי. ועיקר פי' ודעתם קצרה הוא מה שאינו מעמיק דעת בהתבוננות בגדולת הבורא, שאם הי' מעמיק דעת בהתבוננות בפסוק וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, אומרו בכל יורה שלא דוקא ע"י נדודו בדרכי רחוקים או להפריש בים ישיג הטוב, כ"א שיכול לברכו בכל אשר יעשה בהיותו יושב בביתו ג"כ, רק שידע שה' אלקיך, שהוא הנותן לך כח לעשות חיל כנ"ל. . שדעתו קצרה בהתבוננות אורך ורוחב בהשגת אלקות, עד שמפסיד גם דעתו

שוליי הגליון

(415) בהערת רבינו שם: "במלאכי א, ט: מידכם היתה זאת. אבל במו"נ (שם) הוא כמ"ש כאן, וראה ג"כ בפי' הראב"ע".

(416) בהערת רבינו שם: "משלי ו, ל"ב".

(417) בהערת רבינו שם: "קהלת ז, כ"ט".

(418) "ירב" – כן נדפס במים רבים שם. אבל לכאורה הוא טה"ד, וצ"ל: "ירד" (וע"ד מ"ש לקמן סוף פרק ב: "אם ירד בים") – כי כ"ה בבוך 1221 (קנד, א) שממנו נדפס ע"י רבינו. וכ"ה בבוך 202 (קעא, סע"א), 334 (ג, א), 342 (ד, א), ועוד.

אצבעו מלמטה אא"כ מכריזי' עליו מלמעלה⁴¹³, האמת כן הוא, אבל מ"מ הנה הוא בעל בחירה שיוכל לבחור במדת ההסתפקות, ואז לא יצטרך לנדוד מביתו כ"א ישב בשלוח וישתכר יציאותיו ההכרחי, ומאן דיהיב חיי יהיב מזונא. ואם יתקן דרכו, יזמין לו השי"ת מזונותיו בריוח ובריבוי ההשפעה גם בהיותו בביתו, וכמ"ש⁴¹⁴ וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, פי' כשתזכור שה' אלקיך פי' שהוא הנותן לך כח לעשות חיל, ולא תאמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, אז וברכך בכל אשר תעשה. ענין אומרו בכל, פירושו כל מה שיעשה יעלה לטוב ולהצלחה, ויכולה שתהי' הצלחה יתירה גם בעשיית דבר קטן שיתעשר מזה בעושר רב ועצום. . והאזיר שהוא עוד יותר נחוץ מן המים ה"ה נמצא בכל זמן ובכל מקום מבלי שיצטרך האדם גם לילך להשיגו, כמו המים שצריך האדם עכ"פ לילך לנהר לשאוב אותם, ולא כן האזיר, כי הוא נמצא בכ"מ ובכל זמן מבלי שיצטרך כלל לילך אחריו, והיינו מפני היותו נחוץ מאד, שהרי גם זמן מועט לא יחי' האדם בלי אזיר כו', ולכן הוא מצוי תמיד ובלי שום מחיר כלל. . וכ"ש בבגדים יקרים שאין שום צורך כלל בהם כ"א להתגדל ולהתייחר בהם, ולמלאות תאות לבו שילך בבגד טוב ויקר כמו העשיר, שאינו תופס מקום אצלו כלל המעות אשר שילם עבור הבגד גם כי רב הוא בערך אנשים בינונים, אמנם לגבי רוב עשרו אינו תופס מקום כלל, והגס רוח הלזה שזדון לבו השיאו אלך גם אני בבגדי משי יקר כמו העשיר, הנה דמיו יקרים מאד, ומסתכן להשיג מעות בכדי שיוכל למלאות תאות לבו הרע אשר השיאו לסכן נפשו בכדי להשיג למלאות תאות לבו כו'. . וכ"ש אבנים טובות ומרגליות וכל התכשיטין שעולים לדמים יקרים מאד, שלא בערך גם מן הבית, וכ"ש אם ירצה להשתמש בכלים מספיר או אודם ודומיהם כו'. . ואם ירדוף אדם אחר המתורות הנ"ל ויסתכן בנפשו בעבור זה, האם על ה' יזעף לבו מדוע הגיע לו ככה, ה"ה בעל בחירה, למה בחר לרדוף להתאוות אחר המתורות, ולמה לא יכבש יצרו מבלי להתאוות

שוליי הגליון

(413) בהערת רבינו שם: "חולין ז, ב".

(414) בהערת רבינו שם: "דברים ט"ו, י"ח".

לעשות חיל וברכת הוי' היא תעשיר, דאז הנה לבד זאת שישתדל דכלי פרנסתו תהי' כלי טהורה, וכמו בגשמיות הנה אם נותני' מאכל טוב וערב בכלי מלוכלך הנה נמאס המאכל, כמו"כ בענין הפרנסה שצריך להיות כלי טהורה, הנה לבד זאת הרי לא יאריך בהכלי, דלהיות דהעיקר הוא ברכת הוי' אין צריכים להאריך בהכלי, דאז הנה לא זו בלבד דאין העסק מונע אותו מתפלה בצבור וקביעת עתים לתורה, אלא שרואה השגחה פרטי' ואלקות במוחש, וזה פועל בו להתקרב לעניני עבודה... "ע"ש.

אג"ק אדהרי"צ ח"ז ע' קנד (משיחת אדנ"ע, י"ט כסלו תרנ"א): "...וזוהי ברכת אריכות ימים, אשר לא זו בלבד שזוכה לאריכות שנים אלא זוכה עוד לאריכות ימים, דוגמת המרויח סכומים גדולים ומצליח לעצמו וגם לאחרים, כן הוא באריכות ימים, אשר הגם שהוא עוסק במסחרו השי"ת מצליח לו ברוח שידוע נאמנה אשר ברכת ה' היא תעשיר, והוא עושה מה שצריך לעשות במסחרו ואינו מאבד זמנו על דברים בטלים בשיחות בטלות עם האנשים שהוא נושא ונותן עמהם, והוא משתמש בזמנו לעסוק בעניני החזקת היהדות והרבצת תורה ביראת שמים, שיש בזה ריוח רוחני עצום וגדול מאד..." ע"ש.

❧ הערה 276 ❧

וראה תרפ"ו ע' מה: "...והודאה הוא בדרך מקיף ואינו מאיר אצלו בגילוי בפנימי' ולכן יכול לעשות להיפך, וכמא' גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרי', דהגם שמאמין בהוי' שהוא זן ומפרנס לכל, ויודע כי הוא ית' הנותן כח לעשות חיל, והוא דוקא כאשר הכלי היא טהורה והיינו דכשהיא ע"פ התורה, וכמ"ש וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, והוא יודע כ"ז והולך לעשות דבר שהוא היפך רצונו ית', אלא להיות דכ"ז הוא אצלו רק בהודאה לבד וההודאה היא מקיף, ולכן יכול להיות שע"פ שכלו משיג שצ"ל כך ומ"מ בפועל הוא עושה להיפך..." ע"ש.

בהנהגותיו בעוה"ז, לבחור מה שישכך גופו ונפשו נגד הטוב שיבוא לו אם ישתכר הרבה כו', הנה זהו הגבהת הלב ורוחב לב לרצות, וסיבת זה הוא קוצר הדעת, שאם היתה דעתו יפה ושלמה לחשוב בעצמו ערכו ומהותו, למה מגיע לו עושר ושישתמש בכלי כסף, והי' חושב פחות ערכו, לא הי' רוצה כלל בזה. אלא מפני שדעתו קצרה מלהבין ולהתבונן בזה, וכטוב לבו מגביה ומרחיב לבו לאמר אלך למקום פלוני, אם הדרך רב הוא ומסוכן אבל שלום יהי' לי, ועי"ז בשרירות לבו ילך כו' . . . וכן הוא בגס הרוח, שלמה יגיס דעתו הוא מפני התרוממות רוחו הגסה עליו לאמר גם אני אהי' בין המכובדים כשאשיג כסף וזהב לרוב, ועי"ז מתרומם לבו לחפוץ בזה . . . כתיב⁴¹⁹ והרשעים כים נגרש, שרוחו הגסה נגרש כים, ותמורת אשר דימה להשתכר נעשה מום באבריו או נעשה חולה מחמת שינוי האוירים והפחדים או סיבות אחרות המתרגשות ובאים בעולם, עד שנחלה ונעשה גרוע הרבה מכמו שהי' קודם, ומעלתו לא השיג ג"כ, ורק מעט מן המעט מה שמצליחים להוציא כוונתו כו', ולאו בכל יומא מתרחש ניסא שינצל מפגעים המתרגשים לבא ע"י פעולתו שלא נכונים וראוים הם ושיזדמן לו להשתכר, שהרי יכול להיות שיפרוש בים וילך בדרכים רחוקים, וגם אם ירד בים יכול להיות שלא ירויח ושלא ימצא האבן אשר ימצא בים כו', שלכל זה צריכי' הצלחה יתירה משני ההפכים הנ"ל . . . שיהי' תאב לרצונות הזרים, שירבה כבוד ביתו, או להשיג כבוד המדומה, אשר מדמה בנפשו שכאשר ישיג רכוש רב יכבדו אותו הבריות כמו מי שהוא מכובד מצד עצמו מצד מעלותיו אשר טובים המה בעצם, כמו מחמת עוצם חכמתו בהשכלת אלקות ובנגלה בתורה והנהגתו בחסידות ופרישות וטוב מדותיו עם הבריות כו'..." ע"ש.

❧ הערה 275 ❧

וראה תרצ"ו ע' 115: "...והגם דכתי' וברכך ה' א" בכל אשר תעשה, הרי צ"ל עשי', הנה תנאי דבר שידע שהוי' אלקיך, כי הוא הנותן לך כח

וגם בדורות האחרונים יוכל להיות כזה וכמ"ש יגיע כפיך כי תאכל אשריך בעוה"ז כו', פ"י יגיע כפיך שאין בזה רק יגיע כפיך במעשה לבד ואין בזה שום התחכמות ותחבולות כלל וכלל, ששם יצוה ה' את הברכה דוקא כנ"ל, וזהו אשריך בעוה"ז לפי שזהו למעלה מבחי' הבירור דעה"ד טו"ר שנתקלה הארץ, והברכה כזאת היא בעוה"ז מעין עוה"ב, וזהו וטוב לך לעוה"ב דוקא... ע"ש.

וראה גם תו"ח וישב עא, א⁴²²: "...כאשר אין אדם עושה שום מלאכה כלל בבית אין במה שישכון בו הברכה, שהרי אמר וברכך ה' בכל אשר תעשה דוקא, שגם⁴²³ מעט הוא מה שעושה יוכל לשכון ברכה במעשה זו, אבל לא כשאינו עושה כלום, שאין כלי כלל לקבל הברכה...".

סה"מ קונטרסים ח"א פו, ב (מתר"ץ): "...הלא יראה האדם לעינים אשר כמה פעמים ילך בדרכי המסחור וישמור הדברים בעתם ובזמנם, ומרבה בשיחה ותחבולות שונות ויתעסק בטרחא גדולה במאד, ואחרי כל זה הנה לא ירויח כל מאומה או גם יפסיד, ולפעמים הנה במעט זמן ובמיעוט עסק ירויח, וא"כ מי יאמר אשר בהעכבה שלו שיתעכב בבהכנ"ס להתפלל במתן וללמוד אחר התפלה יפסיד, אולי יותר טוב לפניו שלא ירבה בהתעסקות ובעוה"ז ירויח במעט זמן, ובפרט אם לא הי' שוכח על ה' אשר הוא הנותן לו כח לעשות חיל, וברכת ה' דוקא היא תעשיר, ועצם העסק הוא רק בדרך עשיית כלי במה שתשרה

וראה דרך חיים בהקדמה (ג, א)⁴²⁰: "...שמזונותיו הקצובין לו מר"ה מאת ה' הזן ומפרנס כו' בא בהתלבשות במיעוט העסק דוקא, והיינו שלא ירבה בסחורה כלל, רק כפי קרנו יקנה ויתברך מדי יום במעט הסחורה מעט מעט, וכל אשר היה מקבץ ברוב הסחורה ימצא במעט עסק הזה ממש בשוה, ואפשר יצליח יותר עפ"י סיבות שונות מן הצד שלא עפ"י דרכי הטבע כלל. וזהו עיקר ענין הברכה שהברכה הרי היא באה במעשה ידיו בלתי מוגבלת כלל, כמו ויזרע יצחק כו' וימצא מאה כו' . . שמן המעט יעשה ריוח הרבה, ה"ז כמו מן זריעת הקב שיעשה כמה כורים כו', וזהו וברכך ה' בכל אשר תעשה, שהמעשה מועטת והברכה בה מרובה, שזה הבא מכח עליון שלמעלה מן הטבע . . רק במעט עסק יהיה מה שיהיה יתברך ויצליח בו בלי שיעור כו'... ע"ש.

ובלקוטי ביאורים להר"ה מפאריטש לשם⁴²¹ (מז, ג-ד [דר"ח קמא, ב])⁴²⁰: "...הברכה בא במעשה ידיו בלי הגבלה כלל, כמו ויזרע יצחק כו' וימצא מאה שערים ויברכהו ה', שזהו דוקא נק' ברכת ה', שמצא מאה שערים כפי שיעור הזריעה שהיא הכלי לברכת ה' . . וזהו וברכך בכל אשר תעשה, שעיקר הכוונה הוא שבכל אשר תעשה, אפי' מעט, יברך אותך בריבוי שפע בלי ערך, וכמו אצל האבות באברהם וה' ברך, וביצחק כנ"ל, וביעקב כתיב ויפרוץ האיש מאד כו', וכן ביוסף כל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו בלי גבול... ע"ש.

שולח הגליון

(422) ראה עוד קטע ממאמר זה (ד"ה והנה אנחנו מאלמים) במילואים להערה 246 (ליד שוה"ג 356).
 (423) "שגם מעט . . במעשה זו" – כן נרפס בתו"ח שבפנים גם במהדו"ח. וכ"ה בכת"י ב שברשימת הכת"י לשם (קכו, ב – "במעש"), ה (עח, ב), ו (כג, סע"ב). ועד"ז בכת"י ג (צא, ב – "...לשכון בו ברכה במעשה זו"). אבל בכת"י ד (סה [70], רע"א): "שגם מעט מה שעושה יוכל לשכון בו ברכה במעשה זו", וכ"ה בכת"י ז (ה, סע"א), ובכת"י א (סב, ב – אלא שבתבת "שעושה" חסר רוב הש' הראשון, אך יש מה שיכול להיות חלק מראשו, ואולי נמחק השאר, ע"ש). ובכוך 3280 (הנ"ל שוה"ג 357 – סז, א): "שגם מעט מה שהוא עושה יוכל לשכון בו ברכה במעשה זו". וראה גם שוה"ג הנ"ל.

מאמרי אדה"א במדבר ח"ד ע' א'תפד: "...וכך כתי' וברכך ה' בכל אשר תעשה, אבל אין צריך רק לעשות כלי באיזה עשי' ועסק יהי' איך שיהי' ושם יצוה ה' את הברכה עד כו', וגם עכשיו שנתקלה הארץ הי' בארץ ישראל ברכה זאת,

שולח הגליון

(420) שבדקדוקי תורה הערות 282, 283 (ובמילואים לשם).
 (421) שבהערות רבינו לדרך חיים (קה"ת תשט"ו – קטז, רע"ב): "הקדמה. בלקוטי ביאורים (להרה"צ וכו' הר"ה מפאריטש) בסופו – ביאור ע"ז".

המקנה קידושין פב, א ד"ה במתני' ר"מ אומר: "במתני' ר"מ אומר וכו' ויתפלל למי שהעושר וכו'. הוא אשר הזהירה התורה ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, שלא יבטח האדם זרועו תאמצנו וידו תסמכיהו ברבות עבודת משאו ובחריצות פעולתו, כי אין מעצר לה' להושיע ברב או במעט. והוא מ"ש דהמע"ה בתחלת תהלים אשרי האיש וגו' וכל אשר יעשה יצליח, ענינו לפי שאמר ובתורתו יהגה יומם ולילה, והיינו שכל מחשבתו וחפצו יהיה בתורת ה' אפי' בעת מלאכתו, ולא יחשוב כי אם לא ישים כל לבו על עסקיו ויתמיד בה כל היום יגיעהו מן ההפסד, ע"ז אמר וכל אשר יעש' יצליח, יבטח כי כל מה שהי' ראוי לו להרויח ברבות מעשיהו, חפץ ה' יצליח בידו במעט אשר יעשה ויפרוץ לרוב בהצלחת ה' במעשיו. ויש לפרש בזה מ"ש דהמע"ה לך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, שאם שהוא ממעט בעשיית עסקיו ומיעוט עיונו בו בבטחונו בה', השי'ת עושה עמו חסד ומשלם לו כאלו עשה. וז"ש שהע"ה בכל דרכיך וגו', דהיינו שיהי' כל מחשבתו להשי'ת ויבטח כי הוא יישר אורחותיו ויצלי' בידו. ועז"א מרע"ה ויאכילך את המן למען הודיעך כי לא על הלחם וגו', ענינו כי אף שלאחר חטא אדם הראשון נגזר עליו בזעת אפיק תאכל לחם, שאין השפע יורד מן השמים כ"א בעשיית האדם, מ"מ עיקר הוא הברכה העליונה, כדכתי' וביר[כך] ה' אלקיך בכל אשר תעשה, ענינו שלא יבטח העושר והעוני הוא מחמת האומנות, כי אין בזה הפרש, אלא העיקר הוא הברכה בכל אשר תעשה, בכל אופני העשייה, וז"ש כי על כל מוצא פי ה' יחי' האדם, כפי ברכת ה' הצלחתו, וק"ל".

ועד"ז פנים יפות עקב ה, יז: "...וכבר כתבנו במ"ש וברכך ה' בכל אשר תעשה, כי אף שהמזונות היא ברכה מן השמים, ואם לא יעשה כלל מוכרחת הטובה לבוא בדרך נס, אין זה מן המובחר, אלא שיעשה מעשה מועט וה' ישלח לו ברכה, כמו שנאמר וכל אשר יעשה יצליח, וכן כתב גבי יוסף ואשר הוא עושה ה' מצליח. . . א"צ אלא עשיי' מועטת שתשרה עליו הברכה, וז"ש לא כל המרבה בסחורה מחכים. וז"ש לך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשיהו, פי' אף כי הכל

הברכה, אבל העיקר הוא ברכת הוי' . . . ורק צריכים כלי לזה, והוא העסק, אבל די במעט התעסקות ג"כ, וזהו דכתיב וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, שצ"ל העשי' לפי שההשפעה באה ע"י לבושי הטבע. . . אינו צריך ריבוי עסק ודי גם במעט עסק מאחר שהוא לבוש, מאחר שהעיקר הוא ברכת ה'..."

תש"ח ע' 224 [תרח"ץ ע' רסט-ער]: "...ושוכח על האמת הגמור כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, וכתיב וברכך ה"א בכל אשר תעשה, ואם הי' בוטח בד' באמת לאמיתו הי' מרויח במעט התעסקות במו"מ כמו בריבוי התעסקות..."

שיחת יו"ד שבט תשי"ז (שיחה ט – 11:50): "...אז ער פארבינדט שמים וארץ – רוחניות מיט גשמיות איז באַ עם איין זאך, ער דארף האבן די גשמיות כדי ער זאל קענען דורכפירן די רוחניות'דיקע ענינים וואס איז אויף עם ארויפגעלייגט. און אט א דעמאלט איז אויך דא דער "יש לי פל" כפשוטו, אז עם פעלט קיין זאך ניט – אז ס'דא דער וברכך הוי' אלקיך בכל אשר תעשה, מברכתו של הקב"ה, וואס דאס איז דער ברכה עד בלי די – אז בכל אשר תעשה, אט וואס פאר א פלי ער זאל ניט מאכן, איז צי דאס האט אן ארט אין טבע און אין עולם המסחר צי ניט, וועט אין דערויף שורה זיין ברכתו של הקב"ה אין אן אופן פון עד בלי די, בבני חיי ומזונא רויחא..." ע"ש.

ש"ך על התורה ראה טו, יח: "...ואמר ולא יקשה בעיניך. . . בשלחך. . . שהיתה כל מלאכת הבית על ידו ונתברך הבית בגללו, ובעל הבית יושב על מי מנוחות בלי עמל וטורח, על זה יהיה הקישוי, לזה אמר לא יקשה, כי הקב"ה ישלח לך ברכתו משנה על מה שעבדך באלו השש ישלח הברכה בשעה אחת, ועל מה שהיית יושב במנוחה ועתה צריך אתה שתטרח בעצמך גם כן לא יקשה, כי יברכך ה' בכל אשר תעשה, אין צריך שתטרח אלא איזה דבר שתעשה ה' ישלח הברכה במועט כממרוכה, ולא תהיה יושב ובטל אלא לבד אתה תתחיל והקב"ה גומר על ידך..."

ומעשה שיהי' בו כדי שיעור שיומשך בו הברכה וההצלחה האלקי' כו' וידע [- וידוע] שזה העיקר, היינו הברכה וההצלחה שמאת הוי' כו', אבל העסק עצמו הוא טפל לבד כו' כנ"ל, ואז לא יהי' מוטרד ומשוקע בהעסק ובהתחכמות ותחבולות, כ"א יהי' מסור אל הוי' בענינים השייכים לאלקות והוי' יעזור לו כו'... ע"ש.

☞ הערה 279 ☞

ולהעיר מד"ה באתי לגני תשי"ח (18:00)⁴²⁶:
 "...און ווי דער מיטלער רבי איז דאס מבאר בארוכה אין הקדמה צו דרך חיים . . (21:40) און אויף דערויף זאגט ער דארטן, אז דאס איז אויכעט וואס ער זאגט כל הפורק ממנו עול תורה איז נתנין עליו עול דרך ארץ, און אזוי איז אויכעט כל המקבל עליו עול תורה איז פורקין מעליו עול דרך ארץ, אז דער פשט הפורק מעליו עול תורה – דאס הייסט אז בשעת די כח ההעמקה וההבנה וההשגה וההסברה דארף זיין א שייכות מערניט ווי צו עניני תורה, און באַ עם איז דאס מושקע אין עניני פרנסה ביז אין דיוטא היותר תחתונה, איז אט דעמאלט ס'איז נתנים עליו דעם עול דרך ארץ, אז דאס טוט זיך אפילו אין אן אופן פון עול, אז [ער] טוט אזוינע ענינים וואס האבן גאר אין שכל קיין ארט ניט, מערניט וואס דאס איז בדרך עול, נאר וואס דען, אין דעם עול הפכי – אין דעם צד ההפכי, אין לעומת זה, ניט אין צד דקדושה. און אויף דערויף איז אויך די עצה אז זאל זיין דער מקבל עליו עול תורה ועול מצות, אז אע"פ וואס במעמדו ומצבו וואו ער געפינט זיך איצטער, איז מצד דעם מצור ומצוק וואס ער האט מצד זיין חומריות און אפילו מצד זיין גשמיות, מצד זיין מעמד ומצב צו וועלכן ער איז צוגעקומען, איז ער דאך ניט שייכות צו א ענין של הבנה והשגה, עאכו"כ ניט צו א ענין פון העמקה – זאל ער זיך אין דערויף אריינווארפן אין אן אופן פון מקבל עליו עול תורה, און אזוי אויכעט אין דעם עול פון עבודת התפלה, און עול מצות, וואס דאס וועט עם צובריינגען אז מ'וועט פון עם פורק זיין דעם עול

מאת ה', אעפ"כ צוה הקב"ה לעשות מעשה מועט להיות נראה כמעשיהו, ולא על פי נס גמור" ע"ש.

☞ הערה 278 ☞

וראה תרנ"א ע' קמט: "...ועז"א וברכך ה"א בכל אשר תעשה, שצריך להיות איזה עשי' ועסק שבזה יתלבש בחי' אלקות, שמתלבש בבחי' הסתר והעלם דוקא, אך מ"מ וברכך ה' כו', שהברכה הוא מה' דוקא והוא ההשגחה העליונה שמשגיח על כל דבר ודבר, אלא שהוא בחי' אל-מסתתר בלבוש העסק, והכוונה שידע שאף שהוא מתעסק בהעשי' והעסק, מ"מ הוא הנותן לך כח לעשות חיל דוקא, ואזי נמשך מלמעלה בחי' חסד בגילוי כו' ע"י הברור כו'... ע"ש.

קיצורי אדהר"י צ' לדרך חיים⁴²⁴ שבמילואים להערה 283⁴²⁵ (קיט, ב): "...והעצה לזה הוא שגם בהיותו בעסקיו לא יהי' דעתו ולבו עזובים מזה, והוא אחרי שיקבע אצלו כי מהוי' הוא הברכה בכל עניניו, והוא בהקדים להבין ענין הפרנסה... ע"ש.

תש"ז ר"ע 166 (ועד"ז תרפ"ג ע' קכ) [ועד"ז תרס"ה ע' לרן]: "...המשפיע החיות הוא האלקו' שמשפיע ע"י הממוצעים האלה, [וגם] הברכה מאת הוי' באה דוקא, רק שיהי' לזה כלי לשכון בה הברכה, משום דלית ברכתא שרי' באתר ריקנא, והוא מ"ש וברכך ה"א בכל אשר תעשה, אבל רק בבחי' כלי לבד לברכת הוי' כו', ואין צריך לאדם לעשות רק [- אלא לעשות] איזה עסק

☞ שו"י הגליון ☞

(424) ולהעיר ממ"ש בתדפיס ומדייק במאמר לבאתי לגני תשי"ח, דקדוקי תורה הערות 247, 253, 265 – שלכאורה מוכח שבג' מקומות בתשי"ח חזר רבינו על לשון הקיצורים האלו להקדמת דרך חיים, אף שקיצורים אלו לא הגיעו לידי מערכת "אוצר החסידים" עד לאחר תשמ"ה [ולכן יצאו לאור לראשונה (לא בהוצאת תשמ"ח, אלא) רק בהוצאת תשס"ב של דרך חיים] – ולכאורה חזר עליהם רבינו ע"פ הרשום בזכרונו הק' ממה שראה לפני כו"כ שנים, קודם שהגיע לארה"ב. וראה עוד עד"ז בתדפיס ומדייק במאמר לבאתי לגני תשכ"א, בסוף המילואים להערה 39, וש"נ.

(425) ליד שוה"ג 427.

(426) שבדקדוקי תורה הערה 283.

עיקר ענין הברכה שהברכה הרי היא באה במעשה ידיו בלתי מוגבלת כלל, כמו וזרע יצחק כו' וימצא מאה כו', וכן עד"ז בפרי תבואות במסחור כמו בדגן ותירוש וכל סחורה שמוליך ומביא ממקום למקום, שמן המעט יעשה ריוח הרבה, ה"ז כמו מן זריעת הקב שיעשה כמה כורים כו', וזהו וברכך ה' בכל אשר תעשה, שהמעשה מועטת והברכה בה מרובה, שזה הבא מכח עליון שלמעלה מן הטבע. ואמנם אין זה נק' עושר אלא ברכה, שהעושר לא נק' אלא הבא מרוב הסחורה דוקא, רק ברכת ה' היא תעשיר שממילא יבא לכלל עושר רב מצד רוב הברכה, וכמו וה' ברך את אברהם כו', שהיה הברכה מרובה ביותר במעשה ידיו עד שהיה לו כסף וזהב לרוב ובהמה רבה וכו', וכן ביצחק ויעקב דכתיב ויפרוץ האיש כו'. ואמנם גם העושר מאת ה' הוא בא בודאי, אך שבא בהתלבשות ברוב הסחורה דוקא, וזהו שאמר מה יעשה אדם ויתעשר ירבה בסחורה דוקא, כי בריבוי הסחורה שם מוכן כלי ההצלחה לענין רוב העושר, אם מאת ה' יבא ויצא דבר מלכות שיתעשר פ' בעסקיו, והוא דוקא עפ"י הטבע ברוב השתדלות בכל מיני מסחור לרוב כנ"ל. ואם אנו רואים שיש מתעשר במיעוט המסחור, היינו בהצלחה גדולה במסחור מועט שלא לפי ערך כלל, זה יוצא מן הכלל. ואמנם יוכל להיות שלא ברוב הסחורה ימצא עושר רב, כעושר דיוסף שכל אשר עושה ה' מצליח בידו בבלתי מוגבל כו'. ודרך כלל הן ב' מיני ברכה והצלחה, א' ברוב העסק ברוב הסחורה דוקא כמו שא' ירבה בסחורה, והב' במיעוט העסק ורוב ההצלחה וברכה ביותר כנ"ל, והיינו ב' מיני שפע פרנסה שנמשך מלמעלה, א' הבא ומתלבש בדרכי הטבע ביותר והוא ברוב הסחור' שיצליח ע"י רוב המסחור דוקא ולא בזולת זה כנ"ל, והב' הבא מלמעלה למטה שלא בהתלבשות בדרכי הטבע כ"כ, רק במעט עסק יהיה מה שיהיה יתברך ויצליח בו בלי שיעור כו'... "ע"ש.

דרך ארץ, צי אין דעם אופן פון דרך הטבע, צי אפילו למעלה מדרך הטבע, אז בכלים מועטים זאל זיין א פרנסה מרובה, וואס דאס איז די הצלחה למעלה מדרך הטבע... "ע"ש.

הערה 283

ראה דרך חיים בהקדמה (ב, סע"ב – ג, א) 427: "והנה העצה 428 היעוצה לזה הוא, שלא יהיה לבו ודעתו נסוג אחר כלל גם בעסקו במו"מ, באופן שלא יפול בסיבת זה כלל, ואין זה רק באופן שיהיה על ה' מבטחו בעסקו במו"מ ולא יחשב עצמו שמידו יבא לו הברכה והריוח. ויש להקדים לזה ענין כללי בשרש ענין הפרנסה. . אך הנה ארז"ל 429 מה יעשה אדם ויתעשר ירבה בסחורה כו'. וע"ד הפשוט עצה זאת נכונה היא עפ"י דרכי הטבע, והוא בהיות שהכסף מועט ואינו מספיק עפ"י הטבע כלל שירויח בו כ"כ כדי הצריך לפרנסתו לסך מסויים, כמו ממעות סך מאה ירויח עד אלף ויותר, אך כאשר ירבה בסחורה ירויח בכל סחורה וסחורה כמה פעמים בשנה ברוב המסחור, כאשר משתדל בו בריבוי העסקים עד שיגיע לקיבוץ הסך הנצרך לו לפרנסתו. . אך הנה באמת יש ב' דרכים בעסק הפרנסה. א' בריבוי הסחורה דוקא כנ"ל, ותצליח דוקא בזה האופן, כי חיי פרנסתו ומזונותיו הקצובין לו מאת ה' הזן ומפרנס לכל כו' במדה ושיעור הצריך לו בכל עניניו, הרי הוא נמשך ומתלבש ברוב הסחורה דוקא ובהשתדלות רבה בכל מיני מסחור ביותר מכפי ערך מדתו וקרנו כו', וזולת זה האופן לא יצליח להרויח כדי פרנסתו כלל. והדרך הב' הוא בהיפך מאופן זה, והוא שמזונותיו הקצובין לו מר"ה מאת ה' הזן ומפרנס כו' בא בהתלבשות במיעוט העסק דוקא, והיינו שלא ירבה בסחורה כלל, רק כפי קרנו יקנה ויתברך מדי יום במעט הסחורה מעט מעט, וכל אשר היה מקבץ ברוב הסחורה ימצא במעט עסק הזה ממש בשוה, ואפשר יצליח יותר עפ"י סיבות שונות מן הצד שלא עפ"י דרכי הטבע כלל. וזהו

שול"י הגליון 8

ובלקוטי ביאורים להר"ה מפאריטש לשם 421 (מז, א-ד [דר"ח קמא, א-ב]) 427: "...אך הנה אמרז"ל 429 מה יעשה אדם ויתעשר ירבה בסחורה, א"ל הרבה עשו כן ולא הועילו, אלא יבקש ממי שהעושר שלו. וא"כ למה אמר להם ר'

427) שבדקדוקי תורה הערות 277 (ובמילואים לשם), 282.

428) ראה קיצורי אדהרי"צ ע"ז שבמילואים להערה 278.

429) נדה ע, סע"ב.

שעוסק בהם יעסוק רק בעתים קבועים בכל יום, ויקבע בהן עתים ג"כ לתו"מ, וגם העסק שלו יהיה במה שיש לו בלבד כפי קרנו יקנה, ובזה יכול להיות שיתברך מה' מדי יום ביומו עד שכל אשר היה מקבץ ברוב הסחור' ימצאו במעט עסק הזה בשוה ממש, ואפשר יצליח יותר ע"פ סיבות שונות מן הצד שישלח לו ה' שלא ע"פ דרכי הטבע כלל. וזהו ההפרש בין עושר לברכה, כי העושר לא נקרא רק כאשר בא מרוב הסחורה דוקא כנ"ל באריכות, אבל הברכה בא במעשה ידיו בלי הגבלה כלל, כמו ויזרע יצחק כו' וימצא מאה שערים ויברכהו ה', שזהו דוקא נק' ברכת ה', שמצא מאה שערים כפי שיעור הזריעה שהיא הכלי לברכה ה'. וזהו ברכת ה' היא תעשיר, שיכול לבוא ג"כ לבחינת עושר שבא ע"י ריבוי הכלים דוקא כנ"ל, וזאת גופא יכול להיות ג"כ מצד ריבוי הברכה, לעשות מלמע' בחי' הכלים להכיל הברכה כו'. וזהו וברכך בכל אשר תעשה, שעיקר הכוונה הוא שבכל אשר תעשה, אפי' מעט, יברך אותך בריבוי שפע בלי ערך, וכמו אצל האבות באברהם וה' ברך, וביצחק כנ"ל, וביעקב כתיב ויפרוץ האיש מאד כו', וכן ביוסף כל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו בלי גבול (וע"ז יובן ג"כ השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך, שהוא יעשה לך ג"כ ריבוי כלים להכיל הברכה כו'). ונמצא שיש ב' מיני שפע פרנסה ושניהם באים מלמע', הא' המתלבש ברוב הסחורה שהוא העושה ריבוי הכלים. . והברכה והשפעה מלמעלה באה, ויצליח בזה דוקא כאשר יהיה חזק באמונה פשוטה באמת שמאת ה' באה לו הכל כנ"ל, וע"ז אמר ירבה בסחורה כו'. ובדרך הב' הוא למעט בעסק ולהרבות בעסק התו"מ, ויכול להיות שיצליח יותר מצד שיהיה ריבוי עשיית הכלים ג"כ מלמעלה, וע"ז אמר יבקש ממי שהעושר שלו, שהוא יעשה לו ריבוי הכלים, ולא יצטרך לעסוק בעצמו רק מעט שעז"א אשר תעשה כו'... "ע"ש.

☞ הערה 287 ☞

וראה לקוטי ביאורים להר"ה מפאריטש להקדמת דרך חיים⁴²¹ (מח, סע"ג [דר"ח קמב, ב]) : "...גם במי שבא לו חיי נפשו בריבוי העסק בהתחכמו' יתירה ברוב התחבולות, אך מ"מ צ"ל שלא יהיה ההתחכמות בעומק השכל, רק במיעוט

יהושע מתחלה ירבה בסחורה כו', ועוד איך א' עצה שהיא לכאורה היפוך מדרכי ה', שאם ירבה בסחורה יתעשר וא"ל לא יתעשר, שזה קרוב להאומר כחי ועוצם ידי ח"ו. . אך באמת אין כוונתו להרבו' בריבוי תחבולו' וחכמות, רק הכוונה להרבו' בעסק בלבד ביגיע כפי' בלבד ולא בהתחכמו' בעומק כלל, רק מחמת דכתיב וברכך בכל אשר תעשה דוקא, שריבוי העסק שהוא בחי' ריבוי הכלים גורם המשכות ריבוי האורות, לכן העצה הנכונה עפ"י דרכי הטבע להרויח מסך מועט סך מרובה כפי הצורך להוצאו' שלו. . להרבו' בסחורה. . אך לא ירבה בהתחכמו' בעומק בענין זה, רק יאמין שמה' בא לו כל הברכה והשפעה והוא עושה הכלים לזה בלבד. וזהו כוונתו בענין ירבה בסחורה, שהוא לעשות ריבוי כלים לברכה ה' בכדי שיהיה במה לחול רוב הברכה והשפעה כו', וע"ז שאלו שהרבה עשו כן ולא הועילו, כי לא בכל פעם תצליח, כי ע"י ריבוי עסקים אדרבה יוכל להפסיד הרבה. . והטעם לזה, כי בודאי אם היה חזק באמונתו ולא ה' שוכח בכל עת שעושה איזה עסק שהוא רק העוסק בלבד (וגם בעסק שהוא עוסק הוא רק בכח ה' המלוּבש בו המחיה אותו כנ"ל), אבל ה' הוא המזמין ושולח לו העסק זה, וגם שולח לו ברכה והצלחה בעסק, ואם באופן זה היה העסק שלו בודאי היה מרויח בתמידות ולא היה מפסיד כלום מעולם, והיה מרויח תוס' מרובה על העיקר באין ערוך כלל, כי כן הוסד בטבע ההשתלשלו' שריבוי כלים יגרמו המשכות אור בריבוי ותוס' על העיקר, כי בנין החומר קדם לבנין הצורה בשרשו כו'. אך שמצד הריבוי של העסקים יוכל לשכוח לפעמים שה' מזמין לו את הכל, ויכול לפול לפרקים במח' כחי ועוצם ידי, ומח' זאת נעשה כמסך מסתיר בפני כח האלקי המשפיע בבחי' הטבע. . ואז ממילא נעשה הפסק לברכה והשפעה ויוכל להפסיד הרבה, כי מאין תבוא לו הברכה כיון שהמסך מפסיק⁴³⁰, ולז"א דהרבה עשו כן ולא הועילו כו'. . לכן עצה היותר נכונה, דרך ב' בענין הפרנסה והוא למעט בעסק, היינו רק לעסוק בעתים קבועים בשנה, וגם בימי'

הסיבות, וכשרוצה להשפיע חסדו לאדם זה יתן בלבבו להתנהג בסיבת כך וכך ואז יצליח, וזה הרואה תולה עיקר הסיבה בסיבת בהנהגתו, ובאמת אינם כלום רק שבהנהגותו הללו נתלבש אור השפע עליון... "ע"ש.

הערה 289

ראה ד"ה באתי לגני תשי"ח⁴³³ (17:25):
 "...אפילו אויב אין דער צייט וואס ע"פ תורה קען ער זיך עוסק זיין בעשיותיו – איז אויב דעמאלט איז ער א מושקע אין עניני פרנסה. . דאס איז נאך גורע אין די ענינים און די דרגות און די מעלות צו וועלכע ער איז צוגעקומען על ידי עסקו אין עבודת התפלה און תורה ומצותי. . בשעת ער ווערט מערער מושקע. . ווערט באַ עם ניט נאר יגיע כפים, נאר ער איז משקיע דעם קאפ אויך זיין אין אט א די ענינים, ביז וואנעט אז ער ווערט א מושקע אין דאגות וטרדות הפרנסה. וואס דעמאלט, איז ניט נאר אז בשעת מעשה איז עם ניט ווי עס דארף צו זיין, נאר דאס איז נאך אויכעט גורע פון די ענינים צו וועלכע ער איז צוגעקומען על ידי עבודתו אין עבודת התפלה און תורה ומצותי. . וואס דערמיט פארענטפערט דער מיטלער רבי⁴³⁴ אט דאס וואס באַ הקמון הרב זעט מען, אז אע"פ וואס מצד עבודתם אין תפלה און תורה ומצות דארפן זיי האלטן באַ יראת אלקים, עאכו"כ באַ יראת חטא – און פונדעסטוועגן זעט מען אז ס'קומט לפועל, איז דאס באַ זיי ניטא. און ער זאגט דאס, אז דאס נעמט זיך מצד דערויף וואס מ'פארלירט זיך – מ'איז זיך מטריד ומשקיע און מ'פארלירט זיך אין טרדות הפרנסה, ביז אין דער דאגה פון פן יחסר לחמי, וואס דאס צורייבט זיין גאנצע מציאות – איז אט דעמאלט איז דאס אויכעט מחסר וגורע אין די הבנה והשגה זיינע אין דעם טעם⁴³⁵, ביז צו בהנוגע לפועל אין יראת אלקים, ביז אפילו

התחכמות בכל פרט ופרט, בכדי שכל שכלו ולבבו יהיה פנוי לקבל בתוכו אור ה'. וזהו כי לא לחכמים לחם, כי אם יוסיף התחכמות מורה על מחשבת כחי ועוצם ידי, ואז יעשה מסך מסתיר ואדרב' יפסיד מחמת זה כנ"ל⁴³¹. . וזהו כי לא לחכמי בעומק התחכמות בענייני עוה"ז, לא יומשך לו הלחם, רק בריבוי העסק ויגיעה כמא' יגיע כפיך כו', שזהו העסק ברוב סיבות ותחבולות בהתחכמות בכל סיבה, אך לא בעומק חכמתו, כי עומק חכמתו הוא טרוד באלקות... "ע"ש – והובא בד"ה באתי לגני תשי"ח⁴³² (17:25): "...אפילו אויב אין דער צייט וואס ע"פ תורה קען ער זיך עוסק זיין בעשיותיו – איז אויב דעמאלט איז ער א מושקע אין עניני פרנסה, איז דעמאלט, איז ניט נאר וואס דאס איז ניט ווי עס דארף צו זיין, ווארום דאס באווייזט דאך אז ער שטייט אין דער מחשבה פון כחי ועוצם ידי עושה לי את החיל...".

תקס"ה ח"ב ע' תרנה-תרנו (נוסח א): "...וזהו וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה כו', פ"י תעשה שצריך העשי' והעסק למטה. והענין הוא, לפי שצ"ל הסתר והעלם גילוי אור אלקי בתחלה. . עד שלא יהי' ניכר ונודע למטה במקבל מי הוא הנותן והמשפיע, ויראה למקבל כאלו ההשפעה מצד עצמו וכחו באה לו, וכמ"ש בשר של מצרים שאמר לי יאורי ואני עשיתני כו', וזהו רק מפני עוצם בחי' ההסתר אלקי. . וע"כ צריך האדם שיעשה ג"כ כדוגמא זו למטה בכדי שתוכל לבא לו ההשפעה דרך אותו ההסתר וההעלם, והוא במה שיעסוק בעסק מו"מ וכיוצא, שבזה יהי' מוסתר גילוי אלקות והשגחה הפרטיות, שהרי כשעוסק בעסק איזה השתדלות, יש בזה לומר שכחו ועוצם ידו עשתה לו זאת ההצלחה, וכנראה לבני אדם שמי שיחכים בעסקים ויעשה בהשכל מצליח, ומי שיעשה בלא השכל לא יצליח, עד שתולין ההצלחה רק בסיבת טוב השגחת עסק והשתדלות. ובאמת לא כן הוא, שהכל תלוי ברצון ה' השגחתו הפרטיות, והוא ית' סיבת כל

שוליי הגליון

(433) שבמילואים להערה 287.

(434) הקדמת דרך חיים (ב, ב).

(435) ראה דרך חיים שער התשובה פ"ח (יא, ג): "...כל יגיעתו שהי' בעבודתו להיות נמשך בלבו יראת חטא חלף ועבר לגמרי מכל וכל, ונעשה כאיש אשר לא טעם טעם יראה מעולם... "ע"ש.

שוליי הגליון

(431) לקו"ב שם מז, ב-ג [דר"ח קמא, סע"א] –

שבמילואים להערה 283 (ליד שוה"ג 430).

(432) שבמילואים להערה 289.

בפסוק סם וכמו קח לך סמים כו', ה"ה להשיב את הנפש, שממשיך חיות חדש ומתחדשים ומתחזקים עי"ז כל הכחות בחיות חדש כו' וכמ"ש במ"א. וז"ע בירור עה"ד שהוא עיקר סמא דמותא, שכשנתברר נעשה עלי' יתירה . . . וזהו בראתי יצה"ר להמתיקו בתבלין בתורה שנק' עה"ח סמא דחיי, ועי"ז נעשה טוב מאד כו'.

והנה ענין עץ החיים מבואר בזח"א דל"ז סע"ב, ששרש המשכה באה לז"א מאריך אנפין שמשם אורך ימים כו' ע"ש במק"מ בשם הת"ז . . . וזהו"ע ברכו בתורה תחלה להמשיך מבחי' כתר בתורה, ומצד המשכת אוא"ס דכתר בתורה שמז"א, עש"ז נק' עה"ח סמא דחיי, כי סם הוא בחי' רפואה וא"א נק' אסיא שמשם שרש הרפואה . . . כי עיקר המחלה היא ק"נ, ובכדי להפך חשוכא לנהורא ומרירו דק"נ למיתקא, זה בא ע"י האור שלמעלה מהשתלשלות כו'...

...קיצור. יקדים אשר בירור עה"ד, סמא דמותא, הוא ע"י התורה, סמא דחיי, ע"י שאוא"ס שלמעלה מהשתל' מלוכב בה, סם חיים מרפא רע דק"נ הנק' מר, מחלה... ע"ש.

שם פ"ה: ה) והנה הגם כי התורה היא הרפואה האמיתית למחלה הנ"ל⁴³⁷, ולא לבד להחלישה ולהתיש כחה אלא גם להעבירה ולהסירה לגמרי, ובכח ויכולת התורה להפוך מהות ועצם נה"ב לטוב כו' כנ"ל, מ"מ מצינו לרז"ל שאמרו ביומא דע"ב ע"ב עה"פ וזאת התורה אשר שם משה, זכה נעשה לו סם חיים לא זכה נעשה לו סם המות כו'. ולכאורה הוא דבר פלא איך התורה שהיא מקור הרפואה ועץ חיים היא למחזיקים בה תהי' בחי' סם המות ח"ו, ולא זאת לבד שאינה רפואה לנפש, תהי' עוד ההיפוך ח"ו. אך להבין זה צלהק"ת מה דאיתא במד"ר בראשית פ"ט ע"פ ויתפרו עלה תאנה, ארשב"י עלה שהביאה תואנה לעולם, דסבר שעה"ד תאנה היתה, וכ"ה דעת ר' נחמי' בגמ' ברכות ד' מ' ע"א. ולכאורה צ"ל, והלא נמשלה תושבע"פ

יראת חטא אויכעט . . . און אין דערויף איז אויכעט (ווי מ'האט גערעדט פריער, אנקעגן די דאגת הפרנסה), איז ניט נאר וואס אין די ענינים שטייט ער – בשעת המחשבה אדער דיבור ומעשה בלתי רצויים – שלא כדבעי, נאר דאס איז נאך אויכעט מחסר וגורע אין די דרגות צו וועלכע ער איז צוגעקומען על ידי עבודתו הקודמת... ע"ש.

☞ **הערה 293** ☜

ראה קונטרס עץ החיים⁴³⁶ ריש פ"א: "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. וצ"ל מהו ענין ודרך חיים, איזהו דרך חיים מלבד התורה והמצוה האמור' קודם...".

שם פ"ג: ג) ומעתה צ"ל מהו"ע ודרך חיים. הנה כתי' ושמתם את דברי אלה, וארז"ל קדושין דף ל' ע"ב ושמתם סם תם, נמשלה התורה לסם חיים כו' בראתי יצה"ר ובראתי לו תורה תבלין כו'. ובעירובין דף נ"ד ע"א נתן תורה לישראל סם חיים לכל גופו, שנאמר ולכל בשרו מרפא. וענין לשון סם חיים מבואר בזח"ג ר"פ חקת דף קע"ט סע"ב גבי וזאת עשו להם וחיו, מאן דאחיד סמא דמותא אי לא יערב בי' סמא דחיי כו', וע"ד וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו, בגין דסמא דחיי מערב בהדי' כו', בגיני כך וזאת התורה כו'. והענין דהנה המל' עצמה הנק' זאת בנינה מן הגבו', ולכן נק' סמא דמותא, וכמ"ש בזהר פ' בהר דק"י ע"ב בענין שכן ארץ ורעה אמונה, ולזאת צריכים לערב בה סמא דחיי, היינו להמשיך בה בחי' ז"א שנק' עץ חיים, וזהו סמא דחיי שמהפך גם הגבורות לטוב. וצ"ל שע"ז שנהפך ונמתק הגבורות הנק' סמא דמותא להיות סמא דחיי עדיף טפי מסמא דחיי לבד, וכמו מרקחת מצנון שמשגנים בדבש הרי יש בזה עריבות יותר מדבש לבד כו'. וזה כל עיקר ענין הסם להפוך ולהמתיק את הגבורות דוקא, וכמו הרפואה שנק' סם הרי ענינה הוא לרפאות החולה, וכן הבושם שנק'

☞ **שו"י הגליון 8** ☜

☞ **שו"י הגליון 8** ☜
 (437) קליפת נוגה ותאוות היתר של היצה"ר המבואר שם פ"ג-ד.

(436) לתועלת הלומדים, הובא כאן על הסדר (גם) מה ששייך לכאורה (בענינינו) להקטעים שהובאו בדקדוקי תורה הערות 294, 297, 298, 305, 309, 311, 312.

לא נתלבשה בלבושים גשמיים כ"כ, ובפרט שבכל ענין אומר וידבר ה' ויאמר ה', וחותם בכמה פרשיות אני הוי'. אבל בתושבע"פ לפי שנתלבשה בלבושים גשמיים ה"ה מעלימים ומסתירים על האור, והוא מרגיש בלימודו רק הענין הגשמי שעוסק בו והשכל הגשמי המלוּבש בו והוא רחוק מאלקות. ובפרט שכל ענין תושבע"פ הוא לברר בירורים, וכמו ר"י כולוהו תנוי בניזיקין הוה, שמתלבש ג"כ בטענות של שקר לברר האמת מן השקר, וכן בעניני איסור והיתר להבדיל בין האסור אל המותר ובין הטמא אל הטהור כו'. הרי שהיא מתלבשת בלבושים דטו"ר ממש, ומשו"ז נק' אילנא דטו"ר, לפי שהמברר מתלבש בלבושי המתברר ונק' ע"ש המתברר כו'...

...קיצור. יתרין קושייתו כי תושבע"פ, תאנה, נק' אילנא דטו"ר מצד התלבשותה בדברים גשמיים וענינה לברר בירורים... ע"ש.

שם פ"ב: "...כמו"כ הוא בעסק התורה, כאשר לומד תושבע"פ סתם בלא אהוי"ר ולא לשמה, דהיינו שאינו מערב בה בחי' עה"ח שהוא האהוי"ר והכוונה הנ"ל, כ"א לומד סתם, הנה מחמת ההתלבשות בלבושים הגשמיים, וכל עסקו הוא בענינים גשמיים ובשכל והשגה גשמיות, ובפרט שנתלבשה בלבושים דטו"ר איסור והיתר כו', הנה נעשה עי"ז יש ודבר ויפול הנופל ממנה, וסוף הדבר הוא שילמוד שלא לשמה ממש לשום איזה פני' לכבוד עצמו כגון להיות ת"ח וכהאי גוונא כמו בשביל פרנסה, וכמ"ש הרח"ו ז"ל בהקדמתו לשער ההקדמות... ואזי אותה פני' שמצד הקל' דנוגה מתלבשת בתורתו, והתורה היא בבחי' גלות בתוך הקל' לפי שעה עד שיעשה תשובה כו', וכ"ש אם לא נטהרה נפשו עדיין וגופו ונפשו מלוכלכים בח"ן ובמחשבות רעות, אשר הלבושים הצואים האלו מתלבשים בתורתו ומורידים אותה בעמקי הקליפות ר"ל. ובכ"ז ודאי תורתו היא בבחי' סמא דמותא ממש ר"ל, הן מצד עצם הלבושים הנ"ל שהתורה חוגרת שק עב מאד והיא בגלות בתוך הקליפות ר"ל, והן מצד הישות, דכאשר עסק התורה הוא לשום איזה פני' כנ"ל ובפרט בלבושים הצואים הנ"ל, נעשה יש גדול מאד ע"י

לתאנה, וכמ"ש נוצר תאנה יאכל פרי', ודרשו רז"ל בעירובין דנ"ד סע"א למה נמשלו ד"ת כתאנה, מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים (שאינן מתבשלות בבת אחת, אלא היום מעט ולמחר מעט וכל שעה ראוי לאכול מהן), אף ד"ת כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהם טעם. וכ"ה במד"ר פ' נשא פ"ב דרמ"ח סע"ד, למה נמשלה תורה בתאנה, שרוב האילנות נלקטים כאחת והתאנה נלקטת מעט מעט (ולכן היא פטורה מן הפאה, כמ"ש במשנה דפאה פ"א, כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל כו' ולקייטתו כאחת, והיינו לאפוקי תאנה שנלקטין א' א'), וכך התורה היום לומד מעט ולמחר הרבה, לפי שאינה מתלמדת לא בשנה ולא בשתים, ועלי' נאמר נוצר תאנה. ובגמ' ברכות דנ"ז ע"א, הרואה תאנה בחלום תורתו משתמרת בקרבו, שנאמר נוצר תאנה יאכל פרי' (כי תאנה היא מל', ומל' פה תושבע"פ קרינן לה), הרי שתושבע"פ נמשלה לתאנה, ואיך נאמר שעה ד"ת תאנה הי'...

...קיצור. יקשה במרו"ל א) עה"ד תאנה היתה, והרי בה נמשלה תושבע"פ, מל'... ע"ש.

שם פ"א: "...כמו"כ יובן ג"כ הענין בעסק התורה, דתושבע"פ נמשלה לתאנה, ותאנה היא עה"ד כדעת הרשב"י במד"ר ור"נ בגמרא, ולכאורה נפלא הדבר איך שייך לומר על תושבע"פ שהיא עץ הדעת כו'. ובאמת מבואר כן ברע"מ פ' נשא דקכ"ד ע"ב דתושבע"פ היא אילנא דטו"ר. אמנם⁴³⁸ אין הכוונה על התורה עצמה שהיא ח"ו בחי' אילנא דטו"ר, אלא מצד ההתלבשות שלה, וכמ"ש באגה"ק על מא' רע"מ הנ"ל, כי הלכות התורה נתלבשו בדברים גשמיים כו', המחליף פרה בחמור ושנים אוזנין בטלית, כן כל ההלכות הם בדברים הגשמיים, וכשלומד ההלכות ה"ה עוסק בענינים גשמיים, יכול להיות בבחי' יש ודבר, ויוכל לשכוח על ה' נותן התורה וישכח שהיא חכמתו ורצונו ית' כו'. ואינו דומה כמו תושב"כ שנוגש בה יותר האור האלקי, כי

— שו"י הגליון —

(438) בהערת רבינו בקונטרס עה"ח שם: "א מ נ ס כו' : ראה ג"כ תו"ח ד"ה אלה תולדות נח פי"ח" (חלקו הובא במילואים להערה 303).

קיצור. יבאר מרז"ל א) וזאת התורה וזאת בוא"ו, ב) זכה נעשית לו סם חיים, שהוא חיבור מל' בז"א, עה"ד בעה"ח, עסק התורה באהוי"ר ולשמה, שהוא ע"י פנימיות התורה" ע"ש.

הערה 295

ראה פרש"י עה"פ בראשית ג, ז: "עלה תאנה. הוא העץ שאכלו ממנו, בדבר שנתקלקלו בו נתקנו, אבל שאר העצים מנעום מליטול עליהם..."

ולהעיר משיחת י"ג תשרי תשד"מ (שיחה ג – 9:10): "...געווען א מעשה, [ס' האט זיך גערעדט וועגן עץ הדעת⁴³⁹. וואס עץ הדעת, איז עמא דבר טייטשט אז ס'ניט שייכות צו זאגן – אז ס'א היפך פון סם החיים וכו' וכו'. בהמשך השקלא וטריא איז געווען אז עץ הדעת איז גאר א זאך וואס איז א גוטע זאך⁴³⁹, נאר מ'דארף דאס וויסן – ווי אזוי צו ניצן⁴⁴⁰, און ווען צו ניצן.

האט מען אנגעהויבן זוכן – וואו שטייט דאס? און געפונען: אין קונטרס עץ החיים, וואס דארט ווערט אראפגעבראכט פון רמ"ז⁴⁴¹, וואס דארט

עסק התורה שלו בגאווה וגסות הרוח ביותר ומתעבה ומתגשם מאד כנפשו וגופו (כי היא המביאה אותו להתענג בתענוגי בנ"א (מה שבאפשרו להשיג) מצד הישות ומצד שחשוב הוא בעיני עצמו), והוא ההיפך לגמרי מאמיתית ענין לימוד התורה שצריך להיות בביטול, וחכ' דקדושה עיקרה הוא בחי' הביטול. . . וזה שנעשה בבחי' יש ודבר ע"י עסק התורה הוא ההיפך לגמרי, והיינו מפני שאור הקדושה שבה נתעלם ונסתתר מאד בהלבושים צואים והיא בבחי' גלות בהם, הרי הוא לו בבחי' סמא דמותא כו', לא כמו אמיתית אור החכ' דקדושה כו'. . . בלימוד התורה סתם בלי אהוי"ר יבוא ללימוד שלא לשמה ממש ומתדבק באילנא דמותא ממש, כ"א כשלומד באהוי"ר אז יהי' הלימוד לשמה ואז הוא בבחי' תורת חיים כו'. וזהו שהתורה נמשלה לתאנה ותאנה היא עה"ד כנ"ל, והיינו לפי שתושבע"פ שהוא בחי' מל' נתלכשה בלבושים דעה"ד טו"ר איסור והיתר כו', ומי שלוקח אותה לבד בלי עץ החיים היינו בלי אהוי"ר ולא לשמה (רק לומד סתם), ה"ה מפרידה ומורידה כו'. . . כן הוא בעסק התורה כנ"ל שמפרידה ומורידה, והיא בבחי' סמא דמותא, כ"א צריך לחברה בעץ החיים ואז היא בבחי' סמא דחיי כו'.

שול"י הגליון

439) אולי הכוונה לשיחת ש"פ מטות תשמ"א, שיצא לאור בלקוטי שיחות השבועי לקראת ש"פ מטות תשמ"ג (לקו"ש חכ"ד ע' 132 ואילך) – ראה שם ס"ב (שאו"י הוא מה שהופיע בפועל לאחר המעשה שבפנים): "...ותלית אותו על עץ" (וואס דער אריז"ל שטעלט זיך אויף עם) רעדט וועגן דער זאך דורך וועלכער אדם איז באגאנגען דעם חטא, אבער דער "עץ" גופא איז ניט אן ענין של חסרון [ובהע' 10 שם: "ובפרט ע"פ המבואר (ראה קונטרס עה"ח פ"י – מהרח"ו) "שהי' צריך לאכול" מעה"ד אחרי (או עם) עה"ח, "ואז. . . אדרבא היא מבררת אותם" (החיצונים)], ואדרבה, בפשוטו של מקרא – כפרש"י – איז עס געווען אן עץ תאנה, פון די מינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל... (ע"ש ההמשך).

440) להעיר מלקו"ש שבשוה"ג הקודם, הע' 11 (על מ"ש שם "כפרש"י"): "בראשית ג, ז. – ועפ"ז נאסר אדה"ר באכילת תאנה – וע"פ פשוטו ש"מ ה"ז איסור עולם!".

441) לכאורה הכוונה למקדש מלך (ספר שכולל גם פירוש הרמ"ז לזהר) לזח"א רכא, ב בשם הרח"ו (בעהמח"ס עץ חיים), וכמ"ש בקונטרס עה"ח פ"ה (ס"ע 27): "...איתא בזח"א דרכ"א. . . ובמק"מ ז"ל, כ' הרח"ו ז"ל בפ' אמור ע"ז, סוד עה"ד נוקבא, ובזה יבוא על נכון מ"ש בזהר

קיצור. יבאר אשר בלימוד בלא אהוי"ר סופו שיבוא, מחמת ההתלכשות בענינים גשמיים, לשלא לשמה ממש, ונעשית לו סמא דמותא, כי ע"י הלימוד מתגאה ומתגשם... ע"ש.

שם פי"ד: "...וזהו וזאת התורה אשר שם משה, וזאת דוקא בוא"ו לחבר עה"ד בעה"ח. וזהו ג"כ מה שדרשו ע"פ זה זכה נעשה לו סם חיים, זכה לחבר את התורה בעה"ח והיינו שעסק התורה שלו היא באהוי"ר ולשמה, שזהו ע"י העסק בפנימיות התורה כנ"ל פי"ג, נעשה לו סם חיים, לא זכה שאינו מחברה בעה"ח, שאינו עוסק בפנימיות התורה וממילא אין לו אהוי"ר ולומד תורה סתם בלי אהוי"ר ולא לשמה, נעשה לו סם מות ר"ל, כי יורד ונופל ע"י שנעשה יש ודבר גדול ומתגשם ביותר כו' כנ"ל באורך. ובפרט כשלומד בפגם הברית ר"ל ה"ה יורדת בתוך עמקי הקליפ' ומתדבק באילנא דמותא ממש ר"ל.

הערה 298

וראה תש"ד ע' 108 [ועד"ז תרנ"ט ע' קסג (קצה)]: "...שע"י התורה נעשה ג"כ הברור, אלא שהברור נעשה בדרך ממילא ומאליו בדרך מנוחה, שאינו מתלבש ממש בגוף הדבר המתברר ואינו מתעסק עמו, רק ממשיך את האור והברור נעשה ממילא, אלא שהמשכת האור צ"ל במקום המתברר, וזהו הטעם מה שהתורה מתלבשת בענינים גשמי, ורב יהודה כולהו תנויי בנייקין הוה, בכדי להמשיך את האור במקום המתברר בכדי שיתברר עיי"ז, אבל א"צ להתלבש בגוף המתברר ממש, ולכן הברור דתורה מגיע למטה יותר מהברור דתפלה, שהרי התורה מתלבשת גם בדברים אסורים ובדברים הטמאים לגמרי, דיני התורה כשר וטריפה טהור וטמא הנה ע"י פסק ההלכה הרי הדברים הגשמי מתבררים, דמה שהוא כשר וטהור ע"פ דיני התורה ה"ה מתקרבים ומתעלים אל הקדושה, ומה שהוא טריפה וטמא ע"פ דיני התורה הרי הדבר ההוא נדחה מגבול הקדושה, והתורה מתלבשת לברור את האמת מתוך השקר, וענין ההתלבשות דתורה אין זה מענין ההתלבשות של התעסקות, כ"א מה שהתו' מכנסת עצמה לדון בזה, ולשון התלבשות הוא רק שם המושאל בלבד... ע"ש.

ולהעיר מד"ה שתי ידות תרל"ג (ע' קנא):
 "...כענין אדה"ר קודם חטא ע"ץ הדעת טוב ורע וכו', וכן הי' ענין הנביאי' כמ"ש (במלכים ב' סי' ט"ו⁴⁴³) [ט"ו] י"א) מדוע בא המשוגע הזה אליך כו', שפי' במצו"ד שהי' קורין לנביא משוגע לפי שבעת שהי' מתבודד בנבואה הי' נדמה להם כמשוגע, על כי לא פנה אז בעניני העולם. וזהו ג"כ דכתי' גבי שאול (בשמואל א' ססי' י"ט) ויפשט גם הוא את בגדיו . . . שמדריגת הנביא שהי' בא לכלל הפשטת הגשמיות ומגיע לבחי' של אדה"ר כמו שהי' קודם החטא, שאז לא הי' יודע מעה"ד טו"ר כלל...".

שוליי הגליון

(443) "ט"ו" – כן נדפס בתרל"ג ח"א שם. אבל לכאורה הוא טה"ד, וצ"ל: "ט"ו" – וכ"ה בבוכ' 2085 (קכו, א – ראה צילומו בתרל"ג שם ע' של) שממנו נדפס. וכ"ה בבוכ' 1136 (רלג, א – גוכתי"ק הצ"צ) שממש נעתק בבוכ' 2085 הנ"ל.

שטייט דאס פון עץ חיים⁴⁴¹ וכו' וכו' – אז דארטן שטייט אז עץ הדעת איז געווען א גוטע זאך וכו' וכו'. [ס' געווען געבראכט און אנגעצייכנט, דערנאך האט געוואלט דאס אפדרוקען.

[האב איך] געפרעגט, נאך אלע זאכן – אמת טאקע, ס'שטייט אין עץ החיים. בשעת איר וועט אבער א פרעג טאן בא א בן חמש למקרא, און בא עם פרעגן צי עץ הדעת איז געווען א שלעכטע זאך? צי ס'געווען א דבר המזיק, צי געווען א דבר שיש בו תועלת? וועט ער זאגן, ער האט געלערענט חומש מיט רש"י – טייטשט רש"י אפ אז עץ הדעת איז געווען תאנה ! א תאנה ווייס ער איז דאס פון שבע מינים (וואס ניט נאר ס'גוטע מינים –) שנשתבחה בהם ארץ ישראל! ארץ ישראל האט שבחים מצד עצמו. דארף מען האבן נאך א שבת נוסף. איז מיט וואס איז משבח ארץ ישראל? וואס אין איר וואקסן תאנים! און דאס איז געווען דער עץ הדעת⁴⁴². און אזוי זאגט רש"י אין פשוטם של כתובים! אט דאס איז דער פירוש הפשוט.

אמת טאקע, זייער א גוטע זאך בריינגן און אויך דערמאנען וואס שטייט אין קונטרס עץ החיים. מ'דארף דאך אבער ניט פארגעסן אויף פשוטו של מקרא... ע"ש.

שוליי הגליון

בראשית שהחטא הי' שלא אכל מעה"ח קודם שאכל מעה"ד או ביחד עכ"ל...", ועד"ז שם פ"י (ס"ע 36): "...וכמ"ש המק"מ בשם הרח"ו ז"ל שהי' צריך לאכול קודם מעה"ח או שיהיו ביחד..." (וראה לקו"ש שבשוה"ג 439). וילע"ע.

442) להעיר מספר החקירה סז, א: "...וארז"ל פ"ב דעירובין כ"א סע"א תאנים טובות מאד אלו צדיקים גמורים, תאנים רעות מאד אלו רשעים גמורים . . . היינו כי תאנה מל' דאצילות . . . ותאנה רעה מל' דק"ג, וכמו גם בענבים, למ"ד עה"ד גפן היתה, הרי יש גפן דקדושה ויש גפן נכריה אשכלות מורות . . . וז"ש ברבות בראשית ס"פ ט"ו מה היתה אותה התאנה, ופי' המ"כ כי יש כמה מיני תאנה, והיינו כנ"ל שיש תאנים טובות מאד וא"י נשתבחה בהן ארץ הטה כו' ותאנה, ויש לעומת זה כנ"ל, ופי' המדרש שעה"ד היה מין תאנה הנק' בנות שבע... ע"ש – אבל בפשטות הכוונה בפנים היא, שלפי פרש"י עה"ת (פשוטו של מקרא) עץ הדעת הי' "תאנה" סתם, וארץ ישראל נשתבחה באותה "תאנה" סתם.

☞ הערה 302 ☞

ולהעיר מד"ה פדה בשלום תשי"ח (14:10):
 "...מצד דערויף וואס די מצות זיינען פארבונדן מיט ענינים גשמיים, וואס ענינים גשמיים – פברט לאחר הקטא – זיינען דאך מעורב מיט רע, איז במילא איז קען דאך זיין אויכעט, אז אפילו ווען ער איז עובד עבודתו און מקיים א מצוה, זאל אין דערויף זיין א שמץ מנהו – עכ"פ – פון דעם צד דלעומת זה. אויף דערויף דארף מען האבן די שמירה אויף דאס ניט צולאזן. אזוי איז אויכעט מצד האדם. עבודת האדם איז דאך ווי דער נפש אלקית איז מלוכש אין נפש הבהמית, און דורך איר אויכעט אין דעם גוף. איז מצד דעם גוף ונפש הבהמית קען זיך אריינמישן אין דערויף ענינים בלתי רצויים, ביז וואנעט עס קען אויכעט גורם זיין צו ענינים הפכיים. . אפילו אין לימוד התורה, וואס דאס איז חכמתו ורצונו של הקב"ה, און וואס דברי תורה איז אינם מקבלים טומאה – איז דאך ידוע אין דערויף דער דיוק, אז דאס איז מצד עצמם. משא"כ ווי דעם אדם הלומד, קען דאך זיין דער אופן פון זכה, און אויכעט דער אופן ההפכי פון ולא זכה, וואס דעמאלט איז דאך נעשית לו דער היפך פון סם חיים...".

מצד ירידת' בעה"ד כו' יכול להיות בעוסקי' בה שלא לשמה לבוש שק דק"נ, שיהופך מחיים למות ומטוב לרע, וכל זה רק מצד בחי' הרגשת עצמו בזה במקצת תערובות גסות בבחי' יש ודבר מה, שנעשה נפרד מבחי' אלקות שבתורה, ולהיפך בחי' הברור שבזה הוא רק ע"י בחי' הבטול לאלקו' שבתור' ביותר... ע"ש.

שם מקץ פז, סע"ג (שהמשכו הובא לעיל בפנים בהמאמר⁴⁴⁵): "...דלחם מן הארץ שהוא ח"ת ותושבע"פ שמלוכש בעה"ד טו"ר, שם יש יניקה ושרש לרע דק"נ גם בתוש"מ, כענין התו' חוגרת שק דק"נ, כמו מי שלומד של"ש כלל שא' ולמשמאילים בה סמא דמותא ממש, כמזון שיש בו טו"ר ובחי' הרע כאשר לא נברר מן הטוב זיק לו גם בחי' הטוב עבור הרע המעורב בו, כך א' ותורתך בתוך מעי, ולרשע שמתגבר בו חלק הרע שבו נהפך לו לסם המות, להמית נפשו ולהוריד לשאול לעומק רע דק"נ יותר לפי שמוסיף כח בקליפות (ע"כ גם בתושב"כ א' ולרשע מה לך לספר חוקי כו', אבל אינו מזיק להיות לו לסם המות, כי אין ד"ת מקבלי' טומאה להיותו מבחי' עה"ח שמהפך הרע לטוב, כענין לעולם יעסוק אדם בתו"מ של"ש שמתוך של"ש כו', כי בחי' המאור שבה שמאיר מעה"ח שלמעלה מעה"ד יחזירנו למוטב⁴⁴⁶...".

☞ הערה 303 ☞

ראה תו"ח נח נ, ג-ד (שבהערת רבינו לקונטרס עה"ח⁴⁴⁴ שהובא כאן בפנים בהמאמר):
 "...ואע"פ ששרש התורה בבחי' עה"ח שלמעלה מעה"ד כמ"ש עץ חיים היא, והוא בבחי' פנימית יסוד אבא כו', אך עכ"ז מאחר שירדה בעה"ד בנוגה דעשיה בנשמות בגופי' שמעורבים ברע, יכול להתהפך מטוב לרע ומאמת לשקר כמאמר למשמאילים בה סמא דמותא ממש לעוסקים שלא לשמה, ולעוסקי' לשמה שהוא למיימינים בה סמא דחיי, וכמו שמצינו בדורות הראשונים וגם באחרונים שגדולי תורה נפלו למטה בשאול תחתית, כאלישע אחר (תגיגה טו, א) וכה"ג (והגם שאין ד"ת מקבלים טומאה, זהו מצד עוצם אור התורה, אבל למי שאינו ראוי לה נהפך לסם המות כו'). . ונמצא שגם בתורה שהיא בבחי' עה"ח,

שם בשלח דש, א-ב [ריא, א-ג]: "...דהתורה מן השמים ניתנה וירד[ה] למטה בארץ לברר לעה"ד טו"ר. . שהתוה"ק היא בבחי' עה"ח ממש, שכולו חיים וטוב ואין שם שרש לעה"ד כלל. . ירדה התורה למטה עוד והוא בבחי' עה"ד טו"ר כדי לתקן ולהעלות רפ"ח ניצוצין דתהו כנ"ל, ואז נק' לחם מן הארץ, וזהו ירידת ח"ע בח"ת דהיינו תושב"כ בתושבע"פ. . התורה הנגלית לנו דוקא נק' מזון רוחני לחיי הנשמות, כמו [כי] אמרתך חיתני, וכן א' כי הוא חייך ואורך ימך, וכתוב אורך ימים בימינה כו', ובחי' אור וחיות זה נק' חיי עולם, כמו בחי' עה"ח

☞ שול"י הגליון ☞

(445) וצויין ברשימת רבינו שבדקדוקי תורה הערה 240, והובא על הסדר במילואים להערה 242.
 (446) וראה לקמן שם שהובא במילואים להערה 242.

☞ שול"י הגליון ☞

במצות ואין בו יראת שמים הרי הוא כקל שבצבור וגרוע מעם הארץ, שזדונות נעשים להם כשגגות ולזה נעשים שגגות כזדונות, ועליו אמרו חכמים לא זכה נעשית תורתו לו סם המות. ויש אומרים שאעפ"כ לעולם יעסוק אדם בתורה כי מתוך שלא לשמה יוכל לבא לידי לשמה ללמוד על מנת לשמור ולעשות, שהמאור שבה מחזירו למוטב, כמ"ש חכמים ע"פ אותי עזבו ותורתי לא שמרו, הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, שהמאור שבה היה מחזירם למוטב. וכך אמרו חכמי הקבלה, שכל התורה ומצות שאדם עושה בעודו רשע, אף שמוסיף כח בקליפות לפי שעה, מכל מקום כשיחזור אח"כ בתשובה בגלגול זה או בגלגול אחר כמ"ש כי לא ידח ממנו נידח, אזי מוציא מהקליפה כל התורה והמצות וחוזרים לקדושה בחזרתו, ולפיכך אין לו למנוע מלעסוק לעולם", ובקו"א שם ס"ק א: "...בתלמוד תורה כשלומד ואינו מקיים מה שלומד, הרי עליו נאמר ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי, וסלקא דעתך אמינא שראוי לו שלא ילמוד, קמ"ל דאפילו הכי התלמוד מביא לידי מעשה לבסוף עכ"פ, שהמאור שבה מחזירו למוטב, וסופו לקיים וללמוד לשמה..." ע"ש.

❧ הערה 305 ❧

וראה סה"מ אידיש ע' 165: "...עס זיינען פאראן ר"ל אזעלכע וואס ווילען לערנען תורה און ווילען ניט מקיים זיין מצות, אדער עס זיינען פאראן ר"ל אזעלכע וואס האלטען פון לערנען תורה און לערנען, און האלטען ניט פון תפלה און דאווענען גארניט, אדער זיי מאכען קלות ראש'דיגע קולא'ס אין ענין התפלה, וואס אויף זיי זאגט די גמרא אין יבמות דף ק"ט ע"ב, כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו, דער וואס זאגט ער וויל מער ניט ווי לערנען די תורה, ער וויל קענען לערנען, און מקיים זיין וויל ער ניט, זאגט די גמרא אז אזא איז אפילו די תורה וואס ער לערנט איז אויך אין לו, לערנען קען ער אויך ניט, וואס די ידיעת התורה איז נאר דאן ווען עס איז פאראן קיום המצות און עבודה פון תפלה, אבער ווען ח"ו דער קיום המצות אדער די עבודה פון תפלה איז ניט פאראן, דאן איז די תורה אויך ניטא, ווייל עס איז ניט קיין תורה, עס איז סם המות, ווי די גמרא זאגט זכה נעשה לו סם

שכולו חיים וטוב כו' שאין למות שרש אחיזה שם כלל. . אך עכ"ז לפי שנתלבשה התורה בעה"ד טו"ר לברר ולהבדיל בין טו"ר נק' לחם מן הארץ, שצריך בירור עכ"פ בין טו"ר כלחם הגשמי, כך תורתך בתוך מעי כו', וע"כ במי שאינו עוסק בתורה לשמה, וכ"ש כשאינו מקיים מ"ש בתורה כו', נהפך לו מחיים למות כמ"ש למשמאילים בה סמא דמותא (משא"כ בפנימי' התורה כמו שהוא בבחי' עה"ח שנק' לחם מן השמים שכולו חיים וטוב כנ"ל), וכמשל הסם של הרפואה דמי שאינו ראוי לה יהי' לו לסם המות ולמי שראוי לה הוא סם חיים, וזהו למיימינים בה סמא דחיי כו'. וכ"ז מצד שהתורה נק' מזון גשמי שבא בהתלבשו' בעה"ד בביור דטו"ר ממש כו', וכמ"ש ראה נתתי לפניך החיים והטוב והמות והרע כו' ובחרת בחיים. . באמת מצד עצם אור דתורה, גם כמו שהיא בהתלבשות בעה"ד טו"ר כמדות דתורה כשר פסול טמא טהור כו' להבדיל בין טו"ר, אין בה אחיזה לחיצוני' כלל ונק' חיי עולם. . שאין למות שליטה שם כלל גם עכשיו, רק מצד בחי' המקבל כשקורא ושונה של"ש נהפך לו לסם המות כנ"ל, וראי' לזה ממה שד"ת אין[נס] מקבלים טומאה כלל..." ע"ש.

❧ הערה 304 ❧

ולהעיר מהלכות תלמוד תורה לאדה"ז פ"ד, ס"ג (וש"נ): "היה לפניו עשיית מצות ותלמוד תורה, אם. . אי אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים. . יפסיק תלמודו ויעשה המצוה ויחזור לתלמודו. . כי זה כל האדם, כמו שאמרו חכמים תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים, ואם אינו עושה כן נמצא שלמד שלא לעשות ונוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם. ולא אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה, אלא כשמקיים המצות שלומד בתורה רק שאינו לומד ומקיים לשם שמים, אלא מיראת העונש בעולם הבא או אפילו בעולם הזה או מאהבת השכר לקבל פרס בעולם הבא או אפילו בעולם הזה עושר וכבוד של משמאילין בה הניתן מן השמים, או אפילו ליקח לעצמו כבוד וגדולה שיקראוהו רבי ויהיה ראש ישיבה, אבל אם אינו מקיים מה שלומד נקרא רשע, ועליו אמר הכתוב ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי וגו', וכל ת"ח המזלזל

מילואים לדקדוקי תורה

קעג

בהבהירות דיר"ש, אז הנה הפסקי הלכות ח"ו נעשה לו סם מיתה. וכמו בגשמיות דכאשר אוכל מאכל טוב מתחזקים כחותיו... ע"ש.

קונטרסים ח"א כח, רע"א [ועד"ז תרפ"ט ע' 101-102]: "...שארז"ל כל הנהגה מסעודת חתן ומשמחו זוכה לתורה שניתנה בה' קולות, ולכאורה מה שייך לומר דעי"ז שנהנה מסעודת חתן ומשמחו זוכה לתורה, דהלא תורה היא ידיעה והשגה וצ"ל כלי לזה שיהי' בעל הבנה ובעל השגה, אבל מי שאינו כלי לזה איך אפשר לזכות לתורה. אך הענין הוא, דהנה זכות הוא ל' זכות ובהירות, ריין קלאר, וזהו דאם משמחו זוכה לתורה, שהפי' הוא דהתורה שלו היא זכה ובהירה, וכמאמר זכה נעשה לו סם חיים, ולא זכה נעשה לו סם המות, דכאשר תורתו מגושמת אז אינו זוכה, אבל כאשר תורתו היא מאירה בפועל בעבודה אז הוראה שהיא זכה ובהירה. וזהו דכאשר נהנה מסעודת חתן ומשמחו, שהוא שש ושמה בשמחת אהבת ישראל, אז הוא זוכה לתורה, דזה גופא הוראה דתורתו זכה ומאירה."

תרצ"ג ע' תקיא: "...דהנה כתי' (דברים ד מד) וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, ואמרז"ל (יומא דע"ב ע"ב) זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעש' לו סם מיתה, דכל ענין לימוד התורה הוא בשביל לקיים והיינו להביא בפועל טוב, ולא דוקא בהנוגע לקיום מצוה בהידור או זהירות בלא תעשה, כ"א כל דבר תורה ומאמר רז"ל בסיפור ואגדה צריכים להביא באיזה פועל טוב בקנין המעלות ומדות טובות, וזהו אשר יקים את דברי התורה, דתורה צריכה הקמה ואז היא מקימה את האדם, וזהו"ע זכה נעשית לו סם חיים, דענין הזכות הוא הוא⁴⁴⁷ הַזְכוּת והבהירות בגופו במדותיו ובחלקו בעולם..."

וראה גם תש"ט ע' 62 [תרפ"ה ע' רה]:
"...ורש"י⁴⁴⁸ מתווך ביניהם ואומר גבורים ויראי

חיים לא זכה נעשה לו סם המות... ע"ש.

תש"א ע' 51: "...וכמאמר זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם המות, זכה דכאשר דברי התורה שהוא לומד היא זכה אצלו ככלי הנעשית מזכוכית בהירה הנראית מה שבתוכה, היינו שבכל דבר תורה יודע את הרז והסוד פנימי שבה, ועכ"פ יודע שהיא חכמתו ורצונו ית', וזהו זכה, ווען די תורה איז באַ אים קלאר אז עס זעט זיך די פנימיות וואס אין תורה, נעשה לו סם חיים שמחי' אותו, וע"י נמשך החיים בחיי התורה ומצות גם לאחרים, אבל אם לא זכה, שמה שהוא לומד תופס רק את הפשטות הנגלה, וסוד הפנימי שבזה אינו יודע, ולשעה מרוב החדושים שלו שוכח שהתורה היא חכמתו ורצונו ית', אז דאס וואס ער לערנט אין תורה נעמט ער אן מער ניט ווי די פשטות ההלכה און דעם סוד פנימי שבתורה וויל ער גאר ניט וויסן, נעשה לו סם מות, שהוא בעצמו קר שהוא היפך החיים. . . וכשם דבסם חיים הנה לא זו בלבד שהוא בעצמו חי אלא מחי' גם אחרים, הנה כן הוא גם בסם המות דלא זו בלבד שהוא בעצמו קר אלא מקרר גם אחרים, ולכן אנו רואים במוחש דמי שזכה הנה רוב לימודו בתו' הוא בעניני הלכה ובעניני עבודה, לחדש חדושי תורה בגדרים וסיגים בהידור מצוה, דכ"ז הוא מצד חמימות החיים דחיי התו' ומצות, ומי שלא זכה הנה רוב חדושי בתורה הוא בהיתרים וקולות, דזהו מצד הקרירות והריחוק שנתרחקו מהאור האלקי שבתו', וצריך לעורר רח"ר על נפשו וזהו"ע תחה"מ ברוחני', להמשיך בחי' הרחמים רבים דעצמות א"ס ב"ה" ע"ש.

תרצ"ב ע' קנג: "...דהנה ארז"ל (יומא דע"ב ב') אריב"ל מאי דכתיב וזאת התורה אשר שם משה וגו', זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם מיתה. דזכה היינו כאשר לימודו בתורה הוא זכה וברורה ביראת ה', דאז הנה כל הוראותיו הם ע"פ תורת ה', אז הנה כל הדברים שמשתמש בהם ע"פ הוראותיו נעשו לו סם חיים, ואם לא זכה, הנה הגם שלומד תורה אבל הוא אצלו כמו ידיעה שכלית בלבד, ושוכח ח"ו על נותן התורה שזהו חכמתו ורצונו ית', ובכח חכמתו ממציא סברות שונות אבל אינם זכים

שולח הגליון

(447) "הוא הוא" – כ"ה בתרצ"ג שם, וכ"ה בגוכתי"ק (בוך 1045 ס"ע ה).

(448) בשלח יז, ט: "בחר לנו אנשים. גבורים ויראי חטא, שתהא זכותן מסייעתן..."

רמו, א; שם (ח"ה) תתפ, ב): "והוא שאמרו בפרקי ר"א⁴⁵¹ ס"מ היה מן כת השרפים בבריאה והפילו הקב"ה מקדושתו וכו'..."

חטא, דשניהם דוקא צריכים להיות והו"ע יחוד חו"ב כנ"ל, וזהו שתהא⁴⁴⁸ זכותן מסייעתן, הזכות והבהירות דחכ' ובינה..." ע"ש.

☞ הערה 307 ☞

תקו"ז תכ"א (ס, א): "...אילנא הוא ו', איבא דיליה י', הכי הוא ודאי, אבל ענפוי לעילא איהו ה' עלאה, ושרשוי ה' תתאה. . מצוה לאתעסקא באורייתא יומם ולילה, הה"ד והגית בו יומם ולילה. . כל פקודין אית מנייהו דתליין בפרי אילנא, מנייהו בענפין, מנהון בשרשין, מנהון באילנא, ובג"ד אתקריאת אורייתא עץ חיים, וכל מאן דאכל מניה ואכל וחי לעולם. ואית אילנא לתתא דענפוי ושרשוי וגופא ואיבא דיליה כלהו סם המות, ודא סמא"ל, מאן דאעבר על אורייתא אתשקיא מההוא אילנא ואתפרנס מיניה..." ע"ש.

וראה תקס"ט ר"ע רנג: "...וכמ"ש על התורה שנק' סם חיים למיימיני' בה. . אבל למשמאילים בה מתהפך להיות סמא דמותא היפך בחי' סם חיים כו'..." ע"ש.

☞ הערה 308 ☞

וראה אוה"ת תצוה (ח"ה) ע' א'תשסא: "...כי הלב. . יש ב' בתים, בא' סם חיים ובא' סם מות, וזהו ע"ד יצ"ט ויצה"ר. . י"ל כשסם חיים אזי גם ס"מ נהפך לטוב, ע"ד ויאבק שהעלו אבק⁴⁵²..." ע"ש.

ראה שו"ת חות יאיר סימן א (ו, רע"א [ג, ד] – סוף השגה יא-יב): "...דוגמא לזה כתבנו בספרי הגדול עה"ח, בחלק אות סמך מחס"ד שהוא סוד, בשם סמא"ל שלדעת המקובלי' היה לפני חטא אדה"ר ע"י הסתתו⁴⁴⁹ שרף קדוש, והיה ס"ם מורה על סם חיים, וא"ל קדוש והוא בחסד כנודע, ואח"כ נהפך סם לסימוי עינים⁴⁵⁰ וסם המות, ואל זר קשה..." ע"ש.

ועד"ז פנים יפות חקת יט, ג: "...ויש לפרש ע"פ מה שפירשנו שאחז"ל כל העוסק בתורה נעשה לו סם חיים, ענינו כי שם סמא"ל חצי' בקדושה שהוא א"ל, ואם אדם מזכה מעשיו

וראה של"ה כ, ב: "...דע כי מתחלה. . סמא"ל היה מלאך טהור, ואמרו המקובלים שהוא היה מהשרפי', אשר נראה שעל זה בא הרמז שנקרא הנחש שרוף..."

רמ"ז לזח"א קע, ב (הובא באוה"ת וישלח

☞ שו"י הגליון ☞

(451) ראה פרקי דר"א פ"ג שבשוה"ג 449. שם פ"ד: "...והפיל את סמא"ל ואת הכת שלו ממקום קדושתן מן השמים..." שם פכ"ז: "...בא מיכאל והגיד לאברהם, שנאמר ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי. . ולמה נקרא שמו פליט? לפי שבשעה שהפיל הקב"ה את סמא"ל וכת שלו ממקום קדושתו, אחז בכנפו של מיכאל להורידו ולהפילו, ופלטו הקב"ה מידו, לפיכך נקרא שמו פליט..." ע"ש.

☞ שו"י הגליון ☞

(449) "הסתתו" – כ"ה בלוח הטעות שבדפו"ר, במקום מה שנדפס שם בפנים: "היותו". וראה פרקי דר"א פ"ג (שהובא בקיצור בתו"א בראשית ו, א): "...והיה סמא"ל השר הגדול שבשמים, וחיות ושרפים משש כנפים, וסמא"ל משתים עשרה כנפים, לקח את הכת שלו וירר, וראה כל הבריות שברא הקב"ה ולא מצא חכם להרע כנחש, שנאמר והנחש הי' ערום מכל חית השדה, והיה דמותו כמין גמל, עלה ורכב עליו, והיתה התורה צווחת ואומרת, סמא"ל עכשיו נברא העולם ועת למרוד במקום? . . משל למה הדבר דומה לאדם שיש בו רוח רעה, וכל המעשים שהוא עושה מדעתו הוא עושה, וכל הדברים שהוא מדבר מדעתו הוא מדבר, והלא אינו עושה אלא מדעת רוח רעה שיש עליו, כך הנחש כל מעשיו שעשה וכל דבריו שדבר לא דבר ולא עשה אלא מדעתו של סמא"ל..."

(452) ראה תו"א וישלח כו, ד: "...וע"ז ארז"ל העלו אבק עד כה"כ היא מל' דאצי', שגם בחי' אבק נתכלל למעלה ע"י הביורור של יעקב, כמו שכאשר ויאבק איש עמו גם יעקב נתחזק וביורר ממנו (והעלו ל' רבים לפי שהביורור היה ע"י שניהם, יעקב הוא המברר וס"מ הוא המתברר כו') וכמו שחבק הס"מ ידיו חו"ג על גופו של יעקב כך חבק ידיו יעקב חו"ג שלו על גופו של ס"מ, כי כן דרך המתאבקים במלחמה, וכך הוא דרך מלחמת היצה"ר כמארז"ל לעולם ירגיז כו'. . והאבק הוא מל' דקליפה עלה עד כסה"כ מל' דקדושה..." ע"ש.

(450) "עינים" – כ"ה בלוח הטעות שבדפו"ר, במקום מה שנדפס שם בפנים: "עיניח".

☞ הערה 310 ☜

וראה תש"ה ע' 82-83: "...דגם המצות דחובות הלבבות. . ידיעת השי"ת כמ"ש הרמב"ם לידע שיש שם מצוי ראשון ממציא כל נמצא, והדומה, הנה שיעור מצותן הוא שמורגש בהרגש בשרי דוקא. . וכן הוא בידיעת והשגת אלקות, שמוחו הגשמי מבין ומשיג השגה אלקי', והיינו דההבנה והשגה אלקי' נרגשת בחומר מוחו ממש בהצטיירות כמו שמבין ומשיג השגה שכלית המלובשת בדבר מוחשי וגשמי, ומובן דההבנה וההשגה בידיעת אלקו' עם היות שבא בהשגה מוחשית אבל עם זה הרי אינו בדומה כלל כמו המוחשי המתלבש בחומרי, דכן הוא גם בההשגה המוחשית דתורה בביאורי המצות, דאינו דומה ידיעת המושכל בהשגת השכל במאכלות אסורות וכשרות, שמהות האיסור וההיתר מונח לפניו בממשו, לידיעת המושכל בהשגת השכל בקידוש החדש עד"מ והדומה, מה שגוף ועצם הדבר אינו בא במוחש ממשי כ"א מוחש רעיוני, ומכש"כ בידיעת אלקו', בכ"ז הנה מוחו ממש מרגיש את ההשגה במוחש רעיוני..."

קונטרס לימוד החסידות פ"א⁴⁵⁴: "...תורת החסידות הוא לימוד עיוני ביותר, דכל הסוגיות שבתורה זו הם שכלים דקים בסברות עמוקות למאד, דלא זו לבר שהענינים הנלמדים בהסוגיות דתורה זו הנה מהות מציאותם הם דברים רוחניים, אלא דגם ההסברים הדוגמאות והמשלים הם ג"כ מענינים הנעתקים מחושי המישוש והמוחש והנתפס בתפיסה ממשית, ומהם דאף גם בלתי באים במוחש המובן ומושכל בשכל אנושי..."

...והנה בגליא שבתורה אנו רואים במוחש, דנקל יותר להבין ענין חמור ומסובך בהלכה מכמו ענין קל ממנו באיזה סוגיא. וטעם הדבר דהשגת השכל בא על ידי תפיסא, דכאשר תופס בהענין אז הוא מבינו, ותפיסא הרי אפשר רק בדבר הנתפס. ולזאת הנה ההלכה הוא דבר הנתפס. . לא כן בסוגיא. . מאחר שאין לו במה להתפס בה – על כן כבד לו להשיגה.

ועוסק בתורה מתהפך מאותיות סם לאותיות חי, שהוא כן בא"ת ב"ש ס' מתהפך לח' והמ"ם ליו"ד, הרי שהוא א"ל חי. . וכל המבטל מן התורה ומצות מתהפך שם א"ל לאותיות מת, כי האלף מתהפך לת' והלמד למ"ם הסמוכה לה, ונעשה ח"ו סם המות... (ועד"ז שם וישלח לב, כט; משפטים כג, ח; אחרי טז, י; בלק כד, יח).

המקנה קידושין ל, ב ד"ה ושמתם: "ושמתם סם תם וכו'. נראה לפרש עפ"י מ"ש חז"ל במסכת תענית, כל העוסק בתורה לשמה נעשה לו סם חיים, ויש לומר בזה הרמז, כי אותיות סם הם בא"ת ב"ש ח"י, כי הסמ"ך מתחלפת בחי"ת והמ"ם ביו"ד, וידוע כי שם סמא"ל הוא חצי בקדושה שהוא אלף למ"ד, נמצא כשמתהפך אותיות ס"ם לח"י נכנס כולו בקדושה. . כל הלומד תורה לשמה מתהפך לו אותיות ס"ם לח"י... ע"ש.

הפלאה כתובות עז, ב ד"ה אם חן: "...ועפ"ז יש לפרש מה שאמר הכתוב צמאה נפשי לאלקי' לא-ל חי מתי אבא ואראה פני אלקי', יש לרדקדק כפל השמות לאלקי' לא-ל חי. הנה אמרו חז"ל כל העוסק בתורה לשמה נעשית לו סם חיי', ועוד אמרו חז"ל כל העוסק בתורה לשמה מזיקין בדילין הימנו, שנאמר ובני רשף יגביהו עוף וכו', ושמעתי בשם הגאון המחבר ספר פ"א⁴⁵³ שענינו כי המזיקין נקראים בני רשף, שהם באי' מסמא"ל ונוקבי', שהס"ן]ם חציו בקדושה שם א-ל, וסם הוא סם המות ונוקבי' בגי' ת"פ, נמצא סם ות"ף הוא בגי' רשף. . ויש עוד לרמז כי סם מתהפך בא"ת ב"ש ח"י, ונעשה מסם חי ע"י שם א-ל ונקרא א-ל חי. . העוסק בתורה לשמה נעשה לו סם חי. . והארכנו בזה מאוד בפירוש התורה בכמה מקומות, וזה שאמר צמאה נפשי לאלקי' [לא-ל חי, להיות נקרא א-ל חי, שאז מאיר שמו ית' בפניו ומזיקין בדילין ממנו... ע"ש.

☞ שוליי הגליון ☜

(453) כ"ה בדפו"ר (וכ"ה בדפו"ר בפנים יפות אחרי טז, י: "שמעתי בשם הגאון בעל פ"י ז"ל"). ובדפוסים אחרים נדפס: "פני יהושע".

☞ שוליי הגליון ☜

הללו כבד לו לתפוס בהם בהשגה גמורה כמו שמשגיג בההלכות הערוכות לפניו בגליא שבתורה.

אמנם . . דעם היות שהן מושגים רוחניים ודקים ביותר, אבל מכל מקום הנה זה עצמו דסוגיות הללו כמו שהם בגליא שבתורה מובנים לו, זה עצמו מועיל לו שגם בהנסתר והפנימיות של ההלכה ההיא יוכל לתפוס בה, דהרי סוף כל סוף הרי יש לו ענין מוחשי שיוכל לאחוז בו, וכאשר מייגע את עצמו ביגיעה נכונה אז הוא מבין הענינים ומשיגם בהשגה גמורה.

אבל החלק השני שבתורת החסידות . . וכמו הסוגיא דבריאה יש מאין, הסוגיא בענין אור הממכ"ע ואור הסוכ"ע, בענין אור חיות וכת, או בענין כח ויכולת, הרי גופי מציאות הסוגיות הללו והדומה להם הלא, בהשקפה ראשונה, אין לו שום מושג מוחשי לאמר כי הוא זה.

וכמו בענין אין ויש, הנה גם אם מייגע מוח לידע מהו אין כבד הדבר להשיגו . . אבל באמת, הנה גם לימוד זה דתורת החסידות בא בהשגה גמורה בידיעה שכלית בחיוב שכלי המתאים לעומק חכמת תורת ההסידות, "ע"ש ההמשך בפרקים הבאים.

וראה מ"ש ע"פ הנ"ל בשיחת י"ט כסלו תשי"ט (שיחה ז – 6:10): "...לימוד פנימיות התורה, וואס דאס איז דאך א לימוד וואס דארף פארכאפן פנימיות נפשו, במילא פאדערט דאך דאס א יגיעה והשתדלות – כמבואר אין קונטרס פון לימוד החסידות, אז דאס איז ניט ווי לימוד נגלה התורה וואס אויף דערויף איז דא כמה דוגמאות פון חיים הגשמיים, פון חיי הגוף, און כמה משלים והסברים, משא"כ אויף לימוד פנימיות התורה איז דער ענין אליין רעדט זיך וועגן זאכן וואס ער האט אין דערויף קיין השגה ניט, אפילו די משלים והסברים וואס ער נעמט, איז דאס אויכעט פון מהלך הנפש און פון פנימיות נפשו, וואס דאס איז דאך אויכעט ענינים וואס אין דערויף איז די השגה וההבנה א סאך שווערער צוצוקומען ווי די השגה והבנה אין ענינים גשמיים כפשוטם..."

כן ויותר מכן הוא בתורת החסידות . . בתורה הנגלית כשלומדים סוגיא חמורה באיזה הלכה שתהי' . . הרי גוף המציאות אשר אודותה יתוכחו ויתפלפלו בסוגיא ההיא ידוע ומושג לכל בעצם גוף מציאותו. אבל כאשר לומדים הסוגיות בההלכות ההם עצמם בתורת החסידות, הרי גוף מהות מציאותם של ההלכות רחוק מתפיסת השכל. דבגליא שבתורה, מאחר דגוף מהות המציאות ידוע לו במישוש הנה תופס בדיני ההלכה. אבל בתורת החסידות דגוף מהות המציאות בלתי ידוע לו בידיעה מוחשית, הנה גם פרטי ההלכה כבד לו לתפוס בהם..."

שם פי"ג⁴⁵⁵: "...הסוגיא היותר עמוקה בגליא שבתורה . . הרי גוף מהות המציאות אשר עלי' יסובו כל פרטי עניני הסוגיא הם מוחשים, במילא הנה גם הסברות המחייבות פסקי הדינים בההלכות האלו בנקל להבינם ולהשיגם.

אבל סוגיות אלו עצמן בתורת החסידות, בענין הסתלקות אור החכמה שזהו סיבת הנגע, וענין שעבוד הכחות והחושים בקרבנות . . הרי עצם גוף המציאות אשר עלי' יסובו פרטי ההלכה עיונים ורוחניים הם אשר כבד להבינם ולהשיגם.

והנה לא זו בלבד דגופי ההלכות שעליהם יסובו כל פרטי הסוגיא המה רוחניים, אלא אף גם ביאורי הסבר המשלים והדוגמאות הם ג"כ רוחניים, כמו המשל דח"ב שהם השכלה והשגה, אשר בהתגברות חומר ההשגה על צורת ההשכלה אז נקרא בשם נגע שהוא היפך הענג...

...וכן הוא בהסוגיא דקרבנות שהו"ע קירוב ושעבוד הכחות והחושים לאלקות, או בהסוגיא דעבודת הברורים והסוגיא דרשויות דשבת, דגם ההסברים הדוגמאות ומשלים שבזה הנה הכל הוא בעיונים ורוחנים מופלאים משכל האנושי".

שם פי"ד⁴⁵⁶: "והנה כל זה הוא רק הנסתר של הגליא . . שבהנסתר ופנימיות התורה שבסוגיות

הערה 327

שם נשא ז, א: "ויהי ביום כלות משה. כלת
כתיב, יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה
הנכנסת לחופה".

ראה רש"י יתרו יט, יז: "לקראת הא־להים.
מגיד שהשכינה יצאה לקראתם כחתן היוצא
לקראת כלה, וזה שנאמר ה' מסיני בא, ולא נאמר
לסיני בא" (ועד"ז רש"י וזאת הברכה לג, ב).

לזכות
כל העוסקים והמשתתפים
בפעולות של הקהל
להצלחה רבה ומופלגה בכל עניניהם
עד להקהל הגדול
בגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש



לע"נ

הרה"ח הרה"ת
ר' יצחק ב"ר חיים ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.



לע"נ

ר' יקותיאל ב"ר יעקב הכהן ע"ה
ת. נ. צ. ב. ה.



לע"נ

שטערנא שרה ע"ה בת יבלחט"א
הרה"ת ר' אשר יעקב שליט"א
ת. נ. צ. ב. ה.